

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

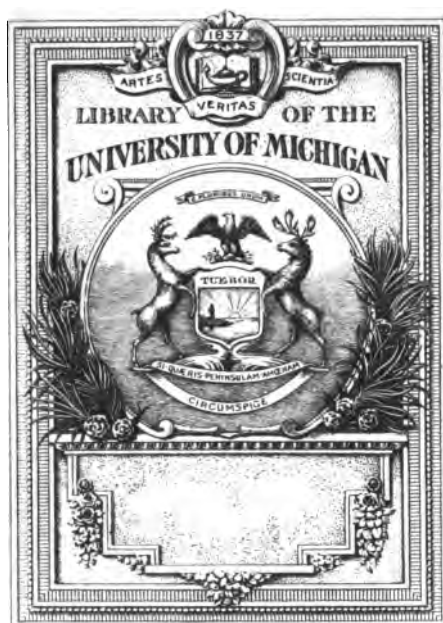
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,176,608

1857
VHS

805
M686

M N E M O S Y N E.

T I J D S C H R I F T

VOOR

CLASSIEKE LITTERATUUR,

ONDER REDACTIE VAN DR. E. J. KIEHL, DR.

E. MEHLER, DR. S. A. NABER.

TWEEDE DEEL.

1853.

**LEYDEN,
E. J. BRILL.**

1853.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

C.S.
Nijhoff
7-8-27
15721

INHOUD

VAN DEN

TWEEDEN JAARGANG.

VERHANDELINGEN.

- Aanteekeningen op de *Acharners* van ARISTOPHANES, door Dr. H. G. HAMAKER te *Hilversum*. . . . . Bl. 1, 154.
- Twee Cretische opschriften, door S. A. NABER. — I. Het verbond van *Allaria*. — II. Het testament van Ago. . . . . Bl. 30.
- Horatianum quoddam (*Od.* I. i. 56) a SAPPHONE sumptum. — CALLIMACHUS en HERODES geene hemiamben-dichters. — HESYCHIUS op *Κυλλίβητος*. — Eene getuigenis van PRISCIANUS (*xi init.* p. 515 KREHL.) omtrent TRYPHON, door Dr. B. TEN BRINK te *Appingadam*. . . . . » 43.
- In LUCIANI *Veras Historias* et *Somnium* observationes criticae, scr. E. MEHLER. — II. In *Veras Historias* pars altera (cf. *Mnem.* I. p. 412). In *Somnium*. . . . . » 55.
- HYGINI Anecdotor. BURSIANO KIEHLIUS. . . . . » 82.
- Observationes criticae in FLAVII IOSEPHI *Antiquitatum Iudaicarum* librum XVIII, scr. Ven. HOLWERDA, *Gorinchemi*. . . . . » 111.
- De gentis FABIAE origine, scr. A. DEDERICH, *Embricae*. . . . . » 144.
- Aanteekeningen op den *Timon* van LUCIANUS, door E. MEHLER. . . . . » 181.
- SOPHOKLES, *Aiax* 646—692, door Prof. J. GEEL. . . . . » 200.
- De Sophistarum scholis, quae SOCRATIS aetate *Athenis* flourerunt, scr. Doct. A. I. VITRINGA, *Groningae*. . . . . » 223.
- F. G. A. MULLACH, » *Hierocles*” en » *Coniectanea Byzantina*”, door E. MEHLER. . . . . » 239.
- D. RUHNKENII in IUSTINI *Historias Philippicas* emendationes ineditae. Excerptis E. MEHLER. . . . . » 252.
- Th. BERGK, *Poetae Lyrici Graeci*, Ed. altera. PINDARUS, door ***** . . . . . » 257.
- Id., *Elegiaci*, door E. J. KIEHL. . . . . » 264.
- Dr. GEPPERTS Homerische Kritiek, door Dr. P. J. UYLENBROEK te *Maastricht*. . . . . » 278.
- HYPERIDIS Oratio *pro Euxenippo* recens reperta. Rec. C. G. COBET. . . . . » 310.
- Drie onuitgegevene Latijnsche brieven van LUZAC, WYTTENBACH en WIELAND, medegedeeld door B. TEN BRINK. . . . . » 330.

I N H O U D.

AESCHYLOS en de tegenwoordige oudheidstudie. HERMANN en DINDORFS AESCHYLOS. Eerste artikel. Door E. J. KIEHL. — Met een aanhangsel en eene uitslaande tabel achter bl. 382.	» 331
Kritische aantekeningen, door Dr. N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO te Gouda.	» 376
Bisschop HIPPOLYTUS, αἰδέσων ἔλεγχος bl. 144, door Dr. B. TEN BRINK.	» 383
Variae Lectiones, scr. C. G. COBET.	» 390

LOSSE VERBETERINGEN.

ARISTOPHANES, <i>Vrede, Vogels, Lysistrata</i>	Bl. 96.
ARISTOPHANES, <i>Thesmophoriazusen, Kikkers, Ekklesiazusen,</i> <i>Phutos</i>	» 209.
CICERO, <i>Rhetorica, Philosophica, Epistolae</i> , een deel der <i>Orationes</i>	» 409.

BLADVULLINGEN.

AESCHIN. <i>Timarch.</i> 25, door S. A. N.	Bl. 222.
AESCHYL. <i>Suppl.</i> 120 vlg., <i>Sept. adv. Theb.</i> 125. 613. 714. 800, door E. J. K.	» 28.
De redenaar en geschiedschrijver ANDROTION, door E. J. K.	» 142.
ARISTOPH. <i>Acharn.</i> 33, door Dr. J. M. VAN GENT te Delft.	» 407.
CAESAR B. C. III. 53 f., door J. M. VAN GENT. — RUHNKENIUS op CAESAR B. G. IV. 22.	Bl. 389, 251.
CATULLUS XVII. 2, door E. M.	Bl. 180.
DIO CASSIUS I. 53, II. 13, door Dr. W. BISSCHOP te 's Hage.	» 27.
EURIP. <i>Iph. Taur.</i> 811 vlg., door H. VAN HERWERDEN te Ley- den.	» 199.
HERACL. <i>Alleg. Homer.</i> 17 (bl. 34), door E. M.	» 153.
HORAT. <i>Od.</i> II. xiii. 17 vlg., door E. J. K.	» 79.
<i>Hymn. in Cerer.</i> 288, door S. A. N.	» 199.
LUCIAN. <i>Alexand.</i> 60, door E. M.	» 256.
PAUSAN. IX (<i>Boeot.</i>) xxxv. 1, door J. M. VAN GENT.	» 388.
PLUTARCH. <i>Phoc.</i> 37, door Dr. D. J. VAN STÉGEREN te Arn- hem. — <i>An seni</i> p. 788 A, door E. M.	Bl. 257, 408.
RANGABÉ <i>Antiq. Hellén.</i> 115, bl. 169 vlg., door E. J. K.	Bl. 80.
STOB. <i>App. Florent.</i> IV. xiv. 9, door E. M.	» 256.
XENOPH. <i>Agésil.</i> III. 2, door N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COP- PELLO. — <i>Hellen.</i> II. i. 18, door J. M. VAN GENT.	Bl. 387, 408.
ZOSIMOS IV. 28, door E. J. K.	Bl. 208.

AANTEEKENINGEN

OP DE

ACHARNERS VAN ARISTOPHANES.

(Poetae Scenici Graeci, Ed. G. DINDORF. Leipz. 1830).

Vs. 43. Κήρυξ. Πάριτ' εἰς τὸ πρόσθεν,
πάριθ', ὡς ἂν ἐντὸς ἦτε τοῦ καθάρματος.
'Αμφίθ. ἤδη τις εἶπε;
Κήρυξ. τίς ἀγορεύειν βούλεται;

De vraag: ἤδη τις εἶπε; die AMPHITHEUS in den mond gelegd wordt, is hier niet op hare plaats. AMPHITHEUS, evenmin als DICAEOPOLIS of eenig ander bij de vergadering tegenwoordig burger kan de mogelijkheid onderstellen, dat reeds iemand gesproken heeft. De *prytanes*, en het volk met hen, zijn zoo even eerst op de *panyx* aangekomen, het reinigingsoffer wordt rondgedragen en de vergadering is nog niet geopend: niemand heeft dus tot hiertoe het woord gevoerd; daarover kan geen twijfel bestaan. De woorden ἤδη τις εἶπε zijn blijkbaar bedorven. Wat ARISTOPHANES geschreven had, weet ik niet: er is echter eene plaats in de *Ecclesiazusae*, die veel overeenkomst heeft met de onze en aanleiding geeft tot eene gissing. In dat blijspel wordt eene vergadering van vrouwen, die naar het evenbeeld der volksvergaderingen moet plaats hebben, door eene der vrouwen, PRAXAGORA, als heraut, op de volgende wijze geopend:

vs. 129. ὁ περιστίαρχος, περιφέρειν χρὴ τὴν γαλῆν,
 πάριτ' εἰς τὸ πρόσθεν. Ἀρίφραδες, παῦσαι λαλῶν.
 κάθιζε παριών. τίς ἀγορεύειν βούλεται;

De onderdeelen, waaruit deze toespraak bestaat, komen hier geheel in dezelfde volgorde voor, als bij de *Acharners*; alleen vervangt een bevel om te zwijgen aan iemand die de stilte verbreekt, de onnoozele vraag van AMPHITHEUS. Wanneer wij nu met deze plaats nog eene andere vergelijken in de *Thesmophoriazusae*, waar de heraut, even voor dat de redenaar het woord zal voeren, het volk der vrouwen op de volgende wijze toespreekt:

vs. 381. σίγα, σιώπα, πρόσεχε τὸν νοῦν.

komt het mij niet geheel onmogelijk voor, dat oorspronkelijk in de *Acharners* een bevel om te zwijgen de plaats innam, waar men thans ἤδη τις εἶπε leest. In dat geval moet men aannemen dat AMPHITHEUS eerst begint te spreken in antwoord op de vraag τίς ἀγορεύειν βούλεται; terwijl de drie voorgaande vss. den heraut alleen toebehooren. Gesteld dat het bevel even als in de *Thesmoph.* vervat is in de woorden σίγα, σιώπα, zou dus nu de gheele plaats deze gedaante krijgen:

πάριτ' εἰς τὸ πρόσθεν,

πάριθ', ὡς ἂν ἐντὸς ἦτε τοῦ καθάρματος.

σίγα, σιώπα. τίς ἀγορεύειν βούλεται;

Ongelukkig is de verandering, schoon er tusschen τις εἶπε en σιώπα wel eenige overeenkomst van letters bestaat, te stout om overtuigend te wezen.

vs. 197. αὐται μὲν ὄζουσ' ἀμβροσίας καὶ νέκταρος,
 καὶ μὴ 'πιτηρεῖν σιτ' ἡμερῶν τριῶν.

Het verbum ἐπιτηρεῖν, in het oog houden, opwachten, oplettend nagaan en bewaken, kan op geene wijze met σιτ' ἡμερῶν τριῶν als object tot eenen verstaanbaren zin verbonden worden. Waarschijnlijk is μὴ 'πιτηρεῖν ontstaan uit μηκέτι μετρεῖν: want het afmeten der hoeveelheid graan, welke ieder mede moest nemen, behoorde tot de drukten die het vertrek der troepen voorafgingen. Men denke slechts aan de rede van DICAEOPOLIS vs. 545:

(ἦν δ' ἂν ἡ πόλις πλέα)

στοιᾶς στεναχούσης, σιτίων μετρουμένων.

vs. 201—203. Δικαίωπ. ἐγὼ δὲ πολέμου καὶ κακῶν ἀπαλλαγεῖς
ἄξω τὰ κατ' ἀγροῦς εἰσιὼν Διονύσια.

Ἀμφίθ. ἐγὼ δὲ Φευξοῦμαι γε τοὺς Ἀχαρνέας.

Op het oogenblik dat AMPHITHEUS en DICAEOPOLIS het tooneel verlaten, zijn de *Acharners* daarop nog niet verschenen. Dit blijkt uit de eerste woorden, die zij kort daarna bij hun optreden spreken, waarvan de hoofdinhoud is, dat zij niemand meer zien. DICAEOPOLIS had daarom aan de zaak geen gewigt gehecht (zie vss. 186 en 200) en verwachtte geen aanval (zie vs. 284); ook AMPHITHEUS spreekt na vs. 185 bedaardelijk met DICAEOPOLIS en schijnt aan de zaak niet meer te denken. Het kan dus niet wel anders of de onverwachte angst voor eenen onzichtbaren vijand, waarmede hij na het gesprek op eens uitroept, ἐγὼ δὲ Φευξοῦμαι γε τοὺς Ἀχαρνέας, moet ons bevreemden en hinderen. Er is in de voorgaande vss. niets te vinden, waaruit men zou kunnen opmaken dat de omstandigheden veranderd zijn; een oogenblik te voren zeide DICAEOPOLIS nog minachtend χαίρειν κελεύων πολλὰ τοὺς Ἀχαρνέας. Deze opmerking heeft den eersten twijfel aan de echtheid van dit vers bij mij levendig gemaakt. Die twijfel wordt versterkt door de aanmerkingen, die ook op de beide voorgaande vss. te maken zijn. In de eerste plaats kan het, dunkt mij, niemand ontgaan dat in vs. 201 het gebruik van ἐγὼ δέ door niets gemotiveerd is. Hier vindt men geene vergelijking, geene tegenstelling, en dus geene reden, waarom DICAEOPOLIS zijnen persoon door ἐγὼ met δέ als tegenover anderen zou doen uitkomen. Maar met vs. 202 is het veel erger gesteld. DICAEOPOLIS is op straat en wil zijn huis binnen treden, niet, zoo als hier staat, om de *Dionysia* te vieren, iets dat juist in de open lucht geschieden moest, maar om vrouw en dochter van het gebeurde te onderrigten en het noodige voor te bereiden. Wat wij hier lezen, ἄξω τὰ κατ' ἀγροῦς εἰσιὼν Διονύσια, is dus even ongerijmd en onmogelijk, als het zou wezen zoo men bij ons zeide: »ik zal in huis eene wandeling op straat gaan doen.» Bui-

tendien pleit ook de toon der beide verzen tegen hunne **echtheid**. DICAEPOLIS is, zoodra hij een proefje van het dertigjarig bestand ontvangen heeft, buiten zich zelven van blijdschap. Maar de uitgelaten ontboezeming dier vreugde, van vs. 195 tot 200, neemt in vs. 201 plotseling een einde. Dezelfde persoon spreekt nog twee verzen, maar men herkent hem daarin niet; zij zijn, behalve de boven aangewezen gebreken, onverschillig en laauw, en er is geen teeken of spoor van opgewondenheid meer in te vinden. De slotsom is, dat zoowel de beide laatste verzen van DICAEPOLIS, als het antwoord van AMPHITHEUS, naar mijn oordeel, niet van ARISTOPHANES kunnen zijn: het is eene interpolatie, die uit eenige niet ver van deze plaats voorkomende verzen bijeen gelapt is, namelijk uit vss. 177. 250. 251. 269. 270.

Eer ik van deze plaats afstap, voel ik mij gedrongen eene tweede gissing voor te dragen, die van de eerste onafscheidelijk is en mij niet onwaarschijnlijk voorkomt. Zij betreft de drie volgende verzen:

vs. 277—280. *ἐὰν μεθ' ἡμῶν ξυμπίῃς, ἐκ κραϊπάλης*

ἔωθεν εἰρήνης βοφῆσει τρυβλίον.

ἢ δ' ἄσπις ἐν τῷ Φεψάλλῳ κρεμήσεται.

Hoe die vss. door de uitleggers begrepen zijn, is mij onbekend: bij het opstellen dezer bladzijden had ik die zelf niet voorhanden en was evenmin in de gelegenheid om hen elders te raadplegen. Waarschijnlijk zijn zij van oordeel dat zij een deel uitmaken van het *phallicum* van DICAEPOLIS, waartoe ook de voorgaande verzen behooren. In dat geval moet men onderstellen, dat DICAEPOLIS hier, even als boven, PHALES toespreekt en hem uitnoodigt om met hem en zijne huisgenooten in een drinkgelag het sluiten van den vrede te vieren. Het is echter, om de onhoudbaarheid dezer meening aan te toonen, genoeg, dat wij den waren zin dier verzen naauwkeurig nagaan. Letterlijk vertaald luiden zij aldus: » zoo gij (heden) met ons mede drinkt, zult gij morgen ochtend tegen den hoofdpijn ¹ eene schaal met vrede slurpen, en uw schild zal in den

¹) Letterlijk beteekent *ἐκ κραϊπάλης* niet, tegen den hoofdpijn, maar na-

rook blijven hangen." Maar de hier door DICAEOPOLIS bedoelde drank is evenmin waarachtige wijn, als vrede brei is. De drie proeven, die AMPHITHEUS hem had gebragt, van drie bestanden van verschillenden duur, werden op het tooneel vertegenwoordigd door drie schalen of bekers met verschillenden wijn gevuld: van daar dat DICAEOPOLIS bij elke proeve van de geur gewaagt, en ook vs. 199 niet van het aangaan van een bestand, maar van het uitdrinken der σπονδαί spreekt. Ook hier vs. 277 hebben de woorden ἐὰν μεθ' ἡμῶν ξυμπίῃς deze beteekenis. Het volgende εἰρήνης τρυβλίον en wat er van het schild gezegd wordt verbiedt ons daaraan te twifelen. De zin is dus eigenlijk als volgt: »zoo gij heden even als wij het bestand aangaat, zult gij van morgen af de voordeelen van den vrede genieten en uw schild niet meer gebruiken." Iedereen gevoelt dat woorden van dezen inhoud niet kunnen gesproken zijn tot den dartelen god PHALES, die op het tooneel door een *phallus* wordt voorgesteld.

Maar hierin ligt juist de moeilijkheid. Want zoo zij niet gerigt zijn tot PHALES, wie is het dan, dien DICAEOPOLIS toespreekt? Natuurlijk een vriend en medeburger, maar wie? Op het tooneel is behalve de *Acharners*, die zich schuilhouden, niemand aanwezig dan DICAEOPOLIS zelf, zijne vrouw, die van het dak het feest aanschouwt, zijne dochter als *canephorus* en een paar slaven met den *phallus*. Het spreekt van zelve dat onder deze lieden de bedoelde persoon niet moet gezocht worden; anderen zijn er niet. Wij missen dus bij deze vss. het allernoodwendigste, iemand tot wien zij kunnen gerigt zijn. En, ondersteld dat die persoon te vinden ware, zou het nog moeilijk zijn de aanleiding aan te wijzen, waardoor DICAEOPOLIS genoopt wordt om op eenmaal zijne taak, het feest van DIONYSOS, te vergeten, ten einde eenen vriend den vrede aan te raden: het zou altijd duister blijven, waarom hij geenen eigennaam noemt en ons door niets op den overgang zijner rede van PHALES tot een' ander opmerkzaam maakt. Naar mijn oor-

---

dat gij door het drinken hoofdpijn gekregen hebt. Ik heb gemeend den zin zóó best weder te geven.

deel blijft bij dit alles slechts ééne onderstelling mogelijk. In drie verzen zijn echt; niemand, die ARISTOPHANES gelezen heeft zal daaraan twifelen; maar hunne plaats is niet hier; zij zijn door eene slordigheid der afschrijvers uit hun verband gerukt en weder ingeschoven, waar zij onverstaanbaar werden. De plaats van waar zij hierheen verhuisd zijn, weten wij niet, echter is eene gissing daaromtrent minder gewaagd, dan men bij den eersten opslag vermoeden zou. In den ganschen verderen loop van het blijspel komt niet één tooneel voor, waarvan zij een deel hebben kunnen uitmaken. Zij behelzen, gelijk wij zagen, eenen figuurlijk uitgedrukten raad van DICAROPOLIS aan eenen vriend, om te zamen met hem den vrede te sluiten. Doch DICAROPOLIS voert geen gesprek meer met eenen vriend: de personen waarmede hij in aanraking komt zijn of zijne vijanden, de partij van den oorlog, waartegen hij zich verdedigen moet, (CEPHISOPHON en EURIPIDES komen hier even weinig in aanmerking als de Megarensers en de Boeotier) of lieden die tegen het einde van het stuk slechts voor een oogenblik verschijnen, om een vrolijk contrast tusschen de ellenden van den oorlog en het geluk van den vrede op het tooneel te brengen. Buitendien heeft DICAROPOLIS later geene lust meer iemand iets van zijne voorregten te laten genieten, hij is gierig geworden en het choor zegt van hem, vs. 1037:

ἀνὴρ ἐνέυρηκέν τι ταῖς
σπονδαῖσιν ἡδὺ, κοῦκ ἔοικεν
οὐδὲν μεταδῶσειν.

Onze drie verzen komen dus later even weinig te pas, als waar wij ze nu lezen; en in het gedeelte, dat vóór gaat, is slechts ééne plaats, waar zij hebben kunnen staan. Hierin ligt het verband tusschen mijne gissing over deze verzen, en over vss. 201—205: want de plek, welke de uitstooting van drie vss. daar ledig laat, is de eenige waar dit drietal te huis behoort en op zijne plaats is. DICAROPOLIS, verheugd over het bezit van den vrede, noodigt AMPHITHEUS, aan wien hij dien te danken heeft, om met hem de voordeelen daarvan te genieten. Ἐὰν μεθ' ἡμῶν ξυμπίῃς, dat, waar men het nu leest, vreemd schijnen moet, omdat van drinken niet een woord gerept is, doelt

hier op ταύτας δέχομαι καὶ σπένδομαι καὶ κπίομαι. Men ver- andere echter ἐάν in σὺ δ' ἦν: het pronomen met δέ is noodzakelijk omdat de voorgaande vss. niet tot AMPHITHEUS gerigt zijn en deze eerst hier wordt toegesproken. De geheele plaats zal na deze emendatie en die in vs. 197 op de volgende wijze gelezen worden:

ὦ Διονύσια,
αὐται μὲν ὄξουσ' ἀμβροσίας καὶ νέκταρος,
καὶ μηκέτι μετρεῖν σιτί' ἡμερῶν τριῶν,
κὰν τῷ στόματι λέγουσι, βαῖν' ὅποι θέλεις.
ταύτας δέχομαι καὶ σπένδομαι καὶ κπίομαι,
χαίρειν κελεύων πολλὰ τοὺς Ἀχαρνέας.
σὺ δ', ἦν μεθ' ἡμῶν ξυμπίης, ἐκ κραιπάλης
ἔωθεν εἰρήνης βοφῆσει τρυβλίον,
ἢ δ' ἀσπίς ἐν τῷ Φεψάλῳ κρεμύσεται.

Vss. 241—275. In de voorstelling van de offerande en den omgang of processie ter eere van DIONYSOS, zoo als die ons in den bestaanden tekst van ARISTOPHANES gegeven wordt, komen eenige bijzonderheden voor, die niet alleen omdat zij strijdig zijn met hetgeen wij van elders over zulke plegtigheden weten, maar ook omdat ARISTOPHANES zich daarin niet gelijk schijnt te blijven, het gansche tooneel op eene jammerlijke wijze verwarren en bederven.

De eerste dier moeilijkheden is, dat hier de offerande den omgang niet volgt, maar voorafgaat. Dit is geheel tegen de rede. Want de korf, τὸ κανοῦν, welke de *canephorus* bij den omgang op het hoofd draagt, bevat de gaven, die men den god aanbiedt. Deze worden er bij de offerande uitgenomen, gelijk van zelven spreekt en ook hier door vs. 244. bevestigd wordt, waar de maagd, ten einde het offer te kunnen beginnen, bevel ontvangt den korf neder te zetten (κατάθου τὸ κανοῦν, ὦ θύγατερ, ἴν' ἀπαρξάμεθα). Na de offerande is dus de korf ledig en zal die, zoo de omgang hierop volgt, door de *canephorus* ledig worden gedragen, hetgeen natuurlijk ongerijmd is. En toch wordt ons hier de zaak zoo vertoond; maar de voorstelling is verward en meer dan eene uitdrukking van den dichter

moet ons doen gelooven dat zij niet altijd den tegenwoordigen vorm gehad heeft. Waarom b. v. zoo de offerande eerst behoort plaats te hebben, is het eerste wat DICAEOPOLIS verrigt, zoodra hij op de straat verschijnt, het aanordenen der processie? vss. 242. 243:

προϊτῶς τὸ πρόσθεν ὀλίγον ἢ κανηφόρος·

ὁ Ξανθίας τὸν φαλλὸν ὄρθον στησάτω.

Wat moet men er van denken, dat de *canephorus*, die naauwelijks den tijd gehad heeft om zich op hare plaats te stellen en den korf op te nemen, terstond daarna een tegenbevel van hare moeder ontvangt, om namelijk den korf weder neder te zetten en de offerande aan te vangen (vs. 244, zie boven)? Men zal hiervan, geloof ik, niet wel reden kunnen geven. Even moeilijk met de bestaande volgorde overeen te brengen is de wijze waarop DICAEOPOLIS in zijn gebed vs. 248 volgg. zoo wel van den omgang als van de offerande spreekt, als of die reeds geschied ware; zelfs noemt hij den omgang in de eerste plaats:

κεχαρισμένως σοι τήνδε τὴν πομπὴν ἐμὲ

πέμψαντα καὶ θύσαντα μετὰ τῶν οἰκετῶν

ἀγαγεῖν τυχερῶς τὰ κατ' ἀγροῦς Διονύσια.

Een tweede vraagstuk, niet gemakkelijker om op te lossen dan het eerste, is de rol der vrouw van DICAEOPOLIS. Den overigen bij het feest van Dionysos tegenwoordigen personen is ieder zijne plaats aangewezen. DICAEOPOLIS als hoofd des huisgezins zingt het *phallicum*, en doet de offerande en het gebed, zijne dochter draagt, als maagd, den heiligen korf met de gaven, de beide slaven houden den *phallus*. Maar welken post de moeder daarbij heeft, blijkt niet. Tweemalen treedt zij op om bevelen te geven, die men niet van haar, maar van den hoofdpersoon, DICAEOPOLIS, zou verwachten. Het eerste, vs. 244, betreft het beginnen der offerande, *κατάθου τὸ κανοῦν, ὦ θύγατερ, ἵν' ἀπαρξώμεθα*. Als men niet beter wist, zou men hieruit opmaken dat de oude vrouw een werkzaam deel aan de offerande neemt, of liever nog, daar zij het oogenblik, *waarop men beginnen zal*, bepaalt, dat zij de hoofdrol daarbij vervult. En toch is DICAEOPOLIS niet alleen de hoofdpersoon, maar eigenlijk de eenige, die in aanmerking komt, zie vss. 240. 248 volgg. Ook ziet

men uit het onmiddellijk na haar bevel volgende antwoord der dochter, vs. 245, dat de werkzaamheid der oude zich bepaalt bij het aanreiken van eenen vergeten breilepel. Op de tweede plaats vs. 255—258 is, hetgeen zij zegt, in haren mond nog ongepaster. Zij, die, geene maagd meer, de processie slechts als toeschouwster mogt bijwonen (zie vs. 262. σὸ δ', ὃ γύναι, θεῶ μ' ἀπὸ τοῦ τέλους) neemt het op zich om even als vs. 244 de offerande, hier de processie te regelen. Zij is het die der *canephorus* den noodigen raad geeft en haar beveelt, voort te gaan (vs. 257 πρόβαινε enz.). De wijze waarop ARISTOPHANES de zaak had voorgesteld, moet anders geweest zijn; in den bestaanden tekst is het aanordnen van den omgang tusschen DICAEOPOLIS en zijne vrouw verdeeld, zij krijgt de dochter, hij de slaven: waarlijk het is al te gek. Ik voor mij ben met ELMSLEY overtuigd dat oorspronkelijk de moeder geene rol had en slechts zwijsend als κωφὸν πρόσωπον op het tooneel gezien werd.

Ofschoon mijne gedachte over den vorm, dien dit tooneel oorspronkelijk kan gehad hebben, reeds uit het voorgaande blijkt, wil ik die hier toch kortelijk zamenvatten. De omgang ter eere van DIONYSOS en het *phallicum* eerst, daarna de offerande en het gebed, voorts de rol, die door de moeder vervuld wordt, haar ontnomen en teruggegeven aan DICAEOPOLIS, wien alleen zij toekomt. Iedereen begrijpt, dat om het gansche tooneel tot dien vorm terug te brengen, noodwendig een aantal verzen moet worden verplaatst en omgezet. Dit zal best geschieden op de volgende wijze: de acht verzen die men thans leest van vs. 244 (κατάθου) tot en met vs. 252 (καλῶς ξυνευν.) schrijve men onveranderd achter het laatste vers van het *phallicum* (vs. 276 Φαλλῆς). Over de drie verzen 277—279 hebben wij boven gesproken: het spreekt van zelve dat wij ons daaraan houden en aannemen dat zij hier vervallen. De rol behoort geheel alleen aan DICAEOPOLIS, uitgezonderd de twee verzen (245. 246), welke de *canephorus* spreekt als zij hare moeder om den breilepel vraagt. Het geheel krijgt nu dezen vorm:

vs. 241. Δικαίῳ π. εὐφημεῖτε, εὐφημεῖτε.

- προίτῳ τὸ πρόσθεν ὀλίγον ἢ κανηφόρος ·
 243. ὁ Ξανθίας τὸν Φαλλὸν ὁρῶν στησάτω ·
 253. ἄγ' ὦ θυγάτερ, ὅπως τὸ κανοῦν καλὴ καλῶς
 οἶσεις βλέπουσα θυμβροφάγον · ὡς μακάριος
 255. ὅστις σ' ὀπύσει κᾶκποιήσεται γαλᾶς
 σοῦ μηδὲν ἤττον βδεῖν, ἐπειδὴν ὄρθρος ἦ ·
 πρόβαινε, κἂν τῶχλω φυλάττεσθαι σφόδρα,
 μὴ τις λαθῶν σου περιτράγῃ τὰ χρυσία ·
 ὦ Ξανθία, σφῶν δ' ἐστὶν ὄρθρος ἐκτέος
 260. ὁ Φαλλὸς ἐξόπισθε τῆς κανηφόρου ·
 ἐγὼ δ' ἀκολουθῶν ἄσομαι τὸ Φαλλικόν ·
 267. σὺ δ' ὦ γύναι, θεῶ μ' ἀπὸ τοῦ τέγουσ' πρόβα.
 τὸ Φαλλικόν.

vs. 244. κατὰθου τὸ κανοῦν, ὦ θυγάτερ, ἵν' ἀπαρξέμεθα ·

Θυγ. ὦ μήτηρ, ἀνάδος δεῦρο τὴν ἐτνήρυσιν,

246. ἵν' ἔντος καταχέω τοῦλακτῆρος τουτουί ·

Δικαιόπ. καὶ μὴν καλόν γ' ἔστ', ὦ Διόνυσε δέσποτα enz.

Ik geloof niet dat op deze volgorde der verzen, zoo men de-
 zelve in de handschriften geyonden had, vele aanmerkingen zou-
 den gevallen zijn. Wij hebben nu eerst een kort bevel, waar-
 door zoo wel der *canephorus* als den *phallophorus* aangewezen
 wordt, wat hun in de eerste plaats te doen staat. Beiden ge-
 hoorzamen zwijgend. Hierop wendt DICAEOPOLIS zich nogmaals
 tot ieder afzonderlijk, eerst tot zijne dochter met een' goe-
 den raad en eene ietwat langere toespraak, dan tot ΞΑΝΘΙΑΣ
 met een' wenk over den *phallus*. Hij zegt zelf het *phallicum* te
 willen zingen en verzoekt zijne vrouw toeschouwer te wezen
 van het dak af. De omgang begint en DICAEOPOLIS heft zijn lied
 aan; beiden zijn natuurlijk van gelijken duur. Na den afloop,
 als DICAEOPOLIS met de zijnen teruggekomen is op de plaats van
 waar zij uitgingen, moet de offerande beginnen; hij beveelt
 daarom aan zijne dochter thans den korf neder te zetten. Zij
 maakt de offerkoek gereed en vraagt daartoe hare moeder den
 breilepel; want de koek moet overgoten worden met eene saus
 van brei, die zij in eene *χύτρα* of pan bij zich heeft (vs. 284,
Ecclesiaz. 845.) De koek is gereed vs. 247, en wordt den god
 onder een gebed aangeboden. Niets van dit alles is overtollig
 of stoort den natuurlijken loop der zaak.

Schoon ik hiermede misschien van deze plaats afscheid kon nemen, geloof ik bij een vraagstuk als dit niets te moeten voorbijgaan, dat mijne onderstelling schijnt te bevestigen. Dus nog twee kleinigheden. Hoewel ook in het *phallicum* van het aangaan van een bestand gesproken wordt, volgt toch de aanval der *Acharners* beter op het gebed. Want de laatste verzen van het lied behelzen niets over den vrede, doch het gebed eindigt op deze wijze:

τὰς σπονδὰς δέ μοι
καλῶς ξυνενεγκεῖν τὰς τριακοντούτιδας·

De woede der *Acharners* volgt het natuurlijkst onmiddellijk na het hooren van deze woorden. De tweede bewijst mede op zich zelve weinig, maar kan naast het overige iets tot overtuiging bijdragen. Als *DICAEOPOLIS* den aanval der *Acharners* bespeurt, zijn zijne eerste woorden vs. 284:

Ἡράκλεις, τοῦτ' ἐστὶ τίς; τὴν χύτραν συντρίψετε.

Maar die *χύτρα* of pan had juist bij de offerande de brei bevat; men begrijpt beter hoe *DICAEOPOLIS* terstond aan die pan denkt, zoo niet de omgang maar de offerande het laatst heeft plaats gehad.

vs. 294. ἀντὶ δ' ὧν ἐσπείσάμην, οὐκ οἶδατ', ἀλλ' ἠκούσατε.

In den Cod. Rav. leest men niet οὐκ οἶδατ' maar οὐκ ἴσατε. *ELMSLEY* heeft, om het metrum en de taal te redden, daarvan gemaakt οὐκ ἴστ' ἔτ'. Doch hij heeft de taal slechts half verbeterd; want οὐκέτι, zoo als hier, in plaats van οὐπω vindt men niet. Het blijft ook duister van waar de alpha in ἴσατε in den Cod. Rav. komt; men zal toch niet volhouden dat ἴστε een zeldzaam woord is, dat door zijne zeldzaamheid den afschrijver van den weg gebragt heeft. Bij *ARISTOPHANES* is de corruptie op vele plaatsen te wijten aan de zucht van eenen afschrijver om half of geheel onleesbare woorden weder in te vullen (zie over deze soort *COBER Oratio* pag. 79 vlgg.). Zelfs de weinige plaatsen, die ik thans behandeld heb, leveren daar een paar voorbeelden van: zoo werd vs. 197 ΜΕ ΤΙ ΤΡΕΙΝ gedeeltelijk aaneengesloten, gedeeltelijk ingevuld tot μήπιτηρεῖν, in plaats van μηκέτι μετρεῖν; evenzoo werd vs. 542 het

onverstaanbare KT NION d. i. Κύβιον, veranderd in κυν, in de Pax vs. 1002. ΔΑCI, waar men slechts de delta alpha had moeten maken (άλσι), herschapen in δούλοισ echter bragt het volgende χλανισκιδίων het zijne bij. gelijken oorsprong heeft, naar het schijnt, de lezing οὐκ van den cod. Rav. Er stond in den archetypus: ἀκούσατ' ἀκούσατε, „hoort, hoort het toch.” Twee letters waren o haer in het eerste woord; en de schrijver, meêgesleept door volgende ἀλλά, dat zoo goed, dacht hij, na οὐ kwam, v derde OTCATE in οὐκ ἴσατε.

vs. 306 volg. Δικ. τῶν δ' ἐμῶν σπονδῶν ἀκούσατ', εἰ καλῶς ἐσ
σάμην.

Χορ. πῶς δ' ἔτ' ἂν καλῶς λέγοις ἂν, εἴπερ ἐσ
σω γ' ἄπαξ enz

Men behoeft vs. 307 niet dikwijls over te lezen, om te voelen dat aan den zin iets hapert. Want het eerste gedeelte van dit vers, πῶς δ' ἔτ' ἂν καλῶς λέγοις ἂν, namelijk σπείσασθαι beteekent, „hoe zoudt gij nog kunnen zeggen dat gij een goet verdrag gesloten hebt”? als of het choor twijfelde of ΔΙΚΑΕΡΟΙ daartoe wel in staat zou wezen: evenwel had deze dit nog een oogenblik te voren beweerd en houdt het ook later vol. Bui tendien wordt hier een gansch ander antwoord vereischt op het verzoek van dezen, niet, hoe zoudt gij het kunnen beweerē; maar hoe zouden wij ons laten overtuigen? Men schrijve,

πῶς δ' ἔτ' ἂν καλῶς δοκoίης, εἴπερ ἐσπείσω γ' ἄπαξ;

vs. 313 volg. Δικ.

ἀλλ' ἐγὼ λέγων ὅδι
πόλλ' ἂν ἀποφῆναιμι' ἐκείνους ἔσθ' ἂν κἀδι-
κουμένους.

Het lidwoord kan in vs. 313. voor λέγων evenmin worden gemist als in vs. 367: ὁ δ' ἀνὴρ ὁ λέγων οὕτως τυννυτοσί. Het is echter door de crasis versmolten met ἐγὼ en onzichtbaar geworden. Om te doen gevoelen, dat het des niet te min hier aanwezig is, zal men de coronis moeten plaatsen op ἐγὼ; het wordt dus: ἀλλ' ἐγὼ λέγων ὅδι d. i. ik, die hier spreek. Het tweede vs. 314 heeft meer geleden; πολλά kan niet vereenigd worden

met $\xi\sigma\theta'$ $\tilde{\alpha}$. Ook moet het woord, dat bij $\xi\sigma\theta'$ $\tilde{\alpha}$ behoort, den aard der geleden beledigingen kenmerken, de hoeveelheid is afgedaan met $\xi\sigma\theta'$ $\tilde{\alpha}$. Ik geloof dat $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\alpha$ het best met den eisch der plaats overeenstemt, en de verandering is gering: dus $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda'$ $\tilde{\alpha}\nu$. Eindelijk moet voor $\acute{\alpha}\delta\iota\kappa\upsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon\varsigma$ geschreven worden $\eta\delta\iota\kappa\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon\varsigma$: want DICAEOPOLIS bedoelt de grieven die aanleiding gegeven hadden tot den oorlog; aan hetgeen thans gebeurt denkt hij niet, vergelijk zijne rede van vs. 496 tot vs. 556. Het geheele vers luidt dus nu:

$\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda'$ $\tilde{\alpha}\nu$ $\acute{\alpha}\pi\omicron\phi\eta\acute{\nu}\alpha\iota\mu'$ $\acute{\epsilon}\kappa\epsilon\iota\acute{\nu}\omicron\upsilon\varsigma$ $\xi\sigma\theta'$ $\tilde{\alpha}$ $\kappa\eta\delta\iota\kappa\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon\varsigma$.

vs. 315—318. Χορ. τοῦτο τοῦπος δεινὸν ἤδη καὶ παραξικάρδιον,
εἰ σὺ τολμήσεις ὑπὲρ τῶν πολεμίων ἡμῶν λέγειν:
Δικ. κἄν γε μὴ λέγω δίκαια, μηδὲ τῷ πλήθει δοκῶ,
ὑπὲρ ἐπιξήνου θελήσω τὴν κεφαλὴν ἔχων λέγειν.

Men heeft op verschillende wijze getracht in vs. 318 de fout van het metrum, eenen *dactylus* in den vijfden voet, weg te nemen. De heer KAPPEYNE v. d. C. in zijne *Obs. Crit.* p. 3. noemt er twee, waarvan de eene, van O. SCHNEIDER, die τὸν φαῖτ' schrijven wil, niet behoeft te worden wederlegd; de andere, van Prof. GEEL, τὴν σφαγὴν, schoon gemakkelijk en geestig, ook wel iets tegen zich heeft. Het is echter noodeloos er meer van te zeggen; want dit vers, zoowel als vers 316, is eene geesteloze interpolatie. Wat vers 316 betreft, zal men mij toegeven, dat men bij de redenaars en ook bij ARISTOPHANES en anderen dikwijls vindt δεινὸν, εἰ met een *futurum*, doch dat die constructie hier niet te pas komt, waar δεινὸν καὶ παραξικάρδιον het praedicaat is van τοῦπος en de zin met het eerste vers is afgesloten. Het vers is buitendien overtoellig en flauw en behelst niets dan eene verzwakte herhaling van vss. 311. 312. Het tweede, vs. 318, bevat vooreerst reeds de fout tegen het metrum, waarvan wij zoo even spraken. Dit kon echter eene corruptie zijn. Maar reeds KAPPEYNE heeft gevoeld dat het niet volgen kon op vs. 317, daar de straf welke op het mislukken der rede volgen moet, zekerlijk niet is de gezindheid van DICAEOPOLIS om met het hoofd boven een blok te spreken, maar het afhouwen van dat hoofd. Hij heeft daarom

de beide vss. willen omzétten: doch dit gaat niet, want *κἄν γε μὴ λέγω δίκαια μηδὲ τῷ πλήθει δοκῶ* is eene voort van hetgeen DICAEOPOLIS zegt in vs. 314 (naar mijne *ἀλλ' ἐγὼ λέγων ὁδὸν μεγάλ' ἂν ἀποφύναίμ' ἐκείνους ἔσθ' εἰ μὲνους*: het moet dus noodwendig voorafgaan. Er bestaat ne mogelijkheid om vs. 318 zoo te plaatsen dat het eene zonden zin krijgt: het is blijkbaar niets anders dan een hardige verknoeijng van vs. 358: *ἐμοῦ θέλοντες ὑπὲρ ἐπὶ λέγειν*, welke wij waarschijnlijk aan denzelfden persoon te ken hebben, die vs. 316 heeft ingeschoven. Want in zamenspraak tusschen DICAEOPOLIS en het choor antwoorden beide sprekers tot hiertoe elkander telkens met een gelijk gezin verzen². Misschien heeft de *interpolator* dit begrepen en daarom om beide verzen tegelijk ingevoegd. Wij behouden dus na uitstooting alleen vs. 315 en 317: DICAEOPOLIS kan bij laatste den zin niet voltooijen: het choor valt hem in de re

vs. 324. Χορ. *ἔξολοίμην, ἣν ἀκούσω. Δικ. μηδαμῶς, ὄχαρνικοί*
volgg. Χορ. *ὡς τεθνήξαν ἴσθι νυνί. Δ. δῆξομαρ' ὑμᾶς ἐγώ.*

ἀνταποκτενῶ γὰρ ὑμῶν τῶν φίλων τοὺς φίλτάτους
ὡς ἔχω γ' ὑμᾶν ὁμήρους, οὓς ἀποσφάξω λαβῶν.

De vier hier bijeengevoegde verzen volgen thans niet op elkander zoo als ARISTOPHANES ze heeft geschikt. Vooreerst kan *μηδαμῶς, ὄχαρνικοί* slechts volgen op eene bedreiging, welke in *ἔξολοίμην, ἣν ἀκούσω* niet ligt. Het vindt zijne plaats na *ὡς τεθνήξαν ἴσθι νυνί*, even als een weinig later, vs. 590: *Ἀδάμαχος. οἴμ', ὡς τεθνήξεις. Δικ. μηδαμῶς, ὃ Ἀδάμαχος*. In de tweede plaats moet het elken lezer treffen, dat de zin van vs. 327 niet het allerminste verschilt van dien van vs. 326, zoe dat één van beiden volkomen overtoellig is. Het kwaad wordt verholpen, zoo wij de vier verzen op de volgende wijze tussehen de sprekers verdeelen en plaatsen:

Χορ. *ἔξολοίμην, ἣν ἀκούσω. Δικ. δῆξομαρ' ὑμᾶς ἐγώ.*

326. *ἀνταποκτενῶ γὰρ ὑμῶν τῶν φίλων τοὺς φίλτάτους.*

²) Dit geldt natuurlijk niet van de cretici.

Xor. ὡς τεθνήξων ἴσθι νυνί. Δικ. μηδαμῶς, ὤχαρνικοί.

327. ὡς ἔχω γ' ὑμῶν δμήρους, οὐς ἀποσφάξω λαβών.

Men kan ook het vierde vers de plaats geven van het tweede; ik geloof zelfs dat die schikking de voorkeur verdient, zoo wel om ἀνταποκτενῶ, als omdat ὡς ἔχω γ' enz. meer heeft van eene eerste mededeeling: dus

Xor. ἐξολομην ἦν ἀκούσω, Δικ. δῆξομαι ὅ μ' αἶς ἐγώ.

327. ὡς ἔχω γ' ὑμῶν δμήρους, οὐς ἀποσφάξω λαβών.

Xor. ὡς τεθνήξων ἴσθι νυνί. Δικ. μηδαμῶς, ὤχαρνικοί.

326. ἀνταποκτενῶ γὰρ ὑμῶν τῶν φίλων τοὺς φίλτάτους.

Vs. 352 volg. Δικ. δεινὸν γὰρ οὕτως δμφακίαν πεφυκέναι
τὸν θυμὸν ἀνδρῶν ὥστε βάλλειν καὶ βοᾶν, enz.

Het lidwoord mag vs. 353 voor ἀνδρῶν niet wegblijven, en in vs. 352 is het voegwoord γὰρ ongepast. Ook zou men hier veeleer een' dativus, dan den genitivus ἀνδρῶν verwachten, en wordt οὕτως meestal niet vóór maar achter het adiectivum geplaatst. Ik geloof dat οὕτως de plaats moet innemen van ἀνδρῶν, en dat γὰρ οὕτως ontstaan is uit γ' ἀγροίκοις, zoodat de ware schrijfwijze is:

δεινὸν γ' ἀγροίκοις δμφακίαν πεφυκέναι

τὸν θυμὸν οὕτως, ὥστε βάλλειν καὶ βοᾶν.

Hierbij merke men op dat ook de Acharners landbouwers zijn, zie vss. 183. 371, dat juist de landbouwers berucht zijn om hun zuur en driftig karakter, verg. Eqq. vs. 41, en dat wij uit het gebruik van δμφακίας in den zin van hard en zuur vrij zeker kunnen opmaken dat het vereischte naamwoord niet in het algemeen »mensch" of »man" beteekende, maar hem, die zich met den wijnbouw, en met de δμφακες bezig houdt, den landbouwer of boer, dus ἄγροικος. Ἀνδρῶν is natuurlijk niet eene corruptie van οὕτως, maar daarvoor in de plaats gesteld, toen eenmaal οὕτως vóór δμφακίαν gelezen werd. Eindelijk is γε, dat nu in de plaats van γὰρ komt, juist wat wij behoeven, eene versterking, die men met *toch* of *waarlijk* kan teruggeven.

vs. 486 volg. Δικ. ἄπελθ' ἐκέϊσε, κἄτα τὴν κεφαλὴν ἐκέϊ
παράσχεις, εἰποῦσ' ἅττ' ἂν αὐτῇ σοὶ δοκῇ.

ARISTOPHANES zal wel niet geschreven hebben *ἔπελθ'*, als sprake kon zijn van heen te gaan en zich te verwijderen: *πάρελθ'*, treed op, om voor het publiek te spreken. In het t vers is het participium *εἰποῦσ'* ongerijmd. Men leze de perativus met de partikel *τε*: *εἰπέ θ'*: het geheel wordt d
πάρελθ' ἐκεῖσε, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκεῖ
παράσχεις, εἰπέ θ' ἄττ' ἂν αὐτῇ σοι δοκῇ.

vs. 517 volg. Δικ. ἀλλ' ἀνδράρια μοχθηρὰ, παρακεκομμένα
ἄτιμα καὶ παράσημα καὶ παράξενα, ε

Het adiectivum *ἄτιμα* is om verschillende redenen hier plaatse verdacht. In het Attisch kan het, op personen toe past, tweederlei zin hebben, of dat iemand door de straf d *atimie* getroffen, een deel zijner regten als burger verlore heeft, of in dichterlijke taal met een genitivus verbonden, da hij eenig bewijs van eer of achting niet ontvangen heeft. I dien laatsten zin kan het hier natuurlijk niet gebruikt zijn; maar ook de eerste biedt moeilijkheden aan. Immers de *atimie* was te *Athene* niet een bewijs van zedelijke bedorvenheid, en kon buiten hunne schuld, bij overerving b. v. of door een onregtvaardig vonnis, de beste en edelste burgers treffen. ARISTOPHANES kan met zulk een woord den *sykophant* niet kenmerken, op wien het buitendien, als regtstoestand, slechts in enkele gevallen toepasselijk was. Ook de overige adiectiva, te midden van welke *ἄτιμα* hier gevonden wordt, geven ons regt om aan de lezing te twijfelen: het zijn namelijk allen woorden, die in hunnen eersten en eigenlijken zin van slechte munten gebezigd worden; doch hier heeft de dichter ze figuurlijk gebruikt en op menschen van een' slechten stempel overgebracht. Alleen *ἄτιμα* maakt eene uitzondering, dat evenmin van munten als in het geheel van zaken gebruikt wordt. Ik geloof niet, dat ik noodig heb meer hierbij te voegen om te bewijzen, dat *ἄτιμα* eene bedorvene lezing is.

Gelukkig behoeven wij niet lang te zoeken naar een *epitheton*, dat aan den zin in alle opzigten voldoet. POLLUX III. 86 noemt onder de woorden, die men van slechte munten gebruikt vond, *ἄσημα*, en vs. 163 ontmoeten wij ditzelfde woord weder bij hem, als een adiectivum dat figuurlijk op slechte

menschen wordt toegepast. Ik ben overtuigd dat ARISTOPHANES geschreven heeft:

ἄσημα καὶ παράσημα καὶ παράξενα.

De gelijkluidendheid der beide woorden *ἄσημα* en *παράσημα* vermeerderd de waarschijnlijkheid der emendatie. Wij weten hoe gaarne ARISTOPHANES bij eene opeenstapeling van adiectiva of substantiva zulk eene overeenkomst van klank en afleiding zoekt. *Pax* vs. 1293 *ἀνδρὲς βουλομάχου καὶ κλαυσιμάχου τινὸς υἱός.* *Acharn.* vs. 269 *πραγμάτων τε καὶ μαχῶν καὶ Λαυμάχων ἀπαλλαγείς.* Zie voorts vs. 606 en vele anderen.

ARISTOPHANES gebruikt de figuurlijke spreekwijze dezer plaats ook in zijne andere stukken gaarne. In den *Plutus* echter geloof ik, dat een lezer hem die ook eens geschonken heeft, waar hij ze zelf niet gebezigd had. Wij vinden daar de volgende drie verzen 955—957:

ἀλλ' ὁ βαλανεύς ἔλξει θύραζ' αὐτὸν λαβὼν

τῶν ὀρχιπέδων · ἰδὼν γὰρ αὐτὸν γινώσεται

[ὅτι ἔστ' ἐκείνου τοῦ πονηροῦ κόμματος].

De bedoelde persoon is hier, even als in de *Acharners*, een *sykophant*, die bij zijn optreden reeds op de volgende wijze begroet wordt, vs. 861 volg.

προσέρχεται γὰρ τις κακῶς πράττων ἀνὴρ,

ἔοικε δ' εἶναι τοῦ πονηροῦ κόμματος.

Men mag het voor zeker houden, dat in de eerst door mij aangehaalde plaats, vs. 957, *ὅτι ἔστ' ἐκείνου τοῦ πονηροῦ κόμματος* niets is dan eene slechte copie van vs. 862. De *interpolator* zelf wijst ons door het pronomen *ἐκείνου* als met den vinger naar de plaats van waar hij het heeft. De aanleiding tot de interpolatie ligt in de woorden, *ἰδὼν γὰρ αὐτὸν γινώσεται*, welke voorafgaan. Een lezer heeft niet geweten, dat *γινῶναι* *τινα*, zonder meer, kan beteekenen de slechte zijde van iemands karakter doorzien; hier waar *ἰδὼν* daaraan is toegevoegd, beteekent het, iemand als met een' oogopslag doorgronden. DEMOSTHENES *adv. Pantaenetum*, [983. 2] gebruikt het op dezelfde wijze: *γινῶναι δ' ἰδόντα ἕτερον καὶ ἐπιπλῆξαι ῥᾶδιον.* Hij meende, dat aan den zin iets ontbrak, en vulde dat aan met eene variatie van vs. 862.

vs. 519. ἀλλ' ἀνδρεία μοχθήρᾳ . . . . .

ἔσυκοφάντει Μεγαρέων τὰ χλανίσκια.

In de *scholia* op dit vers worden de woorden *Με χλανίσκια periphrastice* uitgelegd, zoodat het in betee verschilt van τοὺς Μεγαρεῖς. In dat geval moet men, dat de *Atheners* den *Megarensen* aan zijn *χλανίσκ* kenden, daar het de kleederdragt was, die hij bij droeg, als hij met zijne groenten of biggen de markt v ne bezocht. Maar een *χλανίσκιον* is een fijn wollen k rijke en in gemak en weekte levende lieden (zie b. v. *Pax*, vs. 677, *Eccles.* 848, ook vrouwen droegen het, vs. 1189). Onze twijfelzucht gaat niet te ver, als wij die k bij den armen onder zijne pakken en zakken zuchtenden bouwver niet passend vinden. Doch *ARISTOPHANES* heeft n schreven τὰ χλανίσκια. *POLLUX* voert X. 91. het vo brokstuk aan van zijnen *Gerytades*: ἄλλος δ' εἰσέφερε π κανίσκῳ ἄρτων περίλοιπα θρύμματα. Blijkbaar is het π κανίσκιον, de gevlochten mand, die hier genoemd wordt, in de *Acharnens* de ware lezing. In die manden bragten de voortbrengselen van *Megaris* ter markt, en die waren welke de *sykophanten* onderzochten, niet hunne kleede Men leze dus: ἔσυκοφάντει Μεγαρέων τὰ κανίσκια.

Het woord *κανίσκιον* komt in de overgeblevene stukken *ARISTOPHANES* zelden voor. Hieraan moet het worden toegesch ven, dat het niet alleen hier, maar ook in de bede van *TI SAEUS* in de *Pax*, vs. 1002 door de schuld der afschrijv onkenbaar is. Deze plaats herinnert in meer dan een opzi aan de onze, doch heeft meer geleden; zij luidt aldus:

καὶ τὴν ἀγορὰν ἡμῶν ἀγαθῶν
ἐμπλησθῆναι μεγάλων, σκορδῶν,
σικύων πρῶων, μήλων, βοϊῶν,
δοῦλοισι χλανισκιδίων μικρῶν.

De overeenkomst van deze plaats met die in de *Acharnens* is grootendeels door de gebreken van den tekst verduisterd; ik wil trachten dezelve in het licht te stellen. Vooreerst staat het vast, dat hier, even als daar, gesproken wordt van de voortbrengselen, welke *Megara* naar *Athene* uitvoerde. Het is

bekend dat die stad, meer dan eenige andere, de groenmarkt van *Athene* voorzag, en de vruchten, welke TRYGAËUS wenscht in overvloed op de markt te zien, behooren juist onder die, waarvan wij weten, dat zij in *Megaris* veel werden verbouwd. Doch ARISTOPHANES heeft niet gewild dat men er naar gissen zou; hij heeft *Megara* met name genoemd, als de plaats van waar dat alles kwam. De scholiast heeft het nog bij hem gelezen, zoo als blijkt uit zijne aantekening op σκορόδων, vs. 1000: ὅτι τὰ σκορόδα ἐκ τῆς Μεγαρίδος, ἔφη καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις (vs. 502) λέγων· πρῶτοι γὰρ αὐτὴν τοῖς σκορόδοις ἠλείψατε. en evenzeer uit eene tweede over σικύων, vs. 1001: ὡς καὶ τῶν σικύων δὲ πολλῶν ὄντων ἐν Μεγαρίδι καὶ φερομένων ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχαρνεῦσι Φησὶν. Wij weten dus dat ARISTOPHANES *Megara* genoemd heeft, en dit kon niet wel anders. TRYGAËUS wenscht dat de vrede den ouden toestand herstelle; dat de burgers der landen, waarmede men zoo lang geoorloofd heeft, niet meer schromen *Athene* te bezoeken, en er de markt rijkelijk van alles voorzien. Hiervan geeft hij twee voorbeelden. Het spreekt van zelve dat hij daarbij de namen der vroeger vijandige, maar thans weder bevriende landen moet noemen: want daardoor krijgt zijn voorbeeld eerst eene beteekenis. Bij het tweede, dat van *Boeotie*, is de naam gebleven, vs. 1005; bij het eerste is die verloren gegaan, doch wij weten met volkomen zekerheid, dat *Megaris* bedoeld wordt. De naam zelf is niet geheel onkenbaar, en kan zonder den tekst veel geweld aan te doen op zijne plaats worden hersteld. Hij ligt in het adiectivum *μεγάλων*, vs. 1000, waarvoor men leze ἐκ Μεγάρων; dit behoort in de constructie bij het verbum ἐμπλησθῆναι; waarop het volgt. De beide eerste verzen (999 vlg.) krijgen dus deze gedaante:

καὶ τὴν ἀγορὰν ἡμῖν ἀγαθῶν

ἐμπλησθῆναι ἢ Μεγάρων, σκορόδων enz.

De verandering herstelt niet alleen hier den naam van *Megara*, maar zij verlost ons daarenboven van een woord, dat den zin bederft. Het is belagchelijk, wanneer TRYGAËUS eerst wenscht dat de markt overvloeije van ἀγαθῶν μεγάλων, en na die hoogdravende uitdrukking ophelderend laat volgen: σκορόδων, σικύων,

spijzen, waarvan sommigen, als *σκορδα*, de kost zij gemeen. Wij mogen dus de emendatie wel voor z den. Doch ééne zwaarigheid blijft het woord *ἀγαθ*. ARISTOPHANES heeft zeker *ἀγαθῶν* niet willen verbinden met want de *Atheners* gebruikten van vruchten, evenmi in onze taal het adiectivum *ἀγαθός*; daarvoor dient *καλός*. Zoo zegt b. v. in de *Nubes*, vs. 190, STREPSIADE met het hoofd naar den grond gebukte leerlingen, in c ning dat zij *βολβοί* zoeken: *μή νυν τουτογλ φροντίζετε · ἐ οἶδ' ἴν' εἰσὶ μεγάλοι καὶ καλοί*. En wanneer men *ἀγαθ* een substantivum opvat, is nog de uitdrukking, (want Th denkt hier niet aan lekkernijen, zoo als een weinig verd het voorbeeld van *Boeotie*), te sterk en bovendien, daar hij de vruchten van *Megaris* bedoelt, te algemeen. Naar n overtuiging is *ἀγαθῶν* even als *μεγάλων* eene bedorvene lez Ik verlang hier een woord, dat ons het vat (das Gefäss) noet waarin de *Megarensers* hunne vruchten overbragten: een wo dat zak, mand, of iets dergelijks beteekent. Wat den zin ook de overeenkomst der letters met die van *ἀγαθῶν* betrel is er niet één dat hier beter past, dan *καλάθων*. ARISTOPHANES stelt in de *Aves* vs. 1310 en 1325 den *κάλαθος* gelijk met de *ἄρριχος* en *κόφινος* en laat hem gebruiken tot het vervoereu van eene groote massa vederen. Bij STEPHANUS vind ik dat ARISTOTELES spreekt van een' *κάλαθος συκαμίνων*, een mand vol moerbezien, en de Latijnsche dichters, die het woord met zijne beteekenis van de *Grieken* hebben geleend, gebruiken het dikwijls op die wijze. Ik houd mij dus overtuigd dat de drie eerste verzen oorspronkelijk aldus werden gelezen:

*καὶ τὴν ἀγορὰν ἡμῖν καλάθων
ἐμπλησθῆναι ἢ κ Μεγάρων σκορδῶν,
σικύων πρῶων, μήλων, ῥοιῶν.*

Het spreekt van zelve dat hier *καλάθων* alleen behoort hij *ἐμπλησθῆναι*, terwijl *σκορδῶν*, enz. weder afhangt van *καλάθων*.

Het laatste vers *δούλοισι χλανισκιδίων μικρῶν* is nog erger gehavend dan de vorigen. De genitivus *χλανισκιδίων μικρῶν* hangt natuurlijk af van *ἐμπλησθῆναι* en de dativus *δούλοισι* dient om ons te leeren, voor welke personen de *χλανισκιδία* bestemd zijn.

Er staat dus letterlijk, dat de markt, benevens uijen, appelen enz. ook opgevuld moge zijn met zeer kleine fijne wollen kleederen, voor slaven. Men gevoelt hoe ongepast dat verdubbelde *diminutivum* *χλανισκιδίων*, nog versterkt door *μικρῶν*, zijn moet, waar sprake is van kleederen, bestemd voor slaven, die toch zekerlijk geene dwergen waren. Buitendien droegen de slaven geene *χλανίσκια*, en zijn die kledingstukken op de groenmarkt geheel misplaatst. Dat hier, even als in de *Acharners*, *χλανισκιδίων* eene corruptie is von *κανισκιδίων*, meen ik veilig te mogen aannemen. Benevens de reeds in de drie andere verzen genoemde vruchten, was er nog eene laatste koopwaar, die in kleinere korfjes ter markt gebracht werd. Welke die was heeft ARISTOPHANES te kennen gegeven in den dativus, die thans door het bedorvene *δούλοισι* vervangen wordt. Een woord waarvan ik voor mij zelve de overtuiging heb, dat het de plaats van *δούλοισι* beter dan eenig ander kan innemen, weet ik niet met zekerheid. Het moet iets geweest zijn dat in soort van de opgetelde voortbrengselen zeer verschilde, dat minder plaats besloeg en niet in zoo groote hoeveelheid verkocht werd. Het eenige product van *Megara*, voor zoo ver ik weet, dat die vereischten bezit, is het *zout*. Indien men aanneemt, dat dit bedoeld wordt, zal het laatste vers aldus geschreven worden:

ἄλσιν τε κανισκιδίων μικρῶν.

De partikel *τε* is niet alleen voor het *metrum* onontbeerlijk, maar ook omdat *κανισκιδίων* hierdoor met *καλάθων* moet worden verbonden. Overigens vermeedert het noemen van die kleinere korfjes in dit vers niet weinig de waarschijnlijkheid mijner onderstelling, dat reeds in vers 999 de grootere voor de vruchten gebruikte manden met het woord *καλάθων* waren aangevozen.

vs. 517 volg. *ἀλλ' ἀνδράρια μοχθηρὰ . . . . .*
ἔσυκοφάντει Μεγαρέων τὰ χλανίσκια,
κεῖ που σίκυον ἴδοιεν ἢ λαγῶδιον,
ἢ χοιρίδιον ἢ σκόροδον ἢ χόνδρους ἄλλας,
ταῦτ' ἦν Μεγαρικὰ κατέπρατ' αὐθήμερον.

De knevelarijen en kwellingen, waarvan DICAEOPOLIS spreekt, behoorren tot het tijdperk dat den Peloponnesischen oorlog voor-

af gaat. Zelfs het bekende *psephisma Megaricum* van bestond toen nog niet: geene wet verbood nog den *Meg* te *Athene* ter markt te gaan en daar handel te drijven zij wilden. Derhalve moesten de *sykophanten*, die den *h Megara* in ongelegenheid brengen wilden, de aangifte van koopwaren bij de *agoranomi* niet regtvaardigen met de den ταῦτ' ἐστὶ Μεγαρικά d. i. „dit komt van *Megara*”. hierin lag niets ongeoorloofds. Wanneer wij dus in v. de aanklagt der *sykophanten* zoo geformuleerd vinden, dit noodzakelijk eene corruptie zijn. Wat echter *ARISTOPHANES* kan geschreven hebben, is moeilijk te bepalen. beschuldiging waarvan men omstreeks dien tijd veel mish kan gemaakt hebben, is deze, dat de ter markt gebragte za getrokken waren van den gewijden grond, die den tempel *Eleusis* toebehoorde; welken grond de burgers van *Megara* gen alle regt tot hun eigen voordeel bebouwden en gebruikte. Dit was eene voorname en ook in lateren tijd herhaalde (*DEMOSTHENES* περὶ συντάξεως. 175. 24.) grievende der *Atheners* tegen hen, die naast het opnemen van gevlugte slaven als hoofdoorzaak van het *psephisma Megaricum* beschouwd werd. *THUCYD.* I 139. Zulke voortbrengselen zullen de *Atheners* gerekend hebben een eigendom te zijn van den Eleusinischen tempel, die hun behoorde, en het is daarom niet onwaarschijnlijk dat zij die dikwijls onder dit voorwendsel als *ιερά*, hebben verbeurd verklaard en verkocht. Misschien moet dus vs. 522 op de volgende wijze gelezen worden:

ταῦτ' ἦν ἱερά τε καὶ πέπρατ' ἀνθρώπων.

vs. 541 vlgg. Φέρ', εἰ Λακεδαιμονίων τις ἐκπλεύσας σκάφει
ἀπέδοτο Φήνας κυνίδιον Σεριφίων,
καθ' ἧσθ' ἂν ἐν δόμοισιν;

Het is niet mogelijk aan de beide woorden *φήνας κυνίδιον* eene uitlegging te geven, die het gezond verstand voldoet. Ieder een gevoelt dat hier evenmin van *sykophanten* en *φάλσιν*, als van kleine honden spraak kan zijn. Het geval, dat *DICAROPOLIS* onderstelt, om aan te toonen, hoe spoedig de *Atheners* in vuur en vlam geraakten, kan echter uit het overige, dat wij voor gaaf mogen houden, zonder moeite opgemaakt wor-

den. Men verandere slechts *Σεριφίων* in eenen accus. singul. en late de bedorvene woorden voor het oogenblik achterwege: wij houden dan het volgende over: *Φερ', εἰ Λακεδαιμονίων τις ἐκπλεύσας σκάφει ἀπέδοτο* — *Σεριφίον*, dat vertaald ongeveer dezen zin geeft: zoo een *Lacedaemonier* met een schip (op roof) ware uitgegaan en eenen burger van *Seriphus* (als slaaf) verkocht had, zoudt gij daarbij rustig gebleven zijn? Hieruit blijkt, dat Dicaeopolis zich een geval van *ἀνδραποδισμός* of menschenroof denkt, een bedrijf dat door vele *Grieken* werd uitgeoefend, zoowel op vrijen als slaven: vooral de *Thessaliërs* waren er berucht door, *Plutus* vs. 520 volg. Het ontleent hier zijne beteekenis aan de onderstelling dat een *Lacedaemonier* zich zich daaraan schuldig maakt tegen eenen onderhoorige van *Athene*: want *Seriphus* was toen met de overige *Cycladen* in hunne magt. De reden waarom *Aristophanes* juist *Seriphus* noemt ligt in de nietigheid van het eiland, dat men als een voorbeeld gebruikte van zwakheid en nietsbeduidendheid. Het bekende gesprek bij *Plutarchus* 121. a. tusschen *Themistokles* en den *Seriphier* bevestigt dit, en ook deze plaats laat geene andere uitlegging toe. Want om den *Atheners* te doen zien, hoe weinig er noodig was om hen zelven tot den oorlog te bewegen, moest het als voorbeeld gekozen onregt tegen den burger van een nietig landje gepleegd zijn. Wat de woorden *Φήνας κυνίδιον* aangaat, is de gissing die naar mijn oordeel de meeste waarschijnlijkheid voor zich heeft, deze. Het verbum *ἀπέδοτο* moet, om den zin te voltooijen, door een participium aoristi worden gevolgd, dat de handeling aanwijst die het verkoopen vooraf gaat en mogelijk maakt, het grijpen namelijk en in boeijen slaan. Thans leest men daar *Φήνας*: ik geloof dat het moet wezen *δήσας*: de verandering ten minste is gering en het woord heeft den zin, die men hier verwacht. Het tweede *κυνίδιον* is eene corruptie van den eigennaam *Κύνιον*, een burger van *Cythus*. De eilanden *Cythus* en *Siphnus* genoten om hunne kleinheid dezelfde eer als *Seriphus*. Men zie b. v. *Demosthenes* *περὶ συντάξεως* 176. 10 *εἰ μὲν οὖν Σιφνίοις ἢ Κυνίοις ἢ τισὶν ἄλλοις τοιούτοις οὗσι συνῆδεν ὑμῖν, ἔλαττον φρονεῖν συμβούλευον ἂν· ἐπειδὴ δ' ἔστ' Ἀθηναῖοι*, enz. Het is dus genoegzaam zeker dat *Aristophanes* den *Cytnier* naast den *Seriphier*

genoemd heeft: want in zulke gevallen bepaalt men den bij eenen enkelen eigennaam. De geheele plaats kan bijvoeging der partikel ἢ νόοι Σερίφιον de volgende ge-

Φερ', εἰ Λακεδαιμονίων τις ἐκπλεύσας σκάζῃ
ἀπέδοτο δὴσας Κύθιον ἢ Σερίφιον,
καθῆσθ' ἂν ἐν δόμοισιν;

vs. 545 volg.

ἦν δ' ἂν ἡ πόλις πλέα

.....
στοιᾶς στεναχούσης, σιτίων μετρούμενων,
ἀσπῶν, τροπωτήρων, κάδους ὠνούμενων
550. σκορδῶν, ἐλαῶν, κρομμύων ἐν δικτύοις,
στεφάνων, τριχίδων, ἀυλητρίδων, ὑπαπίων.

De Heer K. v. d. C. heeft in zijne *Observ. Crit.* I. p. 51 regt beweerd dat τροπωτήρων vs. 549 niet kon worden duld, daar ARISTOPHANES de voorbereidselen tot eenen krijgstogt, die men in de stad en die welke men bij de scheepswaaren plagt te zien van elkander scheidt en τροπωτήρες niet hier maar bij de laatsten te huis behooren. De conjectuur ποτηρίων, die hij voorstelt, is zeer aannemelijk. Doch ook het volgende κάδους ὠνούμενων voldoet niet. Er is iets stootends in, dat terwijl de overige mondbehoeften zelve als in menigte voorhanden zijn genoemd, hier de menigvuldigheid niet der κάδοι, maar der lieden die men ze zag koopen, aangeduid wordt. Ook is de zaak op zich zelve niet waarschijnlijk. De kost, welke de uittrekkende krijgslieden mede namen was hoogst eenvoudig, zie vs. 550 en vele anderen plaatsen: bij het voetvolk is het medeslepen van eenen κάδος wijn, eenige weinige groote heeren uitgezonderd, eene volstreckte onmogelijkheid; en op de met menschen volgepropte galeijen zullen zij evenmin in noemenswaardig aantal geladen zijn. Men mag dus soms iemand gezien hebben, die eenen κάδος kocht; doch het is ongerijmd te onderstellen dat dit, even als het andere, door ARISTOPHANES kan gebruikt zijn, om het voorkomen van de stad op zulk een oogenblik te kenmerken. Eindelijk is ook de plaats, waar wij het lezen, ongepast. DICAEOPOLIS spreekt hier niet meer van levensmiddelen, maar hij schetst met weinige woorden de losbandige uitgelatenheid eener menigte zeelieden

en soldaten, die van hunne laatste vrije uren het meeste maken. Naast bloemenkransen en fluitspeelsters, naast lieden wier bloedige builen van de stemming waarin zij geweest zijn getuigen (*ὕπωπιων*), mogten wij verwachten dat ook van *beschonkenen* met een enkel woord zou zijn gerept. ARISTOPHANES heeft hen niet vergeten: eene kleine verandering, die van *κάδους*, *κάδων*, van *ὠνούμενων*, *ὥνωμένων* maakt, verlost ons van eene ongerijmdheid en herstelt eenen onontbeerlijken hoofdtrek der schildering. Doch er ontbreekt nog iets aan de plaats. De optelling der levensmiddelen en de trekken, die de drukke vrolijkheid der menigte kenmerken zijn door een gemengd. De eigenaardigheid van beiden gaat hier door verloren. Om die reden moet vs. 550 verplaats worden vóór vs. 549. Wij lezen nu de gansche plaats aldus:

ἦν δ' ἂν ἡ πόλις πλέα

.....

στοιᾶς στεναχούσης, σιτίων μετρουμένων,

550. σκορδῶν, ἐλαῶν, κρομμύων ἐν δικτύοις,

549. ἄσκων, ποτηρίων, κάδων, ὥνωμένων,
στεφάνων, τριχίδων, αὐλητρίδων, ὑπωπίων.

vs. 569 vlgg. εἴτε τις ἔστι ταξίαρχός τις ἢ
τειχομάχας ἀνὴρ, βοηθησάτω
τις ἀνύσας. ἐγὼ γὰρ ἔχομαι μέσος.

ELMSLEY heeft de woorden *ἡ στρατηγός*, die men in de *codices* na *ταξίαρχος* leest, met regt voor eene interpolatie verklaard. Of echter de tekst, zoo als die nu door hem geconstitueerd is, in alles onze goedkeuring verdient, durf ik niet beslissen. Alleen het volgende komt mij zeker voor. Het choor kan tegen DICAEOPOLIS niet wel de hulp van eenen *τειχομάχας ἀνὴρ*, eenen murenbestormer, inroepen. Er moet staan *πεζομάχας ἀνὴρ*, zoo als bij PINDARUS *Pyth.* II. 124. Hierdoor wordt ook de opvolging beter, »kom gij mij te hulp, LAMACHUS; zoo gij niet kunt, een onderbevelhebber, of anders een gemeen soldaat;» een murenbestormer komt hier niet te pas.

vs. 575 vlgg. Δικ. ὦ Λάμαχ' ἦρως, τῶν λόφων καὶ τῶν λόχων.

De veldheer LAMACHUS, wiens hulp het choor heeft ingeroe-

pen, komt op het tooneel in volle wapenrusting, doch zonder troepen. Ten minsten moesten wij, zoo die met hem optreden, daar eenig bewijs voor vinden in het volgende gesprek doch niets daarvan: LAMACHUS blijft alleen, hoopt op geene ondersteuning en gevoelt zich zeer zwak tegenover DICAEOPOLIS, die hem op alle wijzen trotseert. Dit gaat zoo ver dat DICAEOPOLIS, als LAMACHUS hem vs. 590 met een pak slagen dreigt, eindelijk antwoordt: »Beproof het niet, want dat gaat boven uwe kracht." Het staat dus vast dat geene soldaten met hem op het tooneel komen. Hieruit volgt dat vs. 575 te dezer plaats ongepast is en vrij voor eene interpolatie mag gehouden worden. Men kan toch moeilijk aannemen dat DICAEOPOLIS met schrik uitroept τῶν λόφων καὶ τῶν λόχων, als die uitdrukking niet door het aanvoeren van eenige soldaten, die een' λόχος voorstellen, geregtvaardigd wordt. Het vers is gemaakt naar vs. 1074: ταχέως λαβόντα τοὺς λόχους καὶ τοὺς λόφους en vs. 575. ὦ Λάμαχ' ἦρω.

vs. 578. Χορ. ὦ Λάμαχ', οὐ γὰρ οὗτος ἀνθρώποις πάλαι
ἄπασαν ἡμῶν τὴν πόλιν κακορροεῖ;

Λαμ. οὗτος σὺ τολμᾷς πτωχὸς ὢν λέγειν τάδε;

De oorlogzuchtige helft van het choor, die LAMACHUS geroepen heeft, zegt hem bij zijn verschijnen, waarom het te doen is: ὦ Λάμαχ', οὐ [enz. d. i. »o LAMACHUS, deze mensch houdt niet op de gansche stad te belasteren." Waarop LAMACHUS zich tot DICAEOPOLIS wendt en zegt: οὗτος σὺ τολμᾷς πτωχὸς ὢν λέγειν τάδε; d. i. »durft gij, bedelaar als gij zijt, dit zeggen? Hierbij moet men in het oog houden, dat τάδε niet kan gebruikt worden van iets onbekends: LAMACHUS spreekt dus als of hij zelf alles gehoord had; ondertusschen weten wij dat hij bij de rede van DICAEOPOLIS niet tegenwoordig was. Doch hij blijft zich zelven niet gelijk. Want terwijl men uit vs. 578 zou moeten opmaken, dat hij er bij geweest is en zeer goed weet wat DICAEOPOLIS gezegd heeft, vraagt hij zelf een oogenblik later vs. 580 τί δ' εἶπας ἡμᾶς; οὐκ ἐρεῖς; d. i. »wat hebt gij van ons gezegd? wilt gij het zeggen? en bekent dus het nog niet te weten. Het is weder eene interpolatie, waaraan wij deze verwarring te danken hebben: vs. 578 behoort niet aan ARISTOPHANES. Het is eene bijna

woordelijke copie van vs. 558 ταυτὶ σὺ τολμᾷς πτωχὸς ὦν ἡμᾶς λέγειν; men vergelijke ook vs. 593.

vs. 590 volg. Δαμ. οἷμ' ὡς τεθνήξεις. Δικ. μηδαμῶς, ὦ Λάμαρχε.
οὐ γὰρ κατ' ἰσχύν ἐστιν· εἰ δ' ἰσχυρὸς εἶ,
τί μ' οὐκ ἀπεψώλυσας; εὖοπλος γὰρ εἶ.

Het verbum ἀπεψώλυσας, waarvan de beteekenis geenen lezer van ARISTOPHANES onbekend is, vindt hier, in het verband, zijne plaats niet. Er moet staan:

τί μ' οὐ κατεσπώδυσας; εὖοπλος γὰρ εἶ.

Dit verbum voldoet geheel aan den eisch. Het kan op twee manieren verstaan worden: ernstig, zoo als in de *Thesmoph.* vs. 560, »waarom doodt gij mij niet? want gij hebt goede wapenen,” of, gelijk de scholiast zegt, πρὸς τὸ κακέμφοτον, even als σποδεῖν en διασποδεῖν: het laatste wordt hier natuurlijk bedoeld. Hoe εὖοπλος daarbij moet worden verstaan, begrijpt een ieder.

Hilversum, Oct. 1852.

H. G. HAMAKER.

BLADVULLINGEN.

Bij DIO CASSIUS I. 53. bl. 43 (I. BEKKER, Leipz. 1849) leest men: φίλος δὲ δὴ καὶ πᾶσι μὲν Ῥωμαίων ἡδέως ἂν ἐγενόμην, μάλιστα δὲ δὴ σοί· πάνυ γάρ σε καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα ὁρῶ ὄντα κτέ. L. πάνυ γάρ σε καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα ὁρῶ ὄντα.

Bij denzelfden schrijver II. 13. bl. 8 staat: τεκμήριον δὲ, Μάριος μὲν καὶ Σύλλας καὶ Μέτελλος καὶ Πομπήιος τὸ πρῶτον, ἐν κράτει τῶν πραγμάτων γενόμενοι οὗτ' ἡθέλησαν κτέ.; daar echter bij de Grieksche schrijvers de spreekwijs γίγνομαι ἐν κράτει τῶν πραγμάτων niet voorkomt (wel γίγνομαι ἐγκρατής), schrijve men op deze plaats ἐγκρατεῖς γενόμενοι κτέ.

's Hage, 20 Sept. 1852.

Dr. W. BISSCHOP.

In de *Smeeelingen* van AESCHYLOS jammert het koor der *Danaïden*:

πολλάκι δ' ἐμπίτνω ξὺν λακίδι
λίνοισιν, ἣ Σιδονίᾳ καλύπτρα¹.

»dikwijls scheur ik al vallende mijne linnen gewaden, of mijnen Sidonischen sluijer.»

Mogt ook misschien deze of gene zich wel eens afgevraagd hebben, of de tegenstelling of liever zamenvoeging van linnen en Sidonisch zoo geheel juist was, voorzeker stelde hem de gedachte aan *Phoenicie* en het fijne goed gerust, dat hij in die grootste stapelplaats van de toenmalige beschaafde wereld onderstelde. Even luchtig schijnt men te hebben omgegaan met de opmerking, dat de stadsnaam Σιδών in den *gen.* Σιδῶνος heeft, en dat derhalve de volksnaam Σιδῶνιος moet wezen, gelijk Σικυῶνιος, Μαραθῶνιος en op dergelijke wijze Ποσειδῶνιος, Ἀπολλῶνιος, Χαράνιος, Ἀμμῶνιος, Τελαμῶνιος, zoo als dan ook EURIPIDES (bij AR. *Kikkers* 1225) en SOPHOKLES (fr. 291 DIDOT, bij SCHOL. PIND. *Pyth.* II. 125) het woord gebruiken. Immers STEPHANOS van *Byzantion* zegt het met ronde woorden: ὁ πολίτης Σιδῶνιος διὰ τοῦ ω μεγάλου, καὶ διὰ τοῦ ο μικροῦ, en zoo schrijft ook HOMEROS Σιδονίους en Σιδονίηθεν op verscheidene plaatsen, en de wijsgeer ZENO in een gedicht, volgens STRABO's tot drie-maal toe voorkomende aanhaling. Maar voor AESCHYLOS zijn toch wel de andere *Tragici* de beste bewijzen, en ZENO schreef in verzen, wat meer is, in een episch vers dat hij met geringe wijziging aan HOMEROS ontleende, immers volgens dienzelfden STRABO XVI. IV. 27 is zijn dichtregel

Αἰθίοπας θ' ἰκόμεν καὶ Σιδονίους Ἀραβᾶς τε
slechts eene omwerking van dezen Homerischen (δ. 84)

Αἰθίοπας θ' ἰκόμεν καὶ Σιδονίους καὶ Ἑρεμβούς
gelijk ook zonder STRABO iedereen zal toegeven, die ooit beide verzen heeft kunnen vergelijken. Datzelfde deed ook POSEIDONIOS, met nog geringer wijziging, hij maakte enkel Ἀραμβούς

¹) VS. 120 vlg. bij DINDORF (*P. Scen. Gr.* 1830), en herhaald vs. 131 vlg.; bij G. HERMANN 105—107 en 113—115. Beide keeren moet ξὺν in σὺν worden veranderd.

van Ἐρεμβούς, vgl. vooral LEHRS *Arist.* bl. 246. Zoo is het dan ook te verwachten, dat STEPHANOS juist het Homerische en het latere gebruik heeft opgegeven, hoewel dit niet zeker is. Daarentegen is het stellig, dat er een veel gepaster tegenhanger van λίνοισιν bestaat, namelijk σινδονίᾳ καλύπτρα, *mijnen sluizer van neteldoek*; 't geen vooral blijkt als men weet, dat de σινδόνες uit byssus gemaakt werden, volgens HEROD. II. 86, VII. 181, en dus als sieraad van Aegyptische vorstinnen zeer gepast zijn. Maar alle twijfel wordt noodeloos, wanneer wij zien dat HERMANN in zijne nieuwe uitgaaf van AESCHYLOS, volgens TYCHO MOMMSEN de lezingen opgevend van het eenige gewigtige handschrift des dichters, op beide deze plaatsen optee kent: in het Mediceisch hs. staat σινδονίαι, maar tusschen σι en δο is eene letter (dus door eenen onkundigen verbeteraar) uitgekrabd.

Gretig vat ik deze gelegenheid aan om in 't kort eene gissing van tegenovergestelden aard te bespreken, die ik reeds vóór derdehalf jaar achter mijne dissertatie heb meêgedeeld. Immers AESCH. *Theb.* 631, 799 vlg. (612, 780 vlg. HERM.) moge het telwoord geduld worden in de volgende regels:

631. Ἀγγ. τὸν ἔβδομον δὲ τὸνδ' ἐφ' ἐβδόμαις πύλαις | λέξω κτέ.

799 vlg. Ἀγγ. καλῶς ἔχει τὰ πλεῖς' ἐν ἑξ πυλάμασι

τὰς δ' ἐβδόμας ὁ σεμνὸς ἐβδομαγέτας

ἄναξ Ἀπόλλων εἴлет' κτέ.

maar ook deze worden krachtiger, wanneer men Ἐβδόμας schrijft, als eigennaam die zich uit het telwoord ontwikkeld heeft, en door AESCHYLOS gegeven wordt aan de πύλαι Κρηναῖαι of Διρκαῖαι, gelijk de πύλαι Βορραῖαι ook Ὑψισαι, de πύλαι Ὀγκας Ἀθάνας ook Ὀγύγαι heeten. Zonder diezelfde verandering blijft voor vs. 714 (695 H.) slechts eene zeer gedwongene verklaring over, en voor vs. 124 vlg. (116 vlg. H.) volstrekt geene, waarover elk deskundige oordeele:

124. Χορ. ἐπτα δ' ἀγήνορες πρέποντες στρατοῦ

δορυσίοις σάγαις πύλαις ἐβδόμαις | προσίστανται.

714. Χορ. μὴ ἄθης ὁδοῦς σὺ τάσδ' ἐφ' ἐβδόμαις πύλαις.

Misschien heeft VALCKENAER *Aristob.* bl. 119 en in zijne uitgave van EURIPIDES *Phoenissae* ditzelfde bedoeld, maar hij zegt er niets van.

L., 6 Nov. 1852.

E. J. K.

TWEE CRETISCHE INSCRIPTIES.

Het verbond van ALLARIA. — Het testament van Aeo.

Hoe juist de raad van ik meen WINCKELMANN was, om nooit de gelegenheid, een nieuw afschrift van eene Inscriptie te nemen, ongebruikt te laten voorbijgaan, al wist men ook dat er reeds verscheidene bestonden, wordt nog thans dagelijks bewezen. Er is om zoo te zeggen geene enkele Inscriptie in het Corpus, waar BÖCKH niet in het onzekere was omtrent één of meer lezingen. Hoe weinige zijn er bovendien, waar de invullingen met den steen zelven naauwkeurig vergeleken zijn, hoewel toch alleen die vergelijking de zaak kan uitmaken, daar op de grootte der lacunes in de afschriften bijna nooit te rekenen valt. Men kan het dus geen overtollig werk noemen, dat Prof. COBET te Venetie in het *Museum Iustinianum*, de gelegenheid waarnam een afschrift te vervaardigen van n°. 2587 van het Corpus, en men zal dit te minder doen, wanneer men weet, door wie en hoe wij kennis van den steen bezitten. Deze Inscriptie, bekend onder den naam van *het verbond van Allaria*, kwam het eerst aan het licht in 1565, toen IOS. SCALIGER zoo van MURETUS als van FRANC. PORTUS er een afschrift van bekwam. Waar het eerste afschrift gebleven is, blijkt niet; doch het tweede is door GRUTER uitgegeven, en vergeleken met de door FULVIUS URSINUS in 1584 bezorgde uitgave in zijne *Collectio veterum legum et Senatusconsultorum*. Noch PORTUS, noch URSINUS hadden evenwel groote zorg aan dezen arbeid besteed, hetgeen duidelijk bleek, toen men uit het afschrift van MORFAUCON in zijn *Diarium Italicum* kon zien, dat beide geleerden

slechts de tweede helft der Inscriptie mededeelden en de eerste zoo het scheen, geheel hadden over het hoofd gezien. Men had sedert dien tijd de Inscriptie wel in haar geheel, maar uit d vergelijking van dat gedeelte, dat GRUTER en URSINUS met MONTFAUCON gemeenschappelijk bezaten, bleek ten duidelijkste, dat de beide eersten een niet zeer naauwkeurig, de laatste zelfs een zeer slecht afschrift hadden bekend gemaakt. Vooral omtrent het eerste gedeelte, dat men alleen door MONTFAUCON kende, was men dus zeer onzeker.

Toen Prof. COBET in *Italië*, naar aanleiding van het nieuw ontdekte door mij in den eersten jaargang van dit tijdschrift medegedeelde verbond tusschen *Rhodus* en *Hierapytna*, zich met de Cretische Inscripties bezig hield, moest hem noodzakelijk de behoefte in het oog vallen naar eene nieuwe vergelijking van n°. 2554 en 2557. Reeds de Italiaansche Abt, dien ik in mijne beide vorige stukken herhaaldelijk noemde, had veel moeite gedaan om n°. 2554, het verbond van *Lato* en *Olus*, weer te vinden, *conquisiverat studiosissima intentissimaque diligentia, opem conferente Hieronymo Ascanio Molino*, doch ofschoon de steen vroeger in het bezit van het geslacht van MOLINUS geweest was, was zijne moeite vergeefs. Ook Prof. COBET heeft den steen niet kunnen ontdekken. Anders was het met n° 2557, welke gemakkelijk te vinden was

Dit stuk, gelijk gezegd is, bestaat uit twee deelen, waarvan het eerste tot nog toe alleen door MONTFAUCON bekend was. Dit gedeelte, A, bevat het slot van een *psephisma* der inwoners van het eiland *Paros*, waarbij zij aan de inwoners van *Allaria* op hun verzoek het regt van *ἄσυλον* toestaan, en besluiten dat hiervan berigt naar *Creta* zal worden gezonden. Dit gedeelte is in gewoon Grieksch gesteld. Het tweede bevat het *psephisma* der *Allarioten*, waarbij besloten wordt aan *Paros* dank te zeggen, en zij op voorwaarde van reciprociteit aan de *Pariërs* de gewone begunstiging toestaan, die aan andere staten plagen gegeven te worden en die in de Inscripties zoo menigvuldig vermeld worden. Dit stuk is natuurlijk in het Cretisch gesteld.

Het schijnt vrij zeker, dat wij de *ἄσυλον* bezitten dat te *Paros* is opgericht geweest: van daar de gewone Grieksche vormen

tusschen het Cretisch, zie AHR. D. D., p. 19, van daar nog paar merkwaardige corrupties, over welke straks.

Ten einde den lezer in staat te stellen de waarde van nieuwe afschrift te beoordeelen, zonder hem te noodzaken, Böckh zelven zijne toevlugt te nemen, deel ik eerst de Inscriptie mede, zoo als zij door dezen uit vergelijking der bekende schriften is vastgesteld.

- A. . . . . α[κ]αί? τὰ γ . . . . .
 . . . . . εἰ ἐξ Ἀλλαρίας . . . . .
 . . . . . δη]μοσίῳ μετὰ τοῦ γράμματος . . . . .
 . . . . . ἀποσείλαι δὲ τοὺς ἄρχοντας τοὺς περὶ . . . . .
- δ . . . . . ἰν τοῦδε τοῦ ψηφίσματος τὸ ἀντίγραφον σφραγι-
 σαμένους τῇ δη]μοσίᾳ σφραγιῖδι, ὅπως παρακο-
 λουθῶσιν Ἀλλαριῶται τὰ ἐψηφισμένα περὶ τούτων.
- B. Ἀλλαριωτῶν οἱ Κόσμοι καὶ ἡ πόλις Παρίων τῇ βουλῇ
 καὶ τῷ δάμῳ χαίρουν· παραγενομένων τῶν πρεσβευ-
 τῶν ποθ' ἀμέ, Φάνιδς τε καὶ Δόρκω, οὓς ἀπετείλατε
 πρεσβεύοντας περὶ τῷσὺλῳ ποθ' ἀμέ, καὶ ἀνανε-
 ωσαμένων αὐτῶν ἐν τῇ πρεσβείᾳ κατὰ τὸ ψ[ά]φισμα
 τὸ παρ' ὑμῶν τῶν τε Φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν τὴν ὑ-
 πάρχουσαν ταῖς πόλεσι ποτ' ἀλλάλας διαφυλάτ-
 τεν· ἐπὶ Κόσμων τῶν περὶ Φιλόνβροτον τὸν Εὐθυ-
 μάχῳ, ἀγαθῇ τύχῃ, δεδόχθαι Ἀλλαριωτῶν
- 10 τοῖς Κόσμοις καὶ τῇ πόλει, ἐπαινεῖσαι μὲν τὸν
 δᾶμον τῶν Παρίων, ὅτι διαφυλάττει τὴν Φιλίαν
 καὶ τὴν εὐνοίαν πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἀμᾶν, κατὰ
 ταῦτ' ἀδ' ὑπάρχειν καὶ Παρίοις τὴν Φιλίαν καὶ τὴν εὐ-
 νοίαν παρὰ Ἀλλαριωτῶν, ὅπως φαινόμεθα τὰ ὁμοῖ-
- 15 α τοῖς προαιρουμένοις ἀμὲς συντελούντες· εἶμεν δὲ
 Ἀλλαριώταις καὶ Παρίοις ἰσοπολιτεῖαν, μετέχω-
 σιν τῷ τε Ἀλλαριώτῃ ἐμ Πάρῳ καὶ θεῖνων καὶ ἀν-
 θρωπίνων, ὡσαύτως δὲ καὶ τῷ Παρίῳ ἐν Ἀλλα-
 ρίᾳ μετέχωσι καὶ θεῖνων καὶ ἀνθρωπίνων, ἐὰν
- 20 συνδοκῇ ταῦτα τῷ δάμῳ τῷ Παρίων· ἀναγρα-
 ψάντων αἱ πόλεις ἀμφοτέραι ἐς σάλαν λιθίναν,
 καὶ ἀνθέντων Πάριοι μὲν ἐς τὸ ἱερὸν τῆς Δάματρος,
 Ἀλλαριῶται δὲ ἐς τὸ ἱερὸν τῷ Ἀπόλλωνος· ταῦ-
 τα δὲ εἶναι ἐφ' ὑγιᾶ καὶ σωτηρίᾳ τῶν πόλεων

25 ἀμφοτερῶν· ἐὰν δέ τι φαίνεται ὑμε[ῖ]ν προσθεῖναι,
ἢ ἀφελ[έν], εὐχαριστῶμές. Ἑρρωσθε.

Het is vreemd, dat Böckh, die anders nergens de Dorische accenten schrijft, toch vs. 25 ἀμφοτερῶν heeft uitgegeven.

Het eerste gedeelte der Inscriptie is in het nieuwe afschrift eenigermate vollediger. Ik zal het derhalve in zijn geheel mededeelen.

A. ....ΑΓ
.....ΑΝΑ
.....ΩΣΑΙΤΑΓΡΑ
.....ΕΙΕΞΑΛΛΑΡΙΑΣ
5 .....ΜΟΣΙΩΙΜΕΤΑΤΟΤΓΡΑΜΜΑΤ
.....ΠΟΣΤΕΙΛΑΙΔΕΤΟΤΣΑΡΧΟΝΤΑΣΤΟΤΣΠΕΡΙ
.....ΙΝΤΟΤΔΕΤΟΤΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ enz.

De Σ van vs. 2 is bijna onleesbaar. Vs. 5 staat ΓΡΑΜΜΑΤ en niet ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ. Eindelijk vs. 8 heeft de steen ΤΕΙΔΗ-ΜΟΣΙΑΙ, evenzoo als B. vs. 20 alle afschriften en ook het onze ΣΤΝΔΟΚΕΙ hebben.

Het fragment van het besluit der *Pariërs* bevat de bepaling, dat van hetgeen ten aanzien der *Allarioten* bepaald is, aan dezen zal worden berigt gezonden. De woorden vs. 8: ἀποσείλαι δὲ τοὺς ἄρχοντας τοὺς περὶ ..... ἰν kunnen wel niets anders aangevuld worden als τοὺς περὶ τὸν Φάνιν. Deze toch is met Dorcus door de *Pariërs* naar *Allaria* gezonden, gelijk uit B. 3. blijkt. In vs. 5 beteekent μετὰ τοῦ γραμματ... welligt μετὰ τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς. Althans in Attische Inscripties wordt deze ontelbare malen aan het slot der *psephismata* genoemd, daar hem in den regel de zorg voor het oprigten der σήλη opgedragen wordt. De ruimte wordt door deze woorden; zoo het schijnt, juist aangevuld. Wanneer wij van deze beide invullingen, die inderdaad vrij zeker zijn, uitgaan, dan kan er welligt nog een stap verder gedaan worden.

Het spreekt van zelf dat ΜΟΣΙΩΙ, vs. 5, moet aangevuld worden δημοσίῳ; wanneer wij daarbij bedenken dat in de zoo herhaaldelijk in de *psephismata* wederkeerende formule, καὶ εἶσαι ἐν ἀκροπόλει τὸν γραμματέα τῆς βουλῆς, altijd aan den schrijver van den senaat opgegeven wordt, waar de σήλη moet gesteld worden, dan ligt het voor de hand hier te denken aan

ἐν τῷ δημοσίῳ in het Staatsarchief, zoo als b. v. bij **DEM.** § 142: γράμματ' ἔχων ἐν τῷ δημοσίῳ κείμενα, waar wij de beteekenis niet zullen behoeven te twisten. De zorg voor oprigten der σήλη wordt dan hier aan een ons nog onbek persoon, benevens aan den schrijver van den senaat opgedrag. Behalve de noodzakelijk in te vullen woorden εἶσαι δὲ hebl wij nog ongeveer acht letters beschikbaar; als voorbeeld, me ook alleen als zoodanig zou ik voorslaan

εἶσαι δὲ τὸν ταμίαν

ἐν τῷ δημοσίῳ μετὰ τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς

In het ΩΣΑΙΤΑΓΡΑ van vs. 3, zie ik een Aor. Inf. en d woorden τὰ γράμματα; in het ANA van vs. 2 ligt meer dan waarschijnlijk ἀναγράψαι; zoo intusschen mijne invulling εἶσαι δὲ enz. in de volgende regels juist is, dan moet in deze woorden de σήλη zelve, welke als accusativus bij εἶσαι gedacht wordt, noodzakelijk genoemd zijn. Ligt moet men hier denken aan het gewone ἀναγράψαι εἰς σήλην λιθίνην, waarbij nog zeven of acht letters beschikbaar blijven, zoodat ik meen te moeten invullen καὶ διασ[ῶσαι]. Het verloren gedeelte zou dan ongeveer aldus zijn geweest:

..... ΑΓ
..... ἀνα[γράψαι δὲ εἰς σήλην
λιθίνην καὶ δια]σῶσαι τὰ γρά[μματα περὶ τῶν παρ-
αγενομένων α]εὶ ἐξ Ἀλλαρίας [εἶσαι δὲ τὸν ταμίαν
ὃ ἐν τῷ δη]μοσίῳ μετὰ τοῦ γραμματ[έως τῆς βουλ-
ῆς α]ποσείλαι δὲ τοὺς ἄρχοντας τοὺς περὶ [τὸν Φ-
άν]ιν τοῦδε τοῦ ψηφίσματος τὸ ἀντίγραφον, enz.

Ten overvloede wil ik hier nog eens herhalen, dat ik mij met het grooter deel dezer invullingen volstrekt niet voorstel teruggevonden te hebben, wat noodzakelijk op den steen moet gestaan hebben. Ik geef ze alleen om eenig denkbeeld te geven van hetgeen ongeveer de inhoud van dat gedeelte der Inscriptie was. Weet men er iets beters op, dan zal ik ze gaarne terugnemen.

In de tweede afdeeling is de eerste afwijking van den door Böckh vastgestelden tekst in vs. 3, waar het nieuwe afschrift ΠΟΤΑΜΕ heeft, ofschoon vs. 4 ΠΟΘΑΜΕ staat. Het is buiten kijf de ware lezing, want ποθ' ἀμέ, zoo als Böckh, heeft

slechts URSINUS: al de overigen lezen ποτ' ἀμέ. De lezing is intusschen slechts opmerkelijk, omdat terstond daarna ποθ' ἀμέ voorkomt. Anders is het in het Dorisch niet ongewoon, dat de *tenuis* voor de *adspirata* onveranderd blijft. ANR. D. D. p. 39 haalt hiervan onderscheiden voorbeelden aan en ποτ' ἀμέ (niet ποτ' ἀμέ gelijk AHRENS tegen BÖCKH te regt opmerkt) staat n°. 2670, een stuk dat in vorm en onderwerp met het onze de grootste gelijkheid heeft.

Vs. 5 staat op den steen, gelijk te verwachten was, ψάφισμα.

Vs. 7 staat διαφύλαττεν, niet διαφυλάττεν, gelijk BÖCKH ook gevonden heeft in de papieren van PIGHIUS te *Berlijn*, die de eerste vijftien regels van dit tweede stuk gecopieërd heeft. De variant laat zich verklaren uit de omstandigheid dat de steen te *Paros* gesneden is. De steensnijder die geen Dorisch verstond, wist met διαφυλάττεν geen raad en maakte er op eigen gezag een alhier ongerijmd *Imperfectum* van. AHRENS haalt meerdere voorbeelden aan, waar hij de Cretische vormen willekeurig in gewoon Grieksch heeft overgebracht.

Vs. 11 staat διότι διαφυλάττει.

Vreemd is de lezing van den steen vs. 15: ἀμέ συντελόντε, niet zoo als de overige afschriften: ἀμές συντελούντες. Alleen PIGHIUS heeft συντελόντε en GRUTER συντελοῦντε. Nu zegt men in het Dorisch wel algemeen ἀμέ voor ἡμᾶς, maar voor ἡμεῖς alleen ἀμές. Daar intusschen voor zoo ver ik weet ἀμές in de cretische Inscripties verder niet voorkomt en over het geheel zeldzaam is, (AHRENS geeft behalve onze plaats slechts vijf andere) zoo zou men kunnen denken, dat het Cretisch hier een stap verder ware gegaan en even als van den *Acc.* ook van den *Nom.* de σ had weggenomen. Hoewel onwaarschijnlijk, vooral daarom, omdat men in het Dorisch denkelijk op dezelfde wijze ὕμέες en ὕμέ voor ὕμεῖς en ὕμᾶς zeide, blijft zulks evenwel mogelijk. Doch zelfs als men dit aanneemt, is er niets gewonnen om συντελόντε te verklaren, ten zij men het ongerijmde gevoelen wilde omhelzen, dat in het Dorisch even als bij HOMERUS de *dualis* kon staan in plaats van den *pluralis*. Ik voor mij wil hier liever niet beslissen, doch het waarschijnlijkst schijnt mij te zijn, dat wij hier aan eene fout van den steen-

snijder te denken hebben, welke gemakkelijk plaats kon grijpen, daar hij de Dorische vormen niet verstond.

Vs. 19 staat *θεῖνων*, niet zoo als GRUTER voorsloeg, *θειων*.

Vs. 20 heeft het afschrift *τῷ δάμῳ τῶν Παρίων*, en dit is de ware lezing zoo als uit vs. 11 blijkt.

Vs. 22 staat *ΤΩΙΑΠΟΛΛΩΝΟΣ*, gelijk ik reeds pag. 111 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift heb medegedeeld, toen zich een dergelijk voorbeeld, *τῷ Ἀσκληπιῷ*, voordeed. De oorsprong der fout ligt voor de hand.

Vs. 24 heeft de steen *ὕγιελα*, vs. 25 *ὕμέν* dat Böckh in *ὕμεῖν* verandert, hetwelk ABR. D. D. p. 260 evenzeer afkeurt, en *ὕμιν* voorstelt. Eindelijk heeft de steen vs. 26, waaromtrent meest alle afschriften overeenstemmen *ΑΦΕΛΑΙ*, dat Böckh te regt verandert in *ἀφελέν*. Wat de oorsprong van de fout is, is duister.

De tweede Inscriptie, waarvan ik door de goedheid van Prof. COBET in staat ben een ander afschrift te geven, is n°. 2562. Deze Inscriptie, die even als de vorige in het *Museum Iustinianum* bewaard wordt, was tot nog toe alleen door MONTFAUCON bekend, die ze pag. 74 van zijn *Diarium Italicum* had medegedeeld. Het was bekend dat dit afschrift niet zeer naauwkeurig was, en men zal dit reeds *a priori* vermoeden als men weet, dat MONTFAUCON zich b. v. in de vorige Inscriptie de letters uitgezonderd, die bij hem nog ontbreken, niet minder dan *zes-tienmaal* vergist heeft. De meergemelde Abt behandelde in zijn werk deze Inscriptie ook en had er ook een afschrift van gemaakt. Dit stuk heeft Prof. COBET met MONTFAUCONS uitgave gecollationneerd, en het is deze collatie die ik thans den lezer aanbied. Er dient hierbij in het oog gehouden te worden, dat de Abt waarschijnlijk MONTFAUCON gebruikt heeft. Dit is althans mijn gevoelen na naauwkeurige vergelijking van beider arbeid. Het spreekt derhalve van zelf dat het niet veel gewigt heeft voor het bepalen der lezing van den steen, zoo beiden overeenstemmen. Hoe ongeloofelijk onbekwaam onze Italiaan toch was, zal men zich welligt nog herinneren. Er bestaat derhalve van deze Inscriptie niet dan één slecht afschrift en één ander dat niets is dan het vorige hier en daar gecorrigeerd door iemand, die, *si quis alius*, voor dezen arbeid ongeschikt was.

Even als bij de vorige Inscriptie, deel ik ze eerst volgens Böckh mede:

- ..... τοῦ τὸ κο[ι]ν[ον] ? .....
- ..... κατὰ μῆν[α] .....
- ..... τ]οῦτο δηλωθῆ πρὸ ἡ[μερῶν] ? .....
- ..... τῷ. ἔσθωθεν τοῦ δείπνον .....
- 5 ..... μῆ]νῶν ἔγγισα τριῶν. ἃ δὲ .....
- ..... νέτω, μέχρι οὐ ἂν ἀποδῶ· ἔαν δὲ μ[ὴ] ἀποδῶ ? ...
- ..... μ... μῆ ἔσω τῆς γερουσίας, ἀλλὰ ἕτερος [ἀντ' αὐτοῦ] ? ...
- ..... ντος. ἔαν ἑαυτῆς εἰκόνας ἀργυρᾶς κατασκευά[σῃ] ...
- ..... ν ἔσωσαν τῷ λοιπῷ χρόνῳ παρα τῷ γραμμα[τεϊ] ...
- 10 .... ἰ[ερῶν] ἐν ἐκάσῳ συν[σ]τήματι μερίδα οἱ ἀναγκαῖοι
δ[εξάσ]-
θωσαν ?] ὑπὸ τοῦ γραμματ[ε]ως ἐπὶ τῷ ἀνδριάντι Ἀγοῦς οἱ
συνελη[λυθότες] ?
... ν ... ω δώσει τῷ κοινῷ οἴνου τριέτους κεράμιον, ἔαν
τις παρ[ῆ], λα-
βέτω ?] δηνά[ρι]α πέντε τὸ ἐπὶ τῇ πομπῇ ἀγκλά-
ριον ἐξαρτιξέδ[μενον] ?
... ἢ ποιείτω ἐν μέρει τὰ δύο τάγματα, πρῶτον τὸ
μετὰ Ἀγοῦ[ς], ἔ[πει]-
- 15 τα δὲ] τὸ ἕτερον ὡσαύτως. οὐκ ἐξέσαι τῷ ὑποδεχομένῳ
οὐδενὶ [δοῦναι] ἑλατ-
τον ἢ δην[ά]ρι]α πέντε ? μηδὲν ἐξέσω τῷ νόμῳ τού-
τῳ ὑπεναντί[ον] ....
- ... νῦν μηδενός, μηδὲ καθόλου γείνεσθαι τι ἐν τῇ γε-
ρουσίᾳ χωρ[ι]ς ..
- ... ν τοῦ χρέοντος γραμματέως. Ἐπραχθῇ ἐν Ἱεραπύ[τ]-
νῃ πρὸ [γ] ....
- .... λε .. [ὑ]πατικῷ τὸ [γ] ? Λουκίῳ Ἐπιδίῳ, Τίτίῳ
Ἀκυλείῳ ὑπάτοις, [ἐπὶ Πρω-
20 τοκόσμου] .. ου Τιτιανοῦ Ἱππεράνθους Κίθνου ? υἱοῦ, μηνὸς
.... δακίου ....
- .... τῇ γερουσίᾳ μου τὸν προγεγραμμένον νόμον ....
ὥς προ ...
- τοῖς προ] γεγραμμένοις ? Παρήσαν [Δ]αμαγόρας ? ...
ω .... ἀνευ .....

- ..... [Τι.]? Κλαύδιος Ἰ[περάν]θης βουλῆς πρήγι
 Τι. ΚΛ[αύ
 ..... ος, Ἀέσιμος Σωτάδου, Ῥόδων Ἐπα
 δέιτου, ...
 25 ..... οος, Ἀντίπατρος Δαμᾶ, Ἀσύνομος
 κίου .....
 ..... Ὀνασίων Ὀνασίανος, Πούπλιος Κορνήλιος .....
 ..... ρου, [Κοῖ]ντος Αἴλιος Ἀντισχεύς, Φιλῆτωρ
 Ἄντ .....
 ..... Ἀρίθεμις, Τίτος Ἰούνιος Ἀρτεμᾶς, Γαῖος .....
 ..... Εὐφράνωρ Εὐφράνορος, Γαῖος Αἰμίλιος Ἦλε .....
 30 ..... τος, Ἐπαφροδεῖτος Ἐπαφροδείτου, ...
 ..... Ἐπαφρίωνος, Σωτήριος Σωτηρίου .....
 ..... Γα]ῖος Ἰούλιος Ἀντίοχος, Νουμέριος .....
 ..... ος Ἀπελλίανος, Μάρκος Ἀν[τώνιος] ? .....
 ..... ος Ἐπαφροδέτος, Κρισπί[νος] .....

Hierop zijn de varianten van den Abt de volgende:

Vs. 1. T. heeft nog overblijfsels van den vorigen regel, na

της

υτουτοκον

Vs. 2. λακαταμην. vs. 5. νωντανενγιστατριωναφοι. vs. 6. ανε
 τωμεκριου. vs. 7. μενμηεστω. vs. 8. αντοσ. vs. 9. ανεστωσανδετωι
 λοιπαικρονωπαρωτωγραμματα. vs. 10. ιερωνενεκαστωσυνετηματι —
 ανανκαιαιδου. vs. 11. αποτουγραμματαεσ — αγουσσιςυνεμι. vs. 12.
 ον . . . . . ωανσεικδινωοινουτριετους. vs. 13. νδηναρια — τηνπομπη
 νανγλῆριον. vs. 14. τομεταγουσει. vs. 15. τοετερωνηραυτασρουκε
 ξεσται — ουδενικ. vs. 16. νωδηναριαπεντε. vs. 17. ουπομηδενοσ.
 vs. 18. οεντουχρεοντοσγραμματαεσδεπραχθηενιαπυτηκροσ. vs.
 19. ουαλεριωυκατικωτωτλουκιωεπιδιω. vs. 20. υιουτιτιανουπεραν
 θουσακιθνουιρυμνησοσθεωδακισιουα. vs. 21. τηγερούσιαμεντο — νο
 μονκαθωστρογ. vs. 22. ταγεγραμμεναπαρησανδσαμαγορασρωμαι
 ουι. vs. 23. κλαυδιουσυρεινου . . . . . νθησβουλησπρηγιστοςΔτικλ.
 vs. 24. οσαπεσκιμοσσωταδουΔ. vs. 25. αστυνομοσΔλουκιος. vs. 27.
 ρουπιτοσαιλιουσαντιοχουΦιλητωραντ. vs. 28. αριθεμσΔ — αρτεμασΔ.
 vs. 29. ευφρανωρευφρανοροσΔ — αιμιλιοσηλιοΔ. vs. 30. ιρτοσΔ.
 vs. 31. επαφριωνοσΔ. vs. 33. απελαιωνοσΔ. vs. 34. κρισπο.

Voor dat ik overga tot de korte beschouwing dezer nieuwe

varianten zal het welligt niet ondienstig zijn het volgende aan te merken. Wij bezitten in dit fragment het slot eener Inscriptie, die denkelijk vrij uitgebreid is geweest. Wat de inhoud betreft, kan men daaromtrent zich eenig denkbeeld vormen uit n°. 2448, bekend onder den naam van het testament van EPICTETA. In deze Inscriptie, die zeer volledig bewaard is, vindt men eerst het testament dezer vrouw, die daarbij zekere door haren man aan de *Muzen* gewijde kapel benevens eene bepaalden geldsom van haar vermogen afzondert. In deze kapel zullen hare bloedverwanten ten eeuwigden dage jaarlijks eenige offers houden voor de *Muzen*, haar, haren man en hare beide zonen. In het tweede gedeelte maken hare gezamenlijke bloedverwanten, τὸ κοινὸν τῶν συγγενῶν, eenige bepalingen omtrent de regeling dezer offers, alles met de wijdloopigheid, die wij in de Inscripties zoo dikwijls aantreffen. Juist op dezelfde wijze schijnt in deze Inscriptie het testament eener vrouw, Ago, te zijn voorafgegaan. Het overgebleven gedeelte is het slot der bepalingen door de vergadering harer bloedverwanten gemaakt. De tijd der Inscriptie kan niet juist bepaald worden. De eigennamen aan het slot en het dialect wijzen uit dat zij niet zeer oud is. Böckh acht haar zelfs jonger dan HADRIANUS, ja zelfs dan CONSTANTYN den Groote.

Hetgeen de invulling van het ontbrekende zoo moeilijk, zoo niet geheel onmogelijk maakt, is de omstandigheid, dat de lengte der regels niet met zekerheid kan bepaald worden. Het aantal punten bij MONTFAUCON schijnt vrij willekeurig. Böckh meent dat de regels zelfs *veel* langer geweest zijn, hetgeen mij minder waarschijnlijk voorkomt, daar in reg. 16 de invulling bijna niet twijfelachtig is, gelijk ik zoo aanstonds zal aantoonen. Eer zou ik denken dat zij vrij ongelijk van lengte zijn geweest, althans de een veel meer letters bevat heeft dan de andere; doch hier is zonder een nieuw afschrift van den steen niet te beslissen. Ik beschouw dan ook de invullingen, die ik zal voorstellen, als niet meer dan proefnemingen, wier juistheid eerst later zal kunnen worden uitgemaakt.

Voor de eerste regels kan zelfs de zin niet gegist worden, doch van vs. 5—8 is althans zooveel duidelijk, dat hierin bepaald wordt, dat zoo iemand aan de kas van de vergadering

der bloedverwanten gelden schuldig was, hij gedurende maanden nog lid der vereeniging bleef, maar na dien tijd zijn regt verviel, zoodat een ander in zijne plaats moest noemd worden. Of hier aan iemand moet gedacht worden, zelf tot de bloedverwanten behoorde, of aan iemand, die slecht bij de vergadering eenige betrekking bekleedde, blijft daar onzeker, ofschoon het eerste waarschijnlijk is. Even zeer ik geen kans te bepalen of er van verschuldigde of van geleende gelden spraak is; tot het laatste hel ik intusschen over. Vs. 1 waar in de variant staat *ωντανενγιστατριωναφοι*, ligt in *ωντων* wel zoo als Böckh giste *μηνων*, verder is *ενγιστα* waarschijnlijk de ware lezing en in *αφοι*, waarvoor MONTFAUCON leest *α δὲ*, zie ik *αφ' οὔ*. In den volgenden regel heeft de Abt *ανέτω*, dat 3 p. s. impr. van een werkwoord op *άνειν* zijn moet, waarvan de beteekenis niet anders kan zijn dan lid der vereeniging blijven of iets dergelijks, gelijk evident wordt gemaakt door de oppositie in vs. 7: *μὴ ἔσω τῆς γερουσίας*. Nemen wij daarbij aan, wat inderdaad niet onwaarschijnlijk is, dat iedere regel 52 tot 58 letters bevatte, dan konden deze regels op deze wijze worden ingevuld:

..... *μη]νων ενγιστα τριων, αφ' οὔ δφείλει, μετα των
 άλλων
 συγγενων καθιζ]ανέτω, μέχρι οὔ αν αποδῶ· εαν δὲ μ[η αποδῶ
 μηνων ενγι
 στα τριων], μὴ ἔσω τῆς γερουσίας, ἀλλὰ ἕτερος [αίρεισθω αντι
 τούτου τοῦ
 μὴ αποδιδῶ]ντος.*

Dan volgt de bepaling dat zoo Ago van zich zelve koperen afbeeldsels wil laten maken, deze in het vervolg bij den Schrijver zullen bewaard worden. In de lacune stond *of van anderen* bijv. van hare kinderen, daar het niet te denken is, dat zij van zich zelve meerdere afbeeldsels zal hebben willen laten vervaardigen. Welke woorden er intusschen gestaan hebben, is met geene waarschijnlijkheid uit te maken.

Vervolgens komt de bepaling, dat de bloedverwanten bij ieder offer hun deel zullen ontvangen, waarbij vs. 11 ons afschrift te regt heeft *ἀπὸ τοῦ γραμματέως*. Hetgeen Böckh aan het einde van dien regel invoegt *οἱ συνελη[λυθότες* komt mij

volstrekt onverklaarbaar voor. Ik zie niet in, waar deze *Nom.* bij zou kunnen behooren, welligt moet men denken aan εἰ συνεληλύθασι of iets dergelijks. De twee volgende regels zijn voor mij zeer duister en zullen het wel blijven, zoo lang men de beteekenis van ἀνγκλάριον niet zal hebben gevonden. Opmerkelijk is het daarbij dat dit woord, dat Böckh voor een drukfout bij MONTFAUCON hield en niet ἀνγκλάριον, gelijk hij schreef, bij den Italiaan gevonden wordt.

Gemakkelijker is vs. 16. Ik zie niet in dat hier iets anders gestaan kan hebben als:

μηδὲν ἐξέτω τῷ νόμῳ τοῦτῃ ὑπανα
τί[ον γραφεσθα

ἢ ὑπὸ μηδενός

Daarentegen is het voor mij een ondoorgrondelijk geheim, wat in χωρίς . . . οὐκ τοῦ χρέοντος γραμματέως liggen kan. Is οὐκ voor θεν de uitgang van het *Part. Aor.*? Ik weet het niet en denk niet dat men hier zonder vergelijking van den steen zal kunnen beslissen. De zin zal wel zijn, dat er in de vergadering niets mag gebeuren, hetwelk door den γραμματεὺς niet vooraf aangekondigd was.

Dat het afschrift van MONTFAUCON slecht was, had te voren ieder kunnen zien en ofschoon het andere van den Italiaan niet veel beter is, hebben wij toch reeds op een paar plaatsen naar aanleiding daarvan de Inscriptie kunnen verbeteren. Dat MONTFAUCON overal de onderscheidingsteekenen Δ weggelaten had, welke wij ten getale van negen, in het nieuwe afschrift vinden, heb ik reeds pag. 35 van den vorigen jaargang gezegd, toen ik in het thans verbond tusschen *Rhodus* en *Hierapytna* twee dergelijke deed opmerken. Doch behalve dit zijn er nog een paar verbeteringen te maken. Vs. 18 staat Ἐπράχθη ἐν Ἱεραπύτνῃ πρὸς, waaruit Böckh maakt πρὸ γ καλανδῶν of iets van dien aard. De tijdsbepaling volgt intusschen eerst vs. 20, volgens de Grieksche wijze. Was de tijd in de Inscriptie op beiderlei wijzen bepaald, mij dunkt dan zouden zij niet gescheiden zijn. Ik wil echter niet verzekeren ofschoon het welligt niet onwaarschijnlijk is, dat de Italiaan in πρὸς de ware lezing gevonden heeft. Vs. 19 kunnen wij thans den eigen naam invullen: er stond Οὐαλερίῳ, zoodat alleen nog de voornaam ontbreekt; wan-

neer men de ruimte in aanmerking neemt, dan kan er **b.** gestaan hebben:

Ἐπράχθη ἐν Ἱεραπόλυνι πρὸς Τίτῳ

Οὐαλερίῳ ὑπατικῷ τὸ γ' enz.

Vs. 20 heeft het nieuwe afschrift *μουτιτιανον*; om vs. 2 kan men dus lezen: *Κλαυδίου Τιτιανοῦ*, doch waar die *genetivu* bij hoort is onzeker, want de invulling van *Βόκη ἐπὶ πρωτοκόσμου* is willekeurig, vooral omdat hiervoor denkelijk geen ruimte is. Voor den corrupten eigennaam *Κίθνου* heeft het nieuwe afschrift *Ἀκίθνου*, dat ons niet veel verder brengt, tenzij men aanneme dat *ακίθνου* bedorven is uit *ακιονου* en dit uit *ἀκοῦνου*, dus *Aquinus*. De lezing *μηγὺς θεωδαισίου* is natuurlijk de ware: vreemd is het, dat er eene *α* zou volgen, waar wij stellig *ἡμέρα* zouden verwachten, niet *ἀμέρα*.

Vs. 21 laat zich thans vrij zeker aldus herstellen:

.... τῇ γερούσιᾳ μὲν τὸν προγεγραμμένον νόμον, καθὼς
προγ[έγραπται]

waarbij het onzeker blijft, waar de *Acc. νόμον* bij hoort.

Vs. 22. Ook *MONTFAUCON* had *Σαμαγόρας*, dat *Βόκη* in *Δαμαγόρας* verandert. Hij herroept echter deze verandering in de *Addenda*, pag. 1105. Ik lees thans *Σαμαγόρας Παμανοῦ* en maak vooral bij dezen regel opmerkzaam, hoe weinig gewigt er te hechten is aan de lengte der lacunes bij *MONTFAUCON*.

Zoo men vs. 27 den Italiaan vertrouwen mag, dan is de eigennaam: *Τίτος Ἀίλιος Ἀντίχου*.

De overige varianten in de eigennamen zijn niet zeer belangrijk. Vs. 29 wordt *Βόκης* invulling bevestigd.

Laat het mij vergund zijn ten slotte vooral voor dit stuk eene toegevende beoordeeling mijner lezers in te roepen. Bij de onzekerheid der lezingen van deze laatste Inscriptie heb ik gissingen moeten wagen, waar het onmogelijk was zekerheid te verkrijgen. Vooral hoop ik dat hij dit in het oog zal houden, die eenmaal in de gelegenheid is een beter afschrift van het stuk, dat mij zoo lang heeft bezig gehouden, te vervaardigen.

Haarlem, 21 Oct. 1852.

S. A. NABER.

HORATIANUM QUODDAM A SAPPHONE SUMTUM.

MEINEKIUS in Diario Philol. edd. BERGK et CAESAR, a. 1851¹ de Horatio graecissante et alia quaedam scripsit et haec: »Venusinae poeta quam totus a Graecis pendeat, etsi multis locis intellexerunt interpretes, est tamen ubi fontem dictionis Horatianae ignorarunt. Ita illud quod in fine primi carminis posuit: *sublimi feriam sidera vertice*, non dubito quin Graeco poetae sublegerit, quem expressit SYNESIUS τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἀράσσειν, Epist. 57. p. 198 et 79 p. 224.” Nec mirum foret, si HORATIUS, *Lesbous studens tendere barbiton*, SAPPHONEM respexisset; quid non amplius ignorare, sed ipsum dictionis Horatianae fontem, quantumvis turbidum, adire nobis licet. Sententia enim, quam expresserunt et HORATIUS et SYNESIUS, mihi quidem apparet in SAPPHONIS fragm. 15 BERGK. ab ALPH. HECKERO in Epist. Crit. ad SCHNEIDEWINUM² ita restituto:

ψαύην δ' οὐ δοκίμωμι....

ᾠράνω δυσπάχεος.

ut significet: »non puto me ferire coelum capite sublimi scilicet propter poeticam facultatem, qua insignis sum.” Sed *capitis* sive potius *verticis sublimis* mentionem equidem hic requiro; quare versiculus prior, ut δοκίμωμι, explendus est vocabulo κράνω, ex καράνω pro καρήνω³, quod sequente ᾠράνω evanuit. Sunt composita ᾠλέκρανος, quod HOMERO est ἀγκῶνος κεφαλῇ, οὐλέκρανος pro οὐλοκάρηνος et κρανοκολάπτης. Δύσπαχυς item singulare, sed ad sententiam aptum et legitime compositum, quamquam a lexicographis quibusdam, in quibus sunt editi. *Thes. Paris.*, praetermissum: δύσπαχυς esse videtur δυσμέ-

¹) IX. XXX, 233.

²) *Philol.* V, 501.

³) Cf. *Eustath.* p. 700, 64.

τρητος, ἀμετρος; πῆχυς in universum μέτρον significat, **for-**
mani autem et generatim non facile mutat⁴ et in hac **qui-**
dem compositione immutabile est. At trochaeo nullus **ante**
ψαύην locus esse poterit; unde sequitur, vulnera versiculi
nondum esse sanata. In codice HERODIANI adeo corrupta **sunt**
omnia: ψαύειν δὲ οὐ δοκεῖ μοι ὠρανῶ δυσπαχέα, ut inverso **or-**
dine legendum esse videatur:

Οὐδέ τι ψαύην δοκίμωμι κράνῳ
ὠράνῳ δυσπάχεος.

In hac imagine, a SAPPHONE⁵ adhibita, minime praetermittendum Homericum illud⁶:

Ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

unde TRYPHIDORO vs. 562 ERIS dicitur οὐρανόμηκες ἀναστῆ-
σασα κάρηνον. De scopulo ait HOMERUS⁷: οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει
Ὁξείῃ κορυφῇ. Apud THEOCRITUM⁸ pastor victoriae gaudio ex-
sultans exclamat: ἐς ὠρανὸν ὕμῳιν ἀλεῦμαι.

CALLIMACHUS EN HERODES GEENE HEMI-JAMBENDICHTERS.

Het is voor de geschiedenis der Grieksche dichtkunst in haar

⁴) Cf. LOBECK *ad Phryn.* p. 549.

⁵) Quam PLATO τὴν καλὴν quidem dixit, sed solum διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, quamvis ceterum esset μικρὰ καὶ μέλαινα (MAXIM. TYR. XXIV. 7) A qua non procul abit ipse HORATIUS, »corporis exigui,» (*Ep.* I. XX. 24) »solibus aptus» ideoque colorati vultus; parvus carmina fingens (*Od.* IV. II. 31). denique »ab imo ad summum totus moduli bipedalis.» (*Sat.* II. III. 308) i. q. πῆχυος. Sed ex hoc de altero versu coniiicio, si δύσπηχυς nullum sit, legendum esse:

ὠράνῳ, δισπαχυτὰ [μὲν εἶσα].

ut sit: »quae quidem bis sim πηχυία, et corpore et carmine exigua». MINNEMUS dixit πῆχυον ἐπὶ χρόνον; apud HOMERUM vero est δισθαρές, apud LUCIANUM δισπόραξ.

⁶) *Il.* Δ. 442.

⁷) *Odyss.* M. 74.

⁸) *Id.* V. 144.

veelal niet onbelangrijk te onderzoeken, wanneer men is begonnen doorlopende gedichten te maken in zoogenaamde hemijamben, die te onregt onder de Anacreontische verssoorten geteld worden. BERGK⁹ en MEINEKE¹⁰ gissen, dat de Alexandrijnsche dichters, inzonderheid HERODES en CALLIMACHUS, het eerst catalectische *dimetri* tot het zamenstellen van doorlopende gedichten hebben gebezigd. Dit is evenwel zoo niet, gelijk blijken zal. Geen der oude *lyrici* gebruikte zulke jambische *ἐφ' ἑμμερεῖς* doorlopend, ook de *scenici* wenden ze niet aan dan vermengd met andere verssoorten; bij de *comici* dienen zij b. v. tot slotvers van *systemata* uit volle *dimetri* aaneengeschakeld, of omgekeerd wordt een *systema* van deze onvoltallige jambische dimeters door een' *senarius* gesloten¹¹. Bij CALLIMACHUS en HERODES mag men een volkomen gemis van besef der oorspronkelijke bestemming van dit versje voor de strophe of voor een *systema* niet onderstellen; dit behoort tot het tijdvak van verval der Grieksche poëzy, toen de zuiver Helleensche *taot* geheel begon te ontbreken. Daarom vindt men van de halfjamben in het Byzantijnsche tijdvak zulk een ruim gebruik gemaakt. Het begin van deze ontaarding valt reeds in de Romeinsche periode. Vóór het laatste der tweede eeuw echter vindt men geen gewag gemaakt van hemijamben. Behalve bij den scholiast op NICANDER, waarover later, komt de uitdrukking *ἐν ἡμιόμβοις* het eerst voor bij ATHENAEUS¹², die een gedicht in dit verssoort aanhaalt van zekeren PROMATHIDAS van *Heraclea*; het heette waarschijnlijk GLAUCUS. Nu heeft PROMATHIDAS, volgens denzelfden schrijver¹³, na DIONYSIUS THRAX geleefd: men zal dus niet ver van de waarheid zijn met te stellen, dat die dichter in de eerste eeuw leefde. Zoo de woorden *ἐν ἡμιόμβοις* niet corrupt zijn, noch van ATHENAEUS zelven afkomstig, maar van PROMATHIDAS, kan men hem als een' der eersten beschouwen, die doorlopende gedichten in deze manier geschreven hebben. Bij A. GELLIUS¹⁴ worden het eerst

⁹) ANACR. *Carm. Rell.* p. 228 sq.

¹⁰) *Anal. Alex.* p. 389.

¹¹) ARISTOPH. *Ran.* 419.

¹²) VII. 296. b.

¹³) XI. 489. b.

¹⁴) XIX. 9.

Anacreontische liederen (*Ἀνακρεόντεια*) vermeld, waarvan hij het bekende¹⁵: *Τὸν ἄργυρον τορεύσας* uitschrijft. HEPHAESTION p. 30 uit het *Anacreonteum* 48 (38) (stellig een der oudsten en strophisch), twee catalectische dimeters aanhalende, zegt uitdrukkelijk *τὸ καλούμενον Ἀνακρεόντειον*. — Uit dien hoofde komt mij, in het voorbijgaan, ook fr. 89 van ANACREON zeer verdacht voor; bij HEPHAESTION gaat immers vooraf: *ὅλα τὰ Ἀνακρεόντεια δλα ἔσματα γέγραπται, ὅλον κτλ.* — Een geheel gedicht in hemi-jamben uit de eeuw van IUSTINIANUS is het aan PAULUS SILENTIARIUS toegeschrevene op de warme baden te *Pythia* in *Bithynie*: *Εἰς τὰ ἐν Πυθλοῖς θερμὰ ἡμίμβροι*. In het opschrift der *Anacreontea Cod. Pal.* en in den *Index Anth. Pal.* *Ἀνακρέοντος Τηίου συμποσιακὰ ἡμιάμβρια* leze men *ἡμιαμβεῖα*; ook het daarop volgende *καὶ ἀνακρεόντεια* verandere men in *καὶ Ἀνακρεόντεια*. Het hierop weder volgende: *καὶ τρίμετρα* zou ik liefst in *καὶ δίμετρα* veranderen. Het zijn de verschillende benamingen, waaronder deze liederen bekend waren. Door den *scholiastes Anth. Pal.*¹⁶ worden onder de beroemde Byzantijnsche dichters gerekend *οἱ τῶν Ἀνακρεόντικῶν ποιητῶν διάφοροι*. Uit den *Cod. Palat.* der *Anacreontea* was BASILIUS bekend, en uit de *Anth. Planud.* IULIANUS AEGYPTIUS. In de *Anecdota* van P. MATRANGA worden als zoodanig nog opgegeven IOHANNES van GAZA, ELIAS SYNCELLUS, GEORGIUS, IGNATIUS, CONSTANTINUS SICULUS en anderen. Het bekende *Ἀδωνιν ἢ Κυθήρη*, dat onder de gedichten van THEOCRITUS verzeild is, behoort in den bundel der *Anacreontica*.

CALLIMACHUS gebruikt in drie epigrammen, XXXIX, XL en XLI, jambische *hepthemimeres*, maar geenszins afzonderlijk en zelfstandig. Het eerste dezer bijschriften werd voorheen ten onrechte hemi-jambisch, als een *Anacreonteum* afgedeeld, doch reeds BENTLEY toonde uit HEPHAESTION aan, dat men het in tetrameters aldus schrijven moet:

Ὁ Λύκτιος Μενόλας τὰ τόξα ταῦτ' ἐπειπὼν
ἔθηκε· Τῇ, κέρας τοι δίδωμι καὶ Φαρέτρην,
Σάραπι, τοὺς δ' ἰστοὺς ἔχουσιν Ἐσπερίται.

¹⁵) 3. (17) BERGK.

¹⁶) XV. 1. T. III. p. 814, IACOBS.

Het opschrift in den *cod.* zegt *Κωμικὸν τετράμετρον*, en HERPHAESTION schrijft aan CALLIMACHUS toe τὸ ἐκ τῶν λαμβικῶν ἐφθήμερων δικατάληκτον. In *Epigr.* XLI verbindt CALLIMACHUS zulk een dubbel-catalectisch *tetrameter*, dat, volgens BENTLEY, meer naar een Sapphisch, dan naar een Anacreontisch vers zweemen zou, epodisch met een dactylisch-ithyphallisch vers van zeven voeten:

Δήμητρι τῇ πυλαίῃ τῇ τοῦτον οὐκ Πελασγῶν
 Ἀκρίσιος τὸν νηὶν ἐδείματο ταῦθ' ὁ Ναυκρατίτης,
 καὶ τῇ κάτω θυγατρὶ τὰ δῶρα Τιμόδημος
 εἶσατο τῶν κερδέων δεκατεύματα, καὶ γὰρ εὖξάθ' οὕτως.

Epigr. XL is zoo uitgegeven:

Τὰ δῶρα τῇ Ἀφροδίτῃ
 Σειλῶνι περίφοιτος
 . . . εἰκόν' . . . αὐτῆς
 ἔθηκε, τήν τε μήτρην,
 ἡμᾶς τοὺς ἐφίλησε.

BENTLEY heeft het in de vertaling aldus verbeterd:

*Dona Veneri
 Silena vagabunda imaginem suam
 dedicavit, et milram
 quae mammas vinciebat.*

In het laatste vers heeft hij waarschijnlijk de herstelling van ANNA FABRI: ἡ μαστοὺς ἐφύλασσε goedgekeurd. Maar in de HSS. volgt nog, hetgeen men, om dat men er geen weg mede, wist, niet heeft bijgevoegd:

τὸν δὲ Πᾶνα,
 καὶ τοὺς αὐτοὺς ὀρῇ τάλαινα θάρσους.

waarin BENTLEY alleen θύρσους als zeker emendeerde, zonder in het overige iets voldoende te kunnen opgeven. Hij neemt aan, dat er één vers achter Πᾶνα ontbreekt. In de *Anth. Pal.* XIII. 24 heeft men het dus getracht te herstellen:

Τὰ δῶρα τῇ Ἀφροδίτῃ
 Σιμώνι περίφοιτος εἰκόν' αὐτῆς
 ἔθηκε, τήν τε μήτρην,
 ἡ μαστοὺς ἐφίλησε, τὸν τε Πᾶνα
 καὶ τοῦσδ' ἄντ' ἐσορῆς, μάκαιρα, θύρσους.

Dit voldoet echter niet. Σιμώνι, de conjectuur van RUHNKE-

mus, heeft de vereischte quantiteit niet, want de $\bar{i}$ zou in dien eigennaam, zoo hij bestond, kort zijn, gelijk in Σίμων, Σιμωνίδης. Σιληνὴ daarentegen bestaat als eigennaam in C. I. II. 349. n. 2389, en schijnt naar de meerderheid der HSS., die voor de schrijfwijze Σιληνός is, en naar de verwantschap met σιλαίνω, slechts met eene $\bar{i}$ geschreven te moeten worden. In den *cod. Pal.* t. a. p. is de corruptie σείμωνη; waarvan het laatste gedeelte μωνη voor ληνη schijnt ingeslopen uit het vroeger bovengeschrevene μόνον, hetgeen beteekende: μόνον διὰ τοῦ $\bar{i}$. BENTLEY vond Σει..., in andere *codd.* staat σεῖ μόνη, of σοι μόνη. Het is niet noodig met L. DINDORF¹⁷ naar een' anderen naam, b. v. Λειμώνη, om te zien. Buitendien is ἐφίλησε behouden, ἐσορῆς is een Dorische vorm, en μάκαιρα schijnt willekeurig voor τάλαινα aangenomen. — Op het voetspoor door BENTLEY aangewezen voortgaande, schijnt mij de herstelling op deze wijze mogelijk:

Τὰ δῶρα τῇ Ὀροδίτῃ
 Σιληνὴ περίφοιτος εἰκὼν' αὐτῆς
 ἔθηκε, τήν τε μίτρην,
 ἣ μαστοὺς ἐφύλασσε· σὺν δὲ Πανὶ
 κωμάζουσα φορεῖς, τάλαινα, θύρσους.

SILENA, eene *vulgivaga*, wijdt hare beeldtenis en haren borstband aan VENUS, en begeeft zich in het razend gevolg van BACCHUS. Dáár met PAN, dien wilden minnaar der *Nymphen*, rondtrekkende is zij aan de razendste *Bacchanten* gelijk. Er komen *Maenaden* voor in den hoogsten graad van Bacchische woede, zonder *taenia*, zonder *μίτρη*, met loshangende haren, met geheel loshangende kleederen, zware staven (*θύρσους*) dragende, niet omwonden, maar boven en onder in een' pijnnoot eindigende¹⁸. Aan de mannelijke *Silenen* en *Satyrs* beantwoordden de zeldzaam voorkomende *Silenae* en *Satyrae*, welke vrouwelijke *δαίμονες* door de plaats van LUCRETIVS¹⁹: »*Simula Σιληνὴ*

¹⁷⁾ STEPH. *Thes.* VII. 260. D.

¹⁸⁾ Zie K. KÄRCHERS *Handzeichn. Mythol.* Tab. IX. n. 8 en 9. verg. K. O. MÜLLERS *Handb. d. Arch. d. K.* 521. §. 388, 3. eerste uitg.

¹⁹⁾ IV. 1165.

ac Σατύρα est" mede zijn gewaarborgd ²⁰. Het geheele epigram bevat eene speling met den naam SILENA. — Op eene jambische *hephthemimeris* volgt hier epodisch een *Phalaecius hendecasyllabus*; voor de tweedemaal wordt de *ἐπωδός* herhaald. In *Epigr.* XLII dient dit vers mede tot *ἐπωδός*. — Zoo is er dus bij CALLIMACHUS geene quaestie van enkele, onvermengde hemi-jamben of zoogenaamde *Anacreontici*. Evenmin bij HERODES.

HERONDAS, HERODAS, of, zooals hij zich in zijne Ionische gedichten schijnt genoemd te hebben, HERODES, een Dorische mimendichter in Ionische choliamben (*hinkverzen*), welligt uit *Syracuse*, de vaderstad van SOPHRON en THEOCRITUS, mag gehouden worden voor een' tijdgenoot van CALLIMACHUS ²¹. Van hem bestaat nog een gedichtje of stuk van een gedicht in het Ionisch, door den scholiast op NICANDERS *Theriaca* vs. 377 bewaard, maar, helaas, in zulk een bedorven' toestand, dat er bijna geen redelijke zin in te vinden is. Op de getuigenis van den scholiast afgaande, neemt men aan, dat het stukje in die zoogenaamde halfjamben of Anacreontische verzen gesteld is. De scholiast zegt: Βατῆρα, τὴν βακτηρίαν κατ' ἀφαρρεσιν τοῦ κ. καὶ Ἡρώδης ἐν ἡμιάμβοις ἐν τῷ περιγραφομένῳ ὕπνῳ· Φύγωμεν ἐκ προσώπου, μὴ σ' ἐκπερῶν ὁ πρέσβυς οὐλῇ κατ' εὐθὺ βακτηρίῃ καλύψῃ. — De scholiast haalt aan Ἡρώδης ἐν ἡμιάμβοις; men maakt hieruit op, dat HERODES meer zulke gedichten gemaakt had. WELCKER, bij wien er dit waarschijnlijk niet in wilde, gist ²², dat er moet gelezen worden ἐν μιμιάμβοις, te meer, daar deze verschrijving in de *codl.* van STOBÆUS wel zesmaal plaats heeft. Doch HERODES' mimen waren choliambisch, en choliamben kunnen uit de overgeleverde woorden met geene mogelijkheid gemaakt worden. Hierom was TOUP in zoo verre volkomen in zijn regt, toen hij deze versjes in hemi-jambischen vorm, naar de vulgaat, herstelde ²³:

Φύγωμεν ἐκ προσώπου
μὴ σ' ἐμπερῶν ὁ πρέσβυς

²⁰) Zie MÜLLER, a. w. bl. 522, 2.

²¹) Verg. *Philol.* VI. 354.

²²) HIPPOCTACT. et ANAN. *fragm.* p. 89.

²³) *Emendatt.* in HESYCH. T. IV. p. 44.

οὐλῆ κατ' εὐθύ-
βατηρίᾳ κολύψῃ.

Er volgt bij den scholiast: ἐν τῷ περιγραφόμενῳ ὕμνῳ, het-
geen zou kunnen beteekenen, in den geschetsten slaap, doch daar
dit opschrift niet zeer aannemelijk is, verdient J. G. SCHNEI-
DERS gissing ²⁴ ἐπιγραφόμενῳ de voorkeur. Maar nu zijn, zegt
men ²⁵, de jambische dichters niet gewoon hunne gedichten op-
schriften te geven; dit geschiedt wel met de mimen. Op deze
wijze zouden de woorden een fragment uit een' mime in jam-
bische *kephthemimeres* moeten zijn; dit is evenwel vrij onwaar-
schijnlijk, en het vermoeden, dat men, met verandering van
den titel in ἐν περιγραφόμενῳ ὕμνῳ, aan eene gestoorde *sere-
nade* te denken hebbe, grenst te zeer aan het belagchelijke, en
is te modern, om er langer bij stil te staan. Ik voor mij houd
dit stukje niet voor een fragment, maar voor een volledig epi-
gram in twee dicatalectische tetrameters, gelijk aan die van
Epigr. XXXIX van CALLIMACHUS. Boven de epigrammen vindt
men, gelijk bekend is, dikwijls opschriften; stel nu eens, dat
er boven stond: Εἰς Ἑπνον, of Εἰς εἰκόνα τινὰ Ἑπνου, of en-
kel Ἑπνος; dan kon de scholiast schrijven: Ἡρώδης ἐν τῷ ἐπι-
γραφόμενῳ Ἑπνῳ. De woorden ἐν ἡμιόμβοις zijn kennelijk een
bijvoegsel van lateren tijd; de benaming zelve kan niet van HE-
RODES, noch zelfs uit de oude scholien afkomstig zijn.

Maar nu de zin en de lezing: daarmede ziet het nog zeer
slecht uit. De poging tot correctie van BERGK ²⁶:

Φύγωμεν ἐκ προσώπου,
μὴ σ' ἐκπερῶν ὁ πρέσβυς
οὐλὴν κατευθὺ * *
βατηρίᾳ σκολύψῃ.

geeft een naauwlijks dragelijken zin. Want wat beteekent:
*Vlugten wij uit zijn gezigt, opdat de oude op u toeloopende niet
plotseling uw likteeken met zijn' stok openrijt?* SCHNEIDEWIN
keert ²⁷ tot de *codd.* terug, doch leest met TOUP en SCHNEIDER

²⁴) *Ad NICANDRI Ther.* p. 193.

²⁵) Zie ULRICI, *Gesch. der Hellen. Dichtk.* S. 316.

²⁶) ANACR. *Carm. Rell.* l. l.

²⁷) *Delect.* p. 234.

οὐλῆ — κολάψῃ. In het *Rhein. Mus.* ²⁸ vult hij de lacune in met κρατός; TOUP had βαλῶν voorgeslagen. SCHNEIDEWIN heeft echter in den *Delectus* op de ware uitlegging gewezen met te vragen: Τὸν πρέσβυν somnumne volebat? Dit is zoo. Gelijk bekend is, wordt Ὕπνος, *Somnus*, gewoonlijk als een jongeling afgebeeld, zonder of met fakkel, die hij of naar beneden houdt, of waarop hij met over elkander geslagene handen steunt. Maar zóó kan hij in de kunstwerken der oudheid van Θάνατος niet onderscheiden worden, en het is in het algemeen nog zeer de vraag, of men met O. MÜLLER ²⁹, hetgeen schijnbaar de genius des doods is, niet maar eenvoudig voor een' god des slaaps te houden hebbe, dan of men met HERDER den dood middellijk door het beeld van den slaap moet denken voorgesteld. MORPHEUS wordt als grijsaard afgebeeld, gevleugeld en *soporifer odor* uit een hoorn gietende. Maar ook Ὕπνος zelven vindt men voorgesteld als een gevleugelden, sluimerenden man of grijsaard met een' baard, rustende met de handen kruiselings over elkander op een zwaren, bijna knodsachtig eindigenden stok ³⁰. Neemt men nu aan, dat het epigram van HERODES op zulk eene, welligt meer zeldzame afbeelding van den Slaapgod betrekking heeft, dan ziet de spotternij vooral op het ongepaste, om dien god met zulk een lijvigen staf voor te stellen, waarmede hij, wakker geworden, ons wel eens kon aanvallen en kwetsen. Daarom verander ik het ongerijmde οὐλῆ in οὐλῃ, en voeg dit bij βατηρή. Dit schijnt de *pointe* dezer kunstkritiek van HERODES geweest zijn. Daar de vulgaat σ'εμπεσὼν grammatisch onverdedigbaar is, nam men uit de *codd. Gotting. en Lorr.* (in welken laatsten, volgens SCHNEIDEWIN, welligt ἐμπερῶν staat) σ'ἐκπερῶν op, maar dit is in den grond even onhoudbaar; het kan kwalijk op *u afgaande* beteekenen, het zou veeleer *u doorborende* zijn. Deze geheele lezing houd ik voor eene verkeerde correctie in de HSS. in plaats van συμπεσὼν; want σέ na φύγωμεν is geheel ongepast. Σέ eenmaal verkeerdelijk aangenomen zijnde, moest noodzake-

²⁸) 1846, p. 294.

²⁹) *Handb.* s. 538, 3. 539, 3. 540, 3.

³⁰) Zie K. KÜRCHERS *Handz. Mythol.* Tab. VI. 5.

Hjk de lacune ontstaan, die ik met ἡμέας invul. Het geheel lees ik dus:

Ἔπνος.

Φεύγωμεν ἐκ προσώπου, μὴ συμπεσὼν δὲ πρὸς βῦς
οὐλὴ κατ' εὐθὺς [ἡμέας] βατηρίη χαλέψῃ.

Laten wij uit zijn aangezicht ontvlugten, opdat de oude (als hij wakker wordt) ons niet aanvalle en eensklaps met zijn geweldigen stok (solido baculo) bestoke. — Aan het begin heeft de *cod. Lorr.* alleen *φεύγωμεν*, hetgeen, als overeenkomende met de voorstelling en blootelijk het voornemen aanduidende, de voorkeur verdient. Aan het einde corrigeer ik met FIORILLO ⁵¹ *χαλέψῃ*, hetwelk voor een vijandigen, onverhoedschen aanval meer voorkomt, b. v. bij APOLLONIUS *Argon.* IV. 1506. Nog heb ik op te merken, dat twee woorden door HERODES opzettelijk schijnen gekozen te zijn, namelijk *ἐκ προσώπου* en *βατηρίη*: het eerste, omdat *Somnus* met gelokene oogen stond; het laatste schijnt alleen daarom in plaats van *βακτηρίη* gebruikt, ten einde na de caesuur van het laatste vers een geheel zuiveren iambus te verkrijgen. Bij CALLIMACHUS staat daar ter plaatse overal een zuivere jambe, evenwel niet in het eerste vers van *Epigr.* XLI, evenmin als in het eerste vers van dit bijschrift, hetgeen natuurlijk in dit asynartetisch verssoort vrijstaat.

HESYCHIUS.

De glosse *Κυλλήβην · κολοβόν, οἱ δὲ τὰ κέρατα κολοβόν · παρὰ Ἰππώνακτι*, door mij aldus hersteld in den *Philologus* VI. bl. 352, en uitgelegd als eene komische verdraaijing van het Lydische *Κύβηβος*, alsmede de insgelijks herstellde Hipponactische *glossa* *Κυλληβίς, κολοβή*, eene Grieksche woordspeling met het Phrygisch-Lydische *Κυβήβη* en het meer Grieksche *Κυβηλίς*, hebben mij later doen vermoeden: dat ook de woorden *κολλοβός*....

⁵¹) Achter de fragmenten van HERODES ATTICUS.

ἡ ἑστερημένος, uit het corrupte *glossema* geligt, hier te huis behooren, en dat men in zoo verre niet κολοβός moet corrigeren, maar Κύλληβος, [κολοβός] ἡ ἑστερημένος moet herstellen. HIPPONAX kon ten minste beide gebruiken, zoowel Κυλλήβης als Κύλληβος; welk laatste nog meer letterlijk eene verminking van Κύβηβος zoude zijn. Κολοβός zelf voor ἑστερημένος is eigenlijk geen glossematisch woord. Het overige van dat artikel behoort meerendeels bij een ander woord, denkelijk bij κονδός, eene Hellenistische *glossa*. — Gelijk Κύλληβος eene spottende παραφθορά is van Κύβηβος, zoo beantwoordt Κυλλήβης eigenlijk aan κυβήβης. Ook dit woord kan men bij HESYCHIUS vinden, indien men slechts het κυβέβης van den *codex* niet in Κύβηβος verandert, gelijk geschiedt, maar in Κυβήβης, γάλλος, κίναϊδος, μανιῶν. Κύβηβος wordt later verklaard: ὁ κατεχόμενος τῇ μητρὶ τῶν θεῶν. — In de erg bedorvene *glossa* Κυβήβη beschouw ik de woorden: καὶ ὑποδήματα παρὰ Ἀρκάσιν. ἡ καὶ Φρυγῶν niet meer als grootendeels uit eene andere *glossa* ingeslopen, maar met behulp van PHOTIUS³² herstel ik het geheel aldus: Κυβήβη, ἡ μήτηρ τῶν θεῶν, καὶ ἡ Ἀφροδίτη ὑπὸ Φρυγῶν καὶ Λυδῶν παρὰ Χάρωνι Λαμψάκηνῳ· παρ' ὃ καὶ Ἰππῶναξ φησὶ· Κυβηλίδος κοῦρος. Het volgende *glossema* corrigeert BERGK³³ onder anderen zoo: Κυβήβη Θρηϊκίη Βενδίδς³⁴. Ἄλλοι δὲ ἄρτεμιν· welke woorden van een onbekenden dichter zouden zijn, die BENDIS de Thracische CYBEBE zou genoemd hebben. Dezen dichter nu houd ik voor niemand anders dan CRATINUS, waarover BERGK t. a. pl. handelt, en die, volgens PHOTIUS³⁵, ἐν Θρητταῖς, ook in het algemeen τὸν θεοφόρητον Κύβηβον noemde. Deed hij dit καταχρηστικῶς, volgens EUSTATHIUS³⁶, dan kon hij evenzeer van de Thracische BENDIS zeggen;

. . . . . Κυβήβη Θρηϊκία.

want zoo schijnt er gelezen te moeten worden voor: καὶ Θρηϊκή.

³²) p. 182, 20. Vgl. *Hipponactea*, p. 42 sq.

³³) *Comm. de rel. com. Att. ant.* p. 92.

³⁴) Vgl. *Comm. l.* p. 77 not.

³⁵) p. 183, 1.

³⁶) 1431, 47.

Hoe voor 't overige de Grieken bij het hooren van de woorden Κυβήβη , Κυβήβης en Κύβηβος niet alleen aan κυβή , maar ook aan ῥβῆ dachten, kan men nog zien uit het *Anacroonticum* 53, waar vs. 2 ῥβᾶ met Κυβήβᾶ vs. 5 in verband staat.

EENE GETUIGENIS VAN PRISCIANUS OMTRENT TRYPHON.

XI. init. p. 515. KREHL. *Qui tertio loco participium posuerunt, rectius fecisse videntur. Cum enim nomen et verbum primum et secundum tenuerunt locum, participium, quod ex utroque, nascitur, sequentem iure exigit. Quaesitum est tamen, an bene separaverint id ab aliis partibus grammatici. Et primus Trypho, quem Apollonius quoque sequitur, maximus auctor artis grammaticae.*

LIERSCH²⁷ en STIEHLE²⁸ beschuldigen PRISCIANUS h. t. p. van dwaling, omdat het *participium* reeds vóór TRYPHON bij ARISTARCHUS, DIONYSIUS THRAX en M. TERENTIUS VARRO voorkomt; maar dit wist PRISCIANUS wel. STIEHLE gist echter, als ter verontschuldiging, dat PRISCIANUS zich onnaauwkeurig hebbe uitgedrukt, daar zijne meening was, dat TRYPHON het eerst in eene bijzondere afdeeling of (en dit schijnt het ware) in een afzonderlijk werk περὶ μετοχῶν , als APOLLONIUS²⁹ (Schol. II. Δ, 22), de leer van het *participium* naauwkeuriger had toegelicht. Dus of dwaling of onnaauwkeurigheid. Keeren wij terug naar den grondslag onzer kennis, de plaats zelve, en denkelijk vervallen beide beschuldigingen. Het blijkt toch weldra, dat de interpunctie *Et primus* niet deugt, ook ontbreekt het werkwoord. Men vult wel *separavit* in, maar gaat het overige voorbij. Eerst viel mij in voor *Et primus* te lezen *imprimis*,

²⁷) *Sprachphil. d. alt. II.* 61 sq.

²⁸) *Der grammatiker Tryphon von Alexandria in den Philologus*, VI. 3. p. 453.

²⁹) *de Synt.* p. 297: περὶ μετοχῆς en p. 322: περὶ τῶν μετοχῶν .

doch dit is niet noodig. Men interpungere dus: *Quaesitum est tamen, an bene separaverint id ab aliis partibus grammatici, et primus Trypho, quem Apollonius quoque sequitur, maximus auctor artis grammaticae.* Er is niets onnaauwkeurigs in deze woorden van PRISCIANUS: hij zegt niet *distinxit a ceteris partibus*, maar *separavit ab aliis partibus*. TRYPHON had het *participium* niet van de andere deelen het eerst onderscheiden, dit was reeds vóór hem gedaan; hij had het deelwoord het eerst van andere deelen afgezonderd behandeld. In deze afzonderlijke behandeling van het deelwoord volgden hem latere *grammatici*, waaronder ook APOLLONIUS. *Separare* wordt in denzelfden zin dóór CICERO gebruikt in den brief aan LUCCEIUS (V. 12): *qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt.*

Voorts kunnen de woorden *maximus auctor artis grammaticae*, welke STIEHLE aan het begin van zijn stuk, ter aanbeveling van zijn' held, op TRYPHON laat slaan, op niemand anders dan op APOLLONIUS betrekking hebben, wien PRISCIANUS meestal volgt, en die door hem ook elders *grammaticorum princeps* genoemd wordt.

Onder de vele wonderen der oudheid, die het omgewoelde aardrijk in onzen tijd terug geeft, behoort ook dit, dat gemelde Alexandrijnsche *maximus auctor artis grammaticae*, TRYPHON zelf, volgens geloofwaardige berigten, weder ontdekt schijnt, wel te verstaan als mumie, omzwachteld met papyrus-rollen, waarop 's mans *eigene grammatica* geschreven is; waarlijk een benijdenswaardig lot voor een *grammaticus*, om zoo letterlijk *sua virtute involutus* ter aarde besteld of beter bijgezet te worden. Zoo is dan het voor de wetenschap belangrijke werk van TRYPHON, zijne *τέχνη γραμματική*, tegelijk met den voor meer dan achttien eeuwen gebalsemden auteur, in onze dagen weder aan het licht gekomen. Mogten we spoedig in staat gesteld worden dit *opus* van TRYPHON in handen te nemen.

Appingadam, 14 Sept. 1852.

B. TEN BRINK.

IN LUCIANI VERAS HISTORIAS ET SOMNIUM OBSERVATIONES CRITICAE.

(Pars altera, cf. *Mnem.* I. p. 412).

IN VERAS HISTORIAS PARS ALTERA.

Ver. Hist. II. §. 2. E monstro maritimo, quod triste peregrinantibus aliquantum temporis fuerat domicilium, in lucem tandem aliquando reduces, et sacris NEPTUNO perlatis, in eo fuerunt, ut denuo in altum vela darent. Ἐνθα δὴ πολλοῖς τῶν ἐκ τῆς ναυμαχίας νεκροῖς ἀπηντῶμεν καὶ προσωκέλλομεν, καὶ τὰ σώματα καταμετροῦντες ἐθαυμάζομεν. Sed nulla fuerat ναυμαχία, cuius tropaeum victores in ipso ceti capite extruxerant; non enim navibus, sed integris insulis natantibus obviam sibi erant facti, quorum pugna refertur. Fuit ista νησομαχία, ut ipse LUCIANUS *Ver. Hist.* I. 42 eam appellat: ἔστησαν δὲ καὶ τρόπαιον τῆς νησομαχίας ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ κήτους, et in fine paragraphi ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν νησομαχίαν γενόμενα; idem igitur vocabulum hoc quoque loco restituendum, atque legendum est: Ἐνθα δὴ πολλοῖς τῶν ἐκ τῆς νησομαχίας νεκροῖς ἀπηντῶμεν.

§ 5. Ἐνθα δὴ καὶ καθεωρῶμεν λιμένας τε πολλοὺς περὶ πᾶσαν ἄκλυστους. Quid esse possit λιμὴν ἄκλυστος vix me intelligere non rubor est confiteri. Λιμὴν omnino non potest esse ἄκλυστος, atque qui LUCIANI verbis explicandis citant EURIP. *Iphig. Aul.* 121, apud poetam non viderunt vocabulum adhibitum esse ea significatione, quae a nostro loco quantumvis est aliena, Haec enim sunt EURIPIDIS verba:

πέμπω σοι πρὸς ταῖς πρόσθεν
δέλτοις, ὃ Λήδας ἕρνος,
μὴ στέλλειν τὰν σὰν Ἴνιν πρὸς

τὰν κολπῶδι πτέρυγ' Εὐβοίας

Αὔλιν ἀκλύσταν.

Quid sibi velint ab AGAMEMNONE fraudem commissam CLYTEMNESTRAE patefacturo pronunciata vocabula Αὔλις ἀκλύστη est in aprico. Quae comparata LUCIANI locum explicaturo nullam omnino opem afferunt. Neque explicatione, sed emendatione corruptis LUCIANI verbis subveniendum est, eumque persuasum tibi habeas non ἀκλύστους, sed ἀκλήστους λιμένας scripsisse. Apud THUCYDIDEM, cuius vestigia LUCIANUM hoc in opusculo data opera legisse nemini dubitatur, identidem λιμένων ἀκλήστων fit mentio; quorum locorum unum tantum, ne editorum videar commentarios expilasse, hic apponam, V. 93: Πρὶν δὲ διαλῦσαι τὸ ἐς Κόρινθον τε καὶ τὸν Κρισαῖον κόλπον ἀναχωρῆσαι ναυτικόν, ὁ Κνήμιος καὶ ὁ Βρασίδας καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Πελοποννησίων ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ἐβούλοντο διδάξαντων Μεγαρέων ἀποπειρᾶσαι τοῦ Πειραιῶς [τοῦ λιμένος τῶν Ἀθηναίων]. Ἦν δὲ ἀφύλακτος καὶ ἀκλήστος εἰκότως διὰ τὸ ἐπικρατεῖν πολὺ τῷ ναυτικῷ, qua in Thucydidis sententia vocabula uncis inclusa aliena manu inserta esse videntur. Videtur vitium aut librariorum, in litteris, quas de sententia nil solliciti quotidie pingebant, obdormiscentium incuria, aut inde ortum esse, quod rarioris usus vocabulo, si quem ipsis scrupulum iniiceret, alterum substituebant, quod loco addubitato aliquo saltem modo videretur posse accommodari. Quam librariorum consuetudinem dicam an licentiam multiplicum errorum fontem fuisse in vulgus est notum; qui tamen errores tantum abest, ut ubique sint investigati et emendati, ut sanequam multis apud unumquemque Graecum scriptorem locis hodieque librariorum commenta genuinam lectionem extrudisse apud doctiores omnes constet. Quorum duos occasione oblata lubet indicare, alterum apud EURIPIDEM, apud SOPHOCLEM alterum. Apud SOPHOCLEM, *Oed. Tyr.* 483, editorum nulli, quantum quidem scio, de lectionis probitate dubitatio est oborta. Haec illo loco de TIRESIA Chorus pronuntiat:

δεινὰ μὲν οὖν, δεινὰ παράσσει σοφὸς διανοθέτας.

In quibus magnus mihi erit APOLLO, qui vel accitis illis, quae de vocabuli παράσσειν significatione disputata sunt RUHNKENIO in praefatione ad SCHELLERI *Lexicon* pag. ix, sanam istius vocabuli interpretationem excogitaverit. Scripsit SOPHOCLES:

p. 591 corruptelae exemplum: ἀλλ' ἤξiou τῶν πολλῶν (leg. τῶν πολιτῶν e *Cod. Paris.* 3017, cuius lectionem sprete in peius mutaverat CASAUBONUS) τοὺς γε μετριωτέρους μάλιστα μὲν ἡμὲ οἰκτεῖρειν τῆς συμφορᾶς. Quod vero ad loci sententiam attinet, omnium quotquot sunt scriptorum *Graecorum* nemo de *Babylonia*, HOMERI patria, facit mentionem, praeter unum TZETZEM (*Alleg. Homer. Prooem.* v. 52), quem a nonnullis eum *Babylonium* (ἑτέροις — Βαβυλώνιος) vocatum esse cum dicat, cavillatoris *Samosatensis* commenta pro veris amplexum et ab ipso LUCIANO istam doctrinam suam mutuatum esse ostendi huius diarii T. I, p. 137. Plurimis haud dubie Graecus appellabatur HOMERUS, quem praeter TZETZEM et ALEXANDRUM *Paphium*, qui *Aegypto* poetam oriundum esse affirmabat, nemo serio contendebat ἑτερόφωρον in *Graeciam* pervenisse; neque per iocum LUCIANO in medium licuit conferre, quod et plane absurdum est neque ullo modo orationis vim comicam poterat augere et intendere. In eo enim, si quid video, loci vertitur elegantia et acerbitas, quod scriptor graves illas fervideque agitatae de HOMERI patria disceptationes manifesto solidoque mendacio confestim dirimit et profligat. Itaque HOMERUS non *Graecum* se esse dicit, ut vulgo credatur, sed *Babylonium*, neque proprie HOMERUM sed *Babylonico* sermone (h. e. in patria) TIGRANEM sese appellatum fuisse. Itaque παρὰ τοῖς πολιταῖς erit legendum. Idem WIELANDIO, ut erat et ipse scriptor elegantissimus facetissimusque, et alienae urbanitatis venustatisque inprimis iudex idoneus ac felicissimus interpres, observatum fuisse videtur, cum verteret (*Lucians Werke*, IV^{er} Theil, S. 197): »Er antwortete, alle die wackeren Männer, die sich »so viele Mühe gäben, ihn zu einem Chier oder zu einem »Smyrnäer oder Kolophonier zu machen, wären übel berichtet: denn er sei ein Babylonier, und heisse unter seinen Mitbürger nicht Homer, sondern Tigranes.“ Novo igitur hic locus potest esse eius rei documento, cuius supra (I. pag. 402) aliquot ex ipso LUCIANO contuli exempla, nimia scilicet traditorum reverentia absurda interdum ab editoribus iis anteferri, quae luce clariora ipsaque veritate, si fieri posset, sunt veriora. Qui toti pendent a librorum manuscriptorum fide nec transversum unguem ab ea audent deflectere, duplici omnino

erroris generi ista superstitione implicari solent: ut ea, quae feliciter, sed sine codicum manuscriptorum auctoritate sint mutata, contemnunt at reiiciant; ubi vero in codicem melioris notae inciderint, vel variam quandam lectionem apud unum de grammaticorum filiis investigarint, vulgatae lectioni nullo facto delectu ista ἑρμαῖα praeferant. Utriusque erroris quae inter legendum annotavi exemplorum aliquot hic proponam. Apud SOPH. *El.* 681 vulgo editum est:

Κεῖνος γὰρ, ἐλθὼν εἰς τὸ κλεινὸν Ἑλλάδος
πρόσχημ' ἀγῶνος.

At PORSONUS, *Advers.* p. 210, iamdiu e THOMA MAGISTRO κοινὸν SOPHOCLE reddiderat. In eiusdem *Oed. Tyr.* 845 versus in editionibus ita repraesentatur:

οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν εἷς γε τοῖς πολλοῖς ἴσος,

licet BRUNCKIUS diu emendandum statuerit:

εἷς γέ τις πολλοῖς ἴσος.

Oed. Col. versum 708:

δῶρον τοῦ μεγάλου δαίμονος, εἰπεῖν * * αὔχημα μέγιστον
mutilum esse omnes uno ore agnoscunt, et quis infitiri potest; nec tamen audent simplicissimae isti damnum resarciendi rationi quaeque veri speciem prae se fert, assentiri, qua PORSONUS χθονός inserendo lacunam explevit (cf. GAISF. *ad Herphaest.* p. 326, BAKE, *Bibl. Crit. Nov.* I, p. 28). Apud ARISTOPH. *Eqq.* vs. 298 κάπιορκῶ γε βλεπόντων idem PORSONUS, quod unum verum est, γ' ἐμβλεπόντων restituerat; at editores in tuendis traditis erroribus pertinaciter perseverant. Apud eundem, *Eccles.* 91:

νῆ τὴν Ἄρτεμιν

ἔγωγε· τί γὰρ ἂν χεῖρον ἀκροφύμην ἄρα,
ξαίνουσα; γυμνὰ δ' ἐστὶ μου τὰ παῖδια.

DOBRAEUS in Aristophanicis ἄμα ξαίνουσα commendaverat, sed frustra (simili vitio laborat PANYASIDIS versus, quem servavit ATHENAEUS I. p. 135:

Ἐκ γὰρ οἱ ἄτης τε καὶ ὕβριος αἶσα ὀπηδεῖ,

ubi legendum est: αἶσ' ἄμ' ὀπηδεῖ. Cf. v. c. HOM. *Od.* α. 271:

Ζεὺς δ' ἐπιτιμῆτωρ ἱκετῶν τε ξείνων τε
ξείνιος, ὃς ξείνοισιν ἄμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ).

Quam apud eundem ARISTOPHANEM, *Ran.* 958, PHOTIUS serva-

verat genuinam lectionem (PHOT. Lex. p. 631. ΒΕΚΚ.) καθυποτοπεῖσθαι, eam frustra BRUNCKIUS amplexus ac tutatus erat. Vulgatum enim est hodieque:

κάχ' ὑποτοπεῖσθαι, περινοεῖν ἅπαντα.

EURIPIDIS duo versiculi adducuntur LUCIANI *Necyomantiae* initio hīc:

ὦ χαῖρε μέλαθρον πρόκυλά θ' ἐστίας ἐμῆς

ὥς ἀσμένως σέ γ' εἶδον ἐς Φάος μολών.

Quos *Herculis Furentis* esse versus 522 et 523, nemo non vidit; nec tamen quod ibi legitur

ὥς ἀσμένως σ' ἐσεῖδον κτῆ.

apud LUCIANUM revocarunt editores, aut potius vulgatam (REITZ.), quae genuinos habebat EURIPIDIS versus, prae eo spernebant, quod in variarum lectionum computatione in membranarum maiore numero viderant exstare. (V. simile exemplum apud VALCKEN. in *Ep. ad Rømer.* p. XXXVI). Est praeclara RUHNKENII emendatio ad XENOPHONTIS *Oeconomicum* 18. 4: τί θούκ, ἔφην ἐγὼ, οἶδα; καὶ ὑποζύγια γε καλούμενα πάντα (leg. καλούμεν ἅπαντα) ὁμοίως, βοῦς, ἡμιόνους, ἵππων. Οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγεῖ τοσοῦτο μόνον εἰδέναι, πατεῖν τὸν σίτον ἐλαυνόμενα; τί γὰρ ἂν ἄλλο, ἔφην ἐγὼ, ὑποζύγια εἰδείη; Ὅπως δὲ τὸ δεόμενον κόψουσι καὶ δμαλιεῖται ὁ ἀλοητὸς, τίνι τοῦτο, ὦ Σάκρατες; ἔφη· Δῆλον ὅτι, ἔφην ἐγὼ, τοῖς ἐπαλώσταις. Στρέφοντες γὰρ καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποβάλλοντες τὰ ἄτριπτα αἰεὶ δῆλον ὅτι μάλιστα δμαλιζοῖεν ἂν τὸν δεινὸν καὶ τάχιστα ἀνύτοιεν (leg. ἀνύτοιεν). RUHNKENIUS enim pro τὸν δεινὸν legendum commendavit τὸν δῖνον, rarioris quidem usus, at optimae notae vocabulum; de quo cf. v. c. ATHEN. p. 467 D: Τελέσιλλα δὲ ἡ Ἀργεῖα καὶ τὴν ἄλω καλεῖ δεινόν (sic enim ille); quam RUHNKENII emendationem editorum nullus quantum scio in textum recipere est ausus. Apud PLAT. *Hipp. Mai.* p. 504. B: τούτων οὖν χρὴ ἀντέχεσθαι, ἵνα μὴ δοκῇ λίαν ἀνόητός εἶναι STEPHANUS ἵνα μὴ δοκῆς correxerat, qua sprete emendatione STALLBAUMIUS vulgatam tueri pergit. Quid; quod speciosissimum CASAUBONI inventum apud THEOPHRASTUM *περὶ ἀλαζονείας* (p. 27 ed. AST.). ὁ δὲ ἀλαζὼν τοιοῦτός τις, οἷος ἐν τῷ δειγματί (vulgo διαζεύγματι) ἐστηκὼς διηγείσθαι ξένοις, ὥς πολλὰ χρήματα αὐτῷ ἐστὶν ἐν τῇ θαλάττῃ editores aliquot repudiare sunt ausi? In LYSIAE

Oratione de caede Eratosthenis p. 162. 7 (BREK.). iam dudum cum DOBRAEO (*Advers.* Tom. I. p. 193) e verbis καὶ γὰρ οἰκονόμος δευρὰ καὶ φειδωλὸς ἀγαθὴ καὶ ἀκριβῶς πάντα διοικοῦσα pelli debuerat molestum illud ἀγαθὴ. Quod in DION. HALIC. *Epistola ad Pompei* p. 787: ἔστι δὲ ἃ καὶ κατὰ τὸν πραγματικὸν τόπον ἀμαρτάνει καὶ μάλιστα κατὰ τὰς παραβολὰς VALCKENAEIUS ad HEROD. IV, 167 et post eum A. I. E. PLUGKIUS, de THEOPOMPI *Chii vita et scriptis*, p. 38 felicissima coniectura παραβολὰς in παρεκβολὰς mutaverat, id verum esse post centum fere annos nondum concoxerunt editores. Contrarii vitii, lectionem in codice quodam vel alibi servatam æ subito in lucem protractam genuinam eamque vulgatam lectionem loco pepulisse, unum iam supra apud ipsum LUCIANUM indicavi exemplum, *Somn.* § 4, ubi barbara forma ἀγανακτῆσαμένης e THOMA MAGISTRO ab editoribus fuerat invecta. Dixi eo loco, peioris fuisse notae, quibus ille usus fuerit, codices; quam meam sententiam paucis quibusdam iam fulciam exemplis. *Somn.* § 2 editum est καὶ διδάσκει παραλαβών. Optime, ut videtur. At THOMAS MAGISTER διδάσκου παραλαβών exhibet i. v. διδάσκομαι (p. 162. 14. RITSCHL.). Idem cum editoribus in eadem paragrapho secunda utramque formam, ἐρμογλύφος (p. 162. 14) et ἐρμογλυφεύς (p. 162. 15) agnoscit, cum ἐρμογλυφεύς pro ἐρμογλύφος in Graecum sermonem haud maiore iure videatur posse introduci, quam v. c. ζωγραφεύς pro ζωγράφος. *Timon.* 3 vulgo legitur: ζώπυρόν τι τοῦ ἀνθρώπινου σπέρματος διαφυλάττων, dum THOM. MAG. (p. 167. 3) ζώπυρον τοῦ ὑθρώπου γένους praebeat. Ibid. 40 iam in recentiores LUCIANI editiones recepta est codicis Augustani lectio: ἐγὼ δὲ ὑμῖν ὑπεκοστήσομαι, apud THOMAM (p. 367. 1), quod aut in codicibus minus probatis, ὑποστήσομαι invenies. Ibidem 57 ex optimis codicibus editum est: διαδιδούς ἅπασιν τοῖς δεομένοις, ὃ μὲν (leg. τῷ μὲν) πέντε δραχμὰς, ὃ δὲ (leg. τῷ δὲ) μὲν, ὃ δὲ (leg. τῷ δὲ) ἡμιτάλαντον. THOM. p. 48. 14 pro verbo composito, quod huic loco unice aptum est, simplex exhibet δούς. *Dial. Deor.* 13. 2 vulgo bene: ὑπ' ἀμφοῖν διεφθαρμένος τὸ σῶμα, THOM. MAG. p. 88. 7 διεφθορώς. *Dial. Mort.* v. 2 πολλὰ κἀκείνος, εὖ μάλα διαβουκολεῖ αὐτοῦς καὶ ἐλπίζει, καὶ ὅλως αἰεὶ θανόντι τοιῶς ἔρρωται πολὺ μᾶλλον τῶν νέων, vulgatae ἐπελπίζει, quae genui-

na est atque apta, si quid aliud, falsam e THOMA MAG. (p. 61, 12 et 156, 17) ductam lectionem ἐλπίζει antetulerunt, *Vill. Auct.* 11 pro ἣν ἐθέλησε ἀποδόσθαι, THOM. MAG. p. 151, 12 ἣν ἐθέλησειεν ἀποδόσθαι. Ex his igitur exemplis, quorum numerum multis possum augere, manifestum mihi quidem est, ubicumque THOMAS MAGISTER a vulgata LUCIANI codicum lectione discedat, cavendum esse, ne sub ista lectionis discrepantia vetustam eamque exquisitam scripturam latere opinemur, cum longe plurimis locis recepta THOMAE lectione nil aliud efficiatur, quam ut nova vitia in LUCIANI scripta inferantur. Iam vero, ut revertar unde profectus sum, ista falsa e codicibus introducendi cupido atque omne hoc erroris genus quam late pateat, non opus erit, ut longa exemplorum serie demonstrem, ubi ostendero, vel IMMANUELEM BEKKERUM, cui in hac *Graecos* textus ad pristinam formam revocandi arte facile primae deferuntur, nonnumquam nimia traditionis reverentia sibi imponi esse passum. In oratione ISOCRATIS περὶ Εἰρήνης (p. 197, 87 BEKK.) cum vulgo legeretur πολλοὶ καὶ τῶν ἀστυγειτόνων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐφοίτων, οὐ συμπενήθοντες τοὺς τεθνεώτας, ἀλλ' ἐφησθηςόμενα ταῖς ἡμετέραις συμφοραῖς, ille recepta egregii ceteroquin codicis *Urbinate* lectione ἀλλὰ συνησθηςόμενοι sententiam pessum dedit. ISOCRAT. *Paneg.* p. 63. 85. ante BEKKERUM bene editum erat: οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ καλλίστων ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἐφιλονείκησαν. At illi, qui codex tot praeclara lectiones suppeditaverat, eiusdem depravatas quoque amplexus, pro ἐφιλονείκησαν legi iubet ἐφιλονείκησαν. Apud LYSIAM in *Nicom.* p. 379. 29: ὁ δὲ πάντων δεινότατον ὅτι ὑπογραμματεῦσαι μὲν οὐκ ἔξεστι δις τὸν αὐτὸν ἀρχῇ τῇ αὐτῇ, BEKKERUS ex unico codice *Laurentiano* C. ὅτι illud in textum recepit, quod eidem haud dubie docto scilicet librario debetur acceptum, quem istum codicem compluribus eiusdem farinae suis inventis ditasse demonstravit FOERTSCHIIUS, *Observ. Critt. de locis nonn. Lysiae et Demosth.* pag. 57.

Finita iam nimis fortasse longa, nec tamen prorsus inutili spero digressionem ad ipsum LUCIANUM est redeundum et reliqua anquirenda sunt, quae eandem hanc paragraphum obsederunt vitia. Absurdum plane est quod legitur: ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀδευομένων στίχων ἐπηρώτων, εἰ ὕπ' ἐκείνου εἰσιν ἐγγεγραμ-

μένοι. Qui HomERICA carmina suis verbis adulterarunt, illi recte dici possunt *στίχους ἐγγεγραφεῖναι*, HOMERUS vero cum sibi vindicet versus illos, de quorum genuinitate lis erat oborta, non *ἐνέγραφε*, credo, non postea absoluto iam carmini assuit, sed cum reliquis eos *ἔγραφε*, atqui ita scribendum est: εἰ ὑπ' ἐκείνου εἰσι γεγραμμένοι. Nec facile quisquam, arbitror, infitias ibit, in vocabulis *ἑώρα γὰρ, ὥστε οὐδὲ* (leg. οὐδέν et corrige idem vitium *Dial. Mort. XXIII. 2 ἀφίξεται γὰρ κἀκεῖνη ποτὲ καὶ οὐδὲ* (leg. οὐδέν) *σὲ ἀπελθεῖν δεήσει*), ita demum sententiae concinnitatem restitutam ipsiusque LUCIANI manum esse repositam, si *ἑώρα* in *ἑώραν* mutando tertiae personae primam substitueris. Atque ita revera olim lectum fuisse, e *Latinam* colligas versione illa, quae ante REITZIUM vulgata fuit; quam qui confecit *Graeca* verba *Latine* hunc in modum est interpretatus: *ipsum vero caecum non esse, quod etiam dicunt, max. cognovi: vidi enim* cet. In iis quae sequuntur, *καὶ δὲ προθύμως πάλιν ἀπεκρίνατο*, corruptum est vocabulum *πάλιν*, quod levi sane medicina in *πάν* mutandum esse, ut ex iis quae praecedunt *πολλάκις δὲ καὶ ἄλλοτε τοῦτο ἐποιοῦν* consequitur, ita tacito ab illis, qui LUCIANI versiones confecerunt atque inde reapse coacti erant, in scriptoris sententiam accuratius penetrare, perspectum atque agnitum erat. Ita enim in versione, quae LUCIANI editioni Didotianae est addita: *atque ipse prompte ad omnia respondebat*, dum WIELANDUS *Graeca* verba hunc in modum *Germanicis* expressit: *und er antwortete mir immer mit der grössten Gefälligkeit*. De vocabulorum *πάλιν*, *πάλαι* et *πάν* (ΠΑΛΙ, ΠΑΛΑΙ, ΠΑΝ) crebra et proclivi permutatione nil est, quod moneam post ea, quae praeter Bastiana invenies in D. WYTTEBACHII animadv. in IULIANI *Orat. in Const. laudem*, p. 210 ed. SCHAEFER. — In fine denique paragraphi iure postliminii quantocius in integrum restituenda erit vulgata lectio *ἦν γὰρ τις γραφὴ κατ' αὐτοῦ ἀπενηνεγμένη*, a novissimis editoribus immerito, ut videtur, e textu remota atque intra annotationum carceres cohibita. Cui cur *ἑπενηνεγμένη* antetulerint, vix exputo atque praesertim miror in DINDORFIO, viro in *Graecis* oratoribus quam qui maxime versatissimo.

21. Καὶ ἐκρίθη μὲν συμπολιτεύεσθαι αὐτοῖς, ἐνεδοιάζετο δὲ ἔτι πρότερον Πυθαγόραν ἢ Εὐφορβον χρὴ αὐτὸν ὀνομάζειν. Si verum

esset, iudices illos ad liquidum perducere non potuisse, utrum PYTHAGORAE suum ipsius an EUPHORBI nomen esset imponendum, eamque rem ut difficiliorem intricatioremque, quam cui dirimendae pares essent, in perpetuum in medio reliquisse, non ἐνεδοιάζετο scribendum fuit, sed ἐνδοιάζεται. Quam sit absurdum, quod in textu exstat: hoc vero adhuc dubitabatur, utrum PYTHAGORAM an EUPHORBUM vocare oporteret, illico ac sponte apparet; nec minus est absonum, si ponas, LUCIANUM revera dicere voluisse, in quaestione ista dirimenda ad finem iudices omnino pervenire non potuisse. Immo dixit, eum recipiendum esse statim inter omnes convenisse, at paululum haesitasse, utrum PYTHAGORAE illi an EUPHORBI nomen darent. Quod una litterula erasa LUCIANO potest restitui. Legendum enim est ἐνεδοιάζετο δὲ τι pro ἐνεδοιάζετο δὲ ἔτι. Innumerabilibus locis vocularum τι, ἔτι et ἐπὶ confusio turbas dedit, sexcentisque iam locis errores inde nati correcti, aliis vero sexcentis hodieque residui sunt, v. c. LUCIAN. Imag. 9: βιβλίον ἐν ταῖν (leg. τοῖν) χερσὶν εἶχεν ἐς δύο συνειλημένον, καὶ ἐφκει τὸ μὲν τι ἀναγινώσκεισθαι αὐτοῦ, τὸ δὲ ἤδη ἀνεγνωκέναι, leg. τὸ μὲν ἔτι ἀναγινώσκεισθαι. Dial. Mort. I. 1: κελεύει ὁ Διογένης εἰ σοι ἱκανῶς τὰ ὑπὲρ γῆς καταγεγέλασται, ἥκειν ἐνθάδε πολλῶ πλείω ἐπιγελασόμενον, leg. ἔτι γελασόμενον. Cf. SCHAEFER. ad DIONYS. d. Comp. Verbb. p. 180.

Sunt in § 28 faceti versiculi, quos HOMERUS proficiscenti fingitur LUCIANO sui in memoriam dedisse; quorum tamen prior metrico vitio laborat:

Λουκιανὸς τάδε πάντα φίλος μακάρεσσι θεοῖσιν
εἶδε τε καὶ πάλιν ἦλθεν ἔην ἐς πατρίδα γαῖαν.

Ex analogia enim in nomine Λουκιανὸς penultima producit. Idem vitium in epigrammate recurrit, quod LUCIANUS dicitur in se ipsum composuisse, quodque in eius epigrammatum sylloge primum obtinet locum (Anthol. Palat. Append. 49):

Λουκιανὸς τάδ' ἔγραψε, παλαιὰ τε μωρὰ τε εἰδώς,
quo loco παλαιός, quo melius τοῖς μωροῖς τὰ παλαιὰ opponantur, eadem videtur significatione esse accipiendum, qua usurpatum est v. c. apud ANTIPH. περὶ τοῦ χορ. p. 70. 4 ΒΕΚΚ. νόμφ εἶργεσθαι πόλεως, ἱερῶν, θυσίων, ἀγώνων, ἅπερ μέγιστα καὶ παλαιότατα τοῖς ἀνθρώποις. Scribendum vero est utroque

loco Λυκῆνος (ut sese ipsum in scriptis appellare solebat LUCIANUS).

Panacula quaedam supersunt, minoris ea fere momenti. Nulla est causa, cur § 34 LUCIANUM contra usum putemus scripsisse καὶ οἱ μὲν χρύσειοι, ὡς ἐδόκουν, itaque sedulo χρυσοῖ erit reponendum. Quod § 36 inest vitium, ἔπειτα δὲ παρεκάλει ἡμᾶς ἐπὶ ξενίᾳ (leg. ξένια), eius iam supra (I. p. 412) mentio est facta. Quae sit in § 43, βιασάμενοι δ' ὅμως τὴν ὕλην ἀφικόμεθα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ πάλιν ὁμοίως καταθέντες τὴν ναῦν ἐπλάμεν διὰ καθαροῦ καὶ διαυγοῦς ὕδατος, vocabuli καταθέντες significatio, non exputo. Velis passis per mediam silvam, veluti in mari, facto itinere iam contigit iis, ut navem denuo in mare demitterent. Quod si quid video Graece dicitur καθεῖναι, nec καταθεῖναι τὴν ναῦν; itaque corrige sodes καθέντες τὴν ναῦν. In eadem paragrapho περιβλέποντες δὲ ὁρῶμεν κατὰ δεξιὰ οὐ πάνυ πόρρωθεν γέφυραν praepositionis κατὰ syllaba extrema articulum, qui necessario requiritur, absorbillavit. Scripserat LUCIANUS κατὰ τὰ δεξιὰ. Paragrapho 46 in verbis ἐγὼ δὲ μικρὸν ὑποστάς — οὐ γὰρ χρηστὰ ἐμαντευόμην — ἀκριβέστερόν τε περιβλέπων ὁρῶ κτέ., pro ὑποστάς, quod nullum idoneum sensum praebet nec tamen ullum cuiquam scrupulum videtur iniecissee (vertunt: ego autem cunctatus paulum), emendandum ἀποστάς atque haec iam est loci sententia: cum paululum secessissem (cf. MENAND. apud BEKK. Anecd. Gr. I, p. 81: ἀπόστα βραχύ) — infausta enim animus praesagiebat — accuratiusque locum circumspexissem, video cet. Eandem paragraphum alterum vitium invasit. Quae enim vocantur Ὀνοσκελεῖς his verbis: Ἡ δὲ, ἄκουσα μὲν, εἶπε δὲ ὅμως, αὐτὰς μὲν εἶναι θαλαττίους γυναικας Ὀνοσκελέας προσαγορευόμενας, τροφὴν δὲ ποιεῖσθαι τοὺς ἐπιδημοῦντας ξένους, eas Graecis non ita, sed Ὀνοσκελίδας vocatas fuisse docet schol. ARISTOPH. Ran. 293 (scholion exstat in Cod. Reg.; cf. schol. ARIST. ed. DUEBNER p. 520): ἕτεροι δὲ αὐτὴν (scil. τὴν Ἐμπουσαν) ὄνου σκέλος ἔχειν φασίν, ὅθεν καὶ ὄνοσκελίδα καὶ ὄνοκωλίδα καλοῦσι, et Schol. ARIST. Eccles. 1050: ἔμπουσα τίς: Ἦν καλοῦμεν νῦν ὄνοσκελίδα. Praeter hos locos ὄνοσκελίδων mentionem fieri apud SOZOMENUM, Hist. Eccles. 8. 6, doctus sum DUEBNERI ad Schol. Ran. 294 annotatione. Itaque nullus dubito, apud LUCIANUM Ὀνοσκελέας in Ὀνοσκελίδας mutare.

Paucula quaedam addenda sunt, supra mihi praetervisa. *Ver. Hist.* I. 11: Ὁ δὲ θεασάμενος καὶ ἀπὸ [τῆς θεᾶς καὶ] τῆς στολῆς εἰκάσας, Ἕλληνες ἄρα, ἔφη, ὑμεῖς, ὧ ξένοι vocabula cancellis septa ab aliena manu arbitror addita ideoque e textu abii-cienda esse. I. 22: Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἐς τοὺς Ἕλληνας ἐκείθεν ἔχειν τῆς γαστροκνημίας τοῦνομα, ὅτι παρ' ἐκείνοις ἀντὶ γαστρὸς κυοφορεῖ, inter ἐκείνοις et ἀντὶ vocabulum κνήμη videtur esse inserendum. II. 25 denique delendum est παῖς, quod post δ Κινύρας δ τοῦ Σκινθάρου irrepsit, et quam primum pro ἐπινῶς ἀγαπῶσα, quod nihili est, vulgata lectio ἐπιμανῶς LUCIANO est restituenda.

II.

Somnium.

Si verum est, quod dixi, esse in LUCIANI scriptis, quorum textus satis integer aetatem tulerit, esse, quae multis multiplicibusque erroribus sint referta, *Somnium* posteriori generi haud dubie erit annumerandum, in quo vix unam paragraphum invenies, quin graviore leviove modo librariorum iniurias sit perpressa. Exstant F. V. FRITZSCHII *Variae Lectiones in Somnium*, editae Rostochii 1830, una cum indice lectionum, academiae alumni eo anno propositarum. Programmatum vero vel pro-lusionum Academicarum fert indoles, ut in paucorum tantum eo munere beatorum manus perveniant, dum reliquis, quorum haud sane minus interest cognoscere, quae istis scriptis docte plerumque et simul eleganter disputata sint, exspectandum erit, donec aliquando placebit istis viris, minora scripta uno corpore comprehensa in publicum edere. Neque mihi quantumvis cupienti illius FRITZSCHII libelli inspiciendi potestas est facta; quod eo magis mihi est dolendum, quo est verius, in Fritzschianis coniecturis satis multas esse, in quibus prudentiam, nullam, in qua sagacitatem desideres.

1. Εἰ δέ τινα τέχνην τῶν βαναύσων τούτων ἐκμάθοιμι, τὸ μὲν πρῶτον εὐθὺς ἂν αὐτὸς ἔχειν τὰ ἀρκοῦντα [παρὰ τῆς τέχνης].

Quam negligenter versati sint librarii in crasi apud *Atticos* scriptores, vel eos, qui ab *Atticis* toti pendeant, servanda, notum atque nuper denuo observatum dataque opera demonstratum est. Cui socordiae tribuendum est, quod vel apud *ISOCRATEM*, quem anxie constat hiatum evitasse, multi ante *BEKKERUM* exstabant hodieque in *BEKKERI* editione non prorsus desunt loci, qui illi normae videantur officere. Quorum cum paucos hic attingam, non potero a proposito videri deflexisse; quid enim librarios putes sibi in *LUCIANO* indulsisse, qui ne *ISOCRATI* quidem pepercerint. *ISOCR. Panath.* 18, pag. 48 *BEKK.*, ante *BEKKERUM* editum erat ἦν δ' ἐπιδείξῃ τις αὐτοῖς ταύτην τὴν τιμὴν ἡμετέραν οὔσαν μᾶλλον ἢ ἐκείνων. Ille e *Codice Urbinatē* ἢ κείνων recepit, et unum vitium dum sustulit, alterum introduxit. *ISOCRATES* enim uno verbo scripserat ἡκείνων. Perperam idem *BEKKERUS* ad alterius hiatus generis tollendum exemplum *Codicis* sui *Urbinatis* auctoritatem contempsit, *Paneg.* 48, pag. 54, συνειδυῖα μὲν ὅτι τοῦτο μόνον ἐξ ἀπάντων τῶν ζώων (leg. ζώων) ἴδιον ἔφουμεν ἔχοντες καὶ ὅτι τούτῳ κτῆ. Legendum enim est καὶ δίδῃ ex eodem *Urbinatē*, cuius vestigia nimis anxie persequendo *BEKKERUS* veram lectionem exulare iusserat *Paneg.* 93, pag. 65. Vulgatum enim et probum erat τῶν δὲ ἄλλων πόλεων ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γεγενημένων καὶ συστρατευομένων ἐκείνοις πλὴν εἴ τις διὰ μικρότητα παρημελήθη, cum *Urbinatē* *BEKKERUS*: εἴ τις διὰ μικρότητα ἡμελήθη. In *LUCIANUM* quoque hac librariorum ad suae aetatis consuetudinem omnia conformantium licentia multos hiatus arbitror esse illatos, quorum molestior vix potest excogitari, quam qui hoc loco delendus est, τὰ ἄρκοῦντα scribendo pro τὰ ἄρκοῦντα. Sed alibi quoque nullus dubito, quin apud *LUCIANUM* crasis *Atticis* legitima revocanda sit. Quam librariorum tantum culpa hic illic apud eum esse oblitteratam hoc luculentissimo argumento nisus contendo. Bis apud eum legitur vocabulum ἐπίχειρος, cum articulo iunctum. Utroque loco crasis in codicibus omnibus editionibusque est observata. Τοιγάρτοι [ἀκόλουθα τῆς ῥαθυμίας] τὰ ἐπίχειρα, est in *Timone* 4, ubi insiticia esse vocabula ἀκόλουθα τῆς ῥαθυμίας demonstrabo, cum data opera *Timonem* tractabo. *Merc. Cond.* 24: παρὰ πόδας τοιγαροῦν τῆς λιχνείας ταύτης τὰ ἐπίχειρα. Cui

vocabulo, quod ad crasis usum pertinet, vix ovo ovum potest esse similis, quam est ἐπινίκιος. Omnibus tamen locis, quibus cum articulo coniunctum LUCIANO est usurpatum, in editionibus τὰ ἐπινίκια, festivo hiatu, apparet: *Deor. Dial.* XX. 16: ἐορτάζειν ἅμα τοὺς γάμους καὶ τὰ ἐπινίκια. *Gall.* 21. *Nav.* 39. *Charid.* 1. Quinto loco, *Ver. Hist.* II. 24, idem iam editum est, dum olim vulgatum esset τὰ ἐπινίκια. Tantam inconstantiam LUCIANO ipsi non esse inculcandam vix opus est ut dicam. Itaque quae passim leguntur τὰ ἐπιτηδεύματα, τὰ ἐπιπλα, τὰ ἐπιχώρια cet. in τὰ ἐπιτηδεύματα, τὰ ἐπιπλα, τὰ ἐπιχώρια tacito erunt contrahenda, ut locis modo laudatis pro τὰ ἐπινίκια reponendum est τὰ ἐπινίκια. — Quae sunt in eadem prima paragrapho vocabula παρὰ τῆς τέχνης vix credo ab ipso LUCIANO esse profecta. Videntur esse ex eo glossematum genere, quae explicandi gratia a lectore quodam in margine vel inter singulos versus appingi solent.

2. Οὐ θέμις, εἶπεν, ἄλλην τέχνην ἐπικρατεῖν σοῦ παρόντος, ἀλλὰ τοῦτον ἄγε — δεῖξας ἐμὲ — καὶ διδάσκει παραλαβὼν λίθων ἐργάτην ἀγαθὸν [εἶναι] καὶ συναρμοστήν καὶ ἐρμολυφέα. Si quo alio hoc profecto loco, demonstrativum est revocandum quid enim ipso δεικνύναι cogitari potest δεικτικώτερον? In LUCIANO autographo haud dubie τοῦτον exstitit. Eundem, elegantiam in scriptis quam maxime appetentem, mihi persuasum est scribere non potuisse διδάσκει λίθων ἐργάτην ἀγαθὸν εἶναι. Ut enim XENOPH. *Mem.* IV. 4. 5, διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ Ἰππίας Ἀθήναζε παρεγένετο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινὰς, ὡς θαυμάστον εἶη τὸ εἰ μὲν τις βούλοιο σκυτεὰ διδάξασθαι τινα ἢ χαλκία ἢ ἱππέα μὴ ἀπορεῖν, ὅποι ἂν πέμψας τοῦτον τύχοι, ut PLAT. *Men.* 93. D, ἢ οὐκ ἀκήκοας, ὅτι Θεμιστοκλῆς Κλεόφαντον τὸν υἱὸν ἱππέα μὲν ἐδιδάξατο ἀγαθόν, ut ipse LUCIANUS *Icarom.* 5 ἡξίου μετεωρολέσχης τε διδάσκεισθαι, καὶ τὴν τῶν ὄλων διακόμεσιν καταμαθεῖν: ita hoc quoque loco, ut erat diligens Amicorum alumnus, haud dubie scripserat: διδάσκει λίθων ἐργάτην ἀγαθὸν καὶ συναρμοστήν. »Plum usum habet perquam elegantem διδάσκειν accusativos simpliciter adsciscens: διδάξει vel »διδάξασθαι ποιητὴν, ἱππέα, σοφὸν, γενναῖον, informando exercendoque, sive ipse eo munere fungaris, sive alteri aliquem »erudiendum tradas, efficere, ut quis poëtics, artis equitandi

»peritus fiat, vel sapiens et strenuus, atque adeo docendo red-
»dere poetam, equitandi solertem, sapientem, strenuum.”
HEMSTEADUS. ad ARIST. *Plut.* p. 4. — Ἑρμογλύφος, quod paulo
supra legitur, unice probam esse formam, reiiciendumque ἑρμο-
γλυφέα, supra iam indicavi.

Ὅποτε γὰρ ἀφεθείην ὑπὸ τῶν διδασκάλων . . . ἀνθρώπους
ἀνέπλαττον, εἰκότως, ὥς ἐδόκουν τῷ πατρί . . . καὶ χρηστὰς
εἶχον ἐπ' ἐμοὶ τὰς ἐλπίδας, ὥς ἐν βραχεῖ μαθήσομαι τὴν τέ-
χνην. Particulam γε inter ὥς et ἐδόκουν intercidisce non nega-
bit, qui in scriptoris sententiam penitus sese insinuaverit. Hoc
enim dicit, cera homines se effinxisse, satis probabiliter, ut
patri quidem videretur; μαθήσομαι vero, ne soloece LUCIANUM
ponamus locutum fuisse, in μαθησομένῳ quam primum est
mutandum. In verborum terminationibus, haerentes scilicet in
siglis intricatioribus, saepenumero constat lapsos esse librariorum
et editores. Quibus quid mirum idem in LUCIANO accidisse.
Ita *Pisc.* 9: τοσοῦτον ὑπερφέρω τοῖς δικαίοις καὶ ἐκ περιουσίας
ἀπολογήσασθαι ὑπολαμβάνω. Legendum est ἀπολογήσε-
σθαι. *Catal.* 5: τεταραγμένος γὰρ ἡμῖν ἔοικας. Verum est
τεταραγμένῳ. *Ibid.* 17, qui locus illustrandis potest inser-
vire a me tentatis *Somnii* verbis: τὸν δανειστὴν Γνίφωνα ἰδὼν
. . . οὐκ εἶχον ὅπως καταπαύσω. Grammaticae leges iubent
καταπαύσαιμι restitui. *Ibid.* 27. Ἡ Κλίνη καὶ ὁ Λύχνος ὁ Με-
γαπένθους παρέστω; de duobus sermo est; itaque παρέστων.
Necyom. 1. Ἡράκλεις, ἐλελήθει Μένιππος ἡμᾶς ἀποθανόν, καὶ
ἐξ ὑπαρχῆς ἀναβεβίωκεν. LUCIANUM quis neget ἀναβεβίω-
κώς scripsisse?

5. Ἄμα τε οὖν ἐπιτήδειος ἐδόκει ἡμέρα τέχνης ἐνάρχεσθαι καὶ γὰρ
παρεδεδόμην τῷ θείῳ, μὰ τὸν Δι' οὐ σφόδρα τῷ πράγματι ἀχθό-
μενος, ἀλλὰ μοι καὶ παιδιὰν τινα οὐκ ἀτερπῇ ἐδόκει ἔχειν καὶ
πρὸς τοὺς ἡλικιώτας ἐπιδείξιν, εἰ Φαινοίμην θεοὺς τε γλύφω
καὶ ἀγαλμάτιά τινα μικρὰ κατασκευάζων ἐμαυτῷ τε καὶ κείνοις
οἷς προηρούμην. Καὶ τό γε πρῶτον ἐκεῖνο καὶ σύνηδες
τοῖς ἀρχομένοις ἐγένετο. De industria maiorem paragraphi par-
tem exscripsi, quo luculentius appareret, plusquamperfectum
παρεδεδόμην omnino non posse tolerari. Imperfecto usus est
scriptor in prioris capitis parte, et subito, ubi ad narrationis
περιπέτειαν pervenit, ad aoristum transit. Una litterula mutata

damnum resarcitur, παρεδιδόμην nempe pro παρεδεδόμην scribendo. Neque gravior est, qua Φαινοίμην istud sanari potest, medicina. Quo vitio laboret, apparet ubi indirectam orationem in directam converteris: ἐπίδειξιν τινά μοι δοκεῖ ἔχειν πρὸς τοὺς ἡλικιώτας, ita secum puer reputabat, εἰ Φανούμαι θεοὺς γλύφων, itaque, qui eius verba indirecta oratione refert, illi dicendum est: εἰ Φανοίμην θεοὺς τε γλύφων. In vocabulis vero κάκεινοις οἷς προηρούμην quis non statim ludimagistrum agnoscit, discipulorum causa ἀναλύοντα, quae aliquam illis viderentur parere posse difficultatem, eundem vero suis scholiis Graeci scriptoris Graeca verba foede adulterantem? Aut nullum est inter scriptorem Attica venustate imbutum paedagogumque εὐκόλως et prolixè eius verba interpretantem discrimen, aut LUCIANUS non potuit aliter scribere, quam καὶ οἷς προηρούμην. Eiusdem, se invito, LUCIANI verba interpolantis ludimagistri manus apparet v. c. *Dial. Mort.* 8: ΔΑΜ. Τί ἀγανακτεῖς, ὦ Κνήμων; KNHM. [Πυνθάνῃ]. τί ἀγανακτῶ; ubi istud πυνθάνῃ ab homine Graeco non potest esse profectum. *Necyom.* 2: μὴ καὶ τις ἡμᾶς γράψεται [γραφήν] ἀσεβείας ἐπὶ τοῦ Ῥαδαμάνθυος. Nam nemo profecto serio LUCIANO vocabulum γραφήν vindicare studebit. *Vit Auct.* 5. ΑΓΟ. Τί φῆς; ἄλλος εἰμὶ καὶ οὐχ [οὗτος] ὅσπερ νῦν πρὸς σέ διαλέγομαι eodem e fonte οὗτος manasse censendum est. — In iis, quae *Somn.* 3 sequuntur καὶ τό γε πρῶτον κτέ., non video, cur editores recipere dubitaverint, quod non absque codicum auctoritate emendatum est a FRITZSCHIO καὶ τότε τὸ πρῶτον (vid. *Quaest. Luc.* p. 2 sqq.).

4. Ἀγανακτησαμένης δὲ τῆς μητρὸς καὶ πολλὰ τῷ ἀδελφῷ λοιδορησαμένης ἐπεὶ νύξ ἐπῆλθε, κατέδαρθον ἔτι ἔνδακρυς καὶ τὴν νύχθ' ὅλην ἐννοῶν. De ἀγανακτησαμένης in ἀγανακτησάσης corrigendo supra iam sermo fuit. At cum longe graviore morbo extremum paragraphi vocabulum ἐννοῶν conflictatur. Diu multumque cogitavi, quidnam sub corrupta voce possit latere, sed ne sententiam quidem scriptoris adeo mihi licuit elicere, ut verum me invenisse mihi ipsi persuadere potuerim; id unum apud me constat, Graecis vocabulis versionem Latinam: ego primis tenebris obdormivi adhuc in lacrymis, totamque noctem cogitabundus: non minus esse obscuram et absurdam. Videntur interdum librarii, ubi vocabulum aut corruptum in anti-

quioribus, quos describebant, libris ad eos pervenerat, aut ob compendiorum difficiliorem rarioremve formam ab iis enucleari non potuerat, ne lacuna oriretur, quod primum in mentem veniebat quodque a traditi vocabuli forma non nimium discrepabat, substituisse, de sententia nihil solliciti. Quod nisi statuas, vix explices, unde irrepserit bonus corruptelarum e melioribus antiquioribusque codicibus postea emendatarum numerus, quarum praeter turpem illam scribarum levitatem nulla omnino origo potest excogitari. Quibus locis, nisi egregie fallor, annumeranda est ISOCRATIS periodus perquam pulchra ceteroquin et numerosa in Oratione de Pace 31. pag. 185 BEKK., quae diu me vexavit cuique iam crucem appinxeram, cum subito mihi videbar corruptelae et causam et medelam invenisse.

Εἰς τοῦτο γὰρ τινες, inquit, ἀνοίας ἐηλύθασιν, ὥσθ' ὑπειλήφασιν, τὴν μὲν ἀδικίαν ἐπονειδιστον μὲν εἶναι, κερδαλέαν δὲ καὶ πρὸς τὸν βίον τὸν καθ' ἡμέραν συμφέρουσαν, τὴν δὲ δικαιοσύνην εὐδόκιμον μὲν, ἀλυσιτελήν δὲ καὶ μᾶλλον δυναμένην τοὺς ἄλλους ὠφελεῖν ἢ τοὺς ἔχοντας αὐτήν, κακῶς εἰδότες ὡς οὔτε πρὸς χρηματισμὸν οὔτε πρὸς δόξαν οὔτε πρὸς ἃ δεῖ πράττειν οὐθ' ὅλως πρὸς εὐδαιμονίαν οὐδὲν ἂν συμβάλοιτο τηλικαύτην δύναμιν ὅσην περ ἀρετὴ καὶ τὰ μέρη ταύτης. Vocabulorum ἃ δεῖ πράττειν, substantivorum coacervationem inepte interrumpentium, idoneam sanamque explicationem haud facile quis excogitabit. Videtur autem ad tradita in codicibus nihil propius accedere idemque sententiae magis esse consentaneum, quam ἃ δεῖαν, quod scribendum commendo, inde vitium natum esse ratus, quod librarius in vocis compendio haerens, cuius priorem partem recte legerat, trunco in duas partes secreto addebat πράττειν, quo adiecto formula evasit sexcenties illi lecta.

Vocabulum ἀκούσεσθε, quod est in paragrapho 5, tamquam librarii cuiusdam emblemata abiiciendum esse iam monui. Verbo deinde levis nec tamen tolerandi vitii mentio est facienda, quod Somnii § 5, 6 et 15 et multos praeterea LUCIANI locos turpavit. Atticis scriptoribus articuli dualis formam femininam non fuisse in usu, apud omnes iam satis constat, licet nondum a sese potuerint impetrare editores, ut ARISTOPHANI v. c., apud quem τῷ θεῷ ubique recte legitur, τοῖν θεοῖν pro ταῖν θεαῖν restituerent. Quod eidem tribuendum est malae pertinaciae er-

rorumque traditorum reverentiae, qua in *Atticis* scriptoribus multae servatae sunt formae, e *κοινή* dialecto temporibus labentis Graecitatis textibus illatae. Ita v. c. sexcentis locis apparent formae *ἡντίβδλει*, *ἡμφιγνδουν*, *ἡμφισβήτουν*, *ἡντιδίκουν*, quas meliores codices disertaue veterum grammaticorum testimonia damnant. Quorum hic in censum veniant PHOT. *Lex.* v. *Ἠνέσχετο καὶ ἡνώχλει καὶ ἡντίβολει* (leg. *ἡντεβδλει*). Κοινὸν τῶν Ἀττικῶν ἰδιῶμα. MOER. v. *ἡνέσχετο*, Ἀττικῶς, *ἀνέσχετο*, Ἑλληνικῶς. PLATONI illas formas ubique restituit BEKKERUS. De quibus qua erat accurata doctrina egit BUTTMANNUS *Gr. Gr.* I, p. 337 et *Lexilog.* I, p. 279. Alterum luculentum exemplum est in vocabulo *ἀγυιάς*, quod communī errore sic scriptum videbis in solemni formula *κνισᾶν ἀγυιάς*. Operae pretium est, describere HARPOCRATIONIS locum, quo illam formam nos docet *Atticos* sprevisse v. Ἀγυιάς (pag. 9 ed. VALES.), Δημοσθένους ἐν τῷ κατὰ Μειδίου, κατὰ τὰ πάτρια καὶ κνισᾶν ἀγυιάς· ἐνίαι μὲν ὀξύνουσι θηλυκῶς χρώμενοι, αἶον τὰς ὁδοὺς, βέλτιον δὲ περισπᾶν, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀγυιάς· ὡς σαφὲς παροῦσιν Ἀριστοφάνους τε ἐν Σφηξί καὶ Εὐπολῖς . . . . . Ἀριστοφάνους ἐν Ὀρνισί.

*μηλοσφακεῖν τε βουθύτοις ἐπ' ἐσχάραις
κνισᾶν τ' ἀγυιάς.*

Quo testimonio quid potest esse manifestius? Tamen si ARISTOPHANIS ab HARPOCRATIONE excitatum locum evolveris; Av. 1232, ne illo quidem vitium correctum, immo scriptum videbis *κνισᾶν τ' ἀγυιάς*. Eodem modo erratur in compositis verbi *δέχομαι*. Α πανδοκεῖον quidem et πανδοκεῦτρια manus abstinebant, sed *ξενοδοχεῖν* et *ξενοδοχία* sine offensione leguntur, illud v. c. apud EURIP. *Alcest.* 552, hoc apud XENOPH. *Oecon.* 9. 10. De qua re audi *Graecos* testes, MOER. p. 271. (PIERS.) *ξενοδοκῶ* Ἀττικῶς, *ξενοδοχῶ* Ἑλληνικῶς. *Etymol.* v. Δοκός· τὰ παρὰ τὸ δέχω πάντα διὰ τοῦ κ. Idem tradunt THOM. MAG. et PHRYN. i. v. Πανδοχεῖον. Eius compositionis, quae enumerat LOBECK. *ad* PHRYN. p. 507, vocabulis addendum est *οὐροδόκη*, quod in XENOPHONTE reperit PHOTIUS, laudatus ALBERTO *ad* HESYCH. v. Βίλος (v. PIERS. *ad* MOER. p. 271). Quid sit quod LOBECKIUS dubitet XENOPHONTI l. l. *ξενοδοκία* pro *ξενοδοχία* restituere, non prorsus intelligo. Tantumne tribuit HELLADH apud PHOTIUM ef-

fato, (Cod. CCLXXIX. p. 1590. HORSCH.): εἰ δὲ καὶ Ξενοφῶν εἴ-
ρηκε τοὺς νομίς, οὐδὲν θαυμαστὸν, ἀνὴρ ἐν στρατείαις σχολάζων
καὶ ξένων συνουσίας, εἴ τινα παρακώπτει τῆς πατρὸς φωνῆς. διδ
νομοθέτην αὐτὸν οὐκ ἂν τις Ἀττικισμοῦ παραλάβοι. Aliud eius-
dem generis vitium committi solet in vocabulo γύης. Ὁ γύης
veteres dicebant, non ἡ γύη, de qua re exposuit ELMSL. ad
EURIP. *Heracl.* 839 (cf. SOPH. *Ant.* 569, AESCH. *Prom.* 369;
SOPH. *Oed. Col.* 58 meliores libri praebeant οἱ δὲ πληστοὶ γύαι, quod
receptum est, deteriores ex emendatione αἱ δὲ πληστοὶ γύαι).
Tamen multis locis incorrectum mansit, v. c. EURIP. *Hel.* 89:
Τί δῆτα Νείλου τὰ σδ' ἐπιστρέφει γύας, leg. τοῦ σδ'. Eandem
pravam pervicaciam in aliis demonstrare possem; sed haec suf-
ficient, ne latius oratio evagetur. Hoc volo. Attici ἡμφεγνῶσιν
dicebant, ἡμφεσβήτουν, κισῶν ἀγυῖας, ξενοδοκεῖν, ὁ γύης, iidem
dicebant τοῖν θεοῖν, τοῖν χερσῖν, et LUCIANUS, ut in iis, quae
non statim scriptori aetatis a mera *Attikide* remotioris digno-
scebantur, haud dubie identidem lapsus est, ita in tritis sex-
centiesque repetitis dicendi formulis vix potuit ab illis discre-
pare, quos unice admirabatur et imitabatur. Itaque illi quo-
que τοῖν χερσῖν et hic et ubique arbitror esse instaurandum.

Capitis septimi initii iam eo loco mentionem feci, quo in-
terpolationum apud LUCIANUM exempla nonnulla recensui. In
verbis: ἐγὼ φίλε παῖ, Ἑρμογλυφικὴ τέχνη εἰμι cum pollen-
dum est glossema τέχνη, tum inserendum, ut elegantiae simul
grammaticaeque legibus satisfiat, μὲν ὧ post ἐγὼ, ut eam iam
formam sententia ista induat: ἐγὼ μὲν, ὧ φίλε παῖ, Ἑρμογλυ-
φικὴ εἰμι: quibus vide quam accurate respondeant, quae sunt
§ 9. initio: ἐγὼ δὲ, ὧ τέκνον, Παιδεία εἰμι. Sequuntur in ea-
dem paragrapho 7 haecce: Εἰ δ' ἐθέλεις λήρων μὲν καὶ Φληνά-
φων τῶν παρὰ ταύτης ἀπέχεσθαι — ἔπεσθαι δὲ καὶ συνοικεῖν ἐμοί,
πρῶτον μὲν θρέψει γεννικῶς. Vertunt novissima vocabula:
aleris firmo cibo, HEMSTERHUSIUM secuti, ita statuentem ad
h. l. Nec tamen intelligo, quo pacto ea sententia *ali firmo cibo*
umquam e verbis τρέφει γεννικῶς possit elici. Scripsit Lu-
CIANUS, si quid video, θρέψει γεννικῶς, h. e. ita aleris, ut va-
lidus fias. De ea vocabuli *γεννικῶς* significatione cf., si tanti
est, v. c. EURIP. *Cycl.* 652, constructionis illius exquisitoris
haec exempla sunt: DEMOSTH. Ἐπιτάφ. (BEKK. LX. 32, pag.

589): οἱ δ' εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ χρόνου πολὺν καὶ τὸν ἅπαντα εὐκλείαν ἀγῆρω καταλείπουσιν, ἐν ᾧ καὶ παῖδες οἱ τούτων ὀνομαστοὶ τραφῆσονται καὶ γονεῖς οἱ τούτων περίβλεπτοι γηροτροφήσονται. SOPH. Oed. Col. 919:

καίτοι σε Θῆβαι γ' οὐκ ἐπαίδευσαν κακόν.

Adde PLAT. Rep. VIII. p. 565, C: Οὐκοῦν ἔνα τινα ἀεὶ ὁ δῆμος εἴθε διαφερόντως προίστασθαι ἑαυτοῦ καὶ τοῦτον τρέφειν τε καὶ αὖξιν ἐγγαν; Cf. HEMSTERH. ad PLUT. l. l., SCHARF. ad DION. d. Comp. p. 413.

8. Μὴ μυσταχθῆς δὲ τοῦ σώματος τὸ εὐτελές, μηδὲ τῆς ἐσθῆτος τὸ πιναρόν. Turbatus hoc loco videtur verborum ordo; quid sit τῆς ἐσθῆτος τὸ πιναρόν facile intelligitur, sed haereo in vocabulis τοῦ σώματος τὸ εὐτελές. Quid sit εὐτελής et εὐτέλεια et notum est et exposui ad XENOPH. Conv. p. 100 et 101. Huic loco vocabuli significationem non convenire non opus est ut explicem. Commutatis utriusque substantivi epithetis, si legas τοῦ σώματος τὸ πιναρόν μηδὲ τῆς ἐσθῆτος τὸ εὐτελές, omnia plana fiunt et perspicua.

9. Εἰ δὲ καὶ Φειδίας ἡ Πολύκλειτος γένοιο καὶ θαυμαστὰ πολλὰ ἐξεργάσαιο τὴν μὲν τέχνην ἅπαντες ἐπαινέσονται, οὐκ ἔστι δὲ ὅστις τῶν ἰδόντων, εἰ νοῦν ἔχοι, εὐξαίτ' ἂν ὁμοίός σοι γενέσθαι. οἷος γὰρ ἂν ἦς, βάναισος καὶ χειρῶναξ καὶ ἀποχειροβίωτος νομισθήσῃ. Restituenda est pronomini personali propria sua vis, reddito accentu, ut pro ὁμοίός σοι scribatur ὁμοίος σοί. Ad eundem lapidem hic illic librarii et editores impegerunt, multisque locis hodieque falsa lectio obtinet, v. c. Sotm. 12: κἄν πού τι λέγων τύχης, κεχηνότες οἱ πολλοὶ ἀκούσονται, θαυμάζοντές σε τῶν λόγων τῆς δυνάμεως καὶ τὸν πατέρα τῆς εὐπορίας, leg. θαυμάζοντες σέ. Dial. Mort. XIV. 5: Οὐκ ἐπαινῶ τοῦτο, ὦ Ἀλέξανδρε, οὐχ ὅτι μὴ καλὸν οἶομαι εἶναι καὶ τιτρώσκεισθαι ποτε τὸν βασιλέα καὶ προκινδυνεύειν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ὅτι σοι τὸ τοιοῦτον ἥκιστα συνέφερε, leg. σοί. Quibus accedat ARIST. Lys. 774:

Εἴτ' ἀλγοῦσαι τᾶνδοθεν ὑμᾶς ἐπανήρομεθ' ἂν γελάσασαι,

τί βεβούλευται περὶ τῶν σπονδῶν ἐν τῇ στήλῃ παραγράψαι

ἐν τῷ δήμῳ τήμερον ὑμῖν; τί δέ σοι ταῦτ', ἦν δ' ὁ δὲ ἂν ἀνὴρ.

Leg. τί δὲ σοί (Vid. Emend. ind. huic diario adiectum). Haud minus solemne est, quod alterum vitium in hac paragrapho no-

tandum habeo. Solent tam saepe inter se commutari verba νομίζειν, ὀνομάζειν et δυνύναι, ut codicum spreta auctoritate in singulis liceat reponere, quod loci sententiae maxime sit consentaneum. Collegi huius erroris exempla aliquot ad HERACL. *Alleg.* p. 40. Quibus iam adde XENOPH. *Hier.* 7. 3: οἷς δ' ἂν ἐμφυῇ τιμῆς τε καὶ ἐπαίνου ἔρως, οὗτοι εἰσιν ἤδη οἱ πλεῖστον μὲν τῶν βοσκημάτων διαφέροντες, ἄνδρες δὲ καὶ οὐκέτι ἄνθρωποι μόνον νομίζομενοι, leg. ὀνομαζόμενοι et *Oecon.* I. 7. (quem locum iam alibi mihi videor emendatum legisse): τὰ δὲ γε βλάπτοντα ζημίαν ἔγωγε νομίζω μᾶλλον ἢ χρήματα, leg. ὀνομάζω. Adde ARISTOPH. *Nub.* 847, versum correctum huius diarii I, p. 421. Cf. VALCKEN. *Diatr. in EURIP.* p. 63, BAST. *Ep. Crit.* p. 61 et 278; SCHAEF. ad DION. p. 142.

10. Καὶ ὅλως ἅπαντα, ὅποσα ἐστὶ, τὰ τε θεῖα τὰ τ' ἀνθρώπινα, οὐκ εἰς μακράν σε διδάξομαι. Legendum est διδάξω; quae mutatio non opus est longa oratione fulciatur. Eadem chorda et alibi apud LUCIANUM oberratum est, ut *Vit. Auct.* 3: ΑΤΟ. Φέρε δὲ, ἦν πρίωμαι σε, τί με διδάξεις; ΠΤΘ. Διδάξομαι μὲν οὐδὲν, ἀναμνήσω δέ, leg. διδάξω μὲν οὐδέν. *Ibid.* 22: ΧΡΤΣ. θάρρει καὶ ἄλλα γάρ σε διδάξομαι θαυμασιώτερα. ΑΓΑ. Τὰ ποῖα; ΧΡΤΣ. Τὸν θερίζοντα, καὶ κυριεύοντα, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν Ἡλέκτραν καὶ τὸν ἐγκεκαλυμμένον. Repone et hoc loco διδάξω.

11. Abundat paragraphi initio καὶ νῦν πένης, ὁ τοῦ δεινός, ὁ βουλευσάμενός [τι] περὶ ἀγεννοῦς οὕτω τέχνης, vocula τι. Cuius pronominis quamvis multiplex sit apud LUCIANUM usus, quae de re egregie disputavit FRITZSCHIIUS, hoc loco sine dubio e sequentis praepositionis περὶ prima littera originem duxit. Quod saepius pronomini indefinito inepto loco inserendo ansam dedisse constat. Cf. de hoc et de contrario eius vitio BAST. *Comm. Pal.* p. 730 et PORS. *Advers.* p. 321. In iis quae sequuntur vulgo perperam legitur καὶ ποὺ ἀποδημῆς, οὐδ' ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀγνώς καὶ ἀφανῆς ἔση, frequenti vitio. LUCIANUS scripsisse putandus est καὶ ποῖο ἀποδημῆς. Quam saepe in hanc partem peccatum sit, si numerosa exemplorum turba ostenderem, acta agerem. V. PORS. ad EUR. *Hec.* 1267, *Phoen.* 157.

Paragraphi 12 initio: Ἄν δέ τι σπουδῆς ἀξίαν ἦ καὶ τοὺς φίλους ἢ καὶ τὴν πόλιν ὅλην καταλαμβάνη, nescio quomodo haec

tulerint editores, cum praesertim vitium demonstraverat idemque correxerat SCHMIEDKEUS, *ἀξιον ἢ τοὺς φίλους ἢ καὶ τὴν πόλιν* scribendo: in qua emendatione haud dubie est acquiescendum.

Articulus obliiteratus est § 13 in fine, inter *σεαυτὸν* et *λίθων*. Paene certum est LUCIANUM scripsisse *ὅπως δὲ αὐτὸς εὐρυθμῶς καὶ κόσμιος ἔσῃ ἥμισυ πεφροντικῶς*, ἀλλ' ἀτιμώτερον ποιῶν *σεαυτὸν τῶν λίθων*. Quod cur ita censeam, neminem fugiet, qui de *λιθοξόῳ* sermonem esse secum reputaverit.

14. Ἡ δὲ ἀπολειφθεῖσα τὸ μὲν πρῶτον ἡγανάπται καὶ τὸ χεῖρε *συνεκρότει* καὶ τοὺς ὀδόντας *συνέπριε*. Non credo ponderanda auctoritate codicum colligi posse, utra vera sit lectionum *συνέπριε* et *ἐνέπριε*. HEMSTERHUISIUS quidem utrumque bonum iudicavit, neque FRITZSCHIIUS habet, quo uni vel alteri vehementer repugnet; qui tamen cum SCHAEFERUS quaerat quibus argumentis innisus *συνέπριε* praetulerit ad SOPH. *Antig.* ed. ERFURDT v. 831, ad eorum sententiam videtur aliquanto propius accedere, qui *ἐνέπριε* censeant amplectendum esse. Atque mihi quoque damnamandum videbitur *συνέπριεν*, donec uno mihi comprobaverint exemplo, illud vocabulum *Graecis* revera fuisse in usu, nec, ut v. c. *συγκαλύψασθαι* (vid. DAWES, *Misc.* p. 378 ed. KIDD), apud *Alicios* saltem scriptores, merum librariorum esse figmentum. Obstat disertum SUIDAE testimonium v. *ἐμπρίσαντες*, quin LUCIANUM neque *συνέπριεν* arbitrer neque *ἐνέπριεν* scripsisse, sed simplex *ἐπρίεν*, quod inde ab ARISTOPHANE praestantissimo cuiusque scriptori in ea re usurpabatur, cum *ἐμπρίεν* et apud optimae notae auctores non inveniatur, et plerumque significationem adsciscat constructionemque a simplici verbo diversam. Fere enim *ὀδόντας ἐμπρίεν* est *dentes infigere*, addito dativo eius rei, cui dentes infigantur. Opitularetur meae coniecturae ipsius FRITZSCHII observatio (*quaest. Luc.*, p. 13), nullius scilicet pene vitii tam crebro et foede commissi reos scribas deprehendi, quam praepositionis ab altero in vicinia vocabulo ductae cum altero item verbo perverse communicatae, quod vitium committentes multo, ut mihi quidem videtur, facilius eo poterant delabi, ut praepositione ditarent verbum simplex, quam ut alteram praepositionem cum altera commutarent. Cuius criminis a librariis commissi propositis a FRITZSCHIO exemplis duo ex ipso LUCIANO desumpta accedant, *Prometh.* 19: *σφῶ γὰρ, ὦ Ἑρμῆ*

καὶ Ἡφαιστε, εἴ τι μὴ καλῶς εἰρῆσθαι δοκεῖ, διευθύνετε καὶ διεξελέγχετε, καὶ γὰρ αὐθις ἀπολογήσομαι. Scripserat LUCIANUS ἐξελέγχετε. Quom. Hist. s. conscr. 15: Κρεπερήϊος Καλπούριανὸς Πομπηίου πολίτης (leg. Πομπηῖο πολίτης) ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Παρθυαίων καὶ Ῥωμαίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς ξυνισταμένου. Vix credas, non iam olim e THUCYDIDE καθισταμένου fuisse revocatum. Mihi quidem fateor simplex ἔπριε magnopere placere; tamen cogor rem in medio relinquere. At manifesti criminis rei sunt librarii in re simillima, Catapl. 20: Οὐκέτι δ' κακοδαίμων ἔωθεν εἰς ἐσπέραν ἄσιτος διαμενῶ, οὐδὲ τοῦ χειμῶνος ἀνυπόδητός τε καὶ ἡμίγυμνος περιουσιάζω τοὺς ὀδόντας ὑπὸ τοῦ κρύους συγκροτῶν. Graecum est συγκρούων. De manibus συγκροτεῖν, at de dentibus συγκρούειν dicebant.

Unum vitium superest tollendum in extrema § 18. Cuius aliquanto maiorem partem typis describendam curabo, ut argumentorum enumeratione possim supersedere, iis subductis vocabulis, quibus mutationem a me propositam evincitur esse necessariam. Καὶ τοίνυν καὶ γὰρ τοῦτον τὸν δειρὸν ὑμῖν διηγησάμεν ἐκείνου ἔνεκεν, ὅπως οἱ νέοι πρὸς τὰ βελτίω τρέπονται καὶ παιδείας ἔχωνται καὶ μάλιστα, εἴ τις αὐτῶν ὑπὸ πενίας ἐθελοκακεῖ καὶ πρὸς τὴν ἡττω ἀποκλίνει, φύσιν οὐκ ἀγεννή διαφθείρων. At tu quam primum corrige: πρὸς τὰ ἡττω ἀποκλίνει.

Scribebam *Camperi*, exeunte mense *Novembri*.

E. MEHLER.

BLADVULLING.

Bij HORAT. *Od.* II. XIII. 17 vlg. (BENTLEY):

Miles sagittas et celerem (l. celeris. PEERLK.) fugam
Parthi; catenas Parthus et Italum
robur: cet.

L. catervas.

L., 13 Dec. 1852.

E. J. K.

B L A D V U L L I N G.

Eene marmeren plaat uit het *Parthenon*, gevonden onder het puin der Turksche moskee, die aldaar tot in het jaar 1842 bestaan heeft, bevat een opschrift, dat wel eenig belang aanbiedt voor Grieksche geschiedenis; men vindt het bij RANGABÉ *Ant. Hell.*¹ 115, bl. 169 vlgg. Dit opschrift is gesplitst in twee deelen, beide met betrekking op togten der *Atheners* tegen *Korcyra*, in het begin van den Peloponnesischen oorlog: het tweede deel noemt de aanvoorders der Atheensche troepen in den tweeden togt (432 v. C., in 't voorjaar, dus nog Ol. 86, 4, onder den *archon* APSEUDES), en wel op deze wijs (regel 18 vlgg.):

ἐγραμμάτευε παρὲ] ΔΟΣΑΝΕΤΡΑΤΕΛΟΙΣΕΕΣΚΟΡ

κυραν τοῖς δευτέρ] ΟΙΣ ΕΚΙΠΥΕΟΣΙΑΝΑΤΚΟΝΙ

ΕΝΕΙ ΚΟΙΝ Ε ΙΔΡΑΚΟΝΤΙ

ἐπὶ τῆς] ΑΙΑΝΤΙΑ ΟΣΠΡΥΤΑΝΕΙΑΣ

Den derden regel heeft RANGABÉ niet ingevuld, en mijn vriend NABER was in zijne dissertatie² niet gelukkiger. Hij zegt bl. 9 vlg.: » Hoc bello praetores igitur fuere, non Glaucón et Andocides, sed Glaucón, Dracon et tertius quidam Κοιλεύς . . . » cuius nomen exiit in ἐνῆς. Frustra nomen supplere tentavi. » Praeter Archinum et Leptinem neminem novi ex hoc pago. » Satis bene conveniret nomen Demosthenis, Alcisthenis aut » Antigenis. Sed Demosthenes et Alcisthenes fuere Ἀφιδνῆς, Antigenes Ἀναγυράσιος.”

Wanneer ik thans de gaping met Ἐπι-ΕΝΕΙ aanvul, be-
weer ik niet dit met volstrekte zekerheid te doen, alleen met
vrij groote waarschijnlijkheid, daarop rustende, dat ik juist in

¹⁾ Antiquités Helléniques, ou répertoire d'inscriptions et d'autres antiquités découvertes depuis l'affranchissement de la Grèce, par A. R. RANGABÉ. — Athènes, topogr. et lith. royales, 1842, in 4°.

²⁾ De fide Andocidis orationis de mysteriis. Leyden 1850, 8°.

denzelfden tijd met genoegzame zekerheid eenen EPIGENES uit dat zoo weinig bekende *Koile* kan aanwijzen.

Een opschrift in het *Corp. Inscr.*, I. 158 A, vermeldt eenen Ἐπιγένης Μεταγένους ἐκ Κόλλης, *amphiktyon* of stedehouder der *Atheners* op *Delos* (vgl. Böckh, *Staatsh.* I. bl. 440), omstreeks 375 v. C., want het is onzeker, onder welken der *archonten* KALLIAS (of KALLEAS, vgl. C. I. t. a. p.), CHARISANDROS of HIPPODAMAS hij zijn ambt bekleedde, denkelijk onder KALLIAS, Ol. 100, 4, d. i. 377—376 v. C., omstreeks 55 jaren na bovengenoemden togt der *Atheners* tegen *Korcyra*.

Maar wij kennen ook eenen EPIGENES, die blijspelen geschreven heeft, en tot de zoogenaamde *middelste* komoedie behoorde, immers hij was een tijdgenoot van ANTIPHANES, daar hetzelfde stuk, de Ἀργυρίου ἀφανισμός of *Geldverduistering*, aan beiden werd toegeschreven, z. ATHEN. IX. 409. Deze ANTIPHANES speelde niet vóór *Elaphebolion* (Maart) 387 v. C., hij leefde van 407—333, Ol. 93, 2 — 111, 4; vgl. CLINTON F. H. op deze jaren.

Ook een blijspeldichter METAGENES is bekend. De *scholiast* op vs. 1297 der *Vogels* van ARISTOPHANES deelt mede, dat zekere MEIDIAS door ARISTOPHANES, PLATON, PHRYNICHOS en METAGENES in blijspelen is bespot. Hij was dus een tijdgenoot van ARISTOPHANES, die omstreeks 432 nog zeer jong was, en wiens zoon ARAROS volgens SUIDAS zijn eerste stuk in de 101^e Olympiade speelde (vgl. CLINTON op 375). Zie ook *Schol. Ven.* op Ar. *Vespp.* 1221.

Daar wij nu weten, dat het dramatisch talent in de families van AESCHYLOS, SOPHOKLES, EURIPIDES, KRATINOS, ARISTOPHANES en welligt nog van anderen erfelijk is geweest, en daar namen en tijden zoo juist op elkander passen, is 't ligt denkbaar, dat ook de blijspeldichters METAGENES en EPIGENES vader en zoon zijn geweest, en dezelfden als de *amphiktyon* EPIGENES en METAGENES zijn vader. Maar om 't even of dit al dan niet waar zij, nog eerder kan ook de grootvader van den *amphiktyon* EPIGENES geheten hebben; deze zou dan, 55 jaren eer zijn kleinzoon stedehouder te *Delos* was, juist den leeftijd gehad hebben om veldheer te kunnen zijn, en hij is de eenige bekende persoon ἐκ Κόλλης die eenen naam draagt op — ἐνῆς uitgaande.

HYGINI ANECDOTON.

BURSIANO KIEHLIUS S. P. D.

S. V. B. E. E. V. Quam felicem Te praedico, Vir Doctissime et Elegantissime. Dum enim nidum servo, Tu *Graeciam* invises, *Theseum*que Tibi patebit, et *Acropolis*, spectabis in ipsa *Hellade* venerabiles illas reliquias, quarum felicissimus es interpretres, studiaque persequeris, quibus in splendidissima *Parisiorum Lupara* vacantem Te aegre reliqui. Ubi utinam diutius Tua consuetudine frui licuisset. Utinam eum LONGPERIERO, viro eximio, cuius summa humanitas doctrinam aequat, saepius Te sermones agitantem audissem, quos vel absens mirifice recorder et desidero. Sed Te fratres *HELENAE*, lucida sidera, quorum et Tu redintegristi memoriam gloriamque auxisti erudita de *LEUCIPPIDIS* commentatione, benigni tueantur. Ego vero redux in patriam factus, simulatque a negotiis vacavi, id ipsum egi, ut Tua in *Academiae Leidensis Bibliotheca* mandata peragerem, quae Tu Vir Doctissime forte mei periculum facturum subobscurè in tabellis Tuis significasti. Vel sic tamen cum magno meo fructu ea sum exsecutus, quem laborem philologis quoque aliquantum spero et cupio profuturum, dummodo bene rem gesserim, qua de re iam Tibi iudicare licebit.

Te igitur duce, libros IULII HYGINI manuscriptos perlustravi, qui in *Bibliotheca* asservantur, quorum usum GEBLIUS, vir clarissimus, ita permisit, ut vel ipse interdum optimam iis utendi rationem mihi indicaret. Qua in re statim levitatem observavi hominis ceteroquin gravissimi sui que pleni e nostratibus, quem etiam RUHNKENIUS nomine doctoris umbratici merito

exagitavit, AUGUSTINI VAN STAVEREN, qui nos magna ista mole beavit, *Mythographis Latinis*. Iste in praefatione ea, quam ipse conscripsit (nam et praedecessores, SCHEFFERUM MUNCKERUMQUE, feliciter expilavit, et *Leidae* de *Leidensibus* manuscriptis agens MUNCKERUM LIVII exemplo maluit exscribere, quam adscendere ipse in *Capitolium*, ut suis sibi oculis, quid inscriptum esset Cossi spoliis, exploraret), haec dicit p. (viii): »Celeberrimus vir Tib. Hemsterhusius, cujus clarissimo lumine Academia Lugduno-Batava nunc inlustratur, humanissime, quem possidebat, codicem membranaceum utendum mihi praebuit» quae ut lenissime dicam, in manus auxit vir fatuus, quem ne vidisse quidem umquam HEMSTERHUSII codicem in ipso ubi scribebat oppido exstantem persuasissimum mihi habeo. Est enim ille codex, ut statim inspicienti patebit, initio mutilus, incipiens a libri *Poeticon Astronomicon* alterius capite quarto decimo, a vocabulis hisce: »Qui cum maxime apollini esset dilectus», quod codicis initium esse mihi crede, etiamsi qui tradiderint, »dilectus esset» in membrana esse scriptum. Codicem nunc Novi Mss. Catalogi n°. 425 (XVIII. 225) membranaceum esse, saeculi XII, foliorum 67 in octavo, GELIUS in Catalogo tradit, ubi et commemorat, fragmentum *Poeticon Astronomicon* in primis duodeviginti foliis esse scriptum, dum folia ab undevicesimo ad sextum et vicesimum excerpta eiusdem HYGINI continent, duo sequentia vacua sunt relicta. Superscripsit libro formae exiguae satisque eleganter scripto manus longe recentior sed non ipsius clarissimi luminis TIB. HEMSTERHUSII: »Hyginj Poeticon Astronomicon Liber II»; plura etiam exstant in charta volumini addita pangendi causa, nempe haec:

Hygini poeticon Astronomicon

Lib. 2us

Juliani Urbis Toletanae Epi Liber

pronosticorum futuri saeculi

quod opusculum cetera codicis parte continetur. Ultima operis Hyginiani vocabula sunt haec: »Noctis autem spacium constituerunt esse, quamdiu sol ab occasu rursus ad exortum revertatur. Mensem autem quamdiu luna zodiacum circulum perducat. Annum voluerunt esse cum sol ab estivo circulo redeat. FINIT.» Verum igitur est, quod refert STAVERENUS,

»Et zodiac.” et cetera (sex scilicet vocabula) deesse *Hemsterhusiano*, sed aequè verum, quod tacet, *redeat* plane in codice exstare, dum editio »*redit*” praebeat. Sed qualem praeterea palmam meritus sit AUGUSTINUS mox apparebit; nos alios interea codices evolvamus.

In quibus recensendis ne omnino praetereatur, annotationes PERIZONI, et HEINSII coniecturas ad *Fabulas*, in *Bibliotheca* nostra asservari. Sed hoc nunc non moramur. Neque diu nos detinebit liber prioris Catalogi *Voss.* 18, membr. in oct., saeculi fere undecimi, olim 290 e *Voss.*, quemque eundem STAVERENUS *Voss.* tert. appellat. Idem codex littera A significatur in exemplari editionis Schefferianae (*Hamb.* 1674. 8°) cuius margini vir quidam doctus, OUDENDORPIUS ut videtur, lectiones ex hoc Mso haustas non prorsus ea quam requiramus cura adscripsit. Sed haec levitas in describendo alibi etiam maior quantopere bonis litteris nocuerit, satis doleri non potest et vix satis dici. Quae quantopere grassata sit in ARSCHYLO mox scriptione illum poetam unice spectante ostendere conabor, Tu interea persuasum Tibi habeas, huius codicis Hyginiani novam collationem requiri, si quis bonam duraturamque HYGINI editionem parare cupiat. Quamquam in hoc argumento versantes ipsi fatebuntur, se posteris non valde placituros, misellis grammatici huius commentis ubi prospexerint.

Inscribitur liber rubro colore, fol. cod. 155 recto:

»HYGINUS M. FABIO PLURIMÆ SALUTEM.”

»Etsi te studio grāmaticę *) artis inductū, n̄ solū versū mode

»ratione quā pauci peruide^ar s. historiarū qq̄ uarietate q̄ sci
»entia rerū ”

finiturque fol. 188 recto vocabulis his:

»M̄sē aut̄ quā | diu luna zodiacū circulū perducāt. Annū uoluer.
»ēē. cū sol ab c̄stiuo circulo |

EXPL.

Vides iterum deesse ultima vocabula; quod cum multis superioribus, quod mox apparebit, bonus VAN STAVEREN annotare

---

*) ç indicat e cum signo eodem, qui typus non adest.

omisit, sic etiam refert, hanc codicem praebere *Varia aetate*, statim post ipsum HYGINI initium; habet autem »uarietate.”

Iam quid attinet Te monere, quam facile sit non errare in illis prima ultimaque codicum vocabula spectantibus, quam gravis autem unusquisque error fieri possit, et quid igitur de eo homine censendum sit, quem obstrictum habet, qui eius librum vel obiter inspexerit, contuleritque cum fontibus.

Non cognovit STAVERENUS librum sequentem. Habuit quidem codicem, quem *Leidensem* dicit, sed illud videtur fragmentum fuisse. Non enim loquitur de *Leidensi* Mso in praefatione, neque ulla est eius codicis lectio ad librum primum vel ad capita alterius libri quindecim priora; in fine sexti decimi lectore non monito desinunt lectiones *Vossiani* tertii incipiuntque codicis *Leidensis*: eae vero lectiones, quas e *Leidensi* adducit STAVERENUS, differunt a lectionibus hodieque in *Vossiano* tertio luculenter exstantibus. Desinunt lectiones e *Leidensi* eiusdem libri capite altero et vicesimo in fine, redeunt excerpta e *Voss.* tertio in capite quarto et tricesimo ad initium, cuius capitis post finem iterum deficiunt. Statim vero in ipso initio libri tertii inveniuntur *Leidensis* codicis lectiones frequentissimae usque ad finem STAVERENO notam libri quarti ultimique: contra e *Voss.* tert. nulla posthac adducitur. Lectiones vero, quas e codice quovis apponit STAVERENUS, semper maximo sunt numero, ita ut ex earum defectu conficere liceat, STAVERENUM collatione ad eos locos caruisse.

Codex autem, quem STAVERENO incognitum dixi, quattuor libros continet, et e *Vossianis* est (18 Catal. prioris, olim 237, chart. in oct., saec. quinti decimi) qui a *Leidensibus* proprie dictis separati asservantur. Deinde etiam propterea STAVERENI *Leidensis* esse nequit, quod medio capite libri quarti nono explicit, his verbis:

solis Etsi nonnulli dixerunt ineursu solis e-
uenire ut quum peruenerit ad eum locum
ubi occidere dicatur ibi montium magni-
tudine

Titulus in codice nullus est, magnum etiam H omittitur, sed exstat indicans annotatiuncula et spatium ei recipiendo accom-

modatum, unde fit, ut versus codicis quattuor primi ceteris sint breviores. Tenor autem hic est:

IGINVS. M. fabio sal̄ & si te studio
grammaticę artis inductam non so-
lum uersuum moderatione quam
pauci peruiderunt sed historiaram
quoq; uarietate qua scientia rerum uidetur

Sequitur liber vetustissimus, saeculo decimo vel nono ad finem vergenti adscribendus, forma minima. Eum STAUERENOS Voss. primum dicit, n°. 269; nunc est 84 Catal. prioris, membr. in oct. Manus multo senior primae paginae inscripsit:

Hygini astronomica
ceteroquin ab his incipit uocabulis:

ETSI TE STUDIO GRAMMATICAE ARTIS INDUCTU
non solū usuū moderatione q^{uam} pauci peruiderunt
s, historiarū q^{uod}; uarietate qua scientia rerū perspicit^{ur}
p̄stare uideo quę facilius & iā scriptis suis perspicit^t potest.
considerans poti

Ultima autem codicis uocabula haec sunt:

Mensē
aut. quandiu luna zodiacū circulū perducatur. Annū
uoluerunt ēē. cū sol ab æstiuo circulo rediens. ccc^{os}
Lxv su. cursu transigit
dies

Leidensis, auctore VAN STAUEREN, »rediens LXVI. dies cursum »transigit." Quae quam prope a nostris absint iam uides. Sed accurate haec persequi nequeo, nec nisi obiter inspexi de quibus scribo, permulta enim obstrictum me tenent; neque si vacarem a negotiis, ab Heino prae ceteris allectum me iri opinor. Sin vero post centesimum nunc annum et quod excurrit STAUERENO novus subnascatur HYGINI editor (et melior STAUERENO), his insistens qualibuscumque fundamentis manuscriptorum *Bibliothecae Leidensis* nullo negotio in suos usus convertere poterit, eique cuius locum Tu iam tenes, satisfecisse unicum est, quod nunc quaero.

Sed restat gravissima pars laboris haud ita gravis. Cum ceteris enim libris adducit VAN STAVEREN Voss. quem dicit secundum, qui liber nunc 92 Catal. prioris est, olim 314, membranaeus in quarto, saeculi tertii decimi. Eum codicem se contulisse cum MUNCKERI editione dicit AUGUSTINUS noster, cui cetera etiam si condonari possent, hac tamen in re erroris tenetur, cui ignosci nequit, et unde luculenter apparet, quamnam fidem eius affirmationes mereantur. Ex Voss. 2 ultimam lectionem ad ultima suae editionis vocabula adducit hanc: »descendens CCCLXV dies suo cursu transigit." Hoc in annotationibus: ad finem textus adscribit: »Caetera desiderantur."

Sed, Vir Doctissime, in eodem codice, eodemque folio et pagina, quibus versu octavo est lectio a STAVERENO adducta, versu nono invenies fragmentum HYGINI, quod ignorabat STAVERENUS. Qui si hunc codicem, ut modo *Hemsterhusianum*, obiter tantum inspexisset, necessario statim videre debebat, esse alterum initio mutilum, alterum ampliorem in fine. Sed homini irasci desinam duplicem ob causam: est enim aliquid condonandum aetati, qua vixit, quaque nondum omnes intellexerant, quod hodie nemo non et nemo populari tuo DÜNNERO melius perspexit, accuratam vel in minutissimis collationem Msi cuiusque esse oportere, eosque esse improbandos, qui taedio laboris haud ita facilis et fere ut vocant mechanici, memorabiliores scilicet lectiones annotant, de ceteris securi. Illi sane operi manum admoventes iam de inventis iudicare sibi licere opinantur, et ut hodieque nondum emortua sit earum stirps, ita luxuriose florebat, quo tempore *Mythographi* prodire. Altera est causa, quod maiores incusare nolo, neque hoc nostratibus e more est. Venerantur illi quaevis antiqua, suspiciunt maiores optime sane meritos, senes maxima prosequuntur reverentia. Quod quam virile sit, quam dignum et sapientiae plenum, omnes intelligunt et ipse admiror, modo ne prae veterum reverentia contemnantur recentiora quaevis. Cui malo proclivis unus et alter e tristioribus: o cives, cives, quaerenda canities prima est, virtus post annos, eiulant, et ceu *Mauretaniae* iste tetrarcha vel imperitum imberbi legatum anteponunt. Nae illos di deaque, non dicam ego perduint, sed ad sanio rem mentem revocare velint, priusquam, quod merentur, et bar-

baro minatus est iracunde nobilis olim *Hispanus*, hircos admittere cogantur, omnium legatorum barbatissimos. Nos igitur STAVERENUM, saeculo abhinc mortuum, suo sibi honore frui patiamur, et potius ut PHILIPPO gratias ei agamus, quod futuris *βουκεφάλου* illius HYGINI ALEXANDRIS aliquid efficiendum reliquerit. Fragmentum igitur, quod omisit, duarum fere paginarum est, per tres autem distributus a folii septimi et tricesimi versi nono versu usque ad sequentis folii versi item nonum. Quod equidem et descripsi, et contuli, collationem deinde cum apographo comparavi, textuque effecto quem nunc exhibeo, iterum codicem cum hoc textu comparavi, eaque est collatio hic ad calcem apposita. Priore autem vice codicem nostrum contuli cum *Novis Actis Eruditorum* a. 1769, mensis autem *Iunii*, pp. 284 sqq., ubi hoc de argumento leguntur quae subiicio: »Ven. Well.” (Venerabilis WELLERUS *): »nactum se esse refert »pag. 230 11. Cod. scriptum ex Bibl. Fribergensi, in quo .... »reperitur HYGINI Poeticon Astron. cum particula aliqua, quae »defuit hucusque in exemplis editis. Operae pretium igitur »existimavit, totum describere, nec quoniam nimis longa est, »nos quoque dabimus lectorum curiositati, ipsis certe non in- »grati quid facturos existimantes. Scilicet ultima verba, qui- »bus finitur opus Hygini in libris editis, statim sequuntur haec.” Subiungitur fragmentum. Vides Vir Doctissime plane eadem occurrere in Mso *Leidensi*, neque ego lectorum et Tuae praesertim curiositati invidebo, non iis tantum quibus *Actorum* editores rationibus motus, sed praecipue ob egregiam opem, quam codex *Leidensis* antiquior meliorque *Fribergensi* textui affert, hunc enim WELLERUS »ex Saec. XV. initio esse suspi- »catur.” Sed en ipsum fragmentum, cui lectiones *Leidenses* nota Stavereniana Voss. 2 indicatas addam, *Acta* vero *Eruditorum* littera E.; lineolae erectae fines vss. in *Vossiano* produnt.

Duo¹ sunt extremi vertices mundi, quos appellant polos, septentrio | nis et Austri. Quorum alter semper a nobis videtur,

---

*) *Altes ans allen Theilen der Geschichte*, Chemnitz 1764, Tom. VIII. Librum indicavit GELIUS, ut et *Acta Eruditorum*, sed prioris copia non fuit.

¹) Duo E., VO Voss. 2.

alter numquam². In eo, qui a nobis cernitur³ | , tria sunt signa⁴ constituta, duo scilicet Arcti⁵ et serpens, circum atque inter | illas in morem fluminis means. Helice Arctus maior, minor Cynosura⁶ appellatur, quae diversum quidem adspiciunt; nam dorsa earum sibimet mutuo ob | vertuntur⁷, aversis huc atque illuc pedibus. Serpens vero⁸ cauda cingit | Helicen⁹, cetero circuitu Cynosuram, ita tamen ut easdem medius¹⁰ interlabens se | paret. Cuius caput ad dextrum pedem eius; qui in geniculo stat, videtur extensum; | ille vero qui in geniculo stat quem Herculem dicunt, dextro pede caput premit serpentis¹¹, | capite ad¹² Austrum converso, et¹³ humeris suis coronae tangit confinia. Ipsa autem corona | post tergum Herculis sita, capiti serpentis, quem Serpentarius tenet, appropinquat. | Serpentarius vero, qui a Graecis Ophiuchus¹⁴ vocatur, sub Hercule positus ad Austrum | conversis¹⁵ pedibus scorpionem calcit, serpente¹⁶ praecinctus, quem utraque manu tenet¹⁷. Qui | plurima longitudine protentus¹⁸ usque ad coronam extenditur. Iuxta huius serpentis | flexuosa volumina nullo alio interveniente signo¹⁹ Bootes post tergum Arcti | maioris¹⁹ videtur, pedibus ad virginem versis, nam virgo sub pedibus Bootis est consti | tuta. Contra guttur vero et pedes anteriores ursae maioris in commissura zodia | ci atque lactei

²) alter nunquam. Sic E., om. Voss. 2.

³) cernitur E., videtur Voss. 2. — Cf. sqq.

⁴) signa Voss. 2, genera E.

⁵) arcturi Voss. 2. E. — Restitui *Arcti* e P. A. III. 1.

⁶) minor cinosura Voss. 2, *Cinosura minor* E.

⁷) Nam dorsa ear. sibimet mutuo obuertuntur Voss. 2, om. E.

⁸) vero E., quippe Voss. 2. — Praetuli vero ob sqq.

⁹) helicen E., helicem Voss. 2.

¹⁰) easdem medius E., medius easdem Voss. 2.

¹¹) premit serpentis Voss. 2, *Draconis premit* E.

¹²) ad Voss. 2, om. E. — *Mox* et Voss. 2, om. E.

¹³) gcis ophiuchus Voss. 2, *Graeciso φιοχος* E.

¹⁴) conuersis Voss. 2, *versus* E.

¹⁵) calcit serpente Voss. 2, *versat serpentem* E.

¹⁶) tenet Voss. 2, *tenens* E.

¹⁷) protentus Voss. 2, *pertentus* E.

¹⁸) Iuxta — signo incl. om. E.

¹⁹) arcturi maioris Voss. 2, *maioris Arcturi* E.

circulorum gemini sunt locati, habentes a laevo latere agitatore²⁰ | cum haedulis duobus, qui contra caput Helices²¹ capite²² verso pede dextro sinistram | tauri cornu²³ tangere videtur. Iuxta geminos qua²⁴ zodiacus altissime erigitur, | contra ventrem ursae maioris cancer situs est, habens in dorso asellos²⁵; albicante | inter eos nubecula²⁶ quae praeseptum appellatur. At contra pedes eiusdem ursae posteriores²⁷ | inter cancrum et virginem leo dicitur constitutus, Booten²⁸ habens iuxta se. Sub pe | dibus vero agitatoris taurus iacet, uno pede protento ad Orionem²⁹, qui sub illo est | constitutus. Cepheus inter lyram et Cassiopeam³⁰ medius expansis brachiis, pedibus ad | terga³¹ minoris ursae porrectis. Cassiopea contra volumen maximum septemtrio | nalis serpentis inter agitatore, Perseum, Andromedam et Cepheum est locata³². In lacteo circulo inter pisces, Cassiopeam³³ atque arietem Andromeda consistit³⁴ cum triangulo | quem post tergum habere dicitur, caput versum habens ad alvum³⁵ equi, qui equus | supra est positus. Aries in commissura zodiaci atque aequinoctialis circulorum³⁶ | sub triangulo situs est, habens sub se cetum ad australem partem. At³⁷ proximum | ei signum pisces duo,

²⁰) agitatore E., agitorem Voss. 2, eodem discrimine in sqq.

²¹) helices Voss. 2, E.

²²) capite E., om. Voss. 2. — Veram lectionem inspecta quaevis tabula docebit.

²³) tauri cornu Voss. 2, cornu tauri E.

²⁴) qua vel qui Voss. 2, quo E.

²⁵) Asellos E., asello Voss. 2.

²⁶) nubecula E., nubicula Voss. 2.

²⁷) posteriores E., posterioris Voss. 2, cuius fol. 37 hoc voc. explicat.

²⁸) booten Voss. 2, Bootem E.

²⁹) Orionem E., orientem Voss. 2.

³⁰) cassiopiam Voss. 2, Casiopiam E., et sic porro.

³¹) terga E., tram Voss. 2.

³²) & cepheum ē locata Voss. 2, Cepheumque consistit E.

³³) pisces et Casiopiam E., om. et Voss. 2.

³⁴) osistit Voss. 2, locata est E.

³⁵) alvum E., idem voluit scriba Voss. 2, in quo aluūn, sed n. craso.

³⁶) circulorum Voss. 2, circuli E.

³⁷) At Voss. 2, ac E.

quorum alter in Aquilonem erectus, alter in Austrum pronus; cau | dis tamen circulo³⁸ quodam connexis colligati sunt. Aquilonius ad Andromedam ex | tenditur, Austrinus ad aquarium. Iuxta autem pedes Andromedae a latere Cassi | opeae³⁹ Perseus ostenditur, Gorgonis caput manu sinistra tenens, cuius sub femore | sinistro iuxta caudam tauri Pleiades videntur constitutae. Lyra vero inter laevum crus | Herculis et cygnum⁴⁰ posita est. Sed⁴¹ cygnus expansis alis volitanti⁴² similis ad dextram manum Cephei dexteram⁴³ alam, sinistram ad pedes equi porrigit. | Inter pisces et equum caudamque⁴⁴ capricorni aquarius est collocatus, aquam urna | fundens, quae effusio⁴⁵ ad magnum piscem decurrit. In parte autem humillima | zodiaci iuxta sagittarium atque aquilam capricornus in commissa⁴⁶ hiemalis⁴⁷ circuli ac signiferi situs est. Habet post se sagittarium⁴⁸ in commissura zodiaci atque lactei circulorum⁴⁹ sub | delphino constitutam. Est et sagitta quaedam sola sub cygno, iuxta aquilam | iacens. Supra capricorni vero caput⁵⁰ delphinaus est positus, post caudam serpen | tis, qui⁵¹ a serpentario tenetur. Sub ipso autem serpentario⁵² scorpionem dicunt | esse locatum, ita ut pedibus serpentarii tangatur, et habere⁵³ sub se ad austra | lem plagam Centaurum⁵⁴ bestiam

³⁸) circulo Voss. 2, *vinculo* E. — *An* cingulo?

³⁹) a late cassiepie Voss. 2, *alterius Casiepie* E.

⁴⁰) *et inter cygnum* E., *om.* inter Voss. 2.

⁴¹) S; & Voss. 2, *Sed* E. — *An* Sic et?

⁴²) volitanti Voss. 2, *volanti* E.

⁴³) dexteram Voss. 2, *dextram* E.

⁴⁴) caudamq; Voss. 2, *et caudam* E.

⁴⁵) *effusio aquae ad* E., *om.* aquae Voss. 2.

⁴⁶) *hyemalis* E.

⁴⁷) *atque — se sagittarium* E., *om.* Voss. 2.

⁴⁸) zodiaci atque lactei circulorum Voss. 2, *c. z. a. l.* E.

⁴⁹) capcorni u caput Voss. 2, *om.* E.

⁵⁰) *qui* E., *que* Voss. 2.

⁵¹) serpentario Voss. 2, *Sagittario* E.

⁵²) habere Voss. 2, *habens* E.

⁵³) ad australem plagā centaurū Voss. 2, *C. a. a. p.* E.

quasi manu⁵⁴ ad aram ferentem. Haec ara⁵⁵ a | quibusdam
sacrarium vocatur, et est contra summitatem caudae scorpionis⁵⁶ ad Austrum | posita. Brachia vero scorpionis locum obtinent, quem⁵⁷ libram dicunt, quod in eo⁵⁸ | sol faciat aequinoctium⁵⁹ auctumnale. Hydra quoque iacet⁶⁰ in circulo aequi | noctiali in longitudinem⁶¹ protenta, capite cancro, medietate leoni, cauda | virgini subiecta, corvum atque urnam in dorso gestans⁶². At sub pectore | tauri Orion gladio accinctus conspicitur lepori qui sub eius pedibus est super | positus⁶³; habet autem post vestigia sua canem quem Sirium⁶⁴ quemque caniculam | appellant cancri signo subiectum, ante quem Antecanem sub geminis⁶⁵ cognos | cere potes. Post caudam vero Sirii ad Austrum navis, quam Argo dicunt, videtur effulgere⁶⁶. At sub pede sinistro Orionis fluvius quem Eridanum⁶⁷ vocant | flexuoso⁶⁸ cursu perlabitur⁶⁹ usque ad cetum; cetus autem subiacet arieti ac piscibus⁷⁰, | longissimo tractu porrectus⁷¹. Post cuius caudam longo quidem intervallo sub | aquario et capricorno in Austrum porrectus⁷² piscis magnus

⁵⁴) quasi manu Voss. 2, *manu quasi* E.

⁵⁵) Hec ara a Voss. 2, om. *ara* E.

⁵⁶) *scorpionis* E., *scorpij* Voss. 2. — Et ita in sqq.

⁵⁷) quē Voss. 2, *quae* E.

⁵⁸) eo quod in eo Voss. 2, *in eo quod* E.

⁵⁹) faciat equinoctium Voss. 2, *Aequinoctium faciat* E.

⁶⁰) quoq; iacet in Voss. 2, *quoniam iacet et* E.

⁶¹) in longitudine Voss. 2, *nimia longitudine* E.

⁶²) in dorso gestans Voss. 2, *gestat in dorso* E.

⁶³) ei pedib; ē suppositus Voss. 2 (*f. f. 38 r°*), *pedibus eius est suppositus* E.

⁶⁴) h. autem p. vestigia s. canem quē sirium Voss. 2, *H. eum p. v. s. quem Syrium* E.

⁶⁵) anticanem sub geminis Voss. 2, *sub geminis anticanem* E. — Correxì e Graeco *προνίαν*.

⁶⁶) *videtur effulgere* E., *videretur effugere* Voss. 2.

⁶⁷) *herridiacū* Voss. 2, *Eridanus* E.

⁶⁸) *flexuosa* E., *flexuo* Voss. 2.

⁶⁹) *plabitur* Voss. 2, *prolabitur* E.

⁷⁰) *piscib;* Voss. 2, *pedibus* E.

⁷¹) *porrectus* Voss. 2, om. E.

⁷²) *in austrū porrect* Voss. 2, om. E.

conspicitur, ultimum | eorum quae⁷³ videri possunt⁷⁴ signorum, effusionem urnae aquarii, qui⁷⁵ ad ipsum | usque decurrit, accipiens.

Haec igitur sunt, Vir Doctissime, quae membranis *Bibliothecae* nostrae continentur, quantum HYGINI fragmentum spectat. Quibus annotationes me supposuisse quasi librum edentem Tu aegre ferre noli, praeterea enim supersunt quaedam eiusdem argumenti, de quibus certiores Te volo. Adiungo nempe accuratam huic descriptioni collationem ad textum meum, praeter annotationes subscriptas, codicis *Vossiani*. Scilicet iure queruntur multi de inutilium lectionum farragine multis editionibus subiecta, e quibus unum nominasse satis erit, COBETUM in oratione notissima. Et textui sane nullae subiiciantur lectiones, nisi quae ad ipsum textum constituendum inservierint, omniaque orthographica, calami lapsus, rasurae, secundae manus additamenta, alia omittantur, nisi raris illis locis, ubi hoc ipsum alicuius est momenti ad veritatem lectionis revera controversae diiudicandam. Quod eodem modo in annotationibus quaerendum est, nimirum ut quam paucissima ipsi textui subiungantur. Sed ceterae annotationes, et qui olim immodice laudati hodie nimis contemnuntur, excursus, ideo ne silentio premantur; necessariae sunt unicuique futuro editori, multisque accuratis lectoribus perpetuae collationes Manuscriptorum, ut de lectionum singularum pondere et vi penes lectores sit iudicium, non penes arbitrium dicam, an somnolentiam editorum. Collationes data opera edere, non se indignum putavit BAKIUS, noster, neque ullum oporteret editorem sua dignitate tam esse oppletum magis quam plenum, ut illud contemneret. Vide quid AESCHYLO acciderit, in quo unus conferendus est codex *Laurentiano-Mediceus*, cuius una demum collatio typis mandata est, exstant autem hiberna grandine plura, e quibus fragmina vix delibamus. Utinam DINDORFIUS, vir summus, optimam illam quam habet *Φιλαισχύλλοις* avide expectantibus largiri velit. Sed haec iam fere sunt decantata. Nos autem causam

⁷³) quae E., quae Voss. 2.

⁷⁴) possunt Voss. 2, *potest*, *post* E.

⁷⁵) qui Voss. 2, *quia* E.

tueamur, neque illos morabimur, qui hoc opus ut servile et mechanicum neque liberali dignum ingenio naso suspendunt adunco magis quam emuncto. Te certe scio, si vel ipsi Tibi vel alii cuidam philologo HYGINUM sectanti inspecta haec erunt, consilium hac in re meum non esse improbatum.

Ipsi HYGINO emendando manus non admovi, adhibui tamen, ubi de configuratione signorum controversia subnasci poterat, effigies vetustissimas et quam proximas ipsi scriptori, quae levi negotio comparare poteram et ut sequentibus viam monstrarunt signorum coelestium delineatoribus, sic ipsae haud dubie ad exempla vetustiora descripta sunt. Quam vellem Tu hic ipse adesses, ut Tua haec auctoritate scribere possem, non mea ex coniectura. Nec delenitur hoc desiderium nisi reputando, apud nostrates etiam et dilectissimo hoc ipso in oppido neque iis studiis, quae nunc mea sunt, auxilia defuisse, nec defuturos, si ad aliam quamdam litterarum partem me converterem, ut neque in HYGINO defuissent, si ego hoc de industria agens plus quam lulissem in argumento propter Te quam suapte natura acceptiore. Effigies autem, de quibus dixi, videre sunt in antiquissimo item et pulcherrimo, minimae vero auctoritatis codice, quæ CAESARIS GERMANICI continet *Aratea*, et GORTIO inserti. Quod ipsum facili via me ducit ad unicum quod addendum superest, nimis enim excrevit haec epistola, quam cui admisceantur etiam plura. Codex est Catalogi prioris 79 e Latinis VOSSII manuscriptis, membranaceus in quarto, cuius pulchritudinem laudat GORTIUS in praefatione, scribarum simul imperitiam graviter ineusans et depravationem lectionum. Ipsius codicis species fallit atque oculum decipit; duo insunt textus, alter uncialibus litteris pulcherrime scriptus eaque, quam videbis apud GORTIUM, ratione dispositus, alter scholiorum in modum additus saeculo quarto decimo, characteribus, quas monachales appellat clarissimus ille HUGO nostras, ego *Gothicos* dicens sat perspicue me loqui opinor. Alter textus reapse minus quam specie valet, neque aetate sincerior est, quod GORTIUM non latuit, dum enim omnia saeculi septimi sextive imaginem fidelissime referant, quorum litterae unciales scribae essent notissimae, una planetarii effigies aliquot habet minusculas, e quibus GORTIUS protractis una et altera, formae ante no-

num saeculum incognitae, manifestum tenuit falsarium.

Praeter ea, quae hoc e codice GROTIUS edidit, unum inest folium, duo carminis fragmenta continens, quae AVIENI sunt. Ultimam hoc annotavit IULII CAESARIS filius IOSEPHUS SCALIGER, cuius manu plures schedulae de variis argumentis collectae inque unum compactae hic asservantur nomine codicis Scaligerani 61, chartacei in 4°. Scholiasta autem qui fertur GERMANICI Mso Voss. non inest, ut par erat, nam quid illi cum *Germanico*? Quod sensit GROTIUS, hodieque scimus omnes, digitoque ostendit, qui iam mea vice loquatur. Nam quid ego de hoc scilicet scholiasta, cui suum iamdudum tribuit doctissimus SURINGAR, qui nunc gymnasium regit *Leidense* nostrum, meque sibi amicum credat, qualem mihi se ipse ostenderit. SURINGARIUS igitur fuse hoc argumentum illustravit in programmate scholastico, »*de Mythographo Astronomico, qui vulgo dicitur Scholiastes Germanici,*» Leidae a. 1842.

Habes iam Doctissime BURSIAE quae desiderasti; quam vellem essent ampliora. Sed habent sua fata libelli, et hic quoque parvus, at invideo, sine me liber ibit in urbem, heu, quo iam domino non licet ire. Quod Tibi item Vir Doctissime dictum volo *Athenas* tendenti. Quo postquam adveneris, mea etiam gratia *Olympieum* adito. Invisce illam columnam, quae ventorum impetu his ipsis diebus de basi deiecta est, ibique, ut SULPICIUS in *Saronico* navigans, fragilitatem rerum humanarum reputa, quod nunc ego Tibi scribens facio, dum personant aures nuntiis novi imperii. Vale.

Scripti Lugduni-Batavorum

a. d. vii Kal. Dec. ciciocclii.

(Collationem indicabit versa pagina.)

LECTIONES A FRAGMENTI TEXTU NUNC EDITO
DIVERSAE

Codicis Voss. 92 (314) Lat. in 4° (Voss. 2 v. Stav.).

vo sunt spatio ad initia versuum	castiepia
huius et sequentis relicto, cui	pliadef
D iniungeretur	constitute. Lira
uidetur. In om. alter numquam	leuū
uidetur	cignum et sic in sqq.
arcturi et ita in sqq.	S; &
cinofura	que effusio
que	fagittariū in commiffura om.
Serpens quippe	atque aquilam post se sagit-
helicem	tarium.
cinofurā	queda
medius eadem	ferpentis. que a
corone	Haec vel Hec
urfe et ita in sqq.	scorpij
leuo latere agitorem cum he-	^o u scorpij forte erasa post u lit-
dulif	tera una.
helicif uerso om. capite	optinent
qui zodiac	eo qd i eo
afello	equinoctium antūpnale. Hidra
nubicula	in longitudine
posterioris inter inc. f. 38 recto.	superpo fitus inc. f. 38 verso.
agitoris et ita in sqq.	anticanē
tram minoris urfe	nideretur effugere
Castiepia et sic in sqq.	herridiacū
aliū sed eraso n, ut fiat aluū	flexuo
equinoctialis et sic in sqq.	prorectus piscis
conexif	quē uideri
Aquilonis	accipien ♄;
pedes andromede	

VERBETERINGEN OP ARISTOPHANES.

(Ed. DINDORF, *Poetae Scenici Graeci*, 1830).

De meeste der hieronder opgegevene verbeteringen zijn althans in eenen beperkten kring reeds bekend; diegenen, die zonder naam worden opgegeven, zijn van auteurs die om verschillende redenen wenschen onbekend te blijven. Dit geschiedt, om eene zoo veel mogelijk volledige verzameling te geven van 't geen over ARISTOPHANES meestal verspreid bekend raakt; om geenerlei plagiaat te begaan onthouden wij ons streng van het motiveren der hier voorgestelde lezingen. Wij hebben evenwel ditmaal ons werk er van gemaakt, met de lezingen van hss. en uitgaven naauwkeurig bekend te zijn, en geven dan ook hier bij iedere plaats *alle* ons bekende lezingen van onderstaande hss. en de afwijkende der opgegeven uitgaven; eveneens hebben wij zorg gedragen geene gissingen op te nemen die reeds door de bedoelde uitgaven bekend zijn; een en ander niet zoozeer, omdat wij zelven dit zoo noodzakelijk achten, als om te voldoen aan de welligt overdreven eischen van enkelen¹.

---

¹) Vergeleken zijn de volgende uitgaven: *Poetae Scenici Graeci*, Ed. G. DINDORF, Ed. secunda; Oxford, Parker, 1851, 4°. — ARISTOPHANIS *Comœdiæ*, ed. P. INVERNITZ, Voll. XIII; Leipz., Weidmann, 1794—1834. 8°. — A. C. rec. I. BEKKER, Voll. V; London en Cambridge, 1829. 8°. — A. C. ex nova rec. G. DINDORF; Parijs, Didot, 1838. 8°. mai. — Voorts *Metra Aesch.*, Soph., Eur. et A., descripta a G. DINDORF; Oxf. 1843. 8°. — Obs. Criticae in *Anctores Vett. Gr. scr.* N. I. B. KAPPENYNE v. D. COPPELLO; Nymegen, Vieuweg, 1850, 8°; en de edities die bij elk stuk worden opgegeven. De verkortingen voor de uitgaven blijken van zelf. R. is het ha. te Ravenna (een perkamenths. uit de bibliotheek te Classis bij Ravenna, uit de tiende

ΕΙΡΗΝΗ².

Vs. 1. Οἰκ. α'. Αἶρ', αἶρε μᾶζαν ὡς τᾶχιστα κανθάρρ.

Aangehaald bij Suid. op αἶρειν en μᾶζα, Bekk. Anecd. I. bl. 358. 6, Zonaras I. 93, Eust. op Hom. bl. 1734, 11, Orion Theb. Et. XX. 21, welke laatste αἶρ' αἶρε μᾶζαν heeft.

— L. ὡς τᾶχος τῷ κανθάρρ, vgl. Lysistr. 1187.K.

20 vlg. Οἰκ. β'. ὑμῶν δέ γ' εἴ τις οἶδ' ἐμοὶ κατειπάτω
πόθεν ἂν πριαίμην ῥῖνα μὴ τετρημένην.

L. ὁπόθεν πριαίμην. C.

47. Οἰκ. β'. δοκέω μὲν, ἐς Κλέωνα τοῦτ' αἰνίσσεται.

ὡς Suidas op αἰνίσσεται. — L. αἰνίσσεται. C.

98. Τρυγ. τοῖς ἀνθρώποις τε φράσον σιγᾶν.

τ' ἀνθρώποις Rd., ἀνθρώποις Rbi., terwijl Bekker en Invernitz

τ' ἀνθρώποις hebben, zoo als ook Didot en PS. (Poetae Scenici 1851). — L. τ' ἀνθρώποις φράζω. C. Vgl. evenwel Wolken 444 en Df. (Dindorf 1820) h. t. p.

138. Τρυγ. νῦν δ' αἶτ' ἂν αὐτὸς καταφάγω τὰ στίλα,
τούτοις τοῖς αὐτοῖς τοῦτον χορτάσω.

L. καταφάγω. σ. C.

183. Τρυγ. κάτω κᾶρα ῥίνας με βουκολήσεται.

κατωκᾶρα δὲ β. Suid. op κατωκᾶρα, uitg. van Aldus en te Milaan. — L. βαυκαλήσεται. A. H. (Dr. A. Hecker).

185 vlgg. Τρυγ. ἀλλ' ἄγε, Πήγασε, χάρει χαίρων,
χρυσοχάλινον πάταγον ψαλλῶν
διακινήσας Φαῖδροις ὄσιν.

eeuw, vgl. INVERNITZ I. bl. VII—XII, en het facsimile van vs. 1001—1013 uit den Vrede en 1—5 uit den Plutos tegenover bl. 598; of volgens BEKKER I. bl. V—VII uit de elfde eeuw, in fol.), V. dat te Venetie (Marc. 474, een perkatoonthe. van de elfde eeuw, BEKKER t. a. p.); de letters h. i. achter deze verkortingen wijzen op de collaties van BEKKER en INVERNITZ als getuigen voor die lezing, p. achter V. op een afschrift van Prof. COBET's collatie van den Venetus. BEKKER, die 't gevoelen van INVERNITZ over den oorsprong van den Ravennas voor geheel verwerpelijk verklaart, klaagt ook in 't algemeen over die collatie, en Prof. COBET, die den Ravennas niet heeft gezien, over BEKKER's vergelijking van den Venetus.

*) A. Pax, e rec. G. DINDORF; Leipz. Weidm. 1820, 8°. — Rd. en Vd. zijn de Ravennas en Venetus volgens deze uitgaaf.

Aangh. bij Suidas ὁρψαλλοίς. — L. χρυσασχάλλινος. v. D. —

En χαίρων, Πήγασσε, χῶρει, vgl. Kikkers 1800. K.

161. Τρυγ. ὀρθῶς χῶρει Διδς εἰς αὐλάς.

ἐς Rb. en Inv., χῶρει Vp. — L. ὀρθὸς χ. met Vdρ. — C.

176. Τρυγ. ἤδη στροφεῖ τι πνεῦμα περὶ τὸν ἀμφαλόν.

γρ καὶ πρῶγμα γε (latere hand?) Vb.; πνεῦμα. γρ καὶ πρῶ-
γμα Vp. — L. στρέφει. C.

213. Ἑρμ. νῆ τὴν Ἀθηνᾶν, τῇ Δί', οὐχὶ πειστέον.

πειστέον Vp. Rb. — L. ὠνδρας.

232 vlg. Ἑρμ. ἀλλ' εἶμι· καὶ γὰρ ἐξιέναι, γνώμην ἐμὴν
μέλλει· θορυβεῖ γοῦν ἔνδοθεν.

ἔνδοθεν Rbdi. — L. γνώμην γ' ἐμὴν, vgl. Bochl. 153. v. H.

(H. van Herwerden, Litt. Cand. te Leyden).

254 vlgg. Τρυγ. Φέρ' αὐτὸν ἀποδρῶ· καὶ γὰρ ὥσπερ ἡθεόμην
καὐτὸς· βυσίας φθέγμα πολεμιστηρίας.

L. ὥς σύ περ. C.

257. Τρυγ. ὥς δριμύς.

Kυδ. οἶμοι μοι τάλας, ὦ Δέσποτα.

μοι ontbreekt Rb. Vh.; Rd. Vd., Bentley, Df., Bekk. geven
het geheelee vs. aan Κυδοιμός. — L. Τρυγ. ὥς δριμύς ἐστ'.

Kυδ. οἶμοι τάλας, ὦ Δ. C.

339 vlgg. Τρυγ. καὶ βοᾶτε, καὶ γελαῖτ' ἤ-

δη γὰρ ἐξίσταί τδ' ὕρην.

πλεῖν, μένειν, κινεῖν, καθέδδεν.

βινεῖν Vp., en zoo PS., βδεῖν H. (Vespp. bl. 190) voor πλεῖν.

— L. πλημμελεῖν. v. H.

374. Τρυγ. ἐς χοιριδίον μοι νῦν δάνεισον· τρεῖς δραχμάς.

νῦν μοι δαν. Vp., νῦν Rh. — L. νύν μοι. C.

386 vlgg. Τρυγ. εἴ τι κεχαρισμένον

χοιριδίον οἶσθα παρ' ἐ-

μοῦ γε κατάδηλα.

γε ontbreekt Rbdi. Vp. — L. ἱμοιγέ. C. En vereenig de
beide laatste verzen; met Bekker en Didot.

439. Χορ. μὰ Δεῖ ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ διαξέειν τὸν βλον.

Aangh. bij Suidas ἐρ σκαλεῦειν; voortς διαγεῖν Rbdi. — L.
διαγαγεῖν. C.

497 vlg. Τρυγ. ὕμεις μὲν γ' οὐδ' οἱ κισπῶντες

τῆς εἰρήνης σπᾶτ' ἀνδρείως.

ΕΙΡΗΝΗ².

Vs. 1. Οἶκ. α'. Αἶρ', αἶρε μᾶζαν ὡς τάχιστα κανθάρω.

Aangehaald bij Suid. op αἶρειν en μᾶζα, Bekk. Anecd. I.

bl. 358. 6, Zonaras I. 93, Eust. op Hom. bl. 1734, 11,

Orion Theb. Et. XX. 21, welke laatste αἶρ' αἶρε μᾶζαν heeft.

— L. ὡς τάχος τῷ κανθάρω, vgl. Lysistr. 1187.K.

20 vlg. Οἶκ. β'. ὑμῶν δέ γ' εἴ τις οἶδ' ἐμοὶ κατειπάτω
πόθεν ἂν πριαίμην βῖνα μὴ τετρημένην.

L. δπόθεν πριαίμην. C.

47. Οἶκ. β'. δοκέω μὲν, ἐς Κλέωνα τοῦτ' αἰνίττεται.

ὡς Suidas op αἰνίττεται. — L. αἰνίσσεται. C.

98. Τρυγ. τοῖς ἀνθρώποις τε φράσον σιγᾶν:

τ' ἀνθρώποις Rd., ἀνθρώποις Rbi., terwijl Bekker en Invernitz

τ' ἀνθρώποισι hebben, zoo als ook Didot en PS. (Poetae

Scenici 1851). — L. τ' ἀνθρώποις φράζω. C. Vgl. even-

wel Wolken 444 en Df. (Dindorf 1820) h. t. p.

138. Τρυγ. νῦν δ' ἄντ' ἂν αὐτὸς καταφάγω τὰ στίλα,
τούτοις τοῖς αὐτοῖσι τοῦτον χορτάσω.

L. καταφάγῳ. σ. C.

183. Τρυγ. κάτω κᾶρα βίφας με βουκολήσεται.

κατωκᾶρα δέ β. Suid. op κατωκᾶρα, uitg. van Aldus en te Mi-

laan. — L. βαυκαλήσεται. A. H. (Dr. A. Hecker).

185 vlgg. Τρυγ. ἀλλ' ἔγε, Πήγασε, χάρει χαίρων,

χρυσοχάλινον πάταγον ψαλίων

διακινήσας Φαιδρὸς ὦσιν.

eeuw, vgl. INVERNITZ I. bl. VII—XII, en het facsimile van vs. 1001—1013 uit den Vrede en 1—5 uit den Plutos tegenover bl. 598; of volgens BEKKER I. bl. V—VII uit de *elfde* eeuw, in fol.), V. dat te Venetie (Manc. 478, een perkamenths van de *elfde* eeuw, BEKKER t. a. p.); de letters b. i. achter deze verkortingen wijzen op de collaties van BEKKER en INVERNITZ als getuigen voor die lezing, p. achter V. op een afschrift van Prof. COBET's collatie van den Venetus. BEKKER, die 't gevoel van INVERNITZ over den ouderdom van den Ravennas voor geheel verwerpelijk verklaart, klaagt ook in 't algemeen over die collatie, en Prof. COBET, die den Ravennas niet heeft gezien, over BEKKER's vergelijking van den Venetus.

*) A. PAK, e rec. G. DINDORF; Leipz. Weidm. 1820, 2^e. — Rd. en Vd. zijn de Ravennas en Venetus volgens deze uitgaaf.

Aangh. bij Suidas ὁρ φαλλοῖς. — L. χρυσοσχάλινος. v. D. —

En χαίρων, Πήγασε, χῶρει, vgl. Kikkers 1800. K.

161. Τρυγ. δρθῶς χῶρει Διδς εἰς αὐλάς.

ἐς Rb. en Inv., χῶρει Vp. — L. δρθῶς χ. met Vdp. — C.

175. Τρυγ. ἤδη στροφεῖ τί πνεῦμα περὶ τὸν ἀμφαλόν.

γρ καὶ πρᾶγμα γε (laterē hand?) Vb.; πνεῦμα. γρ καὶ πρᾶ-
γμα Vp. — L. στρέφει. C.

213. Ἑρμ. νῆ τὴν Ἀθηνᾶν, νῆ Δί', οὐχὶ πειστέον.

πιστέον Vp. Rb. — L. ὠνδρες.

232 vlg. Ἑρμ. ἀλλ' εἶραι· καὶ γὰρ ἐξιέναι, γνῶμην ἐμὴν

μέλλει· θορυβεῖ γοῦν ἔνδοθεν.

ἔνδοθεν Rbdi. — L. γνῶμην γ' ἐμὴν, vgl. Eccl. 133. v. H.

(H. van Herwerden, Litt. Cand. te Leyden).

254 vlgg. Τρυγ. Φέρ' αὐτὸν ἀποδρῶ· καὶ γὰρ ὥσπερ ἡσθόμην
κατὰδς θυεῖας φθέγμα πολέμιστηρίας.

L. ὥς σύ περ. C.

257. Τρυγ. ὥς δριμύς.

Κυδ. οἶμοι μοι τάλας, ὦ δεσποτα.

μοι ontbreekt Rb. Vb.; Rd. Vd., Bentley, Df., Bekk. geven
het geheele vs. aan Κυδοιμός. — L. Τρυγ. ὥς δριμύς ἐστ'.

Κυδ. οἶμοι τάλας, ὦ δ. C.

339 vlgg. Τρυγ. καὶ βοᾶτε, καὶ γελαῖτ' ἤ-

δη γὰρ ἐξίσταί τδ' ὄρν.

πλεῖν, μένειν, κινεῖν, καθέδδεν.

βινεῖν Vp., en zoo PS., βδεῖν H. (Vespp. bl. 190) νόορ πλεῖν.

— L. πλημμελεῖν. v. H.

374. Τρυγ. ἐς χοιρίδιον μοῖ νυν δάνεικον πρεῖς δραχμάς.

νυν μοι δαν. Vp., νυν Rb. — L. νύν μοι. C.

386 vlgg. Τρυγ. εἰ τι κεχαρισμένον

χοιρίδιον οἶσθα παρ' ἐ-

μοῦ γε κατὰδδοκῶς.

γε ontbreekt Rbdi. Vp. — L. ἔμοιγε. C. En vereenig de
beide laatste verzen, met Bekker en Didot.

439. Χορ. μὰ Δε' ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ διαῖξεν τὸν βίον.

Aangh. bij Suidas ὁρ σκαλεῦμαι; voortς διαῖξεν Rbdi. — L.

διαγαγάειν. C.

497 vlg. Τρυγ. ὕμεις μὲν γ' οὖν οἱ κισπῶντες

τῆς εἰρήνης σπᾶτ' ἀνδρείως.

- μὲν οὖν Bekk., Inv., Df. — L. μὲν νυν C., γ' is door Bentley ingevoegd.
548. Τρυγ. ὁ δὲ δρεπανουργὸς οὐχ ὀρᾷς ὥς ἡδεται,
L. τὸν δὲ δρεπανουργόν. C.
- 589 vlg. Χορ. πᾶσιν ὁπόσοι βίον ἐ-
τρίβομεν γεωργικόν.
γεωργικὸν βίον ἐτρίβομεν in één vs. Bekk., Inv. en zoo moet gelezen worden, maar γεωργόν. C.
- 617 vlg. Χορ. οὐδ' ἔγωγε, πλήν γε νυνί. ταῦτ' ἄρ' εὐπρόσωπος ἦν
οὔσα συγγενῆς ἐκείνου. πολλά γ' ἡμᾶς λανθάνει.
L. πόλλ' ἄρ' ἡμᾶς. C.
621. Ἑρμ. πάντ' ἐμηχανῶντ' ἐφ' ὑμῶν, τῶς φόρους φοβούμεναι
vlg. κἀνέπειθον τῶν Λακῶων τοὺς μεγίστους χρήμασιν.
L. κᾷθ' ἐπειθον. C.
679. Ἑρμ. ἔτι νῦν ἄκουσον ὅσον ἄρτι μ' ἤρετο.
L. ἔτι νυν. C.
720. Τρυγ. ὦ κἀνθαρ', οἴκαδ' οἴκαδ' ἀποπετώμεθα.
L. οἴκαδ' αὐθῆς. C.
- 746 vlg. Χορ. ὦ κακῶδαιμον, τί τὸ δέρμ' ἔπαθες; μῶν ὑστρίχες
εἰσέβαλὲν σοὶ
εἰς τὰς πλευρὰς πολλῇ στρατιᾷ κἀδένδρατὶ δέμησε
τὸ νῶτον.
κἀδένδροτόμησεν Vp., τὸν Rbdi. Vbpd. en Suidas (uitg. Aldus)
op ὑστρίχες, uitg. Mil. heeft τό. — L. κἀδένδροκόπη-
σε. C.
- 800 vlg. Χορ. ὅταν ἡρινὰ μὲν φωνῇ χελιδὼν
ἐξομένη κελαδῆ, χορὸν δὲ μὴ 'χῆ Μόρσιμος.
κελαδεῖ Vp., ἡρινὰ Rdi. — L. ἐξαμένη πὶ κλαδί. v. H.
- 851 vlg. Οἶκ. ἄγε νυν ἴωμεν. εἰπέ μοι, δῶ καταφαγεῖν
ταύτη τι;
ἄγε νῦν Vp. — L. ταύτη τί; C.
- 931 vlgg. Χορ. ἐπίτηδες οὖν, ἴν' ἐν τῇ κκλησίᾳ
ὡς χρὴ πολεμεῖν λέγων τις οἱ καθήμενοι
ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγῳσ' Ἰωνικῶς δί.
Vs. 931 volgens Elmsley op de Acharners, bl. 105 (Leipz.);
verschillende gissingen staan bij Df. h. t. p.; λέγει Rb.,
ἐπίτηδες γ' ἴν' ἐν τῇ κκλησίᾳ Ri., ἐπίτηδες γ' ἴν' ἐν τῇ κκλη-

σία ∴ en λέγητις Vp. — L. εἶν (εἶ ἐν) en met Brunck λέγοι. G. (Prof. J. Geel).

960. Τρυγ. σείου σὺ ταχέως· σὺ δὲ πρόπινε τῶν δλῶν.

L. σεῖ· οὖν. C.

973. Τρυγ. ἀλλ' ὡς τάχιστ' εὐχάμεθ', εὐχάμεσθα δὴ.

De beide laatste woorden zijn van een ander spreker. C.

1114. Τρύγ. οὐ γὰρ ποιήσεις λείον τὸν τραχὺν ἐχθίνον.

ποήσεις Rb. — L. hier en vs. 1081 τρηχύν. C.

1255. Δορ. οἴμ' ὦ κρανοποί', ὡς ἀθλίως πεπράγαμεν.

L. κρανοπῶλ', ὡς. v. D.

ΟΡΝΙΘΕΣ.

2. Πισθ. διαρραγείης· ἦδε δ' αὖ κρᾶζει πάλιν.

L. ἦδεδι. C. — Πισθέταιρος voor Πεισθέταιρος met Kappeyne; reeds Göthe, die »Treufreund» vertaalt, schijnt deze lezing gekend te hebben.

11. Πισθ. οὐδ' ἂν μὰ Δία γ' ἐντεῦθεν Ἐξηκεστίδης.

L. μὰ Δι' ἐν γε τεῦθεν. C.

15 vlg. Εὐελπ. δς τῶδ' ἔφασκε νῶν φράσειν τὸν Τηρέα

[τὸν ἔποφ', δς ὄρνις ἐγένετ', ἐκ τῶν ὀρνέων].

νῶ Rb. — Vs. 16 is onecht. C.

23. Εὐελπ. ἦδ' ἡ κοράνη τῆς ὁδοῦ [τῆ] λέγει περί;

ἦδ' ἡ κοράνη Ri., ἦδ' Rb. — L. τί δ' ἡ., verder moet τί νόστ' λέγει vervallen. C.

25 vlg. Πισθ.

τί δ' ἄλλο γ', ἦ

βρύκουσ' ἀπέδεσθαι Φησί μου τοὺς δακτύλους.

Aangh. bij Suidas: op βρύκουσα, waar de Milaansche uitgaaf μοι Φησί heeft, βρύκουσ' — ἐσθίουσα Ri., ἀπέδεσθαι Inv. zonder tweede accent. — L. μοι. C. En τί ἄλλο.

⁵) A. Aves, rec. C. D. Beck; Leipz. 1782. 8°. — U. is een hs. »Vaticano-Urbinas», door ZACAGNI voor KUSTEÄ vergeleken, bij Inv. IX. l. bl. xv en 432 vlg., IVoss. en KVoss. een hs. op katoenpapier; op de Leydsche bibliotheek aanwezig, volgens de collatie welke Inv. t. a. p. meedeelt, en die van KIEHL, de laatste met de uitgave van TAUCHENITZ (1829) thans weder met het hs. vergeleken, dit laatste, Voss. Var. Form. 33 (204) vroeger 191, is in folio, en uit de veertiende eeuw afkomstig, het bevat de Vogela van vs. 1492 af, in twee kolommen van 18 regels ieder, met scholien en glossen, welke door DINOT reeds zijn uitgegeven.

32. Εὐελπ. ὁ μὲν γὰρ ὧν οὐκ ἄσπερ, εἰσβιάζεται.
L. οὐκ ὧν. C.
35. Εὐελπ. ἀνεπτόμεσθ' ἐκ τῆς πατρίδος ἀμφοῖν ποδοῖν.
Aangh. bij Suidas op ἀμφοῖν, die ἀνιπτάμεθ' heeft, maar zie Porson op Eurip. Med. 1. — L. ἀνεπτόμεθ', en ἀμφοῖν τοῖν ποδοῖν. C.
48. Εὐελπ. εἰ πευ τοιαύτην εἶδε πόλιν, ἥ' πέπτατο.
ἢ πέπτατο Vp. — L. ἡ 'πέπτατο, het tweede met Ri. en Dawes. M.
58. Πισθ. οὐκ ἀντὶ τοῦ παιδὸς σ' ἐχρῆν ἐποποιῆ καλεῖν;
L. παῖ, παῖ. C.
79. Εὐελπ. τροχίλος θρνις οὐτοσί.
L. οὔρνις K. De vogel heet niet τροχίλος, maar wordt alleen spottenderwijs zoo genoemd, omdat hij telkens van τρέχειν spreekt. C. Een loopsche vogel.
103. Ἐποψ. θρνις ἐγωγε.
Εὐελπ. κᾶτά σοι, ποῦ τὰ πτερὰ;
L. κᾶτα ποῦ σοι. C.
108. Ἐποψ. ποδαπῶ [τὸ γένος] δ';
Εὐελπ. ὅθεν αἱ τριήρεις αἱ καλάι.
L. ὅθεν περ, en τὸ γένος moet vervallen. C. Vgl. Df. bij Inv. IX. i. 180.
127. Ἐποψ. ποίαν τιν' οὖν ᾗδιστ' ἂν οἰκοῖτ' ἂν πόλιν;
L. οἰκοίτην. C.
128. Εὐελπ. ὅπου τὰ μέγιστα πράγματ' εἴη τοιαδί.
τοιαδί Ri. — τοιαδί Vb., τοιάδε Vp. — L. μοι ταδί. C.
134. Εὐελπ. μή μοι τότε γ' ἔλθῃς, ὅταν ἐγὼ πράττω κακῶς.
L. ποτ' ἔλθῃς uit Suidas op μή μοι ποτ' ἔλθῃς. C.
172. Ἐποψ. τι[ἂν] οὖν ποιοῖμεν;
Πισθ. οἰκίσατε μίαν πόλιν.
οἰκήσατε Rb. — L. ποιοῦμεν, gelijk vóór Brunck werd uitgegeven, ἂν moet vervallen. C.
- 217 vlgg. Ἐποψ. ἵν' ὁ χρυσοκόμας Φαῖβος ἀκούων
τοῖς σοῖς ἐλέγοις ἀντιφάλλων
ἐλεφαντόδετον Φόρμιγγα, θεῶν
ἴσσησι χορούς.
L. σοῖς τ' ἐλέγοις. M.

236. Ἐπεφ., ... ἡδομένη φωνῇ.
 ἡδομέναι Vb., ἀδομέναι φ. Vp.
 L. ἀδομέναι. C. Zeno xok bij Eurip. Hyps. V. 3 Df., aangik
 bij Plat. Morak bl. 93 d. 664 f.
- 297 vlg. Πισθ. οὐτοσὶ πέρδιξ, ἐκείνοσὶ δὲ νῆ ΔΓ' ἄτταγᾶς,
 οὐτοσὶ δὲ πηνέλοψ, ἐκείνοσὶ δὲ γ' ἄλκυών.
 ἐκείνοσὶ γε νῆ ΔΓ' ἄλκυών Ri.; νῆ δὲ (voor δὲ γ') Rb. — L. ἐκει-
 νῆ δὲ γ' ἄλκυών. K.
- 336 vlg. Χαρ. ἀλλὰ πρὸς τοῦτον μὲν ἡμῖν ἔστιν ὕστερος λόγος·
 τὸ δὲ πρεσβύτερα δοκεῖ μοι τῷδε δοῦναι τὴν δίκην.
 L. νῦν. C.
- 347 vlg. Χαρ. ὡς δὲ τῷδ' οἰμώζειν ἔμφων·
 καὶ δοῦναι ῥύγχει φορβάν.
 L. ῥάμφει; volgens den lateren scholiast h. t. p. (Didot):
 γράφεται καὶ ῥάμφει. ὅπερ βέλτιον. ῥάμφος γὰρ ἐπὶ ὀρ-
 μέου, ἐπὶ δὲ χοίρου ῥύγχος. Op dezelfde wijs verbeterde men
 vss. 564. 479. 672. 1138. 1155; vgl. echter Triller en
 Oudendorp op Thomas Magister bl. 787. K.
371. Ἐπαφ. εἰ δὲ τὴν φύσιν μὲν ἐχθροὶ, τὴν δὲ νοῦν εἶσιν
 φίλοι
 εἰσὶ φίλοι Vp. — L. οἱ δέ. C.
- 381 vlg. Χαρ. ἔστι μὲν λόγον ἀκούσαι πρῶτον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ,
 χρήσιμον· μᾶθοι γὰρ ἂν τις κέπῃ τῶν ἐχθρῶν
 σοφόν.
 Aangh. bij Suidas op μάθαι. — καὶ (voor κάπῃ) Rb. — L.
 μάθοις γὰρ ἂν τι. C.
- 383 vlg. Χαρ. τάχως γὰρ τόχοις ἂν
 χρηστὸν ἐξεῖπῶν ὅτι μαι παρορᾷς, ἢ κτέ.
 L. ἐξευρών en met Bentley παρορᾷς. M.
461. Χαρ. λέγε θαρρήσας· ὡς τὰς σπονδὰς οὐ μὴ πρότερον
 παραβῶμεν.
 L. πρότεροι. K.
465. Πισθ. μὰ ΔΓ', ἀλλὰ λέγειν ζητῶ τι πάλαι μέγα, καὶ
 λαρινὸν ἔπος τι.
 L. τρίπαλαι. C.
586. Πισθ. ἦν δ' ἡγῶνται σὲ θεὸν, σὲ βίον, σὲ δὲ Γῆν, σὲ
 Κρόνον, σὲ Ποσειδῶ κτέ.

- σὲ δὲ χρ. σὲ δὲ ποσ. Vp. — L. σεμνόν σε θεόν (σεμνον voor σεμνιον). M.
- 593 vlg. Πισθ. τὰ μέταλλ' αὐτοῖς μαντευομένοις οὗτοι δάσουσι
τὰ χρηστὰ,
τάς τ' ἐμπορίας τὰς κερδαλέας πρὸς τὸν μάν-
τιν κατεροῦσιν.
τὰ μέταλλα σοῖς μαντευομένοις Ri., μέταλλα τοῖς Rb. Vp.
κατεροῦσι Rb. — L. μὲν ἄλλ' α. en τὰς δ' ἐμπορίας. C.
604. Πισθ. ἦν εὖ πρᾶττωσ', οὐχ ὑγίεια μεγάλη τοῦτ' ἐ-
στί; σάφ' ἴσθι κτέ.
ὑγίεια Vp.) maar het teeken υ is doorgeschrapt). — L. ἄρ' οὐ
μεγάλη τοῦτ' ἐσθ' ὑγίεια. C. Vgl. Cob. op 729 vlgg. bij
Kapp. bl. 29.
610. Εὐελπ. αἰβοῖ, ὡς πολλῶ κρείττους οὗτοι τοῦ Διδος ἡμῖν
βασιλεύειν.
βαβαί. Inv. zonder opgaaf uit den Rav. — L. βαβαῖ. C.
701. Χορ. ξυμμιγνυμένων δ' ἐτέρων ἐτέροις, γένετ' οὐρανὸς
ὠκεανὸς τε.
δ' wegg. Rb. ἐγένετ' Rb. Vb. — L. γέγον' οὐρανός. K.
722. Χορ. ἄρ' οὐ Φανερῶς ἡμεῖς ὑμῖν ἐσμὲν μαντεῖος Ἀπόλλων;
L: ἐσμὲν δ' μαντεῖος. C.
847. Πισθ. οὐδὲν γὰρ ἄνευ σοῦ τῶνδ' ἃ λέγω πεπράξεται.
L. σοῦ γ' ὧν λέγω. C.
- 909 vlg. Ποιητ. Μουσάων θεράπων δτρηρὸς
[κατὰ τὸν Ὅμηρον].
Hier en vs. 914 moet κατὰ τὸν Ὅμηρον wegvallen. Daar-
op ziet ook waarschijnlijk het anders onverklaarbare schol.
Rav. 913 (Didot): περισσὰ τινὲς ταῦτα, zonder lemma. K.
975. Χρησμ. καὶ Φιάλην δοῦναι, καὶ σπλάγχχνων χεῖρ' ἐπι-
πλήσαι.
*975 sq. suppl. in m. m. pr." Vp. — L. ἐνιπλήσαι. C.
977. Χρησμ. καὶ μὲν, θέσπιε κοῦρε, ποιῆς ταῦθ' ὡς ἐπιτέλ-
λω κτέ.
ποεῖς Rb. — L. κἢ μὲν, en ποιήσης. C.
- 1017 vlg. Πισθ. νῆ Δί, ὡς οὐκ οἶδ' ἄρ' εἰ
Φθαίης· ἄν ἐπίκεινται γὰρ ἐγγυὲς αὐταί.
ΠΕΙCΘ, om. Rb., γὰρ ἄν: νῆ Δί' ὥς οὐκ οἶδ' Vp. — L. ἄν en
ἐτ' voor ἄρ' en ἄν. C.

1036. Πισθ. τουτὶ τί ἐστὶν αὐτὸ κακὸν τὸ βιβλίον; —
βύβλιον Rb. Vp. — L. κακόν; τί τὸ β. C.
1040. Ψηφ. χρῆσθαι Νεφελοκοκκυγίᾳς τοῖσδε τοῖς μέτροις καὶ
σταθμοῖσι κτέ.
τοῖοιςδε Benth. — L. τοῖς αὐτοῖς. C.
1052. Ἐπισθ. ἀπολῶ σε, καὶ γράψω σε μύριας δραχμάς.
L. γράψω. M.
1076. vlgg. Χορ. βουλόμεσθ' οὖν νῦν ἀνιπεῖν ταῦτα χήμεις
ἐνθάδε.
ἣν ἀποκτείνῃ τις ὑμῶν Φιλοκράτη τὸν Στρούθιον
λήψεται τάλαντον· ἣν δὲ ζῶντά γ' ἀγάγῃ, τέτ-
θαρα.
βουλόμεθ' οὖν Vp., «μηθεως pr R., ubi στρου. in mg.» (voor
Στρούθιον) Rb., Φιλοκράτην U. en Suid. op Φιλοκράτης; ζῶντα
ἀγάγῃ Vp., ζῶντ' αὐτόν Suid. t. a. p. — L. βουλόμεσθά
νυν, en ζῶντ' ἄγῃ τις. C.
1196. Χορ. ἄθρει δὲ πᾶς κύκλω σκοπῶν **
Er ontbreekt u-u-. — L. ἀπανταχῆ. C.
- 1225 vlg. Πισθ. δεινότατα γὰρ τοι πεισόμεσθ' ἐμοὶ δοκεῖ,
εἰ τῶν μὲν ἄλλων ἄρχομεν κτέ.
μοι Rb., γὰρ μοι πεισ. Vp. — L. δοκεῖν en ἄρξομεν. C.
1228. Πισθ. ἀκροατέον ὑμῖν ἐν μέρει τῶν κρειττόνων.
L. ἀκροατέ' ὑμῖν. C.
- 1265 vlg. Χορ. μηδὲ τιν' ἱερόθυτον ἀνὰ δάπεδον ἔτι
τῆδε βροτῶν θεοῖσι πέμπειν καπνόν.
βροτῶν Rb. Vb., τ. βροτῶν θ. πέμπειν καπνόν Vp. — L. βρο-
τῶν. C.
- 1313 vlg. Χορ. ταχὺ δ' ἂν πολυάνορα τὰν πάλιν
καλοῖ τις ἀνθρώπων.
καλεῖ Rbi. (zonder ἂν in vs. 1314 Inv.), Vp. — L. ταχὺ δὲ
π. en καλεῖ. C. En τάνδε met Bekker en Invernitz.
- 1347 vlg. Πατρ. πάντων· μάλιστα δ' ὅτι καλὸν νομίζεται
ε τὸν πατέρα τοῖς ὄντιν ἀγχειν καὶ δάκνειν.
νομίζεται Rb., τοῖσιν Rbi, ὄντιν Vp. — L. νομίζετε. C.
- 1358 vlg. Πατρ. ἀπέλαυσά τ᾽ ἂν νῆ Δ' ἑλθὼν ἐνθαδὶ
εἶπερ γέ μοι καὶ τὸν πατέρα βοσκητέον.
ἀπέλαυσα γὰρ ἂν νῆ Δ' Ri., ἀπέλασα Vb. — L. ἀπέλαυσά

- γ' ἄρα νή. C. — L. ἀπέλαυσα τί ἄρα νή, en plaats een vraag-
teeken achter βασιλητέον. v. H.
- 1437 vlg. Συκ. καὶ πῶς ἂν λόγοις
ἄνδρα πτερώσειας σύ;
Πισθ. πάντες τοῖς λόγοις
ἀναπτεροῦνται.
ἄνδρας Vb. — L. τοι. C.
1445. Πισθ. ἀναπτεροῦσθαι καὶ πεποτῆσθαι τὰς φρένας.
L. κάπποτῆσθαι. C.
1506. Προμ. ἀπὸ γὰρ ὀλεῖ μ', εἰ μ' ἐνθάδ' ὁ Ζεὺς ὕψεται.
γὰρ μ' ὀλέσει Rb., γὰρ ὀλέσει U. (bij Pors.) Vb., γὰρ ὀλέσει
εἰ μ' KVoss., ὀλέσει IVoss., ὀλέσει Kuster, ὀλέσει μ' Bntl.,
ὀλεῖς Pors. — L. ὀλωλ' εἰ. C.
1538. Προμ. ἥπερ ταμειεύει τὸν κεραυνὸν τοῦ Διός.
τοῦ KVoss. — L. τὸν Διός. C.
1543. Προμ. ἦν γ' ἦν σὺ παρ' ἐκείνου παραλάβῃς, πάντ' ἔχεις.
ἦν γ' ἦν σὺ KVoss., παραλάβῃς, πάντ' ἔχεις Rl., ἅπαντ' Rb.,
πάντ' KVoss., λάβῃς KVoss. — L. τήνδ' ἦν σύ. C.
- 1553 vlgg. Χορ. πρὸς δὲ τοῖς Σκιάποσιν λί-
μνη τις ἔστ' ἄλουτος αὖ
ψυχαγωγεῖ Σωκράτης.
Σκιάποσι Inv., Σκιάποσιν Bntl. om de maat, ἔς' ἄλευτος. οὗ
KVoss. — L. ἔστ' ἄνυδρος, οὗ als parodie van eenne thans
onbekende plaats. K.
- 1585 vlg. Ἡρακλ. εἴτα δῆτα σιλόφιον
ἐπικυνῆα πρότερον αὐτοῖσιν;
ἐπικυνᾶσ KVoss. — L. ἐπικυνῆς. C.
1616. Πισθ. ἀρῆς; ἐπαινεῖ χαῦτης. ἕτερον νῦν ἔτι | ἀκούσασ' ἡτέ-
ρῳ KVoss. — L. νυν. C.
- 1651 vlg. Ἡρακλ. ἐγὼ νόθος; τί λέγεις;
Πισθ. σὺ μέντοι, νῆ Δία
ὦν γε ξένης γυναικός.
ὦν γε ξένης KVoss. — L. ὦν γ' ἐκ ξένης. C.
1681. Ποσ. εἰ μὴ βατίζειν, ὥσπερ αἱ χελιδόνες.
βατίζειν Rh. Vb., εἰ μὴ βατίζει γ' ὥσπερ αἱ χελιδόνες Rl.,
βατίζειν et gl. ἀρνιδιάζειν IVoss., βατίζειν met de gl. εἰ μὴ
ἀρνιδιάζειν KVoss. βατίζει γ' Didot., βατίζει γ' PS. — L.
βαῦζει γ' Ὡ. C.

1709 vlgg. Ἀγγ. προσέρχεται γὰρ, ὅλος οὐτε πῦρ φαῖς
ἀστὴρ ἰδεῖν ἔλαμψε χρυσάυγει δόμῳ.

ἔλαμψεν ἰδεῖν Rbⁱ., Vp., KVoss., ἔλ. ἰδ IVoss.; δοῖο, KYoss.,
L. δρῶμψ. K.

1721 vlgg. Χορ. περιπέτεσθε

μάκαρ μάκαρι σὺν τύχῃ.

ὦ Φεῦ Φεῦ τῆς ἡρας [τοῦ κάλλους].

τὸν μάκαρ μάκαρι met de glossa μακαρι KVoss., τοῦ κάλλους.
KVoss. — L. μακαίρα, en τοῦ κάλλους moet vervallen. C.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ⁴.

15 vlg. Καλον.

ἀλλ' ὃ φιλότῳ.

ἤξουσι· χαλεπὴ τοι γυναῖκα ἔξοδος.

χαλεπὴ τε Rⁱ., τε Rbⁱ., τοι Brunck uit hss. γυναικῶν ἔξοδος
KVoss. — L. ἔξοδος met Brunck en Dawes en γυναι-
ξιν. G.

24. Λυσ. [καί] νῆ Δία παχύ.

Καλον.

κᾶτα πῶς οὐχ ἤκαμεν;

καί (supplevit m. s. ut videtur) νῆ Δία παχύ· καλ. κᾶτα PVoss.

καί νῆ Δία παχύ. καλ. κᾶτα (et ita semper) πῶς οὐχ ἤ-
κομεν KVoss., νῆ τὸν Δία Brunck uit hss.; Καί νῆ Δί Didot.

— L. νῆ Δία πάχιστον, dan moet καί vervallen. C.

42. Καλον. τί δ' ἂν γυναῖκες φρόνιμον ἐργασάτα;

⁴) A. Lysistrata cum scholiis, e recensione R. ENGER; Bonn, M. B. König, 1844. — Dit stuk staat niet in den Venetus, even min als de Acharners. — PVoss. en KVoss. beteekenen de collaties van Dr. FLÜGGER en van KIEHL (de eerste met BEKKERS uitgaaf, de tweede met TAUCHEN. 1829, weder met het hs. vergeleken) van hs. Voss. Fol. 52 (77), 't welk de Lysistrata — vs. 1034 iag. bevat en een vervolg schijnt van hs. Voss. der Vogels. Van vs. 357 af aan is het van eene andere hand; vss. 62—131, 200—267, 320—339 (ingesl.) ontbreken, zonder aanwijzing van den copist; dit zijn telkens 68—70 vss., en het hs. is dus overgeschreven naar een codex, dat op elke bl. 34—35 vss. bevatte en waarvan drie bladen verloren waren, want in den Voss. zijn alle drie gapingen in 't midden van de bladzijden. Deze zijn in twee kolommen geschreven, en elke kolom bevat 19 vss.

- ἐργασάτο KVoss., ἐργασάμεθα Grotius op Clem. Al. Paed. III. bl. 254, 20 (Pott.). — L. ἐργασάμεθ' ἄν; vgl. vs. 253. N.
66. Καλ. αἱ δ' αὖθ' ἑτεραι χωροῦσί τινες. ἰοὺ ἰοὺ.
αἰδί θ' ἑτεραι Enger en Dobree, maar deze leest δ' ἔτ. — L. αἱ δ' ἑτεραι αὖ. G.
- 83 vlg. Λυσ. ὡς δὴ καλὸν τὸ χρῆμα τιθῆναι ἔχεις.
Λαμπ. ἔπερ ἰσρεῖδόν τοι μ' ὑποψαλάσσετε.
τῶν τιθῆναι Ri., χρῆμα τῶν τιθῆ. Rh., αἶπερ Rh. — L. καλὸν τι, en ὑποψαλάσσετε, ἢ laatste met Suid. op ψαλάσσετε. C.
- 86 vlg. Λαμπ. πρέσβειρά τοι ναὶ τὸ σιὼ Βουωτία
ἵκει ποθ' ὕμέ.
L. ἀμέ. Ha.
117. Λαμπ. ἐγὼ δὲ καὶ κα ποττὸ Ταῦγετόν γ' ἄνω | ἔλσοιμ' κτέ.
L. δέ κα καὶ π. C.
130. Καλ. μά Δ' οὐδ' ἐγὼ γάρ, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐρπέτω.
ἐγωγ' ἄρ' Inv. volgens Brunck. — L. ἐγωγ' ἄν. v. H.
152. Λυσ. στύουσιντ' ἄν ἄνδρες ἀπιθυμοῖεν πλεκοῦν.
ἄνδρες PKVoss., Bothe, Enger, ζῦουσιντ' ἄν KVoss., σπλεκοῦν PS., Didot. — L. στύουσιντο δ' ἄνδρες G., het eerste reeds bij Bothe en Enger.
176. Λυσ. καταληψόμεθα γὰρ τὴν ἀκρόπολιν τήμερον.
καταληψόμεσθα νόορ Brunck, καταληψόμεσθα γὰρ τὴν ἀκρόπολιν KVoss. — L. καταληψόμεσθα τὴν πόλιν γὰρ τ. C.
179. Λυσ. θύειν δοκούσαις καταλαβέϊν τὴν ἀκρόπολιν.
eveneens KVoss. — L. τὴν πόλιν καταλαμβάνειν. C.
216. Καλ. ὑπολύεται μου τὰ γόνατ', ὧ Λυσιστράτη.
L. μοι. C.
285. Χορ. Γερ. μὴ νῦν ἔτ' ἐν τετραπόλει τοῦμδν τροπαῖον εἶη.
τετραπόλει » libri omnes Inv., ἐν γέτεραπολει » R. i. e. ἐν γ' ἐτέρῃ πόλει» Bekk., μὴ νῦν ἔτ' ἐν τετραπόλει τοῦμδν τροπαῖον KVoss., τοῦμδν PVoss., τετραπτόλει PS., Didot. — L. μὴ νυν. C.
376. Χορ. Γερ. οὐκ οἶδά σ' εἰ τῇδ' ὡς ἔχω τῇ λαμπάδι σταθεύσω.
οἶδας Inv., οὐκ οἶδα σ' εἰ τῇδ' ὡς ἔχω τῇ λαμπάδι σταθεύσαν

KVoss., *σαλευσων* PVoss. — L. οὐκ οἶδ' ἂν, εἰ σε τῷδ' ἐγὼ
τ. λ. στ. C.

380. Χορ. Γέρ. σχήσω σ' ἐγὼ τῆς νῦν βοῆς.

Χορ. Γυν. ἄλλ' οὐκ ἔθ' ἡλιάξεις,
ἡλιάξεις Inv. Bekk., ἡλιάξει Didot, PS., Buttmann, ἡλιάξεις
Bentl., ἄλλ' οὐκέτ' KVoss. ἡλιάξεις of ἡλιάξεις PKVoss. —
L. ἡλιάζει. C.

428 vlgg. Προβ. οὐχ ὑποβαλόντες τοὺς μάχλους ὑπὸ τὰς πύλας
ἐντεῦθεν ἐκμοχλεύσεται, ἐνθένδ' ἐγὼ
ξυνεκμοχλεύσω.

ἀλλ' οὐχ' ὑποβ. (ἀλλ' deletum est) PKVoss., ὑποβαλοντες
KVoss., ἐντεῦθεν ἐκμοχλεύσεται KVoss., ἐνθένδε γ' ἐγὼ Rbi.
behalve ἐγὼ Rh., ἐνθένδε δ' ἐγὼ PVoss., ἐνθένδε δ' ἐγὼ
KVoss. — L. ἐντευθενί κμοχλεύσεται, ε. ν. H.

514. Λυσ. .... τί δέ σοι ταῦτ'; ἦ δ' ὅς ἂν ἀνὴρ.

τί δέ σοι τοῦτο ἦ δ' ὅς ἀνὴρ; l. s. τοῦτ' ἦδ' (aut ἦδ') ὥς ἀνὴρ:-
PVoss., τί δέ σοι τοῦτο, ἦ δ' ὅς ἀνὴρ KVoss., ταῦτ' Ri.,
ἀνὴρ Ri., ἀνὴρ Rb. — L. τί δέ σοι τ. C.

653. Χορ. Γυν. τὸν ἔρανον τὸν λεγόμενον παπῶων ἐκ τῶν Μη-
δικῶν.
λεγόμενον π. ἐκ KVoss., παπῶων PKVoss., ἐπὶ τ. M.
Suid. op Μηδικῶν, maar ἐκ τ. M. op παπῶων. — L. γενό-
μενον, G.

657. Χορ. Γυν. τῷδε γ' ἀψήκτω πατάξω τῷ κοθόρνῳ τὴν γνάθον;
τῷδε γ' ἀψ. PVoss., τῷδε γ' ἀψήκτω de i subscr. misschien

van de 2^e h. KVoss., τῷδε σ' ἀψήκτω Dobree, τ KVoss.
— L. τἀψήκτω, en σοι. C.

740 vlg. Λυσ. μὴ μάποδείρης. ἦν γὰρ ἄρξῃ τουτουῖ
ἐτέρα γυνὴ ταυτὸν ποιεῖν βουλήσεται.

ἀποδείρης Rb., ἀποδείρησ PVoss., μὴ. μὴ ἀποδείρησ KVoss.
ἄρξῃ τοῦτο σὺ, KVoss., ἄρξῃ τούτου Ri., τούτου Rb., ἡ τέρα
σε

PKVoss., γ. τ. π. βουλήσεται PVoss., βουλήται, maar η
veranderd, het was eerst ε, en schijnt dus βούλεταιaan te
duiden, met verandering in βουλήσεται; onder de σ is het acc.
van βούλεται nog zichtbaar KVoss., μὴ μὴ ποδείρης Inv. Bekk.,
τούτου σύ Inv., τοῦτο σὺ Bekk. — L. ἄρξῃς τοῦδε σύ. C.

785. Χορ. Γερ. ἦν νεανίσκος Μελανίων τις ὃς κτέ.

ἦν νεανίσκος KVoss., μειλανίων Rbi., KVoss., τίς KPVoss. ἦν ποτε νέος Didot. — L. μειράκιον ἦν, vgl. de antistr., v. 809. K.

842 vlg. Αυσ.

καὶ μὴν ἐγὼ
συνηπεροπεύσω παραμένουσά γ' ἐνθαδί.
παραμένουσ' Rb., περιμένουσά γ' Dobree. — L. σοι παραμέ-
νουσ' ε.

865 vlg. Κιν. ὡς οὐδεμίαν ἔχω γε τῷ βίῳ χάριν,

ἐξ οὐπερ αὐτὴ ἔξηλθεν ἐκ τῆς οἰκίας.
ἐξηλθεν omnes libri Inv., αὐτὴ ἐξηλθεν Rb. — L. ἐγὼ δα,
ἐκ αὐτῆς ἐξηλθεν. C.

898. Κιν. τὰ τῆς Ἀφροδίτης ἱέρ' ἀνοργίαστά σοι.

Aangh. bij Suïd. op ἀνοργίαστα. — ἀφροδίτης ἱέρ' KVoss. —
L. Ἀφροδίτης δ' ἱέρ' α. C.

931. Μυρρ. τὸ στρόφιόν ἤδη λύομαι. μέμνησο νῦν.

ἤδη λύομαι μέμνησο KVoss. — L. ἤδη κλύομαι. C.

974 vlg. Χορ. Γερ. μεγάλῳ τύφῳ [καὶ πρηστῆρι

ξυστρέψας καὶ] ξυγγογγυλίσας κτέ.
τύφῳ, »ω e corr." spr. scr. μέγαλῳ καύσανι a. m. quae
glossas scr.; ω van τύφῳ was oorspr. λω of δω KVoss.,
ἐκ ξυστρέψας καὶ ξυγγογγυλίσας. KPVoss. — L.

μεγάλῳ τύφῳ ξυγγογγύλας. C.

1087. Ἀθην. ὡς ἄνδρες ἡμεῖς οὗτοι τοιοῦτοι.

L. ἄνδρες. C.

1101 vlg. Ἀθην. ἐπὶ τί πάρεστε δεῦρο;

Λάκ.

περὶ διαλλαγῶν

πρέσβεις.

Ἀθην.

καλῶς δὴ λέγετε· χήμεις τουτογι.

ταυταγι Bentley. — L. γ' οὗτοι. C.

1165. Ἀθην. μὰ τὸν Ποσειδῶ, τοῦτο μὲν γ' οὐ δράσεται.

ποσειδῶ Rb. — L. δράσομεν. C.

1263. Χορ. Λάκ. μόλε δεῦρο, παρσένε σιὰ κτέ.

σιὰ Rb. — L. σεῖα. C.

OBSERVATIONES CRITICAE

IN

FLAVII IOSEPHI

ANTIQUITATUM IUDAICARUM

LIBRUM XVIII.

P. 692 l. 1 ed. DIND. Κυρήνιος δὲ, τῶν εἰς τὴν βουλὴν συναγομένων ἀνὴρ, τὰς τε ἄλλας ἀρχὰς ἐπιτετελεκῶς κτέ. *Distinctue*: Κυρήνιος δὲ, τῶν εἰς τὴν βουλὴν συναγομένων, ἀνὴρ τὰς τε κτέ.

l. 2: ἐπιτετελεκῶς καὶ διὰ πασῶν ὀδεύσας ὑπατος γενέσθαι κτέ. EUSEBIUS legit: ὀδεύσας, ὥς καὶ ὑπατος γενέσθαι, quod de ERNESTII sententia recepit RICHTERUS. Vereor, ne gravius ali-quod in his vitium haereat.

l. 3 et p. 693 l. 1: γενέσθαι, τὰ τε ἄλλα ἀξιώματι μέγας, σὺν ὀλίγοις ἐπὶ Συρίας παρῆν κτέ. Non intelligo, cur cum paucis tantum comitibus in *Syriam* venerit QUIRINUS. Nimirum male distinguendo locum corrumpit HUDSONUS. In edd. *Bas.* et *Gen.* rectissime legebatur: τὰ τε ἄλλα ἀξιώματι μέγας σὺν ὀλίγοις, ἐπὶ Σ. παρῆν. Verte: et ceteroquin cum paucis dignitate excellens. Cf. p. 686 l. 53. . . πενίας δὲ ἀπόρου τὸ ἔθνος ἀναπεπληκέναι (Ἡρώδην), σὺν ὀλίγοις εὐδαιμον παρειληφότα. Praeterea vide p. 734 l. 11. . . φίλον γὰρ αὐτῷ τὰ μάλιστα ὄντα τοῦτον καὶ τῶν πολιτῶν σὺν ὀλίγοις ἀναιρεῖ Γάϊος, ubi verba τῶν πολιτῶν σὺν ὀλίγοις significant civem cum paucis egregium. Hinc corrigendus est locus p. 744 l. 19. Τρίτος δὲ Ἀντήϊος,

τῶν ἐκ τῆς βουλῆς, σὺν ὀλίγοις οὐ τυχαίως τοῖς Γερμανοῖς — περιπεσὼν κτέ. ANTEIUM non cum paucis, sed plane solum in Germanos incidisse, contextus manifesto docet. Quare distinguendum T. δὲ Ἀντήϊας, τῶν ἐκ τῆς βουλῆς σὺν ὀλίγοις, οὐ τ. τ. Γ. — π.

l. 13: καὶ οἱ μὲν, ἡττηθέντες τοῦ Ἰωαζάρου τῶν λόγων, ἀπετίμων χρήματα κτέ. Lege ἀπετίμων τὰ χρήματα.

l. 18—24: ὡς παρασχὼν μὲν κατορθοῦν εἰς τὸ εὐδαιμον ἀνακειμένης τῆς κτήσεως, σφαλεῖσι δὲ τοῦ ταύτης περιόντος ἀγαθοῦ, τιμὴν καὶ κλέος ποιήσεσθαι τοῦ μεγαλόφρονος, καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἄλλως ἢ ἐπὶ συμπράξει τῶν βουλευμάτων εἰς τὸ κατορθοῦν συμπερομείσθαι, μᾶλλον ἢ μεγάλων ἐργάται τῇ διανοίᾳ καθιστάμενοι μὴ ἐξαφίονται πόνου τοῦ ἐπ' αὐτοῖς κτέ. Recte sine dubio DINDORFIUS l. 18 παρασχὼν edidit pro παρέσχον, et l. 20 σφαλεῖσι pro ἀσφάλισιν, utrumque e cod. Lugd.; sed longe multumque abest, ut sic omnes difficultates sublatae sint. Videtur locus aliquid detrimenti cepisse. L. 23 omnino legendum: μᾶλλον δὲ, ἢ μεγάλων κτέ. Corrigit scriptor, quod modo ante dixerat: ἐπὶ συμπράξει τῶν βουλευμάτων. Post μᾶλλον δὲ mente repetendum: τὸ θεῖον εἰς τὸ κατορθοῦν συμπερομείσθαι.

l. 27: Κακὸν δὲ οὐκ ἔστιν οὐ μὴ φυέντος ἐκ τῶνδε τῶν ἀνδρῶν, καὶ περαιτέρω τοῦ εἰπεῖν, ἀνεπλήσθη κτέ. Cf. p. 599 l. 52. PHILEM. fragm. incert. II. 9 p. 118 et XXIII. 1, 2 p. 122.

l. 29—32: πολέμων τε ἐπαγωγᾷς οὐχ οἶόν τε [οὐκ] ἄπαυστον τὴν βίαν ἔχειν, καὶ ἀποστέρησιν φίλων, οἱ καὶ ἐπελαφρύνουσιν τὸν πόνον, λησθηρίων δὲ μεγάλων ἐπιθέσει καὶ διαφθοραῖς ἀνδρῶν τῶν πρώτων κτέ. Οὐκ ante ἄπαυστον nullo modo potest abesse, sed legendum: πολέμων τε ἐπαγωγᾷς, (αἷς addatur) οὐχ οἶόν τε οὐκ ἄπαυστον τὴν βίαν ἔχειν, καὶ ἀποστερήσεσιν φίλων, οἱ καὶ ἐπελαφρύνουσιν τὸν πόνον, λησθηρίων τε μεγάλων ἐπιθέσει καὶ διαφθοραῖς ἀνδρῶν τῶν πρώτων κτέ. Post οὐχ οἶόν τε nihil impedit, quominus intelligatur ἤν. Cf. p. 603 l. 24 πρῶτον μὲν γὰρ ἄριστοι οἶόν τε καὶ δι' αὐτῶν τὰς τροφὰς ἐκπονεῖν ἐνείμα τοῦ σίτου. DION. HAL. A. R. VII. 39: οἱ δὲ τὴν αὐτὴν ἔχοντες ἐξουσίαν ἐκείνῳ, —, συνεχώρουν γενέσθαι τὸ προβούλευμα, δικαίαν τινὰ καὶ αὐτοὶ ποιησάμενοι πρόκλησιν, ἣν οὐχ οἶόν τε μὴ δέξασθαι τοῖς ὑπάτοις. De ratione particularum τε —, καὶ —, τε —, cf. p. 658 l. 10. p. 695 l. 51, 52 et T. II. p. 272 l. 5.

Ultimum καὶ vocabula ἐπιθέσειν et διαφθοραῖς copulat. Διαφθοραῖς active accipiendum.

l. 35: ἐξ ὧν στάσεις τε ἐφύησαν, δι' αὐτὰς δὲ φόνος πολιτικός κτέ. Recte ERNESTIUS correxit: δι' αὐτὰς δὲ καὶ φόνος πολιτικός.

l. 36: μανίᾳ τῶν ἀνθρώπων εἰς τε ἀλλήλους καὶ αὐτοὺς χρωμένων ἐπιθυμίᾳ τοῦ μὴ λείπεσθαι τῶν ἀντικαθεστηκότων κτέ. Αὐτούς pro αὐτῶν e Reg. et Lugd. receptum est. Omnino scribendum αὐτούς vel ἑαυτούς. Furebant εἰς ἀλλήλους Iudaei, cum eos, qui diversarum erant partium, interficerent; εἰς ἑαυτοὺς, cum ne ab iis quidem abstinere, qui easdem partes sequebantur. Cf., ut alios praetermittam, Schol. ad PLATON. Gorg. p. 451 C.

l. 46: τῶν αὖθις κακῶν κατεilahφότων. Hunc verborum ordinem satis tuetur locus p. 673 l. 6. Vide etiam DION. HAL. Anl. Rom. VII. 29 ἐπὶ τῇ νεωστὶ βουλῇ γενομένη.

l. 49: περὶ ἧς ὀλίγα βούλομαι διελεῖν, ἄλλως τε ἐπεὶ καὶ τῷ κατ' αὐτῶν σπουδασθέντι τοῖς νεωτέροις ὁ φθόρος τοῖς πράγμασι συνέτυχε. Perperam olim in Emend. Fl. spec. p. 133 κατ' αὐτῶν sanum esse credebam, et sic explicari posse, ut pronomen referretur ad τὰ πάτρια, quae l. 41 commemorantur. Nunc corrigam: κατ' αὐτήν. Locutio τὸ κατ' αὐτήν σπουδασθέν significat: eius disciplinae, cuius princeps erat Iudas, studium. Τοῖς νεωτέροις idem valet quod ὑπὸ τῶν νεωτέρων. Dixerit fortasse quispiam, eiusmodi dativos perfectis et plusquamperfectis, non aoristis, subiungi solere. Valeat haec observatio de antiquis scriptoribus Atticis; novitios ab aoristis non abstinuisse, docet locus DION. HAL. A. R. VII. 17... ἅπαντα ὑπομιμνήσκων, ὅσα κατὰ τῶν δημοτικῶν αὐτοῖς (i. e. ὑπ' αὐτῶν) ἐπράχθη. Quin etiam MENANDER iam dixerat (in Heroë, fr. 1. Vid. MENANDRI fragm. p. 20., Stob. Serm. LXIII. 21). . . . Ζεὺς, ἀλλ' ἐκείνῳ πάντ' ἀναγκασθεῖς ποιεῖ. Hic ἐκείνῳ sine dubio idem est, quod ὑπ' ἐκείνου. Nam quominus pro dativo commodi habeatur, obstat ratio dictionis πάντα ποιεῖν, quae nullo modo morem gerere, aut gratificari potest significare. Praeterea coactum alicui gratificari, si quid video, perabsurdum est, ne addam, Iovem ut suis ipsius cupiditatibus satisfaceret, non ut AMORI gratificaretur, πάντα ποιῆσαι.

p. 694. l. 32: προσχωροῦσι δ' οὖν οἷς ὁ Φαρισαῖος λέγει, διὰ τὸ μὴ ἄλλως ἀνεκτοὺς γενέσθαι τοῖς πλήθεσιν. E cod. Reg. scribendum: διὰ τὸ μὴ ἂν ἄλλως κτέ. Cf. p. 720 l. 46. PLATON. *Menex.* p. 243 E.

l. 36—40: Εἰς δὲ τὸ ἱερὸν ἀναθήματα (τε delevit DIND.) στέλλοντες θυσίας οὐκ ἐπιτελοῦσι διαφορότητι ἀγνείων ἅς νομίζοιεν, καὶ δι' αὐτὸ εἰργόμενοι τοῦ κοινοῦ τεμενίσματος ἐφ' αὐτῶν τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσι. Haec vetus interpres ita vertit: *In templo autem anathemata proponenda prohibent. Sacrificia [vel hostias] cum populo non celebrant, quia se plurimum ab iis putant munditia [vel sanctitate] differre, et merito se a communi congregatione discernunt remotim sacrificia facientes.* Verba, quae uncis inclusi, aut pro correctionibus, aut pro variis lectionibus sunt habenda. Pro et merito legendum: *et propterea merito*, vide in *Graecis* δι' αὐτό l. 38. Sed ne illa quidem: *anathemata proponenda prohibent*, sana sunt. Corrigam: *anathemata proponenda mitti prohibent*. Nunc *Graeca* consideremus. Ac primum quidem apparet, l. 57 τε στέλλοντες corrupta esse et mutila. Quanquam autem verba, quibus usus est IOSEPHUS, haud facile quis assequatur, tamen vix dubium esse potest, quin plane contrarium eius, quod nunc legitur, scriptum reliquerit. Nam secundum Vet. interpretem tantum abfuit, ut *Esseni* dona in templum mittere solerent, ut etiam consuetudinem, quae obtinuerat (cf. Luc. XXI. 5 et WINERI *Realwörterb.* II. p. 690), templi donis et spoliis exornandi, vehementer reprehenderent. In quo quid sequuti sint, haud obscurum est. Videlicet existimabant, eam rem ad legis, quae simulacra habere vetabat, contemtum pertinere. Quae statim sequuntur θυσίας οὐκ ἐπιτελοῦσι et ipsa detrimentum ceperunt. Nam illud cum populo temere ab interprete additum esse, cum per se, tum propter ἐφ' αὐτῶν, quod l. 39 legitur, verosimile non videtur. Reliqua interpres perperam accepit. Nihilominus eum l. 58 in exemplari suo legisse: καὶ δι' αὐτὸ εἰκότως εἰργόμενοι κτέ., certissimum arbitror. Ceterum, quomodo haec cum iis, quae tradidit PHILO in commentario *Quod omn. prob. lib.* § 12 his verbis: (Ἐσθαῖοι) ἐν τοῖς μάλιστα θεραπευταὶ Θεοῦ γεγόνασιν, οὐ ζῶα καταθύοντες, ἀλλ' ἱεροπρεπεῖς τὰς αὐτῶν διανοίας κατασκευάζειν ἀξιοῦντες, in concordiam redigi possint, alii viderint.

1. 41: βέλτιστοι δὲ ἄλλως ἄνδρες τὸν τρόπον, καὶ τὸ πᾶν πο-
νεῖν ἐπὶ γεωργίᾳ τετραμμένοι. Fortasse leg.: καὶ τὸ πᾶν πρὸς
τὸ πονεῖν ἐπὶ γεωργίᾳ τετραμμένοι.

1. 41—49: ἄξιον δὲ αὐτῶν θαυμάσαι παρὰ πάντας τοὺς ἀρετῆς
μεταποιουμένους τὸ δίκαιον, μηδαμῶς ὑπάρξαν Ἑλλήνων ἢ βαρ-
βάρων τισιν, ἀλλὰ μὴδ' εἰς ὀλίγον, ἐκείνοις δ' ἐκ παλαιοῦ συν-
ελθόν, ἐν τῷ ἐπιτηδεύεσθαι μὴ κεκωλῦσθαι τὰ χρήματα κοινὰ
αὐτοῖς εἶναι, ἀπολαύει δὲ οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκείων μερίζωνας
ἢ ὁ μὴδ' ὀτιοῦν κεκτημένος· καὶ τὰδε πράσσουντες ἄνδρες ὑπὲρ
τετρακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. L. 43 pro τὸ δίκαιον Lugd.
habet τῶδε, διὰ τὸ. Deinde l. 46. τὰ χρήματα κοινὰ αὐτοῖς εἶναι
e solo Busb. recepit HUNSONUS. In aliis et in edd. est: τὰ χρή-
ματά τε κοινὰ αὐτοῖς ἐστίν. Legendum arbitror: ἄξιον δὲ αὐ-
τῶν θαυμάσαι παρὰ πάντας τοὺς ἀρετῆς μεταποιουμένους τῶδε
τὸ δίκαιον, διὰ τὸ μηδαμῶς ὑπάρξαν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων
τισιν, ἀλλὰ μὴδ' εἰς ὀλίγον, ἐκείνοις δ' ἐκ παλαιοῦ συνελθόν ἐν
τῷ ἐπιτηδεύεσθαι μὴ κεκωλῦσθαι· τὰ χρήματά τε κοινὰ αὐτοῖς
ἐστίν, ἀπολαύει δὲ οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκείων μερίζωνας κτέ. —
Τῶδε τὸ δίκαιον significat: hocce ius, sive institutum. Verbis
διὰ τὸ — μὴ κεκωλῦσθαι indicat IOSEPHUS, quam ob causam illud
institutum tantopere sit admirandum, nempe quod, dum usur-
patur, impeditum non fuerit, i. e. quod tamdiu teneri potu-
erit. Reliqua μηδαμῶς — συνελθόν, qua ratione interponantur,
satis perspicuum arbitror. Iam l. 46 quod sit illud institutum
exponitur, his verbis: τὰ χρήματά τε κτέ. In quibus, quin
vocula τε suo loco posita sit, non est quod dubitemus. Τὰ τε
χρήματα ita scribere potuisset IOSEPHUS, si alius quoque rei,
quam inter se communem habuerint *Esseni*, mentio facienda
fuisset, v. c. τὰ τε χρήματα καὶ αἱ γυναῖκες. Denique, qua
ratione post τε inferatur δέ, item cur ἀπολαύει in ἀπολαύει
mutaverim, pluribus ostendere supervacaneum fuerit.

Apparet autem, perperam nonnullos hunc locum sic accipere,
quasi dixisset IOSEPHUS, *Essenos* iam a longo inde tempore phi-
losophiae, quae dicitur, morali operam dedisse, in eoque stu-
dio longe multumque et *Graecos* et barbaros superasse.

Ultimam huius pericopae partem l. 52 — p. 695 l. 5 multis
partibus laceram et perturbatam esse, et quidem ita, ut nulla
eius restituendae spes supersit, Vet. interp. manifestò docet.

p. 693 l. 5. ... Ἰουδας ἡγεμὼν κατέστη, τὰ μὲν λοιπὰ πάντα γνώμῃ τῶν Φ. ὁμολογοῦσι κτέ. Cum in *Busb.* post κατέστη additum legatur: οἷς οἱ τρόφιμοι, *Dindorfius* edidit: ... κατέστη, ἧς οἱ τρόφιμοι τὰ μὲν λοιπὰ κτέ. Sed multo graviolem labem locus suscepit. Vetus interp.: *Quartae ergo philosophiae Iudas princeps exstilit, cuius * fecimus mentionem. Huius sequaces in [vestitu, in habitu] caeteris[que aliis] Pharisaeis consentiunt.* Verba: cuius fecimus mentionem, mutila sunt. Scripserat interpres: cuius causa reliquarum etiam fecimus mentionem, cf. *Graeca* p. 693 l. 48 — p. 694 l. 2. Quae uncis inclusi ex annotatione marginali, qua nescio quis illud ceteris explicare voluerit, fluxisse, contraque post ceteris excidisse omnibus, longe verosimillimum est. Ex his intelligitur, *Graeca* in posterum sic edenda esse: ... κατέστη ** οἱ τρόφιμοι τὰ μὲν κτέ. Lacuna sic fere expleri poterit: ... κατέστη, δι' ἣν καὶ τῶν ἄλλων ἐμνημονεύσαμεν. Ταύτης οἱ τρόφιμοι κτέ.

l. 8—11: θανάτων τε ἰδέας ὑπομένειν παρηλλαγμένους ἐν ὀλίγῳ τίθενται καὶ συγγενῶν τιμωρίας καὶ φίλων, ὑπὲρ τοῦ μηδ' ἑνα ἄνθρωπον προσαγορεύειν δεσπότην. Vet. interp.: *mortis etiam (ed. 1499 autem. Lege etiam vel item) multas et varias species sustinere pro nihilo pendunt, (adde et) vel cognatorum supplicia, vel amicorum amissiones omnino contemnunt.* Apparet l. 10 post συγγενῶν addendum esse τε, et post φίλων aliquid intercidisce. Scripsit fortasse *IOSEPHUS*: καὶ φίλων ἀποστερήσεις παντελῶς ὑπερφρονοῦσιν, vel simile.

l. 15—17: Legendum arbitror: τοῦναντίον δὲ μὴ ἐλασσόνως τοῦ ἐκείνων καταφρονήματος τὸ δεχόμενον (pro δεχομένου) τὴν ταλαιπωρίαν τῆς ἀλγυδνός, ὁ λόγος ἀφηγῆται. Ordo constructionis hic est: τοῦναντίον δὲ (δέδοικα) μὴ ὁ λόγος ἐλασσόνως τοῦ ἐκείνων καταφρονήματος ἀφηγῆται τὸ δεχόμενον τὴν ταλαιπωρίαν τῆς ἀλγυδνός. Verbum ἀφηγεῖσθαι exponendi significatione positum accusativum habet, cf. v. c. *De Bello I. I.* p. 17 l. 1.

Quae proxime sequuntur misere corrupta sunt ac mutila.

l. 28—30: καὶ Ἡρώδης, Σέπφωριν ταίχισας, πρόσχημα τοῦ Γαλιλαίου παντὸς ἀνῆκεν αὐτὴν αὐτοκράτορι. l. 28 vereor, ut recte post Ἡρώδης desit μέν. Deinde l. 29, 30 non debuit *Dindorfius* *Eranestii* coniecturam ἀνῆκεν αὐτὴν αὐτοκράτορι pro ἦγεν αὐτὴν αὐτοκρατορίᾳ recipere. Nam ἀνέναι πόλιν, si quid video,

non potest simpliciter significare urbem consecrare (*ἀνατιθέναι* THUC. I. 13 fin.), sed ob aliquam religionem prohibere, ne urbs diruta restitatur. Quod ab hoc loco prorsus alienum est. Mihi aqua haeret. Notatu tamen dignum arbitror, alteram lectionem antiquitus circumlatam esse hanc: ἡγόρευσεν αὐτὴν Αὐτοκρατορίδα. Nam *Lugd.* in margine pro ἦγεν habet ἡγόρευσεν, et Vet. interp. vertit: *quam Autocratorida appellat.*

l. 45: Vulgata: δι' ὃ καὶ πάντας τοῦ ἱεροῦ εἰρξάντο, non est nisi coniectura HUNSONI, quam nullo modo ferri posse, vel illud εἰρξάντο, quod verbum nihili est, satis arguit. Mss. et edd. habent: καὶ διὰ παντὸς τοῦ ἱεροῦ ἤρξαντο. Vet. interp. per [*templi*] *cunctas porticus et per solum fanum ossa iaciunt mortuorum. Et ex illo cepit in templo custodia maior a sacerdotibus adhiberi.* Vocabulum *templi* non dabitur, quin insititum sit. Corruptum puto e *temphum*, quod in margine adscripserat nescio quis, cui *fanum* in proxime sequentibus hoc loco, neque id iniuria, minus idoneum videretur. In reliquis interpretes locum, aut non satis intellexisse, aut in suis iam codicibus corruptum reperisse, ideoque sententiam eius utcumque expressisse existimandus est. *Graeco sic ediderim: . . . διὰρριψιν ἀνθρωπείων ὀστέων ἐν (πάσαις) ταῖς στοαῖς ποιοῦνται, καὶ διὰ παντὸς τοῦ ἱεροῦ. (Κάξ ἐκείνου)*** ἤρξαντο κτέ.* Quibus autem verbis lacuna supplenda sit, nemo facile dixerit. Nud constat, longe aliud h. l. dixisse IOSEPHUM, atque vulgo putant, cf. WINERI *Realw.* II. p. 317 not. 3. Nimirum narravit, quid ex eo tempore facere instituissent Iudaei, quo providerent, ne quid tale rursus accideret.

l. 45: μὴ πρότερον ἐπὶ τοιούτοις νομίζοντες. Conf. p. 660, l. 11. p. 669 l. 13. p. 698 l. 47 παύσασθαι τοῦ ἐπὶ τοιούτοις προθυμωμένου. p. 718 l. 19 αὐτῆς τὸ ἐπὶ τοιούτοις ψηφισάμενον.

p. 696 l. 4: ἐπτά δὲ καὶ πενήκοντα τῆς ἀρχῆς ἔτη, πρὸς ὅς μῆνες ἕξ, ἡμέραιν δυοῖν πλείονες κτέ. Post ἐπτά δὲ excidit ἔχων. Sequitur, ut l. 5 μῆνας et πλείονας scribatur.

l. 31: καὶ ὅσοι μὲν . . . τινὲς δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει. Post ἐν τέλει desidero ἐκουσίως, vel simile. Quae proxime l. 33, 34 sequuntur graviter corrupta sunt.

l. 36: ἀνάγκασμα τοῦ μὴ ἀπολείπειν τὴν πόλιν ἐπιτιθεὶς πασχεύαις τε οἰκίσεων τελείαις τῆς αὐτοῦ καὶ γῆς ἀποδόσει κτέ. Pro τελείαις τῆς αὐτοῦ legendum: τέλεσι τοῖς αὐτοῦ. Cf. p. 659

l. 4, 5 τέλεσι — τοῖς ἐκείνης. Ceterum vide VALCK. *Diatr.* p. 202 G.

l. 32: μιαινοὺς δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας εἶναι τοὺς οἰκήτορας κτέ. *Lex Num.* XIX: 16 praecipiebat, ut qui sepulcrum attigisset in septem dies impurus esset. Num igitur convenit, qui super sepulcra habitarent, eos itidem per septem tantum dies, ac non in perpetuum, impuros fuisse? Ne illud quidem intelligo, quomodo tam leve incommodum *Iudaeos* detertere potuerit, quominus *Tiberiadem* migrare vellent. Quid plura? Verba ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας insititia videntur esse. L. 40 recte DINDORFIUS ο *Lugd.* pro εἰσαγορεύει rescripsit ὡς ἀγορεύει.

l. 51: γαμετήν τε τὴν ἄνθρωπον ἀποφαίνεται καὶ τιμίαν. Ἡ γε ἐπὶ πᾶσιν οἷς εἶποι πιθάνῃ τῷ βασιλεῖ γεγονυῖα, καὶ σπεύδουσα κτέ. *Lugd.* habet: γ. τ. τ. ἄ. ἀ. καὶ τιμίαν ἤγεν ἐπὶ πᾶσιν οἷς εἶποι πιθάνῃ τῷ βασιλεῖ γεγονυῖα, καὶ σπεύδουσα. Unde EARNSTIUS legendum coniecit: καὶ τιμίαν ἤγεν. Ἡ δὲ ἐπὶ πᾶσιν οἷς εἶποι πιθάνῃ τῷ βασιλεῖ γεγονυῖα, καὶ σπεύδουσα κτέ. Quam coniecturam recepit DINDORFIUS Equidem sic potius locum constituerim: γ. τ. τ. ἄ. ἀ. καὶ τιμίαν ἤγεν, ἐπὶ πᾶσιν οἷς εἶποι πιθάνῃ τῷ βασιλεῖ γεγονυῖαν. Καὶ σπεύδουσα κτέ. Ne quis autem pro τῷ βασιλεῖ vel ἐκείνῳ requirat, vel αὐτῷ, optimum quemque scriptorem nonnunquam ipsa nomina ponere, ubi pronominebus uti potuisset, saepe iam viri docti monuerunt. JOSEPHI cf. p. 656 l. 30 συνῴκισε (ὁ βασιλεὺς) τὴν μὲν Ἀντιπάτρω τοῦ βασιλέως ἀδελφῆς παιδὶ ὄντι. Item p. 661 l. 19—21. In καὶ σπεύδουσα notanda est subiecti mutatio, qua nihil apud JOSEPHUM frequentius.

l. 54: καὶ σπεύδουσα τῷ αὐτῆς παιδὶ γενέσθαι τὴν Πάρθων ἡγεμονίαν, ἑώρα μὴ ἄλλως γενησομένην μὴ ἀποσκευῆς αὐτῇ μηχανηθείσης τῶν γνησίων τοῦ Φραάτου παιδων. Quod μὴ ante ἄλλως in ed. *Haverc.* desideratur, non est nisi typographi error. Habent vocolam edd. antiquae. Ceterum *Vet. int.* hunc locum ita videtur legisse: Καὶ σπεύδουσα — ἡγεμονίαν, ὃ ἑώρα μὴ ἄλλως γενησόμενον, μὴ — παιδων, πείθει αὐτὸν κτέ. Vertit enim: Itaque festinans, ut Parthorum principatus filio suo contingeret, quod videbat aliter fieri non posse, nisi exinde legitimos filios aliquibus argumentis excluderet, persuadet imperatori, ut cet. Vocabulum imperatori perspicuitatis causa de suo videtur adiecissee interpretes.

p. 697 l. 3: οὐ γὰρ ἀντειπεῖν εὐπορον Φραάτην τῆς Θερμούσης ἐπιτάγμασιν κτέ. Lege: Φραάτη. Et sic Vet. int.

l. 9—11: In edd. antiquis legebatur: οὐδὲν ἦσσον, ὥς τῆς πατροκτονίας τὸ μύσος, τῆς μητρὸς ἔρωτα (pro ἔρωτος) τιθεμένων τῶν ὑπηκόων. HUDSONUS e *Busb.* pro ἦσσον, ὥς edidit ἦσσον, quod ita demum poterit probari, si demonstretur, unde illud ὥς natum sit. Idem HUDSONUS e *Busb.* et *Val.* pro ἔρωτα scripsit ἔρωτος. *Lugd.* habet: μύσος τοῦ μητρὸς ἔρωτα. Quae omnia pravae correctiones videntur esse. Legendum οὐδὲν ἡσσόνως τῆς πατροκτονίας μύσος τὸν τῆς μητρὸς ἔρωτα τιθεμένων τῶν ὑπηκόων. Adverbii forma ἡσσόνως nihil frequentius apud IOSEPHUM. Τὸ ante μύσος eo confidentius deleui, quod in *Lugd.* desideratur. De locutione τίθεσθαι τι μύσος cf. VALCK. *Diatr.* p. 8, 9.

l. 14—18: ERNESTIUS, quem secutus est DINDORFIUS, post Ἀρσακιδῶν aliquid excidisse suspicatur, cuius haec fuerit sententia: *esse deberent.* Equidem malim subaudire εἰσὶν i. e. *esse solent*, mutata loci interpunctione hoc modo: ὥς ἀβασιλεύτοις μὲν ἀμήχανον πολιτεύεσθαι ([pro,] οἱ δὲ βασιλεύοντες ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀρσακιδῶν [pro(] οὐ γὰρ ἑτέροις ἄρχειν νόμιμον) ἀπέχρη δὲ πολλὰς — γενέσεων, [, pro,]) Ὀρώδην ἐκάλουν κτέ. Vide infra ad l. 49.

l. 18—22: Edd. antiquae: Ὀρώδην ἐκάλουν πρεσβεύσαντες, ἣν δὲ καὶ (pro ὄντα) ἄλλως μὲν ἐπίφθονος (pro ἐπίφθονον) παρὰ τῷ πλήθει καὶ ὑπαίτιος (pro ὑπαίτιον) καὶ ὑπερβολὰς ὁμότητος, πάνυ γὰρ ἦν σκαιὸς καὶ συνδιάθετος (pro δυσδιάθετος) εἰς ὀργὴν, ἕνα δὲ τῶν ἐκ τοῦ γένους. Pro ἐπίφθονος et ὑπαίτιος HUDSONUS e *Busb.*, *Lugd.* et *Hen.* restituit ἐπίφθονον et ὑπαίτιον. Sine dubio recte; id quod verba l. 21 ἕνα δὲ τῶν ἐκ τοῦ γένους manifesto demonstrant. Multo difficilior est quaestio, quomodo ἦν δὲ καὶ ἄλλως sit corrigendum. Atque HUDSONUS quidem edidit: ἦν δ' ἂν ἄλλως, DINDORFIUS ὄντα ἄλλως. Ipse olim conieci: *τηνᾶλλως.* Aliud alio perversius. Depravata veteris scripturae vestigia veriore loci restituendi rationem demonstrant, nempe hae:

Lugd. habet εἰδὼν i. e. πρεσβεύσαντες εἰς... δ... ἂν... ἄλλως.

Hen. habet ἦνδ' ἂν i. e. πρεσβεύσαντες... ἦνδ... ἂν... ἄλλως.

Edendum igitur: Ὀρώδην ἐκάλουν πρεσβεύσαντες εἰς **, ἄνδρα ἄλλως μὲν ἐπίφθονον παρὰ τῷ πλήθει καὶ ὑπαίτιον κτέ. Ipsa verba, quae inter εἰς et ἄνδρα interciderunt, e tam parvis re-

liquiis (ἡνδ) haud facile quis assequatur. At eorum sententia quae fuerit, obscurum non est. Nimirum locum, ubi tum commoraretur ORODES, fortasse etiam conditionem, qua uteretur, indicaverat IOSEPHUS.

Ceterum l. 21 pro συνδιάβητος e *Lugd.* recipiendum esse συνδιάβητος recte viderunt ERNESTIUS, RICHTERUS et DINDORFIUS. Item recte DINDORFIUS l. 22 Ἀρσακιδῶν, quod post γένους ex *Busb.* inseruerat HUDSONUS, delevit.

l. 28: ἦν αὐτῷ δύο μέγιστα τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἡγεμονίαι προσέφερον κτέ. Nonne leg.: δύο αἱ μέγισταί?

l. 30—38: Locus pessime habitus a librariis, quem nemo facile restituerit. Tantum constat l. 34 voculam ἐν delendam esse.

l. 39: ὑπαντιάζει δὲ αὐτῷ Βονάνης. Pro αὐτὸν e *Lugd.* αὐτῷ recepit DINDORFIUS. Mihi utrum praeferendum sit, non liquet. Nam ὑπαντιάζειν non solum cum dativo, sed etiam cum accusativo construitur, vide v. c.-p. 730 l. 11. Neque vero codicis *Lugd.* tanta videtur esse auctoritas, qua reliqui libri praeponderentur.

l. 41: Pro παραταξάμενος ἡττηθεὶς Φεύγει. *Vat.* et *Lugd.* habent: παραταξάμενος νικᾷ καὶ Φεύγει. Unde HUDSONUS legendum coniecit: παραταξάμενος νικᾷται καὶ Φεύγει. Quam coniecturam nollem recepisset DINDORFIUS. An cuiquam verosimile videri potest, vulgatum ἡττηθεὶς temere a librariis incalcatum esse? cum praesertim *Vet. int.* (cuius verba sunt: ARTABANUS autem victus confugit) vocabulum agnoscat. Lege et distingue: Ὑπαντιάζει δὲ αὐτὸν Βονάνης, καὶ τὸ μὲν πρῶτον, συμφρονήσαντος αὐτῷ τοῦ πλείους τῶν Πάρθων, παραταξάμενος νικᾷ. Ἡττηθεὶς δὲ Φεύγει π. τ. δ. τ. Μηδίας Ἀρτάβανος, καὶ μετ' οὐ πολὺ κτέ.

l. 42: ..... Ἀρτάβανος μετ' οὐ πολὺ δὲ συναγαγὼν πολλὰν στρατίαν συμβάλλει τε Βονάνει καὶ νικᾷ κτέ. Vulgatum καὶ μετ' οὐ πολὺ confirmat *Vet. int.* Vertit enim: et non post multum tempus. Lectionem codicis *Lugd.*, quam recepit DINDORFIUS: μετ' οὐ πολὺ δέ, eidem debetur, qui in superioribus, cum verba ἡττηθεὶς δέ in libro, quo utebatur, evanuisent, νικᾷ καὶ Φεύγει correxerat.

l. 44: *Vet. int.*: cum BONONE confugit. Et victus BONONES cet.

Unde sic Graeca correxerim: συμβάλλει τε Βονώνη καὶ νικῆ. Καὶ ἡττηθεὶς Βονώνης κτέ.

l. 45: Ἀρτάβανος δὲ πολλὸν τῇ τροπῇ φόνον ἐργαζάμενος ὑπ' ἐκπλήξεως τῶν βαρβάρων πρὸς Κτησιφῶντα μετὰ τοῦ πλήθους ἀναχωρεῖ. Vulgatum ὑπὲρ ἐκπλήξεως servandum, neque cum EARNESTIO et DINDORFIO in ὑπ' ἐκπλήξεως mutandum censeo. Hoc dicit IOSEPHUS: ut metum barbaris incuteret.

l. 47: Pro μετὰ τοῦ πλήθους lege: μετὰ μεγάλου τοῦ πλήθους. Vet. int. cum magna multitudine.

l. 49 seqq. Interpunctio mutanda est hunc in modum: Καὶ κατ' ἀρχὰς — ἐπρέσβευεν· ὥς δὲ αὐτῷ Τιβέριος μὲν ἀπέιπε πρὸς τε τὴν ἀνδρίαν καὶ τοῦ Πάρθου τὰς ἀπειλὰς (ἀναπρεσβεύει γὰρ δὴ πόλεμον ἀνατεινόμενος), [, pro,] μηχανὴν δὲ ἣν ἑτέρα βασιλεία οὐδεμία ([pro·] καὶ γὰρ εἰ περὶ Νιφάτην δυνατοὶ τῶν Ἀρμενίων Ἀρταβάνῳ προστίθενται), παραδίδωσιν αὐτὸν κτέ. Est hic eadem structurae ratio, quae supra l. 14—18, ubi vide quae notavimus.

p. 698 l. 17—19: Πιλάτος δὲ — στρατιὰν — μεθυδρίσας χειμαδιῶσαν ἂν Ἱεροσολύμοις, ἐπὶ καταλύσει τῶν νομίμων τῶν Ἰουδαϊκῶν, ἐφρόνησε προτομὰς Καίσαρος, αἱ ταῖς σημαίαις προσῆσαν, εἰσάγειν εἰς τὴν πόλιν. Pro νόμων non sine causa DINDORFIUS a Lugd. reposuit νομίμων. Idem l. 18 pro εἰσέφρησε, quae non est nisi coniectura HUNSONI et ea quidem falsissima, e Reg. Lugd. et Busb. recipit ἐφρόνησε. Quod autem l. 19 ex uno Lugd. pro εἰσαγόμενος rescripsit εἰσάγειν, in eo vereor, ne ratio eum fefellerit. Retento εἰσαγόμενος distinguendum est: Πιλάτος δὲ, — ἐπὶ καταλύσει τῶν νομίμων τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐφρόνησε, προτομὰς Καίσαρος, —, εἰσαγόμενος εἰς τὴν πόλιν. Dictionem: Πιλάτος ἐπὶ καταλύσει τῶν ν. τ. Ἱ. ἐφρόνησε satis et Illustrant et confirmant loci p. 678 l. 2. p. 683 l. 41, 42. p. 706 l. 41. p. 721 l. 29 et p. 748 l. 36 Καίσαρ φρονήσας ἐπὶ καταλύσει τῆς δημοκρατίας. Vocabulum εἰσαγόμενος acceperim inferendas curans.

p. 699 l. 26: In antiquis edd. et in plerisque codd. legitur Παυλίνα ἦν τῶν ἐπὶ Ῥώμης προγόνων τε ἀξιώματι τὸν (pro τῷ τε) καὶ ἑαυτὴν ἐπιτηδεύοντι κόσμον (pro ἐπιτηδεύματι κόσμου) ἀρετῆς ἐπὶ μέγα προϊούσα τῷ ὀνόματι. Busb. habet: Π. ἡ. τ. Ἱ. Ῥ. προγόνων τε ἀξιώματι τῷ τε καὶ ἑαυτὴν ἐπιτηδεύματι ἀρετῆς εἰς μέγα προϊούσα· δόναμις τε κτέ. Ex his vulgatam effinxit HUNSONUS, quam non esse veram non attinet

pluribus ostendere. Legendum: Παυλίνα ἦν τ. ἐ. 'Ρ. προγόνων τε ἀξιώματι τῷ τε καθ' ἑαυτὴν ἐπιτηδεύοντι κόσμον ἀρετῆς, ἐπὶ μέγα προΐουσα τῷ δνόματι· δύναμις τε κτέ. Duplex illud τε satis tuentur loci p. 661 l. 50, 52. p. 676 l. 51. p. 699 l. 46. Τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐπιτηδεῦον κόσμον ἀρετῆς dictum est, ut p. 713 l. 38 τὸ καθ' ἡμᾶς διαφευξόμενον δυστυχίαν. Praeterea vide quae in *Emend. Fl. spec.* p. 128 sqq. collegimus.

p. 699 l. 29: καὶ γεγонуῖα τὴν ὄψιν εὐπρεπῆς καὶ τῆς ὥρας, ἐν ᾗ μάλιστα ἀγάλλονται αἱ γυναῖκες, εἰς τὸ σωφρονεῖν ἀνέκειτο ἡ ἐπιτήδευσις τοῦ βίου. Constructionem non constare, nemo non videt. Corrige: καὶ γεγонуίῃ τὴν ὄψιν εὐπρεπεῖ καὶ τῆς ὥρας κτέ.

l. 33—38: ἐγεγάμητο δὲ Σατουρνίνῳ τῷ εἰς τὰ πάντα ἀντισουμένῳ τῶν περὶ αὐτὴν ἀξιολόγων. Ταύτης ἐρᾷ Δέκιος Μούνδος, τῶν τότε ἱκπέων ἐν ἀξιώματι μεγάλῳ· καὶ μείζονος γὰρ οὔσης ἢ ὥστε ἀλῶναι δώροις, διὰ τὸ καὶ πεμφθέντων εἰς πλῆθος περιδεῖν, ἐξήπτο μᾶλλον, ὥστε καὶ εἴκοσι μυριάδας δραχμῶν Ἀττικῶν αὐτῇ δώσειν ὑπισχνεῖται εὐνῆς μιᾶς. Locus conclamatus, quem intactum reliquisse satius fuerit. Tantum notandum est, verba l. 35 καὶ μείζονος γὰρ οὔσης ἢ ὥστε ἀλῶναι δώροις non esse, nisi coniecturam HUDSONI. In edd. legebatur: καὶ μείζων γὰρ ἦν ἢ ὥστε ἀλῶναι. Mss. alii aliud.

l. 41: θάνατον ἐπιτιμᾶν αὐτῷ καλῶς ἔχειν ἐνόμιζεν ἐπὶ Παυλίνῃ κακοῦ τοῦ κατελιγφότος. Verba ἐπὶ Παυλίνῃ manifesto corrupta sunt. Legendum: ἐπὶ παύλῃ κακοῦ τοῦ κατελιγφότος. Infra p. 710 l. 43 dixit scriptor: εἰς τὴν διαφυγὴν κακοῦ τοῦ κατελιγφότος.

l. 43: ἦν δὲ Ἰδὴ πατρῷος ἀπελευθέρα τῷ Μούνδῳ κτέ. Cod. Reg. habet: καὶ ἦν γὰρ ὄνομα ἥδη πατρῶον· quae scriptura, quamvis corruptissima, tamen manifesto demonstrat, ne vulgatam quidem recte se habere. Suspisor IOSEPHUM scripsisse: Καὶ ἦν γὰρ Ἰδὴ πατρῷος κτέ. Cf. p. 719 l. 28. p. 725 l. 30. p. 735 l. 54. p. 747 l. 17.

p. 700 l. 8: οἱ δ' ἐπὶ πλήθει τοῦ χρυσίου παραχθέντες ὑπισχνοῦντο. Neque ἐπὶ πλήθει, quod e Busb. recepit HUDSONUS, neque ἐπὶ πληγῇ, quod in reliquis subsidiis exstat, recte se habet. Quomodo corrigendum sit, viderint alii. Vet. int.: Illi autem pecuniarum cupidine capti.

l. 11: DINDORFIUS voculam τε suspectam habuit. Malim inter-

punctionem mutare hoc modo: κατὰ μόνους τε διὰ λόγων ἐλθεῖν ἡξίου, (, pro.) καὶ συγχωρηθὲν πεμπτὸς ἔλεγεν ἡκειν κτέ. Saepisma IOSEPHUS voculas τε — καὶ haud satis eleganter usurpat.

l. 15: καὶ ταῖς τε φίλαις ἐνεκαλλωπίζετο τῇ ἐπὶ τούτοις ἀξιῶσει τοῦ Ἀγούβιδος κτέ. E Busb. receperim: τῇ ἐπὶ τοιούτοις ἀξιῶσει. Cf. p. 698 l. 47. p. 718 l. 19 cet.

l. 19, 20: Δειπνήσασα non habet verbum finitum. Deinde ἔνδον ἐν τῷ ναῷ καὶ τὰ λύχνα ἐκποδῶν ἦν nemo explicuerit. Corrigere: ... καὶ δειπνήσασα, ὡς ὕπνου καιρὸς ἦν, κλεισθεισῶν τῶν θυρῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἔνδον ἐν τῷ ναῷ (κατακλίνεται addatur) καὶ τὰ λύχνα ἐκποδῶν ἦν· καὶ ὁ Μοῦνδος κτέ. De triplici illo καὶ cf. PLATON. Symp. p. 220 C., et quae ibi congressit STALLBAUMIUS.

l. 22: Recte HUDSONUS ante ἥδεσαν inseruit οὐκ, sed ἡ Παυλίνα e Busb. recipiendum non fuit. Neque vero quod in reliquis subsidiis exstat Παυλίνα rectius se habet. Utrumque ut glossema repudiandum censeo. Locus hoc modo distinguendus est: ... πρὸς αὐτήν (, pro.). Παννύχιόν τε αὐτῷ διεκονήσατο (del.;) ὑπειληφύτα θεὸν εἶναι, (, pro.) καὶ, (pro καὶ ἁ.) ἀπελθόντος πρότερον ἢ κίνησιν ἄρξασθαι τῶν ἱερέων, οἱ τὴν ἐπιβουλήν οὐκ ἥδεσαν, (seq. ἡ Παυλίνα) πρῶτ' ὡς τὸν ἄνδρα ἐλθοῦσα (del.) τὴν ἐπιφάνειαν ἐκδιηγείται τοῦ Ἀνούβιδος.

l. 50—58: DINDORFIUS l. 56 pro vulgato ὕβρει διεχρῶ e Lugd. recepit ὑβρίζειν ἐπειρῶ. Locum adeo corruptum esse, ut sine melioribus libris corrigi nequeat, Vet. int., qui tamen et ipse laborat, satis perspicue demonstrat.

l. 45: Vet. int.: et ipsos quidem cum Ida, quae causa totius iniquitatis exstiterat, adegit in cruces. Vide igitur, an legendum sit: ... Ἰδὴν (παντὸς τοῦ addatur) ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν.

p. 702 l. 10: Haec prava laborant interpunctione. Distinguendum: ... ἐν ταύτῃ τὰ πολλὰ τὴν δίκαιαν εἶχε (pro εἶχε καὶ), καὶ τὴν στολὴν (φύλαξ γὰρ ἦν αὐτῆς [, pro.]), διὰ τὸ καὶ μόνῳ συγκεχωρήσθαι τοῦ ἐνδύεσθαι τὴν ἐξουσίαν) [pro ἐξουσίαν,], ταύτῃ εἶχεν ἀποκειμένην.

l. 14: καὶ οἱ τε υἱεῖς αὐτοῦ ταῦτα πράσσειν ἐπιτήδευον καὶ τέκνα ἐκείνων. Legam: τέκνα τὰ ἐκείνων. Cf. p. 655 l. 34 et alibi.

l. 38—45: H. l. primum interpunctio mutanda est, et quidem hoc modo: ... βασιλέα· (, pro.) ἐφόβει γὰρ αὐτὸν ἐχθρὸς ὢν,

καὶ Ἀρμενίαν παρεσπασμένος, μὴ ἐπὶ πλέον κακουργῇ πιστεύειν δὲ κτῆ. Deinde vide, ne legendum sit ἐχθρὸν ὄντα et παρεσπασμένον.

l. 43—46: Ταῦτα δὲ γράφων Τιβέριος πρὸς τὸν Οὐϊτέλλιον μεγάλων δόσεσι χρημάτων πείθει, καὶ τὸν Ἰβήρων καὶ τὸν Ἀλβανῶν βασιλέα πολεμεῖν Ἀρταβάνῳ μὴδὲν ἐνδοιάσαι. Μεγάλων pro μεγάλαις cur ex uno Busb. reciperetur, profecto causa satis idonea non fuit. Sed praeterea non dubito, quin l. 43 pro γράφων scribendum sit γράφει, et l. 44 post Οὐϊτέλλιον lacunae signa ponenda, h. m.: Ταῦτα δὲ γράφει Τιβέριος πρὸς Οὐϊτέλλιον *** μεγάλαις κτῆ. Statim post Οὐϊτέλλιον excidisse puto διὰ τοιαύτην αἰτίαν, vel simile. Reliquorum, quae perierunt, haec fuit sententia: ARTABANUS, suis finibus non contentus, Armeniam occupaverat. Itaque TIBERIUS persuadet regibus Iberorum cet. Vide totius loci contextum, inprimis autem p. 703 l. 13.

L. 46 pro μὴδὲν ἐνδοιάσαι correxerim μὴδὲν ἐνδοιάσαντα, quam loquendi formulam non ignorasse IOSEPHUM, docet locus p. 693 l. 13 et p. 709 l. 18.

l. 52—54: καὶ τοῦ βασιλέως ὁ υἱὸς ἐκ τούτων τῶν μαχῶν ἔπεσε μετὰ πολλῶν στρατοῦ μυριάδων. Locus corruptissimus. Primum quid est l. 52, 53 ἐκ τούτων τῶν μαχῶν ἔπεσε? Nemo veterum sic locutus est. Ecce autem in *Lugd.* legitur: ἐν τούτῳ τῶν μαχῶν. In quo IOSEPHI scripturam latere, statim indicabo, si prius veteris int. verba apposuerō. Sunt autem haec: *filius etiam ipsius imperatoris in ea pugna perimitur cum exercitu numeroso. Nam multae myriades ibi defecere Parthorum ipsumque ARTABANUM* cet. Ex his apparet, temere viros doctos lectionem codd. *Vat. Lugd. Hen.* μετὰ πολλοῦ στρατοῦ neglexisse, tum ante et post μυριάδων quaedam excidisse. Edendum καὶ τοῦ βασιλέως ὁ υἱὸς ἐν τούτων τινὶ τῶν μαχῶν ἔπεσε μετὰ πολλοῦ στρατοῦ * μυριάδων ** καὶ αὐτοῦ κτῆ. Lacunae sententiam hac coniectura facile perspectum iri confido... μετὰ πολλοῦ στρατοῦ, [πολλῶν ἐκεῖ] μυριάδων [τῶν Παρθυαίων ἀφεστηκότων]. Καί. Hinc simul intelligitur, quinam sint οἱ προαφεστηκότες illi, quorum p. 703 l. 8, 9 fit mentio.

l. 54: Καὶ αὐτοῦ τὸν πατέρα Ἀρτάβανον. Non est negligendum, *Vet. int.* pro καὶ αὐτοῦ τὸν πατέρα Ἀ. manifesto legisse: Καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρτάβανον.

l. 84 et p. 703 l. 1: πομπῇ χρημάτων, . . . γενομένη. Libenter legerim: πόμπης — γενομένης.

l. 3: αἰσθόμενος δὲ τὴν ἐπιβουλὴν. Retinuerim αἰσθανόμενος.

l. 7: καὶ τότε ἤτοι ἐφθαρμένον. Pro ἤδη DINNORIVS e *Luqd.* recepit ἤτοι. Quid, si legatur ἤτοι ἤδη διεφθαρμένον?

l. 8: καὶ ὅπόσον αὐτῷ καθαρῶς συνεστήκει. Pro αὐτῷ *legrim αὐτοῦ.*

l. 9: ἐπὶ τῶν ἄνω σατραπειῶν ἔσωζεν αὐτόν. *Etsi nihil his verhis inest, quod vitii suspicionem moveat, tamen Vet. int. docet, ea mutila esse. Vertit enim: cum paucis fidelibus ad superiores satrapias abcessit, atque ita se inacidantium dolis eripuit.*

l. 13: ταῦτα ἀκούσας ὁ Τιβέριος. Lege: Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ T. Vet. int.: *Haec igitur TIBERIUS audiens. Redit scriptor unde p. 702 l. 43, quem locum supra tractavimus, digressus est.*

l. 15: ἄσμενος ἐδέχετο τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. *Cod. Reg. ἄσμενος. Deinde vulgo e Busb. editur περὶ αὐτοῦ, i. e. de eo, sive ea de re. Male igitur DINNORIVS περὶ αὐτοῦ scripsit. Quamquam haud scio an lectio reliquorum codd. et edd. ant. περὶ αὐτῶν, i. e. iis de rebus retinenda fuerit.*

l. 25: ὃς διὰ τὸ μέγεθος Γίγας ἐκαλεῖτο. Ὅς διὰ τό. Sic vulgo e *Busb.* et *Vet. int.* Reliqua subsidia: διὰ μέντοι τό, quod fortasse festinantius repudiavit HUNSONUS.

p. 704 l. 12: θυγάτηρ δὲ ἦν Ἀριστοβαύλου καὶ οὗτος ἀδελφὸς αὐτῶν. Verba καὶ οὗτος ἀδελφὸς αὐτῶν non agnoscit *Vet. int.* Non dubito, quin glossatori debeantur.

l. 31—33: Ὁ δὲ ἀρχὴν ἐχθρας ταύτην ποιησάμενος, περὶ τε δρων ἐν τῇ γῇ τῇ Γαμαλιτίδι, καὶ δυνάμει ἐκατέρῳ κτέ. Fieri nequit, quin h. l. lacuna sit post Γαμαλιτίδι.

l. 45, 46: καὶ μάλα δικαίως τινυμένον κατὰ ποινὴν Ἰωάννου. Τινυμένου delendum censeo posito commate post δικαίως. Ad dictionem κατὰ ποινὴν cf. p. 666 l. 53, p. 698 l. 2. p. 708 l. 35, 48 cet.

l. 48, 50: καὶ τοὺς Ἰουδαίους κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦντας καὶ σὺ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβεῖα χρωμένους, βαπτισμῷ συνιέναι· οὕτω γὰρ καὶ τὴν βᾶπτισιν κτέ. *Scripturam τοὺς Ἰουδαίους — ἐπασκοῦντας et χρωμένους confirmat cod. Reg.*

l. 49: Omnino pro τῇ πρὸς ἀλλήλους legendum: τὰ πρὸς ἀλλήλους. Cf. p. 657 l. 8: p. 664 l. 49. p. 723 l. 19, imprimis autem p. 737 l. 52 καὶ δι' αὐτὸ εὐνοίᾳ χρῆσθαι τὰ πρὸς ἀλλήλους μὴ ἀπηλλαγμένοι. In proxime subsequentibus, utrum recte se habeat vulgata καὶ πρὸς τὸν Θεόν, an legendum sit τὰ πρὸς τὸν Θεόν, nondum mihi liquet.

l. 50: βαπτισμῷ συνιέναι. Hoc sanum esse, nemo facile obtinuerit. Quomodo corrigendum sit, viderint alii.

l. 50: Pro οὕτω γὰρ καὶ e Cod. Reg., EUSEBIO et NICEPHORO omnino legendum: οὕτω γὰρ δὴ καὶ. Errat HUDSONUS hanc varietatem ad verba p. 705 l.; ἄτε δὴ καὶ referens. Hinc factum est, ut olim perperam illud ἄτε δὴ καὶ suspectum habuerim.

p. 705 l. 1, 2: ἄτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκκεκαθαρμένης. Καὶ τῶν ἄλλων συστρεφομένων κτέ. Illa τῶν ἄλλων συστρεφομένων iustam habere videntur offensionem. Quis non requirat καὶ τῶν πολλῶν συστρεφομένων? Iam Veteris int. verba sunt adscribenda. Ita manifesto apparebit, non solum graviter locum laborare, sed etiam quae sit corruptelae ratio. Tum demum enim baptismum acceptabile fore, si non solum ad abluenda peccata sumatur, verum etiam ad castimoniam corporis, atque ad animae iustitiam purificationemque servetur, omniumque pariter virtutum veluti signaculum et custodia quaedam fidelis habeatur. Quae (lege: quare) cum ab eo praecepta huiusmodi docerentur, atque ad audiendum eum per plurima multitudo concurreret, veritus HERODES cet. Alia sine dubio non satis intellexit; alia multo liberius, quam par erat, vertisse censendus est. Nihilominus, eum quaedam in suis exemplaribus legisse, quae nunc desiderantur, quis negaverit? Ac parum quidem abest, quin Graeca hac ratione edenda putem: ἄτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκκεκαθαρμένης **** τῶν πολλῶν συστρεφομένων κτέ. Prior lacunae pars fortasse sic poterit expleri: ...προεκκεκαθαρμένης καὶ πασῶν ὁμοῦ τῶν ἀρετῶν ὥσπερ σφραγίδος γεγενημένης.

p. 704 l. 47 — p. 705 l. 2: Quae hic de IOANNE BAPTISTA tradit IOSEPHUS, eorum haec est summa:

10. IUDAEI temporibus illis baptismo quodam uti consueverant, eumque ad peccata quaedam deprecanda utilem esse existimabant. Hanc eorum sive opinionem, sive doctrinam im-

probavit IOANNES. Ergo IOSEPHUS baptismum, qui dicitur, proselytarum non modo commemorasse, sed ne cognovisse quidem videtur.

2°. IOANNES populares admonuit, ut iustitiam inter se pietatemque erga Deum colerent, omnique ope in virtutis studium incumberent.

3°. Hoc qui fecissent, eos demum baptizandos esse.

4°. Huius autem baptismi utilitatem ad corporis sanctitatem quandam pertinere.

5°. Mentem enim non baptismo, sed illo iustitiae studio purificari, et tanquam expressam omnium virtutum imaginem fieri oportere.

p. 705 l. 5: μὴ ἐπὶ ἀποστάσει τινὶ φέροι. Cf. p. 710 l. 10. p. 755 l. 24.

l. 6—9: πολὺ κρεῖττον ἡγείται, πρὶν τι νεώτερον ἐξ αὐτοῦ γενέσθαι, προλαβὼν ἀναιρεῖν, ἢ μεταβολῆς γενομένης εἰς τὰ πράγματα ἐμπεσὼν μετανοεῖν. Vulgatam ex EUSEBIO et NICEPHORA sumpsit HUDSONUS. Quamvis licet corruptam codd. lectionem revocandam censeo hanc: προλαβὼν ἀνελεῖν, τοῦ μεταβολῆς γενομένης, μὴ εἰς τὰ πράγματα ἐμπεσὼν μετανοεῖν. Pro εἰς τὰ πράγματα sine dubio e Lugd. corrigendum est εἰς πράγματα. A reliquis satius fuerit abstinuisse.

l. 11, 12: Τοῖς δὲ Ἰουδαίοις δόξαν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῇ ἐκείνου τὸν θλῆθρον ἐπὶ τῷ στρατεύματι γενέσθαι. Legendum: τοῖς δὲ Ἰουδαίοις δόξαν (παρέσχευ), ἐπὶ τιμωρίᾳ τῇ ἐκείνου κτῆ. Cf. p. 808 l. 18. Similiter Latini dicunt opinionem praebere, cf. CAES. B. G. III. 17. 6 et 25. 1.

l. 12: Pro ἐπὶ τῷ στρατεύματι non solum Busb. et ZONARAS, sed etiam Reg. legit τοῦ στρατοῦ, quod praetulerim.

l. 13: In iisdem subsidiis exstat: κακῶσαι Ἡρώδην, quod non temere spernendum.

l. 26: αὐτὸς τε μετὰ Ἡρώδου. Lege: αὐτὸς δὲ μετά.

p. 709 l. 28, 29: ἄκυρον αὐτὸν καθιστὰς τῆς ἐπὶ τῶν εἰσπραξομένων ἐξουσίας. Sic vulgo. DINDORFIUS e Lugd. recepit: τῆς ἐπὶ τῶν εἰσπραξαμένων ἐξουσίας. Legendum: τῆς ἐπὶ τῷ εἰσπραξαμένῳ ἐξουσίας. Cf. p. 657 l. 34. p. 678 l. 39. p. 693 l. 4 cet.

l. 46: Καὶ δὴ τις ἦν Θάλλος. Busb. Καὶ δὴ τις ἦν ἄλλος. Unde HUDSONUS vulgatam effinxit: καὶ δὴ τις ἦν Θάλλος. Reli-

qua subsidia: καὶ γὰρ ἦν ἄλλος. Quocirca malim: καὶ ἦν γὰρ ἑἷς — ἀπελευθερὸς· παρὰ κτῆ. Vide ad p. 699 l. 43.

l. 54: λόγος περὶ τοῦ Τιβερίου γίνεται, καὶ τοῦ Ἀγρίππα κτῆ. Post γίνεται puncto, aut certe colo distinguendum.

p. 710 l. 3: ἀξιώτερῳ τὰ πάντα ἔστι. Τούτων ἀπροᾶται τῶν λόγων Εὐτυχος. Ante τούτων minor distinctio ponenda. Cf. p. 709 l. 29.

l. 13: μελλήτης εἰ καὶ τις ἑτέρων βασιλέων ἢ τυράννων γενόμενος. Lege: εἰ καὶ τις ἕτερος βασιλέων.

l. 28: Εἰ μὲν οὖν ἐφροσύνῃσιν εἰς πλεονεξίας, ἔδην τῶν κλοπῶν ἔξειν κτῆ. Αὐταῖς de ERNESTII coniectura DINDBORFII. Libri Flaviani αὐτοῦς, quod retinuerim hac interpunctione: Εἰ μὲν οὖν ἐφροσύνῃσιν εἰς πλεονεξίας, αὐτοῦς ἔδην τῶν κλοπῶν ἔξειν, i. e. sponte iis satietatem fore.

l. 36, 37: Παράδειγμα τέ αὐτοῖς φησι ταῦτον τὸν λόγον. Fortasse legendum: Παράδειγμα τέ αὐτοῖς, φασί, ταῦτον τὸν λόγον ἔλεγεν.

l. 43, 44: κακῷ τοῦ ἐφροσύνῃσιν· μεζόνως γὰρ ἂν ἀδικήσας με, εἶπεν, ταύτας ἀπαγκυῶν. In Busb. legitur: ... ἐφροσύνῃσιν. Καὶ ὡς μεζόνως. Legendum: ... ἐφροσύνῃσιν. Καὶ ὅς, μεζόνως γὰρ ἂν ἀδικήσας με, εἶπεν, ταύτας ἀπαγκυῶν.

l. 45: Ταῖς μὲν γε ἤδη πληρωθείσας τοῦ αἵματος οὐκ ἔσθ' ὁμοίως ἔπειθ' ὅχλον μοι παρσχεῖν. Busb. οὐκ ἔθ' ὁμοίως. Lege οὐκέθ' ὁμοίως.

l. 48: καὶ δλέθρῳ ἂν παραδοῖεν. Ἄν post δλέθρῳ DINDBORFII inseruit. Mihi in mentem venerat corrigere: καὶ ἂν δλέθρῳ παραδοῖεν.

p. 713 l. 28, 29: εὐδαίμονά τε ἂν ποιοῖο τὴν τελευτήν, παισὶν οἷ εἶεν τὸν ὄλβον καταλιπόμενος. Verba οἷ εἶεν τὸν ὄλβον e Busb. arripuit HANSONUS. Antea legebatur οἷς τὸν ὄλβον. Cod. Lugd. habet: εὐδαίμονά τε ἂν ποιοῖο τὴν τελευτήν ἰσομένην παισὶν οἷς ἦσιν τὸν ὄλβον καταλιπόμενος. In Vat. pro οἷς ἦσιν τὸν ὄλβον exstat οἷς ἔσιν τὸν ὄλβον. Facile vincam, edendum esse: εὐδαίμων τε ἂν ποιοῖο τὴν τελευτήν, * ἰσομένην, παισὶν οἷς * ἔσιν τὸν ὄλβον καταλιπόμενος. Pro εὐδαίμων, quod in plerisque Mss. et in edd. antt. legitur, ERNESTIUS, RICHTERUS, DINDBORFII e Lugd. receperunt εὐδαίμονα. Non assentior. Εὐδαίμων τε ἂν ποιοῖο τὴν τελευτήν est: felix decedes. Ante ἰσομένην excidit ὀφέποι, vel simile. Post οἷς desideratur γεγεννηκώς. Denique καταλιπόμε-

vos, quod ex uno *Lugd.* recepit DINDORFIUS, h. l. idoneam sententiam non efficere, satis apertum arbitror.

p. 714 l. 27: διὰ τὸ ἴδιον τυχεῖν ἐκάστοις τὴν μετάστασιν αὐτοῦ ὑπειληφθαι. Omnino pro ἴδιον τυχεῖν legendum: ἰδίαν τύχην.

l. 31: αἰρετὸν ἀριθμοῦντες τὸ — τελευτᾶν. Pro αἰρετὸν *Vat. Lugd.* et *Hen.* ἀρετήν. Confirmat lectionem *Vet. int.* Vertit enim: ita ut gloriam reputarent. Vocabulum ἀρετή *IOSEPHUS*, quum alibi, tum p. 740 l. 38, eadem ratione posuit.

l. 38: σημεῖόν τι προφαντὸν αὐτῷ δεῖξαι περὶ τοῦ τὴν ἡγεμονίαν διαδεξαμένου. Lege: διαδεχομένου.

p. 715 l. 21: Καὶ τότε ἐν χαλεποῖς ἦν. Lege καὶ τότε μὲν ἐν χαλεποῖς ἦν.

l. 40: HUDSONUS: ἄλλως τε γινώσκειν. DINDORFIUS de COCCÆII coniectura: ἄλλως τε καὶ γινώσκων, quod hic non quadrat. Recte *Lugd.* ἄλλως τε γινώσκων.

l. 49: τὸν τε Τιβέριον μαντείαις αἰρεῖ ταῖς ἐκείνου καὶ αὐτός. Malim ἀναιρεῖ. Tum distingue: ... ἐκείνου, καὶ αὐτός.

p. 716 l. 19: ἔθει δρομαῖος τῷ Ἀγρίππῃ εὐαγγελιούμενος. Pro ἔθει *Reg.* et *Busb.* ὠθεῖτο, quod recte probavit ERNESTIUS.

l. 24: καὶ τῆς ἐπὶ τῶνδε εὐαγγελίας χάριτες κτέ. Lege: τῆς ἐπὶ τῶνδε εὐαγγελίας. Exemplā vide passim.

p. 717 l. 2: ἐκέλευσεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου μεταστήσειν εἰς τὴν οἰκίαν. Lege μεταστῆσαι.

p. 718 l. 9: διὰ τὸ μὴ ἐπ' οὐδαμινεῖς ἐν βελτίοσι γενέσθαι τὴν τήρησιν αὐτῶν. Recte DINDORFIUS correxit οὐδαμοῖς. Sed quid est: ἡ τήρησις τίνος γίνεται ἐν βελτίοσι? Lege δ. τ. μὴ ἐπ' οὐδαμοῖς ἂν βελτίοσι γενέσθαι τ. τ. α.

p. 719 l. 6: καὶ τῷ μὴ κοινωνεῖν νομίσας τῷ ἀνδρὶ τῆς συμφορᾶς. COCCÆIUS aut τῷ delendum, aut νομίσαι scribendum censet. Illud fecit DINDORFIUS. Mihi altera COCCÆII ratio magis placeat, sed praeterea post ἀνδρὶ quaedam excidisse suspicor. Scripserat, nisi fallor, IOSEPHUS: καὶ τῷ μὴ κοινωνεῖν νομίσαι τῷ ἀνδρὶ (τῆς ἐπιβουλῆς μὴδὲ κοινωνεῖν αὐτῷ βουλόμενος) τῆς συμφορᾶς.

l. 12: οὐ δίκαιον ἐγκαταλιπεῖν ἐπὶ ταῖς τύχαις καθιστάμενον. Male editores ex uno *Busb.* praetulerunt ἐγκαταλιπεῖν ἐπὶ. Reliquorum codd. et edd. antt. lectionem: ἐγκαταλιπεῖν τὸ ἐπὶ

ταῖς τύχαις καθιστάμενον, confirmat consuetudo *Flaviana*. Vide *Em. Fl. spec.* p. 133 seqq.

p. 720 l. 28—30: οὐδ' ἂν αὐτοὶ παραβαίμεν τοῦ νόμου τὴν προαγόρευσιν, Θεοῦ πεισθέντες ἀρετῇ καὶ προγόνων πόνοις τῶν ἡμετέρων εἰς νῦν ἀπαράβατοι μεμενηκότες, κτέ. Pro Θεοῦ πεισθέντες ἀρετῇ καὶ προγόνων πόνοις τῶν ἡμετέρων DINDORFIUS e *Lugd.* recepit: Θεῷ πεισθέντες ἀρετῇ καὶ πόνοις τῶν ἡμετέρων προγόνων. Sed ne sic quidem locus intelligi potest. Num *Iudaeorum* maiores sua virtute et laboribus effecerant, ut ipsorum posterī non peccassent? Imo vero, ut lex inviolata mansisset. Fortasse legendum: οὐδ' ἂν αὐτοὶ παραβαίμεν τοῦ νόμου τὴν προαγόρευσιν, (ὑπὸ) Θεοῦ τε τεθέντος, καὶ ἀρετῇ καὶ πόνοις τῶν ἡμετέρων προγόνων εἰς νῦν ἀπαραβάτου μεμενηκότος, κτέ.

l. 34: ἐπὶ φυλακῇ τε πατρίων. Lege τῶν πατρίων.

l. 37: ἐπὶ τιμῇ τε τῇ ἐκείνου τὰ δεινὰ ὑποδεχομένων. Lege ἐπὶ τιμῇ γε τῇ ἐκείνου.

p. 721 l. 5: Οἱ δὲ, οὐδαμῶς πολεμήσομεν, ἔφασαν, τεθνηξόμεθα δὲ κτέ. Sic vulgo e ZONARA. IOSEPHI codd. aut πολεμῆσαι μὲν, αὐτὸς πολεμήσομεν. Legendum: οὐδαμῶς ἂν πολεμήσομεν.

l. 40—47: πολὺ κρεῖσσον ἡγεῖτο ἐπιστεῖλαι τῷ Γαίῳ ** τὸ ἀνῆκεστον αὐτοῦ, ὀργῇ φέροντος μὴ ἐκ τοῦ ὀξέος δεδιακονημένου αὐτοῦ ταῖς ἐπιστολαῖς· τάχα μὲν γὰρ καὶ πείσειν, καὶ τῇ τὸ πρῶτον μανίᾳ τῆς γνώμης ἐπιμένοντος, ἄψασθαι πολέμου τοῦ πρὸς αὐτούς· εἰ δ' ἄρα τι καὶ κατ' αὐτοῦ τρέποιο τῆς ὀργῆς, καλῶς ἔχειν τοῖς ἀρετῆς μεταποιουμένοις ὑπὲρ τοσῆσδε ἀνθρώπων πλήθους τελευτᾶν. Vet. int.: multo melius iudicat, ut scriberet GAI0: ut eius animum mitigans, nihil per eum iniquum contingeret: aut si forsitan indignatione commoveretur, quod eius mandata minime compleverit, et adversus eum aliquid mali decerneret: cet. Haec mutila sunt et simul interpolata. Nam verba, quibus τάχα μὲν γὰρ καὶ πείσειν, καὶ τῇ τὸ πρῶτον μανίᾳ τῆς γνώμης ἐπιμένοντος, ἄψασθαι πολέμου τοῦ πρὸς αὐτούς reddiderat interpres, prorsus perierunt. Quod damnum ita resarcire conatus est nescio quis, ut perperam insereret: ut — nihil per eum iniquum contingeret; aut. Praeterea non dubito, quin forsitan loco suo motum sit. Itaque genuinas habemus interpretationis reliquias has:

multo melius iudicat, ut scriberet ΓΑΙΟ, eius animum *militans*, si indignatione commoveretur, quod eius mandata minime compleverit; forsitan ***** *adversus eum aliquid mali decerneret* cet. Ex his Graeca sic corrigi poterunt:

πολὺ κρείσσον ἡγεῖτο ἐπιστείλας τῷ Γαίῳ (θεραπεύειν) τὸ ἀνήκεστον αὐτοῦ, ὀργῇ φέροντος (τὸ) μὴ ἐκ τοῦ ὀξέος δεδιακονημένον αὐτοῦ ταῖς ἐπιστολαῖς· τάχα μὲν γὰρ καὶ πείσειν· καὶ, τῇ τὸ πρῶτον μανίᾳ τῆς γνώμης ἐπιμένοντος, ἄψεσθαι πολέμου τοῦ πρὸς αὐτούς· εἰ δ' ἄρα κτέ.

Θεραπεύειν e Vet. interprete sumpsit. Miretur fortasse aliquis, quod ἐπιστείλας — θεραπεύειν, quam ἐπιστεῖλαι — θεραπεύων corrigere maluerim. Respondeo, IOSEPHI Codd. plerosque omnes ἐπιστείλας praeberē; nam quod vulgo legitur ἐπιστεῖλαι ex uno Busb. recepit HUDSONUS; codicum autem fides nusquam temere negligenda est. Quod Vet. int. habet: *ut scriberet* — *mitigans*, ex eo non licet colligere, eum ἐπιστεῖλαι — θεραπεύων in suis exemplaribus legisse. Nam ut saepius pro participiis verba finita posuit, ita haud raro quoque pro verbis finitis participia usurpavit. Sic p. 697 l. 25, 26 verba: *πρεσβεύσαντες δὲ εἰς Ῥώμην ἡτοῦντο βασιλέα τῶν ὀμηρεύντων*, vertit: *legationem itaque Romam mittunt unum ex obsidibus ad imperium postulantes*. Vide porro p. 727 l. 33. p. 730 l. 35 cet.

De dictione ὀργῇ φέρειν τι cf. p. 681 l. 9. p. 704 l. 39. p. 740 l. 34. p. 755 l. 38. cet.

Correctionem (τὸ) μὴ ἐ. τ. ὀ. δεδιακονημένον αὐτοῦ ταῖς ἐπιστολαῖς confirmat consuetudo Flavianā. Nam, ut saepius iam monuimus, nihil est in libris XVI—XIX *Archaeologiae* hoc participii usu frequentius.

l. 47: Statim sequitur: εἰ δ' ἄρα τι καὶ κατ' αὐτοῦ τρέποιτο τῆς ὀργῆς, καλῶς ἔχειν τοῖς ἀρετῆς μεταποιουμένοις ὑπὲρ τοσούτου ἀνθρώπων πληθὺς τελευτῶν. Ἐκρίνε γοῦν πιθανὸν ἡγεῖσθαι τῶν δεομένων τὸν λόγον. Γοῦν non est nisi coniectura HUDSONI. Codd. Flavianiani habent τελευτῶν ἔκρινε πιθανόν. In Regio tamen pro ἔκρινεν est εἴρηκε. Ediderim: καλῶς ἔχειν τ. ἀ. μεταποιουμένοις ὑπὲρ τ. ἀ. πληθὺς τελευτῶν ἔκρινεν. ** εἴρηκεν πιθανόν ἡγεῖσθαι τῶν δεομένων τὸν λόγον. Ante εἴρηκεν excidit τοῖς μὲν οὖν φίλοις, vel simile. Amicos secum duxisse PETRONIUM, discrete dixerat IOSEPHUS p. 720 l. 48.

p. 722 l. 1: ὃ καλῶς ἔχειν τὸν γε τιμῆς τοσαύτης ἐπιτετευχότα συγχαρῆσαι τῇ ἐκείνου οὐδὲν ἐναντίον πράσσειν. Haud scio an lectio cod. Lugd. ἔχον ἐστὶ sit recipienda, ut iam hic ad directam orationem transeat IOSEPHUS.

l. 5, 6: Οὐ μὴν δίκαιον ἡγοῦμαι ἀσφάλειάν τε καὶ τιμὴν τὴν ἑμαυτοῦ μὴ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου μὴ ἀπολουμένου τοσούτων ὄντων ἀναλοῦν, διακονουμένων τῇ ἀρετῇ τοῦ νόμου. Διακονουμένων de mala HUDSONI coniectura receptum est. Antea erat διακονούμενον, quod revocaverim. Referendum est ad PETRONIUM. Fieri quoque potest, ut διακονούμενος scripserit IOSEPHUS.

l. 8, 9: Recte DINDORFIUS, partim de coniectura COCCENI, partim codicis Lugd. auctoritate, edidit τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸν ναὸν ο. ἀ. π. τ. ὕβρει περιπεσεῖν τῆς κτέ.

l. 11, 12: Στέλλω δὲ ὡς Γάϊον γνώμας τε τὰς ὑμετέρας διασαφῶν καὶ πῃ καὶ συνηγορίᾳ χρώμενος ὑπὲρ τοῦ μὴ ὑμᾶς παρορᾶν πεισομένους ἐφ' οἷς προὔθεσθε ἀγαθοῖς. Sic de coniectura HUDSONUS. Antea erat: ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς παρὰ γνώμην πεισομένην οἷς προὔθεσθε ἀγαθοῖς. Pro πεισομένην in Lugd. videtur exstare πεισομένου. Legendum ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς (μὴ) παρὰ γνώμην πεισομένου ἐφ' οἷς προὔθεσθε ἀγαθοῖς. Dictio παρὰ γνώμην significat: praefer aequum, cf. l. 16 et alibi.

l. 45: ... ὡς μὴδ' ἂν τοῖς ἔργῳ προθεμένοις τάναντία φρονεῖν ἰσχυρὸν ἀντιλέξως καταλελειῖθαι. Ὡς δὲ καὶ πρὸς τὸν Γάϊον σὺν τοῖς λοιποῖς ὅποσα ἔγραφεν ** ἐπαγωγὰ δ' ἦν τὰ πάντα κτέ. HUDSONUS unum hic et alterum vocabulum excidisse putat, nec quisquam facile aliter iudicaverit. Quod autem DINDORFIUS post ἔγραφεν lacunae signa posuit, mihi locus alia parte videtur laborare. Conieci: ... καταλελειῖθαι, ὡς δὲ καὶ πρὸς τὸν Γάϊον σὺν τοῖς λοιποῖς, ὅποσα *, ἔγραφεν. Ἐπαγωγὰ δ' ἦν κτέ.

p. 723 l. 37: μεγάλα δὲ εἶναι τὰ προδεδωρημένα, καὶ περαιτέρω τῷ θράσει χρωμένου τῶν ἐλπίδων. Lege καὶ περαιτέρω τοῦ θράσει χρωμένου τῶν ἐλπίδων. Vide p. 750 l. 28.

p. 724 l. 20—30: Γάϊος μὲν δὴ ταῦτα γράφει πρὸς τὸν Περώνιον, πρότερον ἢ ἐντυχεῖν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς ἐμφαινούσαις ἐπὶ ἀποασίᾳ Ἰουδαίους κατὰ τὸν ἀνδριάντα ἐπείγασθαι· μὴδὲν γὰρ ἔτερον ἀποσημαίνειν τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ἀλλὰ πόλεμον ἀντικρυς Ῥωμαίοις ἀπειλεῖν. Καὶ περιαλήσας — γράφει πρὸς τὸν Πε-

πρώνιον. Plerique IOSEPHI Codd. et edd. antiquae sic habent: Γάιος μὲν δὴ τ. γ. π. τ. Π., πρότερον ἢ ἐντυχεῖν ἐπὶ ἀποστάσει αὐτοὺς κατὰ δόξας ἐπειγέσθαι. Quae scriptura manifesto lacunosa est. HUDSONUS e Busb. et ZONARA sic edidit: Γάιος μὲν δὴ τ. γ. π. τ. Π., πρότερον ἢ ἐντυχεῖν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς ἐμφαινούσαις ἐπὶ ἀποστασίᾳ Ἰουδαίους κατὰ τὸν ἀνδριάντα ἐπειγέσθαι, quae nihilo magis sana esse fidenter affirmo. Nam ut verba ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς, e Busb. recepta, sine dubio genuina sunt, sic illud ἐμφαινούσαις, quamvis ex eodem libro sumptum, nullo modo ferri potest. Argumentum litterarum PETRONII supra iam § 6 extrema exposuerat IOSEPHUS. Hoc loco, quam in partem eas accepisset GAIUS, referre necesse erat. Deinde pro ἀποστάσει nullo modo ἀποστασίᾳ receptum oportuit, cf. p. 672 l. 29 διὰ τὸ καὶ ζῶντος ἐπὶ ἀποστάσει ἐπειγέσθαι. p. 693 l. 15, 16. p. 727 l. 21. At vero istud κατὰ, τὸν ἀνδριάντα, quod sic explicant ob statuam illam, quis non libenter ZONARAE reddiderit? Omnium codd. Flavianorum scripturam κατὰ δόξας leviter tantum corruptam esse, mox sponte intellectum iri confido. Nimirum locus h. m. edendus est:

Γάιος μὲν δὴ ταῦτα γράφει πρὸς τὸν Πιτρώνιον, πρότερον ἢ ἐντυχεῖν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς. **** ἐπὶ ἀποστάσει αὐτοὺς κατὰ δόξας ἐπειγέσθαι (μηδὲν γὰρ ἕτερον ἀποσημαίνειν τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ἀλλὰ πόλεμον ἀντικρὺς Ῥωμαίοις ἀπειλεῖν), καὶ περιλήψεως ὡς — εὐδαίμονος, γράφει αὐτοῖς πρὸς τὸν Πιτρώνιον κτῆ.

Lacunae ratio haec est: » GAIUS itaque haec scribit ad PETRONIUM, antequam eius litteras accepit. (Ex his autem, si mulac Iudaeos imperata facere nolle intellexit), suspicatus eos » ad defectionem paratos esse, — rursus scribit ad PETRONIUM » cet."

l. 22: αὐτοὺς pro Ἰουδαίους codd. omnes. Hoc glossatoribus deberi, docet lectio Busb. ἰπ' ἀποστασίᾳ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ δόξας αὐτοὺς ἐπειγέσθαι.

l. 22: καταδόξας verbum Herodoteum est; qualia haud pauca in hoc libro reperiuntur. Qua de re alius erit fortasse dicendi locus.

l. 24: Ῥωμαίοις e Lugd. pro Ῥωμαίους receptum probor.

l. 29: Edd. anti. αὐτήν. DINDORFIUS e Lugd. αὐτῆς. Recte nisi fallor, HUDSONUS LOWTHII coniecturam αὐτῇ receperat.

l. 50: αὐθις post γράφει e ZONARA sumpsit.

p. 725 l. 33: καὶ αὐτοὺς — ἡ μήτηρ προσέταξεν ἰστών μαθήσει ποιήσεως. Excidit post ποιήσεως verbum aliquod, v. c. προσέχειν. Ut praeterea pro αὐτοὺς corrigatur αὐτοῖς, necessarium non est, cf. p. 217 l. 25. p. 267 l. 46. p. 313 l. 41 et p. 487 l. 19. Ab his quomodo differant loci, qualis est p. 348 l. 17 Ἰηοὺς δὲ καὶ τούτους συλληφθέντας ἀναιρεθῆναι προσέταξεν, nemo non videt. Adde p. 373 l. 48 et p. 395 l. 29. Denique προστάσσειν cum dativo et infinitivo coniungitur p. 347 l. 23. p. 785 l. 53 et p. 786 l. 10.

l. 51: Οἱ δὲ (οὐ γὰρ ἦν ἕτερα παρ' αὐτὰ ποιεῖν) ἠκροῶντο. Vereor, ut recte DINDORFIUS pro παρὰ ταῦτα e Lugd. recepit παρ' αὐτά. Vide, ut alios taceam, quae conguessit STALLBAUMIUS ad PLATON. Phileb. p. 21 D.

p. 727 l. 8: ἤρετο τὴν αἰτίαν τοῦ καὶ τὸν Ἀσιναῖον ἐφυστερηκότα. Sic HUDSONUS e Busb. Reliqui codd. et edd. ant. ἐφυστερηκότος. Legendum ἤρετο τὴν αἰτίαν τοῦ κατὰ τὸν Ἀσιναῖον ἐφυστερηκότος. Vide p. 746 l. 29.

l. 10: Ἐπεὶ δὲ πυθάνεται αὐτὸν δέξαντα ἐν τῷ ἔλει ὑπομένειν, ὅδε τοὺς τε πατράφους θεοὺς ἐπώμυντο μηδὲν κακὸν δράσειν αὐτούς. Lege ὁ δὲ τοὺς τε κτέ.

l. 18, 19: Καὶ Ἀρτάβανος μὲν — ἐκπέμπει τὸν Ἀνιλαῖον πείσοντα τὸν ἀδελφὸν ἐπανελθεῖν. Haec nihil aliud significare possunt, nisi hoc: mittit ANILAEUM, persuasurum fratri, ut is revertatur. Quam sententiam hic locus plane repudiat. Scilicet ASINAEUS, qui nondum apud regem fuisset, persuadendum erat, ut ad eum veniret, non ut ad eum reverteretur. Vet. int.: mittit ANILAEUM persuasurum fratri, ut ad eum pariter ipse adveniret. Potestne dubium esse, quin Graeca mutila sint ac lacera? Quid scripserit IOSEPHUS, difficile dictu est. Nam plures loci restituendi rationes excogitari possunt. Probabilis tamen videtur coniectura, veteris scripturae reliquias in vocabulum ἐπανελθεῖν coaluisse, hoc vel simili modo: ἐπ' Ἰσῆς (cf. p. 664 l. 53) ὡς αὐτὸν ἐλθεῖν.

l. 19—25: Ἐπράσσε δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς χρήζων ἐνστόμισμα τῇ ἀρετῇ τῶν Ἰουδαίων ἀδελφῶν εἰς φιλίαν κτήσασθαι τῶν ἐκείνου φατραπειῶν, ἐν ἀποσάσει τε οὐσῶν καὶ διανοίᾳ τοῦ ἀποσησομένου μέλλων ἐλάσειν ἐπ' αὐτούς. Haec quoque mutila sunt. Pro ἐν-

στόμισμα τῇ ἀρετῇ *Busb.* habet ἐνστομισμάτων τὴν ἀρετὴν. *Lugd.* ἐνστόμισμα τῶν τῇ ἀρετῇ. Edendum: Ἐπρασσε δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς χρῆζων ἐνστόμισμα τῶν * τὴν ἀρετὴν τῶν Ἰουδαίων ἀδελφῶν εἰς Φιλίαν * κτήσασθαι, τῶν * ἐκείνου σατραπειῶν ἐν ἀποστάσει τε οὐσῶν καὶ διανοίᾳ τοῦ ἀποστησομένου, μέλλων ἐλάσειν ἐπ' αὐτούς. Post ἐνστόμισμα τῶν nihil fortasse aliud desideratur, quam ταῦτῃ, cf. p. 728 l. 13, 24. Post Φιλίαν suspicor excidisse αὐτῷ καθεστηκότων. Deinde legam: τῶν ἄνω ἐκείνου (i. e. τοῦ βασιλέως) σατραπειῶν. Saepius autem ἐκεῖνος ad primum sententiae subiectum referendum est, *IOSEPHI* cf. p. 205 l. 21 et alibi.

l. 23—28: Statim sequitur: Ἐδεδίει γὰρ μὴ καὶ περιεχομένου πολέμῳ τῷ ἐκείνων κατὰ χεῖρσιν τῶν ἀφρονηκότων αὐξηθῶσιν ἐπὶ μέγα οἱ περὶ τὸν Ἀσινάϊον καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, ἥτοι γε συστήσαντες ἐπ' ἀκρόασει τῇ αὐτῶν, ἣ καὶ τούτου γε ἀτυχοῦντες τοῦ κακῶσαι μειζόνως οὐ διαμάρτοιεν. l. 24 recte *DINDORFIUS* ἐκείνων e *Vat.* recepit. Sed quid est l. 25 οἱ περὶ τὸν Ἀσινάϊον καὶ τὴν Βαβυλωνίαν? Nam quod vulgo exponunt: *ASINÆUS et Babylonii*, nihil unquam vidi, quod minus ferri possit. Nimirum l. 26 pro συστήσαντες *Vat. Lugd. et Hen.* habent συστήσονται, quod recipiendum, hac interpunctione: Ἐδεδίει γὰρ μὴ καὶ — αὐξηθῶσιν ἐπὶ μέγα οἱ περὶ τὸν Ἀσινάϊον, καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἥτοι γε συστήσονται ἐπ' ἀκρόασει τῇ αὐτῶν, ἣ καὶ τούτου γε ἀτυχοῦντες τοῦ κακῶσαι μειζόνως οὐ διαμάρτοιεν. Accusativus τὴν Βαβυλωνίαν pendet a συστήσονται et a κακῶσαι. In Ἐδεδίει μὴ καὶ — αὐξηθῶσιν, καὶ — ἥτοι γε συστήσονται —, ἣ — διαμάρτοιεν notabilis est modorum varietas.

l. 35: θεωρῶν παντελῶς ὄντα ὀφθῆναι βραχύν τε καὶ τοῖς τὸ πρῶτον ὄψει συνελθοῦσι δοῦναι καταφρονήματος ἀφορμὰς. Recte *DINDORFIUS* pro παντελής e *Lugd.* recepit παντελῶς. In proxime subsequentibus vellem legeretur: βραχύν τε καὶ οἶον τοῖς τὸ πρῶτον ὄψει συνελθοῦσι δοῦναι καταφρονήματος ἀφορμὰς. non solum quia durissimum est, θεωρῶν in una atque eadem comprehensione primum cum participio, et statim post cum infinitivo construi, sed etiam ut ratio particularum τε — καὶ constet.

l. 38: Pro πάντα *DINDORFIUS* e *Lugd.* recepit ἐν τῇ. Fortasse legendum: ὡς μείζονα πάντα (i. e. in omnibus) ἐν τῇ παραθέσει παρέχοιτο τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος.

L. 43: Τοῦ δὲ Ἀβδαγάσου καλεύοντος συγχώρημα αὐτῷ γενέσθαι κτείναντα αὐτὸν ποινὴν ἀπολαβεῖν ὑπὲρ ὧν ὕβρισεν εἰς τὴν Παρθυαίων ἀρχήν. Pro ποινὴν DINDORFIUS e *Lugd.* ἀποινα. Vereor, ut recte. Vulgatam confirmat Vet. int.: ABDAGASES postulabat permissum sibi contribui, ut eum occideret, atque iniurias eius et depopulationes, quas in provincias commiserat, ultum iret.

p. 728 l. 4: Ἀξίον δέ μοι τυγχάνειν. Recte DINDORFIUS e *Lugd.* recepit: Ἀξίος δ' εἰμι τυγχάνειν. Vet. int.: Dignus namque sum e te optimo homine hanc reciprocationem recipere.

L. 7: Ταῦτα εἰπὼν καὶ δῶρα δοὺς ὀπηνίκα ἐκπέμπει τὸν Ἀσιναῖον. Pro ὀπηνίκα *Lugd.* habet τὸ τηνίκα. Unde COCCREIUS coniecit τὸ τηνίκα, quod recepit DINDORFIUS. Sed vereor, ut hoc vocabulum idoneam h. l. sententiam efficiat. Nam *ταῦτα*, statim significare, id quod putasse videntur viri docti, nunquam adducar ut credam. Vet. int.: Haec dicens, eum donatum numeribus competentibus, in propriam destinat regionem. Edendum: καὶ δῶρα δοὺς ὀπηλίκα*, ἐκπέμπει. Scripserat, opinor, IOSEPHUS καὶ δῶρα δοὺς, ὀπηλίκα εἰκὸς ἦν, ἐκπέμπει.

L. 10: μέγας τε ἐν ὀλίγῳ ἐγεγόνει καὶ οἷος οὐκ ἄλλος τῶν πρῶτον ἐκ τοιαύτης ἀφορμῆς ἄψασθαι πραγμάτων ἐν τόλμῃ γεγυγνόντων. Οἷος est coniectura HUDSONI. In omnibus subsidiis est ὀπόσα. Comparantibus Vet. interpretem, ὀπόσα verum esse, sed ante hoc vocabulum quaedam excidisse, manifestum erit. Eius verba haec sunt: atque ita ex brevi magnus effectus est, tantaque per eum negotia gerebantur, quanta nunquam ab alio ante ipsum geri potuerunt. Edendum: μέγας τε ἐν ὀλίγῳ ἐγεγόνει, καὶ *** ὀπόσα οὐκ ἄλλος κτέ. Vocabulum ὀπόσα tam brevi spatio his positum ne quem offendat, vide p. 664 l. 28, 31, 34. p. 666 l. 46, 48, 50.

L. 34: Ἄμα τε οὖν πολέμιος ἐπ' αὐτοῖς ἀνὴρ ἐκεχειροτόνητο, καὶ μάχης ἐπάκτου γενομένης πεσόντος, ἀνηρημένου ἀλοῦσα ἐγεγάμητο ἑρασῇ. Ad ἐπ' αὐτοῖς cf. p. 694 l. 10, 11. p. 701 l. 47. p. 714 l. 39. Post ἐκεχειροτόνητο lacunam esse, corruptelae codd. arguunt. Eius sententia haec fuit: et interficere eum decreverunt. Neque vero quae proxime sequuntur non graviter laborant, sed ea corrigere nequeo. Tantum, ἀνηρημένου ut glossemate deletο, libenter legerim: πεσόντος, ἢ δὲ ἀλοῦσα ἐγεγάμητο (τῷ) ἑρασῇ κτέ.

l. 37: Ἀσιναίῳ γυνὴ ἀφίκετο εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν. *Lege ἡ γυνή.*

l. 39—44: Ἐπεὶ γὰρ τάνδρὸς τεθνηκότος αἰχμάλωτος ἦγετο, ἀφιδρύματα τῶν θεῶν, ἅπερ τῷ ἀνδρὶ καὶ αὐτῇ πατρώα ἦν (ἐπιχώριον — συνεπάγεσθαι) περιστέλλουσα καὶ ταύτῃ τοῦ πατρὸς τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἔθος συνεπήγετο. l. 40 scribe τὰφιδρύματα. Deinde l. 43 καὶ αὐτῇ pro καὶ ταύτῃ, hac interpunctione: Ἐπεὶ γὰρ τάνδρὸς τεθνηκότος αἰχμάλωτος ἦγετο, τὰφιδρύματα τῶν θεῶν, ἅπερ τῷ ἀνδρὶ καὶ αὐτῇ πατρώα ἦν, (ἐπιχώριον δὲ — συνεπάγεσθαι) περιστέλλουσα καὶ αὐτῇ τοῦ πατρὸς τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἔθος συνεπήγετο. Accusativus τὰφιδρύματα pendet a συνεπήγετο. De parenthesis ἐπιχώριον — συνεπάγεσθαι ratione cf. quae in *Spec. Em. Fl.* p. 91 tractavimus, et VALCK. ad HEROD. VIII. 137. Περιστελλουσα καὶ αὐτῇ τοῦ πατρὸς τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἔθος significant: *observans et ipsa* (quemadmodum populares solebant,) *patrii instituti consuetudinem.* Verbum περιστελλειν hac significatione Herodoteum est. Locum corruptum nescio quis, qui περιστελλειν occullandi significatione accepisset, ideoque ad τὰφιδρύματα retulisset.

l. 46: γαμετὴ δὲ ἀποδειχθεῖσα ἤδη τρὶς τῷ αὐτῆς εἰωθότι κτέ. *Malim αὐτῇ.* Cf. l. 52 et p. 729 l. 20.

l. 54: ὁρᾶν οὖν μὴ — ἀπολέσειε τὴν ἀρχὴν τοῦ εὐπρεποῦς καὶ τὴν εἰς νῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προελθοῦσαν ἐξουσίαν. *Lege: ὁρᾶν οὖν μὴ — ἀπολέσειε τὴν ἀρχὴν οὐκ εὐπρεπῶς, καὶ τὴν εἰς (τοσοῦτον) νῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προελθοῦσαν ἐξουσίαν.* Vim voculae νῦν statim perspicies, si suspensam orationem in directam mutaveris, h. m.: ὅρα οὖν μὴ — ἀπολέσης — τὴν εἰς τοσοῦτον νῦν ὑ. τ. Θ. προελθοῦσαν ἐξουσίαν. Saepius autem *Graeci* non solum verborum modos et tempora, sed vocabula etiam, quae directae orationis propria sunt, in suspensa oratione retinent.

p. 729 l. 4: καὶ δὲ κτεινόμενος εὐνοίᾳ τῇ τῶν νόμων τοῦ κτείνοντος αὐτὸν τιμωρίαν ἐπηράσατο. Sic HUDSONUS e BUSB. Sine dubio male. In reliquis subsidiis legitur: καὶ δὲ κτεινόμενος εὐνοίας τε τῶν νόμων καὶ τοῦ κτείνοντος αὐτὸν, τιμωρίαν ἐπηράσατο. Quae scriptura leviter tantum corrupta sic corrigenda est: καὶ δὲ κτεινόμενος εὐνοίᾳ τε τῶν νόμων καὶ τοῦ κτείνοντος αὐτὸν τιμωρίᾳ ἐπηράσατο αὐτῷ τε Ἀνιταίῳ κτέ. *Verte: et ille, dum interficitur, et benevolentia erga leges, et ut interfectorem*

suum ulcisceretur; imprecatus est tum ipsi ANILABO cet. Τοῦ κτείνοντος αὐτὸν τιμωρίᾳ dictum est ut apud THUCYDIDEM VI: 33 Λεοντίνων κατοικήσει.

l. 50: καὶ τῶν πλεῖστων τοὺς ἐν ἡλικίᾳ. Corrupta. Fortasse: καὶ τῶν πελατῶν τοὺς ἐν ἡλικίᾳ, i. e. et e clientibus (intelligo servos, quos in agris alebat) eos, qui aetate valerent.

p. 750 l. 7: ἐπὶ ὄνον γυμνὸν ἀναθέμενος. Reg. ἐπὶ ὄνου.

l. 10: Καταγαγὼν δὲ εἰς τὴν ὕλην μετὰ τοιοῦδε (sic DIND. e Lugd. Vulgo τοιούτου) δρίσματος. Lege μετὰ τοιοῦδε ὑβρίσματος.

l. 25—29: Ἐξελθόντα δ' αὐτὸν ὠνεῖδιζεν ἡ γυνή, εἰ μὴ προθυμήσεται βασιλέως τε γαμβρὸς ὦν καὶ ταύτῃ τιμωρήσθαι τοὺς ὑβρίσαντας εἰς αὐτὸν περιορώμενος, ἀγαπῶν δὲ τὴν σωτηρίαν μετὰ αἰχμαλωσίας ὑπὸ Ἰουδαίου ἀνδρὸς γενομένης. Hunc locum Vet. int. sic vertit: Sed ei revertenti eius mulier exprobrabat, nisi festinaret, utpote regis gener, et in tanta dignitate constitutus, supplicia sumere de his, qui contumeliam ingessissent. Turpe namque illa esse dicebat, ut salutem eligeret, postquam captivus in manus Iudaei hominis fuisset. Pro: Turpe namque illa esse dicebat, ut salutem eligeret, legendum: Turpe namque illa esse dicebat, ***** et salutem eligeret. Esse autem post dicebat lacunam, cum aliunde intelligitur, tum docet περιορώμενος l. 27, 28. Quae vero sit eius ratio, mox aperiam. Nunc Graeca consideremus, quae multo maius etiam detrimentum acceperunt. Ea sic constituenda sunt: Ἐλθόντα δὲ αὐτὸν ὠνεῖδιζεν ἡ γυνή, εἰ μὴ προθυμήσεται βασιλέως τε γαμβρὸς ὦν καὶ τοιαύτῃ *** τιμωρήσθαι τοὺς ὑβρίσαντας εἰς αὐτόν. ***** περιορώμενος, ἀγαπῶν δὲ τὴν σωτηρίαν μετὰ αἰχμαλωσίαν ὑπὸ Ἰουδαίου ἀνδρὸς γενομένην.

Ἐλθόντα pro ἐξελθόντα praebent Lugd. et Busb. Monente ERNESTIO receperunt RICHTERUS et DINDORFIUS. — Pro καὶ ταύτῃ rescripsi καὶ τοιαύτῃ. Iam vero post haec excidit ἀξιώσει καθιστάμενος vel καθεστηκώς. Utrumque Vet. int. supeditat: et in tanta dignitate constitutus. Ἀξίωσιν pro dignitate et alii dixerunt, et IOSEPHUS saepissime, cf. v. c. p. 742 l. 22. p. 745 l. 52. p. 784 l. 30. Posterioris lacunae sententiam haec coniectura declarabit. . . . εἰς αὐτόν. Αἰσχρὸν γὰρ εἶναι ἔλεγεν, εἰ μὴ ἐν δεινῷ φέροι εἰς τοσόνδε περιορώμενος. Verba αἰσχρὸν

ἄρ εἶναι ἔλεγεν iterum Vet. int. suppeditat: *Turpe namque illa esse dicebat.* Contra verba: εἰ μὴ ἐν δεινῷ φέροι (cf. p. 693 l. 9. p. 719 l. 47. p. 729 l. 47.) εἰς τοσόνδε περιτρώμενος, quae coniectura assecutus sum, interpretis calamitatem indicant. Quod pro ἀγαπῶν correxi ἀγαπῶ, necessariam esse mutationem nemo negaverit., Vet. int.: *et salutem eligeret.* Denique pro vulgato αἰχμαλωσίας e Lugd. αἰχμαλωσίαν, et paulo post ex eodem, Hen. a pr. m. et Vat. γενομένην pro γενομένης recte iam recepit DINDORFIUS. Confirmat scripturam Vet. int.

l. 35: Vet. int.: *non sponte quidem neque volens congregans manum quam plurimam potuit, adversus Iudaeos tendebat in TOLEMNIAM: et ipse salutem aestimans, si Parthus impune fuisset a Iudaeis repulsus belli certamine.* Verba: IN TOLEMNIAM, graviter corrupta sunt. Scripserat interpres: *adversus Iudaeos tendebat*, intolerabilem iam *et ipse salutem aestimans.* Illa „*adversus Iudaeos*” de suo addidisse interpretem, credibile est; ut fallatur, mea quidem sententia, qui eius auctoritate post ἐλαύνει lacunam esse putet. Sed eundem l. 38 legisse ὑπὸ Ἰουδαίων — ἀντιπολεμοῦντων, quemadmodum vulgo editur, non ὑπὸ Ἰουδαίου — ἀντιπολεμοῦντος, ut e Lugd. (quocum ex parte faciunt Vat. et Hen. a pr. m., praebentes: ὑπὸ Ἰουδαίων — ἀντιπολεμοῦντος) edidit DINDORFIUS, manifestum arbitror.

l. 45: ἐλπίζων ὁμοία πράξειν τοὺς πολεμίους καὶ τὴν [τε] τόλμησιν [καὶ] εἰωθόσι θαρρεῖν παρατυγχάνειν. Hunc locum ita sanari posse putat DINDORFIUS, si voculae τε et καὶ deleantur. At enim quomodo in textum illatae sint, difficile est ad intelligendum. Adde quod mira sententia est: *audaciam audere assuetis adesse*, siquidem idem valet, ac si dicas: *audaces esse audaces.* Nam, ut vertatur: *audaciam audere assuetis non defuturam*, nullo modo concesserim. Praeterea τόλμησις est dubiae auctoritatis. Corrigendum καὶ τὴν * τετολμηκόσιν καὶ εἰωθόσιν θαρρεῖν παρατυγχάνειν. Post τὴν excidit νίκην. Nam vix dubium esse potest, quin hoc dicere voluerit IOSEPHUS: *et (ratus) victoriam iis, qui ausi sint, et bono animo esse consueverint, adesse.*

l. 47—50: Προσιῦσι δὲ αὐτοῖς εἰς σταδίους ἐνενήκοντα, διὰ τῆς ἀνύδρου τῆς πορείας γενομένης καὶ μεσημβρίας οὔσης, τότε περιῆν τε τὸ δίψος, κτέ. Pro προσιῦσι corrigendum esse προῖοσι, recte vidit ERNESTIUS. L. 49, 50 a Reg. habet οὔσης,

περιῆν τότε δίψος. *Lugd.*: οὔσης, τὰ τε ἄλλα περιῆν τότε δίψος, quod ita recepit DINDORFIUS, ut pro τότε duobus vocabulis scriberet τὸ τε. Quam scripturam neque ipsam recte se habere, pluribus ostendere supervacaneum fuerit. Vet. int.: *Perpunt itaque illo die stadia nonaginta, per loca vasta et inaquosa iter facientes; sed (lege: et) medio die, ardore solis ingenti, sibi Iudaeos occubat.* ΜΙΤΗΡΙΒΑΤΕΣ autem cet. Hinc saltem apparet, illud τὰ τε ἄλλα corruptum esse e τῇ τε ἀλέα. Reliquis quid faciendum sit, nescio.

p. 731 l. 11: Καὶ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ ὄντες ἐν τῷ πολέμῳ πέμπουσιν. Haec corrupta esse nemo negaverit. Vet. int.: *Tum Babylonii, quamvis ad bellum parati, mittunt tamen ad Neerdam.* Hic igitur legit: Καὶ (οἱ) Βαβυλώνιοι, καί περ ὄντες (παρεσκευασμένοι πρὸς) πόλεμον, (ὅμως) πέμπουσιν, vel simile.

l. 14—16: Καὶ μὴ δεξαμένοις τοῦτον τὸν λόγον (οὐδὲ γὰρ — δυνατὸν ἦν) τὴν εἰρήνην προὔκαλοῦντο. Pro δεξαμένοις recte HUDSONUS δεξαμένους corrigendam esse vidit. Quod autem praeterea pro τὴν εἰρήνην προὔκαλοῦντο coniecit εἰς εἰρήνην προὔκαλοῦντο, id non potest admitti. Nam ex orationis serie manifestum est, *Babylonios a Iudaeis petiisse*, non ut ipsi secum pacem facerent, sed ut se pacem cum ANILANO facere cupientes adiuvarent. Ediderim: Καὶ μὴ δεξαμένους τοῦτον τὸν λόγον (οὐδὲ — δυνατὸν ἦν) * τὴν εἰρήνην προὔκαλοῦντο. Ante τὴν εἰρήνην ἐκείνη συμπράσσειν αὐτοῖς, vel simile.

l. 16, 17: οἱ δὲ καὶ οὗτοι χρῆζεν ἔλεγον τῶν ἐπὶ τῆς εἰρήνης συμβάσεων. Scribe ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ.

l. 18: πέμπουσιν μετὰ τῶν Βαβυλωνίων ἄνδρας, οἱ διελέγοντο πρὸς τὸν Ἀνιλαῖον. Sic vulgo. Pro οἱ διελέγοντο e *Reg.* laudatur: ὧν εἰς διαλέξοιτο. Itaque quod dicit HUDSONUS in *Gallieis* codd. exstare ὧν εἰς διαλέξαιτο, fortasse non est nisi operarum vitium, aut calami error. *Lugd.* habet οἱ διαλέξοιντο, quod rectum puto, cf. p. 676 l. 33. Male DINDORFIUS διαλέξαιτο edidit. Sed unde illud ὧν εἰς in cod. *Regio*? Non dubito, quin sic edi debeat: καὶ πέμπουσιν μετὰ τῶν Βαβυλωνίων ἄνδρας *, οἱ διαλέξοιντο πρὸς τὸν Ἀ. Lacunam sic expleveris: ἄνδρας παρ' αὐτῶν τρεῖς, οἱ δ., vel ἄνδρας τῶν παρ' αὐτοῖς πρώτων τρεῖς, οἱ δ.

l. 37—42: In antt. edd. hic locus legebatur sic: Εἰς μὲν

δὴ ταύτην καταφεύγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπὶ πέντε ἔτη ἀπαθεῖς κακῶν ἦσαν. Τῷ δὲ ἔκτῳ ἔτει μετὰ τὸ πρῶτον, Φθορὰ ἐν Βαβυλῶνι ἐγένετο αὐτῶν καὶ καιναὶ κτίσεις ἐκ τῆς πόλεως, καὶ δι' αὐτὴν ἄφιξιν εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκδέχεται δὴ μείζων αὐτοὺς συμφορὰ δι' αἰτίαν ἣν ἀφηγήσομαι. HUDSONUS pro καὶ καιναὶ κτίσεις ἐκ τῆς πόλεως edidit καὶ καιναὶ μετοικήσεις ἐκ τῆς πόλεως. DINDORFIUS e *Lugd.* recepit καὶ καιναὶ κτίσεις τῆς πόλεως, sed ea verba, ut spuria, uncis circumdedit. Mihi dubium non est, quin locus edendus sit hoc modo. Εἰς μὲν δὴ ταύτην καταφεύγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ ἐπὶ μὲν πέντε ἔτη ἀπαθεῖς κακῶν ἦσαν, τῷ δὲ ἔκτῳ ἔτει, μεθ' ὃ τὸ πρῶτον Φθορὰ ἐν Βαβυλῶνι ἐγένετο αὐτῶν, καὶ καιναὶ κτίσεις ἐκ τῆς πόλεως, καὶ δι' αὐτὴν ἄφίξις εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκδέχεται δὴ μείζων αὐτοὺς συμφορὰ δι' αἰτίαν, ἣν ἀφηγήσομαι.

Καὶ ἐπὶ μὲν πέντε. Voculam μὲν e *Lugd.* recipiendam esse, recte vidit DINDORFIUS.

Pro τῷ δὲ ἔκτῳ ἔτει μετὰ τὸ πρῶτον rescripsi τῷ δὲ ἔκτῳ ἔτει, μεθ' ὃ τὸ πρῶτον, i. e. sexto annis ante postquam primum eorum caedes Babylone facta erat, — maior eos occupat calamitas. Cf. p. 750 l. 3 Ἐπει γὰρ ἑκατοστῷ, μεθ' ὃ τὴν δημοκρατίαν τὸ πρῶτον ἀφαιρέθησαν, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τοὺς ὑπάτους σημείου ἢ παραδόσις. Vide etiam p. 674 l. 5—9. p. 691 l. 2.

καιναὶ κτίσεις ἐκ τῆς. *Lugd.* καιναὶ κτίσεις τῆς. Utrumque corrupte. Requiram: μετανάστασις, vel μετακίνησις, vel simile quid. Quamquam autem verba: καὶ καιναὶ κτίσεις ἐκ τῆς πόλεως sine damno possunt abesse, tamen ea, tanquam glossema, delere ausus non sum.

ἄφιξις pro ἄφιξιν et ratio loci postulat, et praebet *Lugd.*

l. 45: Τότε οὖν συνοικούντων αὐτοῖς Ἰουδαίων γενομένων ἐστασίζον. Sic vulgo. Pro συνοικούντων COCCÆIUS coniecit συνοίκαν, quod recepit DINDORFIUS. Equidem ediderim: συνοίκαν τῶν αὐτοῖς Ἰουδαίων γενομένων. Post τῶν excidit ἐκ Βαβυλῶνος, vel simile.

BLADVULLING.

De gebroeders C. en TH. MÜLLER behandelen in hun belangrijk werk: *Fragmenta Historicorum Graecorum*¹, op bl. LXXXIII vlg. van het eerste deel, de vraag, of de redenaar ANDROTION, tegen wien DEMOSTHENES heeft geschreven, dezelfde was als de bekende schrijver der *Ἀτθίς*. Zij verklaren zich voor het tegendeel, op de volgende wijze: » De Androtione rhetore Suidas » haec habet: » Ἀνδροτίων, Ἀνδρωνος, Ἀθηναῖος, ῥήτωρ καὶ » δημαγωγός, μαθητὴς Ἰσοκράτους. Schol. Hermogen. de eodem: » Ἰσοκράτους μαθητὴν λέγουσιν εἶναι τὸν Ἀνδροτίωνα, καὶ ἦν ὥς » Φησιν ὁ ῥήτωρ τεχνίτης τοῦ λέγειν· in ἐτέρᾳ ὑποθέσει Demosthe- » nis orationis in Androtionem dicitur hic προστάτης τῆς βουλῆς » ἐκ πεντακοσίων συνισταμένης. Vixit aetate Demosthenis, qui » orationem contra eum habuit Ol. 106, 2'' (355 v. C., onder den archon KALLISTRATOS, 't was zijne eerste redevoering in eene publieke zaak). JONSIUS en MEURSIUS houden dezen ANDROTION voor den geschiedschrijver, SIEBELIS en MÜLLER bestrijden het: de gronden van beide partijen laten zich gemakkelijk uit den meest afdoenden beoordeelen: » Sed gravissimum est, » zegt MÜLLER, » quod neque Suidas neque Schol. Hermogen., qui » de Androtionis rhetoris vita agunt et qua in re excelluerit » tradunt, eum historicum fuisse dicunt."

Het is verwonderlijk, hoe men argumenten over 't hoofd gezien heeft, die toch waarlijk niet verborgen waren. Een oogenblik later haalt MÜLLER de volgende plaats van PLUTARCHOS aan, de *Exsil.* II. bl. 605 C.: καὶ γὰρ τοῖς παλαιοῖς (ὡς ἔοικεν) αἱ Μοῦσαι τὰ κάλλιστα τῶν συνταγμάτων καὶ δοκιμώτατα Φυγὴν λαβοῦσαι συνεργὸν ἐπετέλεσαν. Na de voorbeelden van THUCYDI-

¹) Parijs, Didot, 1841.

DES, XENOPHON, PHILISTOS en TIMAEOS volgt: 'Ανδροτίων 'Αθηναῖος ἐν Μεγάροις, Βακχυλίδης ὁ ποιητὴς ἐν Πελοποννήσῳ, namelijk συνέγραψαν. Op vrij onzekere gronden wordt dan aangenomen, dat hier de geschiedschrijver bedoeld wordt, en dat deze ouder zou zijn dan PHILOCHOROS, uit wiens fr. 150 (bij HARPOKRATION op ξενικὸν ἐν Κορίνθῳ) natuurlijk opgemaakt wordt, dat ANDROTION na Ol. 96, 3 (onder den archon EUBULIDES, 394 — 393 v. C.) nog leefde, omdat hij van de huurtroepen spreekt, welke in dat jaar te *Korinthe* geweest zijn.

Nu bestaat wel geene latere tijdsbepaling omtrent den geschiedschrijver, maar de redenaar had zich (volgens DEMOSTH. bl. 615) reeds meer dan 30 jaren met staatszaken ingelaten: ὧ βδελυρὲ, ἐτῶν ὄντων πλείονων ἢ τριάκοντα ἅφ' οὗ σὺ πολιτεύῃ. Dus moet hij omstreeks 385 v. C. (Ol. 98, 4, onder den archon DEXITHEOS) in de kracht van zijn leven en tijdens zijne aanklagt een oud man geweest zijn.

Wanneer hij, op wien DEMOSTHENES zoo bijzonder smaalt (het ergst bl. 603: οὐδ' ἂν ὥσιν ἔτ' 'Ανδροτίωνός τινες αἰσχίον βεβιωκότες), zijn proces (dat eene γράφῃ παρανόμων was) verloren heeft, dan is hij waarschijnlijk verbannen, en past uitmuntend bij diegenen, die, zoo als PLUTARCHOS zegt, in ballingschap hunne werken schreven, terwijl dan tevens de tegenwerping vervalt, die anders uit het stilzwijgen van DEMOSTHENES over de 'Ατθίς zou kunnen opgemaakt worden. Bovendien weet men, dat beiden natuurlijk *Atheners* waren, en dat ISOKRATES zijnen leerlingen smaak voor geschiedenis wenschte in te prenten en blijkens EPHOROS en THEOPOMPOS daarin wist te slagen; 't ware dus niet vreemd, indien ook zijn leerling ANDROTION door hem tot het schrijven van een historisch werk gebragt ware. Zoo is dan deze vraag, wel is waar nog niet beslist, maar toch zóó ver gevorderd, dat de eenheid der beide ANDROTIONS waarschijnlijk is dan het tegendeel, en ondersteld mag worden, tenzij gronden van elders af haar komen verbreken.

L., 7 Dec. 1852.

E. J. K.

DE GENTIS FABIAE ORIGINE.

Gentis FABIAE origines, ut IULIAE aliarumque, fama ex primis *Italicarum* historiarum initiis repetuntur, ipsa *Roma* vetustiores. Fuit illa quidem virtutibus maxime insignis, quae fortitudine, constantia et animi magnitudine *Romanos* ex summo rerum discrimine, urgentibus non solum externis sed etiam domesticis tempestatibus, saepius ad salutem revocavit, et ad imperii *Romani* magnitudinem plurimum contulit. Quemadmodum igitur ROMULO bellatori, aeternae urbis conditori, belli praesidem patrem fabula dedit MARTEM, ita FABIORUM genus, quorum virtutes pluribus historiae *Romanae* temporibus clarissimo luce fulgent, saltem ad divinum maximis virtutibus insignem heroem referri placuit. Proinde ad HERCULIS in *Italiam* migrationem fama celebratam eiusque cum EVANDRO *Arcade* commercium¹, a quo heroum principe, Iovis satu edito, tanquam ex uberrimo fonte tot tamque variae fabularum ductae rationes repetitae erant, oblata annectendi opportunitas commodissima acceptissimaque videbatur. Qui cum GERONIS boves in *Italiam* duxisset, quo loco EVANDER quondam » paupere sub populo in » ter desertos dumos » *Palantium* condiderat, *regiam virginem* compressit, EVANDRI filiam, quae » hospite victa sacro FABIUM » de crimine laeto » enixa est, frequentissimae ac clarissimae gentis *Fabiae* auctorem². Alii *nympham* commemorant ma-

---

¹) LIV. I. 7. DIONYS. HAL. I. 39 sqq.

²) SILIUS VI. 634. Cf. IUVENAL. *Sat.* VIII. 13. EVANDRI filiam DIONYSIUS (I. 43) vocat LAUNAM, Λαῦναν (quae eadem esse perhibetur ac LAVINIA), ex qua HERCULEM fama est etiam PALANTEM genuisse; VARRO et alii (apud SERV. ad *Aen.* VIII. 51) PALANTIAM, quae ab HERCULE stuprata esse et *Palatino* monti, in quo sepulta est, nomen dedisse fertur; alii aliter.

trem, alii mulierem indigenam, γυναῖκα ἐπιχθραν³, in antro iuxta Tiberim amnem ab HERCULE domitam⁴. Nec sane referri ad hunc ortum non posse videtur, si post quingentos ab Urbe condita annos Q. FABIVS MAXIVS VERRUCOSVS signum HERCVLES ingenti specie Tarento Romam translatum in Capitolio iuxta suam statuam equestrem aere factam ponendum curat⁵; neque etiam est, cur cognomen HERACLA, quod monumentis inscriptum FABIVRVS gentilibus tribuitur, ab illa prosapia omnino alienum esse existimes⁶.

Nomen FABIVS in ipsa antiquitate eorum, qui in verborum originibus inquirendis operam atque studium collocarunt, ingenii acumen magnopere exercuit: cum alii non FABIOS, sed FOVIOS gentis FABIAE maiores appellatos esse contendant, propterea quod gentis auctor in fovea fuerit conceptus; alii illud nomen eos accepisse affirmant, quod ursos luposque foveis ceperint eamque artem alios docuerint: genuinum nomen postea mutatis duabus litteris in FABIOS transiisse⁷. Talis originationo quamvis sit quod mira quidem principio videatur, tamen in ea haud despicienda utique est quae ad lupos capiendos spectat significatio, cum praesertim ludis Lupercalibus fuisse Fabianorum sodalitatem constet, nimirum Lupercorum, id est sacerdotum LUPERCIV DEI, qui greges a lupis tuetur: de qua sodalitate infra disputabimus. Alii homines docti verborum FABIVS et faba similitudine capti sibi persuaserant, ut LENTVLI et CICERONES a lentibus et ciceribus serendis, STOLONES ab excidentibus inutilibus radicum circa arbores enascentibus germinibus,

³) PLUTARCH. Fab. 1. Haud raro γυναῖκα significat puellam. Cf. APPIAN. VII. 49. ἡ δὲ γυναῖς.

⁴) FESTVS V. FOVII. Unde apud poetas usitata ac decantata de FABIVS haec: Tiryntius heros (SIL. VIII. 218), Tiryntia proles (IL 3), Tiryntia gens (VII. 35), Herculei nepotes (VI. 636), Herculeus gens (OVID. Fast. II. 237).

⁵) PLUTARCH. Fab. 22. PLIN. H. N. XXXIV. 7. AUREL. VICTOR de Vir. III. 43.

⁶) V. GROTEFEND, Zeitschrift für Alterth. Wissensch. I. 1836. H. 2. S. 931. HERACLA (gen. HERACLAE) alia forma est pro HERACLES, HERCVLES; pro quo etiam invenitur HERACLIDA (— AE) et HERACLES (— ETIS). V. FORCELLIN. Thes. Sunt qui Heraclem ad Heracleam, Lucaniae urbem, pertinere falso dixerint.

⁷) Commutantur Fabianus et Favianus apud ULPIAN. ff. 37. 14. 16. V. FORCELLIN. Thes. Cf. Labicanus et Lavicanus, alia eiusmodi multa.

alii ab aliis studiis artibusque nomen traxissent, ita FABIAE gentis auctorem *fabarum* serendarum artis optime gnarum fuisse, atque inde profectum nomen². Quae ratio quanti habitasit, declarant nummi Q. FABII MAXIMI EBURNI (apud PIGHIUM *Ann. Rom.* T. III. p. 45), aedilis curulis an. 630, in quorum una facie COPIAE Deae cornu conspicitur variis fructibus *fabarumque* siliquis plenum ac foliis floribusque ornatum; in altera parte caput muliebre expressum est vivida vegetaque forma, cuius comam incomptam a fronte facieque reiectam premit corona ex *fabarum* foliis atque folliculis apte contexta, cincinnis sub eadem per collum defluentibus: quod caput creditur esse CARMENTAE vatis, quae EVANDRUM ex *Arcadia* in *Italiam* comitata est, mater illius virginis, qua HERCULE genitore princeps FABIAE gentis natus est.

In quod tempus gentis FABIAE origines incidunt, eodem ea sacra, quae ad HERCULIS *Aram Maximam* in foro boario fiebant, et *Lupercalia*, quae in honorem PANIS LYCAEI celebrabantur, instituta sunt. Quemadmodum enim EVANDRUM initio duabus sacerdotum familiis, POTITIIS et PINARIIS, sacrorum curam ad *Aram Maximam* demandasse accepimus (v. DIONYS. I. 40. LIV. I. 7. VIRGIL. *Aen.* VIII. 269), ita idem etiam duos ordines instituit LUPERCORUM, sacerdotum LUPERCII Dei, quem *Graeci* PANA appellant, FABIANORUM et QUINTILIANORUM, quibus nomina dederunt FABIVS et QUINTILIIVS, horum ordinum antistites³. Ac sane dubitari non potest, quin FABIVS ille, FABIANORUM dux eorumque sodalitatiss quasi personam gerens, filius HERCULIS idemque gentis FABIAE auctor fuerit; atque verisimile est, eam ipsam ob causam FABIANOS illorum ordinum fuisse nobiliorem, ut POTITI ad *Aram*

²) PLIN. H. N. XVIII. 3. NIEBUHR *Röm. Gesch.* Bd. III. S. 4. Probabilis esse videtur PIGHII (T. III. p. 46) sententia, PLINII loco (*Iam FABIORUM, LENTULORUM, CICERONUM, ut quisque aliquod optime genus sereret*) pro FABIORUM legendum esse FABATORUM suspicantis, quia FABIVS nomen gentile, LENTVLVS et CICERO familiarum nomina essent. Nisi forte statuere vis, PLINIUM sive eius auctorem, cum hoc scriberet, eius discriminis fuisse immemorem. Quamquam etiam nomina gentilia ab operibus agrestibus deduci, comprobatur nomen HORTENSIVS (ab *horto*) et alia.

³) De quibus rebus consulendi sunt OVID. *Fast.* II. 279. DIONYS. I. 80. PLUTARCH. *Romul.* 21. IOSTEP. XLIII. 1. FESTVS v. *Fabiani*.

Maximam quemdam principatum tenebant: cum praesertim a PROPERTIO poeta (IV. 1. 26) idem HERCULIS filius ante alios et tanquam universorum *Lupercalium* sacrorum summus antistes ac patronus quidam distincto FABIVS LUPERCVS cognomento designetur. Quoniam autem de *Lupercalibus* ipsis eorumque viae natura, quae quidem quotannis constituto die lustrationis causa fiebant et usque ad ultimam historiae *Romanae* posteritatem certo ritu agebantur, pluribus disserere a nostro consilio alienum est, arctioribus finibus nos continentes ea tantum attingere in animo est, quae in universum ad FABIOS eorumque cum QUINTILIIS ac sacris ipsis coniunctionem pertinent atque aliquam his rebus lucem afferre possunt.

Luperci a POTITIIS et PINARIIS eo differunt, quod hi re ipsa, non nomine tantum, sacerdotes *Arae Maximae* erant, illi non sacerdotes, sed pastorum iuvenes: id quod ex OVIDII versibus (*Fast.* II. 361 sqq.) apparet, ubi *Lupercalibus* agendis sacra procurant dapesque parant sacerdotes, dum *Luperci* ludos et certamina instituunt; quamquam insitiari nolumus, potuisse quidem PANIS sacerdotes etiam *Lupercos* appellari. Iuventus pastoralis principio *Luperci* erant, »fera quaedam sodalitas et plane »pastoricia atque agrestis germanorum *Lupercorum*, quorum »coitio illa silvestris ante est constituta, quam humanitas et »leges”, ut scribit CICERO (pro *Cael.* 11. 26), et qui *Palanti*, pastorum urbe, agrestes ludos suos celebrabant. In *Lupercali*, quod erat antrum sub *Palatino* monte ab EVANDRO PANI Deo *Arcadiae* sacratum (v. VIRGIL. *Aen.* VIII. 343. ibique SERV.), in quo sub cavis rupibus fontes scaturiunt, sacro luco cum PANIS ara cinctum (v. DIONYS. I. 79), eodem loco, quo ROMVLVS et REMVS expositi esse feruntur (v. PLUTARCH. *Romul.* 21), primum caesis nonnullis capellis sacrificium parabatur (v. OVID. *Fast.* II. 361); quo facto duo iuvenes nobiles adducebantur, potissimum ii quidem, ut opinor, *Luperci* appellati ac duarum sodalitatum duces, et caerimoniis quibusdam peractis sacrum cursum (ἱερὸν δρόμον seu περιδρομήν. PLUTARCH. l. l., Id. *Caes.* 61) instituebant omnes iuvenes, nudi, subligaculo e pellibus caesarum victimarum facto verecundiae causa crura pudendaque tegente, discurrentes cum circa pagum suum (κώμην. DIONYS. I. 80), id est circa montem *Palatinum*, tum per *Palantium* oppidum,

et obvium quemque scuticis (σώτεσι, cutibus: PLUTARCH.), sive pellibus hostiarum (ut scribit AURELIUS VICTOR *Orig. g. Rom.* 22), sive loris pellium caprinarum, caedentes. Mulieres adultae tantum aberat ut verbera vitarent, ut ultro se offerrent ferientibus, foecunditatem inde augeri partumque adiuvari opinantes (cf. IUVENAL. II. 142). Quotannis eo modo per lusum ac lasciviam currebatur mense *Februario*, qui est mensis februationis seu lustrationis, et quidem die decimo quinto, proprio februationis illius mensis die, quo antiquum oppidum *Palantium* una cum incolis a *Lupercis* nudis lustrabatur et expiabatur¹⁰. Posteris temporibus cum ex moribus agrestibus ad humanitatem magis magisque *Romani* excolerentur, etiam *Lupercalia* nobilitate crescebant, cum etiam iuvenes nobili loco nati frequentes magistratusque, teste PLUTARCHO (*Caes.* 61. *Anton.* 12), *Lupercorum* sodalitatibus se adiungerent et sacrum cursum antiquo more peragerent. Quis nescit, CICERONEM (*Philipp.* II. 34. III. 45) nunquam omisisse M. ANTONIUM consulem vehementer increpandi occasionem, quod tanquam *Lupercus*, nudus et unctus, per urbem discurrerat, ebrius in foro erat concionatus et C. IULIO CAESARI collegae, qui in rostris, toga purpurea amictus, in sella aurea sedebat, diadema spectante et plaudente populo imposuerat? Iuvenes sacra celebrantes in duas cohortes divisi erant, suo quamque duci subditam. FABIO et QUINTILIO, qui primi duces fuerant, mortuis alii pastorum iuvenes, fortitudine et magno animo praestantes, electi sunt; itaque paulo ante *Romam* conditam ROMULUM et REMUM fratres fuisse FABIORUM et QUINTILIORUM antistites accepimus (v. OVID. *Fast.* II. 577). Ut FABIUS nobilissimus fuerat *Lupercorum* antistes, sic REMUM quoque eiusque cohortem quendam principatum obtinuisse ex hac OVIDII (*Fast.* II. 361 sqq.) narratione satis apparet. Iuventus pastoralis cum quondam circa ROMULUM et REMUM ad festum diem agendum congregata et, sacerdotibus rem divinam parantibus, nudatis corporibus de more ludis dedita esset, subito nuntiatum est, latrones imminere gregibus; quo cognito ROMULUS et REMUS,

¹⁰) VARRO *L. L.* VI. 4: *A Lupercis februaturs populus, id est, a Lupercis nudis lustratur antiquum oppidum Palatinum.* Cf. PLUTARCH. *Romul.* 21. OVID. *Fast.* II. 19. DIONYS. I. 80.

nudi, ut erant, nam armari longum erat, diverso uterque itinere cum suis cohortibus accurrerunt, et REMO contigit, ut praedam reciperet. Qui ubi rediit, exta verubus stridentia detraxit et omni dapum apparatu potitus, haec certe, inquit, nemo nisi victor edet. Consumpta a *Fabiis* carne, quum ROMULUS infelici expeditione facta redux mensas ossaque nuda vidit, indoluit REMUM potuisse vincere, se cum *Quintiliis* suis non potuisse. Hi latrones erant NUMITORIS pastores, in *Aventino* monte e regione *Palantii* greges suas pascentes (v. DIONYS. I. 79). — *Fabiorum* principatus etiam ex ordine sacri cursus elucet, horum cohorte cursum incipiente, *Quintiliis* parvo intervallo subsequen-
 tib (v. DIONYS. I. 80): is certe ROMULI tempore ordo erat. Omnino REMUM cum suis magno et intrepido animo superiorem fuisse verisimile est *Quintiliis*, quorum dux ROMULUS, ut PLUTARCHUS (*Romul.* 6 et 7) scribit, forti quidem magnoque erat animo, sed omnibus in rebus consilio et prudentia civili praestantior, ac magis ad imperandum quam ad obediendum natus. Quia REMUS praedonibus ac NUMITORIS pastoribus tantum negotii facessebat, huic maxime insidiae parabantur. Rebus enim divinis perpetratis cum iuventus in tres cohortes ad currendum certis intervallis divisa quondam ad *Lupercal* constitisset, ita ut REMUS primae, ROMULUS secundae praeesset, hanc tertia alia sequeretur, cumque prima cohors excurrisset, NUMITORIS pastores in *Fabios* ob iram illatarum iniuriarum praedaeque impetum fecerunt, ROMULI cohorte non expectata armati inermes oppresserunt et REMUM ducem captum vinctumque *Albam* deduxerunt¹¹. — Tertia cohors, a DIONYSIO commemorata sed non nominata, quae post *Quintilios* currebat, fortasse quasi accessionem quandam appendicemque efficiebat, non iuvenum modo, sed etiam seniorum, permixtae hominum turbae. Postea vero facta etiam tertia est cohors, nova *Lupercorum* sodalitas, quae priscis duabus adiecta est a C. IULIO CAESARE, *Iuliana* seu *Iulianorum* sodalitas appellata, τριτὴ ἐταιρεία, Ἰουλιὰ. V. SUTTON. *Caes.* 76. DIO CASS. XLIV. 6.

¹¹) AELIUS TUBERO apud DIONYS. I. 80. Paulo discrepat FABII PICTORIS narratio, quam memoriae mandavit DIONYS. I. 79. Cf. LIV. I. 5. AUREL. VICTOR, *Orig. g. Rom.* 22.

Postquam de FABIO, HERCULIS filio, eodem *Fabio Luperco*, atque etiam de *Fabiana Lupercorum* sodalitate diximus, iam progredi ad eiusdem stirpis virum licet, qui sub Urbis conditae tempore vixisse fertur, ad FABIUM, ROMULI ducem, sive FABIUM CELEREM centurionem. REMUS humiles Urbis muros contemnens cum ludibrio fratris novum opus transiluisset, alii eum ab irato ROMULO, alii a CELERE, ROMULI amico, interfectum esse tradunt; alii a CELERE, operis quodam curatore (ὁς ἦν ἐπιστάτης τῶν ἔργων: DIONYS. I. 87), alii a FABIO, ROMULI duce, alii denique a FABIO CELERE centurione, eum aut scaphio (fodendi hauriendive instrumento) aut rutro aut rastro pastoralis esse trucidatum memoriae prodiderunt. Auctores sunt Liv. I. 7. PLUTARCH. *Romul.* 10. AUREL. VICTOR de *Vir.* III. 1. OVID. *Fast.* IV. 837 sqq. EUSEB. *Chron.* p. 99. b. (ed. Pontac.). Cf. ZONARAS. MARIANI SCOTI *Chron.* ad ann. 3445. PAULUS DIACON. *Hist. Miscell.* I. SERVIUS (ad *Aen.* VI. 780) affirmat, post illud fratrum auspiciis fama celebratissimum, certamine irarum ad caedem verso, REMUM a ROMULI militibus in turba ictum cecidisse: cui narrationi antiqua auctoritate confirmatae iam LIVIUS (I. 7), altera fama quamvis vulgatiores esset, maiorem fidem tribuisse videtur. His propositis, quandocunque facta res est, nomen interfectoris eiusque ordo satis illustrata sunt. ROMULUS et REMUS, perpetrata AMULII caede et *Albana* re NUMITORI permissa, cum magna *Albanorum* multitudine — quinquaginta familiae feruntur, nobilissima *Troiana* stirpe oriundae — ad novam coloniam condendam profecti sunt, pecunia, armis, servis aliisque rebus necessariis abundantes, voluntario nobilium humiliumque hominum numero comitante. Tota colonorum multitudo erat bipartita, summo ROMULI REMIQUE imperio parens (v. DIONYS. I. 85), ita tamen ut uterque velut exercitus in plures partes esset divisus, quibus singulis dux sive centurio praeerat. Talis ROMULI dux fuit *Talassius* ille, cuius globus ex *Sabinis* virginibus unam, longe ante alias specie ac pulchritudine insignem, rapuit praedamque in ducis sui domum detulit¹². Nec dissimilem equidem fuisse virum arbitror FABIUM, a quo REMUM interfectum esse accepimus. Rutrum aut, ut alii volunt, ra-

¹²) V. LIV. I. 9. PLUTARCH. *Romul.* 15. SERV. ad *Aen.* I. 655. EUSEB. l. c.

strum pastorale, quo cruentum facinus perpetratum est, ulciscendi cupiditas casu quodam inermis operum curatoris, ubi is nec opinatus murorum humilitatem derisam vidit, manibus obiecit. Nomen CELER, quod apud DIONYSIUM, PLUTARCHUM et OVIDIUM nomen viri proprium perhibetur, nihil aliud quam qualis FABIVS ille quoque munere atque ordine fuerit, declarat. CELEREM nomen, unde *Celerum* ordo oriundus, omni numero vi celeritatis esse alienum, quamquam PLUTARCHVS (*Romul.* 10) interfectorem celeri fuga in *Etruriam* abiisse testatur; etiam VALERII ANTIATIS (apud DIONYS. II. 15) opinionem, tres antiquissimas equitum centurias *Celerum* nomen quaesivisse a CELERE duce seu tribuno suo, falsam esse, iam diu satis constat, demonstratumque est, *Celeres* esse equites, ideoque *Celerem* equitem¹⁵. Ordo ille, a *Latinis* repetendus; per ROMULUM *Alba Romam* transiit. CELER *Albae* appellabatur dux seu centurio, qui equo vectus turmae suae imperitabat; quod nomen ROMVLVS, cum rei militaris rationes constitueret, ad equitum centurias a se compositas transtulit. Quia FABIO novos muros tuendi provincia demandata erat, eundem, ut qui HERCULIS proles esset, *Celerum Latinorum* ROMULI principem fuisse verisimile est; unde ultro efficitur, ut Urbis conditor, cum equitum centurias constitueret, in eundem primum etiam tribuni *Celerum* dignitatem detulisse videatur. — Admirationem quidem movere nostram poterit, quod ille ipse, cui FABIO nomen, caedem dicatur perpetrasse REMI, licet hic ludis *Lupercalibus Fabiorum* sodalitati praefuerit. At considerandum est, cum fratres *Alba* proficiscerentur, fieri potuisse, ut in colonorum partitionibus par *Lupercalium* sodalitatum ratio non haberetur; praeterea *Fabiorum* et *Quintiliorum* nominibus in universum tantum *Lupercorum* sodalitates distinguebantur, omisso singulorum virorum, qui iis continebantur, nominum discrimine, ita ut *Quintiliorum* numero posset aliquis interesse, qui FABIVS, in *Fabiis*, qui QUINTILIIVS nominabatur.

Gentis FABIAE origines ex iis, quae disputavimus, ad *Lati-*

---

¹⁵) V. RUHNKEN. *Opusc. Lugdun. an.* 1823. T. II. p. 711 sq. WOLF's *Vorlesungen über Röm. Alterth.*, herausgegeben von GÜRTLER und HOFFMANN. Leipzig 1835. S. 42. NIEBUHR *Röm. Gesch.* Bd. I. S. 367.

norum populum referendas esse manifestum est. Argumento haud infirmissimo sunt *Fabienses*, quorum PLINIUS¹⁴ mentionem facit, incolae loci in *Latio* non procul *Alba longa* siti, quem, sive ille *FABIA*, sive *FABIUM*, sive *FABII* appellatus fuerit, fortasse antiquissimam *FABIORUM* sedem ac domicilium habendum esse suspiceris¹⁵. A cuius pagi incolis *Lupercalia* eximio studio celebrata, atque inde eorum sodalitatem singulari *Fabiorum* seu *Fabianorum* nomine designatam esse, quis est, qui suo quodam iure negare possit? *Fabii* enim, quos ROMULUS *Romam* deduxit, voluntarii fuisse videntur. Cum NIEBUHRIUS (*Röm. Gesch.* Bd. II. S. 198. Anm. 381. Cf. S. 222. Anm. 441) dicit: »*FABIOS Sabina* stirpe oriundos esse memoriae proditur” respexisse is quidem ad LIVII (V. 46) videtur verba: *Sacrificium erat statum in Quirinali colle genti FABIAE*: cui testimonio adiiicere possis, quod Q. FABIVS PICTOR an. 563 flamen *Quirinalis* erat (v. LIV. XXXVII. 51), ut fortasse alii aliis temporibus (v. PIGN. *Ann. Rom.* T. II. p. 61 et 62). At vero ut id consentaneum sit, nonne pari iure consentaneum esse iudices, si quis ROMULUM quoque, qui in Deorum numerum relatus QUIRINUM nomen accepit et hoc nomine in templo suo in colle *Quirinali* praecipua religione colebatur, *Sabinum* fuisse velit? Meo quidem iudicio nihil aliud inde consequi videtur, nisi quod PIGNIO visum est, QUIRINUM a gente *FABIA*, quam ROMULUS vivus singulari caritate et familiaritate amplexus eximiis, ut supra audivimus, honoribus affecerat, privata quadam ac praecipua religione semper eultam fuisse. — Alio loco NIEBUHRIUS (S. 380. Anm. 756) dicit: »Quod FABIVS prius fuit cum *Maleventanis* connubium, quam cum plebeiis, id explicari posse videtur ex *Sabina* gentis *FABIAE* origine,” haud dubie memor verborum FESTI v. NUMERIUS: NUMERIUS praenomen nunquam ante fuisse in patricia familia di-

¹⁴) H. N. III. 5; qui ex agro Latino — *Fabienses*: in monte Albano Foropulienses: ex Falerno Frusinates cet.

¹⁵) *FABIANUM pagum in agro Sulmonensi*, a PLINIO (XVII. 26) commemoratum, huc traherem, nisi irrigationes, de quibus hoc loco sermo est, ad *Sulmonem in Pelignis*, ubi OVIDIVS (*Trist.* IV. 10. 3) natus est, pertinerent. Erat enim etiam *Latii* urbs, nomine *Sulmo*. PLIN. III. 5: *In Latio clara op-pida* — Norba, Sulmo cet.

citur, quam is FABIVS, qui unus post sex et trecentos ab Etruscis interfectos superuit, inductus magnitudine divitiarum, uxorem duxit OTACILII Maleventani, ut tum dicebatur, filiam ea conditione, ut, qui primus natus esset, praeenomine avi materni FABIVS appellaretur. Equidem cum contendere audeo, pace magni viri dixerim, hoc connubium nihil coniungi cum Sabina FABIAE gentis origine, tum provoco ad locupletissimos auctores, qui testantur, et cives Romanos connubium habuisse cum peregrinis ita, si concessum esset, et usu factum esse, ut connubium finitimis externisque daretur: quorum auctorum alter est ULPIANVS (V. 4), cuius haec verba sunt: *Connubium habent cives Romani cum civibus Romanis, cum Latinis autem et peregrinis ita, si concessum sit*; alter LIVIVS (IV. 3), qui his verbis utitur: *connubium, quod finitimis externisque dari solet*. Nihil afferri poterit, cur FABIO post gentis inclutae ad Cremeram interneccionem connubium cum Sabina ditissima concessum non sit, propterea quod et hac coniunctione vetusta nobilissimae gentis auctoritas ad ipsius reipublicae Romanae utilitatem ac salutem conservabatur ac confirmabatur, et inde a T. TATII regis temporibus inter Romanos ac Sabinos artissimum quoddam vinculum intercedebat, ut ex CANULEII oratione apud Liv. IV. 3 et 4 elucet, NUMA POMPILIUS et CLAUDII multique alii nobilissimi Romani genus suum a Sabinis repetebant.

Embricae.

A. DEDERICH.

B L A D V U L L I N G.

Bij HERACLIT. Alleg. Hom. cap. 17 (pag. 34) wordt van PLATO gezegd: τὴν γὰρ ὅλην ψυχὴν διήρηκεν εἰς γένη δύο, τό τε λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον ὑπ' αὐτοῦ προσαγορευόμενα. HERACLITUS heeft geschreven διήρηκεν εἰς μέρη δύο, zoo als blijkt uit de volgende woorden: τοῦ δ' ἁλόγου μέρους εἰδικωτέρων ὑφίσταται διαίρεσιν, εἰς δύο μερίζων.

Leiden, Februarij 1855.

E. M.

AANTEKENINGEN

OP DE

ACHARNERS VAN ARISTOPHANES.

(Poëtae Scenici Graeci, Ed. G. DINDORF. Leipz. 1830).

(Vervolg van bl. 27).

Vs. 650. Τούτους γὰρ ἔφη τοὺς ἀνθρώπους πολὺ βελτίους γε-
γενῆσθαι.

Het *perfectum* γεγενῆσθαι is hier evenmin op zijne plaats als het *praesens* εἶναι zulks wezen zou. De groote koning beweert niet, dat de landgenooten van den dichter beter waren, maar dat zij door hem beter waren geworden. Men leze: πολὺ βελτίους τε γενέσθαι.

Vs. 656 vlg. Φησὶν δ' ὑμᾶς πολλὰ διδάξειν ἀγαθ', ὥστ'
εὐδαίμονας εἶναι,
οὐ θωπεύων, οὐδ' ὑποτείνων μισθοὺς, οὐδ' ἐξαπατύλλων,
οὐδὲ πανουργῶν, οὐδὲ κατάρδων, ἀλλὰ τὰ βέλτιστα διδάσκων.

Wij mogen bij het lezen der woorden πολλὰ διδάξειν ἀγαθὰ met eenig regt aan de zuiverheid der overlevering twijfelen. De dichter zou toch, zoo zijne belofte in die woorden vervat geweest ware, niet een oogenblik later juist dezelfde uitdrukking gebruiken, om ons te leeren hoe hij die belofte vervullen wilde (Φησὶν δ' ὑμᾶς πολλὰ διδάξειν ἀγαθὰ — τὰ βέλτιστα διδάσκων). De andere *participia*, waarvan τὰ βέλτιστα διδάσκων de tegenhanger is, en die strekken om aan te

toonen, hoe men eene dergelijke belofte verkeerd zou kunnen uitleggen, passen mede geen van allen op *πολλὰ διδάξειν ἀγαθὰ*. Aan de corruptie valt, naar ik geloof, niet te twijfelen; men leze:

φησὶν δ' ὁμᾶς πόλλ' ἔτι δρᾶσειν ἀγὰθ' ὥστ' εὐδαίμονας εἶναι, κτέ.

Vs. 675. *ἡνίκ' ἂν ἐπανθρακίδες ὥσι παρακείμεναι,
οἱ δὲ Θασίαν ἀνακυκῶσι λιπαράμπυκα,
οἱ δὲ μάττωσιν κτέ.*

Zoo in deze verzen een rijke en volledige maaltijd beschreven werd, waar men niet alleen visch, maar ook koeken en meel-spijzen vond, zou het *verbum μάττειν* ons niet mogen bevreemden. Dit is echter het geval niet: de eenige spijs, die de dichter noemt, is *gebakken visch met eene saus*, die men zeker niet *gekneed* heeft. Een oud *scholion* op dit vers leert ons, wat er oorspronkelijk gestaan heeft. Οἱ δέ, zegt de *scholiast*, *Θασίων Φασι βάρμα λέγεσθαι ἐκ τῶν ἀπὸ πυρὸς ἰχθύων*, en een weinig verder: *οἱ δὲ τὴν λεγομένην θερμοπότιδά ἢ Θασίαν ζωμάλμην εἰς ἣν ἀπέβαπτον τὰ ἡνθρακωμένα τῶν ἰχθύων*. Men schrijve: *οἱ δὲ βάπτωσιν*, en vergelijke *ATHENAEUS*, die VII. 329. 6. uit de *Holcades* van *ARISTOPHANES* het volgende vers aanvoert: *ὁ κακοδαίμων, ὅστις ἐν ἄλμῃ πρῶτον τριχίδων ἀπεβάβθη*, en daarbij aanmerkt: *τοὺς γὰρ εἰς τὸ ἀπανθρακίζειν ἐπιτηδεύουσ ἰχθύς εἰς ἄλμην ἀπέβαπτον, ἣν καὶ Θασίαν ἐκάλουν*.

Vs. 675. *Οὕτω σοβαρὸν ἔλθε μέλος εὐτονον, ἀγροικότερον,
ὥς ἐμὲ λαβοῦσα τὸν δημότην.*

Het is zeer natuurlijk, dat een choor van *Acharners* de *Muze* om een lied vraagt, dat de kernachtige en degelijke eigenschappen van den boerenstand bezit, een *μέλος ἀγροϊκόν*. Doch dit is niet de zin van den *comparativus ἀγροικότερον*, dien men hier leest: want terwijl men bij den *positivus* zich naar verkiezing de goede of niet prijzenswaardige hoedanigheden van den landbewoner denken kan, wijst de *comparativus* slechts de overdrijving en het misbruik daarvan aan. De oude lezing, tot op *BRUNCK*, was *ἀγροικότονον*. Zoo staat ook bij den *scholiast*, en *BERGK* heeft het onlangs weder in den tekst opgenomen. Maar na *εὐτονον* wil dat woord mij niet bevallen. Misschien

heeft ARISTOPHANES een nieuw woord gevormd en geschreven: ἀγροικότορον, d. i. hel klinkend en duidelijk, als de krachtige stem van den boer.

Vs. 676—718. Zoowel de *strophe* als de *antistrophe* der *parabasis* telt in onze uitgaven zestien *trochaici*. Oorspronkelijk was hun aantal geringer; want twee van die verzen in de *strophe* en eveneens twee in de *antistrophe* zijn het werk eens interpolators. De bewijzen tegen de beide verzen der *antistrophe* zijn zóó sterk en afdoende, dat dáár omtrent de interpolatie geen twijfel kan overblijven. Tenzij men wilde aannemen dat in de *antistrophe* oudtijds twee verzen gevonden werden, die later door een verzuim der afschrijvers verloren waren gegaan, en dat de beide onechte verzen juist moesten strekken, om die te vervangen; eene onderstelling, die door geene gaping in den zin geregtvaardigd wordt, en veel minder waarschijnlijk heeft, dan eene eenvoudige interpolatie; ten zij men dit aanneme, staat het dus vast, dat de *antistrophe* in der daad slechts veertien *trochaici* telde. Ik geloof dat de meeste mijner lezers dit met mij eens zullen zijn, nadat zij de bewijzen voor mijne stelling hebben ingezien, die ik hier laat volgen. De onechte verzen zijn vs. 717. 718, de twee laatsten van de *parabasis*:

καξελαύνειν χρὴ τὸ λοιπὸν, καὶ φύγη τις, ζημιῶν
τὸν γέροντα τῷ γέροντι, τὸν νέον δὲ τῷ νέῳ.

De taal dezer verzen is in vele opzigten gebrekkig. Het *verbum* ἐξελαύνειν h. v. krijgt van den schrijver eene beteekenis, die het Attische spraakgebruik niet kent; bij hem is het zoo veel als φυγαδεύειν, verbannen, volgens regterlijke uitspraak; de Attische schrijvers daarentegen verstaan daaronder verjagen, het land uitdrijven, zonder vonnis, zoo als de sterke handelt jegens den zwakkeren. Gesteld echter dat ἐξελαύνειν verbannen beteekent, zoo als de schrijver wil, wanneer en in welk geval men in het vervolg verbannen moet, vernemen wij niet; want de plaatsing van καί voor ἀν φύγη τις, maakt dat men die woorden uitsluitend met ζημιῶν verbinden moet. Ook zouden zij ons niet veel verder brengen; want hier, nog meer dan in het gebruik van ἐξελαύνειν, heeft de man zijne onkun-

de getoond. Men weet hoe dikwijls *φύγειν* bij de Atheners beteekent, *aangeklaagd zijn, te regt staan*. Onze schrijver herinnerde zich zulks, en wilde aan het woord dien zin geven; hij vergat echter dat alleen het *praesens* hem dienen kon. Het *metrum* bragt hem in het naauw, dat op deze plaats eene korte lettergreep eischte; en dus schreef hij *καὶ φύγη τις*. Zijn vers is hierdoor tot wartaal geworden; want daar *καὶ φύγη τις* niet beteekent, *zoo iemand te regt staat*, maar, *zoo iemand eenmaal in zijn leven te regt gestaan heeft*, eischt hij thans, dat men iedereen straffe, die ooit van te voren beschuldigd geweest is, al wordt op het oogenblik niets tegen hem ingebracht. De ongerijmdheid hiervan behoeft geen bewijs; maar zelfs het *praesens* ware niet veel beter geweest, daar dan nog uit de woorden des schrijvers zou volgen, dat elke aanklagt eene veroordeeling na zich slepen moest. Het tweede vers is niet beter dan het eerste. De *dativi* τῷ γέροντι en τῷ νέῳ moeten den persoon aanwijzen, door middel van wien het volk zal verbannen en straffen. Deze constructie is den Atheners geheel onbekend. Bij *ζημιῶν* staat *de straf* in den *dativus*, θανάτῳ of τολάντῳ *ζημιῶν* en dergelijken, doch *ζημιῶν τὸν γέροντα τῷ γέροντι*, in den zin van *de hulp van eenen grijsaard gebruiken om eenen anderen grijsaard te straffen*, is iets ongehoords. Tot hiertoe hebben wij gesproken over de taal: laat ons nu voor een oogenblik aannemen, dat de ongelukkige schrijver werkelijk gezegd heeft, wat hij heeft willen zeggen, en nagaan, hoezeer dit in strijd is met de bedoelingen van den dichter. De zin had deze moeten zijn: »en in het vervolg moet men, in geval een grijsaard te regt staat, dezen laten verbannen of straffen door eenen grijsaard, en eenen jongeling door eenen jongeling.” De woorden zijn duidelijk, de bedoeling duister. Wie is hij die verbant en straft? Niemand anders, als de regter. Wil dus de schrijver den grijsaard eenen grijsaard tot regter geven? Neen voorzeker; want dan zou hij het meervoud hebben gebruikt: men mag immers niet onderstellen, dat het hem onbekend was, dat regtszaken van eenig belang te *Athene* niet door eenen enkelen regter werden beslist. De oplossing van het raadsel vindt men in eene vergelijking met de verzen die voorafgaan, vs. 714—717.

ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς γέροντας οὐκ ἔᾶθ' ὕπνου τυχεῖν,
 ψηφίσασθε χωρὶς εἶναι τὰς γραφὰς, ὅπως ἂν ἤ
 τῷ γέροντι μὲν γέρων καὶ νωδὸς ὁ ξυνήγορος
 τοῖς νέοισι δ' εὐρύπρωκτος καὶ λάλος χῶ Κλεινίου.

ARISTOPHANES wist, dat de jonge lieden van zijnen tijd zich meer dan vroeger op welsprekendheid, spitsvondigheden en redenaarskunsten toelagden, en daarmede de oude lieden, die eene andere opleiding gehad hadden en van die dingen weinig wisten, zonder moeite voor de regtbank in het ongelijk stelden. Hij wil daarom, zegt hij lagchende, eene nieuwe wet in de regtspleging invoeren; dat namelijk in eenen regtshandel, die tegen dezen of genen van wege den staat wordt gevoerd, de openbare aanklager (ὁ ξυνήγορος) ongeveer denzelfden ouderdom hebbe, als de beschuldigde, opdat de kansen voor beiden gelijk staan. Ziedaar de ware toedragt der zaak. Onze interpolator heeft daarvan eene *paraphrasis* geleverd, die toont dat hij niet eens deze bedoeling van den dichter begrepen heeft. Terwijl deze de gelijkheid van ouderdom met den beschuldigde voor den openbaren aanklager begeert, geeft hij die aan den man, die verbant en straft, dat is aan den regter; maar behoudt niet te min uit de bovenstaande verzen het enkelvoud, dat toch weder alleen bij den aanklager past. De man heeft niet eens ingezien, dat de nieuwe wet, volgens ARISTOPHANES, zich tot doel stelde, de zaak den ouden gemakkelijk te maken en de kansen van vrijspraak voor hen te vermeerderen: men moet, zegt hij, in elk geval verbannen en straffen, maar de gelijkheid van jaren niet uit het oog verliezen; een heerlijke troost, voorwaar!

Hiermede is, naar mijn oordeel, de onechtheid van de beide laatste verzen der *antistrophe* voldingend bewezen. Misschien vindt men het vreemd, dat ik de *antistrophe* bij voorkeur het eerst heb behandeld. Doch in de *strophe* zijn de verdachte verzen niet, zoo als hier, met elkander tot eenen volzin verbonden, zoodat een bewijs dat het eerste vers betreft, tevens afdoende is voor het tweede en het eene niet zonder het andere kan worden veroordeeld. De beide verzen zijn daar door eenige andere gescheiden, en de gronden die men heeft om ze voor eene interpolatie te houden, noch dezelfden, noch even sterk.

Ik heb om die reden in de eerste plaats willen aantonen dat althans de *antistrophe* niet meer dan veertien *trochaici* telt. Men zou voorzeker weinig oordeel toonen, zoo men op dezen grond een vers van de *strophe* wilde uitstooten, waarop niets aan te merken was: doch de zaak verandert, waar een vers wel geene feilen tegen de taal bevat, noch wat den zin betreft geheel en al ongerijmd is, maar toch overtollig, zwak en weinig overeenkomstig met den geest des dichters en het onderwerp blijkt te zijn. In zulk een geval wordt, hetgeen anders bij een loszen twijfel blijven zou, door eene vergelijking met het aantal verzen der *antistrophe*, tot zekerheid. Zóó is het b. v. met den eersten *trochaicus* van de *strophe*, vers 676.

οἱ γέροντες οἱ παλαιοὶ μεμφόμεσθα τῇ πόλει.

De zin van dit vers is zoo duidelijk mogelijk. Het dient, even als in proza een opschrift boven een hoofdstuk, om ons bij voorbaat bekend te maken met het onderwerp. Doch wij bezitten reeds eene inleiding in de *cretici*, welke den *trochaicus* voorafgaan. Misschien zal men antwoorden dat daar de inhoud van het lied niet vooruit verkondigd wordt. Maar waartoe was dit noodig? het lied zelf moet ons daarmede bekend maken. Nadat het choor vol ijver de *Muze* van *Acharnae* om een krachtig, vurig en helklinkend lied gesmeekt heeft, moet men verwachten dat het terstond in den eersten *trochaicus* den besten de zaak zelve aanvatten zal, en is als overgang de partikel γάρ voldoende, zoo als men die leest in vers 677:

δεῦρο Μοῦσ' ..... οὕτω σοβαρὸν ἔλθῃ μέλος εὐτονον,
ἀγροικόντονον.

ὡς ἐμὲ λαβοῦσα τὸν δημότην.

οὐ γὰρ ἀξίως ἐκείνων, ὃν ἐναυμαχήσαμεν,

γυροβοσκούμεσθ' ὑφ' ὑμῶν ἀλλὰ δεῖνὰ πᾶσχομεν.

In weêrwil van dit alles zou men vers 676 elders misschien ongemoeid laten. Maar hier komt de *antistrophe* ons te hulp; door haar weten wij dat de *strophe* twee verzen te veel telt: het vers, waarvan wij spreken, is niet alleen overtollig, maar de plaats wint in schoonheid, zoo men het uitstoot: waarom zouden wij aarzelen?

Het tweede vers van de *strophe*, dat men met regt voor

eene interpolatie houden mag, vindt men een weinig verder, vs. 689.

ὁ δ' ὑπὸ γήρως μασταρύζει, κἄτ' ὀφλὼν ἀπέρχεται.

De echtheid van dit vers heb ik reeds voor eenige jaren hooren betwijfelen, doch ik herinner mij thans niet door wien. Het is blijkbaar voor de eerste helft gemaakt naar vs. 683. *τονθορύζοντες δὲ γήρᾳ*; voor de tweede eene copie van vs. 691. *τοῦτ' ὀφλὼν ἀπέρχομαι*. De gedachte om die beide stukken in één vers te verbinden is zeer ongelukkig. Het is als of de veroordeeling eene straf ware, welke men den ouden man om zijne onduidelijke spraak oplegde. Het *verbum* *μασταρύζειν* zelf komt slechts bij *grammatici* en *lexicographi* voor, die het over de beteekenis daarvan lang niet eens zijn. Hij, die het hier plaatste, heeft ongetwijfeld aan het woord den zin gehecht, dien ook *τονθορύζειν* bezit. Dat overigens het vers niet van ARISTOPHANES zijn kan, van wien wij niet mogen onderstellen, dat hij eene slechte copie zijner eigene verzen geleverd heeft, behoeft naauwelijks een betoog. De interpolator heeft misschien gedacht, dat vs. 690 vlg.

εἶτα λύζει καὶ δακρύει καὶ λέγει πρὸς τοὺς φίλους,

οὐ μ' ἐχρῆν σορὸν πρίσθαι, τοῦτ' ὀφλὼν ἀπέρχομαι.

niet genoegzaam gemotiveerd was, zoo de veroordeeling niet eerst vermeld werd. Hij had echter moeten begrijpen, dat ARISTOPHANES, door ons in de eigen woorden van den grijsaard met den afloop van het regtsgeding bekend te maken, eene veel schoone en meer pathetische wending aan de voorstelling gegeven heeft.

Zoo ik mij in mijn oordeel over de beide verzen der *strophe* niet vergis, is de zaak hiermede afgedaan en het evenwigt van *strophe* en *antistrophe* hersteld.

Vs. 685. ὁ δὲ νεανίας ἑαυτῷ σπουδάσας ξυνήγορεῖν

ἔς τάχος παίει ξυνάπτων τρογγύλοις τοῖς ῥήμασι, κτῆ.

Het is eene bekende zaak dat de woorden *ξυνήγορος* en *ξυνήγορεῖν* bij de *Atheners* niet alleen gebruikt worden van hem die een' bijzonderen persoon in een regtsgeding bijstaat en voor hem pleit, maar ook van de redenaars, die de staat tot zijne zaak-

waarnemers en advokaten benoemt, zoo dikwijls hij tegen iemand om eenig misdrijf of pligtverzuim eene vordering instelt. ARISTOPHANES neemt in dezen choorzang het substantivum *ξυνήγορος* in den laatsten zin. Dit blijkt ten duidelijkste uit de wijze waarop hij het woord bezigt in vs. 705 en 715. Ik houd mij overtuigd dat ook het *verbum* *ξυνηγoreîn* in vs. 685 zoo verstaan moet worden, schoon de tekst onzer uitgaven zoowel deze uitlegging als elke andere schijnt te tarten. De moeilijkheid ligt in den *dativus* *ἑαυτῷ*, die met *ξυνηγoreîn* verbonden (een ander woord, waaraan men hem zou kunnen toevoegen, is er niet), aan den zin eene wending geeft, die met de bedoeling van het choor niet overeenkomt. Immers dit beklagt zich over de handelwijze van het volk, dat in processen van den staat tegen particulieren steeds *jonge* redenaars en advokaten tot openbare aanklagers benoemde en door hen de zwakke en in regtszaken niet zeer bedrevene oude lieden bij de regters in het ongelijk stelde. Zulk een geval wordt ons hier beschreven. De oude lieden staan bedeesd en in angstige verwarring op de *Pnyx* bij den *λίθος*. Met welke trekken zal de dichter ons nu den jongeling schilderen, die hen beschuldigen moet? Men zou denken, als iemand, die zich aan deze taak wijdt, die er zich op toegelegd heeft, en reeds meermalen *ξυνήγορος* geweest is. En inderdaad, deze is de beteekenis van *σπουδάσας* *ξυνηγoreîn*. Doch het ongelukkige *ἑαυτῷ* dwingt ons die woorden anders te begrijpen: *ξυνηγoreîn* *ἑαυτῷ* beteekent of niets of advocaat te zijn in zijne eigene zaak, en de man, die voor het volk spreken moet, zal dus bij voorkeur iemand wezen, die er zich op toegelegd heeft om te spreken in zijne eigene zaak. De ongerijmdheid hiervan springt in het oog. Buitendien herinner ik mij niet het *verbum* *ξυνηγoreîn* ooit gelezen te hebben van iemand, die voor zich zelven pleitte.

De Heer W. DINDORF heeft, naar het schijnt, dit gevoeld en daarom in de Parijsche uitgave van ARISTOPHANES, bij DIDOT, de gissing van ELMSLEY op deze plaats in den tekst gebragt:

ὁ δὲ νεανίαν ἑαυτῷ σπουδάσας *ξυνηγoreîn*.

De zin, dien het vers hierdoor erlangt, is duidelijk. » Maar gene, die zich beijverd heeft om eenen jongeling tot *ξυνήγορος*

te krijgen." DINDORF neemt dus hier *ξυνηγορεῖν* niet in den zin, dien *ξυνήγορος* in vs. 705 en 715, heeft, maar eenvoudig van den persoon, die eenen spreker met eene rede ondersteunt. Dit pleit tegen zijne gissing. Het woord moet hier bij het behandelen van dezelfde zaak ook de beteekenis hebben, die het weinige verzen later heeft. Maar dit is niet alles. Wien bedoelt, in den tekst van DINDORF, de schrijver met het *pronomēn* ὁ δέ? Natuurlijk den man, die de beschuldiging instelt. Doch wij hebben gezien dat dit geschiedde door eenen van wege den staat benoemden *ξυνήγορος*. Die *ξυνήγοροι* waren zelve jonge lieden, en behoeften zich dus de hulp van eenen jongeling niet te verzekeren.

DINDORF heeft de corruptie ten onregte gezocht in *νεανίας*; zij ligt veeleer in *ἐαυτῷ*. Het moet ons bij de naauwkeurigheid, waarmede ARISTOPHANES het begin en den voortgang van het regtsgeding schildert, bevreemden dat hij van het optreden van den jongen advocaat geen woord zegt; het spreekt immers van zelf dat dit niet minder karakteristiek moest zijn, dan zijne overige handelwijze. Ik geloof daarom dat de dichter het niet verzuimd heeft en zie in *ἐαυτῷ* eene verknoeijng van het *verbum* ἐσφττει. Deze uitdrukking gebruikt hij meermalen van personen, wier verschijnen zich door haast, drift en ongeduld kenmerkt. Zie *Nubes* vs. 543 en 996, *Vespae* vs. 120. Hier teekent zij zeer schoon het winderig optreden van den jongen redenaar, tegenover de zwakke houding der oude lieden:

τουθορύζοντες δὲ γήρᾳ τῷ λίθῳ προσέσταμεν,
οὐχ ὄρῶντες οὐδὲν εἰ μὴ τῆς δίκης τὴν ἡλύγην·
ὁ δὲ νεανίας ἐσφττει, σπουδάσας ξυνηγορεῖν,
καὶ τάχος παῖσι ξυνάπτων τρογγύλοις τοῖς ῥήμασι κτέ.

De verandering van *ἐαυτῷ* in *ἐσφττει* heeft natuurlijk in het volgende vers die van *ἐς* in *καὶ* ten gevolge.

Vs. 705. τῷ γὰρ εἰκὸς ἄνδρα κυφὸν, ἡλίκον Θουκυδίδην,
ἐξολέσθαι συμπλακέντα τῇ Σκυθῶν ἐρημῇ,
τῷδε τῷ ΚηΦισοδῆμῳ τῷ λάλῳ ξυνηγόρῳ;

Omtrent den persoon, die THUCYDIDES als *ξυνήγορος* beschul-

digd heeft, heerscht eenige onzekerheid. Hij wordt in vs. 705 CEPHISODEMUS genoemd; uit vs. 710 daarentegen moet men opmaken dat zijn naam EUATHLUS was. CEPHISODEMUS vindt men elders niet vermeld; doch EUATHLUS was een beruchte *ξυνήγορος* of openbare aanklager. Dit blijkt uit een vers van ARISTOPHANES *Holkades*, dat de *scholiast* in zijne aantekening op vs. 710 bewaard heeft:

ἔστι τις πονηρὸς ἡμῖν τοξότης *ξυνήγορος*
ὥσπερ Εὐαθλὸς παρ' ὑμῖν τοῖς νέοις.

Dezelfde EUATHLUS komt ook voor in de *Vespas* vs. 592, en PLATO *Comicus* had hem in den *Pisander*, CRATINUS in de *Thracische vrouwen* genoemd. Zie de *scholia* op de *Vespas* vs. 592. De vader van EUATHLUS had bloedverwanten onder de *Scythen* (zie vs. 712), hij zelf wordt in het vers van de *Holkades* een gerechtsdienaar genoemd (*τοξότης*, hoogschutter), en in vers 704 wordt over de Scythische verwantschap van den beschuldiger, die daar thans CEPHISODEMUS heet, gelagchen. Dit maakt het zeer waarschijnlijk, dat de *ξυνήγορος* van vs. 704 en 705 inderdaad dezelfde is, als die van vs. 710 en de vlgg. De zwaarigheid kan zonder moeite worden opgelost, zoo men met mij aanneemt dat CEPHISODEMUS de vader was van EUATHLUS. De *genitivus* moet dan in vs. 705 komen in plaats van den *dativus*;

τῷδε τῷ Κηφισοδήμου, τῷ λάλῳ *ξυνηγόρῳ*.

EUATHLUS was juist door zijnen vader met de *Scythen* verwant, zie vs. 712: het is dus ligt te begrijpen, dat ARISTOPHANES hem zijne geboorte heeft willen herinneren, en daarom niet zijnen naam genoemd, maar hem door dien zijns vaders aan het publiek aangewezen heeft.

708 vlg. ὅς μὰ τὴν Δήμητρ', ἐκεῖνος ἦν ἐκ' ἣν Θουκυδίδης,
οὐδ' ἂν αὐτὴν τὴν Ἀχαιὴν ῥαδίως ἠνέσχετο.

De behandeling, die THUCYDIDES zich thans zelfs van eenen ellendeling als EUATHLUS moet laten welgevallen, schijnt het choor dubbel hard toe, als het zich herinnert, welk een krachtig man diezelfde THUCYDIDES vroeger was, die, zegt het,

οὐδ' ἂν αὐτὴν τὴν Ἀχαιὴν ῥαδίως ἠνέσχετο.

Wat beteekenen die woorden? De scholien herinneren aan den

bijnaam van DEMETER, ACHAEA, en willen ons wijs maken dat de zin is: hij, die nu voor eenen boogschutter moet onderdoen, zou zich toen niet ligt door ACHAEA zelve hebben laten overschreeuwen. Doch behalve dat wij niet de minste reden hebben om te gelooven dat DEMETER ACHAEA zulk eene forsche stem had en de melding van haar bij voorkeur hier gemaakt zich onmogelijk laat verklaren, vindt men hier van een woord dat *overschreeuwen* zou beteekenen geen spoor en is derhalve de zin geheel verschillend. *Ἀνασχέσθαι τινά* of *τι* is *iemand uitstaan, verdragen*; zoo als bij voorbeeld bij DEMOSTHENES: *μηδὲ τὴν Φωνὴν ἀνέσχεσθε*; *wilt niet eens zijne stem verdragen*. Bij gevolg is de zin van het vers geen andere als deze: »die niet eens ACHAEA zelve ligt zou hebben kunnen uitstaan of verdragen.” De ongerijmdheid dezer woorden hier is zoo in het oog loopende, dat een betoog daarvan overtollig wezen zou. Ons blijft niets overig, als het vers voor corrupt te verklaren. Over den vorm en den zin, dien het oorspronkelijk gehad moet hebben, kan men alleen bij wijze van gissing iets naders zeggen. De volgende stelling komt mij niet geheel onwaarschijnlijk voor. THUCYDIDES was in zijne jeugd eenforsch en in lichaams oefeningen bedreven man; doch zijne grootste kracht lag in het worstelen. Daarom wordt in vs. 704 zijn strijd met EUATHLUS bij eene worsteling vergeleken (*ἐξολέσθαι συμπλακέντα τῇ Σκυθῶν ἐρημίᾳ*) en lezen wij in vs. 710, hoe hij in den tijd zijner kracht wel tien mannen als EUATHLUS op den grond zou hebben geworsteld (*ἀλλὰ κατεπάλαισεν ἂν μὲν πρῶτον Εὐάθλους δέκα*). Denkelyk handelde vs. 709 insgelijks over dit onderwerp. In den bijnaam van DEMETER, *Ἀχαΐαν*, meen ik het deelwoord *παλαίων* te herkennen, dat in de constructie bij *ἠνέσχετο* behoorde. De zin kan eenige overeenkomst gehad hebben met dien van vs. 213 vlgg., waar het choor der oude lieden van *Acharnae* op gelijke wijze zijne eigene jeugd herdenkt, als het ons hier aan die van THUCYDIDES herinnert. Thans, zingen zij daar, zijn wij oud en de man, dien wij vervolgen, ontsnapt ons:

*οὐκ ἂν ἐπ' ἐμῆς γε νεότητος, ὅτ' ἐγὼ φέρων ἀνθρώκων φορτίον
ἠκολούθουν Φαῦλλῳ τρέχων.*

Ik vermoed, dat even als daar de harddraver PHAYLLUS, hier een beroemd worstelaar genoemd werd, die het tegen THUCYDIDES, toen hij nog de oude was, niet ligt in het worstelen zou hebben uitgehouden (*παλαιων ου βῆδ'ως ἡνέσχετ' ἄν*). De naam van den worstelaar, die in onzen tekst door *αὐτὴν τὴν* verdrongen is, zal wel onbekend blijven, tenzij een toevallige vond, eene nieuwe inscriptie b. v. of eene lijst van overwinnaars in de spelen, ons dien openbaarde. Men mag echter met regt onderstellen dat het pronomen *αὐτὴν* de eerste letters daarvan bewaard heeft: misschien heette hij *Αὐτοκλῆς*. Natuurlijk moet behalve deze veranderingen, in het voorgaande vers de *nominativus* ὅς plaats maken voor den *dativus* ᾧ. Het geheel krijgt dus de volgende gedaante:

ᾧ μὲν τὴν Δήμητρ', ἐκεῖνος ἦνικ' ἦν Θουκυδίδης,
οὐδ' ἄν Αὐτοκλῆς παλαιων βῆδ'ως ἡνέσχετο,
ἀλλὰ κατεπάλαισεν ἄν μὲν πρῶτον Εὐάθλους δέκα, κτῆ.

Vs. 623 ἐγὼ δὲ κηρύττω γε Πελοποννησίοις
vlgg. ἅπασιν καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Βοιωτοῖσι
πωλεῖν, ἀγοράζειν πρὸς ἐμὲ, Λαμάρχω δὲ μή.

Vs. 719 ἐνταῦθ' ἀγοράζειν πᾶσι Πελοποννησίοις
vlgg. ἔξεστι καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Βοιωτοῖσι
ἐφ' ᾧ τε πωλεῖν πρὸς ἐμὲ, Λαμάρχω δὲ μή.

Deze beide plaatsen zijn in den tekst een honderdtal verzen van elkander gescheiden: ik heb ze hier naast elkander gesteld, omdat zij, wat den zin betreft, naauw verwant zijn en om verschillende redenen beter gezamenlijk kunnen worden behandeld.

De woorden *ἀγοράζειν πρὸς τινὰ* beteekenen *bij iemand ter markt gaan*, onverschillig of dit geschiedt om te koopen of om te verkoopen of om beiden tevens. Deze zin van het *verbum* is overbekend en behoeft niet door voorbeelden te worden gestaafd, die anders niet ver te zoeken zijn: zie vs. 750. Bij gevolg is *πωλεῖν* in vs. 625 overtoollig; want er bestaat geen reden, waarom, het zij *πωλεῖν* of *ᾧνεῖσθαι*, aan een *verbum* zou

moeten worden toegevoegd, dat beide begrippen reeds in zich bevat. BRUNCK heeft de zwaarigheid gevoeld en daarom in zijne vertaling ἀγοράζειν genomen voor *koop*; ut *emant vendantque*: doch hoe kon het dan met πρὸς ἐμέ geconstrueerd zijn? Ἀγοράζειν is hier wel degelijk *de markt bezoeken*, en zoo πωλεῖν daarmede verbonden moest worden, kon dit slechts wezen, om ons te zeggen wat de marktbezoeker zich voorstelt daar te doen: een *praes. inf.* kwam hier dus in geen geval te pas; het behoorde een *part. fut.* te zijn: ἐγὼ δὲ Πελοποννησίοις κηρύττω — πωλήσουσιν ἀγοράζειν πρὸς ἐμέ. Het blijkt uit dit alles dat πωλεῖν niet de hand is van ARISTOPHANES. Men leze:

πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν πρὸς ἐμέ.

DICAEOPOLIS geeft ons hier eene parodie van de oorlogsverklaring van LAMACHUS, welke onmiddellijk voorafgaat. Deze had gezegd:

ἀλλ' οὖν ἐγὼ μὲν πᾶσι Πελοποννησίοις
ἀεὶ πολεμήσω καὶ ταραξῶ πανταχῇ,
καὶ ναυσὶ καὶ πεζοῖσι, κατὰ τὸ καρτερόν.

DICAEOPOLIS volgt hem op den voet, maar maakt van alles, als vredesheld, juist het tegendeel:

ἐγὼ δὲ κηρύττω γε Πελοποννησίοις
ἅπασιν καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Βοιωτίοις
πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν πρὸς ἐμέ, Λαμάχῳ δὲ μὴ.

Hier staat, gelijk men ziet, de zeehandel tegenover de zeegevechten en de voetreizen naar de markt van *Athene* tegenover den oorlog te land.

Thans gaan wij over tot de plaats, die wij te gelijk met vs. 625 wilden behandelen, namelijk vs. 722.

ἐφ' ᾧ τε πωλεῖν πρὸς ἐμέ, Λαμάχῳ δὲ μὴ.

Dit vers is blijkbaar eene interpolatie van lateren tijd, gemaakt naar vs. 625, toen πωλεῖν daar reeds de ware lezing πλεῖν verdrongen had. Men heeft het bijna letterlijk nageschreven, zonder het verschil in aanmerking te nemen van de twee verzen, die voorafgaan. Ἀγοράζειν was reeds gebruikt in vs. 720; men heeft dus πωλεῖν geconstrueerd met πρὸς ἐμέ, ofschoon de *Atheners* het op die wijze nimmer hebben gebruikt, en ook de beteekenis zulk eene constructie niet toelaat. Voorts is Λα-

μάχῳ δὲ μὴ overgenomen zoo als men het boven vond. Doch daar behoort μὴ bij de *infinitivi*, die afhangen van κηρύττω; hier waar Λαμάχῳ verbonden moet worden met ἔξεστι, is μὴ eene lompe taalfout. De groote overeenkomst van vss. 720 en 721, met vss. 623 en 624 heeft, naar het schijnt, dezen of genen lezer op de gedachte gebragt om nog een derde vers, dat aan vs. 625 herinneren moest, daarbij te voegen.

Vs. 727. ἐγὼ δὲ τὴν στήλην καθ' ἣν ἐσπείσάμην
μέτειμι, ἵνα στήσω φανεράν ἐν τὰγορά.

DICAEOPOLIS heeft in vs. 727 geene aanleiding, om te beginnen met het *pron. pers.* ἐγώ. Men schrijve:

ἤδη δὲ τὴν στήλην, καθ' ἣν ἐσπείσάμην, κτέ.

Vs. 740. περιθεσθε τάσδε τὰς ὀπλὰς τῶν χοιρίων.

Het lidwoord voor χοιρίων mag hier niet worden geduld; dit behoeft geen betoog. Τῶν is waarschijnlijk eene corruptie van het Dorische τῶς, zie vs. 762. Men leze:

περιθεσθε τάσδε τὰς ὀπλὰς, τῶς χοιρίᾱ.

Vs. 746. ὅπως δὲ γρυλιξεῖτε καὶ κοῖξετε.

ARISTOPHANES, die den Megarenser overal den Dorischen vorm van het *futurum* in den mond legt, kan onmogelijk met κοῖξετε eene uitzondering op den regel maken. Daar het *metrum* ons verbiedt hier κοῖξεῖτε te herstellen, moeten wij op eene andere verbetering bedacht zijn. Ik houd het voor waarschijnlijk dat κοῖζω, een woord dat elders niet voorkomt, later naar het voorbeeld van γρυλίζω gemaakt is, terwijl ARISTOPHANES den Megarenser het geknor eener bigge, zoo als hij wenschte dat zijne dochtertjes het nabootsten, haar liet voordoen, op de volgende wijze:

ὅπως δὲ γρυλιξεῖτε κοῖ, κοῖ, κοῖ.

Men bedenke hierbij dat γρυλίζω niet van een bepaald geluid gehruikt wordt, maar in 't algemeen beteekent knorren, zoo als een varken, onverschillig, welke letters men moet gebruiken om op het papier dat geknor weder te geven. In onzen tekst daarentegen kan men γρυλίζειν en κοῖζειν slechts van twee verschillende geluiden verstaan; doch zoo ARISTOPHANES het dus

begrepen had, zouden immers bij hem de biggen niet alleen *κοῖ* maar ook *γρῦ* laten hooren?

Vs. 748. ἐγὼν δὲ καρυξῶ Δικαιοπολιν ὄπα.

Men heeft ten onrechte de tweede helft van dit vers, Δικαιοπολιν ὄπα, verbonden met καρυξῶ. DICAEOPOLIS was van het tooneel gegaan om den steen met het verdrag te halen; dien ten gevolge had de Megarenser hem nog niet gezien en was hij onzeker over de plaats waar hij zich bevond; van daar ὄπα, dat noodzakelijk van een *verbum*, als *vragen*, *onderzoeken*, *rondzien* of iets dergelijks moet afhangen, doch met κηρύττω, dat dezen zin nimmer heeft, niet kan worden verbonden. Het vers bestaat uit twee gedeelten, waarvan het eerste door een punt van het tweede moet worden gescheiden: καρυξῶ, waarbij men als object ὑμέ (namelijk, de biggen) denken moet, wordt hier, zoo als elders meermalen, gebruikt voor *te koop aanbieden* of *omroepen*. In de tweede helft moet natuurlijk de *nominativus* worden hersteld, Δικαιοπολις ὄπα. De gissing van ELMSLEY:

ἐγὼν δὲ καρυξῶ Δικαιοπολιν γα. πᾶ
Δικαιοπολις;

houdt dus om meer dan eene reden geen steek. Het indirecte vraagwoord ὄπα, dat men slechts door eene *ellipsis* kan verklaren, schijnt eene corruptie te zijn van δὲ πᾶ:

ἐγὼν δὲ καρυξῶ. Δικαιοπολις δὲ πᾶ;

Vs. 772 Μεγ. αἱ λῆς, περὶδου μοι περὶ θυμητιδᾶν ἀλῶν,
vlgg. αἱ μὴ ὅστιν οὗτος χοῖρος Ἑλλάνων νόμφ.

Δικ. ἀλλ' ἔστιν ἀνθρώπου γε.

Μεγ.

ναὶ τὸν Διοκλέα,

ἐμά γα. τὸ δὲ νῦν εἶμεναι τίνοσ δοκεῖς;

De *infinitivus* van het *verbum* εἶμι is bij de Doriers ἤμεν of εἶμεν; want de spelling is onzeker. De Megarenser gebruikt in dit tooneel dien vorm tweemalen vs. 741 en 771. In vs. 775 daarentegen leest men daarvoor thans εἶμεναι; hetgeen, als strijdig met de analogie, reeds door AHRENS (*de Dial. Dor.* §. 39. 5) is veroordeeld. Ongelukkig is de verbetering, die hij voor-

stelt, τὸ δὲ νῦν εἶμεν αὖ τίνος δοκεῖς, niet aannemelijk; want αὖ is blijkbaar slechts een steun van het *metrum*. Buitendien is niet alleen de vorm εἶμεναι, maar ook de zin gebrekkig. Om dit te bewijzen moeten wij de zaak een weinig hooger op-halen.

Toen de *Megarensen* aan DICAEOPOLIS eene weddingschap voor-stelde:

αἰ μή 'στιν οὗτος χοῖρος Ἑλλάνων νόμῳ.

nam deze haar niet aan, maar antwoordde met het oog op het gebruik van χοῖρος, in den zin van κύσθος, » ἀλλ' ἔστιν ἀνθρώπου γε." Doch de *Megarensen* houdt zich als of hij de aardigheid niet begrijpt en in de woorden van DICAEOPOLIS geen' anderen zin ziet als dezen: » Ja, maar het is een varken, dat aan eenen mensch toebehoort." Van daar de geveinsde verba-zing, waarmede hij uitroept: » Wel zeker, bij Diocles, im-mers aan mij." Tot zoo ver gaat alles wel, maar wat nu volgt laat zich met het voorgaande moeijelijk overeenbrengen. » Maar, zegt hij verder, van wien denkt gij dan dat het dier is?" DICAEOPOLIS had hem geene aanleiding gegeven tot die vraag, welke op hare plaats wezen zou, in geval hij een twij-fel geopperd had aan zijn regt van eigendom of b. v. gezegd had, » ja, maar het dier behoort u niet toe." Maar DICAEOPOLIS heeft niets gezegd, dat men zoo uitleggen kan. Volgens den *Megarensen*, vindt hij alleen in de omstandigheid, dat het varken 'de eigendom van eenen mensch is, iets merkwaardigs. Waarom zou hij anders wel bekennen, dat het dier een varken is, maar tevens daarbij voegen, » doch een varken dat aan eenen mensch toebehoort?" Zoo de *Megarensen* zijne rol goed uit wil spe-len, is de gedachtenloop, dien hij nu voorwenden moet, deze: het dier kan bezwaarlijk een ander wezen, als een mensch, tot meester hebben; DICAEOPOLIS schijnt dit zoo even eerst met verwondering te hebben ontdekt: dacht hij dan voor dien tijd dat het de eigendom van niemand was? dat is met de woor-den van den dichter:

τὸ δὲ νῦν εἶμεν οὗτινος ἔδοκεῖς;

Hier geldt dus οὗτις als het tegendeel van ἀνθρώπος. De nood-zakelijkheid der verandering van het *praesens* in het *imperf.* ἔδοκεῖς gevoelt een ieder.

Vs. 788 vlgg. Μεγ. ἀλλ' αἱ τράφεν λῆς ἄδε τοι χοῖρος καλὰ.

Δικ. ὡς ξυγγενῆς ὁ κύσθος αὐτῆς θάτέρῃ.

Μεγ. ὁμοματρία γάρ ἐστι κῆκ τωὺτῳ πατρός.

ἀλλ' ἂν παχυνθῇ κἀναχνωανθῇ τριχί,
κἀλλιστος ἔσται χοῖρος Ἀφροδίτῃ θύεν.

ARISTOPHANES trekt gaarne partij van alle woorden, wier dubbelzinnigheid hem het maken eener woordspeling veroorlooft. Het moet ons dus verwonderen, dat DICAEOPOLIS, na het aanbod hem in vs. 788 door den *Megarensen* gedaan: »ἀλλ' αἱ τράφεν λῆς, ἄδε τοι χοῖρος καλὰ,» zich de gelegenheid niet te nutte maakt, maar platweg antwoordt: »ὡς ξυγγενῆς ὁ κύσθος αὐτῆς θάτέρῃ.» Wij zouden echter geen regt hebben om op dien eenigen grond eene verandering in den tekst voor te stellen, zoo niet van het al of niet toepassen der woordspeling met χοῖρος door DICAEOPOLIS, tevens in het antwoord van den *Megarensen* het welgelukken dier zelfde woordspeling afhing. Om zich hiervan te overtuigen, behoeft men slechts de volgende omstandigheid in het oog te houden. Het woord χοῖρος heeft in dit tooneel niet alleen twee beteekenissen, maar ook twee geslachten; overal, waar de zin eenvoudig is en aan eene woordspeling niet gedacht wordt, is het vrouwelijk: dit kon niet wel anders, daar de ter markt gebragte biggen inderdaad meisjes en de dochters van den koopman zijn. Maar, waar die reden niet bestaat en χοῖρος zijne oorspronkelijke beteekenis voor die van κύσθος verliest, vindt men het woord mannelijk. Van daar dat DICAEOPOLIS in vs. 782 op de vraag van den *Megarensen* »αὐτὰστί χοῖρος;» in zijn antwoord het mannelijk gebruikt en zegt: »νῦν γε χοῖρος φαίνεται, Ἀτὰρ ἐκτραφεῖς γε κύσθος ἔσται.» Van daar ook het mannelijk in vs. 792 κἀλλιστος ἔσται χοῖρος Ἀφροδίτῃ θύεν. Hieraan moet men het mede toeschrijven, dat de dichter den *Megarensen* in vs. 775 het mannelijk in den mond legt, »αἱ μὴ ἔστιν οὗτος χοῖρος Ἑλλάνων νόμφ. Zoo hij αὐτὰ geschreven had, zou de aardigheid van DICAEOPOLIS, »ἀλλ' ἔστιν ἀνθρώπου γε» en daarmee te gelijk het naïve antwoord van den *Megarensen*, in het water vallen. De eigenwijsheid eens lezers of afschrijvers heeft in vs. 795 den Dorischen vrouwelijken *genitivus* τῶνδε τῶν χοίρων ingevoerd. Men schrijve daar, om dezelfde reden, τῶνδε τῶν χοίρων.

Met dit onderscheid tusschen ἡ χοῖρος en ὁ χοῖρος, is de woordspeling van vs. 791, in het antwoord van den *Megarensen*, thans niet bestaanbaar. Want het subject van de *protasis*: ἀλλ' ἂν παχυνθῇ ἀναχωνανθῇ τριχί, moet van het mannelijk geslacht zijn, even als dat der *apodosis*: κάλλιστος ἔσται χοῖρος Ἀφροδίτα θύεν, en dit is het geval niet; het subject der *protasis* moet worden ontleend aan vs. 790, δημοματρία γάρ ἐστι (ἡ χοῖρος) κῆκ τῶντῶ πατρός, en is derhalve vrouwelijk, zoo dat het de beteekenis van κύσθος, welke het noodwendig hebben moest, niet bezit. De aardigheid valt hierdoor op den grond en wordt onzin.

Er bestaat slechts een middel, om den zin te redden. Om dit te vinden moeten wij opklimmen tot vs. 789, want het is van dit vers dat vs. 790, en dus ook vs. 791, zijn vrouwelijk subject ἡ χοῖρος ontvangt. Thans leest men daar: ὡς ξυγγενὴς ὁ κύσθος αὐτῆς θάτέρῳ. Ik heb boven reeds gezegd hoezeer het ons bevreemden moet, dat ARISTOPHANES hier in plaats van κύσθος niet liever het dubbelzinnige χοῖρος gebruikt heeft, dat het voorgaande vers hem aanbood. Deze opmerking, gevoegd bij de noodzakelijkheid van het mannelijk geslacht voor χοῖρος, in vs. 790 en 791, heeft mij overtuigd, dat de tekst van vs. 789, dien wij kennen, juist in dit opzigt verbasterd is. Het woord κύσθος is eene aantekening van den eenen of anderen lezer, welke het oorspronkelijke χοῖρος verdrongen heeft. Men schrijve:

ὡς ξυγγενὴς ὁ χοῖρος οὗτος θάτέρῳ.

Ik behoef naauwelijks te zeggen dat de verandering van δημοματρία in δημομάτριος, in vs. 790, hieruit volgen moet en de zin hersteld is.

Behalve den gebrekkigen zin, is in het antwoord van den *Megarensen* ook de taal niet zuiver. In vs. 791 leest men thans ἄν en ἀναχωνανθῇ. Beide vormen wijken af van het Dorische taalgebruik. ἄν moet vervangen worden door αἴνα; doch daar κα lang is, wordt het onmogelijk daarbij ἀλλά te behouden. Men leze derhalve αἴνα δὲ παχυνθῇ. Het tweede, ἀναχωνανθῇ, strijdt met de analogie, welke het toepassen der *apocope* op ἀνά vordert. ARISTOPHANES heeft dezelve elders niet verwaarloosd. Men zie vs. 732 ἄμβατε, vs. 766 ἀντεινον en

vs. 796 ἀμπεπαρμένον, enz. en vergelijkte AHRENS de *Dial. Dor.* p. 358, die ten onrechte dit verzuim aan den Attischen dichter schenken wil. Daarenboven vat ik niet met welk regt in ἀναχνοανθῇ een ω den ο verdrongen heeft, dien men in alle van χνοῦς afgeleide woorden en vormen vindt. Doch met ἀναχνοανθῇ ware de vierde voet een *pyrrhichius*: ziedaar waarom men de analogie verwaarloosd en willekeurig een ω geschreven heeft. Daarentegen is, ingeval men niet alleen de ο maar ook de *apocope* herstelt en ἀγχοανθῇ goedkeurt, wel de vierde voet een zuivere *iambus*, maar er ontbreekt nu eene lettergreep van den vijfden. Welk woord men oudtijds daar mag gelezen hebben, moet onzeker blijven; misschien πᾶς:

αἶκα δὲ παχυνθῇ καγχοανθῇ πᾶς τριχί, κτέ.

In het volgende vers leest men het Attische *futurum* ἔσται. De moeilijkheid is hier nog grooter dan in vs. 791, omdat het Dorische ἔσσειται, dat eene lettergreep meer telt, slechts ten koste van een ander woord kan worden hersteld; χοῖρος biedt zich hiertoe het eerst aan ons aan. Dit woord kan zonder nadeel voor den zin wegvallen, en daar het vers hierdoor eene lettergreep te kort wordt, zou men daarvoor eene *partikel* of een *adverbium*, b. v. ποκά, in de plaats kunnen stellen. Dit is echter even onzeker als πᾶς in het vorige vers.

Wanneer men de verschillende door mij voorgestelde veranderingen te zamen vat, krijgt de plaats thans een geheel ander aanzien:

Μεγ. ἀλλ' αἰ τράφεν λῆς, ἄδε τοι χοῖρος καλά.

Δικ. ὡς ξυγγενῆς ὁ χοῖρος οὗτος θ' ἀτέρψ.

Μεγ. ὁμομάτριος γάρ ἐστι κῆκ τῶντῳ πατρός.

αἶκα δὲ παχυνθῇ καγχοανθῇ πᾶς τριχί,
κάλλιστος ἔσσειται ποκ' Ἀφροδίτῃ θύεν.

Vs. 835. παλεῖν ἐφ' ἅλ' τὰν μᾶδδαν, αἶκα τις διδῶ.

ARISTOPHANES heeft zeker evenmin hier als elders in dit gesprek den *infinitivus* παλεῖν gebruikt, maar den Dorischen vorm παῖεν. Doch zoo men dien herstelt, maakt het *metrum* nog eene tweede verandering noodzakelijk. Men schrijve: παῖεν ἐφ' ἄλεσι τὰν μᾶδδαν. Behalve het *metrum* eisch ook het taalgebruik deze verbetering: de *Megarenser* gebruikt ἄλς (zout)

evenmin in het enkelvoud als de *Athener*. Vergel. vs. 772 en 814.

Vs. 836. Χór. εὐδαιμονεῖ γ' ἄνθρωπος. οὐκ ἤκουσας οἱ
(προβαίνει

τὸ πρᾶγμα τοῦ βουλευματος; καρπώσεται γὰρ
ἐν τὰγορᾷ καθήμενος· (ἄνῃρ

κἂν εἰσὶν τις Κτησίας

ἢ συκοφάντης ἄλλος, οἱ-

μῶζων καθεδεῖται.

Het moet, dunkt mij, elken oplettenden lezer treffen, dat terwijl het choor in dit lied na vs. 841 overal DICAEOPOLIS zelve in den tweeden persoon aanspreekt, niet te min het eerste couplet (*periodus*) hierop eene uitzondering maakt en van hem in den derden persoon gewaagt. (ἄνθρωπος vs. 836 en ἄνῃρ in het volg.); zulk eene wending zou niet vreemd zijn, zoo hij, bij den aanhef afwezig, een oogenblik later binnentrad en begroet werd; maar hij had het tooneel niet verlaten, en wordt ook in vs. 842 niet begroet; alleen de persoon verandert, zonder dat wij vernemen, waarom. Niet minder vreemd is de vraag οὐκ ἤκουσας, οἱ προβαίνει τὸ πρᾶγμα τοῦ βουλευματος; om het even of zij tot het choor of de toeschouwers gericht is. Beiden hadden het begin en den voortgang der zaak bijgewoond, zoodat het ongerijmd is hen te vragen of zij daarvan niet hebben gehoord. Ook zou ἤκουσας, zoo men meende dat het de toeschouwers gold, een *pluralis* moeten zijn. Hetgeen hierop volgt: καρπώσεται γὰρ ἄνῃρ ἐν τὰγορᾷ καθήμενος, is op DICAEOPOLIS, den eenigen persoon, die met ἄνῃρ bedoeld kan zijn, niet toepasselijk. Want deze, die als kooper de markt bezoekt, heeft daar geene vaste plaats, waar hij zich neder zet, maar blijft op de been en wandelt hierheen of daarheen, al naar hij ergens iets ziet dat zijne aandacht trekt. Dit ligt in den aard der zaak; zoo men echter een bewijs verlangt, behoeft men slechts dezen zelfden choorzang door te lezen.

Ik heb mijne bezwaren tegen het eerste couplet opgesomd: men zal ze, geloof ik, best overwinnen door eene niet al te stoute verandering van den tekst, welke echter den zin

zeer aanmerkelyk wijzigt; men schryve als volgt:

εὐδαιμονεῖς, ἄνθρωπε. τίς οὐκ ἤκουσεν οἱ προβαίνει
τὸ πρᾶγμα τοῦ βουλευματος; καρπώσεται γὰρ ἄνῃρ,
οὐν τᾶγορᾷ καθήμενος.

Waarom ik gemeend heb in εὐδαιμονεῖς, ἄνθρωπε, den tweeden persoon te moeten herstellen, blijkt reeds uit de aanmerking hierover een weinig hooger. De *particula* γε die achter εὐδαιμονεῖ den *hiatus* onschadelijk maken moest, wordt nu overtollig, en is daarom door mij geschrapt. De vraag οὐκ ἤκουσας κτέ., in onzen tekst reeds ongetijmd, wordt dubbel dwaas, zoo men voor εὐδαιμονεῖ γ' ἄνθρωπος met mij den tweeden persoon leest: want zij is nu gerigt tot DICAEOPOLIS zelve. Ik heb dus hier, minder om den *hiatus* te vermijden dan om den zin te verbeteren, het voornaamwoord met den derden persoon geschreven: τίς οὐκ ἤκουσεν οἱ προβαίνει τὸ πρᾶγμα τοῦ βουλευματος; d. i. »Wie heeft niet gehoord, hoe ver zich uw plan in zijne gevolgen uitstrekt?» Zulk eene uitboezeming, die bij elke belangrijke zaak zeer natuurlijk is, mogt men hier verwachten. Eindelijk heb ik in vs. 838, met bijvoeging van het lidwoord, geschreven, οὐν τᾶγορᾷ καθήμενος. Men heeft die woorden altijd gevoegd bij καρπώσεται; na de verandering van ἐν in οὐν behooren zij bij het subject ἄνῃρ, dat zij nader bepalen. Boven toonde ik hoe weinig zij met de rol van DICAEOPOLIS overeenstemden, die toch met ἄνῃρ bedoeld wordt. Deze moeilijkheid bestaat niet meer: ἄνῃρ οὐν τᾶγορᾷ καθήμενος is de koopman, die pakken en zakken op eene bepaalde plaats nederlegt en zelf daarbij gaat zitten, tot dat zij verkocht zijn. Niets is natuurlijker dan dat de koopman uit Megaris of Boeotie, die te voet is gekomen, gaarne wat zitten wil, eer hij weder vertrekt. Op dit gebruik doelt POLLUX I. 50, ofschoon deze de grens tusschen de staande en zittende kooplieden veel te scherp geteekend heeft: want de zaak bleef willekeurig. Zijne woorden zijn: ἔμποροι καὶ κάπηλοι καὶ μεταβολεῖς οἱ ὄρθοι τι πράττοντες, οἱ δὲ καθήμενοι βάνουσι. Men moet echter, om den zin wel te verstaan, οἱ ὄρθοι τι πράττοντες met mij veranderen in οἱ ὄρθοι ἀγοράζοντες. Het blijkt dus dat met die woorden in het algemeen elke handelaar bedoeld wordt, die de markt met

zijne waren bezocht. Deze lieden worden vroeger door de *sykophanten* gekweld, welke DICAEOPOLIS afwijst: zij kunnen thans hun voordeel doen. De volgende beide vss. bieden geene moeilijkheden aan.

Vs. 854 vlg. οὐδ' αὖθις αὖ σε σκώπεται Παύσων ὁ παμπόνηρος,
Λυσίστρατος τ' ἐν τᾶγορᾷ, Χολαργέων θυειδος.

Het gebruik van een *verbum* in den *singularis*, ofschoon twee of meer door voegwoorden verbondene *nomina* als *subject* volgen, is eene bij de Grieksche schrijvers dikwijls voorkomende en overbekende afwijking van den algemeenen regel. Doch wanneer de zin begint met eene ontkenning, zoo als hier, wordt de zaak eenigzins anders. Of het *verbum* moest een *pluralis* zijn: οὐδὲ . . . . . σε σκώπονται Παύσων — Λυσίστρατος τε, ten gevolge waarvan men zich de spotternijen van PAUSON en LYSISTRATUS verbonden en door beiden gezamenlijk gedreven zou moeten voorstellen: of, met den *singularis*, moest niet de partikel τε beide *nomina* verbinden, maar de negatie voor Λυσίστρατος herhaald worden en ze scheiden: οὐδὲ — σε σκώπεται Παύσων — οὐδὲ Λυσίστρατος. Hij zou zich nogthans vergeefsche moeite geven, die door zulk eene verandering, ondersteld dat het *metrum* die veroorloofde, de *syntaxis* hier wilde verbeteren: het kwaad ligt ergens anders. De *singularis* σκώπεται is goed, en moet blijven; doch men schrijve voor Παύσων het *partic.* παρών, als volgt:

οὐδ' αὖθις αὖ σε σκώπεται παρὼν ὁ παμπόνηρος
Λυσίστρατος ἔτ' ἐν τᾶγορᾷ, Χολαργέων θυειδος.

PAUSON, die, deze plaats niet medegerekend, slechts tweemaal bij ARISTOPHANES genoemd wordt, *Thesmoph.* vs. 949—952, en *Plutus* vs. 602, was naar die plaatsen te oordeelen, niet een lastige spotter, maar een arme sukkel zonder brood. De scholien zeggen, dat hij een schilder was, maar weten anders niets van hem. Men gevoelt, dat zulk een persoon het *epitheton* παμπόνηρος niet verdient en moeilijk een helper van den beruchten LYSISTRATUS wezen kon. Een' tweeden PAUSON, wiens karakter zich met deze stelling beter verdroeg, kennen wij niet. Wij hebben dus, wat dit betreft, de handen vrij. En inderdaad, er bestaat al zeer weinig reden om te onderstellen

dat vóór *LYSISTRATUS* nog een ander genoemd werd, een man van geene beteekenis, wien de dichter slechts één woord gunde, een slecht gekozen woord, daar het ons niet eenen enkelen trek van zijn karakter doet kennen. En deze persoon, die door *LYSISTRATUS* geheel overschaduwde wordt, zou door den dichter vooraan gesteld en in de eerste plaats genoemd zijn. Ik ben om deze redenen van oordeel geweest, dat men de corruptie in *Παύσαν* zoeken moest en heb *παρών* daarvoor in de plaats gesteld, omdat dit *participium* ons hier, beter dan eenig ander woord, dienen kan. Want het choor stelde zich niet voor, dat *LYSISTRATUS* zijn gedrag veranderen of uit ontzag zwijgen zou: het wist beter. *DICAEOPOLIS* was heer en meester van de markt en liet er alleen zijne vrienden toe; *LYSISTRATUS* zou er niet meer mogen komen en derhalve hem dáár ten minste niet bespotten. Met het *participium* wordt de constructie volkomen gelijk aan die van vs. 848: οὐδ' ἐντυχῶν ἐν τᾶγορᾷ πρόσεισί σοι βαδίζων Κρατῖνος, κτέ.; want ἐν τᾶγορᾷ behoort nu bij παρών. De partikel τε achter Δυσίστρατος is door mij om den zin veranderd in ἐρί, dat hier zeer goed te pas komt.

Vs. 920 Νικ. ἐνθεῖς ἂν ἐς τίφην ἀνὴρ Βοιωτίας
 vlgg. ἄψας ἂν ἐσπέμψειεν ἐς τὸ νεώριον
 δι' ὕδρορρόας, βορέαν ἐπιτηρήσας μέγαν·
 κείπερ λάβοιτο τῶν νεῶν τὸ πῦρ ἄπαξ,
 σελαγοῖντ' ἂν εὐθύς.

Δικ. ὦ κάκιστ' ἀπολούμενε,
 σελαγοῖντ' ἂν ὑπὸ τίφης τε καὶ θρυαλλίδος;

Νικ. μαρτύρομαι.

NICARCHUS, die bewijzen moet, dat een *Boeotier* door middel van een lampenpit de werven in brand zal kunnen steken, gebruikt bij die gelegenheid het woord *τίφη*, d. i., een zeker insect, over welks geaardheid de *scholiast* ons weinig uitsluitel geeft: hij noemt het eerst een ζῷον κανθαρώδες, eene soort van kever, en een weinig verder eene σίλφη, eene mot, die van den kever niets heeft. Doch het doet weinig ter zake, want *τίφη* is ongetwijfeld corrupt: het duidelijkste bewijs hiervan levert de uitdrukking ἐνθεῖς ἂν ἐς. De *scholiast* tracht die te vertolken door δήσας ἐκ, of ἐμβαλὼν, ἐνδήσας ἐς, verba die of, zoo als

ἐμβάλλων, evenmin met τίφην verbonden kunnen worden als ἐν-
 θείς, of aan dit laatste eenen zin geven, die het nooit gehad
 heeft. Ἐντιθέναι θρυαλλίδα beteekent altijd *eene pit in de lamp*
doen, of in het napje, dat de olie bevat. Hieruit volgt dat
 het woord, dat door τίφην verdrongen is, zoo al niet eene
 lamp, dan toch eenig houten of aarden vaatwerk moet heb-
 ben aangeduid, dat men op gelijke wijze gebruiken kan. Waar-
 schijnlijk las men daar oudtijds σκάφην, een *nomen* dat zoowel
 van kleine vaartuigen en schuiten, als van houten bakken en
 nappen gebezigd wordt, en juist om die reden hier zeer gepast
 is. Want, volgens NICARCHUS, had de Boeotier, om zijn plan
 uit te voeren, zulk een schuitje noodig. Daarin zou hij de
 pit doen, die aansteken op eenen dag, dat een hevige wind
 blies, het bootje langs eene watergoot naar de schepen laten
 afzakken, en hun lot zou spoedig beslist zijn.

De verandering van σκάφην in τίφην is ligt te verklaren.
 Men las in den archetypus ΕΝΘΕΙCΑΝΕCΘΙCΑΦΗΝ; een af-
 schrijver, die hier tweemaal εἰς meende te lezen, schreef εἰς
 ἄφην of liever εἰς τίφην; want de overgang van α tot τι vindt
 men meermalen. Verg. b. v. de plaats van POLLUX, door mij
 aangehaald bij vs. 836, waar voor ἀγοράζοντες thans τι πράττον-
 τες gevonden wordt.

Het moet ons verwonderen, dat vs. 925, waar hetzelfde
 woord voorkwam en de aanleiding tot corruptie (ΤΙΠΟCΙCΑΦΗC)
 minder duidelijk is, de afschrijvers niet op andere gedachten
 gebracht heeft. Misschien evenwel is dat vers niet echt, maar
 uit de voorgaanden bij elkander gelapt toen σκάφην reeds cor-
 rupt was: ik ben daarvan ten naastenbij overtuigd. ΔΙCΑΒΟΡΟ-
 ΛΙC, die met zijne lederen geesels NICARCHUS krachtig toesprak,
 had alles gezegd, wat noodig was, met ὃ κάκιστ' ἀπολούμενε.
 Eene *aposiopesis* is hier op hare plaats.

Vs. 982. ὅστις ἐπὶ πάντ' ἀγάθ' ἔχοντας ἐπικωμάσας.

Het choor stelt zich in dezen zang als eenen grijsaard voor
 en spreekt uit dien hoofde van zich zelf in den *singularis*: den
pluralis vindt men slechts tweemaal, hier en in vs. 987. Over
 dit laatste spreken wij nader: doch hier schrijve men:

ὅστις ἐπὶ πάντ' ἀγάθ' ἔχοντά μ' ἐπικωμάσας.

Een paar verzen later leest men, vs. 985, *πῖνε, κατάκεισο*. Dit moet zijn *πῖθι*.

Vs. 987. *ἔξέχει θ' ἡμῶν βίᾱ τὸν οἶνον ἐκ τῶν ἀμπέλων*.

De pluralis *ἡμῶν* kan hier evenmin worden geduld als *ἔχον-τας* in vs. 982. Daarenboven is *ἡμῶν βίᾱ* overtollig en bijna belagchelijk. Of waren die woorden misschien noodig, daar men zich anders ligt verbeelden kon, dat de wijngaarden met goedkeuring der eigenaars werden vernield? Men schrijve:

ἔξέχει θ' ἡβῶν βίᾱ τὸν οἶνον ἐκ τῶν ἀμπέλων.

Vergelijk Aesch. *Suppl.* 775. *ἡβῶντα δ' εὐγλώσσω Φρενί* en Eurip. *Orest.* 685. *ὅταν γὰρ ἡβᾷ δῆμος εἰς ὀργὴν πεσῶν*.

Vs. 1156 vlgg. *ὃν ἔτ' ἐπίδοιμι τευθίδος*

δεόμενον, ἢ δ' ὠπτημένη

σίζουσα, παράλος ἐπὶ τραπέζης κειμένη

ὀκέλλοι.

De Grieken gebruiken, voor zoo ver mij bekend is, *δέομαλ τι-νος* alleen wanneer zij spreken van eene zaak, welker bezit men begeert maar nog niet erlangd heeft. Om die reden is *τευθίδος δεόμενον* mij verdacht: want de dichter neemt juist aan, dat ANTIMACHUS zich verheugt in het bezit eener *τευθίς*, die hij zoo zal genieten, opdat de teleurstelling hem des te harder treffe. Waarschijnlijk is *δεόμενον* door omzetting der beide eerste letters ontstaan uit *ἐδόμενον* en moet men schrijven: *ὃν ἔτ' ἐπίδοιμι τευθίδα κατ — ἐδόμενον*. De verandering van den *casus* volgt uit die van het *verbum*; het gebruik van het zamengestelde *κατεδόμενον* bij voorkeur boven het *simplex*, is behalve dat het eerste veel meer gevonden wordt, ook voor het *metrum* noodzakelijk.

Het volgende vs. is mede niet zuiver tot ons gekomen. Het *adiectivum* *παράλος* moet even als *ὠπτημένη*, *σίζουσα*, dienen, om ons de visch lekker en smakelijk te schilderen. De scholien verzekeren dat het beteekent „bij het zout” en deze is inderdaad de eenige uitlegging, die aan de plaats eenen schijnzin overlaat. Men vergete echter niet dat hiervan geene voorbeelden voorhanden zijn, en dat integendeel het woord, waar men het als *adiectivum* gebruikt vindt, beteekent „nabij de zee.” Doch

gesteld dat het hier van het zout gebruikt wordt, is de aanwezigheid van wat zout op tafel, iets dat een' Griekschen lekkerbek deed watertanden? Het is eene grove en gemeene toespijs, zoo goedkoop, dat zelfs de armste lieden er zich rijkelijk van konden voorzien. Een voorbeeld daarvan behoeven wij niet ver te zoeken; vergel. vs. 855. *παῖεν ἐφ' ἄλεσι τὰν μᾶδδαν*. Buitendien at men den gebakken of gestoofden visch niet met zout, maar met eene sous. Het is om dit alles zoo goed als zeker dat ARISTOPHANES niet *πάραλος* heeft geschreven. Men leze: *ἡ δ' ὀπτημένη, σίζουσα, λιπαρά τ' ἐπὶ τρ. κτέ.* en vergelijk vs. 670:

ἡνίκ' ἂν ἐπανθρακίδες ὥσι παρακείμεναι

οἱ δὲ θασίαν ἀνακυῶσι λιπαράμπυκα.

en vs. 639 vlg.

εἰ δέ τις ὑμᾶς ὑποθωπεύσας λιπαρὰς καλέσειεν Ἀθήνας,

εὕρετο πᾶν ἂν διὰ τὰς λιπαρὰς, ἀφ' ὧν τιμὴν περιέψας.

Vergelijk ook het fragment der *Tagenistae* bij ATHEN. III. 96. C.

De verandering van *λιπαρά* in *πάραλος* is weder een voorbeeld van de ongelukkige zucht der afschrijvers om half onleesbare woorden te herstellen. Waarschijnlijk las men in den archetypus alleen de twee laatste lettergrepen, ΠΑΡΑ.

Het *verbum*, dat in onzen tekst als praedicaat bij *τευθίς* behoort, is *δκέλλοι* (*ἡ δ' ὀπτημένη* — *δκέλλοι*). Dit woord wordt of in den eigenlijken zin van het stranden van een schip gebruikt, of figuurlijk van eene zaak, die anders afloopt, dan men bedoeld had. Van een schip, dat op de gewone wijze zijne bestemming bereikt en de haven binnenloopt, vindt men het niet. Dit belet den *scholiast* niet, het zoo uit te leggen: *προσορμίζοι* zegt hij, *ὥς ἐπὶ νεώς*. De kamer van ANTIMACHUS is volgens hem de haven, waarin de visch binnenvalt, als een vaartuig! Het is niet noodig hier meer bij te voegen: *δκέλλοι* is ongetwijfeld corrupt; men schrijve *ἐσέλλοι*, (ΕΣΕΛΘΟΙ. ΟΙΣΕΛΛΟΙ). In *ἐπὶ τραπέζης κείμενη* wordt met *τράπεζα* het losse blad van de tafel bedoeld, dat men met de spijzen beladen binnenbragt en daar op het onderstel plaatste. Het is dus onnoodig, om met BERGK *τραπέζης* in *ταγῆνου* te veranderen.

De geheele plaats krijgt na de drie door mij voorgestelde verbeteringen deze gedaante:

ὄν ἔτ' ἐπιδοίμι τευθίδα κατ-
 ἐδόμενον· ἢ δ' ὀπτημένη
 σίζουσα λιπαρά τ' ἐπὶ τραπέζης κειμένη
 ἐσέλθοι κτέ.

Vs. 1228. Τήνελλα δῆτ', εἴπερ καλεῖς, ὦ πρέσβυ, καλλίνικος.

Het choor heft den triumfzang, τήνελλα καλλίνικος, ter eere van DICAEOPOLIS aan, niet omdat deze het daartoe uitnoodigde, εἴπερ καλεῖς, maar omdat hij overwonnen en de bepaalde hoeveelheid wijn het eerst uitgedronken had. Men schrijve derhalve: εἴπερ κρατεῖς, even als in de *Vespaë*, vs. 1515: ἄλμην κύκα τούτοισιν, ἣν ἐγὼ κρατῶ.

Hilversum, Febr. 1853.

H. G. HAMAKER.

BLADVULLING.

Bij CATULLUS XVII 2 vlgg. (pag. 17 LACHM.):

Iube ad te veniam meridiatum
 et si iusseris illud, adiuvato
 ne quis liminis obseret tabellam,

staat in het tweede der aangehaalde verzen een woord, dat bij nadere overweging blijkt met den zin en de bedoeling van den dichter in strijd te zijn. Hij verzoekt het meisje om de gunst eener bijeenkomst, en toont haar tevens aan, welke maatregelen zij nemen moet, om die bijeenkomst ongestoord te doen zijn. *Iube*, zegt hij, ad te veniam. Vers 9 staat: *Verum, si quid ages, statim iubeto*. Hieruit en uit de woorden »et si iusseris illud" in vs. 4 maak ik op, dat de dichter niet geschreven heeft *adiuvato*, maar hetgeen de zin en de concinniteit van het geheele versje vordert:

et si iusseris illud, adiubeto.

Dat *adiuvare* en *adiubere* meermalen in handschriften met elkaar verward en verwisseld werden, blijkt uit de varianten die men vindt bij RITSCHL op PLAUT. *Mil. Glor.* IV. 7. 50 (v. 1187).

Leiden, Februarij 1853.

E. M.

AANTEKENINGEN

OP DEN

TIMON VAN LUCIANUS¹.

Hoe langer ik mij met de lezing van LUCIANUS bezig houd, en hoe meer mijne studien zich tot dien geestigen, boven de gebreken van zijn' tijd verhevenen, en toch van den anderen kant weder in die gebreken deelenden schrijver bepalen, des te meer vind ik bewaarheid, hetgeen ik in de inleiding tot mijn eerste stukje over de *Verae Historiae* heb gezegd, dat namelijk zijne dialogen in een' buitengewoon verwaarloosden en bedorven toestand tot ons gekomen zijn. De dialoog, dien ik deze reis ter behandeling heb gekozen, de *Timon*, zal van deze stelling een nieuw en naar ik meen duidelijk bewijs leveren. Maar

---

¹) Ik neem deze gelegenheid te baat, om eenige onnaauwkeurigheden en grove drukfouten te verbeteren, die in mijne vorige stukken over LUCIANUS ingeslopen zijn. *Mnem.* I, pag. 409, r. 1 vlgde meende ik de eerste te zijn, die de plaats bij THUCYDIDES aangetoond had, welke LUCIANUS parodieerde. Die eer komt FRITZSCHE toe, die op pag. IX. van zijne *Ep. Crit. ad FRIEDEMANNUM* met de plaats in de *Verae Historiae* I. 19 de woorden van THUCYDIDES I. 44 vergeleken heeft. Op pag. 411, r. 1, moet in plaats van $\delta\varsigma\ \delta\gamma\sigma\omega\rho\gamma\sigma\iota$ gelezen worden $\delta\gamma\sigma\omega\rho\gamma\sigma\iota\ \kappa\alpha\iota$. *Mnem.* II. pag. 59, reg. 2 van ben. staat verkeerdelijk I. F. BASTIUS in *Epistolae Criticae ad BOISSONNADUM Append.* pag. 53. Men leze G. H. SCHAEFERUS in enz. Pag. 61 lees *Ἐρμᾶα* in plaats van *Ἐρμαῖα*. Pag. 69, reg. 5 van ben. » *Τοιγάροτοι* [*ἀκόλουθα τῆς ῥᾶθυμίας*] *τἀπιχέιρα* est in *Timone* 4, ubi insiticia esse vocabula *ἀκόλουθα τῆς ῥᾶθυμίας* cet." Deze periode moet aldus veranderd worden: » *Τοιγάροτοι* [*ἀκόλουθα*] *τῆς ῥᾶθυμίας τἀπιχέιρα* est in *Timone* 4, ubi insiticism esse vocabulum *ἀκόλουθα* cet."

alvorens tot de behandeling der bijzondere plaatsen over te gaan, wil ik eerst in 't kort mij met een onderwerp van meer algemeenen aard bezig houden, een onderwerp dat met de wijze, op welke ik mijne aantekeningen op LUCIANUS medegedeeld heb en ook nog in het vervolg zal mededeelen, in een naauw verband staat, en dat ik, eens tot de overtuiging gekomen, dat er in de aan te stippen zaak ook van onzen kant een woord moest gesproken worden, gemeend heb op geene plaats beter en geschikter te kunnen te berde brengen, dan juist hier. Mijne beschouwingen zijn voorzeker niet nieuw. Maar even als men kinderen hetzelfde woord 'menig' maal moet voorzeggen, voor dat zij er in slagen het na te spreken, zoo schijnt het, dat enkele waarheden niet eer als zoodanig erkend worden, dan wanneer zij ontelbare malen en tot vervelens toe zijn uitgesproken. Misschien is ook mijne poging eene vergeefsche. Maar daarmede is nog niet bewezen, dat de beoordeelaars van mijne redeneringen gelijk hebben. » Wenn ein Kopf und ein » Buch zusammenstossen ” herinner ik mij bij een' *Duitsch* schrijver, 'ik geloof bij GÖRNE, gelezen te hebben, » und es klingt » hohl, so ist nicht allemal das Buch daran Schuld.”

Dat de noodkreten door vele litteratoren aangeheven, die gelooven, dat de studie der Oudheid in onze » materialistische ” eeuw haar einde te gemoet gaat, onnoodig en dwaas zijn, zal ieder meer verlichte begrijpen, en het is daarenboven nog onlangs bewezen door Prof. BAKE in zijne voorrede tot het vierde deel der *Scholica Hypomnemata*. Het is goed, dat door bevoegden in die zaak van tijd tot tijd een ernstig woord gesproken worde; het is goed, dat de plaats, die de studie der Oudheid in onze dagen in het onderwijs en in de beschaving van den geest kan en moet innemen, op zoo scherpzinnige en grondige wijze aangetoond en bepaald worde, als dat gedaan is door Dr. WILH. HERBST in zijn onlangs uitgekomen geschrift: *das classische Alterthum in der Gegenwart*; maar ik geloof niet, dat een hoogere bloei en eene meerdere waardering van de studie der Oudheid en » de geschrift » ten der heidenen ” zal bereikt worden door de hulp en den ijver van advokaten, als er zich onlangs hier te lande in bijzondere geschriften (ik bedoel C. H. W. LAMERS, *brieven over de beoefening der oude letteren*, een boek, waarop ik nader hoop

terug te komen) en in tijdschriften vertoond hebben. In allen gevalle echter mogen zij gerust zijn, die meenen, dat de republiek der letteren in gevaar is. De oorlog, welke men aan de studie der Oudheid hier en daar schijnt te willen verklaren, zal voor deze geene gevaarlijke gevolgen hebben, en het opkomen en de tijdelijke overheersching van bepaalde vakken van wetenschap boven andere, kan bij het rondwentelen van een' kogel vergeleken worden, waarbij nu eens dit, dan weder een ander gedeelte der oppervlakte boven is.

Men behoeft dan ook volstrekt niet het harnas aan te trekken, wanneer men den een of ander ontmoet, die zich over de litteratuur vrolijk maakt, en met een in sarkastische plooiën gelegd gezigt, reeds bij voorraad van zijne zegepraal verzekerd, de vraag oppert: Wat kan toch in den tegenwoordigen tijd, voor ons »die es so herrlich weit gebracht» het nut zijn van de studie der Oudheid? Die vragers zullen aan onze studiën geen nadeel berokkenen, en wij mogen hunne vragen gerust onbeantwoord laten. Maar geheel anders laat zich de zaak aanzien, wanneer door een gedeelte der litteratoren aan een ander verweten wordt, dat zij zich met luttele en nuttelooze werkzaamheden bezig houden, dat zij hunne kasteelen op zand bouwen, zoodat morgen instorten zal, hetgeen zij heden opgericht hadden. Ik heb van litteratoren, die een nummer van *Mnemosyne* in handen kregen, met eene soort van spotachtigen glimlach hooren uitroepen: »Al weër krietiek», en nog onlangs heeft in een onzer Hollandsche tijdschriften² een litterator op bewonderenswaardig naïve wijze te kennen gegeven, dat hij niet van coniecturen houdt. Dat verwondert mij van hem geenszins, en wie zijne recensie van

---

²) *Algemeen Letterlievend Maandschrift* 1853. Februarij. Ook hij, die in het *Nederlandsch Athenaeum* I, pag. 63 met veel smaak en pieteit het leven en het karakter van D. J. VAN LENNEP herdacht heeft, kan het niet laten, in het voorbijgaan aan de coniecturaalkritiek een' kleinen zet te geven: »Wat zou hij,» roept hij uit, »van die oneerbiedige, maar toch zoo regtvaardige kritiek hebben gezegd, die de classieke Grieksche schrijvers binnen de tijdsruimte van PERIKLES tot PHILIPPUS besluit, en dan nog elk hunner rekenschap vraagt van hetgeen zij zeiden, en hoe zij dat zeiden, als of zij voor onze recensenten regtbank te regt stonden.»

KAPPEYNE's *observationes criticae* gelezen heeft, dien zou het stellig veel meer bevreemden, wanneer de schrijver beweerde, wel van coniecturen te houden. Maar men mag uit dat alles, en uit nog menigen anderen openlijken en geheimen aanval opmaken, dat er bij vele litteratoren in *Nederland* eene soort van minachting en verbittering heerscht tegen tekstkritiek en tegen hen

οἷσι μέμηλεν

τὸ σφιν καὶ σφῶϊν καὶ τὸ μὴν ἢ δὲ τὸ νῦν.

Wanneer men hen verzoekt, toch eens eene definitie te geven van iemand, die, zoo als dan de geliefkoosde uitdrukking is, coniecturen maakt, dan zouden zij zeggen: iemand, die coniecturen maakt, is een mensch, die met een exemplaar van eenig Grieksch of Latijnsch, maar toch bij voorkeur Grieksch schrijver, van den breedst mogelijken rand voorzien, en gewapend met een potlood, aan zijne studeertafel gaat zitten, en telkens wanneer hij op een woord stuit, dat hij niet genoegzaam begrijpt, een ander van eigen vinding daarvoor in de plaats zet. Dat is stellig heel aardig, en het is volstrekt niet moeilijk, daarover zelf te lagchen en anderen te doen lagchen. Het is evenwel minder waar, dan aardig. Wie tekstkritiek in den waren zin des woords wil uitoefenen, die moet even als hij, die zich met eenigen anderen tak der Oudheidstudie bezig houdt, toegerust zijn met eene grondige kennis der Oudheid. Is hij dat, kent hij de taal, de geschiedenis, het leven der *Grieken* en der *Romeinen* uit hunne eigene geschriften, die hij, alvorens tot het coniecturenmaken over te gaan, eerst menigmaal zonder potlood in de hand gelezen heeft, dan mag hij gerust hetgeen hij geleerd heeft op de verbetering van de teksten der oude schrijvers toepassen. Hij mag, wanneer hij ziet, dat in de teksten van schrijvers, die in den bloeitijd ven het Grieksche of Romeinsche volk leefden, tegen taalregels gezondigd is, die hij niet zelf willekeurig geschapen, maar die hij uit de schrijvers zelven bij inductie gevonden heeft, die regels toepassen en de taalfouten verbeteren. Hij mag, waar door een der duizend mogelijke toevallen de tekst bedorven is, gissingen naar diens verbetering wagen. Dat op eenige plaats de woorden van den schrijver verminkt en geschonden zijn, kan hij met zekerheid erkennen en beweren, en zijne

pogingen, die bedorvene plaats in haar oorspronkelijken vorm te herstellen, kunnen door het toepassen van eene ook al weer door gezette en grondige studie verkregene methode uitkomsten ten gevolge hebben, die zoo als VALCKENAER zegt, tot mathematische zekerheid opklimmen. Het zou mij niet moeilijk zijn, te bewijzen, dat welk gedeelte der Oudheid-studie de litterator zich ook ter bearbeiding moge gekozen hebben, grondige kennis der taal en oordeelkundige lezing der schrijvers steeds de grondslag moet zijn, waarop zijn gebouw rust. Er zijn, en er waren steeds litteratoren, die gemeend hebben, dat voor hem, die eene hoogere vlugt wil nemen, die dingen niet dan onnutte ballast waren: hun gevoelen is evenwel nog ver van algemeen aangenomen te zijn, en het treurige uiteinde, dat sommige dier ἀεροβατούντες gevonden hebben, heeft het geloof aan hunne *effata* aanmerkelijk doen wankelen. Zij derhalve, bij wien de reële, of soms ook wel de aesthetische zijde der Oudheid-studie op den voorgrond treedt, willen dan ook aan de tekstkritiek wel een plaatsje inruimen; maar zij is de dienstmaagd, de slavin, wier verrigtingen slechts het middel zijn tot hoogere doeleinden. Eene strenge beschouwing der zaak zou aantoonen, dat het enkel een strijd om woorden zou zijn, wilde men tegen deze meening opkomen. Want men zou, zonder daardoor evenwel ook slechts ééne schrede verder gebragt te worden, hunne studiën tegenover de tekstkritiek dezelfde rol kunnen laten spelen, die zij aan deze tegenover hunne pogingen aanwijzen. Die strijd om de voorkeur is ijdel en onvruchtbaar, en bij eene beschouwing der zaak uit een eenigzins hooger oogpunt dwaas en belagchelijk. Men zij slechts niet onregtvaardig, men veroordeele slechts niet hetgeen men niet kent, men neme tot maatstaf bij het beoordeelen eener wetenschappelijke rigting niet een enkel gewrocht van ondergeschikten aard, een enkel verongelukt boek. Al wie gissingen maakt, kan zich vergissen. Men mag dus noch het werk van den *criticus* beoordeelen naar hem, die zonder de vereischte maat van kennis en oordeel zijne handen aan de oude schrijvers slaat, noch wegens enkele fouten, waartegen niemand beveiligd is, eene geheele rigting afkeuren. Men zou even gemakkelijk er toe kunnen komen, om iedere andere rigting te

veroordeelen. Het ontbreekt mij b. v. niet aan materiaal, wilde ik de fouten releveren, die door de tegenstanders, welke de tekstkritiek in *Nederland* in den laatsten tijd ontmoet heeft, op hun eigen gebied gemaakt zijn; maar dit ligt buiten mijne bedoeling. Ik wilde hier alleen aantoonen, dat wie meent dat tot het maken van coniecturen niets vereischt wordt dan een tekst en een potlood, in eene grove dwaling verkeert, en dat stukken, die verbeteringen op de teksten der oude schrijvers bevatten, met evenveel recht op eene plaats in een philologisch tijdschrift aanspraak kunnen maken, als b. v. etymologische beschouwingen of geschiedkundige hypothesen.

Ik meen thans met eenigzins geruster hart tot de behandeling van den *Timon*³ van LUCIANUS te kunnen overgaan.

Uitgevers en vertalers van LUCIANUS dweepen sinds eeuwen met dit stuk; zij bewonderen de dramatische levendigheid der voorstelling, de scherpe en juiste teekening der karakters, de fijnheid der opmerkingen omtrent den rijkdom en het ware gebruik der schatten, de scherpe satire tegen vletjers en tafelschuimers. *Comoediam habes elegantissimam*, zegt SOLANUS, en noch hij, noch LE BEAU, noch WIELAND e. a. aarzelen, den *Timon* van LUCIANUS ver boven den *Plutus* van ARISTOPHANES te verheffen. Het is mijne bedoeling niet, hier naauwkeurig na te gaan, in hoeverre dit oordeel juist mag genoemd worden of niet. Alleen ter loops zij het mij vergund te zeggen, dat ik, hoe veel behagen ik overigens schep in de lectuur van LUCIANUS, in die bovenmatige bewondering van den *Timon* niet kan deelen. Ik erken, dat men die uitstekende eigenschappen aan dien dialoog te regt toekent; maar ik vind daarnevens juist in dit stuk eene zekere onaangename breedheid, eene opeenhooping van *verba* en *epitheta*, even als of de schrijver zich een genoeg er uit gemaakt had, telkens tien woorden te gebruiken, waar hij met vijf hetzelfde had kunnen zeggen. Niet minder kwistig is hij in het gebruik van vergelijkingen. In plaats van ééne gebruikt hij er twee, en raakt dan tusschen die beiden somtijds zelf in de war; op andere plaatsen beantwoordt het eene

---

³) Ik heb mij bij de bewerking van dezen dialoog geregeld kunnen bedienen van de uitgaven van REITZ, LEHMANN, JACOBITZ en DINDORF.

lid der vergelijking niet aan het andere. Eenige voorbeelden zullen hetgeen ik bedoel in een helderder daglicht plaatsen. Welk eene opeenstapeling van woorden, welke λέξεις επομβρία in § 14: καὶ προσέτι γε καὶ κατεγέλας αὐτῶν Φειδομένων καὶ Φυλαττόντων καὶ τὸ καινότατον αὐτοὺς ζηλοτυπούντων, ἀγνοούντων δὲ ὡς κατάρματος οἰκέτης ἢ οἰκονόμος ἢ πεδότης ὑπείσιν λαθραίως ἐμπαροινῇσι τὸν κακοδαίμονα καὶ ἀνέραστον δεσπότην πρὸς ἄμαυρόν τι καὶ μικρόστομον λυχνίδιον καὶ διψαλέον θρυαλλίδιον ἐπαγρυπνεῖν ἐάσας τοῖς τόκοις, of § 26: ὥστε καὶ ἐς βαθυκῆτα πόντον φέροντες ἔριψαν αὐτοὺς καὶ πετρῶν κατ' ἡλιβάτων ὑπερορᾶσθαι νομίζοντες ὑπὸ σοῦ (vgl. § 29 ἀλλ' ὥσπερ αἱ ἐγχέλεις ἢ οἱ ὄφεις διὰ τῶν δακτύλων δραπετεύεις οὐκ οἶδ' ὅπως). Een voorbeeld van ongeoorloofde en onjuiste verbinding van twee vergelijkingen geeft § 12: καὶ μονονουχὶ δικράνοισι ἐξεώθει με τῆς οἰκίας καθάπερ οἱ τὸ πῦρ ἐκ τῶν χειρῶν ἀπορριπτοῦντες, terwijl in § 8: εἰ δὲ τις καὶ μυελὸς ἐνῆν, ἐκμυζήσαντες καὶ τοῦτον εὖ μάλα ἐπιμελῶς, ῥχοντο αὖτον αὐτὸν καὶ τὰς ρίζας ὑποτετμημένον ἀπολιπόντες, het *tertium comparationis* blijkbaar uit het oog is verloren. Het kon dan ook een' man van zoo fijn aesthetisch gevoel en zoo veel smaak als WIELAND, hoe vooringenomen hij was met LUCIANUS, en niet het minst met den *Timon*, op den duur niet verborgen blijven, dat juist dit stuk groote gebreken heeft. Want hoewel hij in de inleiding naauwelijks woorden genoeg kan vinden, om de voortreffelijkheid van den te behandelen dialoog te prijzen, lascht hij in § 18 voor de woorden: 'Αλλ' ἀπίθι ἤδη σωφρονεστέρω παρὰ πολὺ τῷ Τίμωνι ἐντευξόμενος, in de vertaling het zinnetje in: »Aber wozu alle das Geschwätze?'' naar ik vermoed alleen om er in eene noot bij te kunnen voegen: »LUCIAN scheint diese Frage seinem Leser vor dem Munde wegzunehmen; denn wirklich hat dieser Dialog mehr als viele andere von der wortreichen Schwatzhaftigkeit der Rhetoren und Sophisten seiner Zeit."

Hetgeen echter nog meer dan deze in het geheele stuk zich vertoonende fout mijne bewondering bekoeld heeft, is het slot, de eigenlijke ontknooping van het geheel, waar namelijk *Timon* zich van de op nieuw op hem afkomende tafelschuimers en klaploopers op eene wel is waar zeer eenvoudige en natuurlijke, maar tevens vrij smakelooze wijze ontdoet. Het

door hem bij den filosoof zoowel als bij den dichter en den *rhetor* gebezigde middel is hetzelfde, waarvan in de midden-eeuwsche *Fastnachtsspiele* en de *Kasperlekomödien* van lateren tijd een ruim gebruik gemaakt werd, en dat zijn' invloed op de lachspieren van den grooten hoop wel nooit zal verliezen. Maar daar is het de vertooning zelve, die de vrolijkheid opwekt; neemt men de actie weg, dan wordt ook de *vis comica* opgeheven. Diegenen echter, die niet aarzelen, het genie aan LUCIANUS met dat van ARISTOPHANES op eene en dezelfde lijn te stellen, verzoek ik, met het slot van den *Timon* een soortgelijk tooneel in de *Aves* van ARISTOPHANES (v. 904—1053) te willen vergelijken; dan zal het laatste den indruk maken van eene met heldere kleuren schitterende, het leven zelf nabootsende schildering, terwijl het eerste gelijk zal zijn aan eene doodsche lithographie,

ἐνθα τε νεκροί

ἀφραδέες ναίουσι, βροτῶν εἶδωλα καμόντων.

§ 1. Τὸ δὲ δοδιδυόν σου καὶ ἐκηβόλον ὄπλον καὶ πρόχειρον οὐκ οἶδ' ὅπως τελέως ἀπέσβη. — Πρόχειρον ὄπλον drukt niet volkomen uit, hetgeen door den schrijver bedoeld werd. Mag men met eenig regt onderstellen, dat hij geschreven heeft, hetgeen hij denken moest: » *Uw heroemd en geducht en steeds gereed wapen* (WIELAND, die hier, zoo als op menige plaats, den tekst stilzwijgend verbeterd heeft, vertaalt: *dein so viel besungenes, weittreffendes, immer fertiges Geschoss*) is ten eenen male krachteloos geworden: dan moet hier gelezen worden καὶ ἀεὶ πρόχειρον, zoo als in § 3 inderdaad staat: ἀλλ' ἀεὶ ἐνεργὸς πάντως ὁ κεραυνός. Ik wil voor die verandering geene palaeographische bewijzen bijbrengen, opdat men niet van mij zegge, hetgeen LACHMANN in eene aantekening op LUCRETIVUS zoo zeer te regt ten opzichte van de *critici* der Latijnsche schrijvers gegispst heeft, dat er namelijk bijkans geene verandering mogelijk is, voor welke zij niet palaeographische bewijzen gereed hebben, maar dit althans is zeker, dat het woordje ἀεὶ op vele plaatsen, waar het oorspronkelijk gestaan heeft, uit de teksten der Grieksche schrijvers verdwenen is. Op andere plaatsen is het bedorven. Hoe gemakkelijk b. v. ἀεὶ (AEI) en δεῖ (DEI) met elkaar konden verwisseld worden, is op zich

zelf duidelijk, en bovendien heeft SCHAEFFER met zijne gewone helderheid en geleerdheid dit betoogd en door voorbeelden toegelicht in den *Appendix* op *BASTS Epist. Crit. ad Boisson.*, pag. 80. Een aardig voorbeeld van die verwisseling heb ik bij LUCIANUS opgeteekend, *Dial. D.* 26. 2: Οὐδαμῶς· ἀλλὰ προστέτακται αὐτοῖν ὑπηρετεῖν τῷ Ποσειδῶνι, καὶ καθιππεύειν δεῖ τὸ πέλαγος καὶ ἐάν που ναύτας χειμαζομένους ἴδωσιν, ἐπικαθίσαντας ἐπὶ τὸ πλοῖον σῶζειν τοὺς ἐμπλέοντας. Men heeft op die plaats uit enkele handschriften δὴ willen lezen, zoo onder anderen JACOBS. FRITZSCHE is daartegen te regt opgekomen; maar ik twijfel of hij de verdediging der vulgaat met zoo veel ijver zou hebben volgehouden, wanneer hij aan de mogelijkheid eener verwarring van δεῖ en ἀεί op deze plaats gedacht had. Ik geloof, dat LUCIANUS geschreven heeft, καὶ καθιππεύειν ἀεί τὸ πέλαγος ⁴.

2. Μόνον δὲ τοῦτο ὀεσθαι ἀπολαύειν τοῦ τραύματος, ὅτι ἀναπλησθήσονται τῆς ἀσβόλου. Het *futurum* wordt hier door den zin gevorderd. Men leze dus ἀπολαύσειν. Een Attische schrijver zou niet anders hebben kunnen schrijven, dan ἀπολαύσεσθαι, maar in den tijd van LUCIANUS gold die wet niet meer. Men zie b. v. *D. Mort.* 30. 3: πλὴν ἀλλὰ σὺ τοῦτο ἀπολαύσεις τῆς ἐρωτήσεως, waar ik ἀπολαύσεις niet met HEMSTERHUIJS in ἀπολαύεις, en nog veel minder het volgende δοκεῖ in δόξεις zou willen veranderen. *Hermotim.* 78: ἔπειτα ἐς πόσον ἔτι τὸν λοιπὸν χρόνον ἀπολαύσεις αὐτῶν; Een paar regels verder leest men in diezelfde paragraaf 2: ὥστε ἤδη διὰ ταῦτά σοι καὶ ὁ Σαλμωνεὺς ἀντιβροντᾶν ἐτόλμα, οὐ πάντῃ ἀπίθανος ἔν. Πάντῃ heeft men uit sommige handschriften in plaats van de *vulgate* οὐ πάντῃ in den tekst opgenomen. JACOBITZ en DINBOFF houden die nieuwe lezing voor de ware, mijns inziens ten onregte. Πάντῃ werd in den zin, dien het hier moet hebben, hij schrijvers uit den goeden tijd slechts zeer zelden, en dan nog wel bijna altijd in verbinding met een ander woord (πάντῃ καὶ

⁴) Ik krijg C. G. JACOB's uitgave van den *Toxaris* nog juist vroeg genoeg in handen, om te zien, dat mijne coniectuur door hem geoccoupeerd is (in de achter den *Toxaris* gevoegde *Qu. Luc.* p. 6), zoo als de zijne door VAN HENSDE, *specim. crit. in Plat.* p. 112 geoccoupeerd was.

πάντως e. a.) gebruikt. Men zal nader bij de waarheid komen, en aan LUCIANUS toekennen hetgeen met de gewone en niet ge-affecteerde wijze van uitdrukking overeen komt, wanneer men de oude lezing, met eene kleine wijziging, herstelt, wanneer men namelijk leest οὐ πάνυ τι ἀπίθανος ὢν. Het is overbodig, van die elegante spreekwijze voorbeelden uit de meest voortreffelijke Grieksche schrijvers te vergaderen. — Over καὶ τὰ ὅτα ἐκκεκώφησαι καθάπερ οἱ παρηγηκότες heb ik reeds vroeger een enkel woord gezegd. De analogie vordert, dit wordt door de grootste kenners der Grieksche taal volmondig toegestemd, ἐκκεκώφωσαι. Zoo DAWES *Miscell.* p. 15, zoo PORSON op EURIPID. *Orest.* 1279. Men zou gaarne beweren, dat de oude Grieksche taal geen' anderen vorm kende als ἐκκωφώω, maar men wordt daarin belemmerd door een enkele plaats bij ARISTOPH., *Equ.* 311, waar alle handschriften en uitgaven ἐκκεκώφηκας βοῶν hebben. Maar uit menig voorbeeld is gebleken, hoe weinig waarde men aan die woorden *Mss. et editiones omnes* mag hechten. En wanneer men vindt, hetgeen PORSON aantoon, dat plaatsen, waar de vormen van ἐκκωφώω staan, door latere schrijvers met de vormen van ἐκκωφάω geciteerd worden (zoo citeert EUSTATHIUS *ad Il.* Ξ, p. 954. 55 uit EURIP. *Orest.* l. c. ἐκκεκώφηνται, dubbel verkeerd, door den *singularis* achter ἔλφῃ in den *pluralis*, en door ἐκκεκώφωται in ἐκκεκώφηται te veranderen), dan mag men niet wanhoopen, dat bij eene herhaalde vergelijking der handschriften van ARISTOPHANES ook daar die vorm nog wel voor den dag zal komen; en zelfs wanneer dat niet geschiedde, dan is het nog niet irrationeel te onderstellen, dat de afschrijvers, het taalgebruik van hun' eigen tijd volgende, bij ARISTOPHANES hetzelfde gedaan hebben, wat EUSTATHIUS zich ten opzigte van EURIPIDES veroorloofd heeft. Bij LUCIANUS is het zoo veel minder vermetel, den vorm ἐκκεκώφωται te herstellen, daar van de vijf plaatsen, op welke het woord bij hem voorkomt, er niet ééne is, op welke niet de vorm op ὦω als variant uit eenige handschriften opgegeven wordt, terwijl er twee zijn (*Navig.* 10; *Philopat.* 1), waar de vorm ἐκκεκώφωται in alle handschriften, en dus ook door de al te voorzigtige uitgevers in den tekst overgenomen is. Het zal dus wel de fout der afschrijvers, en niet zoo als ik vroeger

vermoedde, die van LUCIANUS zelven zijn, dat hier ἐκκεκώφησαι gelezen wordt.

In §. 3 zou de analogie vorderen, dat in plaats van ἐπαταγεῖτο gelezen werd ἐπατάγει. Παταγεῖν is Grieksch, niet παταγεῖσθαι. Maar LUCIANUS veroorlooft zich juist ten opzichte van dit woord groote vrijheden. D. D. Syr. 50 gebruikt hij het transitief: πολλοὶ δὲ τύμπανα παταγέουσι (wanneer die plaats ten minste voor zuiver mag gehouden worden), zoodat ik, wanneer hier van den gewonen regel afgeweken wordt, dit liefst op rekening van den schrijver zelven zou willen zetten, hoewel het al heel vreemd is, τὴν βροντὴν te beschouwen als het instrument, waarmede geraas gemaakt wordt.

4. Τοιγάρτοι ἀκόλουθα τῆς ῥαθυμίας τἀπίχειρα κομίζη παρ' αὐτῶν, οὔτε θύοντος ἔτι σοὶ τινος οὔτε στεφανοῦντος. In die woorden is ἀκόλουθα een bijvoegsel van latere dagteekening. Τῆς λιχνείας τἀπίχειρα bij LUCIAN. d. Merc. Cond. 24 beteekent het loon, de gevolgen van het snoepen; τῆς δίκης τἀπίχειρα bij ARISTOPH. Vesp. 585 is, zoo als het door den Scholiast te regt verklaard wordt, ἐπίχειρα δὲ μισθοῦς. Zoo ook bij AESCHYL. Prom. 319:

τοιαῦτα μέντοι τῆς ἄγαν ὑψηλόρου

γλώσσης, Προμηθεῦ, τἀπίχειρα γίγνεται⁵.

LUCIANUS heeft op deze plaats geschreven τοιγάρτοι τῆς ῥαθυμίας τἀπίχειρα κομίζη παρ' αὐτῶν, gij ondervindt nu de gevolgen, gij ondergaat nu de verdiende straf voor uwe zorgeloosheid. Ἀκόλουθα is eene verklaring van τἀπίχειρα, nog later er bijgeschreven, naar het schijnt, dan het scholion op die plaats, waarin men onder het lemma τἀπίχειρα het volgende vindt; μισθοῦς, τὰ διὰ τῶν χειρῶν κέρδη τὰ ἐπίχειρα· τὰ ἐπιχειρήματα, αἱ ἀνταποδόσεις, van welk scholion het laatste gedeelte ook wel een pannus assutus op de juiste, uit den Scholiast op ARISTOPHANES h. t. p. overgenomene, verklaring zal zijn. Met een enkel woord wil ik nog op eene fout van LUCIANUS in dienzelfden zin opmerkzaam maken. Hij schrijft οὔτε θύοντος ἔτι σοὶ τινος, waar een Attisch schrijver noodzakelijk οὔτε θύοντος ἔτι σοὶ οὐδενός

⁵) Nog meer voorbeelden kan men vinden bij LEHMANN, Tom. I. pag. 370.

had moeten zeggen. Dezelfde fout staat § 18: ὡς μὴδὲ ὀφείλων πρὸς τινος, en op andere plaatsen. Een paar regels verder hebben de handschriften καὶ κατ' ὀλίγον Κρόνον τε, ὃ θεῶν γενναϊότερε, ἀποφαίνουσι παρωτάμενοι τῆς τιμῆς. STRUVE (*Lecl. Luc.* p. 220) veranderde ἀποφαίνουσι in ἀποφανοῦσι, hetgeen volgens FRITZSCHE (*Qu. Luc.* p. 66) alleen dan juist zou zijn, wanneer in plaats van κατ' ὀλίγον gelezen werd μετ' ὀλίγον. Nunc, zegt hij, *cur tempus praesens hac sede pellatur, causam nullam video.* Echter schijnt het mij toe noodzakelijk te zijn, dat hier inderdaad niet κατ' ὀλίγον maar μετ' ὀλίγον gelezen worde. Κατ' ὀλίγον beteekent langzamerhand. TIMON zou dus zeggen: zij zullen u langzamerhand van den troon stooten, hetgeen mijns inziens geene juiste gedachte is. Leest men μετ' ὀλίγον, en neemt men daarbij STRUVE's gissing op, dan is alles in de volmaaktste orde. Binnen kort, zegt TIMON dan, zult gij, wanneer gij zoo voortgaat, van den troon gestooten worden. Ik begrijp niet, hoe JACOBITZ en DINDORF hebben kunnen aarzelen, de *Sall.* 7: εἴση γὰρ κατ' ὀλίγον op raad van FRITZSCHE κατ' in μετ' te veranderen, vooral daar het verschil tuschen die beide spreekwijzen uit die paragraaph zelve blijkt, wanneer men met de geciteerde plaats vergelijkt, hetgeen bijna onmiddellijk daarop volgt: κατ' ὀλίγον δὲ αὐξανόμενη καὶ τῆς πρὸς τὸ βέλτιον αἰὶ προσθήκης τυγχάνουσα κτέ.

Ik heb in diezelfde paragraaph nog twee fouten aangetoekend, de eene door de afschrijvers, de andere door LUCIANUS zelven gemaakt. Οἱ δὲ καὶ αὐτῷ σοὶ τὰς χεῖρας Ὀλυμπίᾳ ἐπιβεβλήκασιν heeft LUCIANUS niet kunnen schrijven. Hij schreef οἱ δὲ καὶ αὐτῷ σοὶ τὰς χεῖρας Ὁ. ἐπιβ. Eene soortgelijke fout staat in de *Dial. Mort.* 19. 2: ΑΙΑΚ: Ἐγὼ σοὶ περὶ τοῦ Ἑρωτος ἀποκρινοῦμαι τὰ δίκαια· φῆται γὰρ αὐτὸς μὲν τοῦ ἔρᾳ τῷ Πάριδι ἴσως γεγενῆσθαι αἴτιος, τοῦ θανάτου δὲ σοὶ οὐδὲν ἄλλον, ὢ Πρωτεσίλαε, ἢ σεαυτὸν, ὃς κτέ. Hier moet stellig staan ἢ σὲ αὐτόν. In den *Soloec.* 8 somt LUCIANUS eene menigte van taalfouten op, die bij zijne tijdgenooten *recepti moris* waren, onder anderen ook, dat sommigen *πηνίκα* gebruikten in plaats van *πότε* (over het verschil zie b. v. PHRYN. p. 49: *πηνίκα μὴ εἴπῃς ἀντὶ τοῦ πότε· ἔστι γὰρ ὥρας δηλωτικὸν κτέ.*): Πρὸς μέντοι γε τὸν ἐρωτήσαντα, *πηνίκα* ἔξεις, τίς γὰρ ἂν, ἔφη (*nam. Σωκρά-*

της δ' ἀπὸ Μήφου) ἀπακρίβειν σοι περὶ τῆς τήμερον ὡς ἐξάν⁶; En toch schrijft hij, hetgeen reeds door SOLANUS en anderen opgemerkt is, hier in den *Timon*: ταῦτα τάλυνν, ὃ θαυμάσιε, πηνίκα πνύσται.

6. Ἐνταῦθα τοῦτο γοῦν μοι δοκῶ κερδανεῖν, μηκέτι ὀφείσθαι παλ-
λοῦς παρὰ τὴν ἀξίαν εὖ πράττοντας· ἀνιάρωτερον γὰρ τοῦτό
γε. Het is, dankt mij, duidelijk, dat hier de *comparativus*
niet staan kan, maar de *superlativus* vereischt wordt. Men leze
dus ἀνιάρωτατον. Op de meeste plaatsen, waar die fout ge-
maakt is, is zij al heel spoedig te vinden, en men zal die ver-
anderingen niet meer willekeurig kunnen noemen, wanneer
men als bewijs voor de slordigheid der afschrijvers en uitge-
vers plaatsen kan bijbrengen, als de volgende. *Dial. D. 6. 1.*
antwoordt ZEUS aan HĒRA, die naauwelijks van zich kan ver-
krijgen, dat zij hem verhaalt, hetgeen haar met Ixion⁷ weder-
varen is, omdat hetgeen hij beproefd had, al te erg was: καὶ
μὴν διὰ τοῦτο καὶ μάλλον εἰποῖς ἄν, ὅσῳ καὶ αἰσχροῖς ἐπεχεί-
ρησε. Dat beteekent niets, en wordt stellig door niemand be-
grepen, hoeveel moeite de uitgevers er ook aan ten koste gelegd

⁶) LUCIANUS laat hier zijn SOCRATES, terwijl hij een' anderen berispt, zel-
ven niet minder zwaar tegen de taal zondigen. Ἀποκριθεῖν voor ἀποκρί-
μαιτο is niet beter dan πηνίκα voor πότις. Overigens begrijp ik die plaats
niet volkomen. SOCRATES moet antwoorden »wie zegt u, dat ik heden nog
op reis ga." Maar daarvan is in de Grieksche woorden, die stellig bedorven
zijn, niet veel te vinden.

⁷) Over Ixion wordt bij LUCIANUS ook nog gesproken in de *Epist. Saturn.*
4. 38, eene plaats, aan welke ik hier des te liever herinner, omdat mij
daardoor de gelegenheid gegeven wordt, van eene mij dezer dagen door Prof.
COBET medegedeelde emendatie gewag te maken. Er staat: καὶ εἴ σοι ταῦτα
καταφειδεδῆσθαι αὐτῶν δοκοῦμεν, τὸν ὑμέτερον παράσιτον ἀναμνήσθητε
τὸν Ἰξίονα, ὃς ἀξιώθεις κοινῆς τραπέζης ἀξίωμα ἴσον ἔχων ὑμῖν τῇ
Ἡρᾷ μεθύουσις ἐπεχείρει δ' ἡγεναός. Het woord ἀξιώθεις is een *glos-*
sema, zoo als er velen bij LUCIANUS zijn (cf. JACOB, *Qu. Luc.* p. 24). Maar
er zijn slechts weinigen, van welke het zoo evident kan bewezen worden, dat
zij door eene vreemde hand ingelascht zijn. LUCIANUS namelijk herinnert zich
de bekende plaats bij EURIP. *Or. v. 9*:

κοινῆς τραπέζης ἀξίωμ' ἔχων ἴσον,

en kan dus natuurlijk niet eene constructie kiezen, door welke dat vers in
twee stukken van elkaar gescheurd wordt.

hebben, om het te verklaren. Wie zien wil, tot welken onzin die zucht, om alles te willen verdedigen, leiden kan, die moet de noot van LEHMANN op deze plaats lezen (Luc. Opp. Tom. II. p. 298). LUCIANUS heeft geschreven *ὅση καὶ αἰσχροσιν ἐπέχειρσε* » hoe erger, hetgeen hij gewaagd heeft was, des te oer zijt gij verplicht het mij te zeggen. Tot die verbetering kan men met gezond verstand alleen geraken, en behoeft men de hulp der handschriften volstrekt niet. Maar wat zal men zeggen, wanneer de uitgevers de ware lezing versmaadden, waar die toch uit de handschriften kon geput worden. In den *Codex Guelferbytanus* staat *ὅσον καὶ αἰσχροσιν*, eene lezing, waarvoor FRITZSCHE niets anders over heeft, dan een lakoniek en verachtelijk *Sic!* Volgens JACOBITZ staat in het handschrift *αἰσχροσιν*. Natuurlijk heeft ook hij van die lezing geen gebruik weten te maken. In SCHNEIDEWINS *Philologus* IV, p. 672 geeft NAUCK een paar voorbeelden van dezelfde verwarring der trappen van vergelijking bij STOBÆUS; maar ik geloof, dat hij op eene dier plaatsen slechts de helft der fout verbeterd heeft. In het *Floril.* 3, 73 staat: Ὁ Φρόνιμος, ὥσπερ εἰς ὄδον, εἰς τὸν βίον οὐ τὰ πολλοῦ ἄξια συντίθῃσιν, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαιότερα. NAUCK leest τὰ ἀναγκαιότατα. Is die lezing juist, dan moet ook τὰ πολλοῦ ἄξια in τὰ πλείστου ἄξια veranderd worden. Maar misschien behoeft men alleen den *positivus* ἀναγκαῖα te herstellen. — Eene andere fout in § 6 had men insgelijks uit de handschriften kunnen verbeteren: ἀναρριπίσας τὸν κεραυνὸν ἢ ἐκ τῆς Οἴτης ἐναυσάμενος μεγάλην ποιήσας τὴν φλόγα ἐπιδείξαιδ τινὰ χολὴν ἀνδράδους καὶ νεανικοῦ Διδῆς. In sommige handschriften staat ἐπιδείξαις. Zoo lang er nog eenig verschil bestaat tusschen *optativus* en *imperativus*, en dit verschil zal LUCIANUS nog wel gekend hebben, hoewel de Grieken van lateren tijd die *modi* op vreemde wijze met elkander verwarden — moet hier niet ἐπιδείξαιο gelezen worden, maar ἐπίδειξαι. Ik wil bij deze gelegenheid nog twee plaatsen uit andere schrijvers behandelen, van welke op de eene de *imperativus* hersteld, en op de andere verwijderd en door eene andere wijze vervangen moet worden. De correctie van de eerste plaats is niet van mij zeyen; wanneer ik mij niet bedrieg, dan is zij van Prof. COBET. Bij EURIP. *Hec.* 72 staat

ὦ πότνια χθών
 μελανοπτερύγων μᾶτερ θνείρων
 ἀποπέμπομαι ἐννυχον ὄψιν.

Voor ἀποπέμπομαι moet gelezen worden: ἀπόπεμπέ μοι. De tweede plaats is bij PLATO, *Euthydem.* p. 272. C. ἐγὼ δ', ὦ Κρίτων, ἐκεῖτε μὲν ἄλλους πέπεικα συμμαθητάς μου φοιτᾶν, ἐνταῦθα δέ γ' ἑτέρους πειράσομαι πείθειν, καὶ σὺ τί που συμφοίτα. Dat die plaats bedorven was, zag reeds HEINDORF. Hij heeft haar echter niet gered. En toch is dit zoo moeilijk niet. Er stond waarschijnlijk bij PLATO: καὶ σὺ τί ποτ' οὐ συμφοιτᾷς; Hetgeen die emendatie nog meer waarschijnlijk maakt, is dat de volgende zin met ἴσως begint, dus juist met die twee letters, die er ontbreken, om uit de lezing der handschriften te maken, hetgeen ik voorgesteld heb.

§ 7. Het zijn slechts een paar kleinigheden, op welke ik in deze paragraaf de aandacht wil vestigen. Op het einde der door HERMES gesproken woorden staat: παρ' ᾧ λαμπρῶς ἐορτάζειν εἰώθαμεν τῷ Διάσῃ. Hier moet in plaats van εἰώθαμεν noodzakelijk het *plusquamperfectum* εἰώθειμεν staan. In de volgende woorden τί παθὼν οὖν τοιοῦτός ἐστιν; heeft men geloof ik te weinig acht er op geslagen, dat οὖν in sommige handschriften ontbreekt. Het kan hier best gemist worden.

8. "Ὁς οὐ συνίει κδραξὶ καὶ λύκοις χαρίζομενος, ἀλλ' ὑπὸ γυναικῶν τοσούτων ὁ κακοδαίμων κειρόμενος τὸ ἥπαρ, φίλους εἶναι αὐτοῦς καὶ ἐταίρους φέτο ὑπ' εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν. χαίροντας τῇ βορᾷ. Zóó leest men die phrase in de handschriften en in de uitgave van REITZ, en in de Latijnsche vertaling heeft men getracht, zoo góed en zoo kwaad mogelijk een' zin daaruit zamen te lijmen. Overigens kon men het zich-zelfen niet ontveinzen, dat LUCIANUS toch onmogelijk zoo abrupt kon geschreven hebben. SEAGERUS meende door verandering van interpunctie de zwaarigheid te kunnen uit den weg ruimen. Hij interpuncteerde achter φέτο, zoodat de woorden ὑπ' εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν χαίροντας τῇ βορᾷ gerekend werden bij elkander te behooren. De latere uitgevers hebben die verandering goedgekeurd en opgenomen, maar ik moet bekennen, dat ik niet begriip, wat door die verandering gewonnen is. Ik vat den zin der Grieksche woorden even weinig, als de Latijnsche vertaling (bij

DIDOT)⁸: *qui aliqua in ipsum benevolentia permoti opsoniis eius gauderent*. Dat kan toch bezwaarlijk de meening van TIMON zijn, ten zij — hetgeen wij niet mogen onderstellen — hij bij zich zelve zijne onnoozelheid persifleerde. Hij dacht, dat die menschen uit louter vriendschap en belangstelling bij hem kwamen, terwijl het alleen zijne lekkere maaltijden waren, waarin zij behagen schepten (of zoo als WIELAND vertaalt: *für Freunde, die sich aus Wohlwollen zu ihm gesellen, da sie doch nur des Frasses wegen kamen*). Er zijn eenige woorden uitgevallen, en wanneer men dus slechts schrijft: *ᾠετο, ὡς εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν *** χαίροντας τῇ βερῇ*, dan kan ieder voor zich zelve de lacune op die wijze aanvullen, welke hem de meest geschikte zal toeschijnen. Er zijn meer plaatsen bij LUCIANUS, waar men tot dit middel zijne toevlugt moet nemen, ten zij men onderstelt, dat LUCIANUS zou geschreven hebben, wat tegen elke gezonde redenering aandruischt. Zoo *Vit. Auct. 17*: *Εὖ λέγεις, ἐγὼ δὲ διημάρτανον*. Ἀλλὰ τίνα βιοίῃ τὸν τρόπον; waar men het stellig er voor houden moet, dat tusschen *διημάρτανον* en *ἀλλὰ* verscheidene woorden ontbreken. Overigens

⁸) Ik weet niet, wie schuld is aan de vertaling, die aan den Didotschen LUCIANUS toegevoegd is; maar ik beweer, dat zij door iemand vervaardigd is, die of half geslapen, of niet genoegzaam Grieksch gekend heeft, om eene dusdanige taak met gelukkig gevolg op zich te nemen. Een paar voorbeelden slechts uit velen. *Tim. 26*. staat *ὑπερορᾶσθαι νομίζοντες ὑπὸ σοῦ, διτιπερ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν δώρας αὐτοῦς*. In de Latijnsche vertaling: *existimantes a Te contemni, quod ipse ne primo quidem conspectu respicere voluisses*. *Ibid. 55*: *Μεμπύμοιρος ἀεὶ, καὶ τὸν πλακῦντα ὄλον ἢ τὸν σὺν μόνος τῶν ἄλλων λάβῃ, ὅτιπερ λιχνείας καὶ ἀπληστίας ὄφελος κτέ.*; in de Latijnsche vertaling: *iniquius partita opsonia semper querens, etiamsi solus placentiam aut aprum integrum sibi habet, porro qui gulae et insatiabilis voracitatis fructus est cet.* Wie LUCIANUS vertalen wil, moet weten, wat *διτιπερ ὄφελος* beteekent. *Alex. 33*: *τί τοίνυν μέμφεσθαι ἔστιν Ἀλεξάνδρῳ, εἰ τοιούτους ἐνθραυλισκοῖς ἐνδιατρίβειν ἤξιον;* in de Lat. vertaling: *Quid vera reprehendendus est Alexander, si tales inter haemunciones versari voluit*. Ἐνδιατρίβειν beteekent hier geheel iets anders. *Ibid. §. 39* wordt gesproken van de *Καίσαρος οἰκονόμοι*. De Latijnsche vertaler noemt die *dispensatores*. Het zijn de *procuratores*. *Ibid. §. 51* wordt *Κελτισί* vertolkt door *Celtice*, terwijl men *§. 27 ὁ ἡλίδιος ἐκείνος Κελτός* volkomen juist vertaald vindt: *stolidus ille Gallus*.

hoop ik over die plaats binnen kort meer breedvoerig te zullen handelen.

Op het einde van diezelfde paragraaph wordt van TIMON verhaald, dat hij *μισοῦ γεωργεῖ μελαγχολῶν τοῖς κακοῖς, ὅτι οἱ πλουτοῦντες παρ' αὐτοῦ μάλα ὑπεραπτικῶς παρέρχονται, οὐδὲ τοῦ νομα, εἰ Τίμων καλοῖτο, εἰδότες*. Dat is niet waar, en dat verbeelde zich TIMON ook niet. Die menschen wisten zeer goed, dat die arme man dezelfde TIMON was, die hen rijk gemaakt had, en TIMON ergerde zich niet er over, dat zij hem niet kenden, maar dat zij deden, als of zij hem niet kenden. Ik vermoed, dat LUCIANUS geschreven heeft: *οὐδὲ τοῦνομα, εἰ Τίμων καλοῖτο, εἰδέναι εἰκότες*, en dat die beide woorden door een of ander afschrijver in één woord zijn samengetrokken, eene soort van fouten, waarvan men voorbeelden in menigte kan aantoonen. LUCIANUS gebruikt *εἰκότες*, *ῥοικα* enz., waar Grieksche schrijvers uit den goeden tijd *δακῶντες*, *δακῶ* enz. schrijven moesten. Een paar voorbeelden slechts uit zeer velen. *Dial. Mort.* 4. 2: *Οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν διὰ χρήματα ἡκουσιν ἐπιβουλεύοντες ἀλλήλοις, ὡς ἐρίκασι*. *Ibid.* 18. 1. *Καὶ μὴν ἐκεῖνά ἐστιν* (leg. *ἐκεῖνά γ' ἐστιν*), *ἃ πάντες οἱ ποιηταὶ θαυμάζουσι, τὰ ἄσπεκτα, ὧν σὺ ῥοικῶς καταφρονεῖν*.

9. *Καὶ μὴν οὐ περιοπτέρος ἀνὴρ οὐδὲ ἀμελητέος: εἰκότως γὰρ ἡγανάνκτει* (TANAQUIL FABER *ἀγαννακτοῖ*; IENSIUS verdedigt de vulgaat op vrij onhandige wijze; LHMANN plaatst een komma achter *ἡγανάνκτει*, en geeft zoo ten minste eene dragelijke en grammaticaal juiste verklaring; maar misschien moet men de oude interpunctie handhaven, en voor *ἡγανάνκτει* lezen *ἀγαννακτεῖ*). *ἐπεὶ καὶ ὅμοια προήσομεν τοῖς καταράταις κάλαξιν ἐκείνοις, ἐπιλελησμένοι ἀνδρὸς τοσαῦτα μηρία ταύρων τε καὶ αἰγῶν πίοτατα καύσαντος ἡμῖν ἐπὶ τῶν βωμῶν*. In de woorden *τοσαῦτα μηρία* — *καύσαντος* is de toespeling op *Il. A.* 40:

*ἢ εἰ δὴ ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηλα
ταύρων ἢδ' αἰγῶν*

onmiskenaar. LUCIANUS herinnert zich die regels van HOMERUS nog op verscheidene andere plaatsen, b. v. *d. Sacrif.* 3, *Philopat.* 8 (zie IENSIUS. L. L. p. 37), maar nergens zijn de woorden van HOMERUS zoo in hun geheel overgenomen, als hier. Daar-

om zou ik, om de overeenkomst nog grooter en treffender te maken, καύσαντος willen veranderen in κατακαύσαντος⁹.

Μαχομένων γὰρ πρὸς ἀλλήλους καὶ κεκραγόντων οὐδὲ ἐπακούειν ἔστι τῶν εὐχῶν. Het verschil in de beteekenis van ἀκούω en de meest gebruikelijke *composita* van dat werkwoord, ἐπακούω, ὑπακούω, εἰσακούω, is bepaald en bekend; natuurlijk kan die beteekenis soms kleine wijzigingen ondergaan, maar wanneer men niet elk verschil wil wegrekenen, dan mag men dat wijzigen niet zoo ver uitstrekken, dat men aan het eene *compositum* de beteekenis van het ander of van het *verbum simplex* toekent. Zoo beteekent εἰσακούω *aurem praebere*, *auscultare*, en daarom moet bij XENOPH. *Hellen.* V. III. 10: λεγόντων δὲ τῶν κατεληλυθόντων, καὶ τίς (leg. καὶ τίς ἂν) αὕτη δίκη εἴη, ὅπου αὐτοὶ οἱ ἀδικούντες δικάζοιεν, οὐδένες ἤκουον in plaats van οὐδένες ἤκουον met DINDORF en COBET gelezen worden οὐδὲν ἐσήκουον (z. *Mnemos.* I, p. 321). Vooral echter is bekend, wat τῶν εὐχῶν ἐπακούειν beteekent. Het is *preces exaudire*. Daarom heeft R. B. HIRSCHIG, *Annot. Crit.* cel. p. 70 te regt bij ARISTOPH. *Nub.* 263:

ἐΦημὲν χρὴ τὸν πρεσβύτην καὶ τῆς εὐχῆς ὑπακούειν
het laatste woord in ἐπακούειν veranderd, en daarom past ἐπακούειν op deze plaats van LUCIANUS niet. ZEUS zegt niet, er wordt een zoo groot geweld gemaakt, dat men de gebeden niet verhooren kan. Dat zou onzin zijn. Hij zegt, er wordt een zoo groot geweld gemaakt, dat men de gebeden niet eens hooren kan. WIELAND vertaalt: *Denn die Leute verführen dort ein solches Krähengeschrei, dass unser einer nicht einmal die Gebete der Andächtigen davor hören kann.* Wanneer men nu niet stellen wil, dat Tim. 34 ἐπεμψε δὲ ὁ Ζεὺς ἐπακούσας τῶν εὐχῶν de laatste woorden beteekenen: *Uwe gebeden verhoorende*, terwijl hier οὐδὲ ἐπακούειν ἔστι τῶν εὐχῶν door » men kan de ge-

⁹) De praepositie κατά is op dezelfde wijze verdwenen en moet hersteld worden bij XEN. *Oecon.* 11. 20: ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σὺν τοῖς θεοῖς σε ὀρώμεν καὶ ἐν τοῖς ἱππικωτάτοις τε καὶ πλουσιωτάτοις λεγόμενον σε ἐπιστάμεθα. Leg. καταλεγόμενον. Bij LUCIAN. *Vit. Auct.* 24: Ἄλλ' ὅρα μὴ σε ἀποτοξεύσω τῷ ἀναποδείκτω συλλογισμῷ moet in plaats van ἀποτοξεύσω gelezen worden κατατοξεύσω.

beden niet eens hooren moet vertaald worden, dan zal er wel niets overblijven, dan *ἐπακούειν* te veranderen in *ἀκούειν*.

(Het vervolg in een volgend nummer).

Leiden, Februarij 1853.

E. MEHLER.

BLADVULLINGEN.

In den *Hymnus in Cererem* vs. 288 verwondert RUHNKENIUS zich te regt over den vreemden en bij HOMERUS of de *Homēriden* elders niet voorkomenden vorm *ἐλούεον*. Er staat aldaar:

ἀγρόμεναι δέ μιν ἀμφὶς ἐλούεον ἀσπαίροντα.

De schrijver spreekt hier van DEMOPHOON of zoo men wil TRIPTOLEMUS, den zoon van CELEOS, die door CERES was opgevoed, en thans, nu CERES de woning van CELEOS verlaat, door zijne zusters gewasschen wordt. Wij zullen ons, geloof ik, van dat lastige *ἐλούεον* gemakkelijk kunnen ontslaan, zoo wij lezen:

ἀγρόμεναι δέ μιν ἀμφὶς ἔλουν νέον ἀσπαίροντα.

H.

S. A. N.

Bij EUR. *Iphig. Taur.* 811 vlg. zegt ORESTES, die, om aan IPHIGENIA te bewijzen, dat hij haar broeder is, bijzonderheden betreffende hunne familie mededeelt:

λέγοιμ' ἂν ἀκοῇ πρῶτον Ἡλέκτρας τάδε·

Ἀτρέως Θυέστου τ' οἶσθα γενομένην ἔριν;

waarop IPHIGENIA antwoordt:

ἤκουσα, χρυσῆς ἀρνὸς ἦν ἡνίκα ἦν πέρι·

Dat het laatste vers door de afschrijvers bedorven is, kan mijns inziens aan geen redelijken twijfel onderhevig zijn. Zin en letters leiden tot de volgende verandering:

ἤκουσα, χρυσῆς ἀρνὸς ἦν εἶχον πέρι.

Leiden.

H. v. HERWERDEN.

SOPHOCLES, AJAX,

Vs. 646—692.

De razernij van AJAX heeft opgehouden, en hij geeft, in eene treurige stemming, aan TECMESSA te kennen dat hij een einde aan zijn leven wil maken (470 en volg.). Terwijl het Koor zingt, blijft AJAX, zoo het schijnt, met TECMESSA in zijne tent, die, op zijn bevel, gesloten is; want TECMESSA heeft geen deel aan het gezang, en SOPHOCLES heeft deze inrigting met het volgende in verband willen brengen. Zoo de held alleen in zijne tent bleef, waarom zou hij zich dan in die eenzaamheid het leven niet benemen? Hoe norsch hij ook jegens zijne echtgenootte zij, heeft hij medelijden met haar; hij wil zijn' zelfmoord overleggen en door hare tegenwoordigheid belet worden in eene nieuwe vlaag van woede de hand aan zijn leven te slaan, te midden van het door hem verminkte vee, en op eene wijs waarvan zijne hooghartigheid het denkbeeld niet verdragen kan.

Nadat het Koor gezongen heeft, treedt AJAX uit zijne tent te voorschijn: wat hij spreekt (646—692), is eene der kunstigste plaatsen in het meesterstuk van SOPHOCLES. SCHNEIDEWIN heeft ze, in zijne uitgaaf van 1852, met veel overleg, en niet zonder smaak, behandeld. In mijne opvatting moet ik echter van hem en van zijne voorgangers verschillen.

AJAX verhaalt aan TECMESSA en aan het Koor, dat hij tot andere gedachten gekomen is, en wat hij nu doen zal. Zijne rede is eene misleiding, die hij zoo even in zijne tent overlegt heeft. SCHNEIDEWIN heeft, naar mijn oordeel, den inhoud beter begrepen dan andere uitleggers die mij bekend zijn; maar

hij laat AJAX eenige onwaarheden zeggen, terwijl ik overtuigd ben dat het de bedoeling van SOPHOCLES niet kan geweest zijn den grooten held leugens in den mond te leggen, maar wel, hem dubbelzinnigheden te doen spreken, zoodat Tecmessa en het Koor den gunstigen zin opvatten, terwijl AJAX het tegenovergestelde, de volvoering van den zelfmoord, bedoelt. Om dit te bewijzen, zal ik zijne rede doorloopen.

Ἄπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
 φύσι τ' ἄδῃα καὶ φανέντα κρύπτεται·
 καὶ κ' ἔστ' ἄλλαν οὐδὲν, ἀλλ' ἀλίσκεται
 καὶ δεινὸς ὄρκος καὶ περισκελεῖς Φρένες.

Men meent dat ὁ δεινὸς ὄρκος op den zelfmoord doelt, dien AJAX zou gezworen hebben te zullen volbrengen. Het sterkste dat hij daaromtrent vroeger gezegd heeft, is 589—400 en 412—425, waar hij zijnen dood voorspelt en JUPITER sneekt te mogen sterven, en 470, πείρῳ τις ζητητέα, waarmede hij dubbelzinnig te kennen geeft dat hij de wijze van zich om te brengen nog overleggen zal; maar hij zweert nergens. De ὄρκος en de περισκελεῖς Φρένες zien dus op zijn vorigen toestand, waaruit hij in eene zachtere stemming overgegaan is. Indien ik mij hierin niet bedrieg, dan verdient Borne's gissing, ὄρκος, dat zij niet zoo ver verworpen worde als men gedaan heeft: de kwaal van AJAX was juist zijn ὄρκος, de oorzaak van zijn ongeluk. Duidelijk genoeg zegt MINERVA, ULYSSES waarschuwende en op AJAX wijzende (128), Μὴδὲν ποτ' εἴπῃς αὐτὸς εἰς θεοὺς ἔπος, Μὴδ' ὄρκον ἄρῃ μὴδέν, εἴ τινας πλέων "Ἢ χειρὶ βρῖθεις ἢ μακροῦ πλούτου βάθεις. De ὄρκος wordt door de Godin in zulk een licht geplaatst, dat het epitheton δεινὸς er volkomen op past. — AJAX laat hierop volgen:

Καὶ γὰρ, δε τὰ δειν' ἐκατέρωθεν τότε,
 βαφῇ σιδῆρας ὡς ἐθυλύνθησιν στόμα
 πρὸς τῆσδε τῆς γυναικὸς· αἰκτεῖσιν δέ νιν
 χήραν παρ' ἐχθροῖς παῖδά τ' ἄρφανεσιν λιπεῖν.

SCHNEIDEWIN zegt » Der bei αἰκτεῖσιν seltene Infinitif ist gewählt, weil AJAX die Seinen verlassen zu wollen vorgiebt; λιπών (hij bedoelde waarschijnlijk λείπων) würde sagen, er verlasse sie nicht ohne Mitleid." — Ik laat die onderscheiding aan hare plaats, maar » het wekt mijn medelijden, haar te verlaten,»

beteekent zoo wel » ik gevoel medelijden, nu ik haar ga verlaten,» als » mijn medelijden belet mij haar te verlaten; evenzoo in de Grieksche woorden. — Als of AJAX vreest dat deze weemoedige gedachte hem zal wegslepen, breekt hij af, en zegt:

ἀλλ' εἶμι πρὸς τε λουτρὰ καὶ παρακτίους
 λειμῶνας, ὡς ἂν λύμαθ' ἀγνίστας ἐμὰ
 μῆνιν βαρεῖαν ἐξαλύξωμαι θεᾶς.

Indien dit beteekent (gelijk men het opvat) » maar ik ga mij aan het strand reinigen, als zoen van mijne verwenschingen, om MINERVA te bevredigen » (de Godin, op wie hij tot aan het einde toe wrokt!), dan heeft de Dichter onnoodige moeite besteed aan eenige erkende dubbelzinnigheden in de alleenspraak van AJAX. — Λύμαθ' zijn de Homerische λύματα, die op het strand afgespoeld en in de zee geworpen werden; misschien zinspeelt hij op zijne toewijding aan de goden der onderwereld; maar ongetwijfeld, dunkt mij, tevens op het bloed waarmede hij door zijne slagting en mishandeling van het vee zijne handen en zijn ligchaam bezoedeld heeft. Hij denkt hierbij, en met verbittering, aan de ellendige daad die hij in zijne verbijstering gepleegd heeft, en die den trotschen man aan de spotternijen van het leger blootstelt. Dit is geene stemming, waarin AJAX zelfs veinzen kan dat hij MINERVA verzoenen wil. De omstanders mogten zijne woorden anders opvatten, hij bedoelde niets anders dan » ik zal den toorn der goden ontwijken,» meer niet; MINERVA zou hem in het schimmenrijk, waarheen hij ging, niet vervolgen. — Hij gaat voort:

μολών τε χῶρον ἐνθ' ἂν ἀστιβῇ κίχῳ,
 κρύψω τὸδ' ἔγχος τοῦμὸν, ἔχθιστον βελῶν,
 γαίης ὀρύξας, ἐνθα μὴ τις ὄψεται.
 ἀλλ' αὐτὸ νῦξ Ἄιδης τε σωζόντων κάτω.
 ἐγὼ γὰρ ἐξ οὗ χειρὶ τοῦτ' ἐδεξάμην
 παρ' Ἑκτόρος δῶρημα δυσμενεστάτου (δυσμενέστατον?),
 οὐπω τι κενὸν ἔσχον Ἀργείων πάρα.
 ἀλλ' ἔστ' ἀληθὴς ἢ βροτῶν παροιμία,
 ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοῦκ ὀνήσιμα.

SCHNEIDEWIN (Einl. p. 16.) heeft zeer goed gezien dat κρύψω τὸδ' ἔγχος op het doorsteken doelt; doch waartoe zal deze dub-

belheid van zin dienen, indien het volgende, *γαλας δρύξας ἐνθα μή τις ὄψεται*, vlak weg beduidt dat hij zijn zwaard in den grond zal begraven (verscharrt)? Dit kan AJAX niet zeggen, want hij zal het niet kunnen doen, na zich doorstoken te hebben: *δρύττειν τι* is, zoo veel mij bekend is, nooit » iets begraven;” SOPHOCLES kan het niet gebruikt hebben in de beteekenis van *κατορύττειν*. Men zal moeten aannemen dat *γαλας δρύξας* is » *parte terrae effossa*,” een comma plaatsen achter *δρύξας*, de verleidelijke constructie *ἐνθα γαλας* hier niet toepassen, en gelooven dat de kunst van den Dichter het zóó gewild heeft. De zin wordt nu » ik zal mij naar eene onbetredene plaats begeven en aldaar eenen kuil graven en mijn zwaard (in mijn ligchaam) verbergen, waar men het niet zien zal. Dit is eene kunstige verbloeming van de waarheid, waarmede men vergelijke wat AJAX (819) zegt, terwijl hij zich tot den zelfmoord gereed maakt: *πέπηγε δ' ἐν γῇ πολεμίᾳ τῇ Τρωάδι*. Hij heeft dus een' kuil gegraven, om het gevest van zijn zwaard in den grond vast te maken: dit ligt in de woorden (821) *ἐπηξα δ' αὐτὸν εὖ περιστείλας ἐγώ*. — Het volgende vers, *ἀλλ' αὐτὸ νῦν Ἰδὼς τε σώζοντων κάτω*, heeft het uiterlijk van eene krachtige verwensching, maar ik twijfel of het van SOPHOCLES is, of van iemand, die zich de woorden van ELECTRA herinnerde (El. 429) *ἀλλ' ὅταν θάνῃ, κειμήλι' αὐτῇ ταῦτα σώζεσθω κάτω*. AJAX kan die woorden zeer goed verzwijgen; zijn afkeer van het heillooze zwaard kan zelfs niet toelaten dat het in de onderwereld bewaard blijve; want dit is de zin, hoe ruïnen *σώζεσθαι* ook uitlegge¹. AJAX is geenszins voornemens zich met zijn zwaard zoo te verbergen dat men hem niet zal kunnen vinden; men zou, om het omgekeerde te bewijzen, verkeerdelijk het in beteekenissen rijke *νάπος* (892) aanvoeren. AJAX zegt (689) bedektelijk, en later (825 en volg.) duidelijk in het gebed tot JUPITER, » moge mijn lijk door TEUCER gevonden en niet door de Atriden mishandeld worden!” — Wat verder volgt, wordt voor ironie gehouden:

*τοιγὰρ τὸ λοιπὸν εἰσόμεσθα μὲν θεοῖς
εἶκειν, μαθησόμεσθα δ' Ἀτρεΐδας σέβειν.
ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ' ὑπεικτέον. τί μή;
καὶ γὰρ τὰ δειγὰ καὶ τὰ καρτεράτατα*

τιμὰς ὑπείκει· τοῦτο μὲν νιφροστιβεῖς
 χειμῶνες ἐκχωροῦσιν εὐκάρπῳ θέρει,
 ἐξίσταται δὲ νυκτὸς αἰαντὴς κύκλος
 τῇ λευκοπάλῳ Φέγγος ἡμέρᾳ φλέγειν·
 δεινῶν ἂν τ' ἄημα πνευμάτων ἐκρίμισε
 στένοντα πόντον· ἐν δ' ὁ παγκρατὴς ὕπνος
 λύει πεδήσας, οὐδ' αἰεὶ λαβὼν ἔχει·
 ἡμεῖς δὲ πῶς οὐ γνωσόμεθα σφροονεῖν;

Indien dit loutere ironie is en als zoodanig door de toehoorders kan opgevat worden, zal AJAX zich verraden. Men houde in het oog dat hij in de ruimte van vier verzen *εἶπεν*, *ὑπεικτέον* en *ὑπείκει* gebruikt, waarbij *σέβειν* voor niets meer geldt dan den vorm eener vereering van hem voor wien men uit den weg gaat. AJAX doelt in deze gansche demonstratie op zijnen dood, die hem van zijne vijanden verlossen zal. In dezen zin is zij veel minder ironie dan bitterheid en wrok, die wegens den samenhang met het voorgaande door de toehoorders misverstaan moeten worden. Even zoo:

ἐγὼ δ', ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως, ὅτι
 ὃ τ' ἐχθρὸς ἦμιν ἐς τοσόνδ' ἐχθαρτέος,
 ὃς καὶ Φιλήσων αὖθις, ἐς τε τὸν Φίλον
 τοσαῦτ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
 ὃς αἰὲν οὐ μενούντω.

Zoo ik mij niet bedrieg, is de verholen zin van deze vriendschapsleer — die de hooge Oudheid nog niet kende. — „Ik zal mijnen vijand (hij heeft bovendien ULYSSES op het oog) zoo haten, als of hij mij wederom lief kan hebben;” hij verwijgt het besluit: „dit zal het *ἐπίτριπτον κίνδυνος* nooit doen; dus is onze verzoening onmogelijk.” In het tweede lid van het voorschrift ligt de kracht in het futurum *βουλήσομαι*, dat zelden gebruikt wordt en meest eene diepere beteekenis heeft. Het is alsof AJAX zeide „ik zal, wanneer het noodig is” — want, naar mijne overtuiging, doet SOPHOCLES hem aan TEUCER denken: vs. 342, roept AJAX: *Τεῦκρον καλῶ· ποῦ Τεῦκρος; ἢ τὸν εἰσαεῖ Ληλατήσῃ χροῖον;* *ἐγὼ δ' ἀπόλλυμαι*, ongeduldig over den ontijdigen strooptogt van zijnen broeder; en het blijkt in het volgende dat hij op TEUCER rekent, en hem TECMESSA en den jongen EURYHAGES wil aanbevelen. TEUCER komt evenwel

niet terug, voordat de zelfmoord gepleegd is. — AJAX schijnt dus met de woorden *ὡς οὐ μενοῦντα φίλον* iets algemeen te zeggen, terwijl hij denkt aan de traagheid van TEUCER, en hem zijne liefdeloosheid verwijt. Zijne gevolgtrekking is:

τοῖς πολλοῖσι γὰρ

βροτῶν ἀπιστός ἐστ' ἐταιρείας λιμήν.

en hierna eindigt hij aldus:

ἀλλ' ἀμφὶ μὲν τούτοισιν εὖ σჩήσει· σὺ δὲ

ἔσω θεοῖς ἐλθοῦσα διὰ τέλους, γύναι,

εὐχου τελεῖσθαι τοῦμόν ὦν ἐρᾷ κέαρ.

ὕμεῖς θ', ἐταῖροι, ταῦτ' ἄ τῇδ' ἐμοὶ τᾷδε

τιμᾶτε, Τεύκρω τ', ἣν μόλη, σημῆνατε

μέλειν μὲν ἡμῶν, εὐνοεῖν δ' ὑμῖν ἄμα·

ἐγὼ γὰρ εἴμ' ἐκεῖσ', ὅποι πορευτέον·

ὕμεῖς δ' ἂ φράζω δρᾶτε, καὶ τὰχ' ἂν μ' ἴσως

πύθοισθε, καὶ νῦν δυστυχῶ, σεσωσμένον.

Het is duidelijk dat μέλειν μὲν ἡμῶν doelt op zijnen wensch, dat TEUCER voor zijn lijk zorg drage. Dit weegt AJAX het zwaarst op zijn hart, en hij kan het niet verzwijgen, hoewel hij nu, meer dan in het vroeger gesprokene, gevaar loopt van zich te verraden; want zijne afwezigheid kan zoo lang niet duren, dat μέλειν en εὐνοεῖν kunnen opgevat worden in eene beteekenis die geen argwaan wekt; en SOPHOCLES zou het Koor als buitengewoon onnoozel voorgesteld hebben, indien hij niet terstond de drie verzen had laten volgen, die de rede van AJAX besluiten. Door dit slot werden zij van den weg gebragt. Wat AJAX in het laatste vers bedoelt, is duidelijk; maar ik vat de schijnbare beteekenis aldus op „want weldra zult gij vernemen dat, hoewel ik nu nog krank ben, mijne genezing volkomen zal zijn.” — Zijn hoofd is nog niet helder, en hij heeft er bewustheid van.

Indien het gelukt is den krachtigen, hooghartigen, in de *Ilias* altijd kort en opregt sprekenden held van leugen en bedrog te zuiveren, en te gelijk den Dichter te regtvaardigen — die een te groot talent had om zich in eene kunstig gesponnen dubbelzinnigheid niet te kunnen gelijk blijven — dan zal men mij tegenwerpen dat al die dubbelzinnigheden evenwel op misleiding uitloopen. Ik geef dit toe, maar het kan verdedigd worden. SOPHOCLES was door den aanleg van zijn kunststuk gedwongen

zijn held in de gelegenheid te brengen om in afzondering aan zijne verwenschingen lucht te geven, en zich aan de Goden der onderwereld toe te wijden — men zie zijne alleenspraak, 815—865 — TEUCER werd van een' strooptogt teruggewacht (562—565): TECMESSA en het Koor waren bij de hand om de verwijdering van AJAX te beletten; en zij zouden hem moeten tegenhouden, want SOPHOCLES doet ons in het gezang van het Koor (nadat AJAX van zijn razernij bekomen is, en in wanhoop aankondigt dat hij sterven wil) opmerken dat hij in dien kalmeren toestand nog waanzinnig is, *καὶ μοι δυσθεράπευτος Αἴας ξύνεστιν* — *θεία μανία ξύναυλος* (610), en *οὐκ ἔτι συντρόφοις ὀργαῖς ἔμπεδος, ἀλλ' ἐκτὸς ὀμιλεῖ* (639). Dit moet men nemen voor de bedoeling van den Dichter, die hiermede het volgende op het oog heeft; het is waarschijnlijk dat hij terstond daarna AJAX, in diens geveinsd berouw over zijn vroeger besluit, heeft willen voorstellen als uit razernij overgegaan zijnde in den matten toestand eener idée fixe, *zelfmoord uit diep gevoel van gekwetste eerzucht*. Die zelfmoord was besloten: zonder den hoofdtrek van zijn edel karakter te verzaken, daalt de held af tot de sluwheid die aan de krankzinnigheid eigen is, wanneer zij een doel wil bereiken. — Door deze uitlegging gaat, zoo ik mij verbeeld, niets verloren; het medelijden met den diep ongelukkigen stijgt — en het stuk blijft, in zijn geheel, eene heerlijke vertooning van *de zelfverheffing eens sterfelings boven de hoogere magten door de godheid gewroken*, voorbereid door de woorden van MINERVA (127—133).

J. GEEL.

¹⁾ Er zijn meer zwakke plaatsen in de Sophocleïsche poëzij, ook in den AJAX. Bij voorbeeld, vs. 853. *ἀλλ' ἀρετὸν τὸ πρᾶγμα σὺν τάχει τιτὶ*, overtollig, en twijfelachtig grieksch; 855. *καίτοι σὲ μὲν κἀκεὶ προσαυδήσω ξυνών*, waaraan de grammatica en de parallelie kunnen futselen; maar de zin beledigt het schoonheidsgevoel. Dit vers wensch ik dat uit dezelfde fabriek moge zijn als het laatste (865) dat AJAX spreekt, *τὰ τ' ἄλλ' ἐν Ἀΐδου τοῖς κάτω μυθήσομαι*, nadat hij in het voorgaande reeds gezegd had, *τοῦθ' ὕμιν Αἴας τοῦπος ὕστατον θροσῶ*. Zou hij zoo praatziek kunnen worden in de onderwereld, waar ULTSES hem toespreekt, en hij »niets antwoordt" (Od. IX, 581)? Bij het uitspreken van die twee krachtige laatste woorden, *ὑστα-*

τον θροσῖ, moet hij op zijn zwaard storten. — Dat er in dezen hoek verzenmakers aan het werk geweest zijn, bewijzen vs. 841, en 842, waarvan de oude Scholiast reeds vertelt: ταῦτα νοθεύσασθαι φασιν, ὑποβληθέντα πρὸς σαφήνειαν τῶν λεγομένων. De Scholiast is niet zeer snigger; er was geen uitlegging noodig, en de zoogenoemde uitlegging in die twee verzen is duister en onwaar; zij bevatten eene lamme uitbreiding.

*) De gewone lezing is *δαινῶν*. MUSGRAVE, JACOBS, LOBECK, ELLENDT en anderen hebben er *λαίων* voor in de plaats gesteld, en deze correctie is door anderen bestreden. Indien de laatsten gelijk hebben, dan zouden wij dezen regel moeten opstellen » De levendige verbeelding der oude *Grieken* deden hen, vooral in de poëzy, spreekwijzen gebruiken, waarin de gedachte een' sprong doet, en de uitdrukking min of meer ongerijmd wordt, zoodat SOPHOCLES, in het bedoelde vers, AJAX letterlijk mogt laten zeggen: *het geblaas der hevig winden rust de loeiende zee*. Sommigen hebben deze eigenaardigheid in den stijl geenszins willen afkeuren, en men was dus spoedig gereed om daarmede te vergelijken vs. 675, ὁ παγκρατὴς ὕπνος λῦσι παθήσας, en 707, ἔλυσεν αἰνὸν ἄχος ἀπ' ὀμμάτων Ἄρης. — Maar deze twee verzen (waarvan het laatste sterk verdacht is van corruptie) hebben met bovengemelden regel niets te doen; zij redden zich zelve, omdat λῦσι niets meer is dan: *laten verdwijnen, loslaten*, even als *solvere* in het vers van VALERIUS FL. » At tibi collectas solvit iam fibula vestes, door LOBECK aangehaald, ad *Aj.* 705. — Het schijnt dat de Grieksche poëzy somtijds aan eene kracht, wanneer deze ophoudt te werken, eene tegenovergestelde werking toeschrijft. Dit klinkt vreemd, maar de hedendaagsche talen veroorloven zich dezelfde vrijheid: als een *Griek* zegt: ἡ δ' ἀγορά, ἐξαναλωθεῖσα εἰς ἀπορίας κατέστησεν ἡμᾶς, dan zeggen wij » de uitgeputte markt deed ons gebrek lijden. — De vraag is of die vrijheid zoo rekbaar is, dat, om het active eener ophoudende werking aan te duiden, eene stoute metaphora mag gebruikt worden. Beproof het eens, waarde lezer, en zeg » de smart ophoudende bragt het kind in slaap, weifelend zult gij het u laten welgevallen: zeg eens » de hevige smart (zonder ophoudende) bragt het kind in slaap, gij zult uw hoofd schudden; maar zeg » de hevige smart wiegde het kind in slaap, en blijf dan ernstig, zoo gij kunt! Evenwel, *δαινῶν* τ' ἄγρια πνευμάτων ἐκτοίμως στένοντα πόντον is van hetzelfde gehalte. — Het is jammer dat men, gelijk dikwijls, zoo ook in de behandeling van deze en van andere plaatsen der Ouden, met gemengde bruikbare en onbruikbare bewijspplaatsen en verkeerde uitleggingen duisternis verwekt heeft, waar men licht zocht. Ik wil niemand lastig vallen, maar alleen doen opmerken, dat HOM. *Odyss.* V, 385, ὥρας δ' ἐπὶ κραπνὸν βορέην, πρὸ δὲ κύματ' ἔαξε, door meer dan een' geleerde zoo verstaah wordt als of BOREAS het subject van ἔαξε was, terwijl niet BOREAS, maar MINERVA, door den Dichter gezegd wordt eerst de golven te breken, en daarna BOREAS te laten waaijen. Het is duidelijk dat LUCANUS (V. 705) het Grieksche nagevolgd heeft » ut videre — fracturum pelagus Borean, en een voorganger geweest is in het misverstaan van die plaats; want de Schol. Ven. en EUSTATHIUS hebben er geen aanleiding

toe gegeven. Even zoo heeft de maker van het vers (HORATIUS, I. III. 15) »Noto non arbiter Hadriae maior, tollere seu ponere vult freta,” op het oog gehad Od. X, 21, waar AEOLUS gezegd wordt ἀνέμων ἡμὲν πανέμμεναι ἢ ὀρνύμεν δὲ κ' ἐθέλουσιν, terwijl EUSTATHIUS, bij het vroeger aangehaalde vers der *Odysee*, zeer goed opmerkt, ἐνὶ τοῖς καὶ ὁ Βορρᾶς ἐγείρει κύματα, zegt PEERLKAMP, bij het vers van den indringer in de Ode van HORATIUS, even juist »Nec scio an ponere non recte dicatur de tali vento; Notus enim semper suas partes agit in tempestate.” — Men ziet hieruit hoe misverstand bij de Romeinen en bij de lateren de schermutselingen aan den gang houdt. — Ik houd mij aan de verbetering *λοιών*, in het vers van den *Ajax*. LOEBECK geeft menig voorbeeld van dit epitheton der suizende winden. Ik eindig dus met de vraag, of men genoeg gelet heeft op het gebruik van ἀήναι, ἄημα, ἀήτης, waarmede gewoonlijk een zacht geblaas aangeduid wordt: zou ἄημα kunnen voldoen in eene sterke tegenstelling, zoo als SOPHOCLES ze bedoelde?

Een ander voorbeeld van verwarring geeft de uitlegging van *Aj.* 467, ξυμπεσὼν μόνος μόνους, καὶ θρῶν τι χρηστόν, εἴτε λοιπὸν θάνω. Dit zou moeten beteekenen dat AJAX door tweegevechten met de *Trojanen* eindelijk zou willen bezwijken en omkomen. Hij kan dit niet zeggen; immers, hij rekende zich, na ACHILLES, de grootste onverwinnelijke kampvechter te zijn? Het is natuurlijk dat hij tegen eene overmagt zou willen vechten, en zonder schande sterven, θρῶν τι χρηστόν en ik vermoed, zoo ik hoop, met grond, dat SOPHOCLES hem iets buitengewoon stouts in den mond gelegd en geschreven heeft, πᾶσιν μόνος. De uitleggers hebben voorbeelden aangevoerd van de speling met het dubbele μόνος, die bekend genoeg, maar hier ongepast is; zelfs indien zij verwezen hadden naar EURIP. *Andr.* 1196, μόνος μόνουσιν ἐν δόμοις, en *Med.* 510, σὺν τέχνους μόνη μόνους, zouden zij niets gewonnen hebben om de betwijfelde lezing te redden.

B L A D V U L L I N G.

Bij ZOSIMOS IV. 28 (REITEMEIER, *Leipz.*, WEIDM. 1784. 8°.) wordt van een der keizers gezegd: ἐπιτήδειον δὲ κρήνων τὸν ἀγρὸν ἢ ἀργύριον προσάγοντα πλεῖον. Sommige geleerden hebben de vreemde uitdrukking *land of silvergeld* willen verklaren, terwijl SYLBURG, die begreep wat zijn auteur had willen zeggen, ἀγρὸν kortweg in χρυσίον veranderde. Maar de zin wordt evenzeer verbeterd door aan te nemen dat ZOSIMOS, zoo als ook DOSIADAS heeft gedaan, hier den barbaarschen vorm αὔρον gebruikt heeft.

L., 23 Maart 1853.

E. J. K.

VERBETERINGEN OP ARISTOPHANES.

(ED. DINDORF, *Poetae Scenici Graeci*, 1830).

De meeste der hieronder opgegevene verbeteringen zijn althans in eenen beperkten kring reeds bekend; diegenen, die zonder naam worden opgegeven, zijn van auteurs die om verschillende redenen wenschen onbekend te blijven. Dit geschiedt, om eene zoo veel mogelijk volledige verzameling te geven van 't geen over ARISTOPHANES meestal verspreid bekend raakt; om geenerlei plagiaat te begaan onthouden wij ons streng van het motiveren der hier voorgestelde lezingen. Wij hebben evenwel ditmaal ons werk er van gemaakt, met de lezingen van hss. en uitgaven naauwkeurig bekend te zijn, en geven dan ook hier bij iedere plaats *alle* ons bekende lezingen van onderstaande hss. en de afwijkende der opgegeven uitgaven; eveneens hebben wij zorg gedragen geene gissingen op te nemen die reeds door de bedoelde uitgaven bekend zijn; een en ander niet zoozeer, omdat wij zelve dit zoo noodzakelijk achten, als om te voldoen aan de welligt overdreven eischen van enkelen¹.

---

¹) Vergaleken zijn de volgende uitgaven: *Poetae Scenici Graeci*, Ed. G. DINDORF, Ed. secunda; Oxford, Parker, 1851, 4°. — ARISTOPHANIS *Comoediae*, ed. P. INVERNITZ, Voll. XIII; Leipz., Weidmann, 1794—1834. 8°. — A. C. rec. I. BREKKER, Voll. V; London en Cambridge, 1829. 8°. — A. C. ex nova rec. G. DINDORF; Parijs, Didot, 1838. 8°. mai. — A. C. ed. TH. BERGK, Voll. II; Leipz., Teubn., 1852. 8°. — Voorts *Metra Aesch.*, Soph., Eur. et A., descripta a G. DINDORF; Oxf. 1848. 8°. — Obs. Criticae in *Auctores Vett. Gr.*, scr. N. I. B. KAPPENH. v. D. COPPELLO; Nymegen, Vieweg, 1850, 8°; en de edities die bij elk stuk worden opgegeven. De verkortingen voor de uitgaven blijken van zelf. R. is het hs. te Ravenna (een perkamenths. uit de bibliotheek te Classis bij Ravenna, uit de *tiende*

ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑΖΟΤΣΑΙ².

Vs. 38. Εὐρ. προϋσόμενος ξοικε τῆς ποιήσεως.

Dit vs. spreekt Mnesilochos. M.

45 vlgg. Θερ. . . . γλαυκόν.

Μνησ.

βομβάζ.

Εὐρ.

σίγα. τί λέγεις.

L. λέγει, de beide laatste woorden spreekt Mnesilochos. G. (Prof. J. Geel), het laatste geeft reeds Bergk op, hoewel twijfelend.

61 vlgg. Μνησ. συγγογγυλίσας [καὶ συστρέψας]

τουτὶ τὸ πρὸς χοανεῦσαι (ἔτοιμος).

L. συγγογγύλας, dan moet καὶ συστρέψας wegvallen.

C. — Vgl. op Lysistr. 974 vlg., bl. 110 van dit tijdschrift, en Thesm. 56, waar γογγύλλει staat volgens Buttmann, terwijl Rbi. en Invernitz γογγυλίζει hebben; hier γογγυλίσας Ri.

96. Μνησ, καὶ ποῖός ἐστιν οὗτος;

Εὐρ.

οὐκκυκλούμενος.

οὗτος οὐκκυκλούμενος worden als woorden van Euripides opgegeven bij Bergk, Didot en PS. (Poetae Scen. 1851).

L. Μνησ. καὶ ποῦ'στιν ἐτεόν;

Εὐρ.

οὗτος οὐκκυκλούμενος. C.

111. Χορός. χαῖρε καλλίσταις ἀοιδαῖς.

L. καλλίστας ἀοιδάς. C.

eeuw, vgl. INVERNITZ I. bl. VII—XII, en het facsimile van vs. 1001—1013 uit den Vrede en 1—5 uit den Plutos tegenover bl. 598; of volgens BEKKER I. bl. V—VII uit de elfde eeuw, in fol.), V. dat te Venetie (Marc. 474, een perkamenths. uit de elfde eeuw, BEKKER t. a. p.), de letters b. i. achter deze verkortingen wijzen op de collaties van BEKKER en INVERNITZ als getuigen voor die lezing, p. achter V. op een afschrift van Prof. COBETS collatie van den Venetus. BEKKER, die 't gevoelen van INVERNITZ over den ouderdom van den Ravennas voor geheel verwerpelijk verklaart, klaagt ook in 't algemeen over die collatie, en Prof. COBET, die den Ravennas niet heeft gezien, over BEKKERS vergelijking van den Venetus.

²) A. Thesmophoriazusae cum scholiis, e recensione R. B. ENGER; Bonn, M. B. König, 1844. 8°. — Dit stuk staat niet in den Venetus.

126. Χορός. τῇ Φῶς ἔσσυτο δαιμονίοις ὄμμασιν.

Dind. de metr. bl. 374: » dactylici tetrametri" (vss. 125 en 126). » Corruptum δαιμονίοις." — L. δαίμονος. K.

241 vlg. Μνησ. ὕδωρ, ὕδωρ, ὦ γείτονες

[πρὶν ἀντιλαβέσθαι τὸν γε πρωκτὸν
τῆς Φλογόος].

τὸν γε wegg. Rb., ἀ. πρωκτὸν * * τ. Bergk. — Het vs. is on-
echt. C.

270 vlg. Μνησ.

συσσώσσειν ἐμὲ

πάσαις τέχναις ἦν [μοί] τι περιπίπτῃ κακόν.
μοι τὶ π. Inv. — L. πάσαις τέχναισιν, ἦν τι, dan moet moi
vervallen. C.

284. Μνησ. ὦ Θράττα, τὴν κίστην κάθελε, καὶ ἔξελε
τὸ πόπανον.

τὰ πόπαν' Bergk. — L. κατάρθου. v. H. (H. van Herwerden).

292 vlg. Μνησ. ποῦ ποῦ καθίζωμ' ἐν καλῷ, τῶν ῥητόρων
ἦν' ἐξακούω;

καθίζω μ' ἐν Inv. Bekk., κατέζωμαιν Brunck, ἦν' ἐξακούσω
Bergk. — L. κατέζωμ' ἐν κ. C.

325. Χορός. Νηρέος ἐνάλλιοι τε κόραι κτέ.

ἐναλλίου Rb., en Bergk, εἰναλλίου Df. de metris bl. 374. —
L. εἰνάλλιοι τε κ. K.

352 vlgg. Χορός. ξυνευχόμεσθα τέλεα μὲν

πόλει, τέλεα δὲ δήμῳ

τάδ' εὐγματα γενέσθαι.

εὐγματ' ἐγγενέσθαι Bergk en Df. de metris bl. 375. — L.

εὐγματ' ἀν γενέσθαι. M.

386 vlgg. Γυνὴ α'. προπηλακίζομένης ὀρώσ' ὕμῃς ὑπὸ

Εὐριπίδου τοῦ τῆς λαχανοπωλητρίδος.

λαχανοπωλητρίδας Bergk. — L. ἡμᾶς.

527. Χορ. ἀλλ' ἅπαν γένοιτ' ἂν ἥδη.

Aangh. bij Suidas op ἀλλ' ἅπαν. — L. ἀλλὰ πᾶν. C.

558 vlg. Μνησ. ὥς τ' αὖ τὰ κρέ' ἐξ Ἀπατουρίων ταῖς μαστρο-
ποῖς διδοῦσαι

ἐπειτα τὴν γαλῆν φάμεν κτέ.

Vgl. vss. 555, 560 vlgg., 564. — L. οὐδ' ὥς. C.

569. Μνησ. πρόσθεσ μόνον, καὶ γὰρ σε νῆ τὴν Ἀρτεμιν κτέ.

L. πρόσσιθι. v. H.

574 vlg. Κλεισθ. Φίλοι γυναῖκες, ξυγγενεῖς τοῦμοῦ τρόπου
[ὅτι μὲν φίλος εἶμ' ὑμῖν, ἐπίδηλος
ταῖς γνώθοις].

Vs. 575 moet vervallen. C.

611 vlg. Κλεισθ. ἀναίσχυντος τις εἶ.
σὺ δ' οὖν ποίει τοῦτ', ἀναμένω γὰρ ἐνθάδε.

τις wegg. Rb., ποῖει Bekk. — L. ἀναμενῶ. C.

643 vlg. Κλεισθ. ἀνίστασ' ὁρθός. ποῖ τὸ πέος ὥθεις κάτω;

Γυνὴ ε'. τοδὶ διέκυψε καὶ μάλ' εὐχρων, ὦ τάλαν.

τοδὶ δὴ ἔκυψε Rb., τοδὶ δ' ἔκυψε Bentley, τὸδ', ἰδοῦ, ἔκυψε
Brunck, Bekk. — L. τηδὶ διέκυψε. M.

710 vlgg. Γυνὴ ζ'. ἀλλ' οὖν ἤκεις ὅθεν ἤκεις,
Φαύλως τ' ἀποδράς οὐ λέξεις,
οἷον δράσας διέδυσ ἔργον,
λήψει δὲ κακόν.

Φ. ἀποδράς τ' οὐ Bergk. — L. γ' ὅθεν οὐκ ἔξει. C.

717. Μνησ. μάτην λαλεῖτε· τὴν δ' ἐγὼ οὐκ ἀφήσω.

τήνδε δ' ἐγὼ Reiske. — L. τῇσδ' ἐγὼ οὐκ ἀφήσομαι. K.

767 vlg. Μνησ. καμ' ἐσκυλίσας ἐς τοιαυτὴ πράγματα
οὐ φαίνεται' εὐπω κτέ.

L. οὐ φαίνεται' πω. C.

887. Γυνὴ η'. κακῶς τ' ἄρ' ἐξόλοιο κάξαλει [γ' ἐ τοι] κτέ.

τ' ἄρ' Rb. κακῶς ἄρ' PS. en Bergk, γ' ἔτι Bergk. — L. κακῇ
κακῶς τ' ἄρ' ε. κ., dan moet γ' ἐ τοι vervallen. C.

910. Μνησ. ἐγὼ δὲ Μενέλαος σ', ὅσα γ' ἐκ τῶν ἰφύων.

ἐγὼ δὲ Μενέλεων ὅσον ἐκ Suid. op ἰφύη, voortς Μενέλαον ὅσα
γ' ἐκ τῶν Ri., μένελαον omisso σ' Rb., ἀφύων Rbi., ἐγὼ δὲ
Μενελέφ γε σ' Eurip. Hel. 564, Μενελέφ γε σ' ἐκ τ. i. Bergk.
Vgl. de interessante aantekeningen van vele geleerden bij
Invern. VIII. bl. 454 vlg., 509. — L. Μενελέφ γε σ'
ὅσα κτέ. C.

918. Εὐριπ. σὺ τὴν ἐμὴν γυναῖκα πωλύεις ἐμὲ... ἄγεις;

L. κωλύσεις. C.

1026 vlgg. Μνησ. ὅδε γὰρ ὁ Σκύθης φύλαξ

πάσαι ἐφέστηκε, ὁλοὴν,

ἄφιλον ἐκρέμασε κόραξι

δεῖπνον.

ἐκρέμασε Rb., κρεμάσας Bekk. volgens Hotibius, ἄφιλόν μ'

δς ἐ. Bergk. » Sequuntur” (na 1025) » versus corrupti sex” Df. de metris bl. 379. — L. ἐφεστηκώς. C. En ἐκρέμασέ με κ. M.

1223 vlg. Χορ. ὀρθὴν ἄνω δῖωκε. ποῖ θεῖς; οὐ πάλιν
τῇδὲ διώξει; τοῦμπάλιν τρέχεις σύ γε.

Vgl. Elmsley op Acharn. 278. — L. διώξει; ἔ τοῦμπάλιν. C.

ΒΑΤΡΑΧΟΙ³.

20 vlg. Ξανθ. ὦ τρισκακοδαίμων ἄρ' ὁ τράχχλος οὐτοσί,
ὅτι θλίβεται μὲν, τὸ δὲ γέλοιον οὐκ ἔρεϊ.

ἄρ' M., θλίβετε μὲν Vp. — L. ἐρῶ. C.

83. Ἑρακλ. Ἀγάθων δὲ ποῦ ἔστιν;

Διδόν. ἀπολιπὼν μ' ἀποίχεται.

οἴχεται Rbid. Vb. Borgdi. B. en Suidas op Ἀγάθων (Inv.). —

L. ποῦ ποτ' ἔστ'; Δ. ἀ. μ' οἴχεται. C.

104. Ἑρακλ. ἡ μὴν κόβαλά γ' ἔστιν, ὥς καὶ σοὶ δοκεῖ.

κόβαλα Ri. Borg., κόβαλά 1. 2, κόβαλά γ' B. — L. καὶ
μὴν κ. C.

151. Ἑρακλ. .... ἡ Μορσίμου τις ῥῆσιν ἐξεγράψατο.

Aangh. bij Suidas op ἡ Μορσίμου. — L. ῥῆσιν τιν' ἐ. C.

206 vlg. Διδόν. τίνων (μέλη);

Χάρ. βατράχων, κύνων θαυμαστά.

τίνων R., » idque Charonti continuat” Bekk. — L. βατρα-
χοκύνων. v. H.

265 vlgg. Διδόν. οὐδέποτε κεκράξομαι γὰρ

κἄν [με] δῆ δι' ἡμέρας.

ἕως ἂν ὑμῶν ἐπικρατήσω τοῦ κοᾶξ.

δῆι Rd., με δέη Ri., δῆ Vd. τὸ Bb. Vb. M., κοᾶξ tweemaal

³) A. Ranae, e rec. G. Dindorf; Leipz., Weidm. (G. Reimer), 1824. 8°. — Rd. enz. is de Ravennas enz. volgens deze uitgaaf; omtrent Borg. en M. vergelijkte men *Mnem.* I. 418 n. 4. — B. bij Inv. is Barocc. 127 in de Bodley-sche bibliotheek »liber antiquus in membrana” Inv. IX. XIII, 1 en 2 zijn twee hsa. te Cambridge, in één deel, n°. 3 en 15, Plutos, Wolken, Kikkers bevattende, vgl. Inv. IX. xv, en 6 een Harleysch hs., n°. 6307, met dezelfde stukken, vgl. Inv. IX. xvi; B. Borg. 1. 6 zonder nadere opgaaf is overal volgens Inv.

Vb., » Χορ. ante κεκ. 1" Inv. IX. bl. 378 b., δεῖ δι' 1. 2. δι' ἢ. B. τὸ κ. 1. 6. τοῦ κ. 2, ὑμῶν κρατήσω τὸ κ. B. — Dindorf (1824) plaatst vs. 267 achter 268. — L. καὶ δέη. C. — Voorts schrijve men als één vs.

κεκράξομαι γὰρ, καὶ δέη, δι' ἡμέρας.

Vgl. nog Meineke op Men. bl. 207, Reisig coniectt. ad Ar. p. 44, Elmsley op Eur. Med. 387.

288. Ξανθ. καὶ μὴν ὄρω νῆ τὸν Δία θηρίον μέγα.

Aangh. bij Suidas op Ἑμπουσα. — L. ὄρω γε νῆ Δία. C.

354 vlg. Ἡμιχ. εὐφημεῖν χρὴ κάξιστασθαι τοῖς ἡμετέροισι
χοροῖσιν
ὅστις ἄπειρος τοιῶνδε λόγων, ἢ γνώμη μὴ κα-
θαρεύει.

γνώμην μὴ Borgdi, γνώμη μὴ Vp., καθαρεύει Rb. M. Vp.
Borg. γνώμην 1di. 6di. — μη 2. » sed gl. 6 καθαρὸς ἐστί".
Inv. IX. 380 a., γλώσση Plut. de glor. Ath. p. 348, en
καθαρεύει, maar καθαρεύει Suidas op ἐξίστασθαι; γνώμην
Bdi. — L. γνώμην. C. (πολίταις.

359. Ἡμιχ. ἢ στάσιν ἐχθρὰν μὴ καταλύει, μηδ' εὐκολὸς ἐστι

μήτε Ri., καὶ M., πολίτης M., πολίτ i. e. της Vp. — L.
ἐχθρῶν. C.

502. Διόν. φέρε νυν, ἐγὼ τὰ στρώματ' αἶρωμαι ταδί.

αἶρομαι τάδε Rb., αἶρωμαι Vp. αἶρομαι 1di. αἶρωμαι 2. — L.
ἄρωμαι. C.

551. Διόν. ὡς δοῦλος ὦν καὶ θνητὸς Ἀλκμήνης ἔσει; en

581 vlg. Ξανθ. καὶ πῶς ἂν Ἀλκμήνης ἐγὼ
υἷδς γενοίμην κτέ.

L. Ἀλκμήνης. v. H.

594 vlg. Χορ. εἰ δὲ παραληρῶν ἀλώσει

καὶ βαλεῖς τι μαλθακὸν κτέ.

ἀλώσει Rb., ἀλώσει Vbp. Bi. M. ἀλώσει 1. 2. » Ita 6. ἀλώσ
ἄξιον. Primo erat ἀλῶς, sed statim mutatum" Inv. IX.

384. a., ἀλῶς U., κακβάλλησις Vbp., καὶ βάλλης M., βα-
λεῖς Didot, PS., Df., βάλλης 1. 2. » sed futur. in gl. 1"
Inv. t. a. p., βάλλεις Bi. — L. κακβαλεῖς. Bergk en C.

672 vlg. Διόν. ὀρθῶς λέγεις ἐβουλόμην δ' ἂν τοῦτό σε
πρότερον ποιῆσαι, πρὶν ἐμὲ τὰς πληγὰς λαβεῖν.

πρὶν ἐμὲ Rdi., Borgi., πρότερον νοῆσαι πρὶν με Vp. — L. νοῆσαι. C.

681 vlg. Διδόν. Θρησκία χελιδῶν
ἐπὶ βάρβαρον ἐξομένη πέταλον.

L. βαρβάρου ἐ. πετάλου. v. H.

841. Αἰσχ. σὺ δὴ με ταῦτ', ὃ στωμυλιοσυλλεκτάδῃ.

σὺ δὴ μοι Borg., — L. δῆμε. C.

895. Χορός. καὶ μὴν ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν... ἀκοῦσαι.

L. ἡμεῖς γ' ἐ. C.

1057 vlgg. Εὐριπ. τοῦτ' ἐστὶ τὸ χρηστὰ διδάσκειν.

ὃν χρὴ φράζειν ἀνθρωπείως;

ἀνθρωπείως Rb. φάσκειν 1., ἀνθρωπίνως Suidas op dit woord

ἀνεία Bd. — L. χρῆν. Bergk en C.

1075. Διδόν. καὶ μινθῶσαι τὸν ξύσσιτον, κάκβας τινὰ λωπο-
κάκβᾶσι Rb. — L. κάκβάντες. C. (δυτῆσαι.)

1136. Αἰσχ. ὁρᾷς ὅτι ληρεῖς.

Διδόν. ἀλλ' ὀλίγον γέ μοι μέλει.

Inv. geeft δ. ὅ. λ. aan Eurip., en leest γ' ἐμοί. L. ληρεῖ. v. H.

1500. Πλούτ. ἄγε δὴ χαίρων, Αἰσχύλε, χώρει

καὶ σῶζε πόλιν τὴν ἡμετέραν.

σῶιζε Vp. — L. ὑμετέραν. C.

ἙΚΚΛΗΣΙΑΖΟΤΣΑΙ⁴.

47 vlg. Γυν. α'. καὶ μοι δοκεῖ

κατὰ σχολὴν παρὰ τάνδρὸς ἐξελθεῖν μὲν.

L. καί τοι. C.

81. Γυνὴ ζ' (ἐπιτήδειος) εἴπερ τις ἄλλος, βουκολεῖν τὸν δῆμιον.

τὸ δ. Didot. — L. βαυκαλᾶν, en zoo volgens A. Hecker
ook Wespen 10, Vrede 152. K.

83. Πραξαγ. ἕως ἔτ' ἐστὶν ἄστρα κατὰ τὸν οὐρανόν.

L. ἐστὶ τᾶστρα. C.

⁴) Dit stuk staat niet in den Venetus. — Mon. (acensis) is een papierhs. uit de 15e eeuw, volgens Thiersch, bevat Plutos, Wolken, Kikkers en Ekklesiazusen, welk laatste stuk Rigler (bij Inv.) met de uitgaaf van Invernitz heeft vergeleken, vgl. Inv. IX. bl. xiv en 534 vlgg.

101. Πραξ. τίς οὐκ ἂν ἡμᾶς ἄνδρας ἡγήσαιοθ' ὁρῶν;
ἡγήσεθ' Rb. — L. ὁρῶν. C.
107. Πραξ. ἤν πως παραλαβεῖν τῆς πόλεως τὰ πράγματα κτέ.
L. τὰς ἡμέρας. C.
- 122 vlg. Πραξαγ. ἐγὼ δὲ θεῖσα τοὺς στεφάνους περιδήσομαι
καὺτὴ μεθ' ὑμῶν κτέ.
L. τὸν στέφανον. M.
125. Γυνὴ β'. ὥς καὶ καταγέλαστον τὸ πρᾶγμα φαίνεται.
L. οὐ καταγέλαστόν σοι τ. C.
128. Πραξ. ὁ περιστίαρχος, περιφέρειν χρὴ τὴν γαλῆν.
L. χρῆν. C.
130. Πραξ. κάθιζε παριών. τίς ἀγορεύειν βούλεται;
In παριών schuilt een eigennaam. C.
- 156 vlg. Πραξ. μὰ τῷ θεῷ, τάλαινα, ποῦ τὸν νοῦν ἔχεις;
Γυνὴ ι'. τί [δ'] ἔστιν; οὐ γὰρ δὴ πιεῖν [γ'] ἤτησά σε.
δεῖ Mon., die ook γ' weglaat. — L. ποῖ, en πιεῖν ἤτησά
γε. C. En τί ἔστιν.
200. Πραξ. νῦν θ' εἰσὶ χρηστοί, καὶ σὺ νῦν χρηστὸς γενοῦ.
L. σὺ νυν. C.
209. Πραξ. ἤν οὖν ἐμοὶ πείθῃσθε, σωθήσεσθ' ἔτι en
213. Γυνὴ β'. εὖ γ', εὖ γε νῆ Δ', εὖ γε· λέγε, λέγ', ὦγαθέ.
Deze regel wordt door het koor van vrouwen gesproken;
Bergk verdeelt dien onder twee vrouwen. C.
227. Πραξαγ. τὸν οἶνον εὐζωρον φιλοῦσ' ὥσπερ πρὸ τοῦ.
οἶνον φιλοῦσ' εὐζωρον, ὥσπερ καὶ πρὸ τοῦ Bergk, en zoo
moet gelezen worden, maar πιεῖν in plaats van οἶνον. C.
239. Πραξ. τὰ δ' ἄλλ' ἐάσω· ταῦτα κἂν πείθῃσθέ μοι κτέ.
πέθεσθε Mon. — L. πείθησθε. C.
- 273 vlgg. Πραξαγ. ἡνίκ' ἂν δέ γε
τούτους ἀκριβώσητε περιηρμοσμένοι
καὶ θαϊμάτια τάνδρεϊά γ' ἅπερ ἐκλέψατε
ἐπαναβάλεσθε.
- τ' (voor γ') en ἐπαναβάλλεσθε Rb. ἐπανεβάλλεσθε Mon. — L.
ἀκριβῶς ἦτε met Dr. R. B. Hirschig en ἀπαρεκλέψα-
τε. C.
320. Βλέπ. ἀλλ' ἐν καθαρῷ ποῦ ποῦ τις ἂν χέσας τύχοι;
L. ποῦ ποτέ τις. C.
- 396 vlg. Χρέμ. ἔδοξε τοῖς πρυτάνεσι περὶ σωτηρίας

γνώμας καθεῖναι τῆς πόλεως,

L. προθεῖναι. C.

420 vlg. Χρεμ.

ἦν δ' ἀποκλείη τῇ θύρᾳ

χειμῶνος ὄντος, τρεῖς σισύρας ὀφειλέτω.

ἦν δ' Ri., ἀποκλίνῃ τῇ θύρᾳ. Rbi. Mon., maar Rb. heeft de
adscriptum, ἐπικλίνῃ Inv., τὴν θύραν Inv. en Suid. op ἀλ-
φитаμοίβους. — L. ἀποκλήῃ. C.

448. Χρέμ. μόνας μόναις, οὐ μαρτύρων [γ'] ἐναντίον (συμ-
βάλλειν). en

481. Βλέπ. νῆ τὸν Ποσειδῶ, μαρτύρων γ' ἐναντίον (ἀποστέρειν).
τ' Mon. op de tweede plaats, en zoo las men algemeen voor
Reiske. Die lezing moet hersteld worden, en op de eerste
plaats γ' wegvallen. C.

485. Βλέπ. τί δῆτ' ἔδοξεν;

Χρέμ.

ἐπιτρέπειν γε τὴν πόλιν | ταύταις.

ἐπιτρέπειν σε τὴν πόλιν ταύταις Ri., σε Rb. Mon. — L. δεῖν. C.

488. Βλέπ. ἅπαντ' αὐταῖς ἐστὶ προστεταγμένα κτέ.

θ' αὐταῖς Mon. — L. ἅπαντ' ἄρ' αὐταῖς. C.

487 vlgg. Χορ. . . . . καὶ περισκοπούμενη

* * τὰ κεῖσε καὶ

τὰ δεξιᾶς κτέ.

Er ontbreekt υ — υ —, vgl. de antistrophe, vs. 498; τὰ κεῖσε

Inv., die geene gaping aanneemt. — L. τὰ νῦν καὶ τὰ

κεῖσε κτέ. C. Veel eer τὰ δεῦρο καὶ τὰ κεῖσε κτέ., vgl.

Valck. op Eurip. Phoen. 266 (272) bl. 96 vlg., en Aristoph.

Kikkers 1077, Vogels 1489. K.

501 vlg. Χορ.

ἀλλ' ἐπείγου

ἅπαντα καὶ μίσει σάκον πρὸς ταῖν γνάθων ἔχουσα.

L. ταῖν. C.

514. Χορ. * κεῖται δὲ πάνθ' ἅπερ εἶπας · σὸν δ' ἔργον τέλλα

διδάσκειν.

κεῖται δὲ Rbi., πάνθ' Ri., κεῖται δὲ Mon., ἤδη κεῖται π. Bekker. —

L. κεῖται καὶ δὲ π. C.

522 vlg. Πραξαγ. οὐ τοι παρὰ [τοῦ] μοιχοῦ γε Φήσεις (ἤκειν ἐμέ).

Βλέπ. υρ.

οὐκ ἴσως

ἐνός γε.

παρὰ του Inv. en Ri., ἐνός » recentioris" Mon. bij Inv. IX. 536.

L. οὐ τὰρ παρὰ μ., dan moet τοῦ vervallen. C.

524. Πραξαγ. εἰ τῆς κεφαλῆς ὄζω μύρου.
L. ὄζει. C.
- 525 vlg. Βλέπ. τί δ', οὐχὶ βινεῖται γυνὴ κἄνευ μύρου;
Πραξ. οὐ δὴ τάλαιν' ἔγωγε.
Βλέπ. πῶς οὖν ὀρθριον | ὄχου.
οὐ δῆτα, τάλαν, ξ. Bergk. — L. οὐχ ἢ τ., en ὀρθρία. C.
531. Βλέπ. εἰποῦσαν γέ μοι.
ἀλλ' ἔστιν ἐνταῦθα τι κακόν.
L. γ' ἐμοί met Inv. en Bekker', en ἐνταυθὶ κακόν τι. C.
540. Πραξ. ἐπειθ' ἴν' ἀλεαίνοιμι, τοῦτ' ἡμπίσχομην.
Aangh. bij Suidas op ἀλεαίνοιμι; voorts ἵνα λ. Mon. — L. ἡμ-
πίσχομην. C.
- 558 vlg. Πραξ. νῆ τὴν Ἀφροδίτην, μακαρία τᾶρ' ἢ πόλις
ἔσται τὸ λοιπόν.
γ' ἄρ' Inv. — L. τᾶρ' ἢ π. C.
- 569 vlg. Πραξαγ. ἀλλ' ἀποφανῶ τοῦθ', ὥστε σέ γέ μοι μαρτυρεῖν,
καὶ τοῦτον αὐτὸν μηδὲν ἀντειπεῖν ἐμοί.
ὅστις γε μοι Mon., σε Inv. — L. σέ τέ μοι; en ἀντειπεῖν ἔτι. C.
- 602 vlg. Πραξαγ. τοῦτ' ἐς τὸ μέσον καταθήσει,
καὶ μὴ καταθεῖς ψευδορκήσει.
L. ἢ μὴ κ. C.
611. Βλέπ. ἦν μείρακ' ἰδὼν ἐπιθυμήσῃ καὶ βούληται σκαλαθῦραι.
L. ἐπιθυμῇ τις. v. H.
- 647 vlg. Πραξ. εἰ σε Φιλήσειεν Ἀρίστουλλος, Φάσκων αὐτοῦ
Βλέπ. οἰμῶζοι γ' ἂν καὶ κωκυτοί. (πατέρ' εἶναι.
αὐτοῦ Inv. — οἰμῶζοι μ' ἂν Suidas op καλαμίνθη. — L. Φά-
σκων σ' αὐτοῦ. M. En οἰμῶζοι τᾶν κ. C. (δίκαιον.
656. Βλέπ. πόθεν ἐκτίσει ταύτην; οὐ γὰρ τῶν κοινῶν γ' ἔστι
πόθεν κτίσῃ Ri., κτίσῃ Rh. — L. οὐ γὰρ δὴ κ τῶν κοινῶν
γε δίκαιον. C.
- 721 vlg. Πραξ. καὶ τάς γε δούλας οὐχὶ δεῖ κοσμουμένας
τὴν τῶν ἐλευθέρων ὑφαρπάζειν Κύπριν.
L. οὐκέτι. v. H.
729. Ἀνὴρ α'. προχειριῶμαι κάξετάσω τὴν οὐσίαν.
L. κάξετῶ, vgl. Isocr. Euag. 195. c. — C.
733. Ἀνὴρ α'. πολλοὺς κάτω [δὴ] θυλάκους στρέψας' ἐμούς.
στρέψασα Rh. — L. πολλοὺς περὶ κάτω θυλάκους τρέψας'
ἐμούς, dan moet δὴ vervallen. C.

773. Ἀνὴρ α'. λέγουσι γοῦν ἐν ταῖς ὁδοῖς.

Ἀνὴρ β'. λέξουσιν γὰρ.

λέξουσιν Ri., λέγουσιν Rb., λέγουσιν γὰρ Mon. — L. ἐροῦσιν. C.

812. Ἀνὴρ α'. δεινὰ γε λέγεις.

Ἀνὴρ β'. τί δεινόν; ὥσπερ οὐχ ὁρῶν κτέ.

δεινὰ — τί δ. Mon., δεινὰ γ' ὦ. Inv., δεινόν γε λ. Reisig. —

L. δεινὸν λ. C.

881. Γραῦς α'. παίζουσ', ὅπως ἂν περιλάβοιμ' αὐτῶν τινα παριόντα.

L. περιβάλοιμ' α. C.

969 vlg. Νεαν. καὶ ταῦτα μέντοι μετρίως πρὸς τὴν ἐμὴν ἀνάγκην εἰρημέν' ἐστίν.

L. ἔστω. C.

980. Νεαύ. οὐ τὸν Σεβίνον, ὃν σὺ προσδοκᾷς ἴσως.

τὸν σε βινούνθ' Bekk. — L. προσεδόκας. C.

1003. Νεαν. τί δῆτα κρεάγρας τοῖς κάδοις ὠνούμεθ' ἂν.

Eveneens Suidas op κρεάγρα, maar ὠνούμεθ' ἂν op ἐξόν, voorts ὠνήμεθ' Mon. — L. ὠνούμεθα. C.

1016 vlgg. Γραῦς β'. . . . μὴ σποδεῖν αὐτήν, πρὶν ἂν

τὴν γραῦν προκρούσῃ πρῶτον. ἣν δὲ μὴ θέλῃ
[πρότερον προκρούειν, ἀλλ' ἐπιθυμῇ τῆς
νέας] κτέ.

προσκρούειν Rb. — L. πρότερον. v. H. Vs. 1018 moet vervallen. M.

1037. Νεαν. ποῖ τοῦτον ἔλκεις σύ;

Γραῦς α'. τὸν ἐμαυτῆς εἰσάγω.

σύ wegg. Rb. — L. ἄνδρ' ἄγω. C.

1067. Νεαν. ἀτὰρ ἥτις εἶ γε, πόλλ' ἀγαθὰ γένοιτά σοι.

εἴτις Rb. — L. εἶ σύ. C.

1077. Γραῦς β'. ἐμοὶ γὰρ ἀκολουθεῖν σ' ἔδει κατὰ τὸν νόμον.

L. σε δεῖ. C.

1080. Νεαν. φέρε, πῶς ἐπ' ἐκείνην τὴν καλὴν ἀφίξομαι;

L. πῶς ποτ' ἐπ. ἐ., φέρε moet vervallen. C.

1101. Νεαν. Φρύνην ἔχουσιν λήκυθον πρὸς ταῖς γνάθοις.

L. τοῖν γνάθοιν. C.

1105 vlg. Νεαν. ὅμως δ' ἐάν τι πολλὰ πολλάκις πάθω

ὑπὸ ταῖνδε ταῖν κασαλβάδοιν κτέ.

πολλὰ πολλάκις Ri., ταῖνδαι Rb. — L. τοῖνδε τοῖν. C.

- 1108 vlg. Νεαν. καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπιπολῆς τοῦ σήματος
ζῶσαν καταπιττώσαντας κτέ.
καὶ τῶν Ri., τῶν Rb. — L. τήνδ' ἄ. C.
- 1117 vlg. Θεράπ. ἥτις μεμύρωμαι τὴν κεφαλὴν μυρώμασιν
ἀγαθοῖσιν, ὧ Ζεῦ.
μεμύρωμαι Ri., μεμύρισμαι Ath. XV. 691. — L. ἀγαθοῖσι
γ', ὧ. C.
- 1132 vlg. Θεράπ. ὅστις πολιτῶν πλεῖτον ἢ τρισμυρίων
δυντῶν τὸ πλῆθος οὐ δεδείπνηκας μόνος;
L. πλεῖν ἂν ἢ τ. G.
1142. Θεράπ. καὶ τῶν κριτῶν εἰ μὴ τις ἐτέρωσε βλέπει.
βλέπη Mon. — L. μὴ 'τέρωσέ τις β. C.
- 1145 vlgg. Θεράπ. καὶ μὴ παραλείψεις μηδέν', ἀλλ' ἐλευθέρως
καλεῖν γέροντα, μειράκιον, παιδίσκον; ὥς
τὸ δεῖπνον αὐτοῖς ἔστ' ἐπεσκευασμένον
ἀπαξάσασιν.
L. καλεῖς, en ἐστιν ἐσκευασμένον. C.
- 1164 vlg. Χορ. ὧ φίλαι γυναῖκες, εἴπερ μέλλομεν τὸ χρῆμα δρᾶν,
ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὑπανακινεῖν.
L. ὑπαποκινεῖν. C.
- 1175 vlg. Ἥμιχ. σὺ δὲ ταῦτ' ἀκροασάμενος
[ταχὺ καὶ] ταχέως λαβὲ τρυβλίον.
τρύβλιον Rb., τρύβλιον Mon. — ταχὺ καὶ moet wegvallen. v. H.

ΠΑΟΤΤΟΣ⁴.

- 44 vlgg. Καρ. καὶ τῷ ξυπαντᾶς δῆτα πρώτῳ;
Χρεμ. τουτῶι.
Καρ. εἴτ' οὐ ξυνίης τὴν ἐπίνοιαν τοῦ θεοῦ
Φράζουσιν, ὧ σκαιότατέ σοι σαφέστατα κτέ.
τουτῶι Ri., ξυνίεις Rb., ξυνίεις Vb. — L. κἄτα en φράζον-
τος, bovendien wordt dit alles door Karion gesproken. C.
62. Χρεμ. ἐμοὶ φράσον.

⁴) A. C. Plutus, recogn. cet. Tiberius Hemsterhuis, Harling., V. van der Plaats, 1744, 8°. — Plutus ex rec. Porsoni et Dobraci bij Inv. IX. 1 vlgg. (PD). Omtrent Mon. en Borg. zie Mnem. I. 418, II. 213.

- Πλοῦτ. κλάειν ἔγω γέ σοι λέγω.
 κλάειν Ri. zoo als altijd (volgens Inv.), » κλάειν an κλάειν
 habeat R., ambiguum est" Bekk. — Vgl. vs. 58 en lees
 ἔγω καὶ σοὶ λ. C.
130. Χρεμ. αὐτίκα γὰρ ἄρχει διὰ τίν' ὁ Ζεὺς τῶν θεῶν;
 L. διὰ τί. C.
- 171 vlgg. Καρ. ἐκκλησία δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον γίνεταί;
 174. ὁ Πάμφιλος δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον κλαύσεται;
 176. Ἀγύρριος δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον πέρδεται;
 δέ γε M., γίνεται Vp., 174. δὲ Rb., 176. ἀργύριος Mmn.,
 ἀγύριος Vb., maar Ἀγύρριος Inv., waarbij C. niets aantee-
 kent. — L. overal δέ γ' οὐ. C.
208. Χρεμ. μὴ νῦν μελέτω σοι μηδὲν κτέ.
 L. μὴ νυν. C.
211. Πλοῦτ. πῶς οὖν δυνήσει τοῦτο δρᾶσαι θνητὸς ἄν;
 οὐ pr. Rb., δυνήσει Vp. — L. δρᾶν σὺ θ. C.
- 216 vlg. Χρεμ. ἐγὼ γὰρ, εὖ τοῦτ' ἴσθι, κἂν δῃ μ' ἀποθανεῖν,
 αὐτὸς διαπράξω ταῦτα.
 » 215—217 om. pr R" Bekk., κἂν Mm. Vb. » et mg R"
 Bekk., κἂν δεῖ Vp., κεί δεῖ Bekker, PD. — L. χρῆ. C.
219. Χρεμ. ὅσοις δικαίοις οὖσιν οὐκ ἦν ἄλφιστα.
 L. ἔστ' ἄ. C.
244. Πλοῦτ. γυμνὸς θύραζ' ἐξέπεσον ἐν ἀκαρεῖ χροῖνῳ.
 Aangh. bij Et. M. en Suidas op ἀκαρή; vooris ἔπεσον Mn. —
 L. χροῖνου. C. (σαι μοι)
- 259 vlg. Χορ. σὺ δ' ἀξιοῖς ἴσως με θεῖν, πρὶν ταῦτα καὶ Φρά-
 στου χάριν μ' ὁ δεσπότης ὁ σὸς κέκληκε δεῦρο.
 Vs. 260 staat zoo in Ri., χῶ M., γ' ὁ mn., χάριν γ' PD. κέ-
 κληκεν ἡμᾶς Mmn. — L. καὶ ταῦτα πρὶν Φ. C.
296. Χορ. ἡμεῖς δέ γ' αὖ ζητήσομεν θρεττανελὸν τὸν Κύκλωπα.
 θρεττανελῶ Mm. ζηλώσομεν Bentley — L. δέ γε. C.
335. Βλεψ. τί ἂν οὖν τὸ πρᾶγμα εἴη; πόθεν καὶ τίνι τρόπῳ κτέ.
 οὖν om. M., καὶ πόθεν Rb. Vb. Mmn. — L. πρᾶγμα καὶ
 π. C.
406. Βλεψ. οὐκ οὖν ἰατρὸν εἰσαγαγεῖν ἐχρῆν τινά;
 L. εἰσάγειν, volgens Vb. — C.
584. Πεν. [ἵνα τοὺς Ἑλληνας ἅπαντας ἀεὶ δι' ἔτους
 πέμπτου ξυναγείρει].

- πάντας Vb., συναγείρει Vr., ξυναγείροι M. — Het vs. is onecht. C.
587. Χρεμ. οὐκοῦν τούτῳ δήπου δηλοῖ τιμῶν τὸν πλοῦτον ἐκεῖνος. τοῦτο Rb. Vb. Πλοῦτον PD. — L. δηλός. C.
781. Πλοῦτ. ἄκων ἑμαυτὸν τοῖς πονηροῖς ἐνεδίδουν. L. met Vb. ἐπεδίδουν. C.
848. Χρεμ. καὶ ταῦτ' ἀναθήσων ἔφερες οὖν;
Δικ. νῆ τὸν Δία.
Voor Chremylos hier overal Karion, Vb. — L. ἄρα φέρεις; C.
1055. Νεαν. βούλει διὰ χρόνου πρὸς με παῖσαι;
Γραῦς. ποῖ, τάλαν;
Νεαν. αὐτοῦ, λαβοῦσα κάρυα.
παῖξαι Vb., maar παῖσαι Inv., zonder aanm. van C., λαβοῦσαν Rb. — L. ποῦ. v. H. En πρὸς ἐμὲ π.
1171. Ἰερ. τίς ἂν φράσειε ποῦ 'στι Χρεμύλος μοι σαφῶς;
ἱερεὺς τοῦ διός Rb., μοι wegg. Rb., ποῦ 'τι Inv., zonder aanmerk. van C. — L. φράσει' ὅπου 'στι. C.

B L A D V U L L I N G.

AESCHINES spreekt in zijne redevoering tegen TIMARCHUS § 25 over het standbeeld van SOLON te *Salamis*. Gij allen, zegt hij, zijt te *Salamis* geweest en hebt het beeld op de markt gezien: εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι πάντες ἐκπεπλεύκατε εἰς Σαλαμῖνα καὶ τεθέασθε τὴν Σόλωνος εἰκόνα. Het eiland lag zeker niet ver van *Athene*, maar mogen wij aannemen, dat AESCHINES kon onderstellen dat alle *Atheners* wel eens de markt aldaar bezocht hadden? Er is bovendien iets overtolligs in de wijze van uitdrukking. Om deze zwarigheden te vermijden komt het mij wenschelijk voor eene kleine verandering te maken en te lezen: πάντες ὅσοι ἐκπεπλεύκατε εἰς Σαλαμῖνα καὶ τεθέασθε κτέ., d. i. ik geloof dat gij allen, voor zoover gij te *Salamis* geweest zijt, ook het standbeeld van SOLON gezien hebt.

Haarlem.

S. A. N.

DE SOPHISTARUM SCHOLIS, QUAE SOCRATIS
AETATE ATHENIS FLORUERUNT.

Si verum est, in historia philosophiae multa adhuc tenebris operta esse, de nulla aetate hoc magis valet, quam de ea, qua *Sophistae Athenis* floruerunt; quae res merito nobis mira accidere debet, reputantibus eos non solum floruisse, cum summum fastigium attigisset ingenium *Atheniensium* in variis artis doctrinarumque generibus, sed etiam uberrimum fontem ad eorum placita cognoscenda nobis patere in PLATONIS scriptis. Verum huius rei causa nobis in eo sita esse videtur, quod plurimi PLATONIS dialogos hoc unico consilio evolverint, ut ex iis cognoscant veram atque genuinam philosophi ipsius cogitandi philosophandique rationem, minus vero attenderint, PLATONEM in multis dialogis non suam adeo sententiam exponere voluisse, quam aequalium opiniones refutare aut acerbissima ironia perstringere. Quod fuisse scriptoris consilium, e multis dialogis patet, e. g. e *Gorgia*, *Menone*, *Protagora*, *Euthydemo*, aliis, in quibus omnibus potius redarguit perversas opiniones eorum, qui eo tempore sese profitebantur virtutis, eloquentiae et civitatis rite administrandae doctores, quam suam ipsius his de rebus sententiam exponit. Hinc factum, ut recentiores plerumque adeo aciem mentis intenderint in divinam illam philosophiam Platoniam, ut propter eam neglexerint opiniones eorum, quos refutat scriptor, aut cum ipso

auctore ita sese abripi passi sint, ut in opinionibus illis philosophiae Platonicae oppositis nihil sani et utilis sibi invenire posse putaverint.

Propterea de sophistis egregie meritis est GEEL V. Cl. ¹, qui, seposita praeiudicata ista opinione, cum alios scriptores, tum PLATONEM eo consilio legit, ut ex iis genuinam sophistarum doctrinam erueret, et saniozem de iis iudicandi rationem apud viros doctos induceret. Post quem Viri Cl. laborem via patefacta erat, qua alii ulterius inquirerent in singulorum sophistarum vitae fata et placita. De PROTAGORA, omnium sophistarum φιλοσοφῶν, id multi egerunt ², de GORGIA scripsit Foss ³, de PRODICO doctissime WELCKER, levissime HUMMEL ⁴, de ceteris quantum equidem scio, data opera nemo. Quorum opera cum praeci-puorum sophistarum res in clariore iam luce positae sint, id tamen ad hunc usque diem desideratur, ut diversa eorum doctrina declaretur et breviter exponatur; ita ut primum distinguatur accurate, quid commune habuerint, quo solenne illud nomen sophistarum acceperint: deinde rite explicetur, quid singulorum peculiare fuerit, et quosnam singuli auditores et discipulos habuerint. Sic quidem patebit, et alia alios via ingressos esse, et *scholas* exstitisse sophistarum. Eiusmodi demum discrimine invento licebit iudicium ferre et de loco, qui sophistis in historia philosophiae tribui debeat, et de eorum vi ad aequalium mores immutandos. Tunc enim tolletur error ille, quo quidquid de singulis sophistis memoriae traditum est, toti generi tribui solet. Iam igitur primum videamus de eo quod omnibus omnino sophistis commune fuerit. — HEGL ⁵ notam communem sophistarum sibi invenisse putat in perpetuo illo rerum fluctu, quo omnis veritas obiectiva tollitur, mera subiectiva unice relinquitur. Quod de PROTAGORA quidem valere, minime vero de ceteris sophistis, ulterior de eorum doctrina disquisitio sponte

¹) *Historia critica Sophistarum*. Ultrai. 1823.

²) Vide praefationem *disquisitionis* meae de PROTAGORAE vita et philosophia.

³) De GORGIA Leontino.

⁴) Rh. Mus. f. Phil. PRODIKOS von Keos, *Vorgänger des SOKRATES*, 1833, p. 1 sqq., et 533 sqq.; HUMMEL, *quaestiones de PRODICO sophista*, Lugd. Bat. 1847.

⁵) *Vorl. über Gesch. d. Phil.* ed. 2a, vol. II. p. 5 sq.

docebit. **HEGELIUM** e recentioribus inprimis secutus est **ZELLER**⁶. — At, me iudice, elementum illud sophisticum non est quaerendum in *materie* ipsa, quam tractare solebant; haec enim apud alios sophistas alia erat; sed in *forma*, qua doctrinam suam aliis tradebant, et in eo, quod extremum omnes disciplina sua attingere studebant. Itaque omnibus communis fuit et acutissima dialectica et artificiosa illa rhetorica, quā de qualicumque re apte et eleganter disserere se posse profitebantur, cuius fastigium erat notum illud τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν. Haec autem forma arctissime cohaerebat cum eo, quod extremum spectabant, quodque in eo versabatur, ut discipulos suos informarent ad vitam practicam et ad summos honores in republica capessendos; cui proposito in civitate, qualis erat *Atheniensium*, satis fieri vix videbatur posse, nisi qui facultate valeret, eloquentia sua civium animos deliniendi et subtiliter ex improvviso de quacumque re disputandi. Hunc ad finem tot nobiles iuvenes sese tradebant sophistarum disciplinae iisque pro institutione grandem pecuniam solvebant; hanc ob formam tantam excitabant populi admirationem, simul vero ab eodem odio habebantur, tamquam homines, qui turpissima quaeque defendere cum scirent, mores antiquos et antiquam religionem perverterent⁷.

At, ut monuimus, materia, quam sophistae hac forma et hunc in finem auditoribus tradebant, apud alios alia fuit. Quod discrimen si rite attendissent viri docti, qui de sophistis egerunt, in distributione variarum in arte sophistica partium tantos errores non commississent, quantos deprehendimus apud **SCHLEIERMACHERUM**, **RITTERUM**, **HERMANNUM**, **WENDTIUM**, **PETERSENUM**, **BRANDISIUM**, alios. Horum omnium sententias recte refutavit et merito culpavit **ZELLERUS**⁸: in quo tamen illud reprehendo, quod aliorum operam evertens ipse nihil melioris notae doceat et quaestionem in medio relinquat, affirmans sophisticam artem natura sua nullam omnino distributionem admittere.

Nos autem iis innisi, quae modo disputavimus, sophistas in quatuor scholas — **PROTAGORAE**, **PRODICI**, **HIPPIAE** et **GORGIAE** —

⁶) *Die Philos. d. Griechen*, vol. I, p. 244 sqq.

⁷) Vid. **PLAT. Apol.** p. 18 C., 23 D.

⁸) l. l. p. 267 sqq.

distribuemus; quod non iniuria ita a nobis positum esse, ipsa breviter exposita horum sophistarum disciplina interna demonstrare conabimur.

DE PROTAGORAE SCHOLA,

SIVE DE SOPHISTIS QUORUM DISCIPLINA AD SENSUALISMUM
ABSOLUTUM PERTINEBAT.

PROTAGORAS, ut videtur, atomistarum discipulus⁹⁾, horum materialismum ad sensualismum absolutum evexit, ita ut, cum DEMOCRITUS, a sensuum perceptione profectus, tamen praeter eam agnosceret sublimiorem mentis cognitionem, ille praesentes sensuum affectus unicum fontem cognitionis humanae haberet¹⁰⁾. Unde sponte sequitur, omne veritatis criterium, quod sensus superet, tolli, vel potius hos praesentes sensuum affectus esse ipsum veritatis criterium. Ex quo efficitur, ut singuli homines id quod verum est sentiant et ipsa veritas sit mere subiectiva¹¹⁾.

Hanc autem rationem de sensuum perceptione ita transferebat ad res politicas PROTAGORAS, ut poneret, hominem extra societatem humanam vivere non posse; ut autem societas humana existat opus esse legibus; nam singulos quidem homines recte scire, quid sit iustum, quid iniustum, sed omnino opus esse, ut omnes cives idem iustum, tamquam normam publica auctoritate constitutam, agnoscant.

Iam rhetoricae et dialecticae munus in eo, ut idem aiebat, versatur, non ut homines doceantur quid sit verum, cum omnes aequè vere sentiant, sed ut hominibus persuadeatur, id

⁹⁾ Vid. disqu. mea p. 30 sqq., p. 187 sqq.

¹⁰⁾ Vid. disqu. mea p. 193 sq. Cf. p. 89 sqq.

¹¹⁾ Ibid. p. 98 sqq.

¹²⁾ Ibid. p. 122, p. 143; Cf. p. 149 sq.

ut agant, quod simul sit utile (τὸ συμφέρον) ¹³; hoc enim in omnibus rebus esse spectandum, et in eo prospiciendo alterum altero re vera sapientiores esse.

Ita patet, e systemate sensualistico, quod condiderat PROTAGORAS, rite duci posse et finem, quem disciplina eius spectabat — is autem erat, ut homines informarentur ad rite prospiciendum et suis et civitatis commodis — ¹⁴. et rationem, qua utebatur ad aliis persuadendum, quid esset utile, quid non esset. Hinc iure nobis videmur incripsisse hoc caput: de sophistis, quorum disciplina ad sensualismum absolutum pertinebat.

His ita breviter expositis de PROTAGORAE via, omnino necesse est ut videamus, quinam hanc sint scholam secuti, et quomodo hi mox deflexerint a genuina magistri disciplina.

PROTAGORAE discipuli memorantur ANTIMOERUS *Mendaeus*, EUTATHLUS, ARCHAGORAS, THEODORUS *Cyrenaeicus*. Quorum tamen omnium cum fere nomina tantum ad nos pervenerint ¹⁵, pluris faciendi sunt EUTHYDEMUS et DIONYSODORUS, quos revera *Protagoreos* fuisse demonstrare conatus est STALLBAUM ¹⁶; sed idem, me iudice, immerito neglexit locum, ubi PLATO tamquam digito indicat, horum duumvirorum doctrinam pravam et absurdam manasse e PROTAGORAE placito de veritatis criterio. Est hic locus in *Cratylō*, p. 385 E sqq. — Postquam ibi HERMOGENES contenderat, nominum rectitudinem non esse naturā, sed pacto (δρῶν-της ὀνομάτων φύσει et θέσει), SOCRATES memorat notum illud PROTAGORAE, πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον, et cum HERMOGENES interrogatus, an sibi verum videretur illud, οἷα ἂν δοκῇ ἐκάστῳ τοιαῦτα καὶ εἶναι, negasset, ille statim: itaque multo minus, ait, verum tibi videbitur EUTHYDEMI notum illud placitum (Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατ' Εὐθύδημόν γε, οἶμαι, σοὶ δοκεῖ πᾶσι πάντα ὁμοίως εἶναι ἅμα καὶ αἰεὶ). Istud igitur his dictis PLATONEM significare voluisse opinor: si respicis PROTAGORAE doctrinam;

¹³) Ibid. p. 181, cf. p. 122 sqq.

¹⁴) Ibid. p. 123 et in sqq. passim.

¹⁵) Ibid. p. 69.

¹⁶) Proll. ad PLAT. *Euthyd.* p. 11 sqq.

multo magis reiicies absurdum illud placitum, quod ex ea duxit EUTHYDEMUS. Et quam facile a Protagoreo praecepto, id quod singuli percipiant, iisdem (non aliis) eodem temporis articulo verum esse, perveniri possit ad EUTHYDEMI illud, id quod singuli sentiant, omnibus et semper verum esse, demonstrant aliquot ARISTOTELIS loci, quos in disquisitione mea laudavi, p. 108 sq., utrumque placitum inter se permutantis: Discrimen autem inter utriusque viri rationem rite perspexit PROCLUS¹⁷⁾, scribens: ὅτι ἄλλο τὸ Πρωταγόρου δόγμα καὶ ἄλλο τὸ Εὐθυδήμου, τὸ μὲν γὰρ λέγει, ὅτι οὐδὲν ἐν τῷ ὑποκείμενῳ φαντάζεται τοιοῦν ἢ τοιοῦν παρὰ τοῖς αἰσθανομένοις διὰ τὴν σύμμιξιν τοῦ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος· τὸ δὲ τοῦ Εὐθυδήμου ἕκαστον ποιεῖ τὰ πάντα ἐν ᾧ καὶ αἰεὶ καὶ πάντα ἀληθεύειν. Qui eas sententias inter se comparando non parum confert ad quaestionem dirimendam de EUTHYDEMO et DIONYSODORO Protagorae discipulis.

Vidimus, hos sophistas ita pervertisse magistri disciplinam, ut omnem disquisitionem philosopham sustulerint, eosque hoc unice spectasse, ut quaevis et vera et falsa defenderent, nec verum, nec utile curantes. Hinc PLATO cum PROTAGORAE sententias summa cura refutet in tribus dialogis — *Protagora*, *Theaeteto*, *Cratylo*, — non operae pretium duxit, tantum laboris impendere in eius discipulos, sed putavit se satis fecisse, si eorum nugas in lucem protraxisset, eosque ironia sua perstrinxisset; quod videmus eum fecisse in dialogo *Euthydemo*.

Nec mirandum est, philosophiam hancce Protagoream tam cito corruptam fuisse et interiisse; nam materialismus si ad summum fastigium evehitur, non satisfacit naturae humanae, sublimioribus animi facultatibus altiora petenti. Materialismus enim causam interitus sui in se ipse fovet, quod verissime exponit OPZOOMER V. Cl.¹⁸⁾, dicens: »Arbeidt men slechts met de drie eerste dezer bouwstoffen (zinnelijke gewaarwording, gevoel van lust en onlust, schoonheidsgevoel), zoodat men het zedelijk en godsdienstig gevoel ongebruikt laat, zoo komt men tot het materialisme, dat, zeer onschuldig ontstaan, zich spoe-

¹⁷⁾ Ad PLAT. *Crat.* 386 D.

¹⁸⁾ *Weg der Wetenschap*, p. 42 sqq.

dig tot een verderfelijke strekking heeft ontwikkeld. Zelfs de kunst kan het in haar hooger karakter niet begrijpen; de zedelijkheid beschouwt het als een ziekelijke dweeperij, daar immers eigenbelang het natuurlijke en regtmatige roersel van 's menschen daden is; en in de godsdienst ziet het eveneens niet slechts een hersenschim, een droom, die de mensch, om zich behagelijk te gevoelen, dus al weder uit eigenbelang, zoo gaarne droomt, maar zelfs inconsequent genoeg een verderfelijke inbeelding, waartegen het met alle magt te velde trekt." — Haec verissime esse disputata demonstrant fata materialismi superiore saeculo in *Franco-Gallia* et *Britannia* ad summum fastigium evecti.

DE PRODICO,

SIVE DE SOPHISTARUM SCHOLA MORALI.

PRODICUS *Ceus* hoc cum ceteris sophistis commune habet, quod non solum ipse res politicas tractavit¹⁹, sed etiam professus est, se iuvenes docere artem politicam et oeconomicam²⁰. Excellebat praeterea cum pulcherrimo dicendi genere, tum acutissime definiendo singulorum vocabulorum vim et synonymorum distinctionem²¹.

At singularis eius ratio inter sophistas haec est, quod eum ubivis fere inveniamus utpote philosophum de rebus moralibus disserentem. Satis erit commemorasse notam illam fabulam de HERCULE in bivio apud XENOPONTEM²², orationem eius apud PSEUDO-PLATONEM in *Axiocho* de miseriis vitae humanae, apud eundem in *Eryxia* de bonis vitae rite adhibendis, quae profert in PLATO-

---

¹⁹) PLATO *Hipp.* mai. p. 282 B; cf. PHILOSTR. in vita.

²⁰) PLAT. *Rep.* X, 600. C.; *Hipp.* mai. l. l.

²¹) Vid. WELCKER l. l. p. 19; in primis p. 559; cf. HUMMEL l. l. p. 57 sqq.

²²) *Mem. SOCR.* II, 1, §. 21.

NIS *Protagora*, ubi a SOCRATE in auxilium vocatur contra PROTAGORAM²³. — Ex his autem et e verbis PLATONIS²⁴ non sine iure colligit WELCKER²⁵, initia huius morales apud sophistas dissendi rationis quaerenda esse apud SIMONIDEM.

Quatenus ipsa verba horum documentorum censenda sint ab ipso PRODICO ita dicta scriptave esse²⁶, minus ad quaestionem nostram pertinet; nam luculentissime ex iisdem patet, veteres saltem unanimo consensu existimasse, PRODICI declamationes versatas fuisse in argumentis ethicis²⁷.

Sophistae auditoribus in PLATONIS *Protagora* (315 C) interest PAUSANIAS, quem in eiusdem *Convivio* non aliena a PRODICI disciplina morali disputantem habemus. Celebrat enim ibi²⁸ summis laudibus alterum amorem, filium Veneris Uraniae, cum contemptu disserit de altero, filio Veneris Vulgivagae, disquirat porro, quatenus, cur et quando ille unice in civitatibus rite constitutis et excultis sit admittendus, quomodo tandem per eum homines excitentur ad virtutis et honestatis studium.

In eiusdem auditoribus recensetur etiam AGATHO²⁹, in cuius oratione in *Convivio* accuratae illae vocabulorum distinctiones apparent, quas PRODICUM inprimis observasse constat. Ut unum alterumve huius rei exemplum afferam, quis non videt artificiosum illud dicendi genus in his³⁰: τὸ μὲν μέγιστον, ὅτι Ἐρως οὐτ' ἀδικοῖ οὐτ' ἀδικεῖται, οὐθ' ὑπὸ θεοῦ οὐτε θεὸν, οὐθ' ὑπ' ἀνθρώπου οὐτε ἄνθρωπον, οὐτε γὰρ αὐτὸς βιά πάσχει, εἴ τι πάσχει· βιά γὰρ Ἐρωτος οὐχ ἄπτεται· οὐτε ποιῶν ποιεῖ. — Quis non miratur in fine eiusdem orationis copiam illam praedicatorum, quae designant studia viri vim singulorum vocabulorum accuratissime distinguuntis? Dicit enim de AMORE³¹:

²³) PLAT. *Prot.* 340. E.

²⁴) Ibid. 341. A: ἡ Προδικὸν σοφία θεία τις εἶναι πάλαι, ἥτοι ἀπὸ Σιμωνίδου ἀρξαμένη, ἣ καὶ ἐτι παλαιότερα.

²⁵) I. l. p. 536 sqq.

²⁶) Vid. GEEL, I. l. p. 123; HUMMEL I. l. p. 32.

²⁷) De variis hisce Prodici declamationibus fuse agit WELCKER I. l. p. 576 sqq.

²⁸) I. l. p. 180 C. sqq.

²⁹) PLAT. *Prot.* p. 315 C.

³⁰) PLAT. *Conv.* p. 196. B.

³¹) Ibid. p. 197 D.

οὗτος δὲ ἡμᾶς ἀλλοτριότητος μὲν κενοῖ, οἰκειότητος δὲ πληροῖ, τὰς τοιαύτας ξυνόδους μετ' ἀλλήλων πάσας τιθεὶς ξυνιέναι, ἐν ἑορταῖς, ἐν χοροῖς, ἐν θυσίαις γιγνόμενος ἡγεμὼν· πραότητα μὲν πορίζων, ἀγριότητα δ' ἐξορίζων· Φιλῶδωρος εὐμενείας, ἄδωρος δυσμενείας· Ἰλῆως ἀγαθοῖς, θεατὸς σοφοῖς, ἀγαστὸς θεοῖς· ζηλωτὸς ἀμοίροις, κτητὸς εὐμοίροις· τρυφῆς, ἀβρότητας, χλιδῆς, χαρίτων, ἡμέρου, πόθου πατὴρ· ἐπιμελὴς ἀγαθῶν, ἀμελὴς κακῶν· ἐν πόνῳ, ἐν φόβῳ, ἐν πόθῳ, ἐν λόγῳ κυβερνήτης, ἐπιβάτης, παραστάτης τε καὶ σωτὴρ ἄριστος, ξυμπάντων τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων κόσμος, ἡγεμὼν κάλλιστος καὶ ἄριστος, ὃ χρεὶ ἔπεσθαι πάντ' ἄνδρα ἐφυμνούντα καλῶς, καλῆς ὥδης μετέχοντα, ἣν ἄδει θέλων πάντων θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων νόημα. In eodem eloquentiae genere et alii non parum fructus tulerunt e PRODICI institutione, uti ISOCRATES, THUCYDIDES, CRITIAS, THERAMENES, ANTIPHON, alii, quos recenset WELCKERUS l. l. p. 567 sqq.

At magis nostra h. l. interest quaestio de SOCRATE PRODICI discipulo. Locos veterum hac de re collegit WELCKER³², recte ex iis colligens, vix in dubium vocari posse, SOCRATEM magnam utilitatem percepisse cum e sophistae disciplina ethica, tum ex eiusdem studiis grammaticis³⁴. Res verisimilior fit reputantibus, PRODICUM non aequè acerbe ac ceteros sophistas propter doctrinam suam moralem a SOCRATIS discipulis XENOPHONTE et PLATONE perstringi; nec aliquem fugiet SOCRATEM inprimis apud XENOPHONTEM identidem de iisdem fere argumentis disputantem induci, quae PRODICUM et ipsum tractavisse supra vidimus.

Itaque patet, hanc scholam, quantum scimus, non tulisse sophistas proprie ita dictos, sed magnam vim exercuisse cum in artem bene dicendi scribendique, tum in SOCRATEM, *Atheniensium* virtutis institutorem. Et argumenta certe, quae PRODICUS tractare solebat, minus cum arte sophistica congruebant, quippe quae magis valerent ad hominum animos ad res divinas vertendos, quam ad mentis acumen argutis illis vocabulorum distinctionibus excolendum.

³²) l. l. p. 10 sq. Cf. HUMMEL l. l. p. 24.

³³) Vid. PLAT. *Meno* p. 93 D.

³⁴) Vid. PLAT. *Charm.* p. 163 D, *Hipp. mai.* 282 C. Cf. *Men.* 75 E.

DE HIPPIA,

SIVE DE SOPHISTARUM SCHOLA PHYSICA.

Nemo inter sophistas tam acerbe a PLATONE perstringitur, quam HIPPIAS³⁵; cuius rei causa sine dubio quaerenda est in viri vanitate et haud tolerabili sui gloriatione.

Ut ceteri sophistae, tractabat res politicas³⁶ et profitebatur se auditores suos ad virtutem instituere³⁷, et de quacunque re apte disserere posse³⁸, at praecipua eius doctrina versabatur in rebus physicis. Astronomiam, geometriam, arithmeticam, litterarum syllabarumque, harmoniae et rythmi leges memoratas vidimus inter disciplinas, quas docebat³⁹; quin eam dexteritatem et manuum subtilitatem studiis hisce physicis sibi comparaverat, ut aliquando in ludis *Olympicis* prodiret, omnia vestimenta et ornamenta, quibus indutus esset, suis se manibus confecisse gloriatus⁴⁰. — Hinc eius rationem in arte sophistica insignivimus nomine scholae physico-sophisticae.

Quare inter innumeros, quos certo habuit auditores sophista, at quorum paucorum tantum nomina memorantur, offendimus ERYXIMACHUM, ACUMENI filium, *medicum* celeberrimum⁴¹; quem apparet ex oratione, quam in PLATONIS *Convivio* (p. 186 sqq.) habet, HIPPIA duce accuratam rerum physicarum notitiam sibi comparasse. Cum enim PAUSANIAS disseruisset de duplici amore⁴², ille idem argumentum transfert ad res physicas; idque non solum, utpote medicus, ad corporis constitutionem, sed etiam

³⁵) Vid. passim uterque PLATONIS *Hippias*.

³⁶) *Hipp. mai.* init.

³⁷) *Ib.* 283 C sq.

³⁸) *Hipp. min.* 368 A.

³⁹) *Hipp. mai.* 285 C. *Prot.* 315 C.

⁴⁰) *Hipp. min.* 368 A.

⁴¹) *PLAT. Prot.* 315 C.

⁴²) Vid. sup. p. 230.

ad agriculturam, musicam (186 E), harmoniam et rythmum (187 B sq.), anni tempora, aëris conditionem (188 A sq.), quae omnia minime aliena esse a studiis, quibus HIPPIAS inprimis operam navare solebat, indicasse sufficiet.

PHAEDRUS, alter eiusdem in *Protagora* auditor, in *Convivio* (p. 178 A sqq.) amoris laudes praedicaturus, statim quidem de origine mundi disputare incipit, at et in hac oratione et inprimis in cognomine dialogo tamquam φιλολόγος et oratorum auditor potius repraesentatur, quam sophistae assecla.

Ceterum, ut iam monuimus, de discipulis HIPPIAE proprie ita dictis nulla fit mentio; ita ut sophista censendus sit potius publicas declamationes habuisse, quam privatim instituisse. Quod fortasse magna ex partetribuendum ei, quod non fixam sibi sedem elegisse, sed varias continuo regiones circumiisse videtur; ita eum invenimus et in *Sicilia* ⁴³, et in *Laconica* ⁴⁴, et *Olympiae* ⁴⁵, rarius vero *Athenis* ⁴⁶; quibus peregrinationibus continuis facile accidere potuit, ut non ea ratione privatos sibi discipulos acquisiverit, qua ceteri sophistae, qui diutius in singulis locis, *Athenis* saltem, scholas habere solebant.

DE GORGIA,

SIVE DE SOPHISTARUM SCHOLA κατ' ἐξοχήν POLITICO-RHETORICA.

Si fides esset habenda iis, quae GORGIAM de se ipso habemus dicentem ⁴⁷, annumerandus esset non sophistis, sed oratoribus; respuebat enim nomen sophistae, sed sese rhetorem esse

---

⁴³) *Hipp. mai.* 232.

⁴⁴) *Ibid.* 281 B, 283 C.

⁴⁵) *Hipp. min.* 368 A.

⁴⁶) *Hipp. mai.* 281 B; XENOPH. *Mem.* IV. 4. 5.

⁴⁷) *Vid. PLAT. Gorg.* 449 A. C; 455 C.

gloriabatur. At e vocabulis non semper ipsam rerum naturam diiudicari posse, omnium luculentissime GORGIAE exemplum demonstrat; nam apud neminem sophistarum tam diserte totius generis notas communes invenimus, quam apud illum. Contendebat enim GORGAS se rhetoricam docere⁴⁸, cuius vis, ex eius sententia, cernitur in hominibus persuadendo et in iudiciis et in ceteris concionibus, cuiusque finis is erat, ut ita ipsi liberi fiamus et civibus nostris imperemus⁴⁹. At vel sic tamen diserte negabat se ut alios sophistas esse virtutis doctorem; qua in re omnino tenenda est vis, quam quis illi vocabulo tribuat; si id munus in *Menone*⁵⁰ a GORGIA alienum esse dicitur, idem certe de PROTAGORA affirmandum foret, quippe qui dicens, se utpote sophistam homines ad virtutem instituere, huic vocabulo longe alium sensum tribueret, atque in *Menone* factum videmus; ponebat enim hic virtutem unice in arte politica et oeconomica⁵¹. Habemus igitur apud GORGIAM et ceteros sophistas discrimen unice nominum, minime rerum.

Nec minus in dialectica versatus fuit sophista, quam in rhetorica. Hinc inprimis ei placuisse videntur acuta illa sophismata MELISSI et ZENONIS, quibus disputare solebant *περι τοῦ ὄντος* et *μὴ ὄντος*, de uno et multitudine, aliis; invenimus enim apud SEXTUM EMPIRICUM⁵² et ARISTOTELEM⁵³ eiusmodi ratiocinia, quibus et illi utebantur; e quibus tamen, si quid video, minime colligere licet, sophistam propriam et genuinam sibi habuisse philosophiam; neque id contendit ARISTOTELES, qui GORGIAE argumenta de quaestionibus modo memoratis tractans, identidem eiusmodi cautionem addit: *τὰ μὲν ὡς Μέλισσος, τὰ δὲ ὡς Ζήνων ἐπιχειρεῖ δεικνύειν*⁵⁴ —

⁴⁸) PLAT. *Gorg.* 449 B. D; 455 C, 458 E.

⁴⁹) Ibid. 452 D sq., 454 B, 455 D, 456 A sqq.; *Phileb.* 58 A.

⁵⁰) Vide ibi e. g. p. 95 C.

⁵¹) Vid. disqu. mea. Ad hanc diversam interpretationem eiusdem vocabuli a SOCRATE et PROTAGORA referri debet etiam tota illa quaestio in dialogo PROTAGORAE de virtute, possitne doceri necne.

⁵²) Adv. math. VII, 149.

⁵³) Seu potius PSEUDO-ARISTOTELEM in libello *περὶ Μέλισσος, Ζήνωνος* et *Γοργίου*.

⁵⁴) l. l. c. 4.

Καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, ἅπειρον αὐτὸ τοῖς τοῦ Μελίσσου ἀξιώμασι λαμβάνει, — δέον οὐδὲ εἶναι κατὰ τὸν Ζήνωνος λόγον περὶ τῆς χώρας ⁵⁵. — Ex his igitur omnino patet, sophistam non sibi philosophandi rationem constituisse, sed diligenter posteriorum illorum] *Eleaticorum* dialecticam, fortasse exercitationis causa, arripuisse. Quod iudicium confirmatur inscriptione librī, quo haec sophismata tractavit, quam narrat SEXTUS l. l. fuisse περὶ τοῦ ὄντος ἢ περὶ φύσεως. Posteriorem partem huius tituli mutuatus est ab *Eleaticis*, qui fere suos libros hoc nomine insignire solebant. Priore autem inscriptione significavit, se in hoc libro id egisse, ut illam in utramque partem disputationem ad summum fastigium evehat, ita ut omnibus omnino existentia denegetur, id quod *Germani* dicunt *die vernichtende Dialektik*. Hoc deinde ipsius libri argumento breviter enarrato idem SEXTUS docet. Liber igitur argumenti fuit minus philosophici quam dialectici.

Itaque cum GORGIAE disciplina mere politico-rhetorica fuisse dici possit, non mirum est, eum magis etiam quam ceteros sophistas inclaruisset, atque plurimos eum secutos esse discipulos.

Huius autem scholae ingenium eiusque inter sophistae assecclas degenerationem nobis vividis coloribus depinxit PLATO in dialogo *Gorgia*. Agit ibi philosophus de arte rhetorica rite adhibenda ad civitatis administrationem et ad hominum vitam communem. — Postquam GORGIAS hanc de re sententiam suam enuntiavit ⁵⁶, partes dicendi suscipiunt huius discipuli POLUS et CALLICLES, quorum singuli tamquam gradus constituunt, quibus magistri disciplina magis magisque pervertitur. Hoc rite perspexit OLYMPIODORUS ⁵⁷ dicens: ὁ μὲν Γοργίας, ὡς ἐπεικῆς, τὸ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν λέγει· ὁ δὲ Πῶλος καλὸν μὲν, οὐ μὴν ἀγαθόν. ὁ δὲ Καλλικλῆς καταφιλήδονον ⁵⁸ τὸ ἑαυτοῦ ζῶν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε καλὸν αὐτὸ λέγει. Et deinde ⁵⁹: ἰστέον οὖν ὅτι ὁ μὲν Γορ-

⁵⁵) l. l. c. 4.

⁵⁶) Vid. sup. p. 234.

⁵⁷) Comment. ad PLAT. *Gorg.*, ed. A. JAHNIUS in diario JAHN'S *Jahrb. für Phil.* suppl. XIV, p. 47.

⁵⁸) Leg. κατὰ τὸ φιλήδονον.

⁵⁹) l. l. p. 51.

γίαις, ὥς πρὸς τῷ τέλει ὦν, τὰ γ' ἐπὶ τῆς ῥητορικῆς λαμβάνει. λέγει γὰρ καὶ ἀγαθὸν τὸν ῥήτορα· οὕτω γοῦν εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι Ἀγαθός εἰμι ῥήτωρ· καὶ τὴν δύναμιν, ἔφη γὰρ, ὅτι δύναται ἀδικῆσαι. καὶ τὴν γυνῶσιν δέ, ἔφη γὰρ, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐπιστήμων ἐστὶ τῶν δικαίων. Ὁ δὲ Πῶλος ἀτελέστερος τῷ μὲν ἀγαθῷ καὶ τῇ δυνάμει τίθεται, τῇ δὲ ἐπιστήμῃ οὐ. Ὁ δὲ Καλλικλῆς, τῷ ἀγαθῷ μόνῳ τίθεται, κατὰ τὸ Φιλήδονον τὸ ἑαυτοῦ, νομίζων πᾶν ἀγαθὸν ἡδονὴν εἶναι καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθόν. Ut igitur Protagorae discipulos Euthydemum et Dionysodorum magistri doctrina de sensuum perceptione ad turpissimum dialecticae genus condendum abusos esse vidimus, ita hic quoque discipulos Gorgiae huius sententiam de rhetorica deque eius usu in iusto et iniusto (praecipuo argumento artis politicae⁶⁰), pervertisse cognovimus.

Idem animadvertendum de Thrasymacho, cuius sententia τὸν τοῦ ἀδίκου βίον εἶναι κρείττω ἢ τὸν τοῦ δικαίου⁶¹, non multum recedit ab iis, quae disputat Polus in *Gorgia*, p. 475 A sqq., et cuius illud δίκαιον εἶναι τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον⁶² consequens est iis, quae in *Gorgia*⁶³ disputat Callicles, nimirum, τὸ δίκαιον φύσει esse, ut fortiores agant, quicquid sibi placeat, τὸ δίκαιον νόμῳ vero institutum esse ab infirmioribus, ut sese tueantur contra fortiorum violentiam. Hinc Cl. Geel⁶⁴ merito Thrasymachum annumerat Gorgiae discipulis, quam opinionem confirmat Olympiodorus⁶⁵, ita iterum de variis gradibus, qui in Gorgiae schola conspiciuntur, disputans: ὁ μὲν γὰρ Σωκράτης λέγει τὰ δίκαια (εἶναι τὰ ὠφέλιμα), ὁ δὲ Πῶλος τὰ ἄδिका· καὶ γὰρ ἄλλος ἄλλο οἶεται τὸ ὠφέλιμον· ὁ μὲν γὰρ καθ' ἡδονὴν ζῶν, ὡς ὁ Καλλικλῆς, τὸ ἡδὺ λέγει ὠφέλιμον· ὁ δὲ κατὰ τὸ ἄδικον, ὡς ὁ Πῶλος, τὴν ἀδικίαν· ὁ δὲ κατὰ τὴν ἀναλίδειαν, ταύτην, ὡς ὁ Θρασύμαχος.

Alium Gorgiae discipulum habemus Menonem⁶⁶, cuius sen-

⁶⁰) GORG. p. 454 B.

⁶¹) PLAT. Rep. I, p. 347 E.

⁶²) Ib. p. 388 C.

⁶³) p. 482 E. sqq.

⁶⁴) l. l.

⁶⁵) l. l. p. 78.

⁶⁶) PLAT. Men. 70 B, 71 C, 96 D, 73 D.

tentia de virtute, eam esse ἐυλάβειαν in rebus civilibus et artem hominibus imperandi⁶⁷, plane congruit cum iis, quae de CALLICLE in *Gorgia* audivimus. Ceteroquin non opus est de MENONE amplius disputare, quippe quem, cum fuerit vir nobilis et ditissimus, numquam munus sophistae exercuisse verisimile sit.

Praeterea GORGIAE doctrinam de usu artis rhetoricae, de iusto et de civitate administranda, ingentes progressus fecisse inter cives *Athenienses*, non est quod indicemus; ipsa historia, *Athenarum* interitus, satis superque docuere.

Haec sunt pauca, quae nobis de sophistarum disciplina animadvertenda esse videbantur. Nam non eo consilio scripsimus, ut accurate in singulorum eorum vitae fata et studia investigemus, cum hoc unice nobis propositum fuerit, ut principia indicemus, a quibus cetera eorum placita pendeant. His enim inventis tota res sophistica systematice tractari potest, et confusio illa tollitur, quam in ea parte historiae philosophiae ad hunc usque diem obtinuisse supra monuimus.

Scripsi *Groningae* a. d. iv
Cal. Martias 1855.

A. I. VITRINGA.

---

⁶⁷) Ib. 71 C, 73 C.

B L A D V U L L I N G.

PLUTARCH. *Phocion*. 37.

Ἦν δὲ ἡμέρα μὲν δὲς Μουνυχιῶνος ἐνάτη ἐπὶ δέκα, καὶ τῷ Διὶ τὴν πομπὴν πέμποντες οἱ ἱππεῖς παρεξήσαν. »Haud dubie PLUTARCHUS intelligit Διάσια, festum Iovis MEILICHI illo die celebratum cet. »zegt KRANER in zijne uitgave van dit leven van PLUTARCHUS, en dit is, zoover ik weet, vrij algemeen aangenomen; vgl. verder de door hem aangehaalde schrijvers. Hij bewijst het evenwel niet, en kan dit ook moeilijk, daar geen der

Ouden het zegt, en integendeel de *Schol.* op ARISTOPH. *Nub.* 408 uitdrukkelijk verzekert, dat de *Διάσια μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος ὀγδόῃ Φθινοντος* gevierd werden; vgl. TRICLIN. ad SOPHOCLE. *Electr.* 159 Br., die dit feest te gelijk met het begin der lente en het gezang van den nachtegaal stelt. Er heerscht over het algemeen aangaande de *Διάσια* groote verwarring, daar men ze lang met de *Dipolia*, een geheel ander feest, voor hetzelfde heeft gehouden, waarover men kan naslaan HERMANN, *Gottesd. Alterth.* p. 306, ann. 23 en 24, en de daar aangehaalde schrijvers, terwijl dezelfde geleerde het onderwerp afzonderlijk heeft behandeld in den *Philologus* van SCHNEIDEWIN van het jaar 1847, N°. 1, bl. 1 en volgg., vgl. VAN STEGEREN, *de Graecorum diebus festis* p. 1 sqq.

Het kunnen dus de *Διάσια* niet geweest zijn, waarop PHOCION ter dood gebragt is, of men moet aannemen, dat PLUTARCHUS zich hier, zoo als meermalen, in de chronologie heeft vergist, of dat de tijdregeling zelve intusschen veranderd is, over welker onzekerheid PLUTARCHUS, zoo als ieder zijner lezers overvloedig weet, bij herhaling klaagt, terwijl HERMANN, *Monatssk.* bl. 33 sq. betoogt, dat gedurende den Keizertijd ten minste tweemaal veranderingen hiermede hebben plaats gehad, bijzonder wat de Attische maanden betreft. Welke ZEUS het echter kan geweest zijn, ter wiens eere dit feest, hoe het dan ook heeten moge, gevierd was, weet ik voor het tegenwoordige niet. Ζεύς Μειλχιος, als die der *Διάσια*, is het niet. Ζεύς Πολιεύς, wien de *Dipolia* op den 14^{den} *Skirophorion* gevierd werden, is het ook niet, noch Ζεύς Σωτήρ, wien den laatsten dag van het jaar geofferd werd, zie LYSIAS *de Evandr.* p. 790, en vgl. HEMSTERH. ad ARISTOPH. *Plut.* 1176, waar hij tevens over het onderscheid tusschen dezen en Ἐλευθέριος handelt.

Wat de *πομπή τῶν ἱππέων* betreft, daarover handelt in het algemeen uitvoerig XENOPH. *de Mag. Equit.* p. 957 sqq. ed. LEUNCL., en schrijft de pligten der Ridders voor bij dergelijke optogten, vooral in de *Διονύσια* (zie bijzonder p. 259), zonder dat daaruit echter voor onze plaats van PLUTARCHUS voor zoover ik zien kan, eenig licht ontstaat.

Arnhem,

D. J. VAN STEGEREN.

HIEROCLIS in aureum Pythagoreorum carmen commentarius.

Recensuit et illustravit F. G. A. MULLACHIUS. Berolini, 1853.

Coniectaneorum Byzantinorum libri duo. Scripsit F. G. A.

MULLACHIUS. Berolini, 1852.

Wie met een onpartijdig oog en onbevooroordeeld de voortbrengselen der Grieksche litteratuur nagaat, zoo als die sedert het herleven van de studie der classieke letteren met een' allezins te prijzen en te waardenen ijver uit de vergetelheid, tot welke zij schenen gedoemd te zijn, weder aan het licht zijn gebragt, die zal moeten erkennen, dat nevens de talrijke gewrochten van onovertreffelijke schoonheid en nimmer genoeg te verheffen voortreffelijkheid ook vele geschriften tot ons gekomen zijn, aan die men geene absolute, maar slechts eene historische waarde mag toekennen. Men trachtte met een' ijver, die al te heugelijke uitkomsten heeft ten gevolge gehad, dan dat men iets anders dan enkel lof en dank daarvoor zou kunnen over hebben, uit de groote schipbreuk, die de studie der Oudheid op de dofheid en onverschilligheid der middeneeuwen geleden had, alles te redden, wat men slechts magtig kon worden, zonder naauwkeurig op te letten, of men de kostbare lading zelve aan de golven ontrukte, dan wel den ballast, die te midden daarvan op de baren rondgeslingerd werd. Men was echter, toen men nu alles vergaderde, wat men voor den ondergang behoeft had, plotseling zoo rijk geworden, dat men zijn' eigen rijkdom noch overzien, noch de bijzondere deelen daarvan op hunne eigenlijke waarde schatten kon. Men erkende wel, hetgeen door uitstekenden glans en luister aller oogen dadelijk tot zich trok, als bijzonder uitmuntend en kostbaar, maar men liet zich ook slechts al te dikwijls door een' valschen glans verblinden, en telde tot het voortreffelijkste, hetgeen slechts eene

flaauwe nabootsing daarvan was. Het moest natuurlijk de taak der later geboren en blijven, om hier het kaf van het koren te schiften, en hoe menigen harden strijd het ook gekost heeft, om vooroordeelen te doen verdwijnen, waarmede men opgegroeid was, om dwalingen weg te nemen, die den daarin verkeerenden dierbaar waren geworden, de echte kritiek en de zuivere smaak hebben gezegevierd, en men zal niet zoo gemakkelijk meer die in waarheid van een' goddelijken geest bezielde, echte, oude grieksche puikdichters op dezelfde lijn stellen met hen, die op eene smakelooze wijze hunne schrale gedachten het juk van het *metrum* oplegden, men zal weten te onderscheiden tusschen geschiedschrijvers en filosofen, die met levendige kleuren afschilderden, hetgeen zij zelven gezien en gedacht hadden, en tusschen hen, die met moeite bijeenvergaderde geleerdheid van vroegere eeuwen in eene taal voordroegen, die in het lot van hen deelde, wien zij als voertuig voor hunne gedachten moest dienen. Met eerbied moet men, wanneer men hierover zich verheugt, de namen noemen van mannen als BENTLEY, VALCKENAER, WOLF, HERMANN en LOBECK, en vooral de verdienste van den laatsten kan niet hoog genoeg verheven worden, wanneer er spraak is van de oordeelkundige scheiding van den eigenlijken kern der Grieksche godsdienst en der Grieksche beschaving en hetgeen geestdrijverij en dwaalleer van lateren tijd daarvoor heeft willen laten doorgaan. Hoewel nu bij eene zoodanige beschouwing van de voortbrengselen der Grieksche litteratuur menige naam thans op verre na niet meer met denzelfden eerbied genoemd wordt, als dat wel voorheen plagt te geschieden, mag men echter geen oogenblik vergeten, dat wij, zelfs afgezien van het groote nut, hetwelk wij uit die latere schrijvers voor de verklaring der oude kunnen trekken, in al die boeken de menigvuldige phasen van ontwikkeling voor oogen hebben, door welke heen de Grieksche geest en de Grieksche beschaving van hare oorspronkelijke heerlijkheid en verkwikkende helderheid tot de nietigheid, flaauwheid en onnoozelheid van den Byzantijschen tijd afgedaald is. Zoo mag men dan mijns inziens, getrouw aan de uitspraak van den jongen PLINUS, aan geen boek absoluut iedere waarde ontzeggen. Men blijve de voortreffelijkste der Grieksche schrijvers bij voortduring lezen en bewonderen, men houde niet op, ze

als de eeuwig vloeiende bronnen van goeden smaak, echte humaniteit en diepzinnige levenswijsheid te beschouwen, maar de philoloog moet ook met de minder voortreffelijken kennis maken, en hij zal stellig geen berouw daarover gevoelen. Het is hier thans de plaats niet, om meer breedvoerig over dit onderwerp te handelen. Is echter hetgeen ik gezegd heb waar, dan zal men mij gaarne toestemmen, dat, daar die schrijvers toch eens tot ons gekomen zijn, het ten hoogste wenschelijk is, dat zij zooveel mogelijk in hun' oorspronkelijken vorm medegedeeld, dat ons daarvan uitgaven aangeboden worden, die een' leesbaren, volgens dezelfde methode gezuiverden tekst bevatten, die bij de uitgave van de koryphaeen der Grieksche literatuur als de ware erkend is. Mag men dus ook wenschen, dat philologen van uitmuntende bekwaamheid hunne krachten liever aan de besten der classieke schrijvers mogten wijden, men moet hun toch steeds ten hoogste dankbaar zijn, wanneer zij ons van die *Dii minorum gentium* uitgaven leveren, die de lectuur daarvan zoo veel mogelijk aangenaam en gemakkelijk kunnen maken.

De laatste jaren zijn vruchtbaar geweest aan uitgaven van de werken der latere Grieksche filosofen, en aan scherpzinnige verhandelingen over hunne stelsels en hunne geschriften. Eene bijzondere onderscheiding is echter aan HIEROCLES te beurt gevallen, den *commentator* van het zoogenaamde *aureum carmen*, dat den naam van PYTHAGORAS draagt. De voorlaatste uitgave van zijn *commentarius* verscheen in 1850, door THOMAS GAISFORD bewerkt, en nu reeds is eene nieuwe daarop gevolgd, die, wier titel hierboven vermeld is. Na de menigvuldige blijken, die MULLACH in zijne vroegere geschriften gegeven had van eene naauwkeurige kennis van de philosophische stelsels der Grieken, van eene buitengewone belesenheid in alle, zelfs de meest afgelegene bronnen, waaruit die kennis kan geput worden, en daarbij van eene op grondige taalkennis steunende kritiek, mogt men verwachten, dat zijne uitgave van HIEROCLES zijne vroegere werken op eene waardige wijze zou ter zijde staan. En dat is ook inderdaad het geval. Waardoor evenwel zijne uitgave zich van al de vroegeren zoo gunstig onderscheidt, kan ik niet behoorlijk doen kennen, dan wanneer ik vooraf in 't kort over

HIEROCLES zelve en het gedicht, dat hij commenteerde, het een en ander zal medegedeeld hebben.

HIEROCLES, een Platonisch wijsgeer in de vijfde eeuw na CHRISTUS¹, stond aan het hoofd der Alexandrijnsche school, en hield onder anderen ook lessen over het *aureum carmen* van PYTHAGORAS, waarin volgens zijn oordeel de voornaamste stelregels van geheel het Pythagoreïsche stelsel waren uitgesproken. Die verklaring nu van het *aureum carmen* heeft hij later in 't licht gegeven, en zij is tevens het eenige werk van HIEROCLES, dat in zijn geheel tot ons gekomen is². Bovendien had hij zeven boeken *περί προνοίας καὶ τύχης* geschreven, waarvan fragmenten bij STOBÆUS en in de *Bibliotheca* van PHOTIUS zijn bewaard gebleven. De verklaring van het *aureum carmen* is vol van uitmuntende zedelessen, die zelfs door de philosophische »Zigeunersprache» en het vreemdsoortig mystische tooiel, aan de geschriften der Platonische wijsgeeren uit dien tijd eigen, heen schitteren. Men heeft dan ook vroeger vaak en in overdreven bewoordingen de voortreffelijkheid van het boek geprezen (zelfs MULLACH noemt het pag. IV *aureolus in aureum Pythagoreorum carmen commentarius*), en de door HIEROCLES onderwezene zedeleer voor te rein gehouden, dan dat zij in het brein van een' heiden zou kunnen zijn opgekomen. Men meende, dat hij haar, voor een gedeelte althans, aan de christelijke zedeleer ontleend had. Dit is evenwel onjuist, en vindt zijne wederlegging daarin, dat hij volgens de getuigenis van SUIDAS i. v. juist uit hoofde zijner warme en ijverige verdediging van het heidendom zware straffen moest ondergaan. MULLACH noemt den stijl, waarin het boek geschreven is, ten naasten bij onberispelijk, »ut, si a simplicitate et nativo lepore Atticorum discesseris, copia etiam et varietate cum optimis scriptoribus HIEROCLES certare possit» (Praef. p. IX). Dit oordeel kan ik echter niet zoo en bloc onderschrijven. De gebreken, in welke HIEROCLES met alle schrijvers van zijn' tijd deelt, het gebruik van nieuwe en niet altijd juist

¹) Volgens MULLACHS scherpsinnige, maar toch niet evidente bepaling van 402—470. Z. Praef. pag. IV en V.

²) 'Ἱεροκλέους τοῦ φιλοσόφου εἰς τὰ τῶν Πυθαγορείων χρυσᾶ ἐπη ὑπόμνημα.

gevormde woorden, het verbasteren van vormen en constructiën wil ik hem niet nog in 't bijzonder aanwrijven; maar hetgeen mij vooral gehinderd heeft, is eene in hooge mate vervelende wijldloopigheid en snapachtigheid, die zelfs wanneer die verhandelingen eigenlijk voor mondelinge voordragt berekend waren, aanstootelijk zou geweest zijn, maar die, wanneer men het boek leest, schier onverdragelijk is. Twintigmaal herhaalt hij hetzelfde, bijna in ieder hoofdstuk recapituleert hij hetgeen in de vorigen gezegd is, telkens vindt men phrasen als *ὡς εἴρηται*, *ὡς εἵπομεν*, *ὡς ἤδη εἴρηται*. Wie eene proef van zijn' stijl en redeneertrant verlangt, die leze pag. 74 en 75 (ed. MULL.). Een tweede gebrek is zijne zucht te etymologiseren, eene ziekte, die de Grieksche filosofen van hun' »Urältervater" PLATO geërfd hebben, en waarmede HIEROCLES, ik kan het niet ontkennen, toch nog in veel mindere mate behebd is, dan zijne philosophische tijdgenooten. Men zie echter op pag. 40 zijne gedeeltelijk uit PLATO (*Cratyl.* p. 398) ontleende etymologie van het woord *ἥρωες* (men vergelijke MULLACHS aantekening t. a. p.): *οἱ δὲ καὶ εἰκότως ἀγαθοὶ ἥρωες λέγονται, ἀγαθοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ αἰεὶ καὶ μήτ' ἐν κακίᾳ μήτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἥρωες δὲ ὡς ἑρῳές τινες ὄντες καὶ ἑρωτες, ὅσον ἑρωτικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ ἐρασταὶ τοῦ θεοῦ, αἵροντες ἡμᾶς καὶ κουφίζοντες πρὸς τὴν θείαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῇ διατριβῆς*.

Het gedicht, waarop HIEROCLES zijn' *commentarius* schreef, en dat het eerst door IAMBlichus τὰ χρυσᾶ ἐπη genoemd werd, terwijl het vroeger παραγγέλματα, παραινέσεις, ὑποθήκαι heette, is niet van PYTHAGORAS zelven, maar waarschijnlijk door een' zijner leerlingen geschreven. MULLACH tracht bl. XII en XIII te bewijzen, dat het gedicht uit betrekkelijk ouden tijd is, en niet met de latere onechte Pythagoreïsche geschriften mag verward worden. Zijne gronden zijn over 't algemeen aannemelijk, wanneer hij slechts niet uit één fragment bij BEKKER, *Antiq. I.* p. 106, *cuius de auctore et auctoritate his adhuc est sub iudice**, wilde opmaken, dat bij de oudere Grieksche schrijvers de vorm *ἐλειψα*, die in het gedicht (v. 70) voorkomt, naast *ἐλιπον* toch niet iets zoo ongehoords was geweest. Men zal wel nooit met zeker-

* Cf. SEIDLER, *de Aristoph. Fragm.* p. 24, LOBECK *ad Phrynich.* p. 713 vlgg.

heid den tijd kunnen bepalen, in welken het gedicht geschreven is, even min als men een stellig antwoord zal krijgen op de vraag, wie het geschreven heeft. Men heeft om beurten EMPEDOCLES, PHOCYLIDES, PHILOLAUS, EPICHRMUS voor de vervaardigers daarvan gehouden. MÜLLACH (p. xix) helt er toe over, om met MENAGE aan LYSIS het vaderschap daarvan toe te kennen. Hij is evenwel kalm en verstandig genoeg, om aan die hypothese niet al te veel geloof te hechten. Zij berust op eene plaats bij DIOG. LAËRT. VIII, 6—7: *γέγραπται δὲ τῷ Πυθαγόρῃ συγγράμματα τρία, παιδευτικὸν, πολιτικὸν, Φυσικόν· τὸ δὲ Φερόμενον ὡς Πυθαγόρου Λύσιδος ἐστὶ τοῦ Ταραντίνου Πυθαγορικοῦ κτλ.* MÜLLACH zelf maakt er opmerkzaam op, dat men de *χρυσᾷ ἔπη* niet wel een *σύγγραμμα* kan noemen, en al kon dat, dan heeft men nog volstrekt geen regt, om te vermoeden, dat bij DIOGENES met dat boek, wiens titel niet genoemd wordt, het *aureum carmen* bedoeld was. Ik zou bijna denken, dat in den tekst van DIOGENES tusschen τὸ δὲ en Φερόμενον eene lacune is. Geenzins echter mag men, hetgeen door sommige geleerden beproefd is, tot de emendatie van DIOGENES zich bedienen van de woorden van SUIDAS op Πυθαγόρας. Want de lexikograaph, die het volgende zegt: *συνέγραψε δὲ ὁ Πυθαγόρας μόνῃς τρία βιβλία, παιδευτικὸν, πολιτικὸν, τὸ δὲ Φερόμενον τρίτον ὡς Πυθαγόρου Λύσιδος ἐστὶ τοῦ Ταραντίνου, μαθητοῦ αὐτοῦ γενομένου*, heeft zijne wijsheid uit DIOGENES geput, en (wanneer ten minste de tekst in orde is) niet gemerkt, dat zijne verminkte mededeeling van diens woorden eigenlijk onzin bevat. Had hij gezegd *μόνα δύο βιβλία*, dan had het toch nog naar iets geleken.

De *editio princeps* van het *aureum carmen* zag het licht 1494 bij ALDUS, en het gedicht is sedert vele malen uitgegeven.

De belangrijkste uitgaven zijn die van HENRICUS STEPHANUS⁴, SYLBURG en GLANDORF (*Lips.* 1776), de laatste bewerking is van SCHWEFFINGER, verschenen in 1837.

De *commentarius* van HIEROCLES werd het eerst in eene door Io. AURISPA *Siculus* uit een *Cod. Ven.* vervaardigde Latijnsche vertaling te Padua uitgegeven in 1474. De eerste Grieksche

⁴) In de *Poesis philosophica* en de *Poetae Gr. Pr.*

uitgave is van CURTERIUS, *Parijs* 1575; zijn tekst is vrij slecht. Iets beter is de editie, die FED. MORELLI in 1593 van de overige fragmenten van HIEROCLES gaf. Beide boeken werden herdrukt te *Londen* 1654 en 55 door PEARSON. Daarop volgde in 1709 de uitgave van NEEDHAM, die zich van collatien uit eene menigte van handschriften, en de bovenvermelde Latijnsche vertaling, die even als b. v. die van DIONYSIUS HALICARNASSENSIS groote kritische waarde bezit, bediende, en daarenboven nog over talrijke emendaties van BENTLEY en DAVIS kon beschikken. Hij miste evenwel eene naauwkeurige collatie van de beste handschriften, den *Mediceus*, en één *Cod. Vindobonensis*. Zijne uitgave is derhalve verongelukt, hoewel in vele opzigten toch beter dan de vroegere. Hij verandert noodeloos op plaatsen, waar de vergelijking van betere handschriften hem de ware lezing had kunnen aan de hand doen. Zich bedienende van eene door MARQUARDUS GUBIUS vervaardigde en in 1710 door JOH. WOLF te *Leipzig* uitgegevene collatie van den *Cod. Med.* gaf C. ASHTON in 1742 HIEROCLES, op nieuw uit. Hij leverde eene belangrijke bijdrage tot de zuivering van den tekst en verbeterde vooral de Latijnsche vertaling. Eindelijk voegde in 1850 TH. GAISFORD bij zijne editie van STOBÆUS *Eclogae Physicae et Ethicae* een' nieuwen HIEROCLES, wiens tekst vooral uit den *Cod. Vindobonensis* (n. 314 ap. NESSEL. par. 4. p. 152) en uit collaties verbeterd is, die LUCAS HOLSTENIUS op den rand van een exemplaar van HIEROCLES ed. CURTERIUS geschreven had, dat op de *Bodleiana* berust.

MULLACH heeft zijne nieuwe kritische hulpmiddelen vooral aan onze Leidsche bibliotheek te danken. Hij bediende zich namelijk van collaties, die op den rand van drie daar bewaarde uitgaven, *Voss. VII. D. 5*, *XXI Burm. 1*, en *Gronov. 7* geschreven waren. In het eerste dier boeken staat op den rand de door STEPHANUS HUBERTUS vervaardigde collatie van twee *Codd. Paris.* Ook NEEDHAM had collaties van die handschriften, maar slechte en onnaauwkeurige. Het tweede exemplaar behelst eene voortreffelijke collatie van den *Cod. Med.*, welligt van de hand van GUBIUS zelve. Het derde heeft in *marginē* de lezingen derzelfde *Codd.*, die ook in het eerste der drie genoemde boeken opgeteekend zijn.

Van deze hulpmiddelen voorzien en gebruik makende van al het goede, dat vroegere uitgaven konden bieden, en de voornaamste emendaties van M. CASAUBONUS, BENTLEY en DAVIS, heeft MULLACH den tekst van HIEROCLES op eene wijze geconstitueerd, die den dank van alle litteratoren ten volle verdient. Meestal haalt hij de ware lezing uit de handschriften, vooral uit den *Mediceus* en de beide *Parisienses*; maar waar die hem in den steek laten, voorziet hij in dat gemis op menige plaats door emendatie op eene wijze, die toont, dat hij het behandelde onderwerp ten volle meester is, en nergens willekeurig, maar steeds volgens eene vaste en zekere kritische methode zijn' tekst verbetert. Op de meeste plaatsen redt hij den zin en de constructie door eenvoudige middelen, maar waar eene krachtiger handelwijze vereischt wordt, ook daar blijft hij niet in gebreke. Hij adstrueert zijne emendaties door voorbeelden uit ten naaste bij gelijktijdige schrijvers, en ruimt in den bijgevoegden *commentarius*, die een' volledigen *apparatus criticus* bevat, met gepaste korthed en zakelijkheid de moeilijkheden uit den weg, die of in het onderwerp zelf gelegen waren, of door de soms ingewikkelde en vreemde wijze van uitdrukking konden veroorzaakt worden. Tot staving van hetgeen ik gezegd heb, mogen dienen de aantekeningen op p. 29. 5, 34. 4, 39. 11, 43. 1, 73. 12, 120. 20 met de voortreffelijke emendatie *μεταφῦναι* voor *μεθεῖναι* e. a.

Ik zal in het volgende eenige plaatsen behandelen, op welke ik meen van den geleerden uitgever in gevoelen te moeten verschillen. Geenzins is het mijne meening, dat waar mijne opinie van de zijne afwijkt, de mijne waar is; ik wil hem, door die tegen de zijne over te stellen, slechts het bewijs leveren, dat ik zijn boek met de meeste belangstelling en aandacht gelezen heb.

V. 6 van het *aureum carmen* staat *ἔργοισι τ' ἐπωφελίμοις*. GAISFORD vermoedt uit de lezing van den *Cod. Vindob.* *ἐπωφελίαισι*, dat in het gedicht *ἐπωφελέεσσι* gestaan had. Dit vermoeden wint in waarschijnlijkheid door dat HIEROCLES zelf zich van dat woord bedient p. 77. 17: *καὶ ἡμῖν ἐπωφελής*.

V. 22 kan ik mij met de door den uitgever gebillijkte verklaring der woorden *ὦν μήτ' ἐκπλήσσει κατ'* van SALMASIUS niet

wel vereenigen. De zaak blijft mij duister, ten zij men ὦν in οὕς of οἷς verandere.

V. 42 houd ik het nog voor het veiligst, uit SUIDAS πῆ in ποῖ te veranderen. De verklaring van πῆ door *qua ratione*, *quatenus* schijnt mij niet minder gedwongen, dan die van *qua praetergressus* bij AUSON. *Idyll. XVI. 10.* Zou die niet *quo praetergressus* geschreven hebben?

V. 48 had de uitgever bij de lezing der *Codd. Paris.* ἀλλ' ἔργον ἐπ' ἔργῳ θεοῖσιν ἐπευξάμενος τέλεσαι in plaats van ἀλλ' ἔρχεσθαι ἐπ' ἔργον κτῆ. wel een oogenblik langer mogen blijven stilstaan.

V. 60 denk ik wel, dat ondanks de *vetustae membranae*, waarvan de uitgever spreekt, en ondanks de verklaring van HIEROCLES de op de vergelijking met eene Homerische plaats steunende lezing προάγειν boven προάγειν te verkiezen is.

V. 61 is ἥ stellig drukfout voor ἡ. Bijna even stellig houd ik het er voor, dat in de volgende woorden de ware lezing πολλῶν κε κακῶν παύσειας ἅπαντας en niet λύσειας is. Ik ben in de zaak niet genoegzaam ingewijd, en het ontbreekt mij ook aan de gelegenheid, om die op het oogenblik meer naauwkeurig na te gaan; maar houdt men bij hetgeen ik reeds aangeloond heb, nog eene zeer vreemde ongelijkvormigheid in de orthographie (b. v. ἄσκει [v. 13], φίλει [v. 16], πόνει [v. 45], θάρσει [v. 63] naast ποιεῖ [v. 5]; εἰθίζεο [v. 9], αἰσχύνεο [v. 12], εἰργου [v. 67] naast φράζεσθαι [v. 19] en ἔρχεσθαι [v. 48]; σέβου [v. 2] naast σέβε [v. 3]), dan meen ik gerust te kunnen beweren, dat men noch de vraag naar den tijd, waarin het gedicht geschreven is, als opgelost, noch de kritiek daarvan als gesloten mag beschouwen.

Pag. 22. 4 moet misschien het artikel voor ἀκριβῆς διδάσκαλος vervallen.

Ibid. 7 verdedigt MULLACH de lezing der handschriften πρώτον γὰρ δεῖ τάξει τὴν ἐν ἡμῖν ἀλογίαν κτῆ. op schrandere wijze; maar dat hij zich zelven niet volkomen overtuigd heeft, maak ik op uit zijne eigene woorden (op pag. 121: *ac si universum philosophiae, ut HIEROCLES initio commentarii dixit, is est finis propositus, ut moralis natura vitiis liberata virtutis via ad Deorum similitudinem perveniamus* cet. De conjectuur van SALMA-

sius ἀποτάξαι bevalt mij ook niet. De verklaring daarvan heeft altijd iets gedwongens. Er moet dunkt mij een woord staan, dat eenvoudig *delere*, *exstinguere* beteekent.

Pag. 24. 8 schijnen de woorden καὶ θεῖα door een' lezer ingelast te zijn. De schrijver wil alleen verklaren, waarom de gedichten χρυσᾶ, niet waarom zij θεῖα genoemd worden; ja zelfs moest eenige regels vroeger, pag. 23. 17, θεῖα ter verklaring dienen van χρυσᾶ: χρυσᾶ δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ἔσχε, διὰ τὸ, ὡς ἐν ἔκπεσιν, ἀριστα εἶναι καὶ θεῖα.

Pag. 27. 3 Μεταξὺ δὲ τῶν οὕτω λεγομένων ἀθανάτων θεῶν, καὶ τῶν θνητῶν, ὡς εἶπομεν, θεῶν κτέ. Is hier niet beter, οὕς εἶπομεν?

Pag. 28. 13. ἀλλ' ὁμοίως ἐν ἑαυτοῖς ποικίλλονται. Waarom niet liever uit goede handschriften gelezen, hetgeen stellig goed is, ὁμῶς, dan zich draaijen en wringen, om te verdedigen, hetgeen slechts uit één handschrift geput is? Ook is de rede-bering van MULLACH op deze plaats onjuist. Men hoore zijne eigene woorden: »Sed ὁμοίως apud Atticos pro ὁμῶς dici satis notum. Vide XENOPHONTIS et DEMOSTHENIS locos citatos in *Thes. Par.* p. 1968. Quamvis autem ἀλλ' molestum esse dicas hoc loco, tamen non infrequens est ἀλλ' ὁμῶς. Cf. VIGER. p. 428 HERM.

Pag. 36. 3 houd ik de woorden ἐν οἷς ἔστιν ἡττων voor niet van HIEROCLES zelven afkomstig.

Pag. 37. 1. Ἡ γὰρ οὐκ ὁμείται, ἢ ὅταν δμνυσιν εὐορκήσει. MULLACH verdedigt het *praesens* achter ὅταν. Al kon dat verdedigd worden, dan wordt er nog een ander *tempus* vereischt. In den *Cod. Med.* staat ὁμόσει, HIEROCLES schreef ὁμόση.

Pag. 41. 16. Ὅθεν καὶ θεῶν παῖδες οἱ ἥρωες εἰκότως ἐπευφημοῦνται, οὐκ ἐκ θνητῆς συνουσίας αὐτοὶ γεννώμενοι, ἀλλ' ἐκ κτέ. De verklaring, die de uitgever van θνητῆς tracht te geven, schijnt mij toe niet in alle opzichten voldoende te zijn. Ik zou de plaats vrij wat beter begrijpen, wanneer er stond ἐκ θείας συνουσίας.

Pag. 48. 10: ἢ εἰ τις χράς αὐτοῖς ἐπιφέρει πολυτελεστάτας καὶ ἐναγλίζη πλουσίως. MULLACH houdt er van, vreemdigheden en onregelmatigheden te verdedigen. Hier moeten volstrekt de lezingen ἐπιφέρει en ἐναγλίζη gehandhaafd worden. Hetgeen hij

zegt omtrent de, in allen gevalle toch slechte, gewoonte der schrijvers van lateren tijd, soms *si* met den *coniunctivus* te verbinden, moge waar zijn; hier hebben de meeste en de beste handschriften den *optativus*, dien HIEROCLES altijd in dergelijke wendingen gebruikt. Ook had hij zich niet op het voorbeeld bij HIEROCL. pag. 95. 5 moeten beroepen; want ook daar is *ὑπομείνωμεν* slechts de lezing van één handschrift, en wel een ander, dan waaruit hier de *coniunctivus* opgenomen is. Men leze dus hier gerust *ἐπιφέρει* en *ἐναγίζοι*.

Pag. 46. 13. moet het *praesens* *πειθόμεθα* in het *futurum* *πείσομεθα* veranderd worden, zoo als uit den Zusammenhang blijkt: *ἀλλὰ ἀτιμάσομεν αὐτούς . . . ; καὶ πῶς ἔτι . . . πείσομεθα* (vulgo *πειθόμεθα*); *πῶς δὲ τὴν θεοειδῆ εἰκόνα . . . ἀσέβησομεν*;

Pag. 48. 5. *Καὶ οὕτως ἀμφοτέρω δύνασθαι συμβαίνει, τὰ τε θεῖα ἀγαθὰ δύνασθαι τηρεῖν καὶ τὰ ἀνθρώπινα*. Het eerste *δύνασθαι* is stellig bij vergissing in den tekst gekomen. Het moet geschrapt worden. Dat er met die plaats iets voorgevallen is, blijkt reeds uit de handschriften.

Pag. 49. 8 weet ik niet, of de woorden *δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ τούτων τῆς ἀρετῆς ἀδεσπότου μενούσης*, die in sommige handschriften ontbreken, niet beter uit den tekst waren gebleven. Zij komen mij voor zelve vrij *ἀδεσποτα* en duister te zijn.

Pag. 52. 19 heb ik een oogenblik er aan gedacht, of men niet liever voor *ἀνάκλησιν* zou lezen *ἀνάκτησιν*. Men zie pag. 53. 9: *Καὶ τοὺς θυτὰς φίλους ἐτηρήσωμεν καὶ τοὺς πρὸς τὰ χεῖρον ὑπενεχθέντας ἀνεκτησάμεθα*. Maar HIEROCLES gebruikt toch ook op deze plaats en elders *ἀνακαλεῖν* en *ἐπανακαλεῖν*, wanneer hij van het terugbrengen op den goeden weg spreekt.

Pag. 60. wordt bedoeld op de Platonische verdeeling der ziel in drie deelen. MULLACH brengt verscheidene plaatsen bij, op welke daarover gehandeld wordt. Hij had daar nog bij kunnen voegen de uitvoerige plaats bij HERACL. *Alleg. Hom.* c. 17 (p. 34): *τὴν γὰρ ὅλην ψυχὴν διήρηκεν εἰς μέρη δύο, τὸ τε λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον. ὑπ' αὐτοῦ προσηγορευμένον. Τοῦ δ' ἄλλογου μέρους εἰδικωτέραν ὕψιστάται διαίρεσιν, εἰς δύο μερίζων, καὶ τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν ὀνομάζει, τὸ δ' ἕτερον θυμοειδὲς κτέ.* In het

geen onmiddelijk volgt spreekt HERACLITUS van dezelfde plaats uit den *Timaeus* van PLATO, die ook door MULLACH in zijne aantekening aangehaald is.

Pag. 62. 17 moet geloof ik in de woorden τοῦτο ἦν ἐφ' ἡμῖν het woordje ἦν vervallen. Het *imperfectum* past hier niet, en het *verbum* kan best gemist worden.

Pag. 63. 17. verkies ik de vulgaat ὥς οἶδόν τε boven de lezing van den *Med.* ὥς οἶονταί. Had HEROCLES het laatste bedoeld, dan zou hij waarschijnlijk geschreven hebben ὥς γ' οἶονται.

Pag. 66. 3. zal wel met veranderde interpunctie, en met bijvoeging van δέ gelezen moeten worden: Ἀπορεῖται γὰρ περὶ αὐτῶν πρῶτον μὲν, εἰ δυνατὰ ἀνθρώποις ταῦτα, ἔπειτα δὲ, εἰ ὠφέλιμα τοῖς ἔχουσι γίνεται. Op pag. 87. 2 ontbreekt op dezelfde wijze μὲν. Men schrijve daar ἵνα ἡ μὲν φιληκοῖα κτέ.

Pag. 76. 18. ontbreekt in de woorden ὅσα τραχύτερον ἡμῖν ποιεῖ τὸν βίον ταῖς περὶ σῶμά τε καὶ τὰ ἐκτὸς λύμαις het artikel voor σῶμα.

Pag. 94. 1—5. houd ik nog niet voor geheel zuiver. De handschriften verschillen aanmerkelijk. Wat er gestaan heeft, zal wel niet gemakkelijk uit te maken zijn.

Pag. 96. 6. οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν θορυβούντων ἐκπληττομένη, ἄλλον εὐδαίμονα εἶναι βίον, ἢ ἐκείνον, ὃν ἐφ' ἑαυτῆς ἐλογίσατο κάλλιστον zal wel voor εὐδαίμονα gelezen moeten worden εὐδαιμονέστερον.

Pag. 99. 7 moet om het voorafgaande αἰρήσεται het *praesens* ἀπευθύνει in het *futurum* ἀπευθυνεῖ overgaan.

Pag. 103. 2. zou ik, waartoe MULLACH in zijne noot zelf schijnt over te hellen, de lezing μηδέποτε πράξωμεν verkiezen boven hetgeen door hem in den tekst is opgenomen οὐδέποτε πράξομεν.

Pag. 109. 17. moet stellig de vulgaat μέτρον hersteld worden. MULLACH leest μετρίου. Maar μέτρον is het gecommenterde woord uit het gedicht zelf, en staat herhaalde malen in dit hoofdstuk.

Ik kon hierbij nog verscheidene opmerkingen van denzelfden aard voegen, maar het wordt tijd aan dit verslag, dat evenwel reeds langer geworden is, dan door mij bedoeld was, een

einde te maken, vooral daar ik nog met een enkel woord van een ander boek wilde gewag maken, dat wij aan de naastige pen van denzelfden geleerden Berlijnschen *litterator* te danken hebben, en dat evenzeer als de uitgave van *HIEROCLES* van zijne scherpzinnigheid en de uitgebreidheid zijner kennis getuigt. Ik bedoel *MULLACHS Coniectanea Byzantina*, een boek, dat ik genoegzaam kan beoordeelen, om daarin de groote bekwaamheid van den schrijver te erkennen, maar wiens inhoud te ver buiten den kring mijner eigenlijke studien gelegen is, dan dat ik het wagen zoude, dien in het bijzonder na te gaan. Éene opmerking moge mij de geleerde schrijver nog veroorloven. Wel heeft stellig ieder philoloog het regt, uit de rijke schatten der Grieksche litteratuur naar eigen goeddunken te putten, en ter bearbeiding te kiezen, wat hij wil; maar het mag toch wel — vooral bij philologen als *MULLACH* — door anderen gewenscht worden, dat die keuze zich op schrijvers vestige, die door vorm en inhoud in staat zijn, aan het grootst gedeelte der litteratoren belang in te boezemen. Ik roep hem derhalve — en hij zal het mij stellig niet ten kwade duiden — ten slotte de woorden van zijn' eigen *HIEROCLES* toe, natuurlijk in een' anderen zin, dan zij door dezen geschreven zijn: φιλολογίαν οὖν ἀσκήσωμεν μετὰ κρίσεως τῆς ἀρίστης, ἵνα ἡ μὲν φιληκοῖα πᾶν ἔλκη τὸ γένος τῶν λόγων, ἡ δὲ κρίσις ἀπαθῇται τὰ χεῖρονα.

Leiden, Maart 1855.

E. MEHLER.

B L A D V U L L I N G.

Bij *CAESAR*, B. G. IV. 22 (*TEUBN.* 1852) leest men: *Navibus circiter LXXX onerariis coactis [contractisque], quot satis esse ad duas transportandas legiones existimabat cel.*

DAVID RUHNKENIUS in een onuitgegeven hs. der Leidsche bibliotheek (vgl. de volgende bl.) verklaart de woorden *contractisque* voor een *glossema*.

L., 28 April 1853.

E. J. K.

DAVIDIS RUHNKENII

IN

IUSTINI HISTORIAS PHILIPPICAS EMENDATIONES INEDITAE.

Asservatur in bibliotheca *Lugduno-Batava* fasciculus (*Ruhnken.* 83), varias DAVIDIS RUHNKENII in utriusque linguae scriptores annotationes criticae potissimum indolis continens. Quae cum singulae eximiae summi viri sagacitatis atque prudentiae possint esse documento, longe tamen praestantiores videntur quas in *Latinos* scriptores proposuit emendationes. Quarum praecipuas publici iuris fieri atque libello nostro ornamento esse cum per eximiam IACOBI GEEII, V. Cl., humanitatem atque liberalitatem liceat, initium iam faciam ab iis, quae ad IUSTINI *Historias Philippicas* annotata inveni; quibus mox alia addam.

IUSTIN. *hist. Ph.* I. 2 (*pag. 17 Gron.*). Sed et Indiae bellum intulit; quo praeter illam et Alexandrum Magnum nemo intravit. — An penetravit?

Ib. I. 4 (*pag. 23 Gron.*). Ac ne sic quidem somnii metu deposito, gravidam ad se filiam arcessit, ut sub avi potissimum oculis partus necaretur. — L. crearetur. V. ad Nepot. Iphicr. c. ult. Bun. ad Lactant. IV. 13. Burm. ad Aeneid. IV. 367. Davis. ad Minut. Fel. p. 117.

II. 1 (*pag. 57*). Ceterum si mundi, quae nunc partes sunt, aliquando unitas fuit, sive illuvies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit; sive ignis, qui et mundum genuit, cuncta possedit, utriusque primordii Scythas origine praestare. — Glossa: qui et mundum genuit.

II. 2 (pag. 66). Prorsus ut admirabile videatur, hoc illis natura datum, quod Graeci longa sapientium doctrina *praeceptisque philosophorum* consequi nequeunt. — Glossa; *praeceptisque philosophorum*. Tacit. Ann. XIII. 42.

II. 4 (pag. 72). Duae his reginae fuere, Marpesia et Lampedo, quae in duas partes agmine diviso, inclytae iam opibus, vicibus gerebant bella, soli terminos *alternis* defendentes. — Glossa: *alternis*. v. Gronov. p. 790, et Burm. ad Antholog. T. I. p. 438.

II. 6 (pag. 82). Quippe non advenae, neque passim collecta populi colluvies originem urbi dedit; sed *eodem innati solo, quod incolunt*: et quae illis sede, eadem origo est. — Glossa: *eodem innati solo, quod incolunt*: et.

II. 13 (pag. 113). Erat res spectaculo digna, et *aestimatione* sortis humanae, rerum varietate mirandae, in exiguo latentem videre navigio, quem paulo ante vix aequor omne capiebat. L. *aestimatio*.

II. 15 (pag. 118). Ducem suo sociorumque exercitui deligunt Pausaniam, qui pro ducatu regnum Graeciae affectans, proditiōis praemium cum Xerxe nuptias filiae eius paciscitur, redditis captivis, ut fides *regis* aliquo beneficio obstringeretur. L. *regi*.

III. 5 (pag. 133). Lacedaemonii quoque eo *conspiratius* ad arma concurrunt, quod adversus servos dimicandum videbatur. Ex varia lectione leg. *connixius*.

VI. 3 (pag. 185). Porro Pisandrus pro coniunctione Agesilai etiam virtutum aemulator erat, contendebatque, ne a rebus gestis eius, et gloriae splendore decederet. — L. *ne rebus gestis eius et gloriae splendori cederet*.

VI. 5 (pag. 189). Itaque, quae incensa fuerunt, praedarum sumtu et exercitu Persarum restituit. — L. *praedarum fructu*. Corr. Propert. III. 1. fin. — Iuret. ad Symmach. p. 251 et Burm. ad Anthol. T. I. p. 449.

VII. 6 (pag. 212). Conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis, Arryba, rege Molossorum, qui sororem Olympiadis Troada in matrimonio habebat: quae causa illi exitii, malorumque omnium initium fuit. — L. *fuerunt*; scil. nuptiae, v. p. 215.

VIII. 1. (pag. 216). Factum Phocensium, tametsi omnes ex-

secrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiae Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit. — L. *inussit*.

VIII. 2 (pag. 218). Illum vindicem sacrilegii, illum ultorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit, solum qui *piacula* exigeret, exstitisse. — Glossa: *piacula*, v. p. 635, 673, 676.

VIII. 5 (pag. 226): Sed pactio eius fidei fuit, cuius ante fuerat deprecati belli *promissio*. — L. belli *remissio*.

IX. 6 (pag. 244). — adeo ut etiam stricto gladio eum Philippus consecratus sit, aegreque a filii caede amicorum precibus *exoratus*. — Leg. *revocatus* [quod est in Cod. Bodl. Gron.].

IX. 8 (pag. 247). Gratiam fingere in odio, in gratia offensam *simulare*, instruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quaerere, sollemnis illi consuetudo. — *Simulare* fort. ex glossa.

XI. 1 (pag. 257). Amicos quoque, tam subita mutatione rerum, haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Asiam, nunc Europam perdomitam, Illyrios et Thracas et Dardanos, ceterasque barbaras gentes fidei dubiae et mentis *infidae*. — L. mentis *infestae*.

XII. 3 (pag. 309): Post haec Alexander habitum regum Persarum, et diadema insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum, quos vicerat, transiret, *adsumit*. — L. *adscivit*. V. A. Gron. p. 808. Burm. ad Petron. 37.

XII. 16 (pag. 344): Qua nocte eum mater Olympias concepit, visa per quietem est cum ingenti serpente volutari [v. Schult. ad Sen. p. 85]; nec decepta somnio est: nam profecto maius *humana* mortalitate opus utero tulit. — L. *communi* mortalitate.

XII. 16 (pag. 345). Nam ea die, qua natus est, duae aquilae *tota die* perpetes supra culmen domus patris eius sederunt, omen duplicis imperii, Europae Asiaeque, praeferentes. — Glossa, *tota die*.

XIII. 5 (pag. 362). Quae recitatae praesente universa Graecia in mercatu Olympiaco magnos motus *fecerunt*. — L. *cierunt*.

XVI. 4 (pag. 410). Siquidem cum plebs et novas tabulas, et divisionem agrorum divitum impotenter flagitaret, diu re in senatu tractata, cum exitus *rei* non inveniretur, ad postremum adversus plebem nimio otio lascivientem auxilia a Timotheo

Atheniensium duce, mox ab Epaminonda Thebanorum petivere. Glossa rei.

XXIII. 7 (pag. 446). Post paucos deinde dies Carthaginem capit; evocatoque populo ad concionem, exsilii iniuriam queritur, belli necessitatem excusat; contentumque victoria sua, punitis auctoribus miserorum civium *iniuriosi exsilii*, omnibus se veniam dare dicit. — F. ex glossa *iniuriosi exsilii*.

XXII. 2 (pag. 480). Sic compositis rebus, immissis militibus populum obsidet, senatum trucidat: cuius peracta caede, ex plebe quoque locupletissimos et *promptissimos* interficit. — L. *paratissimos* e vestigiis Ms. ap. A. Gronov.

XXIII. 1 (pag. 495). Quippe ab initio pubertatis in silvis inter pastores *habebantur*, sine ministerio servili, sine veste, quam induerent vel cui incubarent. — L. *alebantur*.

XXIII. 2 (pag. 497). Igitur Agathocles, cum *morbi cura et aegritudo graviore*s essent, et inter se alterum alterius malo cresceret, desperatis rebus, uxorem suam Texenam, genitosque ex ea duos parvulos, cum omni pecunia et familia, regali-que instrumento, quo praeter illum nemo regum ditior fuit, navibus impositos Aegyptum, unde uxorem acceperat, remittit. — L. cum *morbus et aegritudo cura graviore*s essent. V. Plutarch. Alexandr. p. 674. e, Casaub. in Apulei. p. 163, Suid. i. v. Βιζι-δρεπον et ΟΙ, περισπ.

XXV. 3 (pag. 525). Neque illi maior ex imperio, quam ex bello voluptas erat: nec quisquam Pyrrhum, qua *tulisset impetum*, sustinere valuit. — L. qua *ruisset impetu*. Liv. XXXVIII. 27, vel, qua *tulisset eum impetus*. v. A. Gron. p. 926. Liv. IV. 38. XXXVIII. 27.

XLI. 5 (pag. 688). Ita enim et praeruptis rupibus undique cingitur, ut tutela loci *nullis defensoribus* egeat; et soli circumiacentis tanta ubertas est, ut propriis opibus expleatur. — Glossa *nullis defensoribus*. Si Iensii ratio valeret, auctor scripsisset *tutela sui* [RUHNKENIUM voluisse arbitror expulsis supposititiis vocabulis legendum esse: ut *tutela nulla egeat*].

XLII. 4 (pag. 700). Frater eius Orodes, cum regnum vacans occupasset Babyloniam, quo Mithridates confugerat, diu obsidet; et fame coactos in deditionem *oppidanos* compellit. — Glossa *op-
pidanos*.

XLIII. 4 (pag. 716). Sed has insidias mulier quaedam regis cognata prodidit, quae adulterare cum Graeco adolescente solita, in amplexu iuvenis, miserata formae eius, insidias aperuit, periculumque declinavit. — L. *fortunae*.

XLIV. 4 (pag. 729). Tam plane manifesto quodam numine inter furentes aestus ac *reciprocantes undas*, velut nave, non fluctu veheretur, leni salo in litore exponitur. — Glossa *reciprocantes undas*.

Lugduni Bat., exeunte mense Aprili 1853.

E. MEHLER.

BLADVULLINGEN.

Bij LUCIANUS, *Alexand.* 60, komt het woord *πολιώδης* voor, en de lexikographen hebben het als *ἄπαξ εἰρημένον* gedwee in hunne *thesauri* opgenomen. Het woord heeft echter zijn aanzijn te danken aan een' afschrijver, die slecht overgeschreven, of aan een' lezer, die slecht gelezen heeft. De plaats luidt aldus: Ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ Παῖτος ἱατρὸς τὴν τέχνην, πολιώδης ὢν, οὔτε ἱατρῷ πρέποντα οὔτε πολιῷ ἀνδρὶ ταῦτα ποιῶν. LUCIANUS heeft stellig geschreven *πολιὸς ἦδη ὢν*. Uit de volgende woorden *οὔτε ἱατρῷ πρέποντα οὔτε πολιῷ ἀνδρὶ* blijkt ten duidelijkste de noodzakelijkheid der door mij voorgestelde verandering.

Bij STODAEUS, *Append. e Ms. Florentino* (GAISE. IV. pag. 14. 9) wordt een fragment medegedeeld van Ὁξίθεος, een naam, wiens verklaring nog al moeilijkheden zou opleveren. De man heette Εὐξίθεος (z. *ATHEN.* IV. 157 c [?]). De laeune in zijne woorden is gemakkelijk in te vullen: Ὁξίθεος δ' Ἀθηναῖος τοὺς χρηστοὺς μὲν ἐν τοῖς . . . ἀχρήστους δὲ κατὰ τὴν βίον ὁμοίους ἔφη εἶναι ἀγαθοῖς ἐν πνύοις. Er stond denkelijk: *χρηστοὺς μὲν ἐν τοῖς λόγοις*.

L., April 1855.

E. M.

POETAE LYRICI GRAECI.

Recensuit THEODORUS BERCK. Ed. altera. Fasc. prior. Lips. Reichenbach 1852. 8°.

Het is nu tien jaar geleden, sedert de eerste uitgave van dit voortreffelijke werk verscheen; en het is belangrijk na te gaan, welke veranderingen die tusschentijd in de overtuiging van den Marburgschen geleerde heeft te weeg gebracht. Dewijl nu Prof. BERCK ons bovendien de eer deed, ons te verzoeken zijn werk bij de Hollandsche litteratoren bekend te maken, rekenen wij het pligt, een eenigzins uitvoerig verslag te geven van het nieuwe, dat ons daarin wordt aangeboden. Welligt is ook de tweede aflevering, die het werk zal besluiten, reeds versehene. Voor het oogenblik moeten wij ons intusschen bij deze eerste bepalen, die 400 pagg. telt en even als de eerste uitgave met PINDARUS aanvangt, die in het geheel 310 pagg. beslaat. Neemt men in aanmerking, dat genoemde dichter in de vorige editie slechts tien paginas minder inneemt en het geheel, dat tot vs. 306 van THEOCNIS loopt, slechts met 24 pagg. is aangegroeid, dan zou men oppervlakkig niet denken, dat het onderscheid tusschen beide zoo groot was. Toch blijkt het al spoedig, dat wij hier iets geheel anders voor oogen hebben; want de gedrongen maar toch duidelijke druk der noten maakt dat iedere bladzijde veel meer bevat dan in hetgeen BERCK zijne *proecdosis* noemt. Maar niet alleen de massa, vooral de innerlijke waarde van het werk is belangrijk vermeerderd. Nemen wij eerst PINDARUS, dan vinden wij, dat BERCK de eerste maal slechts van enkele hss. de-

lezingen mededeelt en dat nog wel met een *libri deteriores, meliores* of iets diergelijks; verder geeft hij van den arbeid van anderen slechts eene bloemlezing, immers ten einde den omvang van het boek niet te zeer te doen aangroeijen, (hij zegt het zelf in zijne voorrede), deelde hij alleen die conjecturen mede, » quae probabilitatis specie maxime commendarentur." Maar in deze tweede editie vinden wij de volledige collaties der hss., wier lijst hij aan het begin mededeelt, en de conjecturen van anderen, tot op den laatsten tijd bijgehouden, en veel uitvoeriger vermeld. Dit is niet alleen het geval met HERMANN en BÖCKH enz., maar ook met zoo vele andere geleerden, onder welke wij zoo niet met onverdeelde vreugde, dan toch met nationale zelfvoldoening onzen HECKER op de meest eervolle wijze vermeld vinden. Dat daarbij het eigen aandeel van den scherpzinnigen BERGK niet ontbreekt, die in die noten menige conjecturen mededeelt, zoo als wij ze van hem gewoon zijn, zonder ze daarom nog in den tekst te zetten, liet zich verwachten. Even interessant is het den tekst zelven na te gaan en de hernieuwde uitspraak van den uitgever te bestuderen. Om over dit punt een bepaald gevoelen te hebben, heeft referent zich de moeite getroost de negen eerste oden naauwkeurig te vergelijken. Hij heeft zestig plaatsen aangeteekend, waar beide edities verschillen. Op de meeste houdt BERGK zich thans nader aan de overgeleverde lezing, dan in de vorige uitgaaf, niet zoozeer omdat hij die lezingen overal voor de ware houdt, maar omdat hij tusschen meerdere conjecturen niet wil beslissen. Minder in aantal zijn de plaatsen, waar hij zich thans voor het eerst met HERMANN of BÖCKH vereenigt, en omtrent even talrijk zijn diegenen, waar hij hen thans verlaat, ofschoon hunne conjecturen in de eerste uitgaaf in den tekst stonden. Nog zijn er sommige plaatsen, waar hij vroeger eigen conjecturen in den tekst zette, die hij thans of geheel terug neemt of wel alleen in een noot vermeldt. Eindelijk zijn er eenige weinigen waar hij nu nieuwe conjecturen van hem zelven terstond in den tekst plaatst. Onder die zestig plaatsen zijn er niet minder dan twaalf, waar B. zijne eigene conjecturen uit den tekst heeft verwijderd. Eenigen tijd geleden ontving referent ook van Prof. SCHNEIDEWIN diens uitgave van PINDARUS,

bij TEUBNER in 1850. Het kwam hem belangrijk voor ook deze uitgave met BERGK te vergelijken; hij nam daartoe diezelfde negen eerste oden en vond dat SCHNEIDEWIN van BERGKS eerste editie op 48 plaatsen, van de tweede op 35 plaatsen verschilt. Rekent men hier af BERGKS nieuwe conjecturen, die SCHNEIDEWIN natuurlijk nog niet kende, dan is de toenadering aanzienlijk en mag men opmaken, dat de kritiek van PINDARUS op den goeden weg is.

De verdeeling der verzen is niet zelden veranderd; onder de andere terstond in het oog loopende bijzonderheden behoort, dat *Isthm.* III. weder als oudtijds in twee oden gescheiden is.

Ref. gaat nu over tot het vermelden dier plaatsen, wier verandering hem bij een vlugtig doorloopen het merkwaardigst scheen. Een der eerste was *Ol.* II. 26. In de eerste editie stond:

ζώει μὲν ἐν Ὀλυμπίοις, ἀποθανοῖσα βρόμῳ

κεραυνοῦ τανυέθειρα Σεμέλα, φιλεῖ δέ μιν Παλλὰς αἰεὶ.

met de korte aanmerking: » plerique codd. addunt hunc ver-

» siculum: φιλέοντι δὲ Μοῖσαι." Maar nu (ik deel de geheele noot mede omi een denkbeeld te geven van BERGKS manier):

» Post hunc versum APabcGMaHGulipW12LabP1Va1 Bodl. tres

» Aab exhibent φιλέοντι δὲ (Aab τε) Μοῖσαι. Eiecit Tri-

» clinius itaque deest in libris, qui illius recensionem se-

» quuntur. Schol. ἔστι περισσὸν τὸ κῶλον ὡς πρὸς τὴν ἀντίστρο-

» φον· ὅθεν καὶ ὀβελὸς αὐτῷ παράκειται, quae ipsius ARISTO-

» PHANIS nota esse videtur, vid. infra: τοῦτο τὸ κῶλον ἀθετεῖ

» Ἀριστοφάνης. Apparet locum antiquitus iam labem contraxis-

» se. Mihi videtur poeta scripsisse:

Ζῶειν μὲν ἐν Ὀλυμπίοις ἀποθανοῖσαν βρόμῳ

..... κεραυνοῦ τανυέθειρα Σεμέλαν Φάτις·

Φιλείοισιν δὲ Μοῖσαι.

» ut ARCHILOCHUS χρυσοέθειρ dixit, etiam PINDARO licuit hetero-

» cliton τανυέθειρα dicere, cuius ignoratio corruptioni ansam

» dedit. — "

Even als hier zoo hebben op menige andere plaats de *scholien* den uitgever goede diensten bewezen. Een ander voorbeeld van die naauwkeuriger manier is vs. 76 dier zelfde ode:

Ῥαδάμανθυος

ὃν πατὴρ ἔχει Κρόνος ἑτοῖμον αὐτῷ πάρεδρον,
 πῶσις δὲ πάντων Ῥέας ὑπέρτατον ἐχούσας θρόνον,
 waar in de eerste editie niets stond aangeeteekend als « ἑτοῖμον
 » ΒΟΕΣΚΗΙΟΥ, vulgo ἑτοιμον. — ὑπέρτατον optimi libri, multi
 » ὑπατον.”

In de nieuwe uitgave daarentegen staat in den tekst :

Ῥαδάμανθυος,

ὃν πατὴρ ἔχει (παῖς δὲ) Γᾶς ἑτοῖμον [αὐτῷ] πάρεδρον,
 πῶσις ἀπάντων Ῥέας ὑπέρτατον ἐχούσας θρόνον,

met deze verklaring der nieuwe lezing: « ita locum gravi-
 » ter corruptum restitui, nam αὐτῷ manifestum glossema, con-
 » tra παῖς δ (sive παῖς δ malis) et sententia et versus requirit,
 » et sic fere DIDYMUS constituit locum: δ δὲ Δίδυμος ἐπὶ τοῦ Κρό-
 » νου καθιστᾷ τὸν λόγον· ὅτινα Ῥαδάμανθον ὁ πατὴρ πάντων ὁ
 » Κρόνος, ὁ τῆς Γῆς παῖς, ὁ ἀνὴρ τῆς ὑπατον ἐχούσης θρόνον Ῥέας
 » ἑτοῖμον καὶ ἀχώριστον ἔχει πάρεδρον, sed non vidit ἀπάντων
 » corrigendum pro δ πάντων, quod hyperbato non ferendo ad
 » πατὴρ retulit, quo nomine simpliciter Saturnus appellari po-
 » tuit, cf. Plato Gratyl. 404. a. Vulgo legitur: Κρόνος ἑτοιμον
 » αὐτῷ πάρεδρον πῶσις δὲ πάντων Ῥέας ὑπέρτατον ἐχούσας θρόνον,
 » sed AGPCp1Va1 γᾶς ἑτοιμον (Pc addit γε) αὐτῷ π. π. ὁ π. Ῥ.
 » ὑπατον ἐχούσας παῖς (vel etiam παῖς ἐχούσας, ut videtur) θρό-
 » νον. Et Κρόνος antiquitus non lectum esse inde apparet, quod
 » Aristarchus omnia ad Iovem retulit, Didymus demum Satur-
 » num intelligendum esse vidit; ipsum nomen an intulerit, non
 » liquet, quamquam fort. Κρόνος, ὁ Γᾶς legit. Aristarchus con-
 » iecit πῶσις· pro πῶσις ut Rhadamanthys compotator Iovis di-
 » ceretur; quod si is quoque ὁ πάντων servavit, ut videtur
 » Schol. indicare, scripsisse censendus est ὃν πατὴρ ἔχει . . . .
 » πάρεδρον πῶσις δὲ πάντων Ῥέας ὑπατον ἐχούσας παῖς θρόνον sa-
 » tis ἀμέτρως, sed fortasse ὃν πατὴρ πάντων ἔχει ἑτοῖμον αὐτῷ
 » πάρεδρον πῶσις, ὃν παῖς Ῥέας ὑπέρτατον ἐχούσας θρόνον scrip-
 » sit.” — Geheel op het gebied der gissingen beweegt zich OL.
 IX. 56. In de eerste uitgave stond :

καίμων δ' ἔσαν

χαλκᾶσπιδες ὑμέτεροι πρόγονοι

ἀρχαῖθεν Ἰαπετιονίδος Φύτλας

κοῦροι κοῤῥαν καὶ Φερτάτων Κρονιδᾶν, ἐγχώριοι βασιλῆες αἰεὶ,
 met de aanmerking: » κοῦροι κοῤῥαν καὶ Φερτάτων libri non inter-
 » polati, vulgo κοῦροι κοῤῥαν τε Φερτάτων.” In de andere uitgave
 is de tekst dezelfde, maar in plaats van de korte aanteeke-
 ning komt nu het volgende: » κοῤῥαν καὶ AMaCP1Va1GAb,
 » κουῤῥαν καὶ Pc, κοῤῥαν τε interpolati plerique ut vulgo, nisi
 » quod κοῤῥαν τε Φερτάτων τε W2GuLabLip. — Κρονιδᾶν, anti-
 » quus, sed manifestus error subest, quem non sustulit HER-
 » MANN Δελέγων corrigens, quamquam probavit SCHNEDEWIN,
 » qui praeterea παμφερτάτων coniecit, nunc κοῦροι κόρραι τε Φερ-
 » τάτων Δελέγων scripsit, quod quid sibi velit non intelligo. Vi-
 » detur nomen gentis delitescere, ad quam Epharmostus quo-
 » que stirpem referebat. Gentis ultimus auctor in matrimonium
 » duxerat Protogeniam, Deucalionis et Pyrrhae filiam, (haec est
 » Ἰαπετιονίς Φύτλα, errant interpretes, qui Protogeniam Opun-
 » tis filiam fingunt, cuius nomen Pind. fortasse ipse ignoravit).
 » Protogeniae igitur eiusque mariti posterii sive nepotes dicuntur
 » Loeris imperasse, usque Opuntis filia ascita alienus sanguis
 » genti admixtus est. Iam cum κοῦροι κοῤῥαν Φερτάτων eius,
 » cū Protogenia nupsit dicendum esset, substituit Patronymy-
 » cum, quod quale fuerit, vix probabiliter indagari potest.
 » Coniciat aliquis Λοκιδᾶν, quod tamen non unam ob cau-
 » sam displicet. Tentavi Κρονιδᾶν, notum est Locrorum
 » urbs Ὀρόνιον, nec obstat quod Schol. Homer. Il. B. 532 a
 » nympa Thronia nomen traxisse tradidit. Κρονιδᾶν et ipsum
 » aptum foret, cum Deucalion Cyni domicilium collocasse fe-
 » ratur, vid. Sch. Theocrit. XV. 141, sed prosodia sueta ad-
 » versatur.”

Het kan natuurlijk ons plan niet zijn, het geheele werk op
 deze wijze te doorloopen. Ref. stipt slechts aan de belangrijke
 herziening van *Ol.* XIV; verder *Pyth.* II. 36, alwaar thans wordt
 voorgesteld: Εὐναὶ δὲ, παρατρέποι ἐς κακότεατ' ἄβροαν, "Εβαλον
 ποτὶ καὶ τὸν ἄκοντ': amor improbus etiam in illum torsit hastam;
Pyth. III. 6, waar γυιαρκέος verdedigd wordt; de belangrijke
 veranderingen in *Pyth.* V; de annotatie over het laatste vers
 der strophen van *Pyth.* X. Niet aldus mogen wij *Nem.* III. 44
 voorbij gaan, waar wij thans lezen:

Ξανθὸς δ' Ἀχιλεὺς τὰ μὲν μένων Φιλύρας ἐν δόμοις,
 παῖς ἔων ἄθυρε, μεγάλα δ' ἔργα, χερσὶ θαμινά
 βραχυσιδάρων ἄκοντα πάλλων ἴσον ἀνέμοις,
 μάχῃ λεόντεσσιν ἀγροτέροις ἔπρασεν [Φόνον].

en in de aanteekening: » ἄθυρε, μεγάλα δ' ἔργα scripsi et dein-
 » de Φόνον, quod est metrici supplementum, uncis inclusi. Le-
 » gebatur ἄθυρεν μεγάλα ἔργα, nisi quod AcP1M3 ἄθυρε. Pa-
 » raphr. ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς τὰ μὲν παῖς ὦν ἄθυρεν ἐν τοῖς οἰκοῖς τῆς
 » Φιλύρας, καὶ ταῦτα δὲ μεγάλα καὶ συνεχῶς κατεργάζετο ὀξεύει
 » βολαῖσι μάχας, τῶν γενναιοτέρων ζώων, λεόντων τε καὶ συῶν
 » ἀγρίων πλήθος ἀναιρῶν. videtur Φόνον non reperisse, idem μά-
 » χας legit, itaque alter sch. ἀκαταλλήλως δὲ ἐξενήνοχεν· ἔδει
 » γὰρ εἰπεῖν λεόντων ἀγροτέρων μάχας ἐνήργει, ἢ λεόντεσσιν
 » ἀγροτέροισιν (adde μαχόμενοι). Lacuna fort. redintegranda: μά-
 » χῃ λεόντεσσιν ἀγροτέροισιν ἐπράσσετο. Sententia est: magna
 » facinora patravit in pugna cum feris leonibus." In het voor-
 » bijgaan vestigen wij meer in het bijzonder de aandacht op
 » Nem. VI. en staan een oogenblik stil bij Nem. X. 8: de oude
 » lezing κατόκισθεν staat thans weder in den tekst in plaats van
 » Böckhs τὰ κατόκισεν, maar aan de vermelding der conjecturen
 » van anderen is deze toegevoegd: » Librorum scriptura utrum
 » glossema sit, quod germanum vocabulum expulit an ex cor-
 » ruptela orta, incertum. Possis Αἰγύπτου κατ' οἰκί' ἐνάσθη
 » (nam κατ' ἄστε' ἐνάσθη et similia duriuscula) vel Αἰγύπτου
 » βεβλήσθαι ἄστη coniecere."

Uit de *Isthmia* kiest ref. als voorbeeld I. 18 en deelt de noot
 in haar geheel mede, ten einde den lezer niet te dwingen BERGK
 zelve ter vergelijking ter hand te nemen. In beide edities is
 de tekst dezelfde, als volgt:

κεῖνοι γὰρ ἡρώων διφρηλάται Λακεδαίμονι καὶ Θήβαις ἐτέ-
 κνωθεν κράτιστοι·

ἐν τ' αἰθέροισι θίγον πλείστων ἀγώνων,
 καὶ τριπόδεσσιν ἐκόσμησαν δῶμον
 καὶ λεβήτεσσιν Φιάλαις τε χρυσοῦ,
 γευόμενοι στεφάνων
 νικαφόρων.

maar in de tweede vinden wij deze aanteekening: » Vs. 18.
 » Locus vitium contraxit, nam non de victoriis omnino, sed

- » de curulibus dicendum erat, reliqua genera deinceps singula.
 » tim percensentur, nec ipsum genus dicendi offensione caret.
 » Cum Scholiast. *Isth.* III. 18 ὡς καὶ στεφάνοισι θίγον ἀντὶ τῶν
 » στεφάνων ex hoc ut videtur loco afferat, possis coniicere: καὶ
 » στεφάνοις θίγον ἱππέων ἀγώνων — γευόμενοι ἀέθλων νικῶν
 » φόρων. Sed nimia haec audacia. Coniicio: Κεῖνοι γὰρ ἡρώων
 » διφρηλάται Λακεδαιμόνι καὶ Θήβαις τεκνωθέντες κρᾶτιστοι,
 » εὖτ' ἀέθλοισι θίγον, πλείστων ἀγώνων καὶ τριπόδεσσι κτλ. *Illi*
 » cum essent optimi aurigae; ubi certamina inierunt, ex pluri-
 » mis praemia detulerunt, quibus domum ornaverunt.”

Het zou ref. te lang ophouden te spreken over het belangrijke nieuwe in *Isthm.* VIII. en hij spoedt zich nog één woord over de fragmenten hieraan toe te voegen. Hetgeen in het algemeen over de editie reeds gezegd is geldt ook voor dit gedeelte. Grootere volledigheid maakt deze bewerking tot iets geheel nieuws, waarin men het oude bijna niet erkent. Het aantal is met zes vermeerderd; jammer maar dat de vorige nummers niet onveranderd zijn gebleven. *Fragm.* 5 is er nieuw bijgekomen uit *SERV. ad VIRG. Georg. I.* 51 en behoort tot de Ἰσθμιονίκαι. PINDARUS zou γαμβρός gezegd hebben in plaats van νυμφίον. Belangrijker is fr. 20, fr. 17 der vorige uitgaaf: *LACT. ad STAT. Theb. II.* 85 haalt uit PINDARUS aan: *Opite τῷ CDēey PeNoποNNHTHCTANēCClπy.* cod. Gud. opite *τῷ CDēeyPeNōNN HTHEΦα. NECCIII.* Mon. opire *τῷ CDēeypenoronnHτHeΦά He CCINHy.* Frising. opite. *τῷ CDēeyPE NONONNH THFΦα.*

Ne.CCyNy. Uit deze wonderlijke letterverbindingen maakt *Βόρκη*: Ὀγυγίους δ' εὗρεν, ὅπου πόλιν αἶτεε τάνδ' ἐς αἰπύ. Anderen zoeken er weder wat anders achter, thans maakt *BERGK* er van: Ὀγυγίους δ' εὗρ' Ἀόνων Νηϊστὰις στεφάναις ὕπο, en er blijft zeker nog wel voor een derden gelegenheid, zijne vindingrijkheid op deze plaats te beproeven. Nieuw zijn er bijgekomen frgm. 27 en 28, het eerste uit *STRAB. VII. T. 2. p. 91 KRAMER*, het andere *Schol. ARISTOPH. Plut.* 9; welke de vorige maal de aandacht van *BERGK* ontsnapt schijnen te zijn, Dan wordt frgm. 34, voor zoo ver ik zie, voor het eerst aangehaald uit *HIMER. III. 1*, waar op de hymne van PINDARUS op *APOLLO* gedoeld wordt. Nog vestigt ref. de aandacht op fr. 55 A, fr. 187 der vorige editie, en op fr. 62. Deze verande-

ring van volgorde in de frgm. is ver van willekeurig, men zie b. v. fr. 69, vroeger 95. Hadden wij plaats, dan zouden wij vervolgens frgm. 145 aanhalen, waar de meerdere bezadigheid van BERCKS tegenwoordig oordeel gunstig afsteekt bij de wijze, op welke hij vroeger over deze plaats heeft gehandeld. Frgm. 150 der vorige editie ontbreekt; zeker wel alleen omdat PINNARUS niet uitdrukkelijk genoemd wordt; wij verwachten dus dit soort van fragmenten later met het nieuw ontdekte dat evenmin is opgenomen (misschien ook omdat het onderzoek naar den waren auteur nog niet is afgelopen), gelijk nog anderen bijv. frgm. 152. In dit opzigt heeft dus, wanneer men het zoo noemen mag, deze editie een verlies geleden; hetzelfde geldt voor de annotaties op fr. 15—17, fr. 37 en 38 en fr. 224 der tegenwoordige editie, die zeer ingekort zijn. Nieuw zijn nog behalve de reeds genoemde, het fragment 250 uit PHILODEM. de *Mus. col.* XX, vervolgens (wanneer ik mij niet bedrieg, want het overzicht is zeer bezwaarlijk) fr. 285: *Schol. ARIST. Av.* 950; fr. 288, *Eust. Prooem.* 21; fr. 290, *Schol. Il. Q.* 277, eindelijk het laatste frgm. 323 uit MATRANGA'S *Anecdota*, dat ref. met de bijgevoegde aanmerkingen zeer ter lezing aanbeveelt.

*****

Ook voor het tweede gedeelte van bovenstaand werk geldt de opmerking, dat het eene nieuwe uitgaaf is, en dat men dien ten gevolge in de eerste plaats vragen moet, in welk opzigt zij van de vorige verschilt. Immers de stem van het publiek heeft geoordeeld over den geheelen aanleg van het werk, B.'s *Lyrici* zijn door deskundigen algemeen gunstig ontvangen, en ook referent maakt dit oordeel gaarn tot het zijne.

Hier komen in aanmerking alleen de *Elegiaci*, d. i. de dichters, die uitsluitend of voornamelijk in elegische maat hebben geschreven. De eerste aflevering der nieuwe uitgaaf breekt in het begin van THEOGNIS af, wiens beoordeeling derhalve gevoegelijker tot het behandelen van den tweeden *fasciculus* wordt uitgesteld.

Van de auteurs der vorige uitgaaf komen dus alleen ter spra-

ke KALLINOS, TYRTAEOS, ASIOS, MIMNERMOS, SOLON, de echte en de valsche PROCYLIDES, en XENOPHANES. In de nieuwe is dit aantal vermeerderd. Na ASIOS vinden wij PRISANDROS tusschen gevoegd, van wien slechts één epigram bewaard is¹, naar wij hopen zijn slechtste gedicht. Tusschen SOLON en PROCYLIDES volgen twee raadsels van KLEOBULINA uit *Lindos*, die als waardige dochter van een der zeven wijzen haren geest heeft getoond door 't vernuft van het nageslacht op eene proef te stellen, welke wij gaarne onverminderd aan de lezers der *Mnemosyne* meedeelen², namelijk ten opzichte van het tweede raadsel, daar ATHENAEOS zelf verklapt, dat zij met het eerste de koppen bedoeld heeft, waarmede men bloed aftapt. Dit raadsel werd ook aan zekere EUMETIS toegeschreven, maar 't blijkt niet, of wij hier met eene dichteres dan wel met eene personificatie van KLEOBULINA's geestigheid te doen hebben; van het tweede fragment wordt zelfs de echtheid betwist. ANSOPUS, dien wij eveneens eerst uit deze uitgaaf leeren kennen, als mogelijk auteur van zes regels, is welligt alleen eene schrijffout in een handschrift der *Anthologie*³; hij schijnt van een moeilijk humeur te zijn

¹) *Anth. Palat.* VII. 304:

'Ανδρὶ μὲν 'Ιππαιμῶν ὄνομ' ἦν, ἵππῳ δὲ Πόδαργος,
καὶ κυνὶ Ἀθήεργος, καὶ θεράποντι Βάβης·
Θεσσαλός, ἐκ Κρήτης, Μάγνης γένος, Αἴμονος υἱός·
ὥλετο θ' ἐν προμάχοις ὄντων Ἀργ' συνόχων.

²) *ATHEN.* X. 452 b:

'Ανδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα
οὕτω συγκόλλως, ὥστε σύννευμα ποιεῖν.

GALE *Opuscc. Phya.* p. 720:

'Ανδρ' εἶδαν κλέπτοντα καὶ ἐξαπατῶντα βιαιώς.
καὶ τὸ βίᾳ φέειν τοῦτο δικαιοτάτον.

Het derde raadsel is slechts onvolledig tot ons gekomen, *PLUT. Sept. Sap. Conv.* 5:

Μαργόγονος κνήμη ἦσε κρηασβόλον οἶας ἑκατὶ κρούσεως.

Het heeft betrekking op de Phrygische fluit.

³) *Anth. Pal.* X. 123.

Πῶς τις ἀνεν θανάτου σα φύγει, βίε; μυρία γὰρ σεν
λυγρὰ· καὶ οὔτε φυγεῖν δύμαρές, οὔτε φέρειν·
ἦδ' αὖ μὲν γὰρ σου τὰ φίλαι καλὰ, γὰτα, θάλασσα,
ἄστρα, σεληναίης κύκλα καὶ ἡέλιου·

geweest, daar hij klaagt, dat men het leven niet ontvlieden kan, zonder in den dood te vervallen, en dat het leven niets aangenaams heeft, dan land, zee, sterren, zon en maan, al het andere is enkel droefenis. Dan volgt DEMODOKOS met zes fragmentjes van te zamen zestien verzen. Onze lezers herinneren zich misschien eene kortswijl van PORSON⁴, die de kennis van 't Grieksch aan alle *Duitschers* ontzeide, behalve aan HERMANN: » en HERMANN zelf is een *Duitscher*." Dien zet heeft hij van DEMODOKOS, natuurlijk met verandering van naam en volk, en ook dit heeft de *Griek* den *Engelschman* geleerd, daar hij 't zelfde epigram *mutatis mutandis* tweemaal meedeelt: hij zelf had het weder van PHOCYLIDES⁵. Het langste fragment van DEMODOKOS handelt over het bekende onderwerp, dat de *Kap-*

τὰλλα (1. τὰλλα) δὲ πάντα φόβοι τε καὶ ἄλγος· κἄν τι πάθῃ τις
δοθλόν, ἀμοιβήν· ἐκδέχεται Νέμεσιν.

⁴) *Mnem.* I. 256.

⁵) *DEM.* fr. 1. 2. *PHOCYL.* fr. 1. Vgl. echter BERGKS noot.

⁶) *Antk.* XI. 235:

Καὶ τόδε Ἀημοδόκου· Χῖοι κακοί· οὐχ ὁ μὲν, ὅς θ' οὔ,
πάντες, πλὴν Προκλέους· καὶ Προκλῆς δὲ Χῖος.

Ibid. 236:

Πάντες μὲν Κίλικες κακοὶ ἄνδρες· ἐν δὲ Κίλικιν
εἷς ἀγαθὸς Κινύρης, καὶ Κινύρης δὲ Κίλικ.

Ibid. 237:

Καππαδόκην ποτ' Ἐχιθνα κακὴ δάκρυ· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ
κάθλας, γευσσάμενη αἵματος λοβόλου.

Ibid. 238:

Καππαδόκαι φαῦλοι μὲν ἀεὶ· ζώοντες δὲ τυχόντες
φαυλότεροι· Κέρδους δ' εἵνεκα φαυλότατοι·
ἦν δ' ἄρα δις καὶ τρίς μεγάλης δρᾶξονται ἀπηνής,
δὴ τότε γίνονται φαυλεπιφαυλότατοι.
μὴ (1. μὴ, *COB.*) λίτομαι, βασιλεῦ, μὴ τετρακίς, ὅφρα μὴ αὐτὸς
κόσμος ὀλισθήσῃ καππαδοκιζόμενος.

B. betwist de echtheid van het fr. uit ARISTOT. *Eth. Nik.* VII. 9 (de juiste lezing is zeer onzeker, en die van B. wat stout):

(Καὶ τόδε Ἀημοδόκου·) Μιλήσιοι ἀξύνετοι μὲν
οὐκ εἰσὶ, δρῶσιν δ' οἷά περ ἀξύνετοι.

DIOG. LAERT. I. 84:

Ἦν τύχης κρίνων, δικάζου τὴν Περικλῆν δίκην.

padociers zoo slecht zijn, en ook dit herhaalt hij nog eens, een ander is tegen de *Ciliciers* gerigt. Waarom 't niet gelaten bij het korte en krachtige *Κρήτες, Καππαδόκαι, Κλίκες, τρία κάππα κάκιστα*? Hoe 't zij, wij deelen hier de overblijfsels zijner gedichten meê, al ware 't alleen om den lezer alles te geven, wat B. aan zijne nieuwe editie op 't stuk van overgeslagen dichters heeft weten toe te voegen. Haasten wij ons te zeggen, dat de reden hiervan allereerst in de deugdelijkheid der vroegere moet gezocht worden. Immers zoodra wij een veld betreden, waar gezette studie verbetering kon te weeg brengen, vinden we die in ruime mate. Allereerst heeft de uitvoerigheid veel gewonnen. Het aantal bladzijden wel is waar is bijna onveranderd gebleven, maar een meer compresse druk gaf gelegenheid tot het opnemen van een veel rijkeren inhoud⁷, vooral tot eene meer uitgebreide meêdeeling der aanhalingen. Hinderlijk is het immers dikwerf in die vele gevallen, dat men met een fragment van enkele woorden te doen heeft, wanneer de zamenhang, de aanhaling uit den schrijver die het stuk bewaard heeft, niet of ter naauwernood wordt opgegeven. Liet de eerste editie in dat opzigt iets te wenschen over, de tweede voldoet aan alle billijke eischen⁸, en dat B. in dit gemis voorzien heeft, is nog slechts eene bijzaak bij het overige, dat de *Lyrici* hem te danken hebben. Bovenal deed het ons genoegen, het zoogenaamde diplomatische gedeelte van dezen arbeid zoo veel gevorderd te zien, met andere woorden, op te merken, met hoeveel zorg de bronnen voor het vaststellen van den tekst waren opgespoord en geraadpleegd. Eene korte lijst van

7) De correctie blijkt hier en daar onvoldoende te zijn geweest. Ref. teekende onder 't doorlezen op: bl. 314 r. 5 v. ben. τὸ voor τῶ, TYRT. V. 4 ἀμφ, IX. 4 δι, XI. 31 παρ, XII. 2 ουτε, 23 ἄλσας voor ὠλσας, 31 οὐ-
τοῦ voor αὐτοῦ, bl. 325 ben. exeroitus, MIMN. I. 1 Ἀφροδιτης, 10 ἀργα-
λίων, bl. 331 reg. 7 ποιησας, SOLJ XXVII. 4 ηβης, bl. 361 r. 12 v. ben.
V. 2 in plaats van V. 1.

8) Gaarne maakt ref. van deze gelegenheid gebruik om meê te deelen, dat ook de *Mnemosyne* hare aanhalingen gaarne uitvoerig zou hebben gegeven, ware 't niet, dat de noodige ruimte ontbroken had, vooral bij de lijst van gissingen op ARISTOPHANES, waar dat gemis zeer in het oog loopt.

losse verhandelingen over de *Elegiaci*, aan het hoofd der *noten* op KALLINOS, was ons zeer welkom: waarom niet ook eene lijst der uitgaven van alle *Lyrici* in den ruimsten zin, zoo van verzamelingen (de *Gnomici*, SCHNEIDEWINS *Delectus* enz.), als van die werken waarin enkele stukken worden medegedeeld. Misschien haalt B. zulks nog in. Ook eene korte levensschets der behandelde dichters zou menigeen aangenaam zijn, vooral van de minder algemeen bekende. Hoe weinige litteratoren toch kennen de verschillende dichters uit elkaar, die de namen van SIMONIDES, PHRYNICHOS, PHILOKLES en anderen dragen? Eveneens zou men kortelijk rekenschap kunnen vragen van de argumenten, volgens welke de *Pseudophocylidea* als onecht worden opgegeven: een wensch, dien men vooral niet als twijfel aan de waarheid van die opinie gelieve uit te leggen. Ook is het duister, waarom hier en daar de orde der fragmenten veranderd is: zelfs worden de cijfers der vroegere editie niet opgegeven. Maar men moet van het goede niet te veel willen hebben, en ref. maakt deze opmerkingen volstrekt niet om te vitten of de waarde van het werk te verkleinen, maar alleen om aan te wijzen, waar ook dit goede weder zijne grenzen heeft. De meerdere volledigheid in het opgeven der *varia lectio* blijkt het best bij 't behandelen der afzonderlijke dichters, en wij zullen er daár eenige voorbeelden van geven, thans in 't algemeen herhalende, dat voornamelijk hierin de meerdere waarde der nieuwe uitgaaf gelegen is. Tot dat doorloopen van de behandelde stukken gaat ref. thans over: het is in zeker opzigt eene treurige taak, zulk een invalidenhuis, of liever zulk eene begrafenisplaats van voormalige grootheden te monstereen. Reeds KALLINOS, de eerste in de rij, heeft alleen op zijn bestaan en op vier regels genoegzame aanspraak, schoon ook deze niet onbetwist⁹. Immers wanneer THIERSCH¹⁰ bijna alle verzen die op zijnen naam staan, aan TYRTAEOS wil toewijzen, dan moet men hem gaaf toestemmen, dat taal en dichttrant geheel overeenkomstig

⁹) Men zie BERNHARDY, *Gr. Littg.* II. 338.

¹⁰) *Münchn. Gel. Anz.* III. 577 vlgg.

zijn met de groote fragmenten die men aan TYRTAEOS toeschrijft. In vs. 15 van het grootste fragment van KALLINOS heeft B. eene gissing in den tekst opgenomen, die mij slechts ten halve bevalt: de moedeloosheid wordt als onnut voorgesteld omdat menigeen (?) die den strijd ontvlugt is toch t' huis sterft, maar, gaat de dichter straks voort, dien bemint het volk ook niet:

πολλάκι δημοτῆτα Φυγῶν καὶ δοῦπον ἀκόντων

ἔρχεται, ἐν δ' οἴκῳ μοῖρα κίχεν θανάτου.

Zoo stond in de eerste uitgaaf, en het schijnt ook de lezing der hss. van STOBÆUS te zijn, die 't fragment bewaard heeft. B. beweert, dat *ἔρχεται* ook van een dapper man kan worden gezegd, en zet *ἔργεται* er voor in de plaats, denkelijk in den in den zin van *ἀπέχεται*, hij onthoudt zich van, hijneemt geen deel aan . . . waaraan? aan de *δημοτῆς* en den *δοῦπος ἀκόντων*? Dat strookt weinig met den uitvoerigen aard van soortgelijke poezy, en dan moet nog worden aangetoond, dat *ἔργεται* in der daad de bedoelde beteekenis heeft. Zou het bijwoord *πολλάκι* niet een onbepaald *τις* vorderen, of kan het gevoegelijk met *φυγῶν* worden vereenigd? Hoe 't moge wezen, zulke gissingen zijn ligt te maken en moeilijk te bewijzen; hoe zal B. b. v. aantoonen, dat de *Trerers* van KALLINOS tot hetzelfde volk behooren, als *CAESARS Treveri*? De zaak is er immers niet meê afgedaan, dat hij 't in eene noot beweert, en dat de lezer ten gevolge daarvan de gelijkkluidendheid der beide namen opmerkt, en het vermoeden „wel aardig” vindt. Zoo kan ref. ook zijnen twijfel niet verzwijgen aan de waarheid van HECKERS gewaagde stellingen over TYRTAEOS¹¹; er blijft merkwaardigs genoeg over in die voortreffelijke *Epistola* om dit gerust te mogen zeggen. Maar over 't algemeen zijn die groote fragmenten van TYRTAEOS zoo laf en waterachtig, zoo zouteloos, zoo onmanlijk en oudwijfsch, dat de goede smaak der *Spartanen* zeker van minder alleoi dan hunne dapperheid moet zijn geweest, indien ze volgens de overlevering door dat geteem tot de verovering van *Messene* ontvlamd zijn. Ik spaar den lezer eene ver-

¹¹) *Epistola Critica ad SCHNEIDEWINUM*, *Philol.* V. 450 vlgg.

taling van 't vieze αἱματόεντ' αἰδοῖα φίλαις ἐν χερσὶν ἔχοντα ¹², immers zegt de dichter zelf αἰσχρὰ τὰ γ' ὀφθαλμοῖς καὶ νεμεσητὸν ἰδεῖν, en 't is buitendien een onhandig plagiaat uit het slot der *Ilias* ¹³; als men toch stelen wil, men stele ten minste met smaak. Maar die eindelooze herhalingen, dat vervelende sneuvelen onder de voorvechters, dat slingeren met den lange schaduw werpenden speer, dat bij elkaar blijvende, dat ongelukkige zwaard of naar verkiezing eene lange lans, en dan dat schild met een punt in 't midden, afgewisseld door θούρος Ἄρης en de woning van HADES, ... het is niet te verwonderen dat TYRTAEOS met zulke gedichten zijn volk overal heen kon ja-gen, al was het tegen den vijand in. Reeds LYKURGOS deelt een dezer fragmenten mede ¹⁴, en ze dagteekenen dus stellig nog uit den bloeitijd der Grieksche litteratuur, maar 't is een zegen dat het overschot verloren is. Fr. III is zeer aardig uit IV (II der vorige uitg.) ontward. Van IV. 8 is het slot oningevuld, dit schijnt beter dan er met BACH en DINDORF en den eersten druk een der talloze *adjectiva* binnen te loodsen die eenen *tribrachys* vormen en iets kwaads beteekenen. In vs. 12 van fr. X is het gewone εἰσοπίσω τελέθει vervangen door οὐτ' ὅπως οὐτ' ἔλεος. Wel is waar de afwijking van de hss. is minder groot, schoon nog altijd aanzienlijk, maar 't ware toch eene vreemde constructie, met het enkele γίγνεται aan te duiden, dat men geene notitie van zoo iemand neemt, geen eerbied voor hem aan den dag legt, dat hij geen ontzag heeft, en dat men hem geen medelijden bewijst: of moet aan ὅπως jegens hem worden gedacht? Vs. 28 is het aardig, met één hs. en VALCKENAER ἀρετῆς in ἐρατῆς te veranderen, maar de zin vereischt' τις, en B. had zijne eigene gissing ἄρα τις gerust kunnen laten staan, ten zij om de maat: maar zoo deze hem tegenhield, wáárom die lezing nog weder vermeld? Vs. 31 en 32 houdt B. in beide uitgaven voor echt, hoewel zij XI. 21 vlg. terug keeren, en ondanks STOLLS tegenspraak ¹⁵. Het gedicht zou bij de weglating op deze plaats ongetwijfeld win-

¹²) X. 25 vlg.

¹⁴) LYKURG. *Leokr.* 107.

¹⁵) *Il.* X. 71 vlgg.

¹⁵) *Philol.* IV. 169.

nen. Waarom toch XI. 25 *δμβριμα*, dat twee regels later weder terugkeert? Naar 't schijnt alleen omdat de gewone lezing *δβριμα* is. Ref. kan volstaan met op BLOMFIELD en HEMSTERHUIS te verwijzen, zonder evenwel HERMANN¹⁶, die *δμβριμα* verdedigt, zoo hard te vallen als eerstgenoemde geleerde dat doet. Merkwaardig is XII. 6 *μάλιον* voor *μᾶλλον*, (1^e druk IX. 6), volgens G. M. SCHMIDT, naar aanleiding van HESYCHIUS *μάλιον*: - *μᾶλλον*, en vs. 23 heeft B. door de stoute verandering van *αὐτὸς δ' in εἰ δέ τις* den zin allergelukkigst hersteld, zoo dat nu eindelijk de bedoeling van den dichter ten volle uitkomt, die van vs. 23 af aan de rouw over den gesneuvelde geschetst heeft, terwijl hij met het overige deel van 't gedicht, te beginnen met vs. 38, de eer schildert, die aan de overlevende dapperen te beurt valt.

Bij die tot hiertoe besprokene, in 't HOMEROS nageprate oud-Ionisch opgestelde, en ook uit Homerische *centones* bestaande quasiverzen steekt allergunstigst een ruw Dorisch gedichtje af, dat wij onder deze fragmenten vinden, en waarvan slechts zes regels tot ons gekomen zijn. Het is een *ἐμβατήριον*, een marschlied, en behelst eene aansporing aan de soldaten; verheffing van denkbeeld vindt men er natuurlijk niet in, maar een krachtigen eenvoud, die treffend contrasteert met het gemaniereerde der overige fragmenten: »Welaan, gij zonen der oude burgers van *Sparta*, [die stad] van dappere mannen, voert moedig het schild in de linkerhand, en den speer in de regter: »ontziet uw leven niet, dat is geene gewoonte van *Sparta*." Zoo kan de ware TYRTAEOS gesproken hebben, om de jeugd van *Lacedaemon* *πρὸς τὰν Ἀρεὸς κίνασιν* te voeren, zoo als het andere fragment zegt, één regel uit een diergelijk marschlied, maar waarvan de auteur niet wordt opgegeven. Ik heb bij de vertaling met B. het woord *βάλλετε* verworpen en zijne gissing *δεξιτερᾷ* in vs. 4 daarvoor in de plaats gesteld, schoon hij die hescheiden in de noot laat staan. Is het onbescheiden, in vs. 2 *πατέρων* door *προτέρων* te vervangen? Voor de vertaling althans is dat niet wel te vermijden. Maar B. heeft hier en door zijn ge-

¹⁶) HEMST. op ARIST. *Plutos* 729 Ib., bl. 249. — BLOMF. *Gloss.* op ARSCH. *Theb.* 795 Bl. — HERM. *de Em. Gr., Gr.* p. 21.

heele werk heen eene fout begaan, die op deze plaats weder stuitend te voorschijn treedt en opgemerkt verdient te worden, hoe moeilijk zij ook te vermijden is. Zijne noot t. a. p. luidt letterlijk als volgt: » *βάλλετς* cancellis sepsi, nam est haud dubie » a librariis profectum ad versum redintegrandum; Tyrtaeus » scripsisse videtur *δὲν δεξιτερῇ δ' εὐτόλμως*. Ceterum *βάλλετς* libri meliores PCM (supra *βάλλοντες*) var. lect. v., sed » *βάλλοντες* V et. rell., Luzac et Thiersch *πάλλοντες*. — Deze noot, op verre na niet de onduidelijkste van het gansche werk, kan een denkbeeld geven van de oplettendheid, die vereischt wordt om de » ophelderingen » te lezen, waarbij nog komt, dat nergens wordt verklaard, wat PCMV zijn, zoodat bij den lezer bekendheid ondersteld wordt met de hss. der auteurs, waarin deze fragmenten bewaard gebleven zijn, met andere woorden, dat men B.'s noten zonder opzettelijke studie niet kan lezen, tenzij men eene specialiteit voor de *Lyrici* of een oppervlakkig veelwater is. Binnen zekere grenzen liet zich dit gebrek stellig verhelpen, en dat eene korte opgave en beschrijving der hss., welke hier als autoriteiten voor betwiste lezingen worden aangevoerd, zoo ten eenenmale ontbreekt, is voor het minst zeer hinderlijk voor het bereiken van 't voorgestelde doel, de beoordeeling van den gegeven tekst volgens de bronnen door den lezer zelven.

Omtrent *Asios*, den auteur van vier overgebleven regels, valt niet veel op te merken. Een verschil van lezing heeft B. verlokt tot het uiten van het zonderling gevoelen, dat de oorsprong van den Homerischen *Iros* uit het verhaal bij *ATHENAEOS* IV. 289 A. moet worden afgeleid. Wij lezen daar een lang verhaal, overgenomen uit den kronijkschrijver *HIPPOS* van *Erythrae*, over den moord van koning *KNOROS* (?) van *Erythrae* en het bemagtigen der *tyrannis* over die stad door zijne vleijers *ORTYGEË*, *Iros* en *ECHAROS*, maar de eenige zinsnede, die B. kan bedoeld hebben¹⁷, geeft aan ref. althans niet het minste uitsluitend omtrent het ontstaan van *Iros*.

Van meer belang is de thans volgende dichter, de liefelijke, zacht melancholische *MIMNERMOS*, wiens korte fragmenten ons

¹⁷) οὐ καλοῦντο διὰ τὸ περὶ τὰς θεραπείας εἶναι τῶν ἐπιφανῶν πρόσ-

een hoogen dunk van zijne dichterlijke vermogens inboezemen, door de heerlijke versificatie in de eerste plaats, maar ook door de geheele wijze van voortbrengen zijner diep gevoelde klagen. De dichter had blijkbaar meer geest dan kracht, want het kwaad waarover hij klaagt is niet anders dan de ouderdom, en de eigenlijke reden zijner bittere wanhoop platweg het verlangen naar zinnelijke liefde, een verlangen, dat hij ook ronduit bij zijn waren naam noemt¹⁸: *κρυπταδίη φιλότης καὶ μελίχχα δῶρα καὶ εὐνή*; als hij die niet meer heeft, wil hij sterven, zoo hij maar zonder smart op zijn zestigste jaar sterven mag¹⁹, want ieder moet zijn eigen genoeg zoeken: van uwe medeburgers spreekt toch de een goed over u, en de ander weder kwaad²⁰. SOLON, denkelyk in aanzien en nabij de zestig jaar, raadt hem aan zijnen dood tot een tachtigjarigen leeftijd uit te stellen, en voegt er den half deugdzamen, half egoistischen wensch bij, dat *zijn* dood door zijne vrienden als eene ramp moge beschouwd worden. Te regt heeft B. de twee bedoelde fragmenten van SOLON²¹ onder één hoofd: »aan MIMNERMOS” vereenigd, ze behooren ontegenzeggelyk bijeen, misschien onmiddellyk na elkander. Hoe innig levensmoed MIMNERMOS geweest is, laat zich ook afleiden uit zijn eigenaardig medelijden met de arme zon, die dagelijks ’t zelfde werk te doen heeft: altijd eentoonigheid en nooit rust. De moraliserende THEOGNIS, anders gansch niet gemakkelijk wanneer het op argumenten *ad hominem* aankwam, heeft de twee regels: zoek uw eigen genot enz. onder zijne spreuken opgenomen, maar ze door eene inleiding van twee andere verzen tot een: »doe wel en zie niet »om” vervormd; B. heeft die beide regels, die hij reeds tijdens den eersten druk wantrouwde, hier geheel weggelaten, mij dunkt met het volste regt. Eene stoische spreuk in den mond

---

κυνες καὶ κόλακες. Mij dunkt dat de zin eerst regt verstaanbaar wordt, als men *καὶ κόλακες* doorschraapt: men noemde ze *πρόσκυνες* wegens hunne vleijerij. Een copist zou dan het ongewone *πρόσκυνες* door *καὶ κόλακες* hebben opgehelderd, en een ander copist die aanteekening als een deel van den tekst hebben beschouwd en mede overgeschreven.

¹⁸) I. 3.¹⁹) Fr. VI.²⁰) Fr. VII.²¹) SOLON. XX, XXI.²²) Fr. XII.

van MIMNERMOS! Moeijelijk is het te begrijpen, hoe B. er toe gekomen is, in IX. 1²³ Πύλον in Πύλου te veranderen: het is immers altijd Κῶν, Εὐρυπύλοιο πόλιν en Πύλον, Νηλῆος εὐκτίμενον πτολίεθρον²⁴, en zoo altijd als appositie, zoodra reeds één *genitivus*, die van den naam des konings, in den volzin aanwezig is, want Νηλῆιον of Νηλῆος, dáárin zal toch wel 't verschil niet liggen. Op XII. 11 heeft de gissing σφετέρων voor ἑτέρων uit den tekst naar de noten moeten verhuizen: 't ware in elk geval eene taalfout indien MIMNERMOS zoo gesproken had. Ἑτέρων is welligt even valsch, ondanks de hss., maar omdat het volgende ontbreekt, zal het vooreerst wel een blind zoeken naar de echte lezing zijn. Twee verzen te voren is te regt ἵνα δὴ θόον voor het ἵνα οἱ θόον van andere uitgevers behouden, immers dat schuilt onmiskenbaar achter het ἵν' ἀλήθοον van twee hss., gelijk B. thans zegt; in den eersten druk heet het: »codd. ἵν' ἀλήθοον.» Hoe vele van zulke luchtige opgaven hebben niet als autoriteit gereedelijken ingang gevonden, en prijken dan met den weidschen naam van kritischen *apparatus*? Vooral in het vervangen van zulke algemeene gezegden door degelijke opgaven der juiste lezing van elk hs. afzonderlijk heeft de nieuwe uitgaaf zeer veel boven de oude vooruit: in den *apparatus* heeft eene geheele omwenteling plaats gehad. In XIV 9 is δηίων van de meeste uitgaven hersteld, hoewel niet zonder bezwaar, in den eersten druk was de gissing ληών in den tekst opgenomen, gelukkig met de zeer noodzakelijke opheldering: »i. e. λαών.» De laatste noot op MIMNERMOS wijst op vele belangrijke punten, die ref. hoopt nog eens door dezelfde hand uitgewerkt te mogen zien die ze hier slechts heeft aangeduid. Wij gaan over tot SOLON, en vinden er met genoeg de gaping IV. 26 aangevuld, uit een Madridsch hs., immers zoo 't ons gelukt is uit de verkortingen der noot wijs te worden. Vs. 5 van het vierde fragment is een geschikt stokpaardje voor hen, die »niet van coniecturen houden;» de ware lezing is nog altijd onbekend, trots de pogingen van vier geleerden: B.

²³⁾ ἡμεῖς δ' αὖτὸ Πύλου Νηλῆιον ἄστυ λιπόντις
ἱμερτήν Ἀσίην νηυσὶν ἀφικόμεθα.

²⁴⁾ Hom. B. 677, γ. 4.

schrijft thans *λεως*, met de bedoeling gemakkelijk, maar 't is de vraag of het woord dien zin wel hebben kan. In XI. 6 is 't niet duidelijk waarom *χαῦνος* (*ἐνεστι νόος*) door *κοῦφος* vervangen is, misschien alleen omdat DIOGENES LAERTIOS en DIODOROS als autoriteiten beteren naam hebben dan PLUTARCHOS en CLEMENS. *Μάκκας*, dat STEPHANUS XIV. 1 wilde schrijven, is een woord van 't zelfde kaliber als *νόαρ*, dat HERMANN in zijnen AESCHYLOS »d'outretombe» verzonnen heeft, B. had het eenvoudig moeten doorschrappen, in plaats van het in den tekst der eerste en in de noten der tweede editie op te nemen. De emendatie *Λιγυαστάδης* XX. 5. leest en herdenkt ref. altijd met genoegen als een der eerste producten van het talent van den toenmaals nog jeugdigen BERG: het is dus misschien niet ongepast juist op deze plaats de *varia lectio* van beide uitgaven meê te deelen, om de meerdere waarde der tweede juist hier te doen uitkomen, waar tevens de ware verbetering van den tekst schitterend afsteekt bij de wilde vermoedens van anderen. Wij lezen in den eersten druk (XXII. 5, bl. 351): »*Λιγυαστάδης* » scripsi, vid. Suid. v. *Μίνερμος* · *Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Λιγυαστάδης διὰ τὸ ἐμμελὲς καὶ ἡδύ.* Libri *ἀγυιάς ταδί*, *ἔγδοα* » *ἐς ταδί*, vulgo ex Sopingii coniectura *τάγυρι ταδί*." En in de tweede editie staat op bl. 544: »*Λιγυαστάδης* scripsi, vid. Suid. v. *Μίνερμος*, *Λιγυρτιάδου* — *ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Λιγυαστάδης* (*λιγειαστάδης* BVE, *λιγιστιάδης* A.) *διὰ τὸ ἐμμελὲς καὶ ἡδύ.* Cf. Eudoc. 305. Vulgo *ἀγυιάς ταδί*, cod. Arund. et Cant. *ἔγδοα ἐς ταδί*. Sopingius coni. *τάγυρι ταδί*, Meibonr » *λιγέως ταδί*, Hermann *θρασέως ταδί*." — Het goede van den eersten druk is behouden, en met ruime hand vermeerderd.

Wat de noot op fr. XXXIII betreft, zou 't ref. niet verwonderen indien BEKKER tegen BERG gelijk had en de eigen woorden van SOLON nog uit PLUTARCHOS (*Sol.* 16) waren zamen te rakelen. Maar inderdaad onbegrijpelijk is de lezing *ἐγχος* op XLI. 2 in beide uitgaven. Bestaat er in waarheid vrees, dat ieder mensch eene verborgen *lans* met zich voert, en dat wel » in zijn hart? » Maar een verborgen *ἐγχος* is daar veel beter op zijne plaats, vooral naast eene *γλῶσσα διχόμυθος*, want zoo zoude ik blijven lezen, ondanks Prof. COBETS *διχόθυμος*. De overwijze dichter PHOCYLIDES verwekt bij ref. weinig sympathie.

echter is zijn derde fragment wel geestig, over die vier onderscheidene soorten van vrouwen, respective afstammelingen van eene teef, eene zeug, eene merrie en eene bij, welke laatste natuurlijk alleen worden aangeprezen. Dezelfde *γυναικογονία* vindt men langer en uitgewerkter, veel minder geestig, en klaarblijkelijk uit deze nagevolgd, bij STORAEOS op den naam van SIMONIDES²⁵: daar wordt de vuile vrouw voorgesteld als afstammende van de zeug, de listige van den vos, de nieuwsgierige van de teef: de onverschillige vrouw is uit aarde gevormd, en de wispelturige uit de zee; de trage vrouw komt van den ezel af, de hartstogtelijke van de kat, de pronkster van de merrie en de leelijke vrouw van den aap: ook aan het einde van deze lange reeks wordt de bij als eenig model en waardige overgrootmoeder der heminnelijke vrouwen voorgesteld.

In fr. II worden de beide laatste regels thans als onecht voorgesteld, 't ware echter te wenschen, dat B. zijn *apparet* in de woorden » *apparet . . . . . Phocylidi abiudicandos esse*,” nader had gemotiveerd. Het verwerpen van *διδούς* echter in XVI. 2 zal elk deskundige ook zonder nadere explicatie goedkeuren.

Behalve den echten PHOCYLIDES bezitten wij nog het zoogenaamde *ποίημα νεοθελικόν*, juister losse spreuken, *γνώμαι*, die bij B. nog niet genoeg verdeeld of liever onderscheiden zijn. In plaats van zeven hss. dezer spreuken heeft B. thans negen gebruikt, door bijvoeging van een Parijschen en een Turijnschen *codex*, en bovendien de zoogenaamde Sibyllijnsche boeken geraadpleegd, wier auteur, zoo als B. in een kort ahangsel toont, vooral voor het tweede boek op Pseudophocylideisch grondgebied heeft gestroopt. Maar ref. zegt het B. gaarne na: » *nec ista Pseudophocylidea aut numerum elegantia aut sermonis urbanitate insignia sunt.*” Vs. 52 is nieuw ingevoegd, maar te regt dadelijk tusschen teksthaakjes in verzekerde bewaring gesteld. Vs. 65 is *ἀδελος* als tegenstelling van *ἀγαθός* niet zeer juist: de hss. loopen zeer uit een; in vs. 57 is *ἡς χεῖρα* der eerste editie althans beter dan het tegenwoordige *ἑς*. De lezing van vs. 99 is onzeker, maar eenige oefe-

²⁵) STOB. Flor. LXXIII. 61, bl. 435, onmiddellijk achter dit van PHOCYLIDES.

ning in 't lezen van *hexametri* overtuigt ten volle, dat in *ἐπιμοιρᾶσθαι* de beide eerste lettergrepen tot denzelfden *dactylus* moeten behooren, en dan is B.'s lezing noodzakelijk valsch: zoo als ook in vs. 87 die der nieuwe uitgaaf, want *πρὶν* is eene korte lettergreep. Vs. 107 prijkt in beide uitgaven met de lezing *πρὸς αὐτὴν* (*λυόμενοι κόνης ἐσμέν*) voor *πρὸς αὐτήν*, B. heeft den treurigen moed, zich zelven als dader aan te geven. Wat den geest van onzen dichter betreft, die blijkt, behalve uit de Pythagoreïsche ontboezeming 147 vlgg. tegen het eten van vleesch, uit de twee volgende kleingeestigheden, vs. 142, waar ons deftig als iets nieuws verteld wordt, dat het beter is een welwillenden vriend te ontmoeten dan een vijand, en vs. 72, waar onder andere argumenten tegen den nijd ook dat voorkomt, dat de maan niet jaloersch op de zon is, hoewel deze veel helderder schijnsel geeft: eene naïveteit, welke na tweeduizend jaren nog heden ten dage wel eens ten overstaan van het Nederlandsch publiek wordt opgehaald.

XENOPHANES, van *Kolophon* in *Klein-Azie*, is de bekende Eleatische wijsgeer. Het negende fragment, 't welk de eerste druk mist, is ontleend aan de nieuwe *scholia* op *Hippokrates*, die d'ARENBURG heeft uitgegeven. De verbetering in L. 19 vlgg. herstelt op treffende wijze althans eenen zin, hoewel 't bewijs moeilijk zou vallen, dat de dichter inderdaad zoo geschreven heeft. Ook *ἀγαλλόμενοι* in III. 8 is eene flinke verbetering voor BERSKES vroegere gissing *ἀγαλλ' ὡς*, en zal wel het eigen woord van XENOPHANES wezen.

Om 't nog eens te zeggen, hoogst voldaan legde ref. dit merkwaardige werk uit de hand. Ook hier blijft wel is waar nog veel te verbeteren over; wat meer is, de uitgaaf zelve moet nog worden voltooid, maar ref. hoopt en vertrouwt binnen kort ook het tweede deel van BERSKES *Lyrici* in handen te mogen krijgen, overtuigd als hij is dat dan het gansche werk, gelijk het hier behandelde gedeelte, een sieraad voor de classieke litteratuur zal blijken te zijn en eene nieuwe, krachtige reden tot dank aan den grooten geleerde wien zij reeds zooveel verplicht is.

Leyden, 4 April 1853.

E. J. KIEHL.

DR. GEPPERT'S HOMERISCHE KRITIEK.

Gewoonlijk gaat HOMERUS niet door voor hetgeen men een moeilijken schrijver noemt. *Raro in HOMERO graviora vitia offendunt*, zegt WOLF; het is waar: er zijn weinig boeken, bij welker oppervlakkige lezing men zoo spoedig uit het verband kan opmaken wat er bedoeld is, en waarin zoo weinig plaatsen voorkomen, die voor eene dubbele uitlegging vatbaar zijn; er zijn dus voor de *interpretes* alleen die uitdrukkingen ter behandeling overgebleven, die hun eenigzins vreemd voorkwamen, en die veelal door den ἀγῆρας τ' ἀδύνατος τε *deus ex machina*, de *omnipotens licentia poetica* geholpen werden.

Maar hiermede is niet iedereen te vreden, en wat dan? — Ziedaar te gelijk de eigenaardige gemakkelijkerheid en de eigenaardige moeilijkerheid van HOMERUS. Voor het gewone hulpmiddel tegen zwarigheden, de conjecturen, is men onwillekeurig teruggedeeinsd; en deze vrees, hoewel misschien somtijds wat sterk, is lang niet ongegrond; want uit de scholien der Alexandrijnsche geleerden blijkt het genoeg, dat de tegenwoordige moeilijkerheden niet nieuw zijn, of liever dat wij ze niet aan de latere afschrijvers der handschriften te danken hebben; ja zelfs door de naauwkeurige studie der scholiasten zal de kritiek het weldra zoo ver brengen, waar geen andere schrijver zich op beroemen kan, dat wij op weinig uitzonderingen na, den tekst van HOMERUS zóó zullen kennen als die ten tijde der *Alexandrynen* geweest is.

Zal evenwel, als de diplomatische kritiek hare uitspraak gedaan heeft, het laatste woord over HOMERUS gezegd zijn? In de moeilijkheden, waarvan ik sprak, moet de historische en grammatische kritiek, zoo veel mogelijk zonder conjecturen, toch het hare doen om licht te verspreiden waar nu duisternis heerscht. Als wij nagaan, wat er reeds op dit terrein gearheid is, vinden wij in de eerste plaats den ijver der scholiasten, die uit de oudere geleerde commentatoren datgene geëxcerpeerd hebben, wat zij tot verklaring noodig oordeelden. Onder de nieuweren is het voor HOMERUS, even als voor zoo vele andere schrijvers, de groote BENTLEY, die het ijs heeft gebroken, en ofschoon slechts weinig van zijne denkbeelden hieromtrent bekend is geworden, behoeven wij slechts aan eenige uitstekende conjecturen en aan zijne gissingen aangaande de *digamma* te denken, om te betreuren dat hij zijne krachten niet onverdeeld aan HOMERUS gewijd heeft. En wat de geschiedenis der Homerische poëzy betreft, zijn genie giste reeds een groot gedeelte van helgeen bijna eene eeuw later door F. A. WOLF met de grootste geleerdheid, scherpzinnigheid en duidelijkheid op historische gronden bewezen is, dat wij namelijk niet mogen aannemen dat de *Ilias* en de *Odyssea*, zoo als ze nu voor ons liggen, door één en denzelfden schrijver zijn neêrgeschreven: waarbij hij tevens opmerkt dat de twee argumenten die gewoonlijk tegen zijne meening worden ingebracht, 1° het juiste verband der verschillende deelen tot een goed, ja tot een voortreffelijk geheel, zonder dat er iets kan bijgevoegd of weggelaten worden, en 2° de gelijke kleur van uitdrukking, die over ieder deel van HOMERUS verspreid ligt, dat deze argumenten valsch zijn. De twijfel aangaande het juiste verband der deelen is reeds zeer oud. De ouden, zegt EUSTATHIUS, zijn van meening, dat de *Dolonea* een afzonderlijk werk is van HOMERUS en eerst door PISISTRATUS in de *Ilias* ingelast, en ook de *Nekyia* en het laatste gedeelte der *Odyssea* werd aangetast. Maar het is voor het oogenblik de andere quaestie, de meerdere of mindere gelijkmatigheid van taal in de verschillende rhapsodien en gedeelten van rhapsodien, die onze aandacht trekt, en de basis moet zijn der Homerische kritiek.

Necesse erit excutiaturs aliquando accuratissime quae insolentia

de praep. *ἐν* ontleend, meenende dat als men zeggen kan *het hart klopt in zijne borst*, dan ook de oogen schitteren in hem even goed is. *Placuit sibi natura sublimis*, en in dit zelfde boek heeft hij de beide phrasen nog iets opgesierd en vereenigd, vs. 366.

τὰ δὲ οἱ ὄσσε

λαμπέσθην, ὡς εἴ τε πυρὸς σέλας, ἐν δὲ οἱ ἦτορ
δῦν' ἄχος ἔτλητον.

waar hij zich bovendien verraaft door de com. *τέ* en door het gebruik van *ἐνδύειν*, dat HOMERUS van kleëren en wapenen bezigt.

ACHILLES zegt zijne moeder, dat hij zich wel wapenen wil, maar vreest dat er bederf zal komen aan het lijk van PATROCLUS.

Vs. 24. δεῖδω, μή μοι τόφρα Μενoitίου ἄλκιμον υἱὸν
μῦται, καδδῦσαι κατὰ χαλκοτύπους ὠτειλὰς
εὐλὰς ἐγγείνωνται, ἀεικίσσῳσι δὲ νεκρὸν. —

ἐκ δ' αἰὼν πέφαιται —, κατὰ δὲ χρόα πάντα σαπήν.
τόφρα komt slechts zelden in de *Ilias* (in de *Dolonea* en op eenige plaatsen, die nog andere moeilijkheden hebben), maar meermalen in de *Odyssea* absoluut voor, in de beteekenis in dien tusschentijd; in de *Ilias* is het gewoonlijk met *ἔφρα* of *ἔως* verbonden (*χαλκοτύπος* nieuw woord van dezen schrijver; G.); de woorden ἀεικίσσῳσι δὲ νεκρὸν μῦται zijn genomen uit *Il. II. 545*.

ἀλλὰ, φίλοι, πᾶρσσητε, νημεσσήθητε δὲ θυμῷ
μὴ ἀπὸ τεύχε' ἔλονται, ἀεικίσσῳσι δὲ νεκρὸν
Μυρμιδόνες.

Maar of in deze navolging het veranderen van de mishandeling van een lijk door vijanden (want zoo wordt ἀεικίζειν altijd gebruikt) in vertering door wormen gelukkig is, betwijfel ik zeer; was het eene parodie, zoo als ze soms bij ARISTOPHANES staan, dan zoude het mij beter bevallen. — De constructie wordt nu afgebroken door ἐκ δ' αἰὼν πέφαιται; de vorm πέφαιμαι van πέφνειν is alleen gebruikelijk in de formule πλέονες σόοι ἢ πέφαιται, waarin niet ten onrechte een persoon het subject is, niet het leven; bovendien is de ziel, die het ligchaam verlaat, bij HOMERUS niet ἡ αἰὼν, maar ἡ ψυχή, en al wil men

ἡ αἰὼν goedkeuren, zal het nog moeilijk blijven de *praep. ἐκ* te verklaren, daar het niet veel kan beteekenen dat het leven gedood wordt uit iemand. — Na dezen tusschenzin wordt de constructie in het laatste halve vers weêr veranderd, daar uit het vorige Μενοιτίου ἄλκιμον υἱὸν of νεκρὸν een onderwerp moet gezocht worden, voor κατὰ δὲ χρόα πάντα σαπῆναι, waarin de vrees herhaald wordt, dat het geheele ligchaam zal bederven. Eindelijk is het van belang de overeenkomst op te merken, van deze woorden met die van het laatste boek der *Ilias*, dat volgens GEPPERT ook van eene andere hand is; hoe dit zij; *Il. Ω. 414 οὐδὲ τι οἱ χρόας σήπεται* is veel eenvoudiger en gepaster. Dit alles te zamen genomen, is het geheele vers zoo vreemd, dat men bijna op de gedachte zoude komen, om het zelfs den schrijver van deze rhapsodie te ontzeggen, of om te vermoeden dat de woorden ἐκ δ' αἰὼν πέφαται in de plaats zijn gekomen van een ander half vers dat verloren is gegaan, en dat misschien beter paste bij κατὰ δὲ χρόα πάντα σαπῆναι.

THEtis belooft haren zoon voor het lijk te zullen zorgen, ten minste dit te zullen beproeven (πειρᾶν), misschien zelfs, zegt zij, zal het lijk nog beter worden (ἢ καὶ ἀρείων),

Vs. 34. ἀλλὰ σύγ' εἰς ἀγορὴν καλέσας ἥρωας Ἀχαιοὺς
μῆνιν ἀποειπὼν Ἀγαμέμνωνι, ποιμένι λαῶν,
αἶψα μάλ' ἐς πόλεμον θωρήσσο, δύσοο δ' ἄλκην.

in verband met vs. 75

μῆνιν ἀπειπόντος μεγαθύμου Πηλεΐωνος.

GEPPERT merkt zeer juist aan dat HOMERUS de *anteponullima* van ἀποειπεῖν nooit den toon geeft; maar, behalve dat men dergelijke regel vooral niet te algemeen moet maken, daar b. v. in παρειπεῖν juist het tegenovergestelde plaats vindt, is hiermede de zaak niet afgedaan: de grootste moeilijkheid is gelegen in de twee, lijnregt tegen elkaar strijdende beteekenissen van het *verbum* ἀποειπεῖν, waarover het mij verwondert dat GEPPERT zwijgt, 1° ontkennen, neen zeggen. *Il. I. 510.*

ὅς δέ κ' ἀνήνηται, καὶ τε στερεῶς ἀποείπη,

en zoo bovendien *Il. A. 513, T. 675* en de twee zoo even genoemde verzen in *Il. T. 2° boodschappen*, verklaren: *Il. H.*

ὁ δ' ἄρ' ἤλθε καὶ ἀγγελίην ἀπέειπεν,
 en evenzoo *Il. I. 309. 431*, *Ψ. 361*, *Od. α. 373*, π. 340, om
 niet te spreken van *Il. Γ. 406*

θεῶν δ' ἀπόειπε κελεύθους (and.-θου),
 dat volstrekt geen zin heeft, en *Od. α. 91*

πᾶσι μνηστῆρεσσιν ἀπειπέμεν,
 dat slechts op eene gedwongen manier kan verklaard worden
 uit *Od. α. 373*

ἴν' ὑμῖν μῦθον ἀπηλεγέως ἀποείπω
 ἐξίεναι μεγάρων.

En eindelijk zoude ik liever tot de tweede beteekenis dan tot
 de eerste, uitdrukkingen brengen als *Il. I. 422. 649*

ἀγγελίην ἀπόφασθε
 en *Il. H. 362*

ἀντιπρὸ δ' ἀπόφημι, γυναῖκα μὲν οὐκ ἀποδώσω.

Hoe zich deze dubbele beteekenis van ἀποειπεῖν laat vereenigen
 of verklaren, wil ik gaarne aan het oordeel van meer geleerden
 overlaten¹; maar het zij mij vergund nog met een enkel woord
 op de aanmerking van GEPPERT terug te komen en op den *hiatus*
 in dit *verbum*. Het moge in de oudste tijden de *digamma*
 gehad hebben, zoo als de glosse van HESYCHIUS Γῖπον, door
 v. GENT op *Il. A. 131* aangehaald, schijnt te bewijzen, voor de
 praktijk bij HOMERUS is het, dunkt mij, genoeg als wij naauw-
 keurig nagaan of εἶπειν *hiatus* gehad heeft of niet. In derge-
 lijk onderzoek schijnt het mij het veiligst te zijn dat men be-
 ginne met te zien hoe de *samenstellingen* zijn gemaakt met
 woorden die op eene vocaal uitgaan, omdat zamengestelde woor-
 den minder aan kleine corrupties, zoo als invoegingen van δέ,
 τέ, γέ, ἄρα enz. onderhevig zijn. De dus zamengestelde van
 εἶπειν zijn met *hiatus*: ἀμάρτοεπής, ἀμετροεπής, ἀπτοεπής (ἀρ-
 τιεπής, ἡδυεπής) ἀποειπεῖν altijd met *hiatus*, behalve *Il. T. 75.*
 en *Od. α. 91 μνηστῆρεσσιν ἀπειπέμεν*, in welk laatste ik zoo

¹) Ik wil slechts opmerken dat ἀπομνηστῆσθαι beteekent *afraden*, ἀφαν-
 θάνειν *mishagen*, ἀπομύσσαι (in de *Odyssea*) zweren dat men iets niet
 gedaan heeft, of niet doen zal, ἀπομνηστῆν zich uit toorn *afgezonderd* hou-
 den, behalve π. 378:

ἀλλ' ἀπομνηστῆ, ἐρέει δ' ἐν πᾶσιν ἀναστάς.

even nog eene andere moeilijkheid aanwees: zonder *hiatus* alleen *διειπεῖν*, slechts op drie plaatsen, *Dolon*. 425, *Λ.* 706, *Od. μ.* 16, die het mij nu genoeg is aan te stippen; ook tegen den *hiatus* strijdt *παρειπεῖν* niet, daar *παρά* ook voor eene consonant de *α* slideert (*παρτιθέναι*, *παρφυγεῖν*, *παρμένειν*), in tegendeel het zal de *digamma* zijn die oorzaak is, dat de *antepenultima* in *παρειπεῖν* altijd lang is behalve *Il. A.* 555

νῦν δ' αἰνῶς δίδοικα κατὰ φρένα, μή σε παρείπῃ
ἀργυρόπεζα Θέτις,

waar het *metrum* zoo wel als de zin de voortreffelijke verbetering van BENTLEY dringend vordert:

μή σε παρέλθῃ,

op grond van *Il. A.* 152

ἐπεὶ οὐ παρελεύσεαι, οὐδέ με πείσεις.

In welke gevallen de *digamma* alleen bij magte is eene korte lettergreep *positione* lang te maken, zoo als *Il. T.* 35. *μῆνιν ἀποσιπῶν Ἀγ.* en *Il. Γ.* 172.

αἰδοῖός τέ μοι ἔσσι, φίλε ἑκυρέ, δεινός τε

het geval schijnt te zijn, is eene andere quaestie, die, dunkt mij, wel verdient oplettend onderzocht te worden, daar ik b. v. aarzelen zoude er plaatsen toe te brengen als *Il. T.* 41

σμερδαλέα ἰάχων.

en waar drie korten bijeen zouden komen, daar moet de vrijheid grooter zijn, terwijl het ook volstrekt niet bewezen is dat *ἰάχῳ* in HOMERUS de *digamma* gehad heeft; de zamengestelde zijn *ἀμφιῖάχῳ* en *ἐπιῖάχῳ*, terwijl *μέγα ἰάχων* enz. ongeveer even dikwijls voorkomt als *μέγ' ἰαχεν* en *μεγάλ' ἰαχεν*; ik vrees dus dat de conjectuur van VAN GENT op *Il. A.* 482 *μέγ' ἱάχε* bezwaarlijk ingang zal vinden, zoo lang er geen grond bestaat om bij het *verbum ἰάχῳ* een dubbel augment aan te nemen; voor zijne meening (zie ook DAWES, *Misc. Crit.* 143) aangaande de *digamma* pleit zeker het woord *αὐλαχος Il. N.* 41 (*ἄπ. εἰρημ.*), van *α* *privans* en *ἰάχῳ* met verdubbelde *digamma*, zoo als *ἄλληκτος*, *ἄμμορος*, *ἄρρηκτος*, en eveneens *καυάξαις* van *κατὰγνυμι* bij HESIODUS, *αὐερύσας* van *ἀνερύω* e. a. — Is het eindelijk niet bijna overbodig op te merken, dat de vorm *ἑίπων* alleen in den *Indicativus* voorkomt, en men dus de *ε* liever voor augment

moet houden, dan met THIERSCH *Gr. Gramm.* p. 252 voor eene verlenging op de manier van ἐέλδομαι, ἐέλπομαι enz.

Door hare belofte om voor het lijk van PATROCLUS te zullen zorgen heeft de godin haren zoon *vertrouwen ingeboezemd* (want dit zal de uitdrukking μένος πολυθαρός ἐνῆκεν moeten beteekenen, die anders altijd van oorlogsmoed gebruikt wordt, G.) en zij vervult hare belofte terstond:

Vs. 38. Πατρόκλῳ δ' αὖτ' ἀμβροσίην καὶ νέκταρ ἐρυθρόν
στάξε κατὰ ρινῶν, ἵνα οἱ χρώς ἐμπεδος εἴη.

Deze woorden, zegt GEPPERT, zijn vreemd genoeg: indien THETIS het vermogen had om te genezen, zoo als APOLLO, had ACHILLES reden om gerust te zijn; maar daar dit het geval niet is, lag het meer in den aard van HOMERUS, dat zij hare belofte duidelijker uitdrukte door eenige woorden als:

Πατρόκλῳ δ' ἐγὼ ἀμβροσίην . . .
στάξω . . . ἵνα οἱ χρώς ἐμπεδος ᾖ.

Bovendien is het gansche experiment eene herhaling van eene dergelijke kunst (δνειαρ) die EIDOTHEA *Od.* δ. 445. op de metgezellen van MENELAUS toepast tegen den stank der zeekalfsvellen. Het bewaren van lijken geschiedt in de onechte rhapsodien van HOMERUS op zulke vreemde manieren, dat men ziet dat die schrijvers zich op het wonderbare hebben toegelegd: hier wordt het lijk ambrosia onder den neus gewreven, in *Il.* Ψ. jaagt APHRODITE de honden dag en nacht van het lijk van HECTOR, zalft het met rozenolie, en APOLLO omgeeft het met eene wolk, in *Il.* Ω. met de Aegis. Eindelijk is στάξω een nieuw woord van dezen schrijver.

ACHILLES gaat nu de Grieken zelf ter vergadering oproepen, even als AGAMEMNON in zijne *Aristie* (*Il.* Δ. heeft ook zijne moeilijkheden) beide evenzeer tegen de gewoonte, daar dit anders altijd door de herauten verrigt wordt, (G.). De helden komen trouw op, zelfs de stuurlieden en de proviandmeesters:

Vs. 42. καὶ ῥ' οἳ περ τὸ πάρος γε νεῶν ἐν ἀγῶνι μένεσκον,
οἳ τε κυβερνῆται καὶ ἔχον οἰήια νηῶν
καὶ ταμίαι παρὰ νηυσὶν ἔσαν, σίτοιο δοτῆρες,
καὶ μὲν οἱ τότε γ' εἰς ἀγορὴν ἴσαν.

In denzelfden zin οἱ τε κυβερνῆται καὶ ἔχον kan *oi* bezwaarlijk tegelijk *artic.* en *pron. relat.* zijn, en de ellipse ἦσαν is in HOMERUS niet aan te nemen; zelfs HEYNE vindt haar hard. Het ἀγῶν νεῶν komt zoo dikwijls voor (behalve in dit vers nog viermaal *Il. O.* 428, *Π.* 239, 500 en *Τ.* 33) als ναύσταθμος, dat ik naauwelijks aan de juistheid der uitdrukking durf twijfelen, hoewel anders ἀγῶν altijd in de beteekenis van *kampplaats* gebruikt wordt, behalve *Il. H.* 298.

Τρωάδες,

αἴτε μοι εὐχόμεναι θεῖον δύσονται ἀγῶνα.

en *Il. Σ.* 376. (ὀπλοποιῶ), waar de kunstig gemaakte drieveoeten van HEPHAESTOS met raderen voorzien zijn,

ἴφρα οἱ αὐτόματα θεῖον δυσάλατ' ἀγῶνα.

Deze verzen moet ik wederom aan de verklaring van anderen aanbevelen: men zal mij welligt toestemmen, dat zelfs indien θεῖος ἀγῶν de vergadering der goden kan beteekenen, HOMERUS hiermede onmogelijk in *Il. H.* een *tempel* der goden kan bedoeld hebben; het denkbeeld van de onzighthare tegenwoordigheid der Godheid in den tempel is van lateren tijd; de Ouden gingen ook niet naar den tempel om *de Goden* te bidden, maar naar den tempel van *dien God*, wiens hulp zij noodig hadden; en om die woorden van de *standbeelden* der Goden in den tempel op te vatten, zoo als sommige nieuwere uitleggers gewild hebben, kan daarom niet, omdat slechts het standbeeld van die Godheid in den tempel stond, aan wie deze gewijd was. Ik heb te vergeefs naar de meening van GERPERT over deze plaatsen gezocht.

Toen de vergadering bijeengekomen is, staat ACHILLES op, en zegt in enkele gepaste woorden, dat het voor de *Grieken* beter geweest was, als die twist met AGAMEMNON niet had plaats gehad: » maar laat alles vergeten zijn en laat ons gezamenlijk de *Trojanen* gaan bestrijden.” — Hierin is slechts eene kleine moeijelijkheid, die naar mij dunkt gemakkelijk is uit den weg te ruimen:

Vs. 56. Ἀτρεΐδῃ, ἣ ἄρ τι τόδ' ἀμφοτέροισιν ἄρειον

ἔπλετο, σοὶ καὶ ἐμοί, ὅτε νῶϊ περ ἀχνημένῳ κῆρ

θυμοβόρῳ ἔριδι μενεήναμεν εἵνεκα κούρης.

τὴν ἴφελ' ἐν νήεσσι κατακτάμεν Ἀρτεμις ἰῶ.

Waarop heeft τόςδε betrekking? Mag men aannemen, **dat**, alhoewel de zaak bekend genoeg was, de oorzaak van hunnen twist alleen door *dít* zoude uitgedrukt worden? Als de inter-punctie na κούρης wegvalt, wordt τόςδε met veranderde **con-**structie en zin, na een langeren tusschenzin verklaard door: ARTEMIS had haar moeten dooden, dan waren er niet zoo **vele Achaeers** gesneuvelde:

Vs. 61. τῷ κ' οὐ τόσσοι Ἀχαιοὶ δδᾶξ ἔλον ἄσπετον οὔδας.

Het ongelukkige epitheton ἄσπετος bij οὔδας ἐλεῖν komt weinig voor: alleen *Il. Ω. 738.* (waarschijnlijk ook eene latere rhapsodie) en *Od. ν. 398. χ. 269;* het eenvoudiger δδᾶξ ἐλεῖν οὔδας slechts *Agam. Arist. vs. 748* en *Il. X. 17.* οὔδας staat hier voor γαῖα, h. v. *Il. B. 418.*

πρηνέες ἐν κονίῃσι δδᾶξ λαζοῖατο γαῖαν,
misschien versierd uit *Il. Δ. 544.*

πρηνέες ἐν κονίῃσι παρ' ἀλλήλοισι τέταντο,
omdat ἀλγεσθαι van de teugels en van de speer gezegd wordt. Zonder nog iets over οὔδας te bepalen geloof ik dat het niet overtollig zijn zal, indien de lezers van HOMERUS het woord in het oog houden; zoo is het nog al merkwaardig, dat het met zoo veel voorliefde gebruikt wordt in de drie beschrijvingen van de paarden van ACHILLES, wier onsterfelijkheid geen Homerisch denkbeeld is; hierover later bij vs. 400.

Na ACHILLES vat natuurlijk AGAMEMNON het woord op:

Vs. 78. ὦ φίλοι ἦρωες Δαναοί, θεράποντες Ἄρης,
ἑσταότος μὲν καλὸν ἀκούειν, οὐδὲ ἔοικεν
ὑββάλλειν, χαλεπὸν γὰρ ἐπισταμένῳ περ ἔδντι.

Over de moeilijkheid dezer woorden laat GEPPERT zich aldus uit: wie denkt er aan om AGAMEMNON te ὑββάλλειν? wat men bezwaarlijk anders dan door in de rede vallen kan verklaren, want de navolgers van HOMERUS gebruiken dikwijls activa als neutra, en met de verklaring van HERMANN souffliren winnen wij niets; bedoelt hij misschien de toejuichingen der Grieken? Hij gaat voort, » nu wend ik mij tot ACHILLES (ἐνδείκνυσθαι is een nieuw woord van dezen schrijver), gij anderen moet opletten: dikwijls hebben de Achaeers mij *dít* woord toegesproken (uit het volgende νεῖκεῖν schijnt hier bij μῦθος het denkbeeld νεῖκος ver-

staan te moeten worden) en mij verwijtingen gedaan, maar het is mijne schuld niet, maar die van de *Erinyes*." Over de *Erinyes* of de *Erinyes*, want deze vormen worden door elkaar gebruikt, hebben de navolgers geheel andere denkbeelden dan HOMERUS. In de echte boeken der *Ilias* komen zij voor als wraakgodinnen, die private misdrijven, als van kinderen jegens hunne ouders, straffen. Deze gedachte is later uitgebreid: de diaskeuast van *Il. T.* noemt ze godheden, die in de onderwereld den meened straffen, vooral vs. 259.

ἐρινύες, αἵτ' ὑπὸ γαῖαν

ἀνθρώπους τίνυνται, ὃ τις κ' ἐπίορκον ὁμόσση.

Genomen uit *Il. Γ.* 278. Ζεῦ πάτερ, — ἡέλιός θ', —

καὶ ποταμοὶ καὶ γαῖα, καὶ οἱ ὑπένερθε καμόντας

ἀνθρώπους τίνυσθον, ὃ τις κ' ἐπίορκον ὁμόσση,

ὅμεις μάρτυροι ἔστε.

In *Od. ρ.* nemen zij de bedelaars onder hare bescherming, verder zorgen zij dat in de natuur alles zijnen gewonen loop blijve gaan en houden *Il. T.* 418. de stem der sprekende paarden tegen (ἐπίσκοποι γὰρ τῶν παρὰ φύσιν *Schol.*), eindelijk worden zij zelfs in deze woorden van AGAMEMNON bloote *plaaggeesten*, die de menschen zonder de minste reden in ongelegenheid brengen. — De legende van de ATE, waartoe AGAMEMNON na nog eenig doelloos geklaag overgaat, is niet gelukkiger behandeld; de hoofdfout in deze episode bestaat daarin, dat de ATE nu eens als abstract denkbeeld, dan weêr als persoonlijke godheid wordt voorgesteld: gewoonlijk worden de oude goden als personen voorgesteld, maar had dan de ATE niet, even als de HYPNOS in *Il. Ξ.* met HERA tegen ZEUS moeten zamenzweren? Dit gebeurt niet, maar HERA zegt ZEUS vooruit dat hij zich vergissen zal, en daarna wordt hij verblind, *ἔπειτα δὲ πολλὸν ἄσθη* vs. 113; maar nu wordt op eens de ATE een persoon, die door ZEUS uit den hemel geworpen wordt (de gewone straf die op het einde van *Il. A.* ook reeds HEPHAESTOS ondergaat). Bovendien maken de EILITHUIEN het verhaal moeilijk. Indien HERA ten tijde van HOMERUS reeds als IUNO LUCINA bekend was, is de tusschenkomst der EILITHUIEN ongepast, daar de goden zich bij HOMERUS in hunne betrekkingen met de menschen nooit door anderen laten vervangen, en geene helpers aannemen.

Maar waarschijnlijk stelde HOMERUS zich onafhankelijke EILITHUIEN voor (want het karakter der Homerische HERA laat zich moeilijk met dat eener IUNO LUCINA vereenigen), waardoor omgekeerd de tusschenkomst van HERA bij de geboorte van EURYSTHEUS, dat het middelpunt der ATE - episode is, ongepast wordt. Misschien heeft het verhaal, dat de EILITHUIEN dochters van HERA waren, aanleiding gegeven tot deze verwarring, die nog daar door vermeerderd wordt, dat er nu eens van eene, dan weêr van meerdere EILITHUIEN gesproken wordt. — Nadat ik, zoo kort mogelijk de scherpzinnige kritiek van GEPPERT op dit verhaal heb trachten meê te deelen mogen ook zijne grammatische aanmerkingen niet achterwege blijven; zij betreffen: vs. 91 en 129. Ἄτη, ἣ πάντας ἄτται, waar het *verbum* zijne reflexieve betekenissen mist, vs. 94. κατὰ δ' οὖν ἑτερόν γε πέδησεν, in plaats van ἄλλον, om welke reden het vers reeds door de *Alexandrynen* verworpen is, vs. 97. δολοφροσύναι (het *singul.* ook vs. 112), vs. 107. ψευστῶ (HOM. zegt ψεύδεσθαι), en vs. 118. ἡλιτόμηρος, dat allen nieuwe woorden zijn van dezen diaskeuast; voorts maakt hij ons opmerkzaam op de prosaische (ik voor mij zou wel durven zeggen *ongerijmde*) uitdrukking πεσεῖν μετὰ ποσσὶ γυναικός vs. 110, van een kind dat geboren wordt; op de vreemde weglating van den *Inf.* vs. 115. ἐνθ' ἄρα ἤδη ἄλοχον *sc.* κύειν, waarvoor HOMERUS ὑποκύεσθαι gebruikt; op den vreemden (G. II. p. 26—29) *versus spondiacus* vs. 117. ὁ δ' ἔβδoμος ἐστήκει μείς; op vs. 125. τὸν δ' ἄχος δὲ κατὰ φρένα τύψε βαθεῖαν, waar τύπτειν gebruikt is voor βάλλειν en φρὴν βαθεῖα eene te lyrische uitdrukking is voor het *Epos*, en eindelijk op het ongepaste *epitheton* λιπαροπλόκαμος vs. 126 aan Ἄτη gegeven. Tegen deze aanmerkingen van GEPPERT denk ik niet dat iemand veel zal inbrengen, maar een klein verschil van gevoelen zal mij hoop ik aangaande vs. 111 veroorloven.

τῶν ἀνδρῶν, οἳ σῆς ἐξ αἵματος εἰσι γενέθλης.

vergeleken met vs. 105.

τῶν ἀνδρῶν γενεῆς, οἷθ' αἵματος ἐξ ἐμεῦ εἰσιν.

Dat HOMERUS in herhalingen en vaste formules altijd dezelfde woorden gebruikt, is bekend; weshalve, om dit ter loops op te merken, *Il.* Γ. 100. Ἀλεξάνδρου ἔνεκ' ἀρχῆς, dat niets betekent, uit *Il.* Ζ. 356 en *Il.* Ω. 28. zonder den minsten twijfel

Ἄλεξάνδρου ἔνεκ' ἄτης moet hersteld worden. Anders schijnt het gelegen met T. 111, waar de gewone constructie wonderlijk in de war gebragt en γενεή *metri causa* in γενέθλη veranderd is. Maar dit met GEPPERT onder de argumenten op te nemen tegen den schrijver van deze rhapsodie zoude ik niet durven doen; zoodanig Homerisch of liever Episch gebruik kenden de *imitatores*, geloof ik, even goed als wij, en ik zoude de verandering in vs. 111 liever op rekening van latere slordigheid zetten, waardoor γενεῆς vergeten en op den kant gezet, vervolgens op eene verkeerde plaats ingelast en in γενέθλης veranderd kan zijn. Mogen wij in beide verzen niet lezen:

τῶν ἀνδρῶν γενεῆς, οἷθ' —

Maar ook het volgende σῆς kan onmogelijk verklaard worden, er zal σοῦ moeten staan of iets dergelijks; evenzeer bevreemdt mij vs. 105 het *pron. person.* ἐμεῦ in plaats van het *possess.* ἐμοῦ, even als Od. π. 300. εἰ — ἐμός ἐσσι καὶ αἵματος ἡμετέροιο. Zijn dit nu veranderingen van ZENODOTUS, waarover WOLF spreekt *Proleg.* p. 209? — Wat vs. 109 ἢ μὲν betreft, de gewone formule bij het zweren is Attisch ἢ μὴν, die Il. B. 291 ook voorkomt, op andere plaatsen weêr ἢ μάν: wat men kiest is dunkt mij regt onverschillig, maar in dergelijke zaken hoop ik dat wij den Homerischen tekst wat eenvormiger mogen maken dan hij nu is. Van hetzelfde gevoelen is naar ik zie ook VAN GENT op Il. A. 77.

Eindelijk heeft AGAMEMNON zijne legende van de ATE afgehandeld, en nu biedt hij ACHILLES de geschenken aan, die hij in Il. I. door ULYSSES had laten beloven:

Vs. 140. δῶρα δ' ἐγὼν ὅδε πάντα παρασχεῖν.

met regt verwondert zich GEPPERT over de vreemde uitlating van het *verbum finitum*, waarvan παρασχεῖν moet afhangen, nam. πάρειμι of ἔτοιμος εἰμί. Is het niet wat al te vreemd? De moeilijkheid zal geheel wegvallen als wij vs. 139 na 141 plaatsen:

ἀλλ' ἐπεὶ ἀασάμην καὶ μευ φρένας ἐξέλετο Ζεὺς,
 ἂψ ἐθέλω ἀρέσαι, δόμεναί τ' ἀπερείσι' ἄποινα·
 δῶρα δ' ἐγὼν ὅδε πάντα παρασχεῖν, ὅσσα τοι ἐλθὼν
 χθιζὸς ἐνὶ κλισίῃσιν ὑπέσχετο δῖος Ὀδυσσεύς·

ἀλλ' ὄρσεν πόλεμόνδε, καὶ ἄλλους ὄρνυθι λαούς,
εἰ δ' ἐθέλεις, ἐπίμεινον ἐπειγόμενός περ Ἄρης.

waardoor tevens εἰ δ' ἐθέλεις, ἐπίμεινον eene gepaste tegenstelling wordt tegen ἀλλ' ὄρσεν πόλεμόνδε, die vroeger gemist werd; niet anders is ook de constructie vs. 147

δῶρα μὲν, αἷ κ' ἐθέλῃσθα, παρασχέμεν, ὥς ἐπεικὲς,
ἦτ' ἐχέμεν· πᾶρα σοί.

waar slechts de interpunctie achter ἐχέμεν moet wegvallen. — Toch verraadt zich eene andere hand dan de Homerische in de woorden εἰ δ' ἐθέλεις, waarvoor anders εἰ δέ alleen staat; gewoonlijk als aansporing, (εἰ δ' ἄγε) maar even als hier *Il. I.* 262:

εἰ δέ, σὺ μὲν μὲν ἄκουσον, ἐγὼ δέ κέ τοι καταλέξω.

Maar zoo ik het GEPPERT moeilijk kon toegeven, dat de absolute *inf.* παρασχέιν aan den schrijver van deze rhapsodie moet geweten worden, geloof ik dat geen zijner gronden tegen de echtheid van dit boek zoo overtuigend is, als zijne aanmerking dat de schrijver hier met de berekening van den tijd in de war is, zoo als uit het woord *χθιζός* in vs. 141 en 195 blijkt: want het gezantschap van AGAMEMNON in *Il. I.* beschreven had niet den *vorigen dag* plaats gehad, maar hij had *eergisteren* moeten zeggen (tusschen de twee dagen valt de strijd van PATROCLUS en zijn dood), daar men bezwaarlijk zal kunnen aannemen, dat de *avond* van het gezantschap, al was het wat laat geworden, tot den volgenden dag moet gerekend worden. — Ook zijn, zegt hij, de *θεράποντες* vreemd in de *Ilias*, waar ieder held zijnen éenen *ἡνίοχος* heeft, vooral als wij uit vs. 238 zien, dat hiermede de zonen van NESTOR bedoeld worden; het is een denkbeeld dat goed in de *Odyssea* past, en daaruit ontleend schijnt.

Op de korte maar gepaste woorden van ACHILLES (waarin alleen *κλοτοπέω* en *ἄρεκτος* geene Homerische uitdrukkingen zijn, G.) dat het nu geen tijd is om pligtplegingen te maken over den prijs der verzoening, maar om zich voor den strijd gereed te maken, antwoordt ULYSSES, geheel buiten zijne rol, zeer uitvoerig, beginnende met de woorden van AGAMEMNON in *Il. A.* 131.

μὴ δ' οὕτως ἀγαθός περ ἐών, θεοείκελ' Ἀχιλλεῦ·

hij herinnert, hetgeen hij later even langdradig herhaalt (vs.

216—237) hoe onaangenaam het is met eene ledige maag te vechten, vermaant AGAMEMNON vooral niet te vergeten om te zweren, dat BRISEIS *intacta* bij hem gebleven is en spoort hem aan in voorkomende gevallen wat voorzigtiger te zijn. Bovendien moet ik in deze verhandeling van ULYSSES nog de woorden ἀκμηνος h. l. en vs. 207. 320. 346 en δυνύω vs. 178 in plaats van het Homerische δμύσαι aanvoeren, die GEPHART als nieuw alkeurt.

Ook in de volgende redevoering van AGAMEMNON en in die van ACHILLES, die door ongepaste herhalingen van hetzelfde denkbeeld en door hoogdravende uitdrukkingen de Grieken voor het gevecht wil opwinden, wijst hij eenige bijzonderheden aan, die van het Homerische gebruik afwijken, zoo als:

Vs. 185. χαίρω σεῦ, Λαερτιάδῃ, τὸν μῦθον ἀκούσας, het ongebruikelijke, om vooral bij plegtige gelegenheden iemand alleen met zijn *patronymicum* aan te spreken, vs. 186 ἐν μοίρῃ voor κατὰ μοῖραν; vs. 188 ἐπιτορκεῖν voor ἐπιτορκον δμύσαι (behoort hierbij ook niet het πρὸς δαίμονος? als men goed zegt bij een god zweren, is het dan ook goed bij een god meeneedig zijn?), vs. 189 en vs. 142 ἐπειγόμενός περ Ἄρηος, eene constructie uit de *Odyssea* ontleend, in de *Ilias* wordt ἐπείγασθαι met een *infin.* verbonden; vs. 193 κούρητες voor κοῦροι; vs. 197 τέμνειν gebruikt HOMERUS, met θρῆκια verbonden, van het geheele offer, niet van ieder offerdier; vs. 201 het nieuwe woord μεταπαυσώλῃ; vs. 205 βρωτός voor ἔδωδῃ of ἔδῃτός (het volgende βρῶσις is uit de *Odyssea* genomen); vs. 208 ἐπὶ τισαίμεθα λῶβην is de *optativus* verkeerd gebruikt, omdat er een *optativus* voorgaat; vs. 209 het ongepaste *epitheton* φίλος bij λαίμωδς. Bij deze aanmerkingen geloof ik dat men nog vs. 213 moet voegen:

τό μοι οὐ τι μετὰ φρεσὶ ταῦτα μέμνηεν

τὸ schijnt hier daarom te moeten beteekenen; HOMERUS zegt *Il.* T. 97.

τῷ οὐκ ἔστ' Ἀχιλλῆος ἐναντίον ἄνδρα μάχεσθαι.

zelfs de schrijver van *Il.* T. 220

τῷ τοι ἐπιτλήτω κραδίη μύθοισιν ἐμοῖσιν.

Dat ook de volgende rede van ULYSSES, alweer over het

noodzakelijke van het eten, niet zeer gelukkig is,' zal **men** GEPPERT gereedelijk toestemmen: ook de enkele uitdrukkingen verschillen weder van Homerische rhapsodien; b. v. vs. 218

ἐγὼ δὲ κε σέο νοήματί γε προβαλοίμην,
waar hij opmerkt dat νόημα, (gedachte, manier van denken) in de nieuwe beteekenis van verstand gebruikt wordt; men veroorlove mij hierbij te voegen, dat dit ook de eenige plaats is waar προβαλέσθαι overtreffen beteekent, dat anders altijd met οὐλοχύται en ééns Il. Ψ. 255 met θεμέλια verbonden is. De schrijver bedoelde περί εἶναι, zoo als Il. Θ. 27.

τόσσον ἐγὼ περί τ' εἶμι θεῶν περί τ' εἶμι ἀνθρώπων
cf. Il. N. 631. Ook βουλῇ περιδμεναι Il. N. 728, πλείονα ἰδυμεναι en κενάσθαι zijn beter epische woorden dan het Attische προβαλέσθαι.

ULYSSES gaat voort;

Vs. 220, τῷ τοι ἐπιτλήτω κραδίη μύθοισιν ἐμοῖσιν.

αἰψά τε φυλόπιδος πέλεται κόρος ἀνθρώποισιν,
ἧς τε πλείστην μὲν καλάμην χθονὶ χαλκῶς ἔχουσιν,
ἄμνητος δ' ὀλίγιστος, ἐπὴν κλίνῃσι τάλαντα
Ζεύς, ὅς τ' ἀνθρώπων ταμίης πολέμοιο τέτυκται.

Daar mij zelfs na de geleerde uitleggingen der interpretes noch de juiste beteekenis dezer woorden, noch hunne strekking, noch het verband met het voorgaande (αἰψά τε) regt duidelijk geworden is, vind ik het jammer dat GEPPERT er ook geen meer licht over verspreidt, dan alleen de opmerking, dat καλάμη gewoonlijk de stoppel, hier de volle koornaar beteekent, en dat de substantiva op τῶς (ἄμνητος) zelden eene abstracte zaak uitdrukken: ik geloof niet dat wij hiermede veel winnen. Ook in nieuwe woorden, door den bewerker van deze rhapsodie gesmeed, en in vreemde constructien is deze redevoering van ULYSSES rijk: GEPPERT haalt aan: vs. 225 πενθεῖν, vs. 226 ἐπήτριμος, vs. 228 καταβάπτειν, alleen nog door den schrijver van Il. Ω. vs. 611 gebruikt in plaats van het Homerische βάπτειν, vs. 229 νηλὴς θυμός in een goeden zin standvastig, dat bij HOMERUS hard, zonder medelijden beteekent, vs. 230 περιλείπεσθαι in de beteekenis overblijven (men lette op dat vs. 235 λείπεσθαι achterblijven beteekent); vs. 235 δτρυντός in de slechte constructie δτρυντός κακὸν ἔσσεται (τούτῳ) ὅς κε λίπηται. Ik heb opgemerkt dat

dit zonderling gebruik van *ὅς* den schrijver van dit boek vrij eigen is, want niet veel verschilt het volgende, vs. 265

ἔμοι. θεοὶ ἄλγεα δοῖεν.

πολλὰ μάλ', ὅσσα διδοῦσιν ὃ τις σφ' ἀλίτῃται ὁμόσας.

Waarbij GEPPERT nog opmerkt dat σφέ, bij HOMERUS altijd *accus. dual.*, hier als *accus. plur.* voor σφέας staat; men zoude dus bijna geneigd zijn om, daar er *καί* eigenlijk bij behoort, *ὅτις κα' ἀλίτῃται* voor te slaan, even als *Epigr. VIII. 4.*

δεινὴ γὰρ μέτοπις ξενίου Διὸς, ὅς κα' ἀλίτῃται.

Ook is vs. 233

μηδὲ τις ἄλλην

λαῶν ὄτρυντὸν ποτιδύμενος ἰσχανάσθω.

de constructie niet veel beter dan in het andere vers; want oppervlakkig zoude men meenen dat ἄλλην λαῶν ὄτρυντὸν bij een behoort, terwijl de zin vordert dat men λαῶν van τις late afhangen. En welke is dan die tweede (ἄλλη) vermaning? Om toch vooral goed te eten en te drinken? want van een eerste bevel om op te trekken is niet gesproken. — In het voorgaande, bij vs. 229 ἐπ' ἡματι, zegt GEPPERT dat dit bij HOMERUS beteekent *over dag*, even als ἐπὶ νυκτὶ *des nachts* en dat het door den schrijver der *Dolonea* (vs. 48) gebruikt wordt in de beteekenis *op éenen dag*, en hier *éenen dag lang*. Zijne aanmerking is zeer gegrond; des te merkwaardiger is het dus hiermede een schrijver te vergelijken als HESIODUS, die *Ἔργ.* vs. 43.

βηιδίως γὰρ κεν καὶ ἐπ' ἡματι ἐργάσσαιο,

ὥστε σέ κα' εἰς ἐνιαυτὸν ἔχειν καὶ ἀεργὸν ἐόντα.

ἐπ' ἡματι juist in de beteekenis gebruikt, waarin het in de *Dolonea* voorkomt.

De redevoeringen zijn nu geeindigd en na een vreemd overgangsvers (242)

αὐτίκ' ἔπειθ' ἅμα μῦθος ἦν, τετέλεστο δὲ ἔργον

volgt de offerande, geheel en al, soms woordelijk uit *Il. Γ.* overgenomen: men vergelijke slechts T. 252 met Γ. 271 vlg.

Ἀτρείδης δὲ ἐρυσσάμενος χεῖρεσσι μάχαιραν

ἣ οἱ πὰρ ξίφος μέγα κουλεὶν αἶεν ᾤωτο,

waar ik haast zoude vreezen dat de geleerde BUTTMANN *Lexil.*

I. 293 zich te veel moeite geeft, om den wonderlijken vorm *ἄωρτο* te verklaren, die slechts in dit ongelukkige vers voorkomt. Voorts doet GEPPERT er zijne lezers juist aan denken, dat de schrijver van *Il.* T. hier schijnt vergeten te hebben, dat hij AGAMEMNON, die nu zoo dapper aan het slagten gaat, in het begin van het boek vs. 52 als gewond voorgesteld heeft. Wat de navolgingen betreft, T. 259 is uit Γ. 377, en T. 266 uit Γ. 292 ontleend. Het geheele offer schijnt slechts daarom zoo uitvoerig behandeld te zijn, om niets over te slaan van hetgeen in *Il.* I. beloofd was. Hier ben ik eindelijk nog op eene uitdrukking gestooten, die niemand, geloof ik, gehinderd heeft, vs. 255

τοὶ δ' ἄρα πάντες ἐπ' αὐτόφιν εἶατο σιγῇ

Ἄργεῖοι.

Is de verklaring van THIERSCH voldoende, *Gramm. Graec.* p. 285, dat ἐπ' αὐτόφιν staat voor ἐπ' αὐτῷ d. i. αὐτοῦ, daar? of staat het soms *metri causa* voor παρ' αὐτῷ, bij AGAMEMNON, hetgeen de zin vordert?

AGAMEMNON zweert nu:

Vs. 261. μὴ μὲν ἐγὼ κούρη Βρισηίδι χεῖρ' ἐπενεῖκαι,
οὐτ' εὐνῆς πρόφασιν κεχρημένος οὔτε τευ ἄλλου.
ἀλλ' ἔμεν' ἀπροτίμαστος ἐνὶ κλισίῃσιν ἐμῇσιν.

Behalve de vreemde constructie ἐγὼ — ἐπενεῖκαι is vooral de uitdrukking εὐνῆς πρόφασιν κεχρημένος merkwaardig. Men verklaart gewoonlijk κεχρημένος c. gen. *cupidus*, waardoor πρόφασιν (weder een nieuw woord van dezen schrijver, G.) *adverbialiter* moet verklaard worden als *voorwendsel*; maar hoe de begeerte naar de εὐνή of naar iets anders (wat zal dat zijn?) een voorwendsel kan zijn, om een meisje aan te raken, is mij niet regt duidelijk; en wat ἀπροτίμαστος is zal zeer moeilijk zijn te bepalen; GEPPERTS afleiding van ἀ pr., πρὸς en μάσσειν is niet te verdedigen.

Na het offer, dat met eene nieuwe ceremonie vermeerderd is, het werpen namelijk van den στόμαχος van het offerbeest in zee tot βόσις ἰχθύσιν (waarvoor HOMERUS κύρμα of εἶδαρ zoude gezegd hebben, G.), spreekt ACHILLES nog eenige woorden, die,

men zal het GERPERT gemakkelijk toegeven, bijzonder ongepast zijn:

Vs. 270. Ζεῦ πάτερ, ἥ μεγάλας ἄτας ἄνδρεσσι διδοῖσθα.

Heeft ACHILLES zoo veel reden om zich over ZEUS te beklagen, als b. v. MENELAUS *Il.* Γ. 365, toen in zijn tweegevecht met PARIS zijn zwaard brak, of als AGAMEMNON in *Il.* Β, toen de Droomgod hem bedroog? en was ACHILLES in zijn twist met AGAMEMNON niet geheel en al de lijdende partij, daar men hem niets kan verwijten dan dat hij te vasthoudend was in zijn toorn? dat hij nu de schuld werpt op de ATE of de ATEN is niets anders dan napraten van AGAMEMNON: hoe geheel anders is zijn karakter geschilderd *Il.* Σ. 107:

ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
καὶ χόλος, ὅστ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι,
ὅστε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται ἥύτε καπνός·
ὡς ἐμὲ νῦν ἐχόλωσε ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων.
ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἑάσομεν ἀχυνόμενοι περ,
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι φίλον δαμάσαντες ἀνάγκη.

De ἀγορὴ αἰψηρή (term uit de *Odyssea* ontleend) wordt nu ontbonden en de geschenken van AGAMEMNON naar de tent van ACHILLES gebracht:

Vs. 280. καὶ τὰ μὲν ἐν κλισίῃσι θέσαν, κάθισαν δὲ γυναῖκας,
ἵππους δ' εἰς ἀγέλην ἔλασαν θεράποντες ἀγαυοί.

Deze woorden haalt GERPERT aan om te doen zien hoe lomp somtijds de *imitatores* waren in de keus hunner woorden, b. v. *de vrouwen neêrzelten*, en hoe ver zij somtijds afweken van de gewone Homerische voorstellingen, daar zij hier van eene gansche kudde paarden spreken, die ACHILLES voor *Troje* bij zich zoude gehad hebben; ook vinden wij hier de *θεράποντες* weder, waarover boven.

De episode die nu volgt, BRISEIS bij het lijk van PATROCLUS, heeft zoo vele zwarigheden, dat het niet te verwonderen is dat v. GENT (*Misc. Philol.* II. p. 92) op de gedachte is gekomen ze er uit te ligten, waartoe zeker vs. 503 αὐτὸν δ' ἀμφί enz. genoegzaam gelegenheid geeft; eene andere vraag is of hij bij zijn gevoelen blij-

ven zal dat wij na vs. 303 in *lucem redire legentes videamur*, wanneer hij de aanmerkingen van GEPPERT op het geheele boek zal gelezen hebben. Hunne aanmerkingen komen voornamelijk op het volgende neder: het vreemde om eene vrouw eenvoudig weg met APHRODITE te vergelijken, Βρισηίς — ἰκέλη χρυσέη Ἀφροδίτη vs. 282, de *hiatus* σὲ ἔλειπον in vs. 288, het gebruik van δέχομαι als *passivum* vs. 290, waarbij hij had kunnen aanhalen HESIOD. *Theog.* vs. 800 ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται χαλεπώτερος ἄθλος, het ongelukkige denkbeeld om BRISEIS hier als weduwe voor te stellen vs. 291, het woord κήδειος vs. 294 voor κεδνός, verder δλέθριον ἤμαρ vs. 294 en 409 voor μόρσιμόν ἤμαρ, en δαίσειν γάμον, uit de *Odyssea* genomen. Zeer juist heeft voorts v. GENT opgemerkt dat vs. 282 de eenige plaats is waar ἰκελος zonder *hiatus* staat; maar gaarne zoude ik bovendien zijne meening willen weten over de quantiteit in ἰκελος en εἴκελος d. i. ἰκελος. Van de 33 plaatsen waar het voorkomt, lezen wij 16 maal ἰκελος, 17 maal εἴκελος. Is dit niets anders dan het verschil tusschen Ἀχιλεός en Ἀχιλλεύς, Ὀδυσεός en Ὀδυσσεύς of zoo als THIERSCH zegt εἰδώς en ἰδυήσιν πραπίδεσσι? Even zoo vinden wij λίην op 10, en λιην op 30 plaatsen. Dit brengt mij terug op vs. 287 Πάτροκλέ μοι δειλῆ. Als HOMERUS Ἀχιλεός en Ἀχιλλεύς gezegd heeft, kan men hierom volstrekt niet aannemen dat hij Πάτροκλος en Πάτροκλος verwisseld heeft, integendeel moet de ο lang zijn. Maar volgt hieruit, zoo als GEPPERT en v. GENT gelooven, dat de *imitatores* de vrijheid zouden genomen hebben om Πάτροκλος te gebruiken? op metrische fouten die zoo lomp zijn laten zij zich zelden betrappen. Ik geloof dat de vergissing van lateren tijd is, begaan door iemand die er niet om dacht dat Πάτροκλε δειλῆ enz. (met verwerping van μοι) even goed is als *Il. E.* 574.

τὸ μὲν ἄρα δειλὸν βαλέτην.

δειλός, dat zeker met δειδω¹ verwant is, moet oudtijds de *digamma* gehad hebben; daar tegen strijdt alleen *Il. N.* 278.

ἐνθ' ὅτε δειλὸς ἀνὴρ, ὃς τ' ἄλκιμος ἐξεφάνθη.

¹) Bij de *derivata* van δειδω, waarom DAWES *Misc. Crit.* p. 135 spreekt, behoort ook ἀδδής; maar slecht komt hiermede overeen ἀδδής, in *Il. H.* 117.

waar ik zoowel om den zin als om het *metrum* zou voorstellen
ἐνθ' ὃς δειλός enz.

Nog eene enkele quaestie over het *metrum*, dat moeilijk als het is, ook des te stilliger de corrupties aanwijst; en wij hebben uitstekende voorbeelden voor ons: reeds is *II. ζ. 479*,

καὶ ποτέ τις εἴπῃσι, πατρός γ' ὄγε πολλὸν ἀμείνων
door de ook om andere redenen voortreffelijke conjectuur van
Dawes verbeterd in καὶ ποτέ τις εἴποι πατρός γ' —.

Om den vereischten *hiatus* te herstellen in *II. Ξ. 162* εὖ
ἐντύνασαν ἔ αὐτήν heeft Hermann geëmendeed:

εὖ ἐντύνασα ἔ αὐτήν.

Om te verhinderen dat καὶ voor eene vokaal in de thesis lang zoude blijven heeft Bentley *II. N. 316*

Ἐκτορα Πριαμίδην, καὶ εἰ μάλα κάρτερός ἐστιν.

de woorden omgezet:

Ἐκτορα Πριαμίδην, εἰ καὶ μάλα κάρτερός ἐστιν.

In de *arsis* is de verlenging zeer gewoon voor *liquidæ* en in sommige woorden voor de *δ*, maar ik vrees zeer of men haar zal goedkeuren, *II. Τ. 259*.

*Η ῥα, καὶ ἐν δεινῷ σάκει ἔλασ' ὄβριμον ἔγχορ.

In de uitgave van Bekker vind ik dit veranderd in

ἐν δεινῷ σάκει ἤλασεν ὄβριμον ἔγχορ.

Indien dit niet op de lezing der *codices* gegrond is, maar op eene gissing berust, stel ik er eene andere tegenover, die mij waarschijnlijker voorkomt,

ἐν σάκει δεινῷ ἔλασ' ὄβριμον ἔγχορ.

nagevolgd door *II. Λ. 572*

ἄλλα μὲν (δοῦρα) ἐν σάκει μεγάλῳ πάγην.

Eene dergelijke fout als die welke Bentley verbeterd heeft, maar in tegenovergestelden zin, vind ik nog *II. Γ. 140*.

ἄνδρός τε προτέρωιο καὶ ἄστεος, ἥδ' ἐ τοκῆων.

καὶ kan onmogelijk kort worden voor ἄστν, dat *hiatus* vórdert; men leze dus

ἄνδρός τε προτέρου καὶ ἄστ.

Men zal mij wel twee andere plaatsen tegenwerpen, *II. Λ. 735*.

ἀμφίσταντο δὴ ἄστν

en *II. Σ. 274*

νύκτα μὲν εἰν ἀγορῇ σθένος ἔχομεν· ἄστν δὲ πύργοι

maar voor mijne meening strijden niet minder dan 62 verzen in de *Ilias* en de *Odyssea* (ἀνὰ ἄστυ, κατὰ ἄστυ, προτὶ ἄστυ, want *Il.* φ. 128 εἰσάκειν ἄστυ, mogen wij hoop ik de ν ἐφέλκ. niet meêrekenen); het woord καὶ zelf lang in de *thesis* mogen de ongelooovigen zien *Il.* P. 144

φράζο νῦν ὅπως καὶ πόλιν καὶ ἄστυ σωσεις.

Ik keer terug tot de aanmerkingen van v. GENT op de episode van BRISEIS, waaronder er zeker geene van meer gewigt is, dan die dat de schrijver zich hier erg vergist door het gebruik van εἶδον, waarvoor HOMERUS altijd εἶδον zegt. Dit is zoo juist gezien dat het mij des te meer leed doet dat hij zijn oordeel verzwijgt over *Il.* Λ. 112 en *Od.* κ. 194 waar de verkeerde vorm ook gelezen wordt. De zamengestelde verba bevestigen zijne opmerking, behalve ἐπιδεῖν dat slechts tweemaal voorkomt, *Il.* X. 61.

κακὰ πολλὰ ἐπιδόντα (HOM. zoude κακὰ πολλὰ παθόντα gezegd hebben.)

en *Il.* X. 254.

ἀλλ' ἄγε δεῦρο θεοὺς ἐπιδώμεθα, τοὶ γὰρ ἄριστοι
μάρτυροι

hier kan de *hiatus* onmogelijk hersteld worden; maar dit is niet de eenige moeilijkheid: de Goden aanzien in de beteekenis van de hulp der Goden inroepen of de Goden tot getuigen aanroepen, is een later denkbeeld; integendeel HOMERUS gebruikt ἐφορᾶν juist van de Goden en van den HELIOS die op de menschen neerzien b. v. *Od.* ν. 214. Ζεύς —

ἀνθρώπους ἐφορᾷ καὶ τίνυται, ὅστις ἀμάρτη.

Od. ρ. 487. θεοὶ —

ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες.

en in dezelfde beteekenis, en met denzelfden vorm zegt ARISTOPH. van het koor der *Wolken* vs. 287.

ἐπιδώμεθα | τηλεσκόπῳ ὄμματι γαῖαν.

De *interpretes* schijnen deze zwaarigheid gevoeld te hebben en daarom eene andere verklaring te hebben gegeven, die op gezag van EUSTATHIUS ook door STEPHANUS *Lex. ed. Paris.* aangenomen wordt, dat wij namelijk ἐπιδώμεθα moeten afleiden van ἐπιδιδῶμι, hetgeen dan zal moeten beteekenen de Goden tot getuigen aanroepen, indien men er μαρτύρους onder verstaat. Of deze verklaring vele bewonderaars zal vinden staat te betwijfe-

len; mij is het eens in de gedachte gekomen, of wij niet zouden kunnen lezen

ἀλλ' ἔγε θεῦρο θεοὺς ἐπιβασόμεθ', οἱ γὰρ ἄρ.

op grond van *Od. α. 378*.

ἐγὼ δὲ θεοὺς ἐπιβώσομαι αἰὲν ἔόντας.

waaruit ook de schrijver der *Dolonea* geput heeft, vs. 463.

σὲ γὰρ πρώτην ἐν Ὀλύμπῳ

πάντων ἀθανάτων ἐπιβασόμεθ' ².

In eene andere beteekenis komt de samengetr. vorm voor *Il. M. 337*

οὐπὼς οἱ ἔην βώσαντι γεγωνεῖν.

Maar aan den anderen kant is de meening van anderen niet onwaarschijnlijk dat de dubbele fout van *metrum* en van beteekenis (maar dan van *ἐπιδέσθαι*, *aanzien*) liever moet aangezien worden als een bewijs dat het vers van lateren tijd is.

Nog eene metrische aanmerking over *ιδεῖν* (want *Il. T. 342* *ACHILLES μέγ' ἔξιδεν ὀφθαλμοῖσιν* heeft nog eene andere zwaarigheid) houde men mij ten goede, nam. *Il. X. 450*.

δύω μοι ἔπεσθον, ἰδωμ' ὅτιν' ἔργα τέτυκται.

Hier is de *hiatus* op twee plaatsen verdwenen; is het niet beter δύω μοι ἔπεσθε, ἰδωμ'?

Maar ook voor *ἔργα* kan bezwaarlijk geëlideerd worden: voldoet misschien *ἰδωμαι ᾧ*, of *ἰδωμι τὰ ἔργα τέτυκται* aan het vereischte? en is het te stout om *Il. I. 374*.

οὐδὲ τί οἱ βουλὰς συμφράσσομαι, οὐδὲ μὲν ἔργον

voor te slaan liever οὐδέ τι ἔργον te lezen: Hetzelfde spoor van *digamma* vinden wij in *ἄλλομαι*, dat wij bijna verliezen zouden in *Il. O. 645*, ἐν ἄσπιδος ἄντυγι πάλτο. Wie wordt ooit *geschud* op den rand van zijn schild? neen, hij *sprong* of *trapte* er op, *ἄλτο* *HESYCH.* Πᾶλτο, ἤλατο, ἀπέβη (ἐπέβη!) en *ἄγνυμι* b. v. *Il. Δ. 214* πάλιν ἄγεν ὀξέες ὄγκοι, waar de *α* natuurlijk kort is als *Aor. Pass.*, weshalve het mij bevreemdt dat BUTTMANN in zijne *Gramm. Graec. II. 96*. deze plaats als bijzonder aanmerkt, vergeleken met *Il. Λ. 559* ἔαγγι; komt het niet meer met de analogie overeen dit laatste te veranderen in *ἔαγε*, als *Perf. II.*? Nog schijnt tegen

²) Waarom leest BEKKER hier ἐπιβασόμεθ'?

de *digamma* in dit *verbum* te strijden *Od.* τ. 839 *πᾶσι κατ' αὐχένα*ς ἄξε of ἤξε; waarom niet *αὐχένα*? men werpe mij hier het Attisch gebruik niet tegen; ook *Il.* Π. 159. *πᾶσιν (λύκοις) παρήιον αἵματι Φοινόν* — *περιστένεται δέ τε γαστήρ*: en volgens dezelfde analogie *Il.* Θ. 545. *οἱ δ' ἴππους μὲν λῦσαν ὑπὸ ζυγοῦ*, niet *ζυγῶν*.

Ten slotte moet ik in dit verhaal van *Briseis* nog eene kleine verandering voorstellen, die hoop ik eene verbetering zal zijn:

Vs. 291. *ἄνδρα μὲν — εἶδον — δεδαίγμενον δέει χαλκῷ
τρεῖς τε κασιγνήτους, τοὺς μοι μία γείνατο μήτηρ
κηδείους, οἱ πάντες ὀλέθριον ἤμαρ ἐπέσπον.*

Laat ons het *demonstr.* *οἱ* lezen, in plaats van het *relat.* *οἷ*, opdat er geen twee *relativa* na *κασιγνήτους* volgen, te meer daar deze plaats eene navolging is van *Il.* Z. 425.

*μητέρα δ', ἣ βασιλευεν —
τὴν ἐπεὶ — δεῦρ' ἤγαγε
ἄψ' ὄγε τὴν ἀπέλυσεν.*

Het zij men nu dit verhaal van *Briseis* voor een nog later werk houde, dan het overige gedeelte van deze *rhapsodie*, of niet, ik geloof niet dat wij nu in het licht terug komen. De vorsten der *Achaeers* smeeken *ACHILLES* nog eens hij zoude toch eten, *ὃ δ' ἠρνεῖτο στεναχίζων*. *Λίσσομαι*, zegt *ACHILLES* (waarbij men met *GEPPERT* gaarne nog een overgangsverzoude gezien hebben), laat mij niet eer (zelden *πρὶν* zoo absoluut) mijn hart met spijs en drank verzadigen, ik zal wachten tot den avond;

Vs. 309. *ὥς εἰπὼν ἄλλους μὲν ἀπεσκέδασεν βασιλῆας.*

Met meer regt worden *ἀποσκέδασαι* en *ἀποσκίδνασθαι* (zelden, gewoonlijk bij *HOMERUS* *σκέδασαι* et *σκίδνασθαι*) van de gemeene soldaten dan van de veldheeren gezegd, b. v. *Il.* Ψ. 4. 158, 162, zelfs *T.* 171.

Maar eenige vrienden blijven bij hem:

Vs. 312. *τέρποντες πυκινῶς ἀκαχήμενον.*

eene uitdrukking, die, (*GEPPERT* verzuimt dit meê te deelen) alleen in de latere boeken der *Odyssea* voorkomt, b. v. *Od.* τ.

95, Τ. 84, Ψ. 360; anders wordt πυκινός alleen van vaste lichamen en van schranderheid van geest gebruikt.

Vs. 314. μνησάμενος δ' ἄδινῶς ἀνενείκατο φώνησέν τε.

Bij ἀνενείκατο, zegt GEPPERT, schijnt men φωνή of πνεῦμα of iets dergelijks te moeten verstaan; HOMERUS zegt hiervoor ἀμβλήδην γοῶαν.

Treurende over den dood van PATROCLUS zegt ACHILLES:

Vs. 319. νῦν δὲ σὺ μὲν κεῖσαι δεδαϊγμένος, αὐτὰρ ἐμὸν κῆρ ἄκμηνον πόσις καὶ ἔδητύος, ἔνδον ἐόντων, σῇ ποθῇ, οὐ μὲν γάρ τι κακώτερον ἄλλο πάθοιμι.

Ook de schrijver der *Nekuia* vs. 202 zegt σὺς ποθός, in plaats van de gewone constructie met den *genit.* zelfs bij *pronom.* b. v. *Il.* Z. 362 ποθὴ ἐμεῖο. — maar wordt bij πάθοιμι niet ἄν gevorderd:

οὐ κεν γάρ τι (of οὐ γάρ κέν τι) κακ. ἄ. πάθ.?

Op dezelfde wijze geloof ik dat wij *Il.* Τ. 286.

χερμάδιον

ὃ οὐ δύο κ' ἄνδρες φέροιεν

verbeteren mogen voor γ'. Wil men voorbeelden, hetgeen mij niet zeer noodzakelijk voorkomt, men zie *Il.* M. 381, Τ. 358, en vooral *Il.* M. 447

τὸν δ' (λαῶν) οὐ κε δὴ ἀνέρε δήμου ἀρίστω
ῖνιδίως — ὀχλίσσειαν.

Niet minder hindert mij τέ *Il.* I. 117:

ὅν τε Ζεὺς κῆρι Φιλήσῃ,

waar wij τε eveneens in κε moeten veranderen, zoo als *Il.* Ψ. 345

οὐκ ἔσθ' ὅς κε σ' ἔλυσιν.

Dergelijke verwarring haalt WOLF *Proleg.* p. xxxiii. ook aan in *Il.* P. 629, waar wij nu goed lezen:

ἤδη μὲν κε, καὶ ὃς μάλα νήπιός ἐστι,

γνοίη.

Juist het tegenovergestelde, dat namelijk κε te veel staat, lezen wij *Il.* A. 64 ὃς κ' εἴποι, hetgeen zoo wel om het *metrum* als om den zin reeds door BENTLEY veranderd is in ὃς εἴποι: toch is in onze uitgaven de fout nog niet weggenomen.

ACHILLES klaagt dat hem niets treurigers had kunnen overkomen: zelfs de dood van zijn vader zoude hem niet zoo getroffen hebben, of die van zijn zoon,

Vs. 326. *ἤε τὸν ὃς Σκύρῳ μοι ἐνὶ τρέφεται φίλος υἷος.*

Hier zal het (om niet eens van den *accus. τόν* te spreken, die niet te verdedigen is), wel iedereen vreemd voorkomen, zegt GEPPERT, dat ACHILLES hier van een verblijf op *Scyrus*, en van een zoon NEOPTOLEMUS spreekt, een verhaal dat even ongepast als hier ook door den schrijver van *Il. Ω.* wordt aangevoerd, maar blijkbaar van lateren tijd is dan de *Ilias*: want niet alleen wordt er nergens anders van gesproken, zelfs niet in de *Patrokleia*, waar ACHILLES alles opnoemt, wat hem en PATROCLUS aan het hart ligt, maar in tegendeel wordt ACHILLES door HOMERUS altijd als een zeer jong mensch geschilderd, wien PHOENIX als leermeester en PATROCLUS als ouder vriend toegevoegd is; bovendien verhaalt ACHILLES duidelijk dat PELEUS hem uit *Phthia* naar AGAMEMNON gezonden heeft om te velde te trekken. En onze schrijver vergist zich nog eens als hij ACHILLES van zijn vaderland *ἱππόβοτον Ἄργος* laat spreken, welke benaming alleen aan het Peloponnesische *Argos* gegeven wordt; deze woorden zijn op eene ongelukkige manier overgenomen uit *Il. I. 246.*

ἡμῖν δὲ δὴ αἵσιμον εἶη

φθίσθαι ἐνὶ Τροίῃ, ἐκὰς Ἄργεος ἱπποβότοιο.

In de laatste woorden eindelijk van ACHILLES, is

Vs. 335. *κτῆσιν ἐμὴν δμῶάς τε καὶ ὑπερὲς μέγα δῶμα.*

woordelijk uit *Od. η. 225* overgenomen, terwijl *κατὰ πάμπαν τεθνάμεν* eene uitdrukking is, die volgens GEPPERT den dichterslijken stijl weinig voegt, maar die naar mij dunkt in volstrekt geene soort van stijl zoude passen.

Nu krijgt ZEUS medelijden met ACHILLES omdat hij alleen niet gaat eten,

Vs. 345.

οἱ δὲ δὴ ἄλλοι

οἷχονται μετὰ δεῖπνον, ὃ δ' ἄκμηνος καὶ ἄπαστος.

en verziat daarom een nieuw wonder, dat GEPPERT natuurlijk zeer treft; hij zegt aan ATHENE:

Vs. 347. ἀλλ' ἴθι οἱ νέκταρ τε καὶ ἀμβροσίην ἐρατεινήν
στάξον ἐνὶ στήθεσσ', ἵνα μὴ μιν λιμὸς ἴκηται.

Hoe dit wonder gebeurt, dat geheel en al van het Homerische gebruik afwijkt, mogen wij raden; ook in het gebruik van enkele woorden merkt hij wederom bijzonderheden aan, zoo als dat δὴ nooit in het begin van een volzin staat, hetgeen vs. 342 plaats heeft, dat δδύρομαι altijd met een *genit.* geconstrueerd wordt, behalve hier vs. 345 en *Il. Ω.* 714. 740. en dat ἄπαστος weder een woord is dat uit de echte boeken der *Odyssea* in de onechte der *Ilias* is ingeslopen.

ATHENE springt nu uit den hemel om het bevel van ZEUS ten uitvoer te brengen:

Vs. 351. οὐρανοῦ ἐκ κατέπαλτο (κατέαλτο) δι' αἰθέρος· αὐτὰρ
(Ἀχαιοὶ

αὐτίκα θωρήσσοντο κατὰ στρατόν· ἡ δ' Ἀχιλλῆι
νέκταρ ἐνὶ στήθεσσι καὶ ἀμβροσίην ἐρατεινήν
στάξ', ἵνα μὴ μιν λιμὸς ἀτερπὴς γούναθ' ἴκοιτο.

Waarom wordt hier het verhaal der handeling van ATHENE afgebroken door de wapening der Achaeers? Men zoude haast geneigd zijn de woorden αὐτὰρ — στρατόν te verwerpen en ἡ δ' in ἡδ' te veranderen, als het niet noodig was dat er op de eene of andere manier van de Achaeers gesproken was om het volgende τοὶ δ' ἐχέοντο.

De Achaeers gaan zich nu wapenen, hunne helmen zijn talrijk als sneeuwvlokken:

Vs. 357. ὥς δ' ὅτε ταρφειαὶ νιφάδες Διδὸς ἐκποτέονται
ψυχραί, ὑπὸ ῥιπῆς αἰθρηγενέος βορέας,
ὥς τότε ταρφειαὶ κόρυδες,

Dezelfde vergelijking staat ook *Il. M.* 157

νιφάδες δ' ὥς πίπτον ἔραζε,
ὥς τ' ἄνεμος ζαῆς, νέφεα σκιδέντα δονήσας,
ταρφειὰς κατέχευεν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ,
ὥς τῶν ἐκ χειρῶν βέλεα ῥέον.

Maar hier zijn het wel zoo eigenaardig de steenen en pijlen die over en weer geworpen worden, die de dichter bij sneeuwvlokken vergelijkt. Ook in de woorden op zich zelve moeten wij

weder het een en ander opmerken. Δίδς kan bezwaarlijk van iets anders afhangen dan van ἐκποτέονται (een nieuw *verbum* van dezen schrijver, zoo men niet wil schrijven Δίδς ἐκ ποτέονται) en schijnt dus den hemel te beteekenen, eene opvatting die niet met den ZEUS van HOMERUS, of liever van het heldentijdvak overeenkomt, maar beter in HESIODUS zoude passen; men vergelijkte wat MULLER hierover zegt in zijne *Gesch. d. Griech. Lit.* I. c. 2. Voorts verwijst GEPPERT ons teregt naar *Il.* O. 170

ὥς δ' ὅτ' ἂν ἐκ νεφέων πτήται νιφὰς ἢ χαλάζα
ψυχρὴ ὑπὸ ῥιπῆς αἰθρηγενέος Βορέαο·

maar hij vergeet er bij te voegen dat ῥιπή altijd gebruikt wordt van de kracht waarmede een of ander *telum* geslingerd wordt (alleen *Il.* Φ. 12 van de kracht van het vuur), terwijl HOMERUS van den wind πνοή zegt, zelfs van den hevigen Βορέης *Il.* Ξ. 395.

ποντόθεν ὀρνύμενον πνοῇ Βορέω ἀλεγεινῇ.

of μένος, zoo als *Il.* E. 524 ὅφρ' εὖδῃσι μένος Βορέαο; ook het epitheton αἰθρηγενής blijve voor rekening van dezen schrijver.

Nadat ACHILLES zijne wapenrusting heeft aangetrokken (hier ontleen ik aan GEPPERT de aanmerking dat vs. 361 κραταιγύαλος weder een niet Homerisch woord is, en dat vs. 362 γέλασσε δὲ πᾶσα περὶ χθών eene te lyrische uitdrukking is voor het *epos*. Toch ware het niet overtollig als hij wederom HESIODUS vergeleek *Theog.* vs. 40:

γελᾷ δέ τε δώματα πατρός
Ζηνὸς ἐριγδούποιο θεῶν ὀπί ληριέσσης.

en *Hymn. in Cerer.* 131

ὀδμῇ πᾶς δ' οὐρανὸς εὐρύς ὑπερβεν
γαῖά τε πᾶς ἐγέλασσε καὶ ἄλμυρὸν οἶδμα θαλάσσης).
Vs. 384. πειρήθη δ' ἔο αὐτοῦ ἐν ἔντεσι δῖος Ἀχιλλεύς,
εἰ οἱ ἐφαρμόσσειε καὶ ἐντρέχοι ἀγλαὰ γυῖα·
τῷ δ' εὖτε πτερὰ γίγνεται, ἄειρε δὲ ποιμένα λαῶν.

Deze woorden durf ik gerust zeggen dat de ongerijmdste zijn die men lezen kan: het is dunkt mij overtollig er een enkel woord over te zeggen, behalve alleen dit, dat HEYNE van oor-

deel is dat HOMERUS hier de wapening van ACHILLES niet beschrijft, maar zoo levendig schildert dat wij alles zien gebeuren. Meer bevreemdt het mij dat GERPERT er niet over spreekt.

De paarden worden ingespannen (γαμφηλή, hier voor den bek der paarden gebruikt, is bij HOMERUS de muil der wilde dieren; van paarden zegt hij τὸ παρήιον. G.) en ACHILLES spreekt ze aan van den wagen af.

Vs. 400. Ξάνθε τε καὶ Βαλῖε, τηλεκλυτὰ τέκνα Ποδάργης,
ἄλλως δὲ φράζεσθε σωσέμεν ἡνιοχῆα
ἅψ Δαναῶν ἐς ὄμιλον, ἐπεὶ χ' ἔωμεν πολέμοιο,
μηδ' ὥς Πάτροκλον λίπετ' αὐτόθι τεθνηῶτα.

τηλεκλυτός is een woord uit de *Odyssea*, in de *Ilias* staat τηλεκλειτός, G. Voorts moet men opmerken dat alleen hier en *Il. Θ. 89* ἡνιοχος niet van den wagenmenner maar van den held zelven gezegd is. De moeilijkheid ἐπεὶ χ' ἔωμεν πολέμοιο behandelt BUTTMANN *Lexil. II. 151*; dat zij ooit opgelost zal worden is mogelijk, doch komt mij niet zeer waarschijnlijk voor. — In het volgende vers maakt GERPERT de opmerking dat πόδας αἰδλος een ongepast *epitheton* is voor paarden, daar het anders altijd van slangen en wormen gezegd wordt.

Hierop volgt het antwoord van ΧΑΝΘΟΣ het paard, een wonder dat mij, even als de onsterfelijkheid dezer paarden, altijd voorgekomen is geheel en al tegen de Homerische denkbeelden te strijden. Die van een ander gevoelen is zal misschien eenige redenen kunnen opgeven waarom die wonderpaarden zulk bijzonder lang haar hadden: hier zegt de schrijver;

Vs. 405. πᾶσα δὲ χαίτη
ζεύγλης ἐξεριποῦσα παρὰ ζυγὸν οὐδας ἴκανεν.

Dezelfde gedachte komt ook voor *Il. P. 426—459*, waar die paarden beschreven worden, met nog andere niet minder wonderlijke eigenschappen: toen zij den dood van PATROCLUS vernemen, weenen zij: hun wagenmenner kan ze noch door zoete woorden noch door zweepslagen vooruit of achteruit krijgen, maar zij blijven staan als eene zuil op een graf,

Vs. 437. οὐδὲ ἐνισκίμψαντε καρήατα· δάκρυα δὲ σφιν
θερμὰ κατὰ βλεφάρων χαμάδις ῥέε μυρομένοισιν,
ἡνιόχοιο πύθφ· θαλερὴ δὲ μιλίνετο χαίτη,
ζεύγλης ἐξεριποῦσα παρὰ ζυγὸν ἀμφοτέρωθεν.

Maar Zeus vindt het jammer dat die onsterfelijke paarden.

(Vs. 444. ὑμεῖς δ' ἐστὸν ἀγῆρω τ' ἀθανάτω τε)

zich in het gewoel van de ondermaansche ellende moeten op-
houden, en wil ook niet dat zij in Hectors handen zouden val-
len, hij blaast hun moed in,

Vs. 456. ἐνέπνευσεν μένος ἦν·

τῷ δ' ἀπὸ χαϊτῶν κονίην οὐδάσδε βαλόντε
ρίμφ' ἔφερον θοδὸν ἄρμα κτέ.

Eindelijk komen zij nog voor *Il. Ψ. 273* vlg. waar *ACHILLES*
niet wil meedingen in den wagenstrijd, daar zijne paarden het
toch winnen zouden, ἀθάνατοι τε γάρ εἰσιν, en zij nog weenen
om den dood van *PATROCLUS*,

Vs. 281. ὃ σφωιν μάλα πολλάκις ὕγρὸν ἔλαιον

χαϊτῶν κατέχευε, λοέσσας ὕδατι λευκῷ.

τὸν τῶγ' ἐσταότες πενθελετον, οὐδὲ δὲ σφιν

χαῖται ἐρηρέδαται, τῷ δ' ἐστατον ἀχθυμένῳ κῆρ.

Het zal misschien de moeite beloonen, op het wonderbare de-
zer beschrijvingen nog eens afzonderlijk terug te komen, en
naauwkeuriger dan ik nu heb kunnen doen de uitdrukkingen
na te gaan, daartoe gebezigd. Men zal dan ook het oog moeten
vestigen op *Il. Π. 152—154*, waarin het mij voorkomt dat
eene ongelukkige verklaring vervat is van het onmiddellijk voor-
gaande: τὼ ἄμα πνοιῇσι πετέσθην, welligt de aanleiding tot het
verhaal hunner onsterfelijkheid; en bovendien de overeenkomst
opmerken van dit gesprek der paarden met *ACHILLES* en dat van
HECTOR met den stervenden *PATROCLUS* op het einde van *Il. Π.*
voornamelijk vs. 852 οὐ θην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέη. De *Patrokleia*
is eene naauwkeurige lezing overwaardig; zoo heb ik er vs. 453
van een stervenden de uitdrukking gevonden ἐπὴν δὴ τὸν γε
λίπη ψυχὴ τε καὶ αἰὼν, die ik verzuimd heb bij *Il. Τ. 27* aan
te halen; in vs. 660 betreurde ik het weder, even als bij *Il. Κ.*
465 (bl. 302) dat ik niet wist wat de grond is van den tekst
van *BEKKERS* uitgave:

ἐπεὶ βασιλῆα Ἴδον βεβλαμμένον ἦτορ
κείμενον ἐν νεκύων ἀγύρει.

waar ik geloof dat andere *Codd.* βεβλημένον hebben, dat de zin vordert volgens het Homerische gebruik. Eindelijk moeten wij in dit verhaal niet uit het oog verliezen, zooals GEPPERT teregt aanmerkt, hoe vreemd het is dat HERE den paarden het vermogen geeft om te spreken, maar dat het de *Erinyes* zijn, die het hun weder ontnemen; en wat nog enkele uitdrukkingen betreft, doet hij ons opmerken dat vs. 411 *νωχελίη* een nieuw woord van dezen schrijver, vs. 413 *θεῶν ᾧριστος* een ongepast *epitheton* is voor APOLLO, en dat *μόρσιμος* in de *Ilias* *sterfelijk* beteekent, maar hier vs. 417 en *Il. E. 674* door het noodlot bepaald.

Waarom toch, antwoordt ACHILLES, voorspelt gij mij den dood, want ik weet zelf zeer goed, dat ik hier moet sterven, ver van mijne ouders,

Vs. 422.

ἀλλὰ καὶ ἔμπηξ

οὐ λήξω πρὶν Τρῶας ἄδην ἐλᾶσαι πολέμοιο.

Te vergeefs heb ik naar eene goede verklaring gezocht dezer woorden, zelfs die van BUTTMANN *Lexil. II. 155* voldoet mij niet geheel, dat *ἄδην ἐλᾶσαι* zoude beteekenen *probe exercitare* en de *genit. πολέμοιο* te verstaan zoude zijn als *λούεσθαι ποταμοῖο*. Deze plaats zij het mij vergund, even als zoo vele hier boven, aan het onderzoek van scherpzinnigeren aan te bevelen; geen ander is mijn doel geweest bij het nederschrijven dezer regels, dan om de oplossing van zwarigheden uit te lokken, die mij bij het lezen van *Il. T.* zijn voorgekomen.

Maastricht, Juni 1855.

UYLENBROEK.

HYPERIDIS
ORATIO PRO EUXENIPPO
RECENS REPERTA.

RECENSUIT C. G. COBET.

(ΤΠΕΡΕΙΔΟΥ)

'Τπὲρ Εὐξένιππου εἰσαγγελίας ἀπολογία πρὸς Πολύευκτον.

'Ἄλλ' ἔγωγε, ὦ ἄνδρες δικασαί, ὅπερ καὶ πρὸς τοὺς παρακα-
θημένους ἀρτίως ἔλεγον, θαυμάζω εἰ μὴ προσίστανται ἤδη ὑμῖν αἱ
τοιαῦται εἰσαγγελίαι· τὸ μὲν γὰρ πρότερον εἰσηγγέλλοντο πα-
ῦ μιν Τιμόμαχος καὶ Λεωσθένης καὶ Καλλίστρατος καὶ Φίλων ὁ ἐξ
5 'Αναίων καὶ Θεότιμος ὁ Σησὺν ἀπολέσας καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι· καὶ
οἱ μὲν αὐτῶν ναῦς αἰτίαν ἔχοντες προδοῦναι, οἱ δὲ πόλεις 'Αθη-
ναίων, ὁ δὲ ῥήτωρ ὢν λέγειν μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ· καὶ οὔτε τού-
των πέντε ὄντων οὔδεις ὑπέμεινε τὸν ἀγῶνα ἄλλ' αὐτοὶ ὄχοντο
φεύγοντες ἐκ τῆς πόλεως, οὔτ' ἄλλοι πολλοὶ τῶν εἰσαγγελλομέ-
10 νων, ἄλλ' ἦν σπάνιον ἰδεῖν ἀπ' εἰσαγγελίας τινὰ κρινόμενον ὑπα-
κούσαντα εἰς τὸ δικασήριον· οὕτως ὑπὲρ μεγάλων ἀδικημάτων καὶ
περιφανῶν αἱ εἰσαγγελίαι τότε ἦσαν· νυνὶ δὲ τὸ γιγνόμενον ἐν
τῇ πόλει πάνυ καταγέλασόν ἐστιν· Διογνίδης μὲν καὶ Ἀντίδαρος ὁ
μέτοικος εἰσαγγέλλονται ὥς πλέονος μισθοῦντες τὰς αὐλητριδας ἢ
15 (ῥσου) ὁ νόμος κελεύει, 'Αγασικλῆς δ' ὁ ἐκ Πειραιῶς ὅτι εἰς 'Αλι-
μουσίους ἐνεγράφη, Εὐξένιππος δ' ὑπὲρ τῶν ἐνυπνίων, ὧν φησιν
ἐορακέναι· ὧν οὐδεμία δήπου τῶν αἰτιῶν τούτων οὐδὲν κοινῶν εἶ
εἰσαγγελτικῷ νόμῳ.

Καίτοι, ὦ ἄνδρες δικασαί, ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀγώνων οὐ χρὴ τοὺς

δικαστὰς πρότερον τὰ καθ' ἕκαστα τῆς κατηγορίας ὑπομένειν ἀκούειν
 πρὶν (ἂν) αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἀντιγραφὴν ἐξε-
 τάσωσιν εἰ ἐστὶν ἐκ τῶν νόμων ἢ [μὴ] οὐ· μὰ Δί' οὐχ ὥσπερ ἐν
 τῇ κατηγορίᾳ Πολύευκτος ἔλεγεν οὐ φάσκων δεῖν τοὺς ἀπολογου-
 μένους ἰσχυρίζεσθαι τῷ εἰσαγγελτικῷ νόμῳ, ὃς κελεύει κατὰ τῶν 5
 ῥητόρων αὐτῶν τὰς εἰσαγγελίας εἶναι περὶ τοῦ λέγειν μὴ τὰ ἄριστα
 τῷ δήμῳ, οὐ κατὰ πάντων Ἀθηναίων· ἐγὼ δὲ οὔτε πρότερον οὐ-
 δενδὸς ἂν μνησθεῖην ἢ τούτου οὔτε πλείους ὁμαι δεῖν λόγους ποιεῖ-
 σθαι περὶ ἄλλου τινὸς ἢ ὅπως ἐν δημοκρατίᾳ κύριοι οἱ νόμοι ἔσονται
 καὶ αἱ εἰσαγγελίαι καὶ αἱ ἄλλαι κρίσεις κατὰ τοὺς νόμους εἰσίσαισι 10
 εἰς τὸ δικαστήριον· διὰ τοῦτο γὰρ ὑμεῖς ὑπὲρ ἀπάντων τῶν ἀδικημά-
 των, ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ πόλει, νόμους ἔθεσθε χωρὶς περὶ ἐκάστου αὐ-
 τῶν· ἀσεβεῖ τις περὶ τὰ ἱερά· γραφαί (εἰσιν) ἀσεβείας πρὸς τὸν
 βασιλέα. φαῦλός ἐστι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς· ὁ ἄρχων ἐπὶ τού-
 του κἀθίηται. παρὰ νόμῳ τις ἐν τῇ πόλει γράφει· θεσμοθετῶν συνέ- 15
 δρίον ἐστὶν. ἀπαγωγῆς ἄξια ποιεῖ· ἀρχὴ τῶν ἑνδεκα καθέστηκεν. τὸν
 αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀδικημάτων ἀπάντων καὶ νό-
 μους καὶ ἀρχὰς καὶ δικαστήρια τὰ προσήκοντα ἐκάστοις αὐτῶν ἀπέ-
 δοτε. ὑπὲρ τίνων οὖν ᾤεσθε δεῖν τὰς εἰσαγγελίας γίνεσθαι; τοῦτ'
 ἤδη καθ' ἕκαστον ἐν τῷ νόμῳ ἐγράψατε, ἵνα μὴ ἀγνοῇ μηδεὶς. 20
 Ἐάν τις, Φησί, τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων καταλύῃ. εἰκό-
 τως, ὧ ἄνδρες δικασταί, ἢ γὰρ τοιαύτη αἰτία οὐ παραδέχεται
 σκῆψιν οὐδεμίαν οὐδενὸς οὐδ' ὑπωμοσίαν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην αὐτὴν
 δεῖ εἶναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ. ἢ συνίη ποι ἐπὶ καταλύσει τοῦ
 δήμου ἢ ἐταιρικὸν συναγάγῃ ἢ εἰάν τις πόλιν τινὰ προ- 25
 δῶ ἢ καὺς ἢ πεζὴν ἢ ναυτικὴν στρατίαν ἢ ῥήτωρ ὦν μὴ
 λέγῃ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων χρήματα λαμβά-
 νων· τὰ μὲν ἄνω τοῦ νόμου κατὰ πάντων τῶν πολιτῶν ἐγράψαν-
 τες· ἐκ πάντων γὰρ καὶ τὰ δικάσματα ταῦτα γένοιτ' ἂν· τὸ δὲ τε-
 λευταῖον τοῦ νόμου κατ' αὐτῶν τῶν ῥητόρων, παρ' οἷς ἐστὶ καὶ τὸ 30
 γράφειν τὰ ψηφίσματα· ἐμαίνεσθε γὰρ ἂν εἰ ἄλλον τινὰ τρόπον
 τὸν νόμον τοῦτον ἔθεσθε ἢ οὕτως εἰ τὰς μὲν τιμὰς καὶ τὰς ὥφε-
 λείας ἐκ τοῦ λέγειν οἱ ῥήτορες καρποῦνται τοὺς δὲ κινδύνους ὑπὲρ
 αὐτῶν τοῖς ἰδιώταις ἀνεθήκατε. ἀλλ' ὅμως Πολύευκτος οὕτως ἐστὶν
 ἀνδρείος ὥς εἰσαγγελίαν διώκων οὐκ ἔφη δεῖν τοὺς Φεύγοντας τῷ 35
 εἰσαγγελτικῷ νόμῳ χρῆσθαι· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες κατηγοροὶ
 ὅταν ὦνται δεῖν ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ ὑφελεῖν τῶν Φευγόντων τὰς
 ἀπολογίας τοῦτο παρὰ κελεύονται τοῖς δικασταῖς μὴ ἐθέλειν ἀκούειν

τῶν ἀπολογουμένων, ἐάν τινες ἔξω τοῦ νόμου λέγωσιν ἀλλ' ἀπαν-
τᾶν πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ κελεύειν τὸν νόμον ἀναγιγνώσκειν· σὺ
δὲ τούναντίον τὴν εἰς τοὺς νόμους καταφυγὴν ἐκ τῆς ἀπολογίας
οἶε δεῖν ἀφελέσθαι Εὐξενίππου.

- 5 Καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ βοηθεῖν οὐδένα φῆς δεῖν αὐτῷ οὐδὲ συνα-
γορεύειν ἀλλὰ παρακελεύει τοῖς δικασταῖς μὴ ἐθέλειν ἀκούειν τῶν
ἀναβαινόντων. καίτοι τί τούτου ἐν τῇ πόλει βέλτιον ἢ δημοτικώ-
τερόν ἐστι πολλῶν καὶ ἄλλων καλῶν ὄντων ἢ ὅπταν τις ἰδιώτης εἰς
ἀγῶνα καὶ κίνδυνον καταστὰς μὴ δύνηται ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογεῖσθαι
10 τούτῳ τὸν βουλούμενον τῶν πολιτῶν ἐξεῖναι ἀναβάντα βοηθῆσαι καὶ
τοὺς δικαστὰς ὑπὲρ τοῦ πράγματος τὰ δίκαια διδάσκει· Ἀλλὰ, νῆ
Δία, αὐτὸς ταιούτῳ πράγματι οὐ κέχρησαι ἀλλ' ὅτ' ἔφευγες τὸν
ἀγῶνα ὑπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ Οἴου δέκα μὲν συνηγόρους ἐκ τῆς
Αἰγυπιοῦ Φυλῆς ἤτησω, ὧν καὶ ἐγὼ εἰς ἣν αἰρεθείς ὑπὸ σοῦ, ἐκ
15 δὲ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἐκάλεις ἐπὶ τὸ δικαστήριον τοὺς βοηθήσον-
τάς σοι. καὶ τὰ μὲν ἄλλα τί δεῖ λέγειν; αὐτῷ δὲ τούτῳ τῷ ἀγῶνι
πῶς κέχρησαι; οὐ κατηγορήσας ὅποσα ἐβούλου; οὐ Λυκοῦργον ἐκά-
λεις συγκατηγορήσοντα οὔτε τῷ λέγειν οὐδενὸς τῶν ἐν τῇ πόλει
καταδεέστερον ὄντα παρὰ τούτοις τε μέτριον καὶ ἐπιεικῆ δοκοῦντα
20 εἶναι; εἴτα σοὶ μὲν ἔξеси καὶ φεύγοντι τοὺς βοηθήσαντας καλεῖν
καὶ διώκοντι τοὺς συγκατηγορούς ἀναβιβάσασθαι, ὃς οὐ μόνον ὑπὲρ
σεαυτοῦ δύνασαι εἰπεῖν ἀλλὰ καὶ ὅλη (τῇ) πόλει πράγματα παρέ-
χειν ἱκανὸς εἶ. Εὐξενίππῳ δ' ὅτι ἰδιώτης ἐστὶ καὶ πρεσβύτερος οὐδὲ
τοὺς φίλους καὶ τοὺς οἰκείους ἐξέσαι βοηθεῖν, εἰ δὲ μὴ, διαβληθή-
25 σονται ὑπὸ σοῦ.

- Νῆ Δία, τὰ γὰρ πεπραγμένα αὐτῷ δεινὰ ἐστὶ καὶ ἄξια θανά-
του, ὥς σὺ λέγεις ἐν τῇ κατηγορίᾳ. σκέψασθε δὴ, ὧ ἄνδρες δικα-
σαι, καθ' ἐν ἑκάστων αὐτῶν ἐξετάζοντες. ὁ δῆμος προσέταξεν Εὐξε-
νίππῳ τρίτῳ αὐτῷ ἐγκατακλινῆναι εἰς τὸ ἱερόν, οὗτος δὲ κοιμηθείς
30 ἐνύπνιον φησιν ἰδεῖν, ὃ τῷ δήμῳ ἀπαγγεῖλαι. τοῦτ' εἰ μὲν ὑπε-
λάμβανες ἀληθὲς εἶναι καὶ ὃ εἶδεν ἐν τῷ ὕπνῳ τοῦτ' αὐτὸν ἀπαγ-
γεῖλαι πρὸς τὸν δῆμον, τί καὶ ἀδικεῖ, ἃ ὁ θεὸς αὐτῷ προσέταττε
ταῦτ' ἐξαγγείλας πρὸς Ἀθηναίους; εἰ δὲ, ὥσπερ νυνὶ λέγεις, ἡγοῦ
αὐτὸν καταψεύσασθαι τοῦ θεοῦ καὶ χαριζόμενόν τισι μὴ τᾶληθῇ
35 ἀπηγγελκέναι τῷ δήμῳ οὐ ψήφισμα ἐχρῆν σε πρὸς τὸ ἐνύπνιον
γράφειν, ἀλλ', ὅπερ ὁ πρότερος ἐμοῦ λέγων εἶπεν, εἰς Δελφοὺς
πέμψαντα πυθέσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν ἀλήθειαν· σὺ δὲ τοῦτο μὲν
οὐκ ἐποίησας, ψήφισμα δ' αὐτοτελεὲς ἔγραψας κατὰ δυοῖν Φυλαῖν

οὐ μόνον ἀδικώτατον ἀλλὰ καὶ ἐναντίον αὐτὸ ἑαυτῷ· δι' ὅπερ ἥλως παρὰ νόμων, οὐ δὲ Εὐξένιππον.

Ἐξετάσωμεν δὲ περὶ αὐτοῦ τουτονὶ τὸν τρόπον. αἱ Φυλαὶ σύνδυο γενόμεναι τὰ ὅρη τὰ ἐν Ὀρωπῷ διείλοντο, τοῦ δήμου αὐταῖς δόντος. τοῦτο τὸ ὅρος ἔλαχον Ἀκαμαντὶς καὶ Ἱπποθωντὶς. ταύτας 5 τὰς Φυλάς ἔγραψας ἀποδοῦναι τὸ ὅρος τῷ Ἀμφιαράῳ καὶ τὴν τιμὴν ὣν ἀπέδοντο, ὥς πρότερον τοὺς ὀριστὰς τοὺς πεντήκοντα ἐξελόντας αὐτὸ τῷ θεῷ καὶ ἀφορίσαντας καὶ οὐ προσηκόντως τὰς δύο Φυλάς ἐχούσας τὸ ὅρος. μικρὸν δὲ διαλιπὼν ἐν ταύτῳ ψηφίσματι γράφεις τὰς ὀκτὼ Φυλάς πορίσαι ταῖν δυοῖν Φυλαῖν τὰ διάφορα καὶ 10 ἀποδοῦναι ὅπως ἂν μὴ ἐλαττωῦνται. καίτοι εἰ μὲν ἴδιον (ὅν) τῶν Φυλῶν ἀφῆρὼ τὸ ὅρος πῶς οὐκ ὀργῆς ἄξιος εἶ; εἰ δὲ μὴ προσηκόντως εἶχον αὐτὸ ἀλλὰ τοῦ θεοῦ ὅν, διὰ τί τὰς ἄλλας Φυλάς ἔγραφες αὐταῖς προσαποδιδόναι (τ)ἀργύριον; ἀγαπητὸν γὰρ ἦν αὐταῖς εἰ τὰ τοῦ θεοῦ ἀποδώσουσι καὶ μὴ προσαποτίσουσιν ἀργύριον. 15

Ταῦτ' ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐξεταζόμενα οὐκ ὀρθῶς ἐδόκει γεγράφθαι, ἀλλὰ κατεψηφίσαντό σου οἱ δικασαί. εἴτ' εἰ μὲν ἀπέφυγες τὴν γραφὴν οὐκ ἂν κατεψεύσατο οὗτος τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ δὲ συνέβη σοι ἁλῶναι Εὐξένιππον δεῖ ἀπολωλέναι· καὶ σοὶ μὲν τῷ τοιοῦτο ψήφισμα γράψαντι πέντε καὶ εἴκοσι δραχμῶν ἐτιμῆθῃ, τὸν δὲ κατα- 20 κλινέντα εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ δήμου κελεύσαντος μὴδ' ἐν τῇ Ἀττικῇ δεῖ ταφῆναι.

(Νὴ Δία,) δεινὰ γὰρ ἐποίησε περὶ τὴν φιλίαν ἐάσας Ὀλυμπιάδα ἀναθεῖναι εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Ὑγίειας· τοῦτο γὰρ ὑπολαμβάνεις ἐφόδιον σαυτῷ εἰς τὸν ἀγῶνα τὸ ἐκείνης ὄνομα παραφέρων 25 καὶ κολακείαν ψευδῇ κατηγορῶν Εὐξένιππου μῖσος καὶ ὀργὴν αὐτῷ συλλέξειν παρὰ τῶν δικαστῶν. δεῖ δὲ, ὡς βέλτιστε, μὴ ἐπὶ τῷ Ὀλυμπιάδος ὀνόματι καὶ τῷ Ἀλεξάνδρου τῶν πολιτῶν τινὰ ζητεῖν κακόν τι ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ὅταν ἐκείνοι πρὸς τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων ἐπιστέλλωσι μὴ τὰ δίκαια μὴδὲ τὰ προσήκοντα, τότε ἀναστάντα 30 ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀντιλέγειν καὶ πρὸς τοὺς ἵκοντας παρ' αὐτῶν δικαιολογεῖσθαι καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον πορεύεσθαι βοηθήσοντα τῇ πατρίδι. σὺ δ' ἐκεῖ μὲν οὐδεπώποτε ἀνέστης οὐδὲ λόγον περὶ αὐτῶν ἐποίησω, ἐνθάδε δὲ μισεῖς Ὀλυμπιάδα ἐπὶ τῷ ἀπολέσαι Εὐξένιππον καὶ Φῆς κόλακα αὐτὸν εἶναι ἐκείνης καὶ Μα- 35 κεδόνων· ὃν ἂν δείξῃς ἀφιγμένον πῶποτε εἰς Μακεδονίαν ἢ ἐκείνων τινὰ ὑποδεξάμενον εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν ἢ χρώμενον τῶν ἐκείθεν τινι ἢ ἐντυγχάνοντα ἢ λόγους οὐστινασοῦν ἢ ἐπ' ἐργαστηρίου

ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ἄλλοθι που περὶ τούτων τῶν πραγμάτων εἰρηκότας
καὶ μὴ κοσμίως καὶ μετρίως τὰ αὐτοῦ πράττοντα ὥσπερ εἴ τις
καὶ ἄλλος τῶν πολιτῶν, χρησάσθων αὐτῷ οἱ δικασαὶ ὅτι βούλονται.
εἰ γὰρ ταῦτ' ἦν ἀληθῆ ἃ κατηγορεῖς οὐκ ἂν σὺ μόνος ἦδεις ἀλλὰ
5 καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων
ὅσοι τι ὑπὲρ ἐκείνων ἢ λέγουσιν ἢ πράττουσιν, οὐ μόνον οὗτοι ἀλλὰ
καὶ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἴσασι καὶ τὰ παιδία τὰ ἐκ τῶν διδασκα-
λείων καὶ τῶν ρητόρων τοὺς παρ' ἐκείνων μισθαρνοῦντας καὶ τῶν
ἄλλων τοὺς ξενίζοντας τοὺς ἐκείθεν ἥκοντας καὶ ὑποδεχομένους καὶ
10 εἰς τὰς ὁδοὺς ὑπαντῶντας, ὅταν προΐωσι· καὶ οὐδαμοῦ ὄψει οὐδὲ
παρ' ἐνὶ τούτων Εὐξενίππον καταριθμούμενον. σὺ δ' ἐκείνων μὲν
οὐδένα κρίνεις οὐδ' εἰς ἀγῶνα καθίστης, οὓς πάντες ἴσασι ταῦτα
πράττοντας, [κατ'] Εὐξενίππου δὲ κολακείαν κατηγορεῖς, οὗ ὁ βίος
τὴν αἰτίαν οὐ παραδέχεται. καίτοι, εἰ νοῦν εἶχες, περὶ γε τῆς
15 Φιάλης τῆς ἀνατεθείσης οὗτ' ἂν Εὐξενίππον ἦτιῷ οὗτ' ἂν ἄλλον
λόγον οὐδένα ἐνταῦθα ἐποιήσω. οὐ γὰρ ἀρμόττει. διὰ τί; καὶ μου
τὸν λόγον, ὃ ἄνδρες δικασαί, ἀκούσατε ὃν μέλλω λέγειν.

Τμῖν Ὀλυμπιάς ἐγκλήματα πεποιήται περὶ τὰ ἐν Δαδῶνῃ οὐ
δικαία, ὡς ἐγὼ δις ἤδη ἐν τῷ δήμῳ ἐναντίον ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων
20 Ἀθηναίων πρὸς τοὺς ἥκοντας παρ' αὐτῆς ἐξήλεγεα [οὐ προσήκοντα
αὐτὴν ἐγκλήματα τῇ πόλει ἐγκαλοῦσαν]. ὑμῖν γὰρ ὁ Ζεὺς ὁ Δαδω-
ναῖος προσέταξεν ἐν τῇ μαντείᾳ τὸ ἄγαλμα τῆς Διώνης ἐπικοσμή-
σαι. καὶ ὑμεῖς πρόσωπόν τε κοσμησάμενοι ὡς οἶόν τε κάλλιστον καὶ
τάλλα πάντα τὰκόλουθα καὶ κόσμον πολὺν καὶ πολυτελεῆ τῇ θεῷ
25 παρασκευάσαντες καὶ θεωρίαν καὶ θυσίαν πολλῶν χρημάτων ἀπο-
σεΐλαντες ἐπεκοσμήσατε τὸ ἔδος τῆς Διώνης ἀξίως καὶ ὑμῶν αὐτῶν
καὶ τῆς θεοῦ. ὑπὲρ τούτων ὑμῖν τὰ ἐγκλήματα ἦλθε παρ' Ὀλυμ-
πιάδος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὡς ἡ χώρα εἶη [ἡ Μολοσσία] αὐτῆς, ἐν
ἧ τὸ ἱερόν ἐστιν. οὐκ οὐν προσήκειν ἡμᾶς τῶν ἐκεῖ οὐδὲ ἐν κινεῖν.
30 ἐὰν μὲν τοίνυν τὰ περὶ τὴν Φιάλην γεγονότα ἐν ἀδικήματι ψηφί-
σῃσθε εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν καταγινώσκουμεν ὡς τὰ ἐκεῖ
οὐκ ὀρθῶς ἐπράξαμεν, ἐὰν δ' ἐπὶ τοῦ γεγενημένου ἐῷμεν τὰς τραγω-
δίας αὐτῆς καὶ τὰς κατηγορίας ἀΦηρηκότες ἐσόμεθα. οὐ γὰρ δήπου
Ὀλυμπιάδι μὲν τὰ Ἀθήνησιν ἱερὰ ἐπικοσμεῖν ἔξεστιν, ἡμῖν δὲ τὰ
35 ἐν Δαδῶνῃ οὐκ ἔξεστι, καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ προσταξάντος.

Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὦ Πολύευκτε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅθεν κατηγορίαν
οὐκ ἂν ποιήσαιο. καίτοι σε ἐχρῆν, εἴπερ προήρησαι πολитеύεσθαι,
καὶ νῆ Δία καὶ δύνασαι, μὴ τοὺς ἰδιώτας κρίνειν μᾶλ' εἰς τούτους

νεανιεύεσθαι, ἀλλὰ τῶν ρητόρων ἐάν τις ἀδικῇ τοῦτον κρίνειν (ἢ) στρατηγὸς ἐάν τις μὴ τὰ δίκαια πράττῃ τοῦτου εἰσαγγέλλειν· παρὰ γὰρ τοῦτοις ἐστὶ καὶ τὸ δύνασθαι βλάπτειν τὴν πόλιν, ὅσοι ἂν αὐτῶν προαιρῶνται, οὐ παρ' Εὐξενίππῳ οὐδὲ τῶν δικαστῶν τούτων οὐδενί· καὶ οὐ σὲ μὲν οὕτως οἶμαι δεῖν πράττειν, αὐτὸς δὲ ἄλλον 5
τινὰ τρόπον τῇ πολιτείᾳ κέχρημαι, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ἰδιώτην οὐδένα πώποτε ἐν τῷ βίῳ ἔκρινα, ἥδη δὲ τισι καθ' ὅσον ἐδυνάμην ἐβοήθησα. τίνας οὖν κέκρικα [καὶ εἰς ἀγῶνα καθέσκακα]; Ἀριστοφῶντα τὸν Ἀζηνιέα, ὃς ἰσχυρότατος ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγέννηται· καὶ οὗτος ἐν τούτῳ τῷ δικαστηρίῳ παρὰ δύο ψήφους ἀπέφυγε· Διοπεΐθην τὸν 10
Σφῆττιον, ὃς δεινότατος δοκεῖ εἶναι τῶν ἐν τῇ πόλει· Φιλοκράτη τὸν Ἀγνούσιον, ὃς θρασυτάτα καὶ ἀσελγέστατα τῇ πολιτείᾳ κέχρηται· τοῦτον εἰσαγγείλας ἐγὼ ὑπὲρ ὧν Φιλίππῳ ὑπηρετῇ κατὰ τῆς πόλεως εἶλον ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ τὴν εἰσαγγελίαν ἔγραψα δικαίαν καὶ ὥσπερ ὁ νόμος κελεύει, ῥήτορα ὄντα λέγειν μὴ τὰ ἄριστα 15
τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων χρήματα λαμβάνοντα καὶ δωρεὰς παρὰ τῶν τάναντία πραττόντων τῷ δήμῳ· καὶ οὐδ' οὕτως ἀπέχρησέ μοι τὴν εἰσαγγελίαν δοῦναι, ἀλλ' ὑποκάτω παρέγραψα· τὰ δ' εἶπεν οὐ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ χρήματα λαβόν, εἶτα τὸ ψήφισμα αὐτοῦ ὑπέγραψα· καὶ πάλιν· τὰ δὲ εἶπεν οὐ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ 20
χρήματα λαβόν· καὶ τὸ ψήφισμα παρέγραψον· καὶ ἔστι μοι πεντάκις ἢ ἑξάκις τοῦτο γεγραμμένον· δίκαιον γὰρ ᾧ μὴν δεῖν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν κρίσιν ποιῆσαι· σὺ δ' ἂ μὲν εἰπῇν Εὐξενίππον Φῆς οὐ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ οὐκ εἶχες γράψαι εἰς τὴν εἰσαγγελίαν ἰδιώτην δ' ὄντα κρίνεις ἐν τῇ τοῦ ῥήτορος τάξει. μικρὰ δὲ περὶ τῆς ἀν- 25
τιγραφῆς εἰπὼν ἑτέρας αἰτίας καὶ διαβολὰς ἡκεις φέρων κατ' αὐτοῦ, λέγων ὡς Φιλοκλεῖ τὴν θυγατέρα ἐδίδου καὶ Δημοτίωνος δίκαιαν ἔλαβε καὶ ἄλλας τοιαύτας κατηγορίας, ἵν' ἐὰν μὲν ἀφήμενοι τῆς εἰσαγγελίας περὶ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος κατηγορηθέντων ἀπολογῶνται, ἀπαντῶσιν αὐτοῖς οἱ δικασταί· τί ταῦθ' ἡμῖν λέ- 30
γετε; ἐὰν δὲ μηδένα λόγον περὶ αὐτῶν ποιῶνται, ὁ ἀγὼν αὐτοῖς χείρων γίγνεται· τῶν γὰρ κατηγορηθέντων τὸ μὴ λαβὼν ἀπολογίαν ὑπὸ τῇ ὀργῇ τῶν δικαστῶν καταλείπεται. καὶ τὸ πάντων δεινότατον τῶν ἐν τῷ λόγῳ λεγομένων ὑπὸ σοῦ, ὃ σὺ ᾧου λαυθάνειν ὧν ἔνεκα λέγεις οὐ λαυθάνων, ὅποτε παραφθέγγοιο ἐν τῷ λόγῳ 35
πολλάκις, ὡς πλούσιός ἐστιν Εὐξενίππος, καὶ πάλιν διαλιπὼν ὡς οὐκ ἐκ δικαίου πολλὴν οὐσίαν συνείλεκται· ἂ εἰς μὲν τὸν ἀγῶνα τοῦτον οὐδὲν δήπου ἐστὶν εἶτε πολλὰ οὗτος κέκτηται εἶτε ὀλίγα,

τοῦ δὲ λέγοντος κακοήθεια καὶ ὑπόληψις εἰς τοὺς δικασὰς οὐ δικαία ,
ὡς ἄλλοι που οὗτοι τὴν γνώμην ἂν σχοίησαν ἢ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ
πράγματος καὶ πότερον ἀδικεῖ ὑμᾶς ὁ κρινόμενος ἢ οὐ.

- Κακῶς ἐμοὶ δοκεῖς εἰδέναι, ὦ Πολύευκτε **, καίτοι ταῦτά γ' ἴσασι
5 πάντες ὅτι οὔτε δῆμός ἐστιν οὐδεὶς ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὔτε μόναρχος
οὗτ' ἔθνος μεγαλοψυχότερον τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, τοὺς δὲ συ-
κοφαντούμενους τῶν πολιτῶν ὑπό τινων ἢ καθ' ἓνα ἢ ἄθρους οὐ
προίεται ἀλλὰ βοηθεῖ. καὶ πρῶτον μὲν Τίσιδος τοῦ Ἀγρυλλῆθεν ἀπο-
γράφαντος τὴν Εὐθυκράτους οὐσίαν ὡς δημοσίαν οὔσαν, ἢ πλεόνων
10 ἢ ἐξήκοντα ταλάντων ἦν, καὶ μετ' ἐκείνην πάλιν ὑπισχνουμένου
τὴν Φιλίππου καὶ Ναυσικλέους ἀπογράψειν καὶ λέγοντος ὡς ἐξ
ἀναπογράφων μετὰλλων πεπλουτήκασι, τοσοῦτον οὗτοι ἀπέλιπον
προσίσσθαι τινα τοιοῦτον λόγον ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ὥς τε τὸν
ἐγχειρήσαντα συκοφαντεῖν αὐτοὺς εὐθύς ἠτίμωσαν, τὸ πέμπτον
15 μέρος τῶν ψήφων οὐ μεταδόντες· τοῦτο δ', εἰ βούλει, τὸ πρῆν
ὑπὸ τῶν δικασῶν πραχθὲν τοῦ ἐξελθόντος μηνὸς πῶς οὐ μεγάλου
ἐπαίνου ἄξιόν ἐστι; Φήναντος γὰρ Λυσάνδρου τὸ Ἐπικράτους μέ-
ταλλον τοῦ Παλληνέως ἐντὸς τῶν μέτρων τετμημένον, ὃ εἰργάζετο
μὲν ἤδη τρί' ἔτη, μετεῖχον δ' αὐτοῦ οἱ πλουσιώτατοι σχεδὸν τι τῶν
20 ἐν τῇ πόλει, ὃ δὲ Λύσανδρος ὑπισχνεῖτο τριακόσια τάλαντα εἰσπρά-
ξειν τῇ πόλει, τοσαῦτα γὰρ εἰληφέναι αὐτοὺς ἐκ τοῦ μετάλλου.
ἀλλ' ὅμως οἱ δικασαὶ οὐ πρὸς τὰς τοῦ κατηγοροῦ ὑποσχέσεις ἀπο-
βλέποντες ἀλλὰ πρὸς τὸ δίκαιον, ἔγνωσαν ἴδιον εἶναι τὸ μέταλλον
καὶ τῇ αὐτῇ ψήφῳ τὰς τε οὐσίας αὐτῶν ἐν ἀσφαλεῖ κατέστησαν καὶ
25 τὴν ὑπόλοιπον ἐργασίαν τοῦ μετάλλου ἐβεβαίωσαν. τοιγαροῦν αἱ
καινοτομίαι (αἱ) πρότερον ἐκλελειμμέναι διὰ τὸν φόβον νῦν ἐνεργοί
(εἰσι) καὶ τῆς πόλεως αἱ πρόσοδοι αἱ ἐκεῖθεν πάλιν αὖξονται, ἃς
ἐλυμῆναντό τινες τῶν ρητόρων ἐξαπατήσαντες τὸν δῆμον καὶ δασμο-
λογήσαντες τοὺς ἔχοντας. ἐστὶ γὰρ, ὦ ἄνδρες δικασαὶ, οὐχ οὗτος
30 ἄριστος πολίτης, ὅστις μικρὰ δοὺς πλείω βλάπτει τὰ κοινὰ οὐδ' ὅστις
εἰς τὸ παραχρῆμα ἐξ ἀδίκου πορίσας κατέλυσε τῆς πόλεως τὴν ἐκ
δικαίου πρόσodon, ἀλλ' ὅτῃ μέλει καὶ τῶν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον
ὠφελίμων τῇ πόλει καὶ τῆς ὁμονοίας τῶν πολιτῶν καὶ τῆς δόξης
τῆς ὑμετέρας· ὧν ἔνιοι οὐ φροντίζουσιν ἀλλὰ τῶν ἐργαζομένων
35 ἀφαιρούμενοι πόρους φασὶ τούτους πορίζειν ἀπορίαν ἐν τῇ πόλει πα-
ρασκευάζοντες· ὅταν γὰρ ἢ φοβερὸν τὸ κτᾶσθαι καὶ φεῖδσθαι, τίς
βουλήσεται κινδυνεύειν;

Τούτους μὲν οὖν ἴσως οὐ ῥᾶδίον ἐστὶ κωλύσαι ταῦτα πράττειν,

Ὑμεῖς δὲ, ὧ ἄνδρες δικασαί, ὥσπερ καὶ ἄλλους πολλοὺς σεσώκατε τῶν πολιτῶν ἀδίκως εἰς ἀγῶνας καταστάντας οὕτω καὶ Εὐξενίπῳ βοηθήσατε καὶ μὴ περιίδητε αὐτὸν ἐπὶ πράγματι οὐδενὸς ἀξίῳ καὶ εἰσαγγελίᾳ τοιαύτῃ, ἥ οὐ μόνον οὐκ ἔνοχός ἐστιν ἀλλὰ καὶ αὐτὴ παρὰ τοὺς νόμους ἐστὶν εἰσηγγελμένη καὶ πρὸς τούτοις ὑπ' αὐτοῦ ὁ τοῦ κατηγοροῦ τρόπος τινὰ ἀπολελυμένη· εἰσήγγελε γὰρ αὐτὸν Πολύευκτος λέγειν μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων χρήματα λαμβάνοντα καὶ δωρεὰς παρὰ τῶν τάναντία πραττόντων τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων· εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν τῆς πόλεως τινὰς ἡτῆϊστο εἶναι, παρ' ὧν τὰ δῶρα εἰληφότα Εὐξενίππον συναγωνίζεσθαι αὐτοῖς, ἣν 10 ἂν αὐτῷ εἰπεῖν ὅτι ἐπειδὴ ἐκείνους οὐκ ἔστι τιμωρήσασθαι, δεῖ τοὺς ἐνθάδε αὐτοῖς ὑπηρετοῦντας δίκην δοῦναι. νῦν δὲ Ἀθηναίους Φησὶν εἶναι παρ' ὧν τὰς δωρεὰς εἰληφέναι αὐτόν. εἴτα σὺ ἔχων ἐν τῇ πόλει τοὺς ὑπεναντία πράττοντας τῷ δήμῳ οὐ τιμωρεῖ ἀλλ' Εὐξενίπῳ πράγματα παρέχεις;

15

Βραχὺ δ' ἔτι εἰπὼν περὶ τῆς ψήφου ἧς ὑμεῖς μέλλετε φέρειν καταβήσομαι. ὅταν γὰρ μέλλητε, ὧ ἄνδρες δικασαί, διαψηφίζεσθαι, κελεύετε ὑμῖν τὸν γραμματέα ὑπαναγνῶναι τὴν τε εἰσαγγελίαν καὶ τὸν νόμον τὸν εἰσαγγελτικὸν καὶ τὸν ὅρκον τὸν ἡλιασικόν, καὶ τοὺς μὲν λόγους ἀπάντων ἡμῶν ἀφέλετε, ἐκ δὲ τῆς εἰσαγγελίας 20 καὶ τῶν νόμων σκεψάμενοι ὃ τι ἂν ὑμῖν δοκῇ δίκαιον καὶ εὖορκον εἶναι τοῦτο ψηφίσασθε.

Ἐγὼ μὲν οὖν σοι, Εὐξενίππε, βεβοήθηκα ὅσα εἶχον. λοιπὸν δ' ἐστὶ δεῖσθαι τῶν δικασῶν καὶ τοὺς φίλους παρακαλεῖν καὶ τὰ παῖδιά ἀναβιβάζεσθαι.

25

Τπὲρ Εὐξενίππου
εἰσαγγελίας
ἀπολογία πρὸς Πολύευκτον.

Praeclarum Antiquitatis monumentum recens repertum in Aegypto et in Anglia editum propero cum omnibus philologis nostratibus communicare. Arabes quidam τυμβωρύχοι, quum in superiore Aegypto sepulcra vetustissima perscrutarentur, reperiunt volumen papyraceum, quo orationes Hyperidis contine-

bantur tres: κατὰ Δημοσθένους, ὑπὲρ Λυκόφρονος et ὑπὲρ Εὐξενίππου. Lucro intenti librum discerpunt ac partes frustatim harum rerum curiosis venditant. Sic pars eiusdem voluminis in HARRISH manus, pars in ARDENII pervenit. Utriusque viri nobilissimi cura prospectum est ut quidquid de lacero ac mutilato codice superesset in patriam ad eruditos viros perferretur, quorum opera et studio ederetur in lucem. Viro doctissimo BABINGTON Cantabrigiensi contigit esse tam felici ut ea provincia ei mandaretur. Is summa fide et industria perdifficile negotium ad exitum perduxit. Intentissima cura quidquid legi potuit expedit, lacunas non mediocri acumine supplevit, commentarium utilem addidit, verbo editoris principis officio egregie functus est. Idem ultro eruditorum studia excitavit, ut si quid se fugisset, aliorum ingenio et doctrina ad HYPERIDEM suum restituendum et illustrandum conferretur. Itaque ipse SCHNEIDWINUM Goettingensem in hanc laudis societatem vocavit. SCHNEIDWINUS complura recte restituit et feliciter correxit HYPERIDEMQUE ita edidit et parabilem fecit ut philologi omnes ei prodesse possimus. Ego nunc hoc maxime ago, ut qui in *Hollandia* nostra *Graecas* Litteras amant, omnes novum hoc ἔρμαιον legere possint, deinde si quid opis afferre male mulcato oratori *Attico* tumultuaria hac opera potui paucissimis adscripsi. Delegi orationem unam, quae propemodum integra superest et lectu dignissima est, ὑπὲρ Εὐξενίππου, nam lacerae laciniae orationis κατὰ Δημοσθένους, ne dicam dolo, sunt perexigui pretii et vix digna in quibus ingenium experiaris. Quam vellem BABINGTON abstinuisset manus potius quam nobis haec male *Graeca* et ἀδιανόγητα apposuisset (fragm. 16): Ἀλλὰ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι αἰσχρὸν εἶναι εἰ ἀνακοινοῦτε τὸ πρᾶγμα Φιλοξένῳ Φάσκουσι· καλῶς· ἀλλ' ἐχρῆν τὸν Ἀρπαλὸν ἤκοντα εἰς τὴν πόλιν, τῶν δὲ ταλάντων οὐδεμίαν ἐν τῷ δήμῳ δόντα ἀπόφασιν παρακροῦειν; οὐ καὶ ἀδείας τυχεῖν ἐπέτρεψας; τίνος ἕνεκα ἔλαβες ἀπόφασιν; sunt haec *Italicis* philologis quam *Anglis* digniora et nimis saepe sic peccavit.

Eadem fere ratio est orationis ὑπὲρ Λυκόφρονος, cuius exigua pars iucunde legi potest, in caeteris οὐδὲν ὑγιές. Contra defensio EUXENIPPI in papyraceo libro propemodum integra et illaesa exstat, ubicumque temporis et hominum iniuriae aliquid fecere

detrimenti, certa et evidens emendatio sarcivit damnum, in qua re pleraque BABINGTONI industria effecit, reliqua propemodum omnia exhaustit SCHNEIDEWINI acumen, ut unus tantum in oratione sit locus incertis et infelicibus coniecturis vexatus, p. 516, 4. Multum tamen abest, ut ipsa oratoris manus in vetusto libro appareat et quemadmodum incertissimum est quae sit codicis aetas et hariolantur qui apud SCHNEIDEWINUM in Praef. p. viii. *bis mille annos ei tribuunt*, sic satis constat SCHNEIDEWINUM fuisse rationem quum scriberet ibid. *codex ipse verba paene talia custodivisse videtur, qualia de Hyperidis manu exierant*. In aetate monumentorum huiusmodi definienda valet Archimedeum illud: *δός μοι ποῦ εἶναι*, nam nihil dum satis est certum ac stabile in quo firmiter consistere possis. Si pervetus liber est, novo argumento erit quam iustae sint querelae STRABONIS lib. XIII. p. 609. CAS. τὴν Ἀπελλιῶντος βιβλιοθήκην διεχειρίσαντο βιβλιοπῶλαι τινες γραφεῦσι φαύλοις χρώμενοι καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πῶσιν γραφομένων βιβλίων καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Itaque fieri potest, ut bis mille annorum sit liber et certum est a librario illitterato et alius res agente negligenter admodum et mendose esse descriptum. Quam imperitus fuerit litterarum ostendunt vitia scripturae huiusmodi: *τριαέτηι, πλειωι, εγωι, δημωι, ητησωι, εποιησωι, πεντηκοντα, ορηι, πολυτεληι* atque adeo *βασιλειαι, δικασηριαι; δηι*: quod pro *ι* producto *ει* subinde dedit pervulgatum est vitium antiquiorum, *μείκτρα, εκρεινα; ετειμήθη; μειςεις, αφειγμένον, καταγείνωσκομεν, τειμῶρη* (pro *τιμωρεῖ*), *βελτειον*, sed idem *καταλιπέται* scribit, *εκλελιμμεναι, συνιλεχεται, ισαγγελιας, διοπιθη*, sed *αδικεια*: *υγειας* et *επεικη, επεικεια* et *ηργαζετο* ex plebeio sermone irrepserunt, quemadmodum imperativi forma *χρησάσθωσαν* et *δειξάτωσαν* et perfecti *καθέσακα* e Macedonica dialecto: alios errores incuria fudit: *εισισασιν* (pro *είσίσασιν*), *λογουσο, αποτισισουσι, αυζονται*, alias res agens τὰ *δικαία ἀναβιβάζεσθαι* posuit pro τὰ *παίδια*. Haec omnia contemni possunt, nisi quod homines docti nonnulla ex his pro genuinis solent habere et cupide recipere et obtrudere Atticis reverentia veterum membranarum aut, ut in nostro, *fide monumenti bis mille annorum*. BABINGTON et SCHNEIDEWIN multa ex his aequissimo animo tulerunt et commendarunt adeo pro-

ductis testibus sed levibus et futilibus, in quos convenit quod candidi animi librarius in codice Regio Parisino 2498 (apud MONTFAUCON in *Palaeogr. Graeca* p. 304) ultro de se fatetur:

οἶδα μὲν οἶδα σφαλμάτων πολλῶν γέμον
 ὃ χερσὶν αὐτὸς πυξίον ἐγεγράφευ,
 ἀλλ' ἔσε μοι μέτριοι, καὶ γὰρ οὐκ ἔχω
 τὴν τεχνικὴν σύμμαχον ὀρθογραφίαν.

Itaque noster, qui *συνσχευάζειν*, *ἐνκαλεῖν*, *συνλέγειν*, *ἐγδίδασθαι*, *ἀνέγδοτος* scribit, veniam facile impetrabit sed non ut non corruptisse *Graecam* scripturam videatur. At haec quidem nugatoria vitia sunt, quae legentem offendere possunt, impedire et morari non possunt. Sed multo graviora passim peccavit, quos locos ordine percurram. Pag. 310, 13. *Διογενίδης* non est *Graecum* sed *Διογενεῖδης*, ut *Ἀντιγενεῖδης* non *Ἀντιγενίδης*. Cf. *ANAXANDRIDEM* ap. *ATHEN.* IV. p. 131. *Αὐλεῖν δ' αὐτοῖς Ἀντιγενεῖδαν*. Vs. 15 requiro ἢ (ῥσου) ὃ νόμος κελεύει, tum *Πειραιῶς* pro *Πειραιέως* reposui. *Attici* non utuntur his formis nisi contractis, librariis aliter visum. Et formis in — *αιύς* quidem etiam caeteri *Graeci* semper utebantur contractis, quod antiquae corruptelae demonstrant, de quo genere nunc quidem pauca expromam exempla propediem plura daturus. Recte *MEENEIUS STRABON* IX. p. 398 reddidit *εἶτα Θοραιεῖς* pro *εἶθ' ὁρεῖς* (*Vindic. Strabon.* p. 134), male idem in vicinia *Θορέας* mutavit in *Θοραιέας*, in veteri mendo latet *Θοραιᾶς*. In *DIOGENE LAERT.* VI. 4. 1. τοῦτον Δημήτριος ὁ Μάγνης Ἀσυπαλαιέα φησί. Codd. omnes Ἀσυπαλέα, unde eruendum Ἀσυπαλαιᾶ. Insigne exemplum est apud *DION. SICUL.* XV. 50. καταλάβετο τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἑστιάεων, Codd. ἀκτιαίων, pervetus mendum pro *αιστιαίων*, *εστιαίων*, id est Ἑστιάων. Apud *Atticos* quaecunque vocalis vel diphthongus praecedit terminationem in — *εύς* crasis est perpetua, si exceperis unum *Ἀλιεύς*. Itaque *Παιανιέα*, ut hoc utar, *Atticis* auribus erat inauditum, dicebant *Παιανιᾶ*. Librarii *Alexandrini* has formas iam olim corruerunt. Itaque iam *DIDYMUS* apud *ARISTARCHUM* in *Clesiphontica* §. 51. p. 60 ἐγράψατο εἰς Ἀρειον πάγον *Δημομέλη τὸν Παιανιέα* annotavit: γραπτέον Παιανιᾶ χωρὶς τοῦ ε, vid. *HARPOCRAT.* v. *Παιανιεῖς*, ubi *BEKKERUS* alias res agens edidit *Παιανέα* χωρὶς τοῦ ι. Eadem labes optimum quemque

scriptorem *Atticum* infecit, Apud *Tarsynum* *nēmion* patienter retinent formas *Πλαταιέας*, *Μηλιέας*, *Πυθαγόας* II. 76. V. 51. VI 53., similes passim. Vetus mendum I. 107. ἐς δωριὰς servavit *Δωριέας*. Satis constat formas resolutas deberi scribis et *Atticorum* locos esse extendendos omnes ad hanc normam, quam et alii *Grammatici* prodiderunt et *Harrocraton* v. *Ἀγνιάς*. Eiusdem generis est quod continuo in papyro legitur *ἐαιρακέναι*. *Ἀθηνιέσδες* *ἑορακέναι* diobant, ut *ἐαλωκέναι* secunda correpta, quae productur in *ἐάλων*, ut in *ἐώρων*. Ne metrum quidem librariorum ab eo errore retinet. Vs. 7. ὦν οὐδεμία δῆπου τῶν αἰτιῶν τοῦτων: quis sic loquitur aut locutus unquam est? Aliena admovent *Schreibswyn*. Remedium quaerendum est, nam aliquid monstri hic ali certum est.

Pag. 311, 3. BS. εἰ ἐστὶ ἐκ τῶν νόμων ἢ μή. οὐ μὰ Δία οὐχ ὥσπερ κτέ. Voculam οὐ, quam priora requirunt, posteriora respuunt. Expunge μή et habebis *Hyperides* manum: — ἢ οὐ. μὰ Δί', οὐχ ὥσπερ κτέ. Contrario errore scriba dedit p. 311, 6. λέγειν μή οὐ τὰ ἄριστα, ubi οὐ expunxerunt BS.

Vs. 2. πρὶν αὐτὸ τὸ καφάλαμεν — ἐξετάσωσιν. Prorsus necessarium est, quod S. coniecit: πρὶν ἂν αὐτό. Abutuntur codicum auctoritate nec multos codices tractarant qui librariorum fidem in talibus implorant, ut Graecitati vim afferant.

Vs. 8. ποιεῖσθαι, quod debetur socordiae scribarum, in ποιῆσθαι reflexi; ποῖν ac similia, quamquam in libris sexcenties occurrunt, nihilo meliora sunt quam τοῦτος, δειλότες. Παιραῖς, nam hoc quoque constanter mediam corripit.

Vs. 13. γραφαὶ β. πρεβιας: Litera φ notatur puncto, β expunctum est. Reposui quod in huiusmodi re tralaticium est: γραφαὶ εἰσιν ἀπρεβιας. Exemplum est vel apud ipsum *Hyperidem* pro *Lycophr.* p. 27, 17 *Sohn*. Compendia scripturae et siglae tam antiqua sunt, ut εἰσιν scriptum nota tachygraphica indoctum scribam fefellisse suspicet. Πρὸς et κατὰ notis scripta quam saepe et quam adum intereiderint propediem ostendam.

Vs. 19. ὑπὲρ τίνων οὖν οἴεσθαι δαίτ. τὰς εἰσαγγελλίας γίνεσθαι; optime haec haberent si adderetur: τοῦτ' ἤδη κατ' ἕκαστον ἐγὼ διδάξω, at sequitur: τοῦτ' ἤδη κατ' ἕκαστον ἐν τῷ νόμῳ ἐγράφηται, ut sententia ridicula et absurda exeat. Repone φεσθε et ratio con-

stabit. Simili modo scriba erravit p. 316, 15 ubi *πρωην* dedecrat, at ipse correxit *πρωην*.

Vs. 21. *ἐάν τις τὸν δῆμον καταλύσῃ*: Bonum factum quod librarius ipse in *καταλυση* punctum litterae σ addidit et sic expungendam esse ostendit. Non solent dare poenas οἱ καταλύσαντες τὸν δῆμον. Namque κρείττους ἤδη γίνονται τῆς παρὰ τῶν ἀδικουμένων τιμωρίας, ut ait LYCURGUS in *Leocrat.* §. 126 et tempora nostra testantur. Idem ioculare vitium obsidet LYSIAS locum nobilem de THERAMENE (in *Eralosth.* §. 78) *δικαίως μὲν ἐν δολιγαρχίᾳ δίκην δόντος* (ἤδη γὰρ αὐτὴν κατέλυσε), *δικαίως δ' ἂν ἐν δημοκρατίᾳ, δις γὰρ ὑμᾶς κατεδουλώσατο*. Neminem vidisse κατέλυε requiri! Contra in *Lexico Rhetorico*, quod Photiano Porsoni subiectum est, male SCHNEIDEWIN legebat: *ἢ ἐάν τις προδιδῶ χωρίον ἢ ναῦς ἢ πεζὴν στρατίαν*: nam hi quidem in iudicium adducebantur ἐπ' ἐξεργασμένοις, quare προδῶ scribendum. Cf. AESCHIN. in *Ctesiph.* §. 171. p. 78.

Vs. 24. *δεῖ εἶναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ*. BAKIUS: *εἰσιέναι εἰς τὸ δικαστήριον*.

Vs. 31. *ἐμαίνεσθε γὰρ ἂν εἰ ἄλλον τινὰ τρόπον τὸν νόμον τοῦτον ἔθεσθε ἢ οὕτως εἰ τὰς μὲν τιμὰς καὶ τὰς ὠφελείας ἐκ τοῦ λέγειν οἱ ῥήτορες καρποῦνται, τοὺς δὲ κινδύνους ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς ἰδιώταις ἀνεθήκατε*. Quicumque est, ut LONGINI verbis utar (in *Art. Rhetor.* p. 713. ALD. 561. WALZ.), *τετριμμένος τὰ ὄσα πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν σεμνῶν καὶ ἀρχαίων λόγων* facile sentiet hanc scabritiem orationis in nitido et facundo cive Attico ferri non posse. SCHNEIDEWINUS nescio quam παράταξιν veterum commemorat. Nemo nostrum tam negligenter et inepte scripsisset et HYPERIDEM credamus? Mihi quidem satis certum est compluscula verba post ἢ οὕτως vel ἢ οὕτως, quod in οὕτωςε facile potuit corrumpi, scribae socordia intercidissee. Praeterea κινδύνον ἀνατιθέναι τινί non facile credam Graecum esse.

Vs. 38. *μὴ ἐθέλειν ἀκούειν τῶν ἀπολογουμένων ἐάν τινες ἔξω τοῦ νόμου λέγωσιν*. Pro *τινες* si τι legeris nihil erit molestiae, si *τινες* servabitur, inepte dictum erit.

Pag. 312, 6. *παρακλευη* codex, *παρακλεύει* HYPERIDES et aequales dicebant, quae formae ubique revocandae.

Vs. 11. Suspiciosum est ὑπὲρ τοῦ πράγματος pro περί, et vi-

iosum sine controversia νή Δία — οὐ κέχρησαι pro μὰ Δία, leinde αὐτὸς τοιοῦτον πράγματι οὐ κέχρησαι non significat id quod locus postulat et sine exemplo dictum est.

Vs. 19. ἐπεικῇ quod S. librario invito obtrudit, nam ipse cor-
rexit errorem, eiusdem farinae est atque ὑγεία, ταμεῖον atque
alia, in quibus ιει concurrunt in lingua antiquiore. In versu
Menandreo apud HARPOCR. v. Κτησίῳ Διδῷ

ἔχοντα τὸ ταμεῖον οὐ κεκλεισμένον

scribae omnium codicum de more ταμεῖον dederunt; quid creda-
mus peccasse in oratione soluta?

Vs. 22. ὅλη πόλει: quod orator dicit Graece sonat ὅλη τῇ πό-
λει, quod restituendum.

Vs. 23. εἰ δὲ μὴ διαβληθήσονται ὑπὸ σοῦ νή Δία· τὰ γὰρ πε-
πραγμένα αὐτῷ δεινὰ καὶ θανάτου ἄξια: unusquisque statim ad-
monitus concedet haec esse distinguenda in hunc modum: δια-
βληθήσονται ὑπὸ σοῦ. Νή Δία, τὰ γὰρ πεπραγμένα κτέ. Eadem
forma dicendi oblitterata est p. 313, 23. μηδ' ἐν τῇ Ἀττικῇ δεῖ
ταφῆναι. δεινὰ γὰρ ἐποίησε. Supple: Νή Δία, δεινὰ γὰρ ἐποίησε,
cuius lectionis vestigia quaedam obscura exstant in scriptura
codicis negligenter correctae.

Vs. 29. ἐγκατακλιθῆναι: Athenienses non aliter dicebant quam
κατακλινῆναι et ἐγκατακλινῆναι, Alexandrini contra — κλιθῆναι
usurpabant. Itaque forma vetus oblitterari solet in *Atticorum*
monumentis, subrepat nova. In ARISTOPHANIS *Avibus* vs. 122.

ὥσπερ σισύραν ἐγκατακλινῆναι μαλθακῇν.

tandem ex uno codice, sed optimo *Ravennate*, receptum est a
DINDORFIO. Caeteri scripti et editi conspirant in ἐγκατακλιθῆναι.
Turpe est ad hunc diem scholion antiquum ad h. l. sic edi:
ἐγκατακλιθῆναι: οὕτως Ἀττικοί, ὥς ἐν Νεφέλαις· (694)
ἀλλὰ κατακλινεῖς δευρί. τὸ δὲ κλινθῆναι κοινόν. Lege: ἐγκα-
τακλινῆναι et τὸ δὲ κλιθῆναι κοινόν.

Vs. 31. τοῦτ' — ἀληθῆ εἶναι. Scriba sensit errorem, correxit
ἀληθές, non licuit per SCHN., qui comparavit Platonica: τοῦτο δο-
κεῖς μοι ἀληθῆ λέγειν, τοῦτο σκεπτέον εἰ ἀληθῆ λέγω, quae aut
vitiosa sunt aut aliena. Addit: » quid discriminis sit inter ἀλη-
θές λέγειν et ἀληθῆ τι λέγειν vel me tacente intelligitur." Ne-
que hercle intelligo neque haec omnino Graece dici posse arbi-
tror. Graecum est ἀληθῆ λέγεις et τοῦτ' ἀληθές λέγεις breviter

pro ἀληθές ἐς τοῦθ', ὃ λέγεις. Itaque ἀληθές restitui.

Pag. 313, 5. ἔλαχεν Ἀκαμαντὶς καὶ Ἰπποθωντὶς: Ne diligentissimo quidem et docto librario, nedum nostro tam imperito et negligenti, credi potest sic bene Graece dici pro ἔλαχον, quod reposui. Eodem modo nos librarii ludificantur in *Apologia* PLATONIS p. 36. A. εἰ μὴ ἀνέβη Ἄνυτος καὶ Μέλητος κατηγορήσου-τες ἐμοῦ, ubi ἀνέβησαν legendum esse apparet.

Vs. 10. τὰς ὁπὼν φυλὰς ποιῆσαι ταῖν δυοῖν φυλαῖν τὰ διάφορα: ποιῆσαι facilis sed non levis error est pro παρίσαι.

Vs. 11. εἰ μὲν ἴδιον τῶν φυλῶν ἄφῃροῦ τὸ ὄρος: ut Graeca oratio sit supplendum ἴδιον ὄν, nam sensus est: εἰ μὲν ἴδιον ἦν τῶν φυλῶν τὸ ὄρος, ὃ ἄφῃροῦ, continuo sequitur: εἰ δὲ μὴ προσ-ηκόντως εἶχον αὐτὰ ἀλλὰ τοῦ θεοῦ ὄν, ubi non tam proclivis erat error.

Vs. 14. προσαποδιδάναι ἀργύριον: excidit articulus et reponendum τὰργύριον. προσαποδιδάναι, quod est ex rarioribus, prorsus eodem modo ponitur apud DIPHILUM ΑΘΗΝΑΙΩΝ VI. p. 225.

ἔπειτ' ἐὰν τὰργύριον αὐτῷ καταβάλλης
ἐπράξαιτ' Αἰγυπτίην, ἣν δ' αὐτὸν δὲν
κέρματ' ἀποδοῦναι προσαπέδωκεν Ἀττικὰ
κατ' ἀμφότερα δὲ τὴν καταλλαγὴν ἔχει.

Vs. 20. κατακλιθέντα: ut supra ostendimus, Αἰλῖα forma restit-
tuenda est κατακλιμέντα.

Vs. 25. ὑπολαμβάνεις ἐφ' ὅδιον αὐτοῦ: multum dubito possitne Graece αὐτοῦ pro ἐμαυτοῦ et αὐαυτοῦ poni, quae pervulgata omnium opinio est magnam partem fulta locis vitiosis vel intricatioribus vel artificiosius compositis. Αὐτὰς αὐτὸν in secunda persona recte ponitur, vid. BAUCKE ad SOPH. Oed. Col. 853, sed ἐγὰθὴν ἐλπὶδα πρόβαλλ' αὐτοῦ vel οὐ μὲν οὖν αὐτὸν ἀπολείς ac similia librariis deberi in diem mihi sit certius. Quo plures verso Codices et Codicum scripturas, crescit mihi copia exemplorum unde liquido appareat quam sint scribae et Graeculi ad hoc genus vitii ἀνεπιφοροί. In ISOCRATIS Nicocle saepissime αὐ-
τοῦ servatum est, semel peccatur in §. 38. ἀ τοῖς αὐτοῦ παι-
σιν ἂν συμβουλευέσθαις τούτοις αὐτὰς ἐμμένειν ἄξιον, ubi αὐτοῦ
nom minus est necessarium quam in his ΧΕΝΟΡΡΗΤΗΣ Cyrop. VI.
3. 27. οὐ δὲ παρὰγγελλε ταῖς αὐτοῦ ἐφορᾶν ἐκείτω τοὺς κατ'
αὐτὸν. Quam vetus sit error locus noster arguit.

Pag. 314, 3. *χρησάσθων αὐτῷ οἱ δικασταὶ ὅ τι βούλονται*: HYPERIDUS neque in rep. neque verbis solebat *μακεδονίζειν*, itaque *χρησάσθων* scripserat, in cuius locum, ut sexcenties alibi, surrepsit novitia forma, cuius exempla quotquot apud veteres *Atticos* leguntur ad *constantem* consuetudinem antiqui sermonis sunt refingenda.

Vs. 6. *οὐ μόνον αὐτοί: αὐτοί sunt οἱ μακεδονίζοντες*, quod absurdum est. Emenda *οὔτοι*, *hi iudices*; caeterum impeditus hic locus est et inconcinnus, ut periisse nonnulla credam et male coaluisse scripturae reliquias.

Vs. 10. *ὑπαντῶντας ὅταν προσίωσιν*: at hoc quidem non facere humanum non est, nedum *Atticae elegantiae*. Corrige: *προτίωσιν*, quando in *publicum* prodeunt.

Vs. 13. *κατ' Εὐξενίππου δὲ κόλακίαν κατηγορεῖς*: quam constanter omnes ex ratione et usu Graecitatis omittunt praepositionem, hanc HYPERIDEM unum semel addidisse credemus? deinde pro *τὴν αἰτίαν* BAKIUS *ταύτην τὴν αἰτίαν* requirebat: et sanequam aut hoc verum est aut *τοιαύτην αἰτίαν*.

Vs. 20. *ὡς ἐγὼ δις — ἐξήλεξα οὐ προσήκοντα αὐτὴν ἐγκλήματα τῇ πόλει ἐγκαλοῦσαν*: extrema haec locum impediunt et onerant: nemo, si abessent, desiderasset, opinor, quae vel quotidiani sermonis negligentiam dedecent.

Vs. 28. *ὡς ἡ χώρα εἴη ἡ Μολοσσία αὐτῆς ἐν ἣ τὰ ἱερὸν ἐστίν*: tenemus manifestum emblemata. OLYMPIAS ita contendebat: *ἐμὴ ἐστὶν ἡ χώρα, ἐν ἣ τὸ ἱερὸν ἐστίν*. Putidum erat et perineptum nominare *partem* regni, in qua nobilissimum templum esset situm. Deinde poterat dicere: *ὡς ἡ Μολοσσία εἴη αὐτῆς*, quamquam ne hoc quidem suspitione careret, quoniam *ἡ Μολοττία* erat dicendum. Cf. NIEBUHR in *Lectt. Histor. et Philolog.* Part. III. pag. 271. Itaque nomen veteribus inauditum, inepte additum, alieno loco insertum expungere dubitabimus? Utcumque vetus liber est, at istiusmodi interpolationes sunt aliquanto vultuosiores. Quam vellem hoc tenerent ac persentirent omnes, qui antiquas *Graecas* litteras tractant. Non tam diu insulsa additamenta omne genus praeclarissimum quemque scriptorem inquinassent. Nunc passim *interstrepit anser olores* et magistelli et scioli suas vuculas interponunt Principum virorum orationi, plerumque ad interpretanda ea, quae nemo non intelligit, non.

numquam moleste et odiose obloquuntur. In animo est utriusque generis plurima exempla e diversissimis scriptoribus collecta et selecta cum philologis propediem communicare. Nunc duo apponam. THUCYDIDES scripserat V. 83. ἐστράτευσαν ἐς τὸ Ἄργος — ὑπῆρχε δὲ τι αὐτοῖς καὶ αὐτόθεν πρασσόμενον, magistellus adscribit scholion: αὐτόθεν: ἐκ τοῦ Ἄργους. Puerulis hoc scriptum esse apparet. Qui THUCYDIDEM inspiciet videbit hanc loci esse nunc scripturam: ὑπῆρχε δὲ τι αὐτοῖς καὶ ἐκ τοῦ Ἄργους αὐτόθεν πρασσόμενον. Contrarii generis emblemata nimium diu latuit in XENOPHONTIS *Cyropaed.* VIII. 1. 44. ὥς τε καὶ οὗτοι αὐτὸν (οἱ δοῦλοι) ὥσπερ οἱ ἄριστοι πατέρας ἐκάλουν, ὅτι ἐπεμέλετο αὐτῶν. Subsannans aliquis adscripsit: ὅπως ἀναμφιλόγως αἰεὶ ἀνδράποδα διατελοῖεν: haec nunc pro XENOPHONTEIS leguntur. Sed ad HYPERIDEM redeo. Continuo sequitur: οὐκ οὐκ προσήκειν ἡμᾶς τῶν ἐκεῖ οὐδὲ ἐν κινεῖν. Necesse est scribere προσήκειν. SCHNEIDEWINO haec ex OLYMPIADIS persona dici videbantur, quem vel ἡμᾶς refellit. Neque προσήκειν dixisset matrona impotens, sed arrogantius προσήκει, quod nunc ex indirecta oratione pellucet.

Vs. 30. ἐν ἀδικήματι ψηφίσθησθε εἶναι: nove dictum et perperam dictum pro ἐν ἀδικήματος μέρει.

Pag. 315, 1. τῶν ῥητόρων ἐάν τις ἀδικῇ τοῦτον κρίνειν, στρατηγὸς ἐάν τις κτῆ: palam est excidisse ἢ post κρίνειν.

Vs. 8. τίνας οὖν κέρικα καὶ εἰς ἀγῶνα καθέσασκα; Quid hoc verbi est καθέσασκα? Ex sordibus sequioris Graecitatis esse satis constat. Quid igitur? HYPERIDEMNE eo usum librario nostro credemus? Non faciam, inquis. Neque ego. Athenienses illis temporibus, et aliquanto post etiam, non ferebant τοὺς σολοικίζοντας, sed obstrepebant aut leniter admonebant; si quis extra Atticam natus sic peccasset. Ne DEMETRIO quidem POLIORCETAE, urbe post defectionem vi recepta, pepercerunt βαρβαρίζοντι, vid. PLUT. *Moral.* p. 183. A. Equidem suspicor καὶ εἰς ἀγῶνα καθέσασκα additamentum esse Graeculi. Atheniensibus satis erat dixisse: τίνας οὖν κέρικα; quidquid additur male additur. Expectant quos sit nominaturus. Continuo nominat.

Vs. 13. ὑπὲρ ὧν Φιλίππῳ ὑπηρετεῖ καί: simplicissimum est recipere ὑπηρετῆται, quod SCHORKMANNO in mentem venit.

Venio nunc ad locum pessime mulcatum, in quo uno quid in papyraceo libro scriptum fuerit neque oculis neque coniectu-

ra neque ulla ope reperiri potuit pag. 316, 4. Scripturae veteris hae sunt reliquiae: *ὡς ἄλλοι που οὔτοι τὴν γνώμην ἀν σχοίησαν ἢ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος καὶ ποτε . . . ἀδικεῖμασθριν . . . ἐνοσηοῦκακ . . . μοιδοκεῖσιν . . . αἰωπολυεῦκτε . . . καιοῖταυταγι . . . . . αὐτε-σοτιου . . . . . τινου . . . . . ἐντῆιοικουμένη.* SCHNEIDEWIN haec ita constituit: *ὡς ἄλλοι που οὔτοι τὴν γνώμην ἀν σχοίησαν ἢ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος.*

Καὶ πρότερον ἀδικεῖ ὁμᾶς ὑπεκρινόμενος ἢ οὐ κακῶς ἔμοι δοκεῖς εἶδέναι, ὦ Πολύευκτε· ἀλλ' οἱ δίκαιοι ταῦτα γινώσκουσι πάντες ἐπεὶ οὐδὲν μὲν ἐστὶν οὐδαμοῦ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, in quibus multa sunt quae improbes. Apparet scribam dedisse: καὶ πρότερον ἀδικεῖ ὁμᾶς ὁ κρινόμενος ἢ οὐ. SCHN. » ὑπεκρινόμενος i. e. συκοφαντῶν fidenter rescripsi, quod sententia flagitabat." At ὑποκρίνομαι non est συκοφαντῶ, neque hoc flagitat sententia, sed ut haec verba cum superioribus coniungantur, quo facto lubenter carebimus infelicibus coniecturis SCHNEIDEWINI et SCHORMANNI, quae in *Addendis* afferuntur. Κακῶς ἔμοι δοκεῖς εἶδέναι dicitur significare: ἀγνᾶν ἔμοι δοκεῖς, quod mihi non videtur credibile: κακῶς εἰδότες pro οὐκ εἰδότες saepiuscule occurrit, imprimis apud ISOCRATEM, sed neque κακῶς οἶδα vel κακῶς εἶδέναι usquam legitur neque haec interpositis aliis verbis dirimi possunt. Praeterea non possunt haec ἀσυνδέτως continuari. Quid sit scribendum tum demum intelligetur quum caetera evidenti emendatione restituta erunt. Dubitanter conicio: καίτοι ταῦτά γ' ἴσασι πάντες ὅτι, ubi scriba de more ἴσασιν πάντες posuerit. In caeteris credo meliora dari posse quam BS. dederunt: namque in οὐδὲν μὲν ἐστὶν οὐδαμοῦ ἐν τῇ οἰκουμένῃ et μὲν nihili est et οὐδαμοῦ τῆς οἰκουμένης Graecum est. Supplendum suspicor: ἴσασι πάντες ὅτι οὔτε δῆμός ἐστιν οὐδεὶς ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὔτε μόνναρχος οὔτ' ἔθνος, ut omnes, qui ubique sunt, animi magnitudine superare dicantur Athenienses, non tantum Barbaros, qui soli verbis οὔτε μόνναρχος οὔτ' ἔθνος significantur.

Vs. 12. τοσούτον οὔτοι ἀπέλιπον ἀκούσεσθαι τίνα τοιοῦτον λόγον: nihil vidi infelicius quam istud ἀκούσεσθαι de coniectura expletum ex . . . εἶσεσθαι. Ut vidi, ut supplevi: ἀπέλιπον προσέσθαι. Idem SCHOEMANNUS repperit. SCHNEIDEWINUS vestigiis scripturae pressius insistens προσέσθαι probavit. Si quid iudico, librarius

προέσθαι dedit, orator προσέσθαι. Indicio esse poterit iunioribus lectio ἀπέλιπον ἀκούσεσθαι nihil esse tam absurdum quin verum et sanum videatur iis, qui codicum scripturis confidunt » *in finitimus futuri exigendus est ad normam talium, qualia sunt ἐβούλοντο τιμωρήσεσθαι, ἐφίεντο ἄρξαιν* rell. apud Lobeckium post Phrygichum p. 747 sq. et Kruegerum ad Thucyd. I. 27. 2." annotavit haec SCHNEIDEWIN ante repertam veram lectionem. Invertenda ratio est: quidquid de genere hoc docti collegerunt exigendum est ad normam talium, quale est ἀπέλιπον ἀκούσεσθαι, quod natum est ex errore. In locis a LOBECKIO allatis nihil est praesidii. ZOSIUM et ZOSIMI similes liceat contemnere. Apud ANDOCID. de *Myster.* p. 15. §. 184 pro: εἰ γὰρ ἐβουληθήτην με ἀπολεῖν καὶ τῷ θεῷ, quod LOBECKIUS concoquere potuit, optimus liber ἐβουλεύσθην με ἀπολλύναι τῷ θεῷ dedit. Foedius etiam abutitur loco DINARCHI in PHILOCL. §. 1. φάσκων καλύσειν Ἄρκαλον εἰς τὸν Πειραιᾶ καταπλεύσειν, nam καταπλεύσειν barbarum est pro καταπλεύσεσθαι, opinor. ARISTOTELIANI ζητεῖς ἀναπεμπεῖν redditum est et ἤθελον θηήσασθαι HERODETO, cuius pessime depravatus locus est IV. 111 et ioculariter corrupta verba VI. 137. ἐπιβαυλεύοντας ἐπιχειρήσειν φανῆναι ἐκ' αὐτοφώρῳ, ubi si μέλλοντας ἐπιχειρήσειν repones, res et oratio sana erit. In *Equitibus* ARIST. 182 ἀξιῶ ἰσχύειν nunc legitur et πείθεσθαι ἀνάγκη in *Anabasi* VII. 2. 15. Unus locus superest AESCHINIS in *Ctesiph.* §. 114. p. 69. διωμολογήθη δ' αὐτῷ ἀποσαλῆσεσθαι μὲν εἰκοσιν, ἐφ' ᾧ τε βοηθήσει τοῖς Ἀμφιστευῖσιν, quod unus quisque bene *Allicae* sciens correxerit βοηθήσει, id BEKKERUS in libris repertum sprexit. KAUCKAUS quid attulerit vitiorum non vacat quaerere. Certum est nil prodesse κακοῖσιν ἰᾶσθαι κακά.

Vs. 18. δ' ἡργάζετο: librario imputandum pro εἰργάζετο: eidem debetur τρία ἔτη pro τρι' ἔτη, de quo genere errorum praestat nihil nunc quam pauca dicere. Salis esto iuniores philologos admonuisse veram et veterem scripturam in antiquissimis mendis saepe optime servatam latere. Quid velim ostendet locus ISAEI de *NICOSTRATI* hered. §. 8. p. 47. Ἀμινιάδης: (leg. Ἀμειν.) δὲ υἱὸν αὐτῷ πρὸς τὸν ἄρχοντα ἤκεν ἄγων οὐδὲ τριετὴ γεγονότα. TRIETH male lectum servavit ISAEI manum τρι' ἔτη.

Vs. 21. εἰληφέναι αὐτόν: cod. α . . . . leg. αὐτούς.

Vs. 24. ἐν ἀσφαλειᾷ κατέγησαν: vera scriptura est ἐν ἀσφαλεῖ.

Saepe sic peccatur eodēque remedio utendum et apud alios et in THUCYDIDE II. 75.

Vs. 26. αἱ καινοτομίαι πρότερον ἐκλελειμμένοι: supplendum αἱ πρότερον ἐκλ. et pro νῦν ἐνεργῶνται (cod. ενεργοι cum sigla) ἐνεργοί εἰσιν legendum, quod SCHNEIDEWIN in Addendis recte monuit. In loco XENOPHONTIS, quem attulit (*de Vect. IV, 2.*), legendum est: ὅτι μὲν πάνυ πάλαι ἐνεργά ἐσι (τὰ ἀργυρεῖα) πᾶσι σαφές, non παλαιά.

Vs. 35. ἀπορίαν ἐν τῇ πόλει παρασκευάζοντες: praepositionem expungit BAKIUS.

Pag. 317, 2: μὴ περίδητε αὐτόν: participium aliquod desiderant. Non esse opus ostendent hi loci. DEMOSTH. in *Apatur.* p. 896. ἐγὼ δὲ τὸν πισεύσαντα ἐμαυτῷ τοσούτῳ ἔφην ἦττον ἂν περιδεῖν ὅσῳ Φυγὰς ὦν καὶ ἀτυχῶν ἠδίκητο ὑπὸ τούτου. ARIST. *Acharn.* 55.

ὦ Τριπτόλεμε καὶ Κελεέ, περιόψεσθέ με;

his locis ac similibus περιορᾶν est ἐγκαταλείπειν. Non est abutendum in hanc rem loco ARISTOPHANIS in *Nub.* 124.

ἀλλ' οὐ περιόψεται μ' ὁ θεὸς Μεγακλῆς;

ἀνιππὼν, ἀλλ' εἴποιμι.

sed emendandum: ἀνιππὼν ὅντ', ἀλλ' εἴροιμι.

Vs. 14. οὐ τιμωρή: BS. οὐ τιμωρῇ, attamen satis constat Athenienses non aliter dixisse quam τιμωρεῖ, quales formas editores modo recipiunt, modo aspernantur; ut res et casus interit. Recte nuper eas formas PLATONI constanter reddidit STALLBAUMIUS. Alii, in his DINDORFUS in DEMOSTHENE, formas Atticas subinde tantum revocant, si libri, tamquam aves, eddicerent. Sed non minus futile est hoc auspiciorum genus quam quae olim ex pullis capiebantur. Erit aliquando ille dies, quum istam quoque eruditam superstitionem mens senior delebit ac designet studia nostra impedire hominuli, qui quam sint in antiquis Graecis litteris et sermone plumbi in HIERONIS librario nunc satis ostendisse videar. Restat unum vitium ab editoribus commissum, vs. 16 ubi in Codice est ΒΡΑΧΥΔΕΤΙΒΗΘΩΝ, ediderunt βραχὺ δὲ τι εἰπών. Verum esse quod reposui fidem faciet vel hic locus LYCURGI in *Leocrat.* §. 146. βούλομαι δ' ἐτι βραχέα πρὸς ὑμᾶς εἰπὼν καταβῆναι.

Scribebam Lugd.-Bat. m. Iunio MDCCCLIII.

DRIE

ONUITGEGEVENE LATIJNSCHE BRIEVEN

VAN

LUZAC, WYTTEBACH EN WIELAND.

Dewijl, zoover mij bekend is, geene Latijnsche brieven uitgegeven zijn van den grooten WIELAND, die het Hoogduitsch leerde schrijven met de gemakkelijkheid en de bevalligheid den *Franschen*, zoo het scheen, alleen eigen, geloof ik, in het bezit zijnde van zulk een, zeker zeldzamen, met nette en vaste hand door hem geschreven brief, geene ondiensdienst te doen aan het philologisch publiek met de uitgave van dit staeltje van WIELANDS latiniteit, waarin hij doet zien, hoe hij met de hem eigene juistheid en sierlijkheid zich ook in de taal van *Latium*, zoo 't noodig was, wist uit te drukken. Het schrijven is een antwoord op een brief van mijnen vader, destijds rector der Latijnsche scholen te *Harderwijk*, die het plan had, WIELANDS *Aristippus* in onze taal over te brengen, maar die zich vooraf bij den auteur vergewissen wilde, of het werk, dat in vier deelen te *Leipzig* 1800—1802 verschenen was, ook nog zou worden vervolgd. Van die vertaling is intusschen, misschien in afwachting van het toegezegde vijfde deel, niets gekomen.

Ik voeg hier nog twee brieven van twee zeer beroemde philologen bij, van LUZAC en van WYTTEBACH. LUZAC schreef den eersten aan mijn vader, zijn geliefden leerling, wien hij alles

wat zijne studien betref mededeelde; de brief is in verschillende opzigten belangrijk en van blijvende waarde. De andere redevoe-ring van mijn vader, door LUZAC met de woorden » *ad geminam quidem orationem*, » bedoeld, heeft ten titel: *IANO TEN BRINK Oratio de Graecorum Romanorumque scriptorum studio, hac etiam philosophiae luce praestantissimo, publice habita die XIII Decembris, CXCIX, quum in Gymnasio Harderviceno Rectoris munus solemniter auspicaretur.* Hardervici apud E. TIJHOFF, Acad. Typogr.

De tweede brief eindelijk is wel kort, maar toch belangrijk, als van WYTTEBACH. Hij diende, gelijk men ziet, ter beantwoording van de toezending van eenige conjecturen op MUSONIUS, waardoor tevens de blaam van verkeerde geruchten was afgeweerd.

Appingadam 20 April 1853.

B. TEN BRINK.

IANO TEN BRINK

VIRO AMICISSIMO, INTEGERRIMO

S. P. J. LUZAC.

Tertium a Te munus accepi, orationem *pro Graecae Linguae studio*, elegantem sane, mihi quae per iucundam, et necdum responderam ad litteras, quas die 15° Januarii 1801 ad me dederas cum altero munusculo, Dialogo Platonis, Batavâ a Te veste ornato. Nihil est in illis, quae identidem ad me misisti, quod non valde placuerit, quippe quae cuncta industriam tuam probent et in evolvendis cum curâ monumentis praestantissimae antiquitatis adsiduitatem, diligentiam, iudicium etiam atque acumen. — Quod vero ad *geminam quidem orationem* attinet, ex iis, quantum profeceris in facultate Latine scribendi, id est pure eoque colore, qui facilem optimorum scriptorum imitationem referat, cum voluptate intellexi. Ista certa facultas, sine qua Litteratum dici pudeat, non tam parabilis est, quam vulgo existimant; et tamen, qui illâ careat, stationem, qualem Tu tenes, cum laude tueri vix possit. Perge itaque in illo studio, mi Tenbrincki. Aliquando (sic vere auguror) merita laborum

praemia feres. Litteras porro Graecas a Te nentiquam negligi, documento sunt Dialogi PLATONIS, quos in patriam vertisse linguam non est quod Te poeniteat. CICERONEM tuum operae auctorem habes, quem quis ignorat XENOPHONTIS Oeconomica, orationes DEMOSTHENIS atque AESCHINIS adversarias, ARATI Phaenomena, PLATONIS denique TIMAEUM, aliaque Latino sermone interpretatum esse, atque ita interpretatum, ut si vel totus hic superesset labor Tullianus, vel plura ex illo fragmenta, perfectissimo aptissimae et sacundissimae interpretationis exemplari summam cum voluptate fructuque uteremur, quotquot verae imitationis studio ducimur. Subiunctae subinde Dialogis notae suam quoque commendationem habent. Caeterum istiusmodi opera, etsi tenuis videri posset nonnullis, quibus sua ipsorum laus communi salute carior est, utilitate sua multum praestat in formandis, excitandis, emendandis civium ingeniis. Ego autem semper sic existimavi, nisi utile sit quod facimus, stultam atque inanem esse gloriam. Neque tamen Tu in istis unice haerebis, sed sumes Tibi aliquem scriptorem, seu aliquod argumentum, ex Graecis Latinisve litteris petatum, in quo ornando atque elaborando lenta cum cura omne tempus collocabis, quod Tibi a publicis officiis et domesticis occupationibus reliquum erit. De calumniatoribus Socratis publice me admonuisti, iure ac merito, quippe qui, qua in scriptione iam verser, ignoras. Et tamen currenti calcar ut adderetur, haud erat necesse. Etenim adfectam de Analogia Graeca Diatriben paullisper intermisi, ut *Lectionum Atticarum* primum volumen absolverem. Prior illius voluminis pars iam descripta est et ad praelum parata, altera propemodum confecta; tertia restat, quam an duabus prioribus nunc addam, dubito. In istis autem *Lectionibus Atticis* nonnulla mihi res est cum ANTO, LYDOR, aut MELITO, quibus secunda cura inpendetur, verum cum Aristotelicis ARISTOXENO, SATYRE, HERONYMO RABDO, PORPHYRIO item, et Patribus Ecclesiae SOCRATEM calumniatis, deque cum Patronis Polyhistorum Peripateticorum. Nimirum *Synopsis* Socratis libri argumentum est, qua occasione de fide *Historiae Philosophicae* plura disputantur; parum (ut opinor) meditata ac perspecta illis, qui *Historiae Philosophicae* se Professores ambiciose dici gestiunt. Tum in tertia parte Leges Connubiorum apud Athenienses, eadem *ἀφορμή* mihi data, ex

ponentur. Si deus domesticum otium cum viribus porro largiatur, vitam dico a sollicitudinibus liberam, quas. fato extremo, periculis, ac morbis meorum per hosce tres annos saepius expertus sum, — si tranquilla igitur mente frui mihi contingat, *Lectiones* meae *Atticae* intra paucos menses a Te legentur; cujus iudicium antequam in vulgus exeant, experiar lubens. Vale Tu etiam, mi Tenbrincki, cum Tuis, res tuas prospere et gnaviter agas, meque Tui amantem, uti facis, ames.

In suburbano ad Leidam 9 Augusti 1801.

Inclusas ad Nieuhoffium V. C.

litteras Tibi commendo.

D. WYTTEBACHIUS IANO TENBRINKIO

(V. D. S.)

Litterae tuae V. D. plusne mihi voluptatis an admirationis attulerint, non facile statuam. Nam et mirabar, eum ad me scribere, quem plerique aiebant eum esse, qui in libello, nescio quo, menstruo, nuper in me invectus esset. Et laetabar, istum falsum fuisse rumorem, quod et litterae eum tuae, nisi disertis verbis, tamen humanitate tua, refutare videbantur: et quod sub ipsum earum mihi redditarum tempus forte apud me erat qui KEMPERI nostri nomine mihi affirmaret, mendacem istam de Te fabulam ferri. Itaque voluptas admirationem vicit; eoque Tibi libentius respondi. Etenim, ut istorum libellorum, et omnino vulgi, *** nil movear, tamen acerbius ad generosum animum accidunt, si quando ab iis venient, de quibus non male se meritum putet.

Quod conjecturas mihi tuas in Musonii anecdota impertis, idem certatim fecerunt alii: cum Eldicius, in his Literis praecipuus, tum tres de meis, qui nunc sunt, discipulis, a quibus tuas, quas quidem probem, occupatas cognovi: caeterum facultatem industriamque tuam agnovi. Sed de hoc nunc argumento scribere, longum est, et illorum et tui rationem habeo in altero, si quando, Philomathiae libro. Tu V. D. quod

facis, et Literis gnaviter operari, et cathedram tuam ornare, et mihi favere perge. Vale. Scripsi Lugd. Bat. d. iii Mart. a. MDCCCX.

CLARISSIMO ET DOCTISSIMO

J. TEN BRINK

S. P. D.

CHRISTOPH. MARTINUS WIELAND.

Ex humanissimis tuis litteris, Clarissime Brinki, summa cum voluptate et Tuum in me animum cognovi, et consilium Tuum de Aristippo nostro in vernaculam linguam convertendo edoctus sum, quod Tibi non sine Musarum numine in mentem venisse eo lubentius crediderim, cum libellorum meorum, invita Minerva, Gallicam, Anglicam, et si Diis placet, etiam Belgicam linguam balbutire coactorum, tristis me subit memoria. Summopere igitur gaudeo Aristippum meum Tibi, Viro bonarum omnium, imprimis Graecarum litterarum et amantissimo et peritissimo, non indignum visum esse, cuius interpretationi lucubrationum Tuarum partem haud exigua impendas. Opus hoc quaecunque libris quatuor, qui exstant, absolutum non esse rectissime sensisti. Restant scilicet quaecunque Aristippo iam seniori viginti annorum spatio acciderunt memoratu digniora, praecipue in aula Dionysii regis; restat doctrinae Aristippeae luculenta et rite concinnata expositio; restat forsitan et probabilis ac a multis, ut videtur, desideratus exitus Laidis τῆς καλῆς. Haec omnia libro uno, qui quintus erit totius operis, comprehendere iam dudum apud me constitui: an vero et quando mihi, homini septuagenario, curis, officiis et interpellationibus omnis generis distracto, tantum otii erit, ut manum operi admoveam possim, θεῶν ἐν γούνασι κείται. — Vale interim, Vir doctissime, res tuas age feliciter et mihi studiisque meis favere perge. Wimariae vi. Calend. Octob. MDCCCCIII.

AESCHYLOS

EN DE

TEGENWOORDIGE OUDHEIDSTUDIE.

HERMANNUS EN DINDORFUS AESCHYLOS.

Eerste Artikel.

Aeschyli Tragoediae. Rec. GOD. HERMANNUS. Lips., Weidmann, 1852. II Tom., XVII et 453, et 674 pp. oct.

Aeschyli Tragoediae superstites et deperditarum fragmenta ex recensione G. DINDORFII. Oxon., e typ. acad., 1851. Tom. I (ed. 2^a emend.), XXVIII et 334 pp., Tom. III. Scholia Graeca ex codicibus aucta et emendata, XVIII et 548 pp. oct. (Tom. II, Annotationes, is 1841 te Oxford verschenen).

Men verwijt wel eens aan de litteratuurstudie het onbeduidende harer uitkomsten, het weinig beteekenende van de onderwerpen waarmee zij zich bezig houdt. Het is hier niet de plaats die beschuldiging op te nemen, en aanvallers van buiten af te slaan, maar 't zal genoeg zijn wanneer deze regelen er toe mede werken, dat eenmaal in de overtuiging der litteratoren zelve het gewigt dier uitkomsten voor hunne wetenschap vast sta. Want voor velen, en in menig opzigt, is het nog lang niet uitgemaakt dat de litteratoren inderdaad gewigtige onderwerpen aangrijpen en daaromtrent ook uitkomsten verkrijgen,

die belang aan duurzaamheid paren. Dat dit niet te min waar is, blijkt het best door een voorbeeld, en zij derbalve, die in der daad de litteratuur in ruimsten zin en ook de Grieksche als een belangrijk vak en de gedichten van Aeschylus als een der gewigtigste bestaande werken uit die letterkunde erkennen, worden door den schrijver uitgenoodigd, met hem in de volgende bladzijden na te gaan, wat al zoo door de nieuwere geleerden omtrent die werken verkregen is.

Het zou evenwel niet hoffelijk zijn, te verzwijgen, waartoe denkelyk dat onderzoek leiden zal. Immers hoop ik, enkelen ten minste te zullen overtuigen van 't gewigt der zaak in quaestie, en hun de schoonheid en het aanbelang der studie van Aeschylus duidelyk voor oogen te stellen. Een en ander hangt zamen met de beantwoording eener vraag, die welligt door eenig oplettend lezer gedaan wordt: waarom juist Aeschylus, en waarom juist nu? De beantwoording dezer vraag is reeds een aanmerkellyk deel van de taak die op mij rust, ze is tevens min of meer inleiding tot hetgeen volgen zal. Het antwoord komt in hoofdzaken hierop neder, dat, afgezien van den inhoud der werken des grooten dichters, de studie zijner treurspelen thans op een merkwaardig keerpunt staat, en welhaast een wijder veld kan intreden dan tot nog toe 't geval was, ontgaan van handen en palen die hare vrije ontwikkeling tegenhielden, maar die kortelings door de onvermoeide pogingen van twee uitstekende geleerden zoo zeer in sterkte zijn verminderd, dat een enkele krachtige ruk ze thans kan vernietigen.

Verlaten wij echter de beeldspraak, om het bedoelde duidelyk uit te spreken en dan tot het betoog over te gaan. Indien wij dan vooreerst een enkelen blik werpen op 't geen onze dichter heeft nagelaten, om het genot te smaken van eenen flinken en krachtigen versbouw, een waardig voertuig van grootsche gedachten, dan valt bij die te weinig gekende geschriften wel het eerst de fiere en mannelijke houding in 't oog, die zij in vorm en inhoud ten toon spreiden. Aeschylus is dikwijls in vuur, altijd stout, altijd ontzagwekkend, hier en daar zelfs overdreven en duister, hoewel naderhand blyken zal dat dit laatste veel minder 't geval is dan men oppervlakkig zou denken, maar alles wat hij zegt is de uiting van een krachtig

en verstandig karakter dat vonken van zich af spat omdat het gloeit, zonder daarom minder staalsterk en onwrikbaar te zijn. Zijn scheppend vermogen riep het treurspel in 't aanzijn: tot dus verre waren er koorliederen ter eere der goden, en zang en dans rondom het outer van BAKCHOS-DIONYSOS, en wedstrijden met gezangen, al was het dan niet om dien fabelachtigen bok ¹ dien wij aan een misverstand van HORATIUS te danken hebben; maar AESCHYLOS wees het eerst van allen het veld aan, waarop zich de kunst voortaan zou bewegen, het veld der *Mythologie*; de bron, waaruit te putten, de Homerische gezangen, want zijne eigene werken zijn slechts de kruimels, gelijk hij ze noemde, van HOMEROS' grooten maaltijd ². Immers de Grieksche *Geschiedenis*, die later een EURIPIDES in plaats der uitgeputte *Mythologie* op het tooneel had moeten brengen, miste haren roemrijken tijd nog, toen AESCHYLOS optrad ³. AESCHYLOS deed het eerst de helden der godenwereld als ware het zelve weder optreden, en met een kalmer en aaneengeschaald gesprek de hoogdravende en afdwalende koorliederen afwisselen: ook die liederen maakte hij aan zijn voornemen dienstig, en voortaan werd de god behalve in 't gezang ook door de bijvoeging van dat gesprek verheerlijkt, dat zich weldra uitbreidde en hoofdzaak werd en zich ontwikkelde tot een kunstig samenstel, een aesthetisch geheel van telkens drie treurspelen, waarvan ieder op zijne beurt uit drie scherp begrensde gedeelten of bedrijven is zamengesteld. Wel mist hij nog de levendigheid der actie, maar van lieverlede treedt ook deze op den voorgrond als het krachtigst middel tot ontwikkeling van een zijner hoofdvermogens, de schildering of wat meer zegt het scheppen van karakters waaruit men het zijne in

¹) HORAT. *ad Pison.* 220:

Carmine qui tragico vilem aertavit ob hircum cet.

²) ATHEN. VII. 39, bl. 847 E: τὰ τοῦ καλοῦ καὶ λαμπροῦ Μᾶχῶλου, ὃς τὰς αὐτοῦ τραγωδίας τεμάχη εἶναι ἔλεγε τῶν Ὀμήρου μεγάλων δειπνῶν. *Τεμάχη* zijn eigenlijk mootjes, sneedjes, waaruit jaister blijkt wat AESCHYLOS bedoelde: hij bragt deelen van HOMEROS ten tooneele.

³) Stukken als de *Μολήτου ἀλωγίς* van PERRYNGTONS en de *Perzen* van AESCHYLOS zelve zijn uitzonderingen. — *Histories*, zoo als SHAKESPEARE ze noemde, zouden in PERIKLES' tijd en later zeker opgang hebben gemaakt.

hoofdtrekken kan opmaken: een PROMETHEUS, die pal staat onder den ganschen verpletterenden last der overmagt van ZEUS, eenen ETZOKLES, onwrikbaar in 't gevaar, en zelfs voor den vadervloek slechts het leven opgevende maar niet den moed, eenen AGAMEMNON, ook in voorspoed ontoegankelijk voor hoogmoed en vleijerij, en ORESTES, door gewetenswroeging gefolterd zelfs bij de regtvaardigste wraak. Zijne moraal moge onvolkomen zijn, ze is hooge achting waardig: doe wel en zie niet om, wijk voor het noodlot en vrees het niet⁴. Hij leefde geheel met zijnen tijd, hij nam deel aan de gelijktijdige gebeurte-

4) Prometh. 103 Προμ.
vlgg.

265 vlgg. Προμηθ.

915 vlgg. Προμηθ.

937. Προμηθ.

966 vlg. Προμηθ.

Zen. t. Th. 77. 'Ετσοκλ.

279 vlgg. 'Ετσοκλ.

653 vlgg. 'Ετσοκλ.

689 vlgg. 'Ετσοκλ.

719. 'Ετσοκλ.

Smeeck. 732 vlg. Δαν.

Agam. 925. 'Αγαμ.

951 vlg. 'Αγαμ.

τὴν πεπρωμένην δὲ χρεὶ
αἴσαν φέρειν ὡς ῥᾶστα, γινώσκονθ' ὅτε
τὸ τῆς ἀνάγκης ἔστ' ἀδήριτον σθένος.

ἐγὼ δὲ ταῦθ' ἅπαντ' ἠπιστάμην.
ἐκὼν ἐκὼν ἤμαρτον, οὐκ ἀρνήσομαι.
θνητοῖς δ' ἀρήγων αὐτὸς εὐρόμην πόνους.

πρὸς ταῦτα νῦν
θαρσῶν καθήσθω τοῖς πεδαρσίοις κτίποισ
πιστὸς, τινάσσων τ' ἐν χερσὶν πύρηνον βέλος.

σέβου, προσεύχου, θῶπιτε τὸν κρατοῦντ' ἀεί.

τῆς σῆς λατρείας τὴν ἐμὴν δυσπραξίαν,
σαφῶς ἐπίστασ', οὐκ ἂν ἀλλάξαιμ' ἐγώ.

πόλις γὰρ εὖ πρᾶσσουσα δαίμονας τίει.

τοιαῦτ' ἐπεύχου μὴ φιλοστόνας θεοῖς,
μηδ' ἐν ματαίοις ἀγρίοις ποιφύγμασιν.

οὐ γὰρ τι μᾶλλον μὴ φύγῃς τὸ μόρσιμον.

ὦ θεομανὲς τε καὶ θεῶν μέγα στίγος,

ὦ πανδάκρυτον ἄμδν Οἰδίπου γένος.

ᾧμοι, πατὴρ δὲ νῦν ἀραὶ τελεσφόροι.

ἀλλ' οὕτε κλαίειν (l. κλάειν) οὕτ' ὀδύρεσθαι

(l. οὕτε δύρεσθαι) πρέπει.

ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα ἀρετ' ἐπισπέρχει θεός,

ἴτω κατ' οἶρον κύμα Κωκυτοῦ λαχόν

Φοίβῳ στυγῆθ' ἅν τὸ Λαίου γένος.

θεῶν διδόντων οὐκ ἂν ἐκφύγοι (l. ἐκφύγοις)

(κακά.

θεοὺς ἀτίζων τις βροτῶν δώσει δίκην.

λέγω κατ' ἄνδρα, μὴ θεόν, σέβειν ἐμέ.

τὸν κρατοῦντα μαλθακῶς

θεὸς πρόσωθεν εὐμενῶς προσδέχεται.

nissen, als dichter en als mensch. Het lichtpunt in zijn leven wordt gevormd door den Griekschen vrijheidsoorlog: daárin heeft hij alle glorieijke dagen bijgewoond, met uitzondering alleen van de *Thermopylen* en *Mykale*, want toen streed hij te *Artemision* en te *Plataeae*. Zijne gedichten verheerlijkten *Marathon* en de zege der Sicilische *Grieken*, bij *Himera*, over de barbaarsche *Karthagers*: de beschrijving van den strijd bij *Plataeae* en die van *XERXES*', terugtogt is tot ons gekomen, en wordt alleen overtroffen door de schildering van *Salamis*. Dien kriegsroem stelde hij hooger dan alles, dien alleen nam hij op in het grafschrift, dat hij voor zich zelve vervaardigd heeft: hij was in daden en geschriften een *μαραθωνομάχος*, een *Athen*er van den ouden stempel. Daárom trad hij op, om de bedreigde magt van den *Areopagos* te verdedigen, en waagde zijn leven, zoo wel als *Cimon*, voor 't geen hij als regt en als heilig beschouwde, immers naar zijn oordeel was de dichter een ver- tegenwoordiger van het goddelijke, en kwam hem die invloed toe, welke bij andere natien door de godsdienst wordt uitge- oefend; geheel in dien zin legt *ARISTOPHANES* hem in den mond, dat de dichter een leermeester der volwassenen zijn moet⁵: dat heeft hij ook zelf getoond, door in 't hevigst van zijnen strijd met de opkomende demokraten ronduit te verklaren, dat men den middelweg moest inslaan tusschen dwingelandij en rege- ringloosheid⁶, eene spreuk, die in rustige tijden zoo dikwerf

Off. 922 vlgg. *Kλυτ.* πτενείν ἔοικας, ὦ τέκνον, τὴν μητέρα.

'*Ορέστ.* σύ τοι σεαυτὴν, οὐκ ἐγὼ, κατακτενείς.

Kλυτ. ὄρα, φύλαξαι μητρὸς ἐγκότους κύνας.

'*Ορέστ.* τὰς τοῦ πατρὸς δὲ πῶς φύγω, παρὲς τὰδε;

1054 vlg. '*Ορέστ.* οὐκ εἰσὶ δόξαι τῶνδε πημάτων ἔμοι.

σαφῶς γὰρ αἶδε μητρὸς ἐγκοτοὶ κύνας.

⁵) *Kikk.* 1054 vlg. *Αίσχ.* τοὺς μὲν γὰρ παιδαρίοισιν

ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοὺς ἡβῶσιν

(δὲ ποιηταί.

⁶) *Eum.* 696 vlg. '*Αἰθ.* τὸ μὴτ' ἀναρχὸν μῆτε δεσποτοῦμενον
ἄστοις περιστέλλουσα βουλεύω σέβειν.

526 vlgg. *Χορ.* μὴτ' ἀναρχτον βίον

μῆτε δεσποτοῦμενον

αἰνέσσης παντὶ μέσῳ τὸ κράτος θεὸς ὥπασεν.

herhaald wordt, maar te midden van 't gewoel der partijen veelal gevaarlijk uit te spreken is. En wat den vorm betreft, waarin die overtuiging wordt voorgesteld, die werd nog onlangs door een bevoegd beoordeelaar geroemd als vereeniging van kracht met juistheid van uitdrukking, als een ware type van dat samenstel van regelmaat en vrijheid, dat den naam van classieke kunst draagt.

Is misschien de vraag reeds te uitvoerig beantwoord: waarom juist Aeschylus? Dat zou in één opzigt streelend zijn voor 's dichters beoefenaar die in deze regelen optreedt, en hij durft zich er mede vleijen, dat de groote hoedanigheden van den dichter der *Eumeniden* niet vruchteloos behoeven herinnerd te worden. Aeschylus is een dier auteurs die van alle tijden zijn, die nimmer geheel te onpas worden gelezen of aangehaald. En in zekeren zin gevoelt men ligt juist in dezen tijd behoefte aan de ware voorstelling van krachtige, mannelijke karakters. Immers ook de hedendaagsche litterator leeft niet zóó in het verledene, of hij neemt een levendig aandeel in de gebeurtenissen rondom hem, die hij beoordeelen mag, al kan hij ze niet besturen. Waar en ontegenzeggelijk is het, dat meer dan één magtige ook van onze dagen reeds geteekend is bij Thucydides of bij Livius, dat de tegenhangers van menig hedendaagsch feit in de geschiedenis van vervlogen eeuwen zonneklaar uitkomen, dat de strijd tusschen het *ἔναρχον* en het *δεσποτούμενον* ook in onze dagen eene rol speelt, gewigtiger maar gelijksoortig als ten tijde van Cimon. Maar het is niet eens noodig, zoo hoog op te klimmen en zich te vermeiden in zoo uitgebreide, en daarom ligt te onbepaalde beschouwingen. De studie zelve van den dichter wekt tot ijveriger beoefening op, zij zelve is in aanbelang toegenomen. Spreken wij hier niet van de onverwachte gunst, die Aeschylus ook in ons vaderland weder te heurt valt, en welligt eerlang zijne gedichten tot een modeartikel in de geleerde wereld maken zal. Ook dit verschijnsel is immers enkel een gevolg van den wezenlijk verblijdenden keer, welken die studie genomen heeft: men kent thans de eenige bron, waaruit de werken van Aeschylus tot ons gekomen zijn: alle geredde aantekeningen der Grieksche *grammatici* zijn in handen van het litterarisch publiek, de

tekstkritiek dier gedichten is op het punt afgesloten te worden, en eenen betrekkelijk hechten grondslag op te leveren voor andere nasporingen.

Men versta mij wel. Er behoort nog veel toe, om tot de aangeduide uitkomst te geraken; er is nog slechts weinig opgetrokken, maar de bouwstoffen zijn er, het uitzigt op spoedig slagen is geopend, en men is thans in staat, krachtig de hand aan 't werk te slaan. Ook stel ik mij niet het droombeeld voor oogen, dat het bekend maken der Florentijnsche *scholia* en zelfs het doelmatigst gebruik der lezingen van het handschrift der *MEDICIS* in de naaste toekomst aan de zeven treurspelen den vorm zal terug geven, dien ze ten tijde van *HIBRO* en *PERIKLES* bezaten. Daarentegen staat slechts zeer weinig in den weg, of binnen eenige jaren is aan *AESCHYLOS* alles gedaan, waartoe de overblijfselen uit de classieke oudheid ons regtstreeks in staat stellen, zoodat op zijnen tekst alle mogelijke verbeteringen zullen gemaakt zijn, behalve 't geen altijd mag verwacht worden van het toepassen der uitkomsten van andere takken der classieke oudheidstudie, van de coniecturaalkritiek, van het ontdekken van tot nog toe onbekende documenten. Maar de uitkomsten van dat alles laten zich niet bepalen, en de kritiek van *AESCHYLOS* zou in menig opzigt gesloten zijn, wanneer de nu bestaande en bekende hulpmiddelen naar eisch gebruikt zullen zijn: 't geen thans welligt nog enkel materiële hinderpalen ontmoet. De kritiek zou gesloten zijn, dit wil zeggen dat men binnen vrij uitgebreide grenzen zeker kon wezen van den tekst, dat men het geheel hopelooze zou kunnen schatten, het twijfelachtige nader omschrijven, nauwkeuriger bepalen en zoo tot meerdere zekerheid brengen, dat men een heerleger van edities, een zestigtal handschriften geheel en al onaangeroerd kan laten, dat men de lezingen van het eene gewigtige handschrift met de noodige juistheid en volledigheid kenne en zoo eenen vasten grondslag bezitte voor den voortaan in hoofdtrekken vastgestelden tekst, die dan eerst in waarheid kan dienen als legger voor opmerkingen van grammaticalen, aesthetischen en antiquarischen aard; thans wankelen die immers nog op een broos fundament. In één woord: binnen kort welligt kan een enkel boek van matigen omvang,

waarin de tot nog toe verkregene uitkomsten der wetenschap vereenigd zijn, de gansche als tot eene bibliotheek aangegroeide AEschyloslitteratuur met vrucht vervangen, en haar in behaaglijken en vatbaren vorm, zonder gemis aan degelijkheid, binnen het bereik van 't hoofd en de beurs van iederen litterator stellen.

Maar welligt vraagt een of ander ongeloofige, tegenover al dat beloofde schoons, welke dan toch de omwenteling is, die thans in de kritiek van AEschylos plaats heeft, en wat door haar bereikt zal worden, zoodra het verbeteren van den tekst als bijzaak mag worden beschouwd. De beantwoording der eerste vraag is het doel zelf van het tegenwoordig opstel: en de tweede, die evenmin daaraan vreemd is, kan reeds vooraf met een enkel woord behandeld worden. Het afsluiten, het bepalen der kritiek van AEschylos binnen zekere grenzen zal een vast uitgangspunt geven voor het behandelen van quaesties als daar zijn: in hoe verre is de taal der *Tragici* eene kunsttaal, wat ontleenden zij aan de Epische dichters, wat aan de *Dilhyrambici*, en welke elementen aan de gewone conversatietaal; binnen welke grenzen mag men taalfouten of dichterlijke vrijheden bij hen verwachten, wat leeren hunne werken zelve omtrent de inrigting van den Griekschen schouwburg, b. v., bestond er in den eersten tijd van AEschylos een eigenlijk tooneel, of speelden de acteurs, gelijk later het koor, op het gedeelte dat wij den bak noemen en voor toeschouwers hebben ingerigt, of hoe zijn de woorden die het koor spreekt onder de choreuten te verdeelen. Men zal eenen overgang bezitten, niet alleen tot de kritiek van SOPHOKLES die gelijksoortig is met de Aeschyleische, maar ook tot die van EURIPIDES waar de aard en het aantal der hss. veel ongunstiger zijn, behalve andere hinderpalen van verschillenden aard; het lezen, vooral het grondig lezen van onzen dichter zal daardoor gemakkelijker worden, het genot zijner werken ongestoord, en zoo als ieder deel der litteratuurstudie van alle anderen afhangt, zal ook de vaste bodem, dien men hier aangetroffen heeft, min of meer tot steunpunt dienen voor de beoefenaars der andere specialiteiten, de uitkomsten, hier verkregen, zullen ook op andere takken in duizend bijzonderheden gunstig terugwerken. Het

meest evenwel zullen die beoefenaars onzer wetenschap zich voldaan gevoelen, die steeds waarschuwen tegen eene al te eenzijdige studie der tekstkritiek, wanneer ze thans uit de handen dier kritiek zelve eenen der voornaamste Grieksche schrijvers als het ware afgewerkt ontvangen, iets dat nog zoo zelden geschied is, en wanneer zij daarmede dan vrij en onbelemmerd omgaande, wederkeerig kunnen toonen, welke vruchten de liever niet-kritische studie der Ouden oplevert.

Maar wij naderen tot het eigenlijke doel van dit artikel, tot het bepalen, van welken aard de tegenwoordige omwenteling is, en in welke mate zij werkt. Van dit laatste is de sluijer nog niet geheel opgeheven, maar toch voldoende, om veel gewigtiger uitkomsten te onderstellen, dan die gewoonlijk door eene goede nieuwe uitgaaf van een zeer bekenden schrijver worden verkregen. In welken zin die omwenteling werkt, dat is het eerste, voornamelijk onderwerp dezer regelen. Wij zullen ons dus den toestand der Aeschyleische kritiek, vóór HERMANN en DINDORF, d. i. vóór hunne laatste hoofdwerken, met korte trekken in het geheugen moeten terug roepen, om daarna te zien, wat die geleerden verbeterd hebben.

Voor litteratoren is het eene bekende zaak, en elk beschaafd man weet het immers ook zonder litterator te zijn, dat vóór de uitvinding der boekdrukkunst de weinige en schaars verspreide boeken door het kostbare, tijdroovende en slechts weinig nieuwe exemplaren voortbrengende copiëren werden voortgeplant. Maar men pleegt zich de copisten der middel-eeuwen veelal in een verkeerd licht voor te stellen: menigeen beschouwt ze als afgezonderde wijzen, blakende van ijver voor hunne geliefkoosde classieke litteratuur, en 't zich tot een heiligen pligt rekenende, ook geene letter van die hoog gewaardeerde *classici* verloren te laten gaan, maar werkende en zwogende om met hunne geringe hulpmiddelen zoo veel mogelijk kennis en beschaving te helpen redden. En voorzeker, dezulken zijn er geweest. Maar veel grooter was buiten twijfel het aantal dergenen, die noode, voor geld of op eens anders last oude handschriften copiëerden, dien het als boete werd opgelegd, of die, al ware het dan ook als tijdverdrijf of als liefhebberij, zonder genoegzame kennis de hand aan 't werk sloeg.

gen: het waren op verre na niet allen geleerden, maar om 't even wie slechts kon schrijven, in zeer enkele gevallen wie slechts goed kon schrijven. Wij weten immers hoe ORIGENES, in den zoo veel gunstiger tijd van keizer ALEXANDER SEVERUS, in het overbeschaafde *Antiochia* zijne werken uitgaf: hij had al tijd meer dan zeven snelschrijvers, *ταχυγράφοι*, die elkander op gezette tijden aflosten terwijl hij dicteerde, en even veel schoonschrijvers, *βιβλιογράφοι*, met meisjes die het schoon-schrijven hadden geleerd⁷: dat waren de hulpmiddelen; die de rijke AMBROSIOS hem kon verstrekken. In één woord, men stelle zich de kennis der middeleeuwsche copisten toch vooral niet grooter voor dan die der tegenwoordige, die in onbekende talen op iedere bladzijde en dikwerf ook in hunne eigen taal de allerpotsierlijkste misslagen begaan. Wat meer is, de moeilijkheden van zuiver materiëlen aard waren doorgaans grooter dan die, waaronder de hedendaagsche copist gebukt gaat: papyrus, perkament en sepia-inkt zijn schaarscher en kostbaarder en minder handelbare werktuigen dan waarover wij thans beschikken, en ze werden eerst laat vervangen. Is het dan wonder, dat vooral vóór de inneming van *Constantinopel* naast eenen enkelen PETRARCA en RIENZI zoo velen gevonden werden, die met een *epigramma* het afloopen hunner eentoonige taak vierden⁸, of minkundigen, die althans een welgemeend „God-dank”⁹ naast het lang verwachte woord Einde ter neer schreven? Wij bezitten zelfs handschriften, die wij desverkiezende met allen eerbied in de hand kunnen nemen, maar die zich

7) Suid. op 'Ωριγένους (eerste art., uitg. v. GAISFORD): ταχυγράφοι δὲ αὐτῷ πλείους ἢ ἑπτά τὸν ἀριθμὸν παρήσαν ὑπαγορεύοντι, χρόνοις τεταγμένοις ἀλλήλους ἀμειβόμενοι, βιβλιογράφοι τὸ οὐχ ἕντοις ἅμα καὶ κόραις ἐπὶ τὸ καλλιγραφεῖν ἡσκημέναις· ὡν ἀπάντων τὴν δέουσαν τῶν ἐπιστῶν δαίμων ἀφθονον χορηγίαν ὁ Ἀμβρόσιος παρεστήσατο.

8) Het Mediceisch hs. van AESCHYLUS sluit met de woorden: τέλος δεδωκὼς χρεῖς σοὶ χάριν φέρω.

9) De copist van het Leydsche hs. der beide eerste treurspelen van AESCHYLUS (*Bibl. Publ.* 51) zegt op 't slot van den *Prometheus*: ΤΕΛΟΣ προμηθεύς τῷ θεῷ χάρις. Het slot der *Zeven t. Thebe* ontbreekt: dit hs. is zeer net uitgevoerd.

terstond doen kennen als schoolboeken van den een of ander middeleeuwschen knaap, en *mutatis mutandis* sprekend op de schrijfboeken onzer eigene schooljeugd gelijken¹⁰. Maar dat alles moge men nalezen bij PARTHEY en bij RITSCHL¹¹. Voor ons doel alleen nog deze opmerking: reeds de eerste boekdrukkers, zelfs de meest geleerden zoo als ALDUS MANUTIUS, zochten vooral winst te doen met hunne kunst, en lieten zich dus minder gelegen liggen aan de naauwkeurigheid hunner uitgaven, die toch wegens den geringen prijs gemakkelijk werden afgezet. Niet alleen waren ze dus vrij onverschillig in het kiezen der hss. naar welke zij hunne edities inrigtten, maar ze namen zelfs bij voorkeur de goedkoopsten in plaats van de besten, zoodat zij dikwerf naar geheel onvoldoende bronnen werkten: ja wat meer is, na den afdruk achtten zij het handschrift niet hooger, dan onze drukkers de gebruikte copij: zóó zijn vele hss. vernietigd. Na dit alles bevreemde het niet, dat ook de gedichten van AESCHYLUS naar een slecht hs. zijn afgedrukt en niet dan langzamerhand zijn verbeterd: ik heb dit reeds vroeger in dit tijdschrift uitgewerkt¹², vóór het verschijnen van HERMANN'S uitgaaf en nog onbekend met die van DINDORF. Hierop verwijzende vul ik thans een paar punten aan, welke buiten mijn toenmalig doel lagen. Het is de moeite waard, de gevoelens der geleerden over het hs. van ALDUS, thans te *Wolfenbüttel* aanwezig, kortelijk na te gaan; al zijn die niet zoo uitvoerig bekend als men zou wenschen. BLUMFIELD (1821 of vroeger) zegt: „vix dubito quin liber Guelferbitanus ex editione Aldina transcriptus fuerit”¹³ BURGESS (1821), nog

¹⁰) Het bekende hs. van DOSITHEOS te *Leyden* (*Voss.* 7 in 4°), bevat eene lange lijst van Grieksche woorden met de Latijnsche vertaling er naast, en daar tusschen o. a. twee fabels van BABRIOS.

¹¹) G. PARTHEY, das Alexandrinische Museum. Berlin, Nicolai 1838. 8°. — F. RITSCHL, die Alexandrinischen Bibliotheken unter den ersten Ptolemäern, u. die Sammlung der Homerischen Gedichte durch Pisistratus. Bresl. 1838. 8°.

¹²) *Mnem.* I. 10 vlgg. De tekst der *Smeekelingen* van AESCHYLUS vóór drie eeuwen en thans.

¹³) A. Agamemnon. Emend. CAROLUS JACOBUS BLUMFIELD S. T. P. Lips. Hartmann, 1822. 8°. p. VII (VI).

polemiserende tegen dit verkeerde gevoelen, noemt het een afschrift van den *Mediceus*, van geenerlei waarde, en zoo als men 't verwachten kon » a librario plane ἀναλφαβήτω ¹⁴." WELLAUER (1825) spreekt gunstiger ¹⁵. DINDORF verwaardigt zich in zijn laatste werk niet, van meer dan één hs. te spreken; de reden daarvan zal straks blijken. In de *Annotationes* (1841), die slechts ten halve tot dit zelfde werk kunnen gerekend worden, noemt hij den *Guelferbytanus* kortaf eenen » codex mendosissimus, editioni Aldinae simillimus." FRANZ (1846) zegt ronduit, dat hij al de fouten en gapingen van den *Mediceus* heeft en nog anderen ¹⁶, terwijl HERMANN, insgelijks met een enkel woord, dit hs. als eene copie van den *Mediceus* kenmerkt ¹⁷.

Naar dit hs. is de *Aldina* bewerkt: in mijne vorige verhandeling heb ik door voorbeelden een denkbeeld gegeven van 't geen die uitgave is. Men vond ze dan ook zoo slecht, dat men niet haar, maar die van ROBORTELLUS tot grondslag genomen heeft. ROBORTELLUS was geen boekdrukker maar een geleerde: hij liet de *Aldina* bijna ongebruikt liggen en grondde zich op zijne hss., voornamelijk en voor de vier laatste treurspelen uitsluitend op den *Mediceus*, gelijk later blijken zal; ook zijn opvolger VICTORIUS maakte trouw werk van de hss. en vooral van denzelfden *Mediceus*, naar welken hij de *Robortelliana* verbeterde: zij hebben voor hunnen tijd zeer veel voor AESCHYLOS gedaan, hoezeer beiden en vooral ROBORTELLUS blijkbaar in 't lezen van hss. niet ver waren. Later schijnt men op het hs. weinig te hebben gelet, in derdehalve eeuw werd slechts ééne collatie gemaakt, de slechte van SALVINI (1715), die bij

¹⁴) Aeschyli quae supersunt, cett. Supplices. Rec. GEORGIUS BURGESS. Lond., ex aedibus Valpianis 1821. 8°; p. 41.

¹⁵) A. tragoediae, rec. cet./AUGUSTUS WELLAUER. II. Vol. Lips., Vogel, 1823, 24. 8°; Vol. I. p. x.

¹⁶) Des A. Oresteia, hersg. von JOHANNES FRANZ. Leipz., Hahn, 1846. 8°., S. 303.

¹⁷) Vol. I. p. vii. FRANZ en HERMANN beweren dit alleen voor *Orestie* en *Smeekelingen*, maar houden de drie andere stukken niet voor uit den *Mediceus* gevloeid. Die vraag is van veel minder belang dan 't schijnt, en in geen geval hier te behandelen of in verdere aanmerking te nemen.

BUTLER en **BLOMFIELD** te vinden is. Intusschen had **H. STEPHANUS** (1557) het werk van **VICTORIUS** uitgegeven: hij werd op den voet gevolgd door **STANLEY**, wiens tekst **BUTLER** overdrukte: deze tekst vormde nu de zoogenaamde *vulgata*, waarvan **SCHÜTZ**, **BLOMFIELD**, **WELLAUER**, **AHRENS** en de vroegere uitgaven van **DINDORF** bijna in alles afhankelijk zijn, behalve dat ook zeer veel acht werd geslagen op sommige correcties van **PORSON**, en dat **WEIGEL**, in zijne stereotypuitgaaf van het jaar 1827, eene nieuwe door **BENCINI**¹⁸ vervaardigde collatie van den *Mediceus* meêdeelde, die geruimen tijd door sommige litteratoren als ondergeschoven beschouwd is, hoewel zeer ten onregte: ze is merkbaar minder goed dan de thans bestaanden, maar overtreft verreweg de zoogenaamde collatie van **SALVINI**.

Zoo onzeker was de grondslag van den tekst van **AESCHYLOS** vóór 't verschijnen der laatste edities: die tekst was uit de uitgaaf van **ROBORTELLUS** of zoo men wil uit die van **STEPHANUS** gevloeid, en uit hss., uit edities, door coniecturaalkritiek langzamerhand verbeterd of liever vervormd. Het ware onbillijk niet te erkennen, hoezeer men ook met die onvolledige hulpmiddelen de studie van **AESCHYLOS** heeft weten te bevorderen, en ik heb het in dit tijdschrift zelf uit de stukken aangetoond. Maar evenmin mag verzuimd worden, op hoe vele plaatsen zekerheid of gegrond vermoeden van bederf aanwezig was, evenmin mag men uit het oog verliezen, welk eene talloze menigte van plaatsen wettiging uit de bronnen behoefde, en bij hoe nimmerweinige die voorhanden was.

De wettiging is thans aanwezig. Zij bestaat, voor **DINDORF**, den gelukkigen eigenaar, in bijna zoo hooge mate als de hedendaagsche wetenschap die kan geven. Ze bestaat in mindere mate, maar toch altijd veel meer dan vroeger, voor het publiek, dat in **HERMANN'S** uitgaaf voor het eerst na **BENCINI** eene geheele vergelijking van den *Mediceus* ontvangt, en wel de eerste goede collatie, terwijl **DINDORF'S** mededeelingen genoegzaam bewijzen, dat de zijne nog verreweg beter is, terwijl **DINDORF'S** kunde ten waarborg strekt, dat hij van dat buitengemeene

---

¹⁸⁾ Volgens **FRANZ** (*Orest.* 305) en **HERMANN** (I. VI). Ze wordt aan de **FURIA** toegeschreven door **DINDORF** (*Ann.* II. I. 3).

hulpmiddel een doelmatig gebruik zal maken. Ze bestaat ook in zeer hooge mate voor diegenen, welke met den steller dezer regelen het voorregt deelen, Prof. COBETS uitmuntende collatie te kennen, welke zelfs die van HERMANN in juistheid overtreft. Zij bestaat, maar zij moet nog worden toegepast, en eene nieuwe standaardeditie van AESCHYLOS heeft het allereerst voor hare invoering te zorgen.

Zien wij thans in hoeverre die wettiging der gekozen lezingen door HERMANN en DINDORF verkregen is, en welke studien nog vereischt worden om haar toe te passen.

Bij de behandeling dezer vraag vertoont zich een onverwacht hoewel niet ongewoon verschijnsel: de geheele quaestie schijnt af te hangen van de beslissing omtrent een gedeelte waarin weder een onderdeel den uitslag der beoordeeling geeft: en ook daarbij concentreert zich het meest belangrijke rondom een enkel punt. DINDORF en HERMANN hebben beiden zeer veel werk van den *Mediceus* gemaakt, en in der daad moet de behandeling van dit hs. de maatstaf wezen, aan welken men erkennen kan, of de tekst genoegzaam is gemotiveerd: immers alle andere hss. zijn slechts copien van den *Mediceus* en hunne lezingen naast of tegen hem zijn zonder waarde. Men kan die stelling aannemen, zoodra ze slechts bewezen is voor de *Orestie* en de *Smeekelingen*, en het laatste stuk kan voor dat bewijs volstaan; men kan dat bewijs geven door de lezing van slechts één enkel vers naauwkeurig te kennen en buitendien op enkele bijzonderheden acht te slaan. Natuurlijk bedoel ik niet, dat ieder dezer stellingen in de daaropvolgende ligt opgesloten, als ware het eene aaneenschakeling van mathematische *theoremata*, maar wel, dat het oplossen van elk dezer vragen de doelmatigste manier is, om het antwoord op de daaraan voorgaande te verkrijgen. Wij zullen dus een oordeel over de beide hoofduitgaven kunnen vormen en welligt de studie van Aeschylus niet benadeelen door achtereenvolgens na te gaan, in hoeverre de hedendaagsche wetenschap die vragen kan beantwoorden, die stellingen vermag te betoogen, en door tevens te doen uitkomen, welk antwoord, hoedanig betoog door HERMANN en DINDORF gegeven wordt.

Beginnen wij met de eerste vraag: is de tekst behoorlijk ge-

motiveerd, d. i. zijn de uitgevers in staat, voldoende reken-schap af te leggen, waarom ze hunnen tekst zóó en niet anders ter neêr hebben gesteld? DINDORF voorzeker niet, ten zij alle andere hss. copiën van den *Mediceus* zijn, want hij heeft op geene andere acht geslagen. Ook HERMANN zou bezwaarlijk kunnen volstaan, indien er een hs. was, in aanbelang met den *Mediceus* vergelijkbaar, want zijne hulpmiddelen zijn geheel onvoldoende reeds ten opzichte van datgene, wat in gewigt onmiddellijk op den *Mediceus* volgt zoo deze niet *archetypus* van alle thans bekende Aeschyleische hss. is ¹⁹.

Beide geleerden hebben dus min of meer uitdrukkelijk ondersteld, dat de *Mediceus* de eenige bron van alle hss. is. DINDORF beweert het stellig en is dus met zich zelve in overeenstemming door alle andere hss. te verwaarloozen ²⁰; zijne uitspraak daaromtrent (I. v.) is deze: „Ex codice Mediceo derivata sunt „quotquot adhuc innotuerunt Aeschyli tragoediarum apographa.”

HERMANN is minder consequent geweest. Is de *Mediceus* stellig *archetypus*, dan is het mededeelen der lezingen van andere hss. niet anders dan overvloed van uitvoerigheid, behalve voor zoover de kritiek der 1200 verzen in den *Agamemnon* het eischt, welke in den *Mediceus* ontbreken. Was daarentegen in HERMANN'S oog de quaestie nog twijfelachtig, of is soms de *Mediceus*, naar zijn zeggen, geen *archetypus*, dan kwam het er op aan, al die hss. te onderzoeken, immers diegene, wier bron de *Mediceus* niet is.

HERMANN erkent den *Mediceus* niet als *archetypus*, dan alleen ten opzichte der *Offerplengsters*; hij neemt aan, dat voor de

¹⁹) Hs. 2386 op de Keizerlijke Bibliotheek te Parijs, in zeer klein 8°, (20 regels per bl.) op katoenpapier. Vgl. het *Aanhangsel* hierachter, I.

²⁰) Hij spreekt zelfs naauwelijks (I. iv vlg.) van de hss. op het gedeelte van den *Agamemnon* dat in den *Mediceus* ontbreekt. In de *Annotationes* vermeldt hij (II. i. 3) alleen diegenen „quorum ad hoc usque tempus copia „editoribus fuit,” den ouden *elenchus* van BUTLER en WELLAUER, rustende op dezelfde collaties. Daarin komen *Ven. Flor. Farn.* voor, de laatste wordt zelfs vrij uitvoerig behandeld, maar *Bess.*, het overige en trouwens minst gewigtige dezer hss., ontbreekt geheel. Ook omvat die *elenchus* slechts 29 hss., tegen 38 bij HERMANN.

Smeekelingen hetzelfde zeker of waarschijnlijk is ²¹, dat voor *Agamemnon* en *Eumeniden* drie van den *Mediceus* onafhankelijk hss. bestaan ²², dat die voor de overige stukken **ameen** nog niet of niet genoeg bekend zijn om eene verdeeling in klassen, d. i. eene beoordeeling der onafhankelijkheid mogelijk te maken ²³.

Deze sortering der hss. heeft wel iets bevreemdends. Het was immers sedert ROBOTELLUS een *axioma* in de Aeschyleische kritiek, dat de hss. waarin alleen de drie eerste stukken *Prometheus*, *Zeven t. T.*, *Perzen* voorkomen, dat die hss. als minder goed en als van een ander soort beschouwd werden dan die, welke geheel of gedeeltelijk ook *Orestie* en *Smeekelingen* bevatten, met andere woorden, dat de onafhankelijkheid van deze veel waarschijnlijker is dan die der eersten. Ref. weet niet, of HERMANN'S meêdeelingen dat oude geloof wel hebben ontzenuwd. Ook houdt hij het ten allerminste voor zeer gewaagd, de drie straks genoemde hss. vreemd aan den *Mediceus* te achten, althans vóór dat dit hs. geschonden was. Waarom kunnen *Ven. B.*, *Flor.* en *Farn.* niet in het geval van *Ven. A.* verkeeren, en uit den *Mediceus* afstammen naar eene copie,

²¹) Niet meer dan waarschijnlijk wegens *Par. L.*; dus kunnen volgens hem welligt ook *Prometheus*, *Zeven t. T.*, *Perzen* en *Eumeniden* uit dit hs. onafhankelijk van *Med.* worden verbeterd.

²²) *Ven. 3*, ook wel *Ven. B.*, *Marc. 616* (XCI. 5), voorts *Flor. Laur. plut. XXXI. 8*, en eindelijk *Farn. (Trich.) I. E. 5* te *Napels*. Hetzelfde zou dan gelden voor *Prom. Theb. Pers.* volgens deze hss.

²³) I. VII: »Itaque quod Choephoros habeamus, ... conservato libro »Mediceo deberi certum est" cet.

Ibid. IX: »Ab his libris, qui, quantum continent de fabulis Orestae et »Supplicibus, id a Mediceo codice profectum esse partim certum, partim probabile est, generis a Mediceo libro diversi communione tres distant codices."

Ibid. VIII: »Admodum similis est hic liber" (*Par. L.*) »codici Mediceo. »Unde Hermanno ductus esse videbatur ex amisso illo vetusto libro a quo »Mediceus descriptus esset. Nescio tamen an probabilius suspicemur ab ipso »Mediceo codice originem eius repetendam esse; a quo codice non videtur ita »discrepare ut dissimilitudo non possit orta esse ex describentis negligentia et »aliquo etiam emendandi conatu: nonnulla autem quae solus habere olim »videbatur, inventa sunt in margine libri Medicei" (HAUPT).

Ibid. X. . . . »neque sperari potest fore ut ex eis qui nondum sunt per- »vestigati multum utilitatis capiatur. Qui autem excussi sunt ab hominibus »doctis, non sunt tam accurate excussi ut in genera describi possent."

emaakt toen de *Mediceus* nog in zijn geheel was²⁴: deze vraag blijft onopgelost²⁵.

Voor den *Agamemnon* heeft HERMANN derhalve in dit opzicht er te veel dan te weinig gedaan, en mogt er nog iets ontbreken, dit vindt zijne gereede verontschuldiging in de omstandigheid, dat HERMANN vóór 't voltoojen van zijn werk gestorven is, en zijn schoonzoon HAUPT, die het uitgeeft, slechts één stuk voor den druk bewerkt heeft gevonden. Dat stuk is het laatste der meeste uitgaven; het eerste van die van HERMANN, de *Smeekelingen*. Juist van dit stuk bestaat één hs. dat zich van den *Mediceus* schijnt te verwijderen, het reeds genoemde *Par. L.* Die schijn wel is waar is valsch, maar HERMANN achtte hem waar en moest hem voor waar houden naar zijne kennis van dat hs. In dit geval had hij zich echter met deszelfs lezingen naauwkeurig bekend moeten maken, ook voor de andere treurspelen, maar 't geen hij er van mededeelt is in ieder opzicht onvoldoende²⁶. Buitendien had HERMANN, eenmaal aannemende dat de *Mediceus* niet *archetypus* is van alle bekende hss., zich nog minder dan DINDORF met een los gezegde²⁷ mogen afmaken van het onderzoek naar de afhankelijkheid of onafhankelijkheid der bekende hss. van dat oudste, naar de lezingen der tot nog toe onbekende. Immers behalve de 38 hss. van HERMANN'S *elenchus*, die trouwens de volledigste

²⁴) Die hss. kunnen wel naar een afschrift van den *Mediceus* genomen zijn, maar niet naar dat hs. zelf. Immers zij zijn gecopieerd naar een onvolledig model, waarin *Eum.* 572—635 en 783—809 HERM. (582—644 en 794—822 DIND.) ontbreken, terwijl de *Mediceus* dit stuk in zijn geheel heeft. Vgl. HERM. I. IX vlg. De tweede gaping bewijst niets, indien deze drie hss. uit elkander gevloeid zijn.

²⁵) Den geheelen *Ven. B.* (*Bess.*) en den *Agamemnon* naar *Farn.* heeft BEKKER voor HERMANN vergeleken, verder geeft deze op dat *Ven. B.* door FRANZ vergeleken is en buitendien door MORELLI, wiens collatie BLOMFIELD voor den *Agamemnon* en LINWOOD voor de *Eumeniden* gebruikt heeft: dezelfde geleerden hadden voor die beide stukken nog eene collatie van *Flor.*, door POGGIO en BENCINI, en eene van *Farn.*, van ELMSLEY; HERMANN bezat overigens excerpten van WEBER uit *Flor.*, en de collatie van dat hs. door FRANZ, buitendien de oude collatie van *Flor. Farn.*, door SIRLETUS voor VICTORIUS gemaakt,

²⁶) Zie noot 19 en *Anh. I.*

²⁷) HERM. I. X. Zie noot 23.

van allen is, noemt FRANZ²⁸ nog 25 anderen, waarbij nog 4 Leydsche hss. komen²⁹. Maar bepalen wij ons thans bij het geen bekend is. Zooveel is zeker, dat men onder de hss. van AESCHYLOS vele copien van den *Mediceus* kan verwachten, en dat alleen omtrent één hs. der *Smeekelingen* door HERMANN³⁰ en MARCKSCHEFFEL en omtrent drie hss. van den *Agamemnon* door HERMANN (om van veronderde en sedert wederlegde gevoelen van anderen niet te gewagen) weersproken wordt dat ze daár uit afstammen. De bedoelde hss. bevatten nog meer dan *Agamemnon* en *Smeekelingen*, en bieden dus een ruimer veld tot vergelijking aan, maar in die twee stukken zijn de gronden gelegen om het hs. waarin ze voorkomen voor vreemd aan den *Mediceus* te houden. Die gronden had men dus naauwkeurig moeten toetsen, en verder moeten nagaan, of ook andere hss. in dat geval verkeerden, en wat naar hetzelfde heenleidt, of er ook onder de niet geclassificeerden zijn, waarvan men stellig beweren kan dat ze uit den *Mediceus* afstammen. Zien wij, wat HERMANN in dit opzigt heeft kunnen doen, en wat hij gedaan heeft. Dit zal 't best blijken door na hem het onderzoek hier te hervatten, voor zooverre het ref. thans mogelijk is.

Er zijn drie omstandigheden, trouwens in verband met ééne en dezelfde algemeene beschouwing, waaruit deze geheele zaak moet beoordeeld worden, waaruit men moet beslissen, of het Mediceische hs. inderdaad de eenige bron van alle andere is of niet. Immers wanneer de *Mediceus* dat is, moet men op weinig na alle fouten van dat hs. in de overigen terug vinden: enkele der 't meest in het oog loopende mogen verbeterd zijn, andere woorden nog erger bedorven, maar over 't geheel moet de afhankelijkheid blijken, dezelfde fouten terug keeren. Die fouten kunnen echter ook van elders ontstaan zijn. Maar wanneer men in een ander hs. fouten terug vindt, waarvan het

²⁸) Vgl. *Aanh.* II hierachter en FRANZ *Orest.* 303 vlg. in de noot.

²⁹) Vgl. *Aanh.* II hierachter en C. M. FRANCKEN *de antiqq. Aesch. interpp.* cet. Utrecht, Kemink. 1845. 8° bl. vi vlg., aangh. bij DIND. III. VIII vlgg.

³⁰) De erkenenis der afhankelijkheid op bl. vii vlg. (vgl. noot 23) is van HAUPT; HERMANN zelf hield het hs. voor geene copie van *Med.*

bewezen is, dát ze in den *Mediceus* zelven ontstaan zijn, dan valt die laatste mogelijkheid weg en de *Mediceus* blijft de eenige bron. Dit geval heeft voor zóover mij bekend is tweemaal plaats gehad: één van die beide komt in verdere aanmerking; het tweede behoort onder een der andere gevallen.

Omgekeerd, wanneer men in de andere hss. goede of algemeen verspreide lezingen vindt, die in den *Mediceus* niet of foutief voorkomen, dan ligt dáárin een bewijs of eene praesumptie, dat die hss. niet uit den *Mediceus* afstammen. Dit geval doet zich schijnbaar driemaal voor; wij hebben ons echter hier slechts met twee gevallen in te laten²¹, wanneer het eene overeenkomt met hetgeen ik straks aanduidde. Die schijn moet blijken onwaar te zijn, die beide gevallen moeten verklaard worden, die moeilijkheden worden uit den weg geruimd, eer men die groote aanwinst en vereenvoudiging der Aeschyleische kritiek bezit, de zekerheid, dat de *Mediceus*, en hij alleen²², de bron van alle andere hss. is. En zij zijn zoo goed als overwonnen, ten deele door medewerking van HERMANN en ten deele buiten hem.

Eén woord in den *Prometheus*, vs. 134, het woord *θεμερῶ-πυ*, is in den *Mediceus* op eigenaardige manier bedorven. Immers boven de eerste ε, naar de μ overhellende, bevindt zich

²¹) De *Med.* mist namelijk *Theb.* 195 (176 H.) τοιαῦτα τῶν γυναικῶν οὐραίων ἔχουσ, dat volgens HERM. t. a. p. in 11 hss. en ook in de A Leydsche voorkomt; DINDORF *Ann.* t. a. p. geeft niets wat aan HERMANN onbekend is: uit de scholien blijkt dat het vs. ook in *Arund.* gevonden wordt. Het geval is hier van minder aanbelang, daar ref. het vs. met DINDORF I. XIV. voor onrecht houdt, en er dus alles na te gaan blijft, hoe 't in zoo vele hss. gekomen is. Dit punt mag evenwel worden uitgesteld maar niet uit het oog verloren: de vraag is geheel van denzelfden aard als die over *Suppl.* 759, en hare vermoedelijke oplossing die, dat of vs. 195 nog in een hoekje van den *Mediceus* schuilt, ondanks DINDORFS tegenspraak, of dat men zou moeten aannemen, dat de hss. waarin het voorkomt allen uit een hier geïnterpoleerd afschrift van den *Mediceus* gevloeid zijn.

²²) *A priori* is nog een geval mogelijk: dat sommige hss. gemaakt zouden zijn onder vergelijking van den *Mediceus* en een ander model. Deskundigen zullen ligt begrijpen, waarom ik alleen de mogelijkheid van dit geval voor AESCHYLOS toegeef, en meen, dat het met der daad niet heeft plaats gehad.

eene ρ van later hand, en op den rand van het *hs.* vindt men de verklaring: — θερμὴν. ἐκ δὲ τούτου τὴν καλλίστην Φησί ³³. — De schrijver van de annotatie las dus θερμερῶπιν of leidde althans het woord van θερμός af. De schrijver dier annotatie is, volgens DINDORF, de eerste scholiast ³⁴. Die eerste scholiast is niet de schrijver van de eerste hand in den tekst ³⁵. Maar de bedoelde ρ is van de tweede teksthand. Is nu die tweede teksthand die van den eersten of tweeden scholiast, of weder eene derde? Is dat teeken inderdaad eene ρ , zoo als alle afschrijvers en collatoren gemeend hebben, afkomstig van den eersten of tweeden scholiast of van een ander lezer, die den tekst met het *scholion* in overeenstemming wilde brengen, of is het veeleer een renvooi, zoo als Prof. COBET wil, afkomstig van den eersten scholiast die de plaats zijner aantekening wilde aanwijzen? Dit zou alles duidelijker doen uitkomen, maar naar deze onderstelling zou de scholiast, die voor zijn renvooi juist die gevaarlijke plaats en dien zoo nabij de ρ komenden vorm koos, met zijn θερμὴν wetens en wilkens eene verklaring van θερμερῶπιν en niet van θερμερῶπιν hebben willen geven.

Die zaak is dus nog niet uitgemaakt, eene nieuwe inzage van het *hs.* zou ze moeten beslissen, en daarvan hangt de meerdere of mindere mate van zekerheid af, die aan 't navolgende is toe te schrijven. Vindt men nu in een *hs.* de ρ tussen de ϵ en de μ , dan is dit *hs.* waarschijnlijk eene copie van den *Mediceus* zoo daar in der daad eene ρ bedoeld werd, maar buiten alle tegenspraak, wanneer daar een renvooi staat dat slechts voor ρ aangezien is: anders zou men moeten aannemen, dat eene diergelijke fout buiten den *Mediceus* nog eens ware gemaakt. Vóór 't verschijnen van DINDORF'S uitgave hechte ik geheel aan de verklaring van Prof. COBET en hield dus dit argument voor afdoende; het blijft nog altijd van veel gewigt zelfs nadat, door DINDORF'S meêdeeling van het bedoelde *scholion*, bovenstaande tegenwerping aan die verklaring kan ge-

³³) Eerst thans door DINDORF bekend gemaakt.

³⁴) DINDORF geeft het overal op, waar de tweede scholiast bedoeld wordt. Hier zegt hij niets (t. a. p. III. bl. 15, vs. 38 in de noot).

³⁵) Volgens DINDORF III. III.

maakt worden, daar er slechts weinig behoeft bij te komen, om de waarschijnlijkheid, welke ook de andere onderstelling aan de hand geeft, in zekerheid te verkeeren.

De lezing *θερμερώπιν*, zoo of nog verder bedorven, vindt men volgens HERMANN in 5 hss. wier opgaaf hierachter volgt: buitendien in 11 andere hss.³⁶. Het is dus zeer waarschijnlijk zoo niet zeker, dat al deze hss. copien van den *Mediceus* zijn, en deze omstandigheid geeft een geleidelijk middel aan de hand, zich daarvan ten volle te vergewissen. De uitslag kan niet twijfelachtig zijn, en zoo wordt het aantal hss. van AESCHYLOS dat naauwkeurig vergeleken moet worden, bijna stellig met 16 en waarschijnlijk met nog 37 anderen verminderd, namelijk in de tweede plaats met allen buiten de vier³⁷, die in de beide andere gevallen eene rol spelen, en die weinigen waarin de *Prometheus* niet voorkomt. Deze, ten getale van 9³⁸, zijn echter onbeduidend, en twee daarvan zijn uit andere omstandigheden reeds voldoende bekend als afschriften van den *Mediceus*.

Eén vs. dat in den *Mediceus* ontbreekt, wordt in een ander hs. gevonden, den *Parisinus L*. Reeds vroeger heb ik in dit tijdschrift aangetoond³⁹, dat die bewering op eene dwaling berustte, het vers, de woorden *οὐδὲν ἐπαλοντες*, *Smeekeelingen* 759, staat op den rand en behoort dus tot diegenen welke DINDORF op bl. xiv van het eerste deel opsomt. Die bijzonderheid was aan DINDORF onbekend, althans hij spreekt er niet van, noch in het *Supplementum Annotationum* aan het hoofd van zijn eerste deel, noch bij de behandeling der *Scholia*, waar hij de betrokkene woorden stilzwijgend overslaat, hoewel er vlak bij de andere *Scholia* staan, die hij overgenomen heeft⁴⁰; alleen in de *Annotationes* t. a. p. zegt hij kortaf: » Haec verba accesserunt ex M. Par. (den *Mediceus* en 't Parijsche hs). Er blijft geen andere uitweg, dan aan te nemen dat het gewigt der

³⁶) Zie *Aanh. II*.

³⁷) *Ven. B. (Bess.), Flor., Farn., Par. L* (bij HERM.).

³⁸) Zie *Aanh. II*. ³⁹) *Mnem. I*. 358 vlgg.

⁴⁰) Een en ander blijkt uit de vergelijking van DINDORFS *scholia* met DE FORIA's afschrift, medegedeeld *Mnem. t. a. p.*

quaestie omtrent dat vs. hem vreemd was. In dat geval mag onze regtmatige eerbied voor DINDORFS groote kunde en belangrijke verdiensten ten aanzien der classieke litteratuur ons niet weêrhouden zijn gezegde, dat alle hs. uit den *Mediceus* afstammen, als voorbarig te beschouwen, immers behoudens de nog altijd onzekere zaak van *Theb.* 195⁴¹ heeft hij ééne van de twee voorname tegenwerpingen niet eens gekend, en bovendien niet opgemerkt dat alleen hij beweerde of zich niet verwaardigd te zeggen, hoe hij wist en in tegenspraak met alle andere collatoren beweren kon, dat vs. 759 in den *Mediceus* stond: terwijl te wachten was, dat latere geleerden het hs. zouden naslaan en weder in de oude dwaling vervallen. HERMANN is in het bedoelde opzigt vollediger maar niet naauwkeuriger geweest. Zijne noot moge hier volgen⁴²: » οὐδὲν ἐπαύοντες M. G. E. P. » Falso hic versus dictus est non esse in M. G. Delituit ἐπαύοντες in M., utrumque vocabulum in G. in marginibus. Id » quum non animadvertisset Asulanus, defectus ex Aldina pro » pagatus est in caeteras editiones."

Niet alleen ASULANUS, de uitgever der *Aldina*, maar ook ROBERTELLUS, VICTORIUS, SALVINI, BENCINI, en, welk laatste aan HERMANN onbekend was, ook Prof. COBET hebben dit verzuim begaan. Maar dit is eene bijzaak. Eerst door HERMANN vernemen wij, dat het vs. ook voorkomt op den rand van *G.*, het Wolfenbüttelsch hs., dat althans ten opzichte van *Orestie* en *Smeekelingen* uit den *Mediceus* afstamt, en in den tekst van *E.*, het Escuriaalsche hs., dat uit *P.* (*Par. L*) gecopieerd is. Na de bekendmaking der lezing van den *Mediceus* mist dit alle waarde, Maar dat het vs. in *Par. L* voorkwam was algemeen bekend. Dus moest οὐδὲν ἐπαύοντες nog in een hoekje van den *Mediceus* staan, of anders moest *Par. L* behalve dezen nog eene andere bron hebben gehad. Het eerste is waar, zoo als blijkt uit meer genoemde, hier reeds uitgegeven meêdeeling van DE FURIA, ons eenig afdoend argument in dezen. Maar volgens HERMANN blijft het dilemma van kracht, al staat ἐπαύοντες op

⁴¹) Vgl. n. 31.

⁴²) Op *Smeekelingen* 759 (729 HERM.). Vgl. overigens *Aanh.* III over deze geheele zaak.

den kant, omdat altijd verklaard moet worden, hoe οὐδὲν, dat in den *Mediceus* ontbreekt, in de andere hss. zou zijn gekomen. Of wil HERMANN zeggen, dat οὐδὲν in den tekst staat en ἐπαύοντες aan den kant? Indien zijne duistere noot dit mogt bedoe- len, gelijk hare letterlijke verklaring ons dwingen zou aan te nemen, is hij in regstreeksche tegenspraak met DE FURIA, die hierin meer geloof verdient dan HERMANN; dan zou immers in de uitgaven van ROBOTELLUS en anderen niet οὐδὲν ἐπαύοντες ontbreken maar enkel ἐπαύοντες, en bovendien was FURIA er op uit, juist van deze bladzijde een naauwkeurig afschrift te hebben, terwijl HERMANN'S *collator* van te voren geene reden had, om bij voorkeur hier naauwlettend te zijn. Immers de geheele zaak heeft naauwlijks de aandacht der geleerden getrokken. Behalve DINDORFS aanteekening *Ann.* t. a. p. vermeldt slechts MARCKSCHEFFEL bl. 179 deze omstandigheid, maar meer consequent dan HERMANN trekt hij daaruit natuurlijk het gevolg, dat *Par. L* niet van den *Mediceus* afstamt. Hij ondersteunt dat gevoelen met een tweeden grond, namelijk met 33 lezingen uit het betrokkene treurspel, die *Par. L* alleen heeft. Ik heb die lezingen nagegaan en bevonden, dat om verschillende redenen dusdanig besluit daaruit niet mag worden afgeleid; de afwijkingen, die in der daad bestaan, wijt ik bijna allen aan den geleerden copist JANUS LASKARIS ⁴³.

Hierin ligt dus de afdoende wederlegging van MARCKSCHEFFELS gevoelen, die trouwens niet beter kon weten, dan dat het Parijsche hs. van het Florentijnsche onafhankelijk was. Er volgt verder uit, dat HERMANN, indien hij naauwkeurig gewerkt had, dat gevoelen had moeten deelen. Hetzelfde geldt voor DINDORF, ten zij men wil aannemen, dat hij redenen had om zijne collatien, wel te verstaan diegenen waarover hij in 1841 kon beschikken, boven de getuigenis van alle anderen te vertrouwen, maar 't is zoo goed als zeker dat DINDORFS noot alleen op eene vergissing berust ⁴⁴. Eindelijk volgt uit het thans bespro-

⁴³) *Mnem.* I. 45. Een en ander is uitgewerkt hier achter, *Aanh.* III.

⁴⁴) DINDORF had volgens *Ann.* II. I. 3 enkel SALVINI en BENCINI. De laatste geeft h. t. p. geene afwijking van SCHÜTZ op, met wiens uitgaaf in drie deelen (Halle 1808) de vergelijking gemaakt is. Deze uitgaaf kan ik

kene, dat alle hss. der *Smeekelingen*, zoowel de drie waarin οὐδὲν ἐπαλοῦτες voorkomt als het eene⁴⁵ waaromtrent wij in 't onzekere zijn, ook de oude uitgaven⁴⁶ welke 't bedoelde vs. missen, naar het hs. te *Florence* of naar copien daarvan gemaakt zijn, en dus hoogst waarschijnlijk ook voor de *Orestie*, maar althans voor de *Smeekelingen* boven allen twijfel verheven is, dat de tekst van AESCHYLOS alleen uit den *Mediceus* afstamt.

Maar voor de *Orestie* worden door HERMANN drie hss. opgegeven, welke niet uit den *Mediceus* zijn afgeleid, althans hij zelf noemt ze in de voorrede » generis a Mediceo diversi" (I. II). In zooverre schijnt hij dus gerechtigd, de lezingen dier hss. zeer in aanmerking te nemen, en hoezeer referent in de hoofdzak, ten opzichte van hun aanbelang, merkbaar van HERMANN afwijkt, zal toch uit het onderstaande blijken, dat zij wel degelijk naauwkeurig vergeleken en aangewend moeten worden, indien men niet ongeveer één zevende van den tekst onzes dichters, bijna eene geheele tragoedie, in volstrekt onvoldoenden staat wil laten⁴⁷.

De drie bedoelde hss. zijn één te *Venetie*, één te *Florence*, meer bepaaldelijk met den naam *Florentinus* aangeduid, en

---

niet naslaan, maar die in vijf deelen (Halle 1809—1821) heeft de woorden οὐδὲν ἐπαλοῦτες, uit *Par.* Alsdan heeft DINDORF op het stilzwygen van BENCINI voortgeredeneerd, en deze niet opgemerkt dat zijn hs. in den tekst een vs. miste dat bij SCHÜTZ stond; immers dat BENCINI het *scholion* zou hebben opgelet is wegens de onnaauwkeurigheid zijner collatie niet te verwachten. Dit laat zich echter niet beslissen eer de lezing der andere uitgave van SCHÜTZ vergeleken is.

⁴⁵) *Marc.* bij HERMANN I. VII: een hs. te *Florence*, ondanks den naam.

⁴⁶) De *Aldina* volgt in *Orestie* en *Smeekelingen* G., waar οὐδὲν ἐπαλοῦτες volgens HERMANN op den kant staat, en niet in den tekst, dien zij alleen overneemt. TURNEBUS had voor deze stukken alleen de *Aldina*, en ROBERTELLUS alleen den *Mediceus* voor deze vier treurspelen, want in zijne uitgaaf ontbreken juist die deelen van *Agamemnon* en *Offerplengsters*, die op de uitgescheurde bladzijden van den *Mediceus* stonden, en hij zegt in zijne voorrede bl. (a VIII) » tuo in primis" mso » ex quo Tragedias has, Agamemnonem, χορηφούς, εὐμενίδας, et ικάτιδας, transcribendas curavi."

⁴⁷) De bewijzen van het navolgende zoeken men in *Aanh.* IV met bijgevoegde tabel.

een Napelsch hs. dat eertijds in de bibliotheek van ALESSANDRO FARNESE te Rome berust heeft en daarom nog steeds *Farnesianus* wordt genoemd. Ze bevatten mede dat deel van den *Agamemnon*, wat uit den *Mediceus* gescheurd en dus in dat hs. niet aanwezig is: de *Venetus* heeft een dergelijk lot ondergaan en mist insgelijks een duizendtal verzen uit den *Agamemnon*, zoodat men daaruit wel de tweede, maar niet de eerste *Mediceische* lacune kan aanvullen. Nu is het daárom nog niet onmogelijk, dat de genoemde drie hss., de eenigen die als onafhankelijk worden opgegeven, echter uit den *Mediceus* afstammen. Dit hs. is oorspronkelijk compleet geweest, want de bladen zijn er uit gescheurd; uit band en nummering blijkt, hoevele bladzijden ontbreken, en dat aantal bladzijden wijst op een getal missende verzen dat uitkomt met hetgeen in de beide volledige hss. wordt aangetroffen. Stel, dat slechts ééne copie gemaakt was: eer men het hs. schond, dan was die ééne copie genoeg om voort te planten wat zij gered had, en al schond men haar weder, ook dan was, onder dezelfde voorwaarde, de tekst niet verloren. Deze redenering schijnt te eenvoudig, om haar hier uitdrukkelijk te herhalen, en dat zou ook niet geschied zijn, ware 't niet dat zij aan HERMANN schijnt te zijn ontgaan. Zooveel is zeker dat uit eene gedeeltelijke, maar naauwkeurige vergelijking der vijf hss. in quaestie blijkt, dat HERMANN hier ten onregte een soort van hss. buiten den *Mediceus* heeft aangenomen. Het eigenlijk onderzoek wordt hierachter medegedeeld, daar het niet van den aard is om eene geschikte lectuur op te leveren. De gang komt evenwel hierop neder, dat een zeer groot stuk van den *Agamemnon* in den *Mediceus* ontbreekt maar in twee hss. geheel en in twee andere gedeeltelijk voorhanden is. Van één der laatsten geeft ook HERMANN toe, dat het eene copie van den *Mediceus* is, vóór de schending: hij ontkent dit van de drie anderen. Ik heb nu alle vier met den *Mediceus* vergeleken voor het overige, ook in dat hs. bewaarde deel van den *Agamemnon*. Die vergelijking had plaats volgens alle collaties, waarover ik beschikken kon, vijf voor den *Mediceus*, drie (of vier) voor elk der andere. Er bleek uit dat alle grove fouten van den *Mediceus* in de vier anderen zijn overgegaan, enkele fouten onveranderd, anderen verergerd. Vooral was de

overeenstemming tusschen de drie Hermannsche hss. onderlin in het oog loopend. Hier en daar hadden deze zelfs betere lezingen dan de *Mediceus*, maar het bleek terstond, dat die dochten copist of eenen anderen lezer ook zonder een ander h konden gemaakt zijn: ze beteekenen weinig, meestal zijn de verbeteringen van blijkbare schrijffouten, of pogingen tot herstel van den zin, dien de lezer niet begreep. Maar die lezer was niet vast op zijne taal en te weinig met Aeschylus bekend om wezenlijke verbeteringen te maken: meestal geeft zijne verandering geenen zin, of eenen zoodanigen, die geenen opletenden kenner van Aeschylus, somtijds geenen litterator misleiden zal. Reeds dáárom is 't moeilijk, die correcties te willen verklaren uit het gebruik van een overigens onbekend h., dan immers zouden wij veelbeteekenende afwijkingen vinden, lezingen, die niet eens woorden vormen, en dan weder andere, die een geheel nieuw licht over anders onverklaarbare plaatsen verspreiden. Wat meer is, enkele der verbeteringen of liever der afwijkingen van de bedoelde hss. vindt men ook in den *Mediceus*, als lezingen van eene latere hand, naast de dikwijls ongerijmde lezingen der eerste, die niettemin, gelijk ieder palaeograaf zal toestemmen, juist in die gevallen meestal de waarheid bevatten, slechts verborgen onder eene harde schors. Geeft dit verschijnsel een regtstreeksch blijk van gemeenschappelijken oorsprong, een ander dient om de onderstelling te bestrijden dat die oorsprong zou verschillen. Immers wij kennen uit aanhalingen van andere schrijvers enkele lezingen, die beter zijn dan de Mediceische. Daarvan is in de drie betrokkene hss. geen spoor, gelijk in het algemeen van geene lezing, die tegen de onderstelling van straks zou strijden en niet van eenen onhandigen verbeteraar afkomstig kan zijn. De innerlijke waarschijnlijkheid van de onderstelling, dat de *corrector*, zoo hij bestaan heeft, voor die taak slecht berekend was, zal worden toegestemd door ieder, die ooit het werk van die middeleeuwsche correctoren heeft nagegaan, en het feit, dat althans deze slecht veranderd heeft, zal uit eene enkele inzage der hiërarcher gevoegde tabel overtuigend blijken. Bovendien beweert ik slechts van twee der drie bedoelde hss., dat ze die correcties hebben ondergaan, van het Florentijnsche en van het Napel-

sche, en voor het Napelsche is dit eene bekende zaak, daar dit een autograaph is van DEMETRIOS TRIKLINIOS, wiens naam hier welsprekend is, en reeds op zich zelf een waarborg voor het aangevoerde uitmaakt. Maar er is meer. De vergelijking der lezingen bragt mij tot de overtuiging, dat het Napelsche hs. uit den *Florentinus* en deze weder uit den *Venetus* gevloeid is: daardoor wordt niet alleen de overeenstemming dier drie hss. verklaard, maar ook eene nieuwe omstandigheid in rekening gebragt, namelijk deze, dat de aard der lezingen, waar de *Farnesianus* van den *Florentinus* afwijkt, dikwijls juist dezelfde is als van diegenen, waar de *Florentinus* zich van den *Mediceus* verwijderd, en hoe meer men zeker is, dat de eersten aan de correcties van TRIKLINIOS te wijten zijn, des te stilliger mag aangenomen worden, dat ook de oorzaak der Florentijnsche afwijkingen bij eenen *corrector* en niet in een ander hs. te zoeken zal zijn.

Al de aangehaalde feiten kunnen overigens aan een tweeledigen toets worden onderworpen. De vergelijking der hss., door mij over omstreeks 400 regels uitgestrekt, kan over vier geheele stukken van Aeschylus worden uitgebreid, hoewel, zoo lang de bedoelde hss. niet nader zijn ingezien en vergeleken, met veel mindere volledigheid. Of zoo slechts iemand de moeite nam, zich van de lezingen van *Ven. Flor. Farn.* op *Prom.* 134 te vergewissen: indien ze daar θερμερῶτιν of eene daaruit afgeleide lezing hebben, mag de zaak als beslist worden aangemerkt.

Dus de *Mediceus* is hoogst waarschijnlijk *archetypus*. Het ware zaak geweest, die waarschijnlijkheid tot zekerheid te brengen: dit stond in de magt van beide geleerden, en zou voor geen

---

⁴⁸⁾ Eene kleine onnaauwkeurigheid is in den tekst zelven niet weggenomen, om onduidelijkheid te voorkomen. Ik beweer alleen, dat de lezingen van den *Florentinus* niet enkel zijn overgeschreven uit den *Mediceus*, maar dat men op enkele plaatsen willekeurig veranderd heeft. Als het zoo even aangevoerde waar is, dan kan men daarmede of dien copist betichten, die den *Venetus* uit den *Mediceus* afschreef, of dengenen, die den *Florentinus* na den *Venetus* copieerde; de hoofdzak blijft daardoor onveranderd. Men kan dit echter eerst beslissen, wanneer men *Ven.* en *Flor.* naauwkeurig onderling en met *Med.* heeft vergeleken, 't geen de moeite niet beloonen zou.

van beiden moeilijk geweest zijn, daar zij in regtstreeksche betrekking stonden met deskundige personen, die voor hen de bedoelde hss. nazagen en in 't gezigt der stukken alle vragen terstond konden beantwoorden, die zich in referents geval slechts door lange studie en dan nog onvolledig laten oplossen. Voor de plaatsen uit *Prometheus* en *Smeekelingen* kon wel is waar de quaestie te laat of geheel niet worden opgemerkt, en het tweede heeft inderdaad plaats gehad. Maar bij den *Agamemnon* was geene vergissing mogelijk. Hier waren 1200 verzen zonder den steun van den *Mediceus*, en alleen uit vier slechte hss. te beoordeelen, waarvan nog wel één geheel en een tweede grootendeels verviel ⁴⁹. Omtrent deze hss. laat DINDORF ons in 't onzekere, of hij ze al dan niet gebruikt heeft, sedert hij drie van hen in de *Annotaciones* vermeldde, en op welken grond zijn tegenwoordige tekst dezer 1200 verzen steunt. HERMANN deelt nieuwe collaties mede, maar heeft verzuimd te onderzoeken welke de betrekking tusschen die hss. zoo onderling als tegenover den *Mediceus* is; terwijl DINDORF ze zonder opgaaf van redenen afschriften van *Med.* noemt. In 't werk van beiden is dus hier eene wezenlijke, gewigtige leemte.

Maar HERMANN'S collaties zijn bovendien onvoldoende. Een blik op de tabel leert, dat dikwijls verschillende lezingen, uitdrukkelijk door meer dan eenen *collator* uit hetzelfde hs. opgegeven, met elkaar in tegenspraak zijn. Hoe weinig vertrouwen HERMANN'S opgaven uit *Par. L.* verdienen, heb ik in het tweede aanhangsel regtstreeks aangetoond. Uit de tabel is met weinig moeite op te maken, dat zijne afwijkingen van andere collaties des *Mediceus*, vooral van COBET'S vergelijking, dikwerf aan hem te wijten zijn; ik zal er terstond nog enkele feiten bijvoegen. Wanneer dus HERMANN zich ook voor *Ven. Flor. Farn.* en *Bess.* van de andere collatoren verwijdt, zijn wij gerechtigd te vermoeden, dat een goed deel der fouten op zijne rekening moet komen, en dat blijkt ook voor zoo ver de opgaven een stellig oordeel toelaten.

Zoo even zeide ik te zullen bewijzen, dat HERMANN'S collatie

---

⁴⁹) *Bess.* als klaarblijkelijke copie van *Med.*, en *Ven.* 3 als onvolledig. Ook *Bess.* is voor den *Agamemnon* zeer incompleet.

van den *Mediceus*, schoon beter dan de drie tot nog toe gedrukte, behalve welligt die van FRANZ, toch in vele opzichten slecht is. Dit maak ik op uit de volgende omstandigheden. Voor 16 willekeurig uitgekozen bedorven plaatsen der *Smeekelingen* wijken de collaties van COBET en HERMANN op drie plaatsen in letters en op twee in accenten van elkander af. Wanneer men de 51 verzen van FURIA's copie met dezelfde collaties vergelijkt, vindt men twee maal overeenstemming van COBET en HERMANN tegen FURIA, eens van HERMANN en FURIA tegen COBET, en drie maal van COBET en FURIA tegen HERMANN. Tegenover 44 plaatsen, waar DINDORF uit zijne collatie gewigtige nieuwe lezingen opgeeft, wijken COBET en HERMANN, beide aan DINDORF onbekend, respectvelijk vijf en zes maal af. Een groot deel van HERMANN'S lezingen op den *Agamemnon* is ontleend aan FRANZ, een ander deel aan BENCINI, daarvan spreekt HERMANN niet en waarschuwt niet tegen mogelijke fouten. Echter ware dat noodig geweest, want FRANZ haalt b. v. het Napelsche hs. (I. E. 5) met J. E. S. aan, en *Agam.* 1133 (1065) geeft hij zoowel $\beta\rho\rho\tau\omicron\varsigma$ als $\beta\rho\rho\tau\omicron\varsigma\iota$ als lezing van hetzelfde hs. (*Ven.* 1, n°. 616) op, terwijl WEIGEL (BENCINI) $\Phi\acute{\alpha}\omicron\varsigma\ \tau\acute{o}\delta'\ \omicron\upsilon\kappa$ als lezing van *Med.* op *Agam.* 311 (321) vermeldt, en in den volgenden regel meêdeelt, dat in dit hs. de bekende lacune dit vers met eenige honderd volgenden heeft doen verloren gaan.

Wanneer ik hier den term afwijken en overeenstemmen gebruik, dan bedoel ik alleen zulke lezingen, die uitdrukkelijk in de genoemde collaties zijn overgenomen, nimmer dezulken, welke op eene of andere wijs uit hun stilzwijgen kunnen worden opgemaakt. Hoe overdreven streng, hoe kleingeestig misschien die regel schijne, wij hebben hier de proef op de som. Wanneer lezingen, zoo angstvallig geschift, nog zoo vele fouten bevatten, hoe wil men dan op de minder naauwkeurig opgegevene vertrouwen? Een blik op de tabel en in het tweede *Aanhangsel* bewijst, dat hetzelfde verschijnsel zich bij de andere hss., bij *Par. L.*, *Flor.*, *Farn.*, *Ven.*, *Bess.* herhaalt; de varianten op ARISTOPHANES, in de laatste nummers der *Mnemosyne* opgenomen, verraden dezelfde omstandigheden. Het zij dus hier geoorloofd, als waarschijnlijk voor vele auteurs, als streng bewezen voor AESCHYLOS, enkele regels neêr te stellen,

opgegeven, maar deze zullen wel onbeduidend zijn; wèl heeft HERMANN voor de meeste hss. nagelaten, hunne betrekking tot den *Mediceus* te onderzoeken, maar hij heeft die van andere, gewigtige hss. bepaald; wèl heeft hij voor de lacune in den *Agamemnon* nog veel ongedaan gelaten, maar ook veel van het tot nog toe verwaarloosde in het werk gesteld, wèl laten zijne volledigheid, vooral zijne naauwkeurigheid nog zeer veel te wenschen over, maar men vergelijke zijnen arbeid in dit opzigt met al wat vroeger gedaan is, en bedenke, dat enkele, schoon niet vele gebreken daaraan zijn toe te schrijven, dat het groote werk nog onvoltooid was, toen HERMANN stierf.

En DINDORF. Wij spreken hier niet van de reeds vroeger verschenen *Annotationes*, niet van zijne belangrijke uitgaaf der *Scholia Medicea*. Alleen het nieuwe, wat hij voor den tekst zijner laatste uitgaaf gedaan heeft, het bezorgen eener alle anderen overtreffende collatie, behoort tot ons tegenwoordig onderwerp. Met echt praktischen blik doorzag de groote geleerde, dat welke ook de uitkomst van latere nasporingen mogt zijn, eene collatie van den *Mediceus* die dezen naam verdient altijd hoofdzak zou blijven. Hij zorgde, dat zulk eene collatie gemaakt werd: uit hetgeen hij meêdeelt laat zich hare naauwkeurigheid wel nog niet beoordeelen, maar in volledigheid overtreft zij alle tot nog toe bekende. Het zou welligt onkiesch zijn hier neder te schrijven, om welke redenen ref. ook van de naauwkeurigheid het gunstigste verwacht. Uit dezelfde redenen blijkt, dat het hoogst onregtvaardig wezen zou, aan DINDORF te verwijten dat hij zijne collatie niet in haar geheel mededeelt; wij kunnen slechts doen uitkomen hoezeer die mededeeling alle litteratoren op nieuw aan hem zoude verplichten. Maar wanneer het vergund is, mannen als DINDORF (en IMMANUEL BEKKER doet immers als hij) op een gevaar hunner somtijds geroemde *breviloquentia* opmerkzaam te maken, dan diene daartoe het bekend maken dezer omstandigheid, dat een boek als zijne *Annotationes* hier te lande in de bibliotheken ontbreekt, dat zijn bestaan slechts uit bibliographiën blijkt, en het werk zelf aan ref. eerst onder 't stellen van dit verslag in handen komt.

Dit zijn derhalve de hulpmiddelen, welke aan HERMANN en

DINDORF bij het maken hunner edities ten dienste hebben gestaan: dit is het onderaardsche werk aan de fundamenteen van het trotsche gebouw. Ref. is hun in die duistere hollen achterna gevolgd, voor zoover dat mogelijk was, immers **DINDORFS** aandeel is weder digtgeworpen en meer dan een van **HERMANN'S** pilaren staat nog te onvast dan dat men zich veilig zou kunnen begeven onder hetgeen hij draagt. Maar in elk geval is het opgetrokken gebouw thans duurzamer en hechter dan ooit te voren. Hoedanig is het geworden? Met andere woorden, wat hebben **DINDORF** en **HERMANN** voor den tekst gedaan, welke resultaten hebben zij uit hunne hulpmiddelen afgeleid? Deze belangrijke vraag moet thans worden beantwoord, maar plaatsgebrek dwingt mij, die tot een volgend artikel uit te stellen en hier slechts voorloopig meê te deelen, dat ook die resultaten allergewigtigst zijn.

Leyden, 13 Mei 1853.

E. J. KIEHL.

A A N H A N G S E L.

I. *De afstamming van het Parijsche hs. uit het Mediceïsche, en HERMANN'S collaties van het Parijsche.*

De afstamming van *Par. L* uit *Med.* wordt ontkend door **MARCKSCHEFFEL** (*Rh. Mus.* V. 1847 bl. 178) wiens gronden nog niet zijn wederlegd, en door **HERMANN** (I. VII. 91, vgl. II. 36 op *Suppl.* 729 H., 740 *Well.* 759 *Dind.*). Daarentegen nemen **DINDORF** (II. *Annot.* p. 4), **FRANZ** (*Oresteia* S. 309) en **COBET** die afstamming min of meer uitdrukkelijk aan.

Het bedoelde hs. is verder bekend onder de namen *Askew. D* bij **SCHÜTZ** en **BUTLER**, *Reg. L* bij **FRANZ** en bij **WELLAUER** (**FAEHSE'S** collatie noemt hij *Reg. P*; *Add. ad Tom. II.* p. x), *P.* en *Par.* bij **HERMANN**, *Par.* en *L.* bij **DINDORF**, n°. 2886 van het *ancien fonds* der keizerlijke Bibliotheek te *Parijs*, eerstjds 3521, want 3511 bij **FRANZ** bl. 309 is drukfout, en **FAEHSE** (*Sylloge* p. xix) verwart N°. 2782 en N°. 2886, vgl. **WELLAUER** II. p. ix. Het is beschreven bij **WELLAUER** I. x, en verder bij **DINDORF**, **FRANZ**, **MARCKSCHEFFEL**, **HERMANN** op de aangehaalde plaatsen. **DINDORF** kent de collaties, die voor **ASKEW** (door hem, volgens **WELLAUER**) en door **FAEHSE** gemaakt zijn, **FRANZ** buitendien nog eene, die **HASE** voor **LINWOOD** gemaakt heeft, maar **HERMANN** beweert, dat die zoogenaamde collatie slechts enkele verzen der *Eumeniden* betrof, verder deelt hij mede dat **IMM. BEKKER** uittreksels uit het hs. gemaakt heeft, dat de collatie van **FAEHSE** » non ea qua par erat diligentia » vervaar-

digd is, en dat de Askewsché voor HERMANN is gemaakt en in handen van ASKEW gekomen. MARCKSCHEFFEL noemt zijne collatie niet.

De vergelijking van het hs. door ASKEW en FAHSE gemaakt, is in de uitgaven overgegaan. Evenwel wantrouwde ik hare juistheid, en daar om gronden in den tekst ontwikkeld mijn oog vooral op de *Smekelingen* viel, was 't mijn streven allereerst van dit stuk eene nauwkeurige collatie te hebben. Prof. COBET, die in den zomer van 1851 te *Parijs* was, verschaft mij een geheel afschrift van dat treurspel, en in 't volgende jaar overtuigde ik mij zelf van de juistheid dier copie, zoodat het tijd verspillen zou geweest zijn die nogmaals in haar geheel aan het hs. te toetsen. Evenwel bleek mij in 't najaar van 1852, toen ik HERMANN'S uitgaaf ter hand nam, dat zijne aan ASKEW en FAHSE ontleende opgaven, misschien honderd of honderd en vijftig voor het geheele stuk, niet minder dan 55 maal van Prof. COBET'S afschrift verschilden. De Meer E. RENNAN te *Parijs* had de goedheid, het hs. zelf op die twijfelachtige plaatsen na te gaan en mij zijn bevinden mee te deelen, dat voor HERMANN'S lezingen ongunstig uitviel: ik deel hieronder de resultaten mede (C. beteekent Prof. COBET, F. FAHSE, H. HERMANN, D. DINDORF, W. WELLAUER, K. KIENL):

Cijfers van D. H. W. COBET'S afschrift.			Lezing. van Prof.	Lezing. v. HERM. (volgens ASKEW en FAHSE).	Lez. van Par. L volg. Dr. E. RENNAN.
4	4	4	λεπτομαθῶν	λεπτοματῶς hab. dicitur.	λεπτομαθῶς
9	9	8	Φύλαξάνοραν γρ. Φῦξάνοραν	Φυλαξάνορος γρ. Φυξάνορος F.	(sic) acht. C.
15	14	14	διακῦμβαλέον	διὰ κυμβαλέον	" " "
16	15	15	κέασαι	κέασαι	" " "
28	27	27	δέξαιθ'	δέξαι θ'	" " H.
79	72	74	ἦβαι	ἦ βαλ	ἦβαι
85	78	80	εἰ θείη	εἶθ' εἴη F.	εἰθείη
105	95	99	ἄ μδν	ὀμδν F.	(sic) acht. C.
107	96	100	δυσπαραβούλοισι	δυσπαραβούλοισιν	" " "
156	158	147	τὸν ταιδν	τὸν ταιόν	" " "
198	184	195	μετώπωσωφρονῶν	μετώπωσωφρόνων F.	μετώπωσω-φρονῶς
209	196	206	ἰὼ Ζεῦ	ἰὼ Ζεῦ	(sic) acht. C.
224	211	221	κερέκω	κεκρέκω	" " "
248	235	245	ἡτηρὸν	ἡτηρὸν	weggelaten.
254	241	251	αἰδνης δι' ἄλλος K.	αἰδνης δι' ἄλλος	(sic) acht. K.
270	257	267	πον εὔρετ'	πονταντινείσθον	" " C.
272	259	269	πρόσω	πρόσω	" " "
273	260	270	δηρίσιν	δὴ ῥήσιν affertur	" " "
296	282	295	ταῦτ' ἀπαλλαγμάτων	ταῦτα παλλαγμάτων	" " "

Cijfers van D. H. W.	Lezing. van Prof. GEMMIS afschrift.	Lezing. v. HERM. (volgens ASKEW en FAEHSSE).	Lez. van PAR. L. volg. Dr. E. RENAN.
321 307 317	^{φι} ἀφωνα	ἀφώνω adnotat.	(sic) acht. C. met <i>acutus</i> op de 1 ^{ste} ω.
323 309 319	ἀντήσας	ἀνστήσας F. ἀν- θήσας BUTLER.	(sic) acht. C.
345 331 341	δεδρακότες	δ' ἐδρακότες	" " "
368 353 363	πρακρός	παρ' ἄκρως	" " "
386 371 381	δυσπαρθενήτοις	δυσ παρὰθενήτοις	" " "
	post sp. vacuum		
409 394 404	ἀγανωνομένων	ᾠωνομένων	" " "
458 441 453	τύχα	τύχα	" " "
468 451 463	μὲν	μὲν	" " "
505 489 500	δρῶ τί	δρῶ; τί	δρῶ. τί
519 503 514	τοῖα	τοῖα spr. scr. ποῖα	(sic) acht. C.
530 514 525	μελανόζυγ'	μελανόζυγ'	" " H.
554 537 549	καὶ	τὰν	" " "
556 540 551	εἰς ἰκνουμένου	εἰσικνουμένου	εἰσικνουμένου
603 587 598	ἐνός περ	ἐνόσπερ	(sic) acht. C.
605 587 598	κεκύρωται	κεκύρωται	" " "
618 602 615	πλατύναι	γρ. πλατύνει	πλατύναι si- ne accentu.
670 644 655	τῶς πόλις	τῶς πόλις spr. ad- scr. πόλεις	τῶς πόλεις simpliciter.
685 654 666	δῆμον ἔξω	δῆμον ἔξω	δῆμον ἔξω
727 697 708	πρεσβήμολοι	πρέσβης μόλοι	(sic) acht. C.
729 699 710	μητρεσταιτέ νιν	μητρεσταιτέ νιν	" " "
752 702 713	ἡμέρα	ἡμέρα	" " "
775 746 756	ἐνγλώσσωσιν maar u was bedoeld.	ἐνγλώσσωσιν	" " H.
783 752 765	δ' κόνις	δὲ κόνις	" " C.
790 759 771	τῶδε χριμφθῆν	τῶδε χριμφθῆναι	" " χρι- μχθῆν
800 769 781	δέ ἔλωρα	ἐπειθ' abesse dic.	(sic) acht. C.
807 776 788	τέκνα	τέκνα ut videtur	" " "
830 800 810	πραπράξ	πραπράξ affert Butlerus.	" " "
853 820 835	ἀτίτανα πόλιν	ἀτίταν ἀπολιν	" " "
		Faehsius affert.	

Cijfers van	Lezing. van Prof.	Lezing. v. HERM.	Lez. van
D. H. W. COBET'S	afschrift.	(volgens ASKEW	L volg.
		en FAERSE).	E. RENAN

864	830	844	βαθυμητροκα- καπαθῶν	βαθυ μητροκακα- παθῶν	"	"
885	851	865	κροτίσσα	κροτίσσα	affertur.	"
907	872	884	ἐπτάναξ	ἐπτ' ἀναξ	affertur	"
910	875	885	ἕξω	ἕξω		(sic?) "
950	913	928	ἐρεισθενέων	ἐρεισθενέων		"
987	956	965	δόρυκάνημέρω	δόρυκάνημέρω		δόρυκάνημέ
1041	1011	1023	θεῖ' α' κτορι πειθοῖ	θεακτορι (super ε crucis signo adscr.) πειθοῖ		(sic) acht.
1064	1035	1049	γάμου	γάμον	"	"

Dus wordt Prof. COBET'S gevoelen 37 maal, en de lezing van HERMANN slechts 7 maal bevestigd: ééne plaats heeft Dr. RENAN over 't hoofd gezien, en op 10 anderen wijkt hij zoo van COBET als van HERMANN af; bij nader inzien bleek mij, dat op 5 van deze de fout van COBET en op ééne die van HERMANN geheel onbeduidend is, en dat de verhouding het best wordt uitgedrukt als volgt: van 52 plaatsen is de lezing van COBET 40 maal, die van HERMANN 8 maal juist gebleken, op 4 plaatsen zijn de lezingen van beide geleerden of die van Dr. RENAN onjuist. Daaruit blijkt, dat men Prof. COBET'S lezingen nagenoeg kan vertrouwen, maar dat het vrij onverschillig is, of eene lezing door HERMANN'S collation wordt bevestigd of niet: in geen geval laat zich uit die collation iets afleiden.

II. De Varianten op *Prom.* 134.

Het Mediceische hs. leest als volgt, naar de collaties van onderstaande geleerden:

SALVINI: Niet opgegeven (naar BLOMF. en WELL.).

BENCINI (of DE FURIA, bij WEIGEL 1827): *Θεμερῶπιν*.

HERMANN (de collatie van *Prom. Theb. Suppl.* is van TYCHO HOMERSEN, die van de *Orestie* van WEBER, die van de *Persen* is door beiden gemaakt, onafhankelijk van elkaar. Buitendien had HERMANN nog excerpten, waaronder van BEKKER en NIEBUHR):

Θεμερῶπιν M. a. pr. manu et Victorius. *Θεμερῶπιν* M. a. sec. manu et G. Aug. cum plerisque libris et Etym. M. p. 447, 12.

COBET (Ms.): *Θεμερῶπιν* et in Marg. o
Θεμῆν etc. superscr. q (of ε)
pro q potuit haberi, quum sit
indicium additi in marg. Scholli.

Van de overige hss. zijn bekend:

Volgens WELLAUER:

Θεμερῶπιν Vienn. quatuor... et cod. ap. Turn. (Par. C. Hrm.)

te zamen 5 hss.

Volgens HERMANN:

Θαρμερῶνιν G. Aug. cum plerisque libris.

Θαρμερῶνιν Lips.

Θαρμωνήν Ask. C. (Θαρμερῶνιν Reg. K. WELL.).

Θαρμώνιν Colb. 1. (ook bij WELL. en BLOMF.).

te samen 5 hss.

Volgens FAHSE:

Θαρμερῶνιν Par. E.

Buitendien:

Θαρμερῶνιν Voss. 6. 28 (I. 2. FRANCKEN, N. Q. DINDORF). Leid. 51.

Voss. 4. Par. L.

1 hs.

te samen 5 hss.

Dus zijn in 't geheel 16 hss. zoo goed als bewezen afhankelijk van den *Mediceus*. De 11 eersten en het allerlaatste behooren onder de 37, die HERMANN behalve den *Mediceus* opgeeft.

In 7 der overige ontbreekt de *Prometheus*, namelijk in *E. Aug.* (twee van de drie *Augustani*) *Lamb. Taur.* en dit gedeelte in *Vit. Lips.* 1. Van deze hss. is *E* eene copie van *Par. B*, een der beide *Augustani* van *Med.*, *Taur.* zeer gelijkende aan *G*. De opgaven in deze zinsnede zijn volgens HERMANN.

Van de 18 overigen zijn 2 erkende afschriften van den *Mediceus*, namelijk *Marc.* en *Bess. (Ven. A)*.

Er blijven dus nog 16 hss. van HERMANN tot nader onderzoek over, en de volgende 26 nog niet vergeleken bij FRANZ, *Orasteia* bl. 304 vlg. in de noot:

Prom. Theb. Pers. — Codd. *Vatic.* 57. 58. 912. 1332. 1360:

Palat. 139. 287. 344.

Reg. 92.

Ottob. 185. 346.

Prom. Theb. Codd. *Vatic.* 59. 920.

Reg. 155.

Ottob. 210.

Prom. Codd. *Palat.* 819.

Ottob. 307.

allen te Rome;

Prom. Theb. Pers. Codd. XXXI. 1 (*Philelph.*, een ander dan *Med.*). XXXII. 2.

Prom. Theb. XXXI. 3. XXVIII. 25. XXXI. 2.

Prom. XXXII. 21.

Theb. Pers. XXXI. 38. XCI. 9.

Pers. LXXXVI. 3.

allen te Florence.

Slechts uit één hs. (*Par. B*, 2787, bij DINDORF *P*) wordt de lezing *Θαρμερῶνιν* als lemma van een *scholion* door FAHSE meêgedeeeld. Maar FAHSE is slordig te werk gegaan: hij deelt niet meê, of het lemma in 't hs. voorkomt of van hem zelven afkomstig is, en DINDORF geeft het uit als een van diegenen, die hij zelf heeft bijgevoegd omdat ze in 't hs. ontbraken.

III. *Smeekelingen* vs. 759 DIND. 729 HERM. 740 WELL., en de afstamming van het Parijsche hs. uit het *Mediceische*.

Van de 5 hss., welke de *Smeekelingen* bevatten, is het thans bekend dat 4 dit vers hebben. Omtrent den *Mediceus*, 't gewigtigste van allen, is dit alleen bekend uit DE FURLA's volledige meêdeeling in de *Mnemosyne* I. 358 vlgg.,

uit een los gezegde van DINDORF *Ann.* II. t. a. p., en voor een deel van het vers, dus zoo goed als niet bekend, uit HERMANN noot t. a. p. Het vijfde hs. is geheel onbeduidend, en blijkt een afschrift van *Med.* te zijn, daar NIKSON zich vergewisd heeft dat het dezelfde stukken van *Agamemnon* en *Offerplegsters* mist, vgl. *HERM.* I. VII. Maar de quaestie mist alle beteekenis, behalve ten opzichte van *Med.*

DINDORF heeft op vertrouwen zijner collatie aangenomen dat het vs. in den *Mediceus* stond en verder op de zaak geen acht geslagen. HERMANN vond in de zijne dat een gedeelte er in stond en redeneerde voort als ware hem dit omtrent het geheel gebleken, terwijl die opgaat juist moest doen verwachten dat het andere deel ontbrak. De overige geleerden hebben aan die quaestie niet gedacht. Alleen MARCKSCHEFFEL (*Rh. Mus.* V. 161—216) heeft hieruit en uit eenige andere verschillen tusschen zijne collaties van *Med.* en *Par.* verschil tusschen die hss. zelve trachten te bewijzen. Hij had SALVETI en BENICINI voor *Med.*; ASKEW en FAERSE voor *Par.*, zijne resultaten kunnen dus verbeterd worden uit mijne hulpmiddelen: COBET en HERMANN (HERMANN) met enkele opgaven van DINDORF, voor *Med.*, en COBET voor *Par.*, met REHMANS verbeteringen; buitendien heb ik ook MARCKSCHEFFEL's hulpmiddelen nogmaals kunnen innemen. Behalve het hoofdargument, het ontbreken van vs. 759, dat nu vervallen is, berigt MARCKSCHEFFEL nog het ontbreken in *Par.* van vs. 40 H. W. 41 D., dat volstrekt niets ter zake doet, en de volgende 38 lezingen »quas solus habet» *Par.*

Cijfers volg. Paris. volgens MARCK-
D. H. W. SCHEFFEL en COBET.

Mediceus volgens COBET
en HERMANN.

9	9	8	Φυλαξάνορος γρ. Φυξά- νορος M. Φύλαξάνοραν γρ. Φύξάνοραν CR.	Φυλαξάνοραν (υλα e corr.; in M. γρ. Φυξάνοραν) C. Φυλαξάνοραν (litterae υλαξ a m. 2 in rasura; γρ. Φυξάνοραν margo. H.
52	49	51	μισασμένα M. μῖασαμέ- να C.	
95	86	90	δὲ ἐπιδὼν MC.	δὲ ἀπιδὼν CH.
195	181	192	ἀμείβεθ' MC.	
248	235	245	ἢ τηρὸν ἔρμου M. ἡτηρὸν ἔρμου C. ἡτηρὸν ἔρμου H.	τηρὸν ἡερου C. ἡτηρὸν altero ρ in ras. a m. 1, ἢ τηρὸν a 2 H. οἶμαι ἢ ἔρμου mar- go. H.
292	279	289	ἰδεῖν ante relicta laeu- na. M. ἰδεῖν na eene gaping. C.	τῇ ἰδεῖν C. τῇ ἰδεῖν H.
320	306	316	πεντηκοτόπαις MC.	πεντηκοσόπαις C. Libri πεντηκοστόπαις H.
323	309	319	(ἀνθήσας, sed teste Faehsio ἀνστήσας ut rel.) M. ἀντήσας CR.	ἀνθήσας C. ἀνστήσας H. adscrip. ἀντήσας H.

Cijfers volg. Paris, volgens MARCK-
D. H. W. SCHEFFEL en CORRET.

Mediceus volgens CORRET
en HERMANN.

353 359 349 νεοδρέπτοις MC.

369 354 364 κοινῶσαι M. κοινῶσας C.

386 371 381 δυσπαρβηνήτοις M. δυσ-
παρβηνήτοις post sp.
vacuum. CR.

393 378 388 ὑπαντρων MC.

428 415 423 μήτι τ' αἴσταν ἰκέτιν
κατιδεῖν (: [C.] μήτι
τλαίης margo HC.) M.

μήτι τ' αἴσταν ἰκέτιν
κατιδεῖν C.

482 466 477 ἔλλων MC.

505 489 500 τί θράσος MC. τί θρά-
σος R.

618 602 615 πλατῦναι quod in aliis
v. l. M. πλατύναι. C.
πλατηγαι sine acc. R.

686 658 669 ἄλβιος MC.

690 661 672 φέρτατι M. φέρτατι C.

698 668 679 ἀσφαλίας MC.

736 696 707 θήσω M. θήσω C.

752 702 715 σὺν MC.

783 752 763 ἀμπετάσας δὲ M. ἀμπε-
τάσας C. δ CR.

788 758 769 ἀρτάναις MC.

790 759 771 τῷδε χριμφθῆναι sine
χεροῖν teste Faehsio M.
τῷδε C. χριμφάην CR.
zonder meer. C.

855 820 835 ἀτίταν, ἀπολιν M. ἀτί-
τανα πόλιν CR.

864 830 844 βαθυμητροκακαπαθῶν M
βαθυμητροκακαπαθῶν
C. βαθυ μητροκακα-
παθῶν R.

871 837 880 εὐρυχωρεῖται MC.

κοινῶσας C.

δυσπαρβέλκτοις (sin. acc.)
in marg. δυσπαρβηνήτοις
C. ὡ δυσπαρβέλκτοις (δυσ-
παρβηνήτοις adscriptum
est) H.

ὑπαστρον C.

μήτι τ' αἴσταν ἰκέτιν C.
in M. οἶμαι μήτι τλαίης
τὰν ἰκέτιν m. s. C. μήτε
τ' αἴσταν ἰκέτιν εἰσιδεῖν
H. οἶμαι μήτι τλαίης
margo. H.

παχῦναι γρ. πλατῦναι C.
γρ. πλατύναι in marg. H.

ὁ λύκιος H.

ἀτιμίασ (in M. ε ἀσφα-
λίας) C. ἀτιμίας (margo
ἀσφαλίας) H.
θήσω C.

ἀμπετήσαις δόσας C. ἀμ-
πήσαις δόσας H.
σαργάναις libri. H.

τῷδ' ἐχριμφθῆναι χροῖν CH.

ἀτιέταν απόλιν C. ἀτιέτανα
πόλιν H.

βαθυμητροκακα παθῶν C.
βαθμι τροκακα παθῶν H.
βαθυμητροκακα, non βαθ-
μι- DIND.
εὐρεῖται H.

Cijfers volg. Paris. volgens MARCK- Mediceus volgens COBET
D. II. W. SCHEFFEL en COBET. en HERMANN.

885 851 865 κροτῖσα M. κροτῖσα βροτῖσα CH. DIND.
CR.

910 872 884 ἐπεὶ οὐ κακοῦ ἔξω M. ἐπεὶ οὐ κακοῦ ἔξω CH.
ἐπεὶ οὐ κακοῦ ἔξω C.
ἔξω R.

943 906 921 κίκραται MC.
1027 997 1007 θαλερὸν MC. θελεμὸν C.; (libri). H.
1039 1009 1021 δὲ φίλαι MC. δ' αἱ φίλαι CH.
1040 1011 1024 πειθοῖ MC. πιθοῖ CH.

Nu wil ik volstrekt niet ontkennen, dat deze lezingen behalve den *Mediceus* nog eene andere bron hebben, maar die andere bron is geen *hs.*, het zijn de veranderingen van JANUS LASKARIS, den schrijver van den *Parisinus*, en alleen op gissing gegrond. Het eerste steunt daarop, dat ook in deze lezingen geen spoor van een vreemd *hs.* wordt aangetroffen, terwijl MARCKSCHEFFEL juist allen heeft aangehaald, waarin hij zoodanig spoor vermoedde.

Immers van deze 88 plaatsen vervallen terstond 8, vss. 52. 195. 353. 482. 505. 690. 732. 943, waar de lezing van den *Mediceus* nog onbekend is, want, zoo als in den tekst is ontwikkeld, mag op het stikwijgen der collatoren niets worden gegrond. Wij kunnen dus in dese acht plaatsen nog geen bewijs van afwijking zien, d. i. van een ander *hs.*, terwijl de overeenkomst van *Med.* en *Par.* overal en bepaaldelijk in *Prom.* 134 zoo groot is, dat men haar veilig mag aannemen tot dat het tegendeel bewezen wordt. Dit laatste punt zal aanstonds nader worden aangetoond.

Verder vervallen 4 plaatsen, vss. 9. 369. 726. 790, waar de latere collaties overeenkomst van *Par.* met den tekst, en 6 plaatsen, vss. 248. 323. 386. 428. 618. 698, waar zij overeenkomst met den rand van *Med.* hebben doen blijken. Gerustelijk kan men daarbij nog ééne voegen, vs. 292, waar LASKARIS alleen de plaats van twee letters die hij voor foutief hield heeft open gelaten, maar verder niet van *Med.* afwijkt. In vs. 618 geloof ik, dat MARCKSCHEFFEL en COBET tegen RENAN gelijk hebben: de *υ* kan in dit *hs.* veel op eene *η* gelijken.

Altijd evenwel zijn er nog 14 plaatsen, waarin *Par.* zich van alle andere *hss.* in der daad onderscheidt, vs. 95. 320. 393. 686. 733. 788. 853. 864. 871. 885. 910. 1027. 1039. 1040. Maar omtrent 11 van die plaatsen lijdt het geen twijfel dat wij met emendaties te doen hebben. Niet eene schrijftout van een onkundig copist, maar alleen het opzet van iemand die Grieksch verstaat veranderde *απιδών* in *επιδών*, *πεντηκοσόποις* in *πεντηκοντόποις*, *ὑπαστραν* in *ὑπανίτρον*, *ὁ λικίος* in *ὁ λβίος* (*ολυκ* in *ολυ*), *σαργάναις* in *ἀργάναις*, *ἀτίετανα* in *ἀτίτανα*, *βυθυμυτροκακά παθών* in *βυθυμυτροκακαπαθών*, *ἔξω* in *ἔξω*, *θελεμὸν* in *θαλερὸν*, *δ' αἱ φίλαι* in *δὲ φίλαι*, en *πειθοῖ* in *πειθοῖ*: en al zijn die veranderingen bijna allen valsch, laat zich toch daarin eene doorgaande methode erkennen, die zoo weinig mogelijk verandert, zelden meer dan eene enkele letter, en juist daardoor weder opzettelijke correcties doet vermoeden. Slechts op ééne plaats, vs. 1027, is

de verandering grooter, van *θαλεμόν* in *θαλερόν*; en op die plaats staat het gezag van HERMANN het gevoelen voor, dat wij hier met eene gissing te doen hebben en niet met eene schrijffout. Hetzelfde mag dus ook wel omtrent de twaalfde plaats worden aangenomen, vs. 871, waar *εὐρησίας* in *εὐρυχωρίας* veranderd is: terwijl de dertiende datzelfde gevoelen schitterend bevestigt, immers terwijl daar, vs. 788, het eene der beide bedorven woorden *ἀμπήσασα* in *ἀμπιτάσας* is veranderd, geheel analoog met de twaalf andere plaatsen, herkent men in het tweede bedorven woord duidelijk de hand van LASKARIS, die *δόσας* niet verstond en daarom volgens zijne gewoonte oversloeg (hij schreef alleen *δ*); zoo doet hij dikwijls en ook onder de plaatsen die wij thans bespreken is er eene zoodanige: vs. 292. De veertiende plaats *προτίσσα* voor *βοτίσσα*, vs. 885, is eene gewone schrijffout waarover zich geen palaeograaph zal verwonderen; wat *κατιδέν* vs. 428 voor *εισιδέν* betreft, dit weet ik niet beter te verklaren dan door het ook voor eene gissing van LASKARIS te houden; in geen geval bewijst het dat hij buiten den *Mediceus* nog een ander hs. als bron bezat.

Maar zijn wij gerechtigd, om den *Parisinus*, tot tegenbewijs toe, als uit den *Mediceus* gevloeid aan te zien? Hieromtrent slechts een enkel woord, om dit opstel niet onbepaald uit te breiden. Het eenige tot nog toe gegeven tegenbewijs is mislukt. *Prom.* 184 geeft in 't allerminst eene sterke praesumptie voor de afhankelijkheid. *Theb.* 195 komt in *Par.* voor, maar ook in 15 andere hss. waarvan 11 stellig copien van *Med.* zijn. Andere bijzondere herkenningsteekenen zijn er niet. In 't algemeen is er groote overeenstemming tusschen de lezingen. Van geen enkel der 67 hss. is de onafhankelijkheid bewezen. Ieder nieuw onderzoek heeft de afhankelijkheid waarschijnlijker gemaakt, en de kansen van het tegendeel zijn thans dermate verminderd, dat men ze gerustelijk kan voorbij gaan, tot dat weder eens een betoog; niet alleen eene bewering daarvoor wordt aangevoerd.

IV. *De tabel.* Het zou te wijdloopig worden, indien ref. de bewijsstukken leverde voor al hetgeen in den tekst beweerd wordt. Evenwel is het noodig, dit zoo veel mogelijk te doen.

De 16 plaatsen uit de *Smeekeelingen* zijn: vss. 230 (217). 254 (241). 302 (287). 321 (307). 406 (390). 429 (413). 435 (418). 491 (475). 685 (655). 711 (681). 781 (752). 790 (759). 828 (797). 885 (851). 938 (902). 987 (956) volgens DINDORF (HERMANN).

230 (217). *μ. ακως* H. *μαβου* C.

781 (752). *ἀμπήσασα* *δόσας* H. *ἀμπιτήσασα* *δόσας* C.

938 (902). *εισθιγαντος* H. *εισθιγαντος* C.

685 (655). *βοάν* en *ἐξω* (*βοᾶν* m. l.) H. *βοάν* en *ἐξω* C.

Het verschil tusschen COBERT, HERMANN en DE FURIA bestaat op de volgende plaatsen; alleen die worden opgegeven, waarin alle drie collaties, onmiddellijk en regtstreeks, tegenstrijdige opgaven doen.

764 (734). *ταχσία* deinde *ταχται* C. *ταχται* FH.

745 (715). *μελαχσιμω* F. *μελαγχσιμω* CH.

775 (746). *εὐγλώσσως* F. *εὐγλώσσωσ* CH.

727 (697). *πρεσβήμολοι* CF. *πρέσβήμολοι*. H.

751 (721). φρασις C. φρασις F. φρασις H.

η m. a.

η sic eadem manu

729 (699). μητρῶσαι τῆν C. μητρῶσαι τῆν F.

η sic eadem manu

μητρῶσαι τῆν

(Muen. I. 858) is drukfout.

η

μητρῶσαι τῆν H.

DINDORF geeft in zijne voorrede (l. II vlgg.) een *Supplementum Annotationum*, vooral betere lezingen uit den *Mediceus* behelzende, ten getale van omtrent 100. De kleinste helft daarvan, over vier stukken, *Perses*, *Agamemnon*, *Offerplangsters* en *Smeekelingen* betreffende, heb ik met de overeenkomstige lezingen van HERMANN en CORET vergeleken: het spreekt van zelf, dat de uitkomst te gunstig voor DINDORF moest uitvallen, daar deze slechts uitgezochte lezingen geeft, en ref. zal dus niet aanteekenen waar diens collatie vollediger is dan de beide anderen. HERMANN en CORET's collaties laten zich op deze manier zeer wel vergelijken. De uitslag is:

Pers. 535 (530), *Suppl.* 864 (830) komen DINDORF en CORET overeen, terwijl HERMANN afwijkt, ook *Pers.* 275 (270) maar hier heeft H. alleen »libri».

Pers. 905 (884), *Choeph.* 177 (171) wijkt H. van D. af, terwijl C. niets heeft. *Pers.* 782 (788), *Choeph.* 399 (394), 532 (526) komen DINDORF en HERMANN overeen, terwijl CORET afwijkt, *Pers.* 444 (439) wijkt C. van D. af, terwijl H. niets heeft, ook *Choeph.* 897 (885), waar H. het onbeslist laat.

Choeph. 159 (156), 544 (538) verschillen alle drie van elkander, ook 927 (915) waar CORET's vollediger collatie het verschil tusschen DINDORF en HERMANN opheldert, terwijl HERMANN slechts »libri» opgeeft.

De resultaten, uit de tabel afgeleid, zullen naar ref. vertrouwt in hoofdtekken waar zijn. Bijzonderheden behoeven evenwel nadere bevestiging door een grondiger onderzoek, waartoe de vrije tijd voor het oogenblik ontbreekt.

De eerste kolom geeft de lezingen van den *Mediceus* volgens de collaties van WEIGEL (BENCINI of DE FURIA), FRANZ, HERMANN (WERER) en CORET, met enkele mededeelingen van DINDORF (WFHCD). Buitendien is de oude collatie van SALVINI gebruikt (S) volgens BUTLER, BLOWFIELD en WELLAUER (bhlw). Deze laatste heeft zoo goed als geene waarde. Die van WEIGEL is de minste der overige, maar onafhankelijk van anderen, zoo als ook die van CORET; FRANZ daarentegen schijnt zijne voorgangers gebruikt te hebben, en HERMANN doet dit in zoo hooge mate, dat het veiligst schijnt, hem overal waar hij met FRANZ overeenstemt als afhankelijk van dezen te beschouwen.

De derde kolom geeft de lezingen van hs. 468 (XCI, 4) te Venetië in de *Martiana*, een papierhs. uit de 13^e eeuw, ten minste zoo als wordt opgegeven. Het bevat *Prometheus*, *Zeven t. T.*, *Perses* en *Agamemnon* 1—348 τοιαύτῃ τοι γυναικὸς ἐξ' ἐμοῦ κλέσας, en komt voor als Ven. 2 bij FRANZ en bij HERMANN in den *Agamemnon* als *Bess.*, naar den vroegeren eigenaar, den kardinaal BENIGNON (elders ook als Ven. 4). De collaties zijn van FRANZ, BEKKER (voor HERMANN) en VELLUDO (FHV); HERMANN schijnt ook hier FRANZ te hebben gebruikt. Het doel van deze kolom is, te doen zien, dat Ven. *Flor.* (waar Ven. ontbreekt) van den *Mediceus* niet veel verder afwijken dan *Bess.*; immers van dezen stemmen FRANZ en HERMANN toe dat hij uit *Med.* gevloeid is, terwijl ze 't van gene ontkennen.

De tweede kolom geeft voor de 400 *Mediceische* verzen van den *Agamemnon* de lezingen der aanvullingshss. Hieruit laat zich hunne verhouding tot *Med.*

en onderling opmaken, en hare kennis moet dienen om de 1200 niet-Mediceische verzen te kunnen verbeteren.

Ven. is hs. 616 (XCI. 5) in de *Marciana*, een perkamenths. uit de 13 eeuw, bevat *Prometheus*, *Zeux t. T.*, *Perzen*, *Agamemnon* en *Eumeniden*. In den *Agamemnon* volgt op vs. 45 στόλον ἀργείων χλιοναύταν terstond vs. 1095 μαρτυρίοις μὲν γὰρ τοῖσδ' ἐπισκίδομαι (sic. FRANZ). Daar die beide verzen aan 't begin en einde eener bladzijde staan, hebben FRANZ en HERMANN te regt opgemerkt dat dit hs. oorspronkelijk volledig is geweest, maar dit is niet het geval met twee lacunes in de *Eumeniden*, want daar volgt op vs. 581 D. (571 H.) ὅπως ἐπίστα τήνδ' κίρῳσον δίκην terstond vs. 645 D. (636 H.) πέδας μὲν ἂν λύσειεν. ἔστι τοῦδ' ἄκος en weder op vs. 793 D. (782 H.) νυκτὸς ἀτιμονερθεῖς terstond vs. 823 D. (810 H.) οὐκ ἔστ' ἀτιμοί, μηδ' ἱπσροθύμως ἄγον. Deze lacunes heeft het hs. met *Flor.* *Farn.* gemeen, en dus eene gemeenschappelijke bron, maar *Med.* heeft die verzen, ze zijn niet uit *Ven.* gescheurd, want daar ontbreken volgens HERMANN geene bladen, en hoezeer de tweede gaping denklijk in *Ven.* zelf ontstaan is (*strophe* en *antistrophe* zijn eenschuidend, en toen de copist het woord ἀτιμονερθεῖς de eerste maal, vs. 793, bereikt had, zal hij dit met het tweede ἀτιμονερθεῖς vs. 821 hebben verward) is dit met de eerste niet het geval: zoo dus *Ven.* uit *Med.* is afgeschreven, moet nog eene geschondene copie tusschen *Med.* en *Ven.* liggen, vgl. noot 24. Het br. komt voor als *Venet.* bij BLOMFIELD (*Agam.* VI [V.]), *Ven.* 3 bij FRANZ, *Ven.* bij HERMANN in den *Agamemnon* (alders ook als *Ven.* 3 en *Ven.* B). De collaties zijn van FRANZ, MORELLI (voor BLOMFIELD), BEKKER (voor HERMANN „diligentissime”), en VELLUDO (*fbh*). HERMANN heeft hier BLOMFIELD en FRANZ gebruikt en daaraan veel ontleend. De collaties van COMET en VELLUDO deelt ref. getrouw naar hunne manuscripten mede.

Flor. is hs. XXXI. 8 in de *Laurentiana*, een papierhs. in 4° uit de 14^e eeuw: het bevat even veel als *Ven.*, maar heeft den *Agamemnon* volledig. De collaties zijn van FRANZ, met hulp van den geleerden SPARTAN ALBANAKIS, van BENCINI en POGGIO, voor BLOMFIELD (*Agam.* VI, XII vlgg. [V. XIII vlgg.]), en excerpten van WEBER voor HERMANN (*fbh*). HERMANN heeft weder de vorigen overgenomen, ten minste gedeeltelijk.

Farn. is hs. I. R. 5 in het Koninklijk Museum te *Napels*, een katoenpapierhs. (papierhs. volgens FRANZ) uit het einde der 14^e eeuw, door DANIELIS TRIKLINIOS geschreven; het bevat even veel als *Flor.*, en komt voor als T bij BLOMFIELD, *Farn.* bij FRANZ en HERMANN. De collaties zijn van ELSLEY (*Mus. crit. Cant.* VII. 457 vlgg. en achter de Leipziger uitgaaf van BLOMFIELD'S *Agamemnon* bl. 300 vlgg.), van SIRLEY'S voor VICTORIAN door FRANZ gemaald (naar BLOMFIELD'S aanhalingen) die niet overal gebruik van ELSLEY schijnt te hebben gemaakt, en van BEKKER voor HERMANN (*efh*). Vooral hier kan hetgeen met *f* wordt aangehaald zoo goed als verwaarloosd worden. De lezingen *Flor.* en *Farn.* komen strikt overeen met de aangehaalde plaatsen uit den Leipziger afdruk van BLOMFIELD'S *Agamemnon*, alleen staat vs. 101 verkeerdelijk θυσιών *Fae.*, lees θυσιών *Fae.*

Ref. gevoelt ten volle, hoeveel hier nog ontbreekt. In de hoop intusschen, dat de toegeeflijke lezer hem dit voor eenigen tijd ten goede zal houden, breekt hij hier af, om alleen de tabel nog te doen volgen.

(Zie de tabel achter bl. 382).

KRITISCHE AANTEKENINGEN.

IN XENOPHONS *Hellenica* II. II. 20 (ed. L. DINDORF, *Parisiis*. DIDOT) staat: Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν [εἰργασμένην] ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις (-ην) τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τά τε μακρὰ τεῖχῃ καὶ τὸν Πειραιᾶ κατελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται.

In plaats van het door DINDORF uit den *codex Marcianus* 368¹ opgenomen καθέντας, dat ook reeds door STURZ wordt vermeld als staande op de *Margines* (zie *Lexicon Xenophonteum* in v. v. καθιέναι en κατάγειν), lezen wij in alle andere uitgaven κατάξαντας, en door SCHNEIDER wordt καθέντας uit *codices Parisini B* en *D* en uit den *Margo Stephan.* en *Leonclavianus* opgegeven als variant voor κατελόντας, waarvoor *Parisinus C* καταθέντας heeft. Dat κατάξαντας in vorm niet geduld kan worden heeft PHRYNICHUS reeds opgemerkt; maar al herstelde men den waren aoristus καταγαγόντας, dan nog zou het verbum hier om zijne beteekenis niet te pas komen. Immers κατάγειν φυγάδας of ἐκπεπτωκότας wordt gezegd van hem, die door zijne magt of invloed bewerkt, dat de ballingen in hun vaderland terugkeeren. Zoo als CYRUS (*Anab.* I. i. 7 ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας — ἐπολιόρκει Μίλητον —, καὶ ἐπειρᾶτο κατὰ

---

¹) *Mnem.* I. 316 staat verkeerdelijk een ander Venetiaansch hs., n°. 364. Ook daár is bedoeld n°. 368, een papierhs. van de veertiende eeuw, in quarto, inhoudende de *Hellenica*, voorts *Agésilao*s, *Memorabilia*, ἱππαρχικός, περὶ ἱππικῆς, Λακεδαιμονίων πολιτεία, περὶ προσόδων, συμπόσιον ἐν κυνηγετικῷ. RED.

γείν τοὺς ἐκπεπτωκότας, en (*Ibid.* II. 2) hun belooft μὴ πρόσθεν παύσεσθαι πρὶν αὐτοὺς καταγάγοι οἰκάδε. Maar wat beteekent καθιέναι φυγάδας? DINDORF haalt in zijne laatste Oxfordsche uitgave aan κατιέναι: doch dat kan alleen eenige kracht hebben ten voordeele van de *praepositio κατά*: met even veel regt ware het *substantivum κάθοδος* aangevoerd geworden: ik voor mij begrijp καθιέναι hier niet. PLUTARCHUS, van dezelfde vredesvoorwaarden sprekende, (*Lys.* 14) zegt: καββαλόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ σκέλη, καὶ ἐκβάντες ἐκ πασῶν τῶν πόλεων, τὰν αὐτῶν [γᾶν] ἔχοντες· ταῦτα κα δρῶντες τὰν εἰράναν ἔχοιτε, ἃ χρὴ δόντες, καὶ τοὺς φυγάδας ἀνέντες. Περὶ δὲ τὰν ναῶν τῷ πλήθει, δοκίον τι κα τήνοις δοκέη, ταῦτα ποίεετς, welk ἀνέντας wel eens gebruikt is om καθέντας te staven. Ik voor mij geloof echter, dat men dat ἀνιέναι maar geheel voor rekening van den *Chaeroneër* laten moet²; en niet trachten het te verdedigen met vs. 265 van het 18^e boek der *Odyssea*:
 τῷ οὐκ οἶδ' εἴ κεν μ' ἀνέσει θεός, ἢ κεν ἄλλῳ
 αὐτοῦ ἐνὶ Τροίῃ.

waarop de *scholiast* aantee kent: ἀνέσει] ἐκ τοῦ θανάτου ἀφήσει, ἢ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τὴν πατρίδα ἀναπέμψει καὶ ἀνακομίσει: daar toch wordt gesproken van den god, door wiens magtige bescherming de krijgsman uit den oorlog behouden huiswaarts keeren zal; maar niet van het volk, dat de mannen, welke het vroeger gebannen heeft, terug roept of weder in den staat opneemt. Dat laatste heet καταδέχεσθαι³. ANDOCIPES, of wie dan ook de vervaardiger wezen moge der *oratio de Mysteriis*, schrijft van deze zelfde gebeurtenis (§ 80 van BEKKER): ἐπεὶ δ' αἱ σπονδαὶ πρὸς Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, καὶ τὰ τεῖχη καθείλετε, καὶ τοὺς φεύγοντας κατεδέξασθε, κτλ.: en in de onder gelijke vlag varende rede *de Pace* lezen wij in

²) Even als de fouten en ongelijkheden in den *Dorismus*, zoo als ἐκβάντες voor ἐκβῶντες, πασῶν τῶν voor πασῶν τῶν, πόλεων voor πόλιν, δρῶντες voor δρῶντες: en in 't algemeen zoo vele andere, b. v. het fut. ὁμόσω, door Prof. COBET aangehaald in zijne *Commentatio de Sinceritate cet.* p. 15; in welk stuk door *heroes* op pag. 6 regel 3 v. o. bedoeld worden HOMERUS, EPICHRANUS, XENOPHON *Att.*, PLATO enz., niet WYTTENBACH. Dit is eene explicatie *sub rosa*.

³) Zie *Hellen.* V. I. 34. II. 10. *Agas.* II. 21.

KRITISCHE AANTEKENINGEN.

In XENOPHONS *Hellenica* II. II. 20 (ed. L. DINDORF, *Parisiis*. DIDOT) staat: Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδεῖν μέγα ἀγαθὸν [εἰργασμένην] ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις (-ην) τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἔφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται.

In plaats van het door DINDORF uit den *codex Marcianus* 368¹ opgenomen καθέντας, dat ook reeds door STURZ wordt vermeld als staande op de *Margines* (zie *Lexicon Xenophonteum* in v. v. καθίνααι en κατάγειν), lezen wij in alle andere uitgaven κατάξαντας, en door SCHNEIDER wordt καθέντας uit *codices Parisini B* en *D* en uit den *Margo Stephan.* en *Leonclavianus* opgegeven als variant voor καθελόντας, waarvoor *Parisinus C* καταθέντας heeft. Dat κατάξαντας in vorm niet geduld kan worden heeft PHRYNICHUS reeds opgemerkt; maar al herstelde men den waren aoristus καταγαγόντας, dan nog zou het verbum hier om zijne beteekenis niet te pas komen. Immers κατάγειν φυγάδας of ἐκπεπτωκότας wordt gezegd van hem, die door zijne magt of invloed bewerkt, dat de ballingen in hun vaderland terugkeeren. Zoo als CYRUS (*Anab.* I. 1. 7 ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας — ἐπολιόρκει Μίλητον —, καὶ ἐπειρᾶτο κατά-

¹⁾ *Mnem.* I. 316 staat verkeerdelijk een ander Venetiaansch hs., n° 364. Ook dáár is bedoeld n° 368, een papierhs. van de veertiende eeuw, in quarto, inhoudende de *Hellenica*, voorts *Agésilao*s, *Memorabilia*, ἱππαρχικός, περὶ ἱππικῆς, Λακεδαιμονίων πολιτεία, περὶ προσόδων, συμπόσιον en κυνηγετικός. RED.

γείν τοὺς ἐκπεπτωκότας, en (*Ibid.* II. 2) hun belooft μὴ πρόσθεν παύσεσθαι πρὶν αὐτοὺς καταγάγοι οἰκᾶδε. Maar wat beteekent καθιέναι φυγάδας? DINDORF haalt in zijne laatste Oxfordsche uitgave aan κατιέναι: doch dat kan alleen eenige kracht hebben ten voordeele van de *praepositio κατά*: met even veel regt ware het *substantivum κάθοδος* aangevoerd geworden: ik voor mij begrijp καθιέναι hier niet. PLUTARCHUS, van dezelfde vredesvoorwaarden sprekende, (*Lys.* 14) zegt: καββαλλόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ σκέλη, καὶ ἐκβάντες ἐκ πασῶν τῶν πόλεων, τὰν αὐτῶν [γῆν] ἔχοντες· ταῦτα κα δρῶντες τὰν εἰράναν ἔχοιτε, ἃ χρὴ δόντες, καὶ τοὺς φυγάδας ἀνέντες. Περὶ δὲ τῶν ναῶν τῷ πλήθει, ὁκοῖόν τι κα τήνοις δοκέη, ταῦτα ποιεῖτε, welk ἀνέντας wel eens gebruikt is om καθέντας te staven. Ik voor mij geloof echter, dat men dat ἀνιέναι maar geheel voor rekening van den *Chaeroneër* laten moet², en niet trachten het te verdedigen met vs. 265 van het 18^e boek der *Odyssea*:

τῷ οὐκ οἶδ' εἴ κεν μ' ἀνέσει θεός, ἢ κεν ἄλλῳ
αὐτοῦ ἐνὶ Τροίῃ·

waarop de *scholiast* aanteekeent: ἀνέσει] ἐκ τοῦ θανάτου ἀφήσει, ἢ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τὴν πατρίδα ἀναπέμψει καὶ ἀνακομίσει: daar toch wordt gesproken van den god, door wiens magtige bescherming de krijgsman uit den oorlog behouden huiswaarts keeren zal; maar niet van het volk, dat de mannen, welke het vroeger gebannen heeft, terug roept of weder in den staat opneemt. Dat laatste heet καταδέχεσθαι³. ANDOCIDES, of wie dan ook de vervaardiger wezen moge der *oratio de Mysteriis*, schrijft van deze zelfde gebeurtenis (§ 80 van BEKKER): ἐπεὶ δ' αἱ σπονδαὶ πρὸς Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, καὶ τὰ τεῖχη καθέλτε, καὶ τοὺς φεύγοντας κατεδέξασθε, κτλ.: en in de onder gelijke vlag varende rede de *Pace* lezen wij in

¹) Eren als de fouten en ongelijkheden in den *Dorismus*, zoo als ἐκβάντες voor ἐκβάντες, πασῶν τῶν voor πασῶν τῶν, πόλεων voor πολίων, δρῶντες voor δρῶντες: en in 't algemeen zoo vele andere, b. v. het fut. ὁμόσω, door Prof. COBET aangehaald in zijne *Commentatio de Sinceritate cet.* p. 15: in welk stuk door *heroes* op pag. 6 regel 3 v. o. bedoeld worden HOMERUS, EPICHRMUS, XENOPHON *Ath.*, PLATO enz., niet WYTTENBACH. Dit is eene explicatie *sub rosa*.

²) Zie *Hellen.* V. 1. 34. II. 10. *Ages.* II. 21.

In het 20ste *caput* van boek VIII is de derde plaats met de zelfde fout: οἱ γὰρ Εὐβοῆες παραχρησάμενοι τὸν Βάκιδος χρησμὸν ὡς οὐδὲν λέγοντα, οὔτε τι ἐξεκομίσαντο οὐδὲν οὔτε προσέβξαντο, ὡς παρεσόμενου σφι πολέμου. Vergelijk hiermede in V. 34: καὶ οὗτοι μὲν παρσκευάδατο ὡς παρεσόμενου σφι πολέμου. — Συνάξαντες in VII. 60 is reeds door REISKI in συνάξαντες verbeterd, dat STALLBAUM in zijnen tekst heeft opgenomen.

Al die plaatsen derhalve, uitgezonderd die bij THUCYDIDES, hebben wij getracht te verbeteren door het terug brengen van uitgevallen letters: maar wat op de plaats in XENOPHON, die aanleiding tot dit stukje gaf, is ingebracht, moet op eene andere er worden uitgenomen. In boek VII, hoofdst. IV, § 4 van de *Anabasis* staat: τότε δῆλον ἐγένετο οὐ ἔνεκα οἱ Θρᾶκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι. Dat is evenzeer onzin als τοὺς φυγάδας καθιέναι. Wat toch zijn ἀλωπεκίδες? XENOPHON zegt het ons zelf in zijn boekje de *Venat.* in de 1ste § van het 3de *caput*: τὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἐστὶ διττά· αἱ μὲν καστόριαι, αἱ δ' ἀλωπεκίδες. Ἐχουσι δ' αἱ μὲν καστόριαι τὴν ἐκωνυμίαν ταύτην, ὅτι Κάστωρ ἡσθεὶς τῷ ἔργῳ μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν· αἱ δ' ἀλωπεκίδες, διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἀλωπικῶν ἐγένοντο: het zijn derhalve hybriden, ontstaan uit de vermenging van honden en vossen. En wat droegen de *Thraciers* op het hoofd? Dat verhaalt HERODOTUS in het 75ste *cap.* van het 7de boek: Θρήικες δὲ ἐπὶ μὲν τῇσι κεφαλῇσι ἀλωπεκέας ἔχοντες ἐστρατεύοντο. Zoo droegen de *Thessaliërs* κυνᾶς, zie SOPH. *Oed. Colon.* vs. 314:

κυνὴ πρόσωπα Θεσσαλὶς νιν ἀμπέχει.

en zoo spreekt ODYSSEUS (*Odys.* XVIII. 377) van eene

κυνὴ πύργχαλκος, ἐπὶ κροτάφοις ἀραρυῖα.

Het lijdt geen twijfel of id moet worden uitgeworpen, zoodat ἀλωπεκέας gelezen worde: *cod. Vatic.* 987 heeft ἀλωπεκυίας en *Paris.* 1641⁴ ἀλωπεκίας.

Gouda, Sept. 1853.

N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO.

⁴) Ook volgens mijne collatie, waar die lettergreep onderstreept is, ten teken dat aan geene vergissing moet worden gedacht. E. J. K.

1147. *παραβάλλοντό* Shw. — *Παραβάλλοντό* W. — *παραβάλλοντο γὰρ οἱ* FHC. — *Verbum παραβάλλοντο vel παραβάλλοντο sic scriptum est correcta litera secunda, ut non possit ad liquidum perducī utrum prima manus παραβάλλον an παραβάλλοντο dederit. DIND.*
1148. *ἀγῶνα γρ. αἰῶνα* C. — *ἀγῶνα* codd. FH. — Scholiasta annotavit *γρ. φεται αἰῶνα* HERM. — Quod inter scholia relatum est *γρ. αἰῶνα*, nū ab scholiasta scriptum est, sed ab ipso scriba codicis ad vitiosum cōdicis scripturam *ἀγῶνα* annotatum.
1150. Libri *θεοφόρους τ' ἔχεις* H.
1152. *ἐπιφόβω* FH. — *ἐπὶ φόβῳ* C.
1153. Libri *ὁμοῦ τ' ὁρθοῖς ἐν νόμοις* H. — *ἐννόμοις* W.
1154. *θεσπεσίας* Shw. H. — *θεσπεσίας* F.
1158. *τάλαιν'* F.
1159. In vs. 1159 explicit fol. versum; annotatur: *λείπει ἄχρι τέλους*. Sequitur in fol. recto: *τὶ χρεῖμα λεύσσω τίς πόθ' ἢ δ' ὁμήγουρις* e Choephori Scilicet huius quaternionis perierunt 3 folia sive 12 paginae. C. — Haec verba *ἡνυτόμαν τροφαῖς* extrema sunt in ea pagina codicis cet. H. — Eveneens Shblw. W., ook F. (bl. 306).

Ondanks alle naauwkeurigheid zijn de volgende drukfouten in de tabel overbodig te achten, hij bedenke dat daarin, en daarin alleen mijne lezing is, dat van wezenlijk belang mogt wezen. Immers alleen die kleine

MEDICEUS.

VENETUS. FLO

10. κρατεῖ C.	lees κρατεῖ. C.	39. χορὸς Vv.
45. αὐτάν C.	» αὐτάν. C.	64. ἐρειπομένου Flf.
72. ἀτίται C.	» ἀτίται. C.	100. ἡ Flh.
135. στρατῶν C.	» στρατῶν. C.	101. θυσιῶν Fae.
1106. ontbreekt, dat de volgorde in Shw, WFHC. πό- λις βοᾷ is.		105. καταπνεύει Fae.
		140. καλὰ Fae.
		1089. σοι Fae.

VENETUS. FLORENTINUS. FARNESIANUS.

1147. περιβαλλόντες Vvfhb. Flbfh. Faefh. — γὰρ Vvb. Flbh. Fah. — γὰρ V. Flf. Faef. — οἱ Vvfh. Flfh. Faefh. — , πτεροφόρον δέμας Fae. — π. ἰ | θεοὶ γλυκὺν τ' Vv. — Overal σ FRANZ.
1148. ἀγῶνα Vvb. Fae.; codd. FRANZ. HERM. — κλαυμάτων Fae.
1149. ἀμφήκει Fae.
1150. Libri θεοφόρους τ' ἔχεις HERM. — 1151. δύας Fae.
1152. ἐπὶ φόβα Vf. — ἐπὶ φόβα Vh. — τὰδ' ἐπ... Vv. — τὰ δ' Fae. — ἐπὶ φόβ^ω Flfh. Faefh. — ἐπὶ φόβα^ω (sic cod. m.) Flb.
1153. μελοτυπεῖς Flbh. — μελοτυπεῖς Faeh. — Libri ὁμοῦ τ' ὁρβίους ἐν νόμοις HERM. — ἐννόμοις Vv.
1154. θεσπεσίας Vfh. Flfh. Faefh., maar σ FRANZ. — ἔχη Vh. Flbfh. — ἔχη Vv.
1156. ἰὼ γάμοι γάμοι πάριδ' Fae.
1157. τόπον Vf. — τόπον Vh.
1158. τάλαινα Vvfh. Flfh.

lijven staan. Mogt iemand geneigd zijn, het opgeven van zulke kleinigheden
ers den waarborg voor de juistheid van bovenstaande opgaven vinden, waar
gebreken zijn gevonden onder het zoeken, welke gebreken er scholen.

ENTINUS. FARNESIANUS.

BESSARIONEUS.

lees Χορὸς Vv.

- δ
» ἐρειπομένου Flf.
» ἦ Flh.
» θυσιῶν Fae.
» καταπνεύει, Fae.
» καλὰ Fae.
» σοι. Fae.

39. μαθε σιν V. lees μαθε̃σιν V.

105. ὄδιον V. » ὄδιον V.
114. βασιλεύς V. » βασιλεύς V.
125. τοράζων H. » τοράζων V.
141. ὄντων. V. » ὄντων, V.
263. Achter ἂν ontbreekt ééne punt.
279. τῆς V. lees Τῆς V.

BISSCHOP HIPPOLYTUS,

ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΕΛΕΓΧΟΣ BL. 144¹.

Volgens den bisschop HIPPOLYTUS bestond te *Phlyea* in *Attica* eene aloude, nog ten zijnen tijde aanwezige, afbeelding met bovengescreven namen in eene galerij of *porticus*, waarschijnlijk aan een der beide tempels aldaar. De beschrijving dezer groep door HIPPOLYTUS zal ik hier laten volgen en de veelzins merkwaardige plaats zóó geven als zij mij voorkomt hersteld te moeten worden, zal ze in het geheel leesbaar en verstaanbaar zijn. Prof. SCHNEIDEWIN heeft¹ haar voorloopig behandeld en eenige verbeteringen voorgesteld; die welke ik goedkeur neem ik mede in den tekst op. De Novatiaansche bisschop spreekt over de gnostische secte der *Sethianen*, wier leer met die der oude θεολόγοι MUSAEUS, LINUS, ORPHEUS zoude overeen komen.:

ὁ γὰρ περὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν καὶ τοῦ ὄψεως (S.) λόγος καὶ
[δ] ὁμολογία, ὅπερ ἔστιν ἑδρανὸν, διαρρήδην οὕτως ἔστιν ἐν τοῖς
Βακχικοῖς τοῦ Ὀρφέως. Τετέλεσται δὲ ταῦτα καὶ παραδέδοται
ἀνθρώποις πρὸ τῆς Κελεοῦ καὶ Τριπτολέμου καὶ Δήμητρος καὶ Κό-

¹) Dit werk is, gelijk men zich herinneren zal, ontdekt door den bekenden MINOËRES MINAS in het klooster op den berg *Athos* en uitgegeven door EM. MILLER te Oxford in 1851, onder den titel: *ORIGENIS philosophumens et omnium haeticorum confutatio*. Met veel waarschijnlijkheid heeft de beroemde BUNSEN in zijn, weldra op den *Index* geplaatst, werk *Hippolytus and his time* (Duitsch *Leipz.* 1852) aangetoond, dat een bisschop HIPPOLYTUS, vroeger *presbyter* der Romeinsche gemeente in het begin van de derde eeuw, de ware schrijver is. Ook volgens GIESELER is het werk door HIPPOLYTUS geschreven als Novatiaansch bisschop in eene of andere Romeinsche stad, en niet vóór het jaar 251

²) In de *Götting. Gel. Anz.* 1852. *Nachrichten* n. 7. p. 95—99.

5. ρης καὶ Διονύσου ἐν Ἐλευσῖνι τελετῆς ἐν Φλυεῖα τῆς Ἀττικῆς· πρὸ γὰρ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἦν τὰ τῆς ἐν Φλυεῖα λεγομένης μεγάλης [θεᾶς] ὄργια (S.). ἔστι δὲ παστὰς ἐν αὐτῇ, ἐπὶ δὲ τῆς παστάδος ἐγγεγραπταὶ μέχρι σήμερον ἢ πάντων τῶν εἰρημένων λόγων ἰδέα. Πολλὰ μὲν οὖν ἐστὶ
10. τὰ ἐπὶ τῆς παστάδος ἐκείνης ἐγγεγραμμένα, περὶ ὧν καὶ Πλούταρχος ποιεῖται λόγους ἐν ταῖς πρὸς Ἑμπεδοκλέα δέκα βίβλοις· ἔστι δ' ἐν τοῖς πλείοσι καὶ πρεσβύτης τις ἐγγεγραμμένος πολίης, πτερωτός, ἐντεταμένην ἔχων τὴν αἰσχὺν, γυναῖκα ἀποφεύγουσαν διώκων κυνοειδῆ· ἐπιγέγραπται
15. δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβύτου »Φάνης ρυεῖς«, ἐπὶ δὲ τῆς γυναίκος »Περσεφὼνῃ Φλυά«. Ἔοικε δὲ εἶναι κατὰ τὸν Σηθιανῶν λόγον ὁ Φάνης ρυεῖς τὸ Φῶς· τὸ σκοτεινὸν ὕδωρ δὲ ἡ Περσεφὼνῃ Φλυά· τὸ δὲ ἐν μέσῳ ταύτων διάστημα ἁρμονία πνεύματος μεταξὺ τεταγμένου· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Φάνητος
20. ρυέντος τὴν ῥύσιν ἄνω[θεν] τοῦ φωτός, ὡς λέγουσι, δηλοῖ [πρὸς τὸ] κάτω. ὥστε εὐλόγως ἂν τις εἴποι τοὺς Σηθιανούς· ἐγγύς που τελεῖν παρ' αὐτοῖς τὰ τῆς μεγάλης [θεᾶς] Φλυᾶς Φλυῇσιν ὄργια.

Reg. 1 en 2. De cod. heeft μήτρας. SCHNEIDEWIN laat dit onveranderd. — ἔφεως, de cod. had Ὀρφέως. — ἔδρανον, de edit. pr. ἀνδρεία. SCHNEIDEWIN leest ἁρμονία. Dat evenwel het mystische woord ὁμφαλός de aarde beteekent als zetel en middelpunt der wereld, volgt onder anderen uit de *Orphische hymne* XXV aan Γῆ vs. 4:

ἔδρανον ἀθανάτου κόσμου, πολυποίκιλε κούρη.

De *Bacchica* van ORPHEUS zijn theogonische τελεταὶ van ONOMACRITUS. — Wat het eerst vermeldte, namelijk de moeder en de slang betreft, naar de voorstelling van den dichter ORPHEUS bij ATHENAGORAS³ vervolgt Ζεὺς — τὴν μητέρα Ῥέαν; zij verandert in eene slang, IUPITER ingelijks, en zóó vereenigt hij zich met haar. Van de κέλευθα Ματρὸς καὶ πρωτογόνου Κούρας spreekt bij PAUSANIAS⁴ zekere Atheners METHAPUS, een tijdgenoot van ERAMINONDAS en τελετῆς δὲ καὶ ὀργίων παντοίων συνθέτης, die de τελετὴ τῶν μεγάλων θεῶν in Messenie hervormde. Deze orgia heet

³) *Legat. p. Christ.* c. 20 verg. 32.

⁴) IV. 1. 5.

ten oudtijds uit *Eleusis* naar *Andania* in *Messenie* overgebracht te zijn door *Cauco*, een⁵⁾ afstammeling van *Phlyus*. *PAUSANIAS* voegt er bij⁶⁾: Φλυδὸν δὲ αὐτὸν Ἀθηναῖοι λέγουσι παῖδα εἶναι Γῆς; hetgeen voor onze plaats niet zonder gewigt is.

Reg. 5 stond ἐν Φλοιοῦντι. *SCHNEIDEWIN* leest Φλυῆσιν, of ἐν Φλυῆ of Φλυῆ. Bij *HARPOCRATION* is de naam van dezen kleinen δῆμος Φλυεῖα, zoo ook bij die hem gevolgd zijn, als *PHOTIUS*, *SUIDAS* en *Elym. M. STEPH. BYZ.* heeft: Φλυεῖς (*HESTYCH.* verkeerd Φλύεις) δῆμος τῆς Κεκροπίδος Φυλῆς. ὁ δημότης Φλυεὺς καὶ Φλυῆθεν. τὰ τοπικὰ Φλύαθεν, Φλύαζε, Φλυῆσιν.

Reg. 6. De uitgegeven tekst luidt: ἔστιν ἐν τῇ Φλοιοῦντι λεγόμενη μεγαληγορία. *SCHNEIDEWIN* gist: ἔστιν τὰ Φλυῆσι λεγόμενα μεγάλα ὄργια. Het laatste woord is zeker, daar ὄργια aan het slot dezer plaats zuiver voorkomt. Mijne lezing bevestig ik door de getuigenis van *PAUSANIAS*⁶⁾, die opgeeft, dat de *Phlyers* twee tempels hadden, en in den eenen onder meer altaren een van Ἀπόλλων Διονυσόδοτος en een van Γῆ, ἣν μεγάλην θεὸν ὀνομάζουσιν, in den anderen tempel, onder meer, een altaar van Κόρη πρωτογένη. De bedoelde *porticus* schijnt tot den eersten tempel behoord te hebben.

Reg. 11. De aanhaling van *PLUTARCHUS* is opmerkelijk, daar *WYTTENBACH*⁷⁾ niet geloofde, dat de Christelijke schrijvers van de derde eeuw de schriften van *PLUTARCHUS* gelezen hadden, behalve *CLEMENS* van *Alexandrie* en *TERTULLIANUS*, die hem evenwel nergens noemen. Het werk van *PLUTARCHUS* πρὸς Ἐμπεδοκλέα was tot nu toe onbekend; daarin heeft hij, gelijk blijkt, ook over onze afbeelding gehandeld. Onder anderen kwam bij *EMPEDOCLES* *PROSERPINA* voor onder den naam van *NESTIS*⁸⁾ als chthonische godheid der wateren; als zoodanig is zij hier *reg. 14* κυνοειδής.

Reg. 13. Bij de beschrijving van den grijsaard als περωτός, ἐνταταμένην ἔχων τὴν αἰσχύνην vergelijke men de *Orphische hymne V*, aan Πρωτόγονος, vs. 2:

χρυσέσιν ἀγαλλόμενον πτερύγεσσιν,

⁵⁾ t. a. p. §. 4.

⁶⁾ I. XXXI. 2.

⁷⁾ *Praef.* p. XXVIII. 43.

⁸⁾ Zie *Philologus* VI. 733.

⁹⁾ Zinspeling op den naam Διόνυσος.

maar vooral vs. 7:

πάντη δινηθείς⁹ πτερύγων ῥιπαῖς κατὰ κόσμον·
λαμπρὸν ἄγων φάος ἄγνόν, ἀφ' οὗ σε Φάνητα κικλήσκω,
ἥδ' ἐ Πρίηπον ἄνακτα.

op welke laatste bijvoeging LOBECK¹⁰ verkeerdelijk aanmerking maakt. Πρωτόγονος en Φάνης noemt LACTANTIUS¹¹ *verum et magnum Deum* volgens ORPHEUS.

Reg. 15 en vlgg. MILLER heeft uitgegeven φάος βυέντης en vervolgens r. 19: τοῦ φάος βυέντου. SCHNEIDEWIN heeft zich aan de emendatie der raadselachtige namen niet gewaagd. Hetgeen ik gewaagd heb te herstellen, moet door het reeds aangevoerde geregtvaardigd worden, gelijk mede door den deerlijk gehavenden staat, waarin zich ook de overige minder bekende namen in deze plaats bevinden. Is de herstelling van den eersten naam gelukt, men kan dan welligt hieruit verklaren, hoe de Orphici aan dien mystischen naam Φάνης voor Ἥλιος, Ζεὺς enz. gekomen zijn. Reeds de Olympische goden hadden, volgens hen, dien oorspronkelijken god aldus benoemd¹², en later hadden de stervelingen dien naam overgenomen¹³. — Περσεφόνη Φλυά stel ik voor in plaats van de erg bedorvene woorden r. 16, »περηφικόλα.» later r. 18. »ἡ Φικόλα.» Met περη- aan het begin vergelijkte men Φερσεφόνην voor Φερσεφόνην in een aantal codd. van den Cratylus p. 404 C; ook vindt men in vele codd. Φερέφαττα voor Φερσέφαττα. Te Phlyea hebben wij Γῆ als μεγάλη θεός en mede de Κόρη πρωτογόνη; te Eleusis, in Messenie en te Megalopolis in Arcadie¹⁴ zijn ὄργια Μαρτὸς καὶ πρωτογόνου Κούρας of τῶν μεγάλων θεῶν, zoodat elk van haar evenzeer als μεγάλη θεός begroet werd.

Reg. 18. Τὸ δὲ ἐν μέσῳ τούτων διάστημα, namelijk tusschen PHANES en PERSEPHONE. — ἁρμονία πνεύματος, niet zoo als uitgegeven is: πνευμάτων, want er volgt τεταγμένον. Bovendien de πνεῦμα is bij de Sethianen: »de adem of geest Gods zwevende »over dat water»; want in hun mystisch drama stelden zij de

¹⁰) Aglaophamus p. 499.

¹¹) Div. Inst. I. 5.

¹²) Zie LOBECK a. w. p. 481.

¹³) MACROB. Sat. D. I. XVIII. 3.

¹⁴) Zie SPANHEIM ad Callim. in Cerer. vs. 122.

zaak waarschijnlijk aldus voor naar *Genes. I. 2: πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.*

Reg. 22 vlg. De *cod.* heeft: τὰ τῆς μεγάλης Φλοῖας ἰον ὄργια. SCHNEIDEWIN leest: τὰ μέγαρα Φλυῆσιν ὄργια. Men zou nog kunnen twijfelen, of niet de plaatselijke naam der godin wezenlijk Φλοῖα was; zóó toch heette zij werkelijk te *Sparta*. HESYCHIUS vermeldt bij Φλοῖαν τὴν Κόρην τὴν θεὸν οὕτω καλοῦσι Λάκωνες. Doch dewijl zij dáár in eene geheel andere betrekking, als *FLORA* namelijk ¹⁵, aldus heette, daar verder het verkeer geschrevene Φλοιοῦντι boven tweemaal voorkomt en in het algemeen de voorklank Φλοι ontelbare malen, b. v. in de *codd.* van *HIPPOCRATES* en van den *HESYCHIUS*, gevonden wordt voor Φλυ: kan men hier niet anders verbeteren dan Φλυᾶς, den bijzonderen naam van Γῆ ter bovengemelde plaats, waarschijnlijk ontleend aan eene warme bron, die aldaar opwelde, ἀνέφλυε, om 't met het Homerische woord *Il. Φ. 561* uit te drukken; van daar ook Φλυεία de naam van den δῆμος, en Φλυός of Φλυής, die van den zoon van Γῆ volgens de *Atheners* bij *PAUSANIAS*.

Het geheel der groep stelde symbolisch voor het uit den hemel (ἀνωθεν) naar de aarde (πρὸς τὸ κάτω) als nederstortende zonnelicht (Φάνης ῥυεῖς), hetwelk de donkere en vochtige aarde (Περσεφόνη Φλυά) bestraalt, de wateren naar de binnendeelen der aarde doet verdwijnen (γυναῖκα ἀποφεύγουσαν διώκων κυνοειδῆ) en zóó haar vruchtbaar maakt.

Appingadam, April 1853.

B. TEN BRINK.

B L A D V U L L I N G E N.

In *XENOPHONS Agesilaus III. 2* (ed. *Didotiana*) staat: Ἀγησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέβετο ὥς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὄρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον ἢ τὴν ἑαυτῶν Φιλίαν * * * μὲν ὤκνουν εἰς ταῦτόν ἵεναι, Ἀγησιλάῳ δὲ αὐτοὺς ἐνεχείριζον.

* ¹⁵) LOBECK p. 402.

De lacune tusschen *Φιλίαν* en *μὲν* heeft aanleiding tot vele gissingen gegeven, meestal gegrond op de vertaling van FRANC. PHILELPUS: » *nam in contrahendis inter se rebus plerumque ad eundem ire verebantur.*” L. DINDORF heeft zeer verstandig op deze plaats aangeteekend: » *coniecturis in aperta lacuna abstinere praestat.*” De *codex Marcianus* 368 van de 14de eeuw, dezelfde, waarin de *Hellenica* voorkomen (COBERT *Orat.* p. 68), maakt alle raden voor het vervolg onnoodig: daar staat: — *Φιλίαν. καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔστιν ὅτε μὲν ὤκνουσιν κτῆ.*

Dezelfde *codex* heeft eene tot nog toe, naar mijn weten, onbekende lezing op eene plaats, die in hare tegenwoordige gedaante vrij wrak is, namelijk § 23 van *cap. II: συνεστηκότων ἤδη Βοιωτῶν τε πάντων καὶ Ἀρκάδων καὶ Ἑλλείων, στρατεύει σὺν μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίων δυνάμει*: de drie laatste woorden zijn door DINDORF in den tekst opgenomen uit de kantteekening van VICTORIUS in de *Editio Aldina*: » *sic ibi τῇ Λακεδαιμονίων δυνάμει.*” welke woorden hij dus waarschijnlijk in zijn handschrift las. SCHNEIDER heeft die niet, en geeft in plaats van *μόνη* het *subst. μόρα*, zonder eenige noot. Dat *μόρα* nu is op eene aardige manier in den tekst gekomen. REUCHLIN had in de *Edit. Hagenoensis* van het jaar 1520 de drukfout *μόρη* voor *μόνη* laten staan, waarvan CASTALIO in de editie, die tusschen 1545 en 1550 te *Basel* bij ISINGRIN is uitgekomen, *μόρα* gemaakt heeft, dat tot op DINDORF in alle uitgaven gedrukt is. De genoemde Venetiaansche *codex* heeft *σὺν μόνῃ τῇ πόλει.*

Gouda, Sept. 1853.

N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO.

PAUSAN. IX (*Boeot.*). XXXV. 1 (TAUCHN. 1818):

Καὶ Ἀγγελίων τε καὶ Τεκταῖος, αἳ γε Διονύσου τὸν Ἀπόλλωνα ἐργαζόμενοι Δηλίοις, τρεῖς ἐποίησαν ἐπὶ τῇ χειρὶ αὐτοῦ Χάμιτας.

Operae pretium erit miras quasdam exposuisse librariorum tricas, quibus hic locus commaculatur. Nimirum vocab. *Διονύσου*, ab hoc loco maxime alienum, e textu expellendum censu-

erunt eruditi. Mihi quidem corruptela potius eaque satis insolenti videtur laborare. Scripserat enim, me iudice, PAUSANIAS: *οἷς* CTNATO τ. 'Α. 'Ε. Δ.; quae non intelligens librarius exaravit: ΔΙΟΝΤCov. Quae indicare vult PAUSANIAS haec sunt: ANGELIO quoque et TECTAEUS, qui quidem *duo una* APOLLINIS simulacrum fecerunt *Deliis*, tres eius manui imposuerunt *Gratias*. De voc. *σύνδυο* vid. VALCK. ad *Hecrod.* IV, 66; de ANGELIONE et TECTAEO SILLIG *Catal. Artif.* p. 46.

CAES. B. C. III 53 f. (NIPPERDEY):

— Cohortemque — duplici stipendio, frumento + *vespiciariis* militaribusque donis amplissime donavit.

Pro corruptis *vespiciariis* P. VICTORIUS Var. Lect. I. 23 legendum censet: *veste, diariis*, quae coniectura probatur GRAEVIO. In Edit. *Oudendorp.* legitur: *frumentove et speciatius militari- busque donis*. Quum autem *diarium* significet frumentum, quotidie militibus dimetiri solitum (quod iam quodammodo continetur vocabulo *frumento*): veri non simile est fere eadem iterum scripsisse CAESAREM. De lectione (coniectura?) *Oudendorpiana* tacuisse praestabit. In mutilatis *vespiciariis* equidem latere suspicor *vestetvaris* i. e. *veste et variis*; ita ut CAESAR scripserit: *cohortemque duplici stipendio, frumento, veste et variis militaribus donis amplissime donavit. Dona illa militaria recte vocari varia, intelligitur* e TACIT. Ann. II. 9: » Flavius aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat." *Aliaque* inquit: nam adlicere potuisset et phaleras, hastas, cet. Vi et significato haud multum differebant ab equestribus crucibus et nummis honorariis, quibus nunc milites ob praeculare facta ornari solent. Ordinem quoque promovebant. Vid. LIPS. ad TAC. Ann. I. 44. Conf. LIV. VII. 37. GELL. N. A. V. 6.

Delft, Sept. 1853.

J. M. VAN GENT.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPTISIT C. G. COBET.

CAPUT I.

*Ad medicinam melius et certius faciliendam non mediocriter utile est scire quibus in rebus is qui aegrotat peccare solitus sit, quo et causa morbi facilius reperiatur et ad eam medendi ratio accommodetur. Sic et iis, qui se veterum scriptorum quasi medicos quosdam esse proflentur, nosse expedit quibus potissimum modis veteres librarii peccare soliti sint, ut latentia ulcera, quae in optimis quibusque scriptoribus inveterarunt, sagacius deprehendant. Haec praefatus MURETUS in Variis Lectionibus XVI. 16 eximias quasdam expromisit emendationes, quas ex diligenti observatione veterum codicum non reperit aut excogitavit, nam haec quoque *πυλινμαθίη νόον οὐ διδάσκει*, sed tam certas dedit et exploratas, ut ne CARNEADES quidem dubitare possit. Ex eodem observationum genere ut quisque plurimum critica arte, id est acuto iudicio et eruditione sana valuit, ita plurima feliciter et ingeniose reperta tam certa et manifesta dedit, ut nemo sit criticae emendatricis et coniecturalis, quam vocant, tam acer obtrectator, quin iis lubentissime nobiscum utatur. » *Centrum minimum diversis modis*, ut scribit VALCKENAERIUS, in hoc quoque genere summus artifex (in *Diatr.* p. 277), *peccarunt librarii veteres, quos omnes in numerato habuisse magnam adfert vitia librorum antiquorum sanaturis utilitatem.*» Deinde de magna copia triplex errorum genus indicat et exemplis tam luculentis et certis hanc palaeographicam rationem confirmat, ut facile vicerit quod ab initio posuerat: in uno hoc, si quis ita ve-*

lit, coniecturali genere studiorum, hac tamen parte Mathematicos imitatur. Facile credimus viro summo, quo nemo vixit a $\kappa\epsilon\upsilon\omicron\delta\omicron\varsigma\iota\alpha$ alienior, quum addit: paucis forte poteram exemplis novis centum diversos errorum fontes iuvenibus harum rerum studiosis demonstrare, quod quamquam istic supersedit facere, nullo negotio quilibet ex scriptis VALCKENAERII centenos fontes aperuerit errorum, unde certis vitiis certa medicina afferri possit. Quandoquidem apud me longo usu satis constat nihil esse hac palaeographica ratione efficacius et ad eximendos errores, quos in omnibus veterum monumentis inepta scribarum natio sexcentos commisit (quos tamen plerique nimium patienter ferimus aut extenuamus aut excusamus, multi ne suspicantur quidem), et imprimis ad excitanda et acuenda ingenia eorum, qui nescio quomodo iudicio suo vim malunt asferre quam ab auctoritate membranarum vetustarum vel latum unguem discedere, quandoquidem igitur haec apud me satis constant, iuvat et ipsum fontes nonnullos aperire errorum ac docere quemadmodum eadem passim mala eadem medicina sanare possis, ut ex uno loco recte et feliciter restituto possint loci alii complusculi, quoniam morbo laborant eodem, eadem opera prope dixerim restitui et persanari. Luculentum exemplum huius rei iam statim expromam, unde coniectura fiat de reliquis. In LUCIANI codicibus legebatur (in *Dial. Mortuorum* X. Tom. I. p. 374): $\pi\acute{\epsilon}\tau\alpha\sigma\omicron\nu\ \tau\omicron\ \iota\varsigma\iota\omicron\nu\ ,\ \epsilon\upsilon\theta\upsilon\nu\epsilon\ ,\ \omega\ \pi\omicron\rho\theta\mu\epsilon\upsilon\ ,\ \tau\omicron\ \pi\eta\delta\acute{\alpha}\lambda\iota\omicron\nu\ ,\ \epsilon\upsilon\ \pi\acute{\alpha}\theta\omega\mu\epsilon\nu\ .$ VALCKENAERIUS verum vidit: $\epsilon\upsilon\ \pi\lambda\omicron\omega\mu\epsilon\nu\ .$ *Diatr.* p. 281. Applausum est, in ordinem receptum est, confirmavit, si huiusmodi emendatio etiam confirmari potest, codex optimae notae, *Gorlicensis*, diu post excussus. Quis est, qui huius loci non immemor non statim correxerit poëtae locum in *Stobaei Florilegio* CV. 29.

$\tau\omicron\iota\varsigma\ \epsilon\upsilon\ .\ \pi\alpha\theta\omicron\upsilon\sigma\iota\nu\ \acute{\alpha}\nu\tau\iota\pi\nu\epsilon\upsilon\sigma\alpha\sigma\prime\ \eta\ \tau\upsilon\chi\eta$

$\tau\acute{\alpha}\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\ \sigma\upsilon\gamma\chi\epsilon\iota\ .\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\ \nu\alpha\upsilon\alpha\gamma\epsilon\iota\nu\ \pi\omicron\iota\epsilon\iota\ .$

Satin certum videtur revocandum esse $\epsilon\upsilon\ \pi\lambda\omicron\omega\upsilon\sigma\iota\nu$? deinde si $\kappa\acute{\alpha}\tau\alpha\ \nu\alpha\upsilon\alpha\gamma\epsilon\iota\nu$ refinxeris ipsa perelegans allegoria ex eo naufragio evaserit. $\Lambda\Theta$ an $A\Theta$ esset scriptum in vetusta membrana librarii antiquiores neque oculis satis cernebant et $\delta\ \nu\omicron\upsilon\varsigma\ \pi\alpha\rho\acute{\omicron}\nu\ \acute{\alpha}\pi\epsilon\delta\acute{\eta}\mu\epsilon\iota$. Haebant enim haec aliquid excusationis, ut quae doctissimos viros diu luserint, at quid iis facias, qui apud STRA-

BONEM III. p. 172 τὴν ἀντίπλοϊαν dederint pro ἀντιπάθειαν, aut in ANTIPATRI dicto apud STOB. *Floril.* CXX. 25 τὴν ἐκ Κιλικίας αὐτῷ γενομένην εἰς Ἀθήνας εὐπάθειαν pro εὐπλοϊαν. Arguunt hi loci, quod innumeri alii confirmant, in vetustis libris ET-ΠΑΘΙΑΝ et ANTIPATΘΙΑΝ scribi solere pro -εϊαν, quare non est trepidandum, si quando perveteris scripturae vestigia rimeris, quum : solum apparet, ubi *ei Graecum* est. Prosit hoc LYSIAE, apud quem nunc *Orat.* IX. §. 2 reus sic ad iudices: εἰ μέντοι ὑμᾶς δionται δι' εὐνοϊαν ὑπὸ τῶν διαβολῶν πεισθέντας καταψηφισθῆναι μου οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, inepte, ut nihil supra. Novum est hoc εὐνοίας genus, qua iudex innocentem opprimit. Repone εὐήθειαν, quod ETHΘΙΑΝ scriptum peperit iocularare illud εὐνοϊαν. Εὐήθης et εὐήθεια in ea re trita sunt, Cf. Lys. XII. §. 87. Eiusdemmodi complura facile est ex assidua observatione codicum colligere, quibus inest ea *πειθανάγκη*, quae certas emendationes ab incertis correctionibus distinguit. Emendavit nuper pulcherrimum PLATONIS in *Protagora* locum CAROLUS BADHAM, qui verae criticae laudem apud populares suos vindicat et tuetur (in *Praefat. ad Plat. Phaedrum* p. ix), sed levis error, in quem implicatus est, τὴν ἐνάργειαν sustulit. PLATONIS verba sunt in PROTAGORAE suavissima fabula p. 321. A. πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὄρας εὐμάρειαν ἐμχανῶτο ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξὶ καὶ σερεοῖς δέρμασιν ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα θύνατοῖς δὲ καὶ καύματα καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα φραιμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάσῳ καὶ ὑπὸ ποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς τὰ δὲ θριξὶ καὶ δέρμασι σερεοῖς καὶ ἀναίμοις. In his ὑπὸ ποδῶν corrupta sunt. Rem acu tetigit BADHAM, qui brevissime l. l. : » pro ὑπὸ ποδῶν l. ὑποδῶν. Cf. supra ἀμφιεννὺς" at nemo dixerit quomodo ὑποδῶν in ὑπὸ ποδῶν depravari potuerit. Athenienses autem non dicebant ὑποδῶν sed ὑποδῶν, res certa est et nota. Sic λήροις ἀναδῶν τοὺς κικῶντας est in ARISTOPH. *Pluto* vs. 589. non ἀναδέων. Viden igitur quemadmodum ΤΥΠΟΔΩΝ pepererit vulgatam? Sunt huiusmodi errores admodum veteres, quemadmodum saepe in sequentibus demonstrabo, neque tantum indocti scribae sic hallucinari solebant sed docti, si *Musis* placet, Grammatici subinde non minus mirifice litterarum *uncialium*, quas dicunt, ductus et formas paene similes confundebant. HESYCHIUS scribit κατὰ σοιχεῖον.

περίσημον: διαβόητον.

περισιγᾶν: ἀφέλκειν τοῦ προκειμένου.

περισκαίρουσι: περισκαριζουσι.

Repererat in aliquo libro ΠΕΡΙCΠIAN; quam perite legerit videtis. In erudita συναγωγῇ λέξεων χρησίμων in BEKKERI *Anecd.* I. p. 441 scriptum est:

Ἄπυστα: ἀνήκουστα.

Ἄπυτοι: οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ Θησέως.

Ridebantur Athenienses ΑΠΥΤΟΙ et λιπρόπυγοι. In PLATONIS fragmento 180 ap. MEINEK.

σκελετός, ἄπυγος, καλάμινα σκέλη φορῶν

libri ἄπυιος dederunt. Nemo autem frequentius et turpius sic peccat quam PHOTIUS, in cuius *Lexico* haec prostant:

Φλήναφος: μωρολόγος.

Φλίζει: μιμητικὸς ἥχος τῶν γαμφωνύχων.

Φλιούντα: ἀρρενικῶς οἱ Ἀττικοί.

decepit eam scriptura ΦΝΕΙ et pro N visus est sibi videre ΛΙ. Idem θάρνυσθαι bona fide dedit pro θέρνυσθαι, εὐθυμοσύνη: τάξις pro εὐθυμ., κήνυγμα (κίν.), κήγταν (κίτ.), κνεόμενον (κναι.), καινοτάφια (κεν.), κυνοπίς (-ώπης), κυνέπιδος (-νώ-), κυρίσαι (κύσαι), λάβρα (λαῦρᾶ), μαντινοσύων (-τοσυάνων), προημωμένον (προμνώ-), Πτυδῶρος (Πτοιόδ.), σηγάνιοι (σητάνειοι), et, ut cetera omittam, πολόται pro τοξόται.

Quid scribae faciant, peccant ubi talia docti?

Et sane mirificum est videre, quos illi ludos iocosque faciant quum incertos ductus litterarum uncialium dormitantes sequuntur et vix singula verba intelligentes, sententiae securi. HARPOCRATION annotaverat χιλιωθέντα apud Oratores significare χιλίας ὀφλόντα. Librarii ex his ΧΙΛΙΑCΟΦΑΟΝΤΑ elicuerunt χίλια σοφὰ ὄντα nec quidquam suspicantur mali. PHOTIUS scripserat: Στοιχεῖον, ἐκάλουν τὴν αὐτῶν σκιάν, ἢ τὰς ὥρας ἐσκοποῦντο, librarii τὴν καυτῶν σκιάν supposuerunt. PHRYNCHUS BEKKERI (*Anecd.* I. p. 4, 22) nunc docet: Ἀωρίφ, οἷον παρὰ τὴν δέουσιν ὥραν, οὐκ ἐπὶ νοητῶν μόνον ἀλλ' ἀπλῶς. Stipitem esse oportet qui nobis νοητῶν scripserit pro νυκτῶν, sed quoniam η et κ in veteri scriptura nil differunt, ut HESYCHIUS in ordinem receperit ἐνιηλᾶν pro ἐνικλᾶν, ἤρινε pro κρῖνε, et sexcenta eiusdemmodi et ipse et ceteri peccaverint, arripit confidenter vocabulum quodlibet.

Τίδς quia scribi solebat TC nonnumquam in υς abiit, semel vidi *sues* in *filiosfamilias* conversos apud APOLLON. *Lex. Hom.* p. 132. v. ἀνακτορίῃσι. Apud SEXTUM EMPIRICUM *adv. Grammat.* VIII. §. 59. vidi libentarios pro βίβλ' ὑλέεντι ὑψηλῶν δρέων ex ΤΥΗΛΩΝΟΡΕΩΝ effinxisse ὑψηλῶ νοερῶν et ita edebatur ante FABRICIUM. Addam unum exemplum incredibilis incogitantiae, quae viros doctos ioculariter fefellit. Exstat *Scholion* eximium ad *Odyss.* γ. 71 ex ARISTARCHI commentariis αὐτολεξεῖ describedum: — δοτέον δὲ τῷ ποιητῇ τὰ τοιαῦτα. καὶ γὰρ νῦν (*scrib.* οὔν. inserit BUTTMANNUS) αὐτὸν παράγει εἰδῶτα,

ἀλλὰ μοι εἴφ' ὅπῃ ἔσχεσ' ἰὼν εὐεργέα νῆα.

καὶ συνήσιν Ἑλληνίδα Φωνήν — ARISTARCHUS scripserat non νῦν, opinor, multo minus οὔν, sed νᾶν. Istorum igitur scribarum inscitia coniuncta cum incogitantia et socordia, qualem ostendimus, grassatur per omnes scriptos libros aetatis cuiuslibet et pro diversis temporibus diversoque more scribendi diversa genera fudit errorum, in quibus quum sit quaedam constantia et veluti norma, sequitur ut medendi quoque et emendandi quaedam esse debeat analogia, quapropter omnem hanc disputationem ingressi sumus. In ea re hoc primum animadvertendum est scribarum errores, quo sint antiquiores, simpliciore et certiore medicina posse tolli. Nondum grassatur temeraria et impudens interpolatio, nondum male seduli correctores suo arbitratu quod non satis capiunt delendo aut addendo refingunt et antiquae scripturae vestigia omnia conturbant. Litterae *quadratae* sive *unciales*, ut nunc pervulgato usu appellantur¹, oculos ineruditos hominum aliud agentium fallebant, sed ita fallabant, ut ipsa vitia hinc nata certa vestigia verae lectionis et imaginem quamdam retinerent, obscuram et fugientem illam quidem sed quae acute cernentibus oculis eorum, qui res ipsas

¹) *Litterae unciales* apud antiquiores uno tantum loco, quod sciam, nominantur HIERONYMI in Praefat. ad librum *Iobi* »Habeant, inquit, qui volunt veteres libros vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos vel uncialibus, ut vulgo aiunt, litteris onera magis exarata quam codices, dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas et non tam pulchros codices quam emendatos, quem locum qui mihi indicavit ΕΣΚΗΒΙ recte explicat litteras unciales, quod haberent unciae seu pollicis magnitudinem, in *Doctr. Numm.* V. p. 4.

et certum dicendi usum teneant agnosci et pristinam figuram recipere possit et expressa apparere.

Nam praeterquam quod distrahenda coniungunt, coniungenda distrahunt, quae res mirificas turbas dare solet, sed sine ullo damno antiqui monumenti ludit lectores minus acutos, litterarum formas paene similes aut non multum dissimiles ridiculum in modum miscere solent. A an Δ an Λ sit scriptum aut scribendum nec sciunt nec cogitant, similiter passim Γ et T confundunt et Ε, Θ, Ο, C, et Z, T, et H, N, TI, IT, et I, Γ, T et K, IC, et M, ΛΛ, ΑΛ, ΛΑ, NI et N, ΛI et Ξ, Z et Π, H, TI, TT, IT, TI, IT, et Ψ, T, denique omnes hos errores coniungendo et miscendo prope innumeros faciunt.

Nascuntur ex hac socordia aut monstra vocabulorum, quae facile ab omnibus procurantur quia fallunt neminem, aut alia ex aliis mutata repente forma verba *Graeca* apparent. *Animus* qui fuerat necopinato vertit in *fortunam* fitque τύχη ex ψυχή, sequuntur εὐτυχία — εὐψυχία, εὐτυχῶς — εὐψύχως, cetera ad eandem normam. Si magnum est *nil mirari*, iniquus sit qui hanc laudem librariis nolit impertiri. Dicuntur a DIONYS. HALIC. IX. 29 in praelio occubuisse τῶν στρατιωτῶν τινὲς εὐτυχῶς ἀγωνιζόμενοι, REISKIO contra hoc *miserum* videbatur et ἀτυχῶς reposuit, sed veteres sic neque cogitant neque loquuntur. Romani milites de more εὐψύχως pugnaverant. Apud eundem urbs magna et opulenta in unas aedes contrahitur III. 11. ἡ πόλις εἰς ἐλάττονα οἶκον συνῆκται, quod qui non capiet mecum *δγκον* probabit. Nihil est adversus hos errores satis tutum vel munitum. Ipse summus IUPITER in nummo *Cretensi* vertit in articulum et ZAN Κρηταγενής qui fuerat repente τάν factus est, vid. ЕСКНЕЛ. D. N. II. p. 501. qui τὰ Doricam formam pro Ζάν esse comminiscitur, quam nemo vidit et nemo videbit. Librariorum autem in hoc genere errores, quamquam numero carere videntur et verborum sic depravatorum varietatem esse credideris propemodum infinitam, tamen in permultis cernitur illa errandi constantia, qua in iisdem eodem modo peccatur, unde vitium semel deprehensum statim arguitur et alibi delitescens et ex una emendatione nascuntur complusculae, quod non ita dico, quasi illa palaeographica peritia bonas et veras emendationes parere possit, sed ea observandi consuetudo et nonnihil ingenii vim promovet insitam

et, quod maximum est, certa et explorata et manifesta dare solet. Etiamnunc multi boni viri *Criticam* sive artem sive facultatem aut oderunt aut non amant utique nec probant, suspiciosi nescio quomodo ac veluti reformidantes ne quid apportet mali iis rebus, quibus maxime salvis sit opus et intactis illaesisque. Horum pauci quidam sunt durae et perfrictae frontis, quibus si non in ore est at taciti secum cogitant illud *Aristophaneum*: οὐ γὰρ πείσεις οὐδ' ἦν πείσης. His ego non duriter sed per iocum et subridens reposuerim dictum *DIAGENIS*: εἴ σε ἐδυνάμην πείσαι ἔπεισά σ' ἂν ἀπάγξασθαι. At alii sunt permulti clementioris ingenii, quibus *Critica* sordet, ut quae nil afferat quod certum ac stabile sit et necessarium et evidens. His igitur et quicumque amant quod verum est, proponam emendationes nonnullas ex una eademque palaeographica observatione non natas sed, uti opinor, tam exploratas et manifestas, ut nihil desiderent quod fidem facere possit. Ex emendatione *DOBRAEI*, qui in paucis sagax et sollers fuit criticus et sanitatem illam popularium servat, quae nil molitur inepte, veluti neclatam et suspendam, quae eadem veritatis indicia et signa contineant. Legebatur apud *DINARCHUM Contra Aristogit.* §. 21 pag. 107, 32 σωφρόνων ἐπὶ δικασῶν — μὴ προδοῦναι τὴν θείαν καὶ τὴν εὐορκον ψῆφον. Qui *criticam* aspernantur scire perverlim quemadmodum τὴν θείαν ψῆφον, divinam iudicum sententiam dici aut cogitari posse existiment. *REISKIUS* festinanter, ut saepe, εὐθεΐαν restituebat. *DOBRAEUS* in *Advers.* I. p. 315 (ac vide quid levis correctiuncula ab certa emendatione distet) verum vidit: τὴν δσίαν — ψῆφον, comparatis duobus locis apud *DEMOSTHENEM*, (quibus complures alios, si fuisset opus, adieisset) hisce: in *Midianae* peroratione p. 587. τὴν δσίαν καὶ δικαίαν θέμενοι ψῆφον τιμωρήσασθε τοῦτον, et ex oratione in *Euerg. et Mnesib.* p. 464. δσίαν καὶ δικαίαν ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν τίθεσθε τὴν ψῆφον. Videtisne ipsam oratoris manum τὴν *OCIAN* pelluentem ex absurdo errore *ΘΕΙΑΝ*? Praeterea expungite mihi alterum articulum, ne iudices contra ius binas sententias ferre iubeantur, ut scribatur: τὴν δσίαν καὶ εὐορκον ψῆφον. *DOBRAEUS* ipse ex huius erroris observatione *AELIANI* locum in *Variis Historiis* optime restitutum esse admonuit VIII. 1. ubi *SOCRATES* non φανὴν πολλάκις ἔφασκεν δσίαν πομπῆς ἐγκκληρωμένην αὐτῷ

sed *θεία πομπή*. Obiter addo *συγκεκληρωμένην* genuinum esse pro *έγκ*. Quam facile et quam saepe *έν* et *σύν* fuerint permutata in sequentibus ostendam, nunc *δσιος* et *θείος* et, qui idem prorsus error est, *δσιότης* et *θειότης* subinde permutata esse docebo. In ISOCRATIS *Busiride* §. 26 pag. 226 per multa saecula haec fuit lectio vulgata: *πολλὰς γὰρ αὐτοῖς καὶ παντὸς ἀπὸς (τοῖς Αἰγυπτίοις) ἀσκήσεις τῆς θειότητος ἐκείνος κατέστησεν*. Vera scriptura, quamquam in vicinia apparebat §. 28, *ἔχει δ' ἂν τις — πολλὰ καὶ θεωμαστὰ περὶ τῆς δσιότητος αὐτῶν διαλθεῖν*, tamen non prius emersit quam codex optimus URBINAS a BEKKERO excussus *τῆς δσιότητος* obtulit. At PLUTARCHO nullus liber scriptus opem tulit in libro *de Malignitate Herodoti* cap. XII. p. 857. ubi nunc scribitur: *οὕτω δὲ φιλοβάρβαρος ἐστὶν (HERODOTUS) ὥς τε Βούσιριν ἀπολύσας τῆς λεγομένης ἀνθρωποθυσίας καὶ ξενοκτονίας καὶ πᾶσιν Αἰγυπτίοις θειότητα πολλὴν καὶ δικαιοσύνην μαρτυρήσας ἐφ' Ἑλλήνας ἀνασρέφει τὸ μύθος*. Quis multis verbis sibi postulabit demonstrari non esse *θειότητα* a PLUTARCHO scriptum sed *OCIOTHTA*? Qui mihi hoc dederit non diu repugnabit alterum locum eiusdem scriptoris eodem modo restituenti. In SYLLAE vita cap. VI: SYLLA, inquit, res praeclare a se gestas ad Deos referre solet auctores et quidquid fortiter et strenue gessit *εὐτυχίαν τινὰ θείαν αἰτιᾶται*. Deinde, ubi huius rei unum et alterum insigne exemplum protulit, *ταῦτα μὲν οὖν*, inquit, *περὶ τῆς θειότητος*. Immo vero *δσιότητος*, nisi forte qui Deos pie colit *θείος* pro *δσιος* dici posse videbitur. In STOBÆI *Florilegio* LXXXV. 19 ubi scribit PERICTYONE: *κρατέουσα ὦν (γυνή) ἐπιθυμίας (leg. — ἰης) καὶ θυμοῦ θείη καὶ ἁρμονίη γίγνεται*, quis dubitabit *δσίη* revocare, quod in *θείη* pellucet? Contrarii erroris manifestum exemplum, ut opinor, est in fragmento SOPHOCLES, quod in STOBÆI *Eclog. Phys.* exstat cap. III. 48. Tom. I. p. 130. HEER.

εἰ δεῖν ἔδρασας δεινὰ καὶ παθεῖν σε δεῖ

δίκες γὰρ ἐξέλαμψε νῦν δσιον φάος.

Recte GAISFORDUS nuper codicum scripturam revocavit, quam interpolaverat GROTIUS:

δίκεας δ' ἐξέλαμψε δσιον φάος

nisi quod *ἐξέλαμψεν* dedit. Repone mecum duos dochmios:

δίκεας δ' ἐξέλαμψε θεῖον φάος.

et dirime duo fragmenta, quae male coaluerunt, ut saepe in utroque STOBÆI opere factum est. Qui φάος ὄσιον quid sit negant se videre non multo facilius reperient quae sit ὄσια ἀνάγκη in poetæ loco, quem servavit STOBÆUS in *Ecl. Phys.* V. 2. p. 154.

Ὅσια δ' ἀνάγκη πολεμικωτάτη θεός.

satisne perspicuum est θεία δ' ἀνάγκη a poeta esse? In THEOGNIDE autem vs. 131.

οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι πατὴρ καὶ μητὴρ ἄμεινον
ἔπλεθ' ὄσις ὄσιν, Κῦρνε, μέμνηλε δίκη.

cave tangas ὄσιν δίκην, quae ὀσιότητος sive εὐσεβείας vicem iure obtinet. Nihil in hoc loco vitiosum est praeter ἀνθρώποισι, quod qui aurem habent in ἀνθρώποις refigent. Nomen ipsum θεός, quod nemo nescit in antiquis libris ΘC scribi solere et θυ, θω, θν, quamquam omnium nominum est notissimum, tamen saepe scribas fefellit oscitantes. Quale hoc est apud XENOPHONTEM in *Oeconomico* V. §. 12. ἔτι δὲ ἡ γῆ θέλουσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν καὶ δικαιοσύνην διδάσκει· τοὺς γὰρ ἄριστα θεραπεύοντας αὐτὴν πλεῖστα ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ, venustissimi loci perit lepos, ne sensus quidem nisi perobscurus quidam ex totius sententiae conformatione elicitur. Codices pro θέλουσα satis constanter θέουσα exhibent, idque apparet ex ΘCOTCA stolidè effectum: ἡ γῆ θεός οὐσα — τοὺς θεραπεύοντας αὐτὴν πλεῖς ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ, hoc venustum et Xenophonteum est, hoc sanum est denique et verum. Peius etiam mulcatus est locus incerti philosophi apud Stob. *Ecl. Phys.* II. cap. I. 17. πότερον οὐν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ πεποιῆσθαι σοι δοκεῖ ἢ πρὸς κοινωνίαν; mirifica sane quaestio ponitur; tu lege: αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ, recte respondetur: πρὸς κοινωνίαν. Ἐπὶ τίνας; ὑπὸ τῆς φύσεως. Τίνας οὐσης καὶ πῶς; διοικούσης τὰ ὅλα. Καὶ πότερον οὐσης ἢ μή; id est, HEERENIO interprete: haec vero natura num omnino existit nec ne? Qui sic philosophatur satin sanus esse aut sobrius videatur? Revoca duas litterulas fugientes καὶ πότερον ΘTOTCHC ἢ μή, id est θεοῦ οὐσης, sic demum intelliges cur respondeatur: ταῦτα οὐκέτι ἀναγκαῖον πολυπραγματεῖν. Quid vetat eadem opera argumentationem CHRYSIPPI iocantis, sed non ineipientis, in integrum restituere, quam incogitantia scribarum plane pervertit apud STOBÆUM in *Florilegio* LXIII. 51. εἰπόν-

τος τινός· οὐκ ἐρασθήσεται ὁ σοφός. μαρτυρεῖ γοῦν Μενέδημος, Ἐπίκουρος, Ἀλεξίνος. ταύτῃ, ἔφη (ὁ Χρύσιππος), χρῆσθαι ἀποδείξει. εἰ γὰρ Ἀλεξίνος ὁ ἀνάγωγος καὶ Ἐπίκουρος ὁ ἀναίσθητος καὶ Μενέδημος, οὐ φησὶν ἐρασθήσεται ἄρα. *Parcam verbis et locum sanatum apponam: τῇ αὐτῇ, ἔφη, χρῆσθαι ἀποδείξει, εἰ γὰρ Ἀλεξίνος ὁ ἀνάγωγος καὶ Ἐπίκουρος ὁ ἀναίσθητος καὶ Μενέδημος ὁ λῆρος οὗ φασιν, ἐρασθήσεται ἄρα.* Quo iure ὁ λήρος suppleverim vide apud Diog. Laërt. II. §. 140. Addam unum locum ex *Appendice Florentina*, quam olim ex Iohanne Damasceno excerptam Gaisfordus *Florilegio Stobaei* subiecit, nuper multis nominibus emendatam et diligentius ex apographo *Ruhnkeniano* descriptam repetiit in editione *Eclogarum Phys. et Ethic. Oxonii*, 1850. Legitur istic p. 105 C. (p. 798 novae edit.): ἰῶ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας οὐδὲν αὐτὸς φροντίζω τῶν σεφισμάτων ὑμῶν. Pro ἰῶ, quod nauci non est, video HALMIUM τῷ δικαίῳ corrigere. Multo facilius hoc negotium est: in ἰῶ prima littera non est ex antiquo libro sumta sed temere, ut mox demonstrabo, ab inepto homuncione adpicta. Littera initialis periit et superest ῶ. Ecquid esse potest certius quam θῶ in veteri codice exaratum fuisse et legendum: Θεῶ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας κτλ.?

CAPUT II.

Appendix Florentina, cuius mentionem inieciimus, quia observationibus criticis de genere palaeographico uberrimam materiam praebere potest, huius capituli argumentum esto. Servatur *Florentiae* in *Bibliotheca Laurentiana* codex, quo Iohannis Damasceni *Parallela Sacra* continentur. Is homo bonam partem ex STOBÆI libris descripsit et cum scriptorum *Christianorum* locis composuit. Nactus STOBÆI *Eclogas* multo integrioribus quam ad nos pervenerunt permultos locos veterum egregios ab interitu solus servavit. Cuius rei quum indicium fecisset BANDINIUS, RUHNKENIUS nihil habuit antiquius quam ut sibi huius codicis apographum compararet. Agit cum BANDINIO; is negotium dedit SARTIO ut quidquid in eo libro videretur ex STOBÆO sumtum diligenter describeret, descriptum ad RUHNKENIUM perferendum curaret. Sic confectum est apographum illud Sar-

tianum, unde novas has reliquias his GAISFORDUS edidit, nuperime ex ipso apographo, quod ei GÆLIUS iuvandis his litteris natus peramice miserat. Fecit GAISFORDUS operae pretium et plurima restituit, quae in priore editione "*cum omissa tum commissa*" cum dolore vidit. Complura alia is solus restituet, qui bene *Græce* sciens et codicum excutiendorum peritus ipsum *Florentinum* codicem per otium tractabit. Equidem versavi olim librum, scriptura tenui et intricatiore exaratum sed non aneleganti neque difficili, si quis hoc agit et aciem intendit oculorum et mentis, sed unde quis *Florentiae* sibi GAISFORDI STORÆUM comparet? *πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλλοι Μιλήσιοι*, *Appendicem Florentinam* ubivis facilius quam apud *Florentinos* repereris. Itaque invitus, postquam compluscula non incuriose perlustravi et notavi diligentius, librum de manibus deposui. SARTIUS quemadmodum describendi negotio functus fuerit quid attinet dicere? Fecit homo bonus et sedulus quod potuit, sed neque *Græce* sciens neque in codicibus versandis et expediendis exercitatus istiusmodi provinciae erat impar et multos errores commisit, quos partim critica ars tollet, alios codex inspectus aliquando arguet. Ex illo genere nunc ipse nonnullos abstergebo, ubi primum fontem quemdam aperuero errorum, quibus liber totus est obsitus. In quemcunque locum codicis primum incideris, videbis passim litteris rubricatis distinctum. Non tantum, quod assolet, novi argumenti aut loci aut sententiae initium rubrica notatur, sed identidem in medio versu apparet littera discolor, ut credas eam rem aut ioci causa aut forte ornamentum librario placuisse. Non movet ea res magnam admirationem nec multum laboramus cur id iis studio fuerit vel oblectamento. At aliud quid est quod nos magno opere in ea re moveat et advertat. Qui eas litteras post librum descriptum de more adpinxit et immiscuit sive idem librarius sive alius, quod mihi ex scriptura non satis compertum, incredibili socordia ac temeritate usus litteras adpinxit et addidit non quas omissas esse cuivis apparebat sed quas casus aut lubrico subiecit. Si quis linguae *Græcae* plane ignarus et nil nisi elementorum *Græcorum* figuras calamo ducere doctus ea intervalla suo arbitrato littera discolori qualibet explevisset non poterat ineptius errare et omnia corrumpere, quam istum ho-

minem id fecisse comperi. De industria ita factum esse et libri usum consulto impeditum quis inducat in animum? Habemus specimen peritiae librariorum. Destitutus nescio quis scripti libri subsidio maluit litteram supplere quamlibet quam hiantem lacunae librum relinquere. Vel sic tamen ea socordia non multum detrimenti attulisset, si quis scivisset unde ea monstra lectionum essent nata et quam nihil iis elementis esset tribuendum. Enumerabo primum aliquot errores hinc susceptos, quos docti sustulerunt, deinde caeteros paucis ipse quomodo tollendi sint exponam. Dedit librarius pro Δίανος τίανος, τήρουν pro διήρουν, τρύγες pro Φρύγες, κύκιοι pro Λύκιοι, ήσιόδος pro Πισίδαι, ζήνου pro Εύηνοῦ, φύσων pro Μύσων, θείθεος, si Musis placet, pro Εὐξίθεος, παμβλίων saepius pro Ἰάμβλιχος (χ superscriptum refert formam compendii ὦν, quod medium secat acutus, unde subinde -ων et -χος permiscuntur), θέλων pro Γέλων, βέλει μοι pro μέλει, μιλήτου pro Φιλητοῦ, καιάνων pro παιάνων, ξάθωνος pro Βάθωνος, SOLON fit Φόλων, ΕΥΧΙΜΑΧΟΣ appellatur Ὀρυξίμαχος, CATO denique repente mutatus est in τάτων. Idem subinde officii immemor litterulam addere supersedit: apparet ρατῖνος, λάτων; υμεῶν, quem WYTTENBACHIUS in MUSONIUM volebat mutare, SYMEON est, ἀλευκος, οσιδιππος, ἐναχιμος et οφῶν pro Ἰοφῶν. Opem tulerunt eruditi: duo tantum nondum revixerunt. Est in codice locus ubi ω legitur cum compendio, quo κτ significatur: πόνω τῷ λόγῳ — παρακαταθετόν τὸν βίον. SARTIUS, cui illud compendium obscurum erat, annotavit: « quodnam auctoris nomen sub illa compendiarie voce lateat divinare non potui. » Σωκράτης est, qui dixerat: πόνω τῷ λόγῳ κτ. nam πόνω incipit a rubrica. Idem compendium κτ suprascriptum syllabis Δημό — peperit nobis novum scriptorem, quem nemo veterum umquam vel fando audivit, DEMOCRATEM. Quis in ea scriptura lateat magnus et nobilis philosophus vel unus hic locus declarabit in *Append.* p. 733. Δημοκράτους: ἡ φύσις καὶ ἡ διδαχὴ παραπλήσιόν ἐστι. καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μετὰ ῥυσμοῦ τὸν ἄνθρωπον, μετὰ ῥυσμοῦ δὲ φύσις ποιεῖ (ποιεῖ leg.). Quis haec praeter Abderitam DEMOCRITUM scripsisse potest? confidenter igitur DEMOCRATEM illum passim expellemus, ut DEMOCRITUS tandem aliquando sua recuperet. Eodem modo et alius philosophus nunc latet in eo nomine, quod

ei imperiti scribae imposuerunt. In codice aut *ρδωρος* dicitur aut *ιρδωρος* aut denique *Ἡρδωρος*, idque ei nomen adhaesit in *Append.* p. 689, 6 et 733, 67. Verum nomen ex *ρδωρος* eruendum est, cui non vocalis aliqua erat adaptanda, sed littera *Μ*, in qua scriptura *μρδωρος* pervulgato more scribarum inest nomen *Μητρδωρος*, nempe *μῆρ*, *μρς*, *μρῖ*, *μρα* pro *μήτηρ*, *μητρς* etc. librariis etiam pervetustis trita sunt. *Schol. ad Odys.* α. 275 τῇ ἀρχαίᾳ συνηθείᾳ ἐγγράπτο μῆρ. Similiter *πῆρ*, *πρς*, *πρῖ*, *πρα*, *περ* et composita aut derivata multas saepe turbas dederunt, de quibus alio loco dicemus. Denique suum nomen restitutum est ei, qui in codice *Καθέας δ Μασσαλιότης* appellatur. Notus homo est et multos olim decepit *Πυθέας δ Μασσαλιώτης*, quem *GAISFORDUS* reduxit p. 774. Idem p. 775 *Πλουτάρχου* eruit ex *πλούτανος*. Satis apparet ex iis quae dedimus codicem, unde *Florentinus* descriptus est, per compendia scriptum fuisse et nexus litterarum intricatior, iis utique qui numquam viderunt aut non possunt ista, quasi lacunae forent, certa correctione supplere. *SARTIUS* quam saepe et quam imperite in iis haeserit quid prodest ostendere? Aliquanto utilius erit demonstrare, quantum vitiorum et errorum is ipse commiserit, qui antiquum librum describebat, ex scribendi compendiis non intellectis. Ecquid magis ridiculum esse potest quam est hic locus *PLATONIS*, quem primum sanum apponam ex libro *de Legg.* II. p. 672. ἐν τούτῳ δὴ τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ μήπω κέκτηται τὴν οἰκείαν φρόνησιν. Librarius autem bona fide dedit: ἐν τούτῳ δὴ τῷ χρυσοσόμῳ, ἐν ᾧ. — Similiter mox in his: ἔστι που σύνεσις νέων καὶ γερόντων ἀσυνεσία. χρυσοσόμος γὰρ οὐ διδάσκει φρόνησιν ἀλλὰ φύσις καὶ ὁρβὴ δίδαιτα. (Cf. p. 734, 16). Littera *χ* implexum habens *ρ* et *χρόνος* et *Χρυσόσομος* significat: qui haec in tali loco confundere potest, ei mandes si quid recte curatum velis. Ex eodem fonte manarunt errores huiusmodi ut *SOPHOCLES* σοφός dicatur, *DEMOSTHENES* δῆμος, *XENOPHON* ξένος, *ARISTOTELES* ἄριστος: contra apud *HARPOCRAT.* v. *Ζεῦξις* nobilis pictor dicitur Ἀριστοτέλης τῶν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ζωγράφων in omnibus codd. pro ἄριστος. Notanda est nominis depravatio in *STOBARI Florilegio* XC. 9 ubi editiones *Ἐκδώρου* nomen praeferunt, codex optimus *ἐκιδώρου* servavit. *K* et *IC* confundi solere

facile mihi dabitur, sed non est satis: ut recte dicatur ἐλεῖν τι in simili re necessarium est. τι latet, ut saepissime, in littera π et legendum:

ἐλεεῖν δὲ τι πάντως.

Pag. 735. CLEANTHES ad amicum, qui ex eius disciplina in patriam revertens quaerebat: πῶς ἂν ἦμισα ἀμαρτάνοιμι; respondisse fertur: εἰ παρ' ἑκάστα ὧν πράττεις δοκοῖς με παρῆναι. nescio cur μοι unus et alter maluerit. Revocata fugitiva littera ex C praecedente scribe quod unusquisque in tali re dixisset δοκοῖς ἑμὲ παρῆναι.

Servavit nobis IOHANNES DAMASCENUS luculentum locum ARGHYTAE Tarentini, Dorica dialecto scriptum sed miserrimum in modum a librariis mulcatum. Legitur p. 741, habuitque GAISFORDUS ELMSLEI apographum, quo meliorem auctorem ac testem nemo requirat. ELMSLEIUS autem describere locum satis habuit, emendare supersedit. Sustulere nonnulla vitia WYTTENBACHIIUS et GAISFORDUS. Palmaria emendatione BADHAM (in praefat. ad EURIP. *Helen.* p. 6) restituit hunc locum: ταὶ γὰρ εὐφροῖται καὶ ταὶ καλαὶ τροφαὶ παλλάκις φθάνοντι τὰς διδασκαλίας ἐς ὀρθότατα ἀγοισαί, ἀποδέοντι δὲ μόνον λόγῳ ἀγεμόνος, τὸν ἐν τῇ θῇ τῇ ἐπιστάμα. VALCKENAEIO dignum est et PORSONO quod reperit: τὸν ἐντίθητι ἐπιστάμα. Alia pauca ipse corrigam: quod in codice est καθομολογᾷ τε τὰ φύσει ἔθεα editur, p. 741, 9, καθ' ὁμολογᾷ τε τῇ φύσει ἔθεα, verum est καθομολογᾷ τε τῇ φύσει. p. 741, 25. τὰν φάμεσεν ἐνέργειαν ἀρετᾶς codex, editur φάμες, rectius φάμες, ut ab initio φαντί, non φάντι, quod participium est. 741, 27. ἃ γὰρ τέλος διάνοια nihil est:

ἃ, quod in cod. est, significat τέλος, quod GAISFORDUS reperit. 742, 2. τὰν τε κοινὰν νίκαν SARTIUS, τὰν τε κοινὰν νίκας νίκαν ELMSL. τὰν τε κοινωνατικὰν GAISFORDUS. Quid verum sit certis vestigiis indagari potest. Ex antiqua forma ξυνάονες natum est ξυνήονες Ionum, Atticorum ξυνῶνες, Doriensium ξυνᾶνες, ut παρήορος, πάραρος, μετέωρος. Eodem modo ex κοινάονες, κοινῶνες Attici, Dores formarunt κοινᾶνες, ut ex θεάορος illi θεωροί at hi receperunt θεωροί: hinc Dores κοινανέω dicebant, non κοινωνέω, et pro κοινωνικός illi κοινανικός ponebant. Obscurarunt passim has formas scribae, at non potuerunt omnia vestigia delere sic

ut litura non appareret. Peropportunum vitium in THUCYDIDIS codd. V. 79. τὰ δὲ ἄλλαι πόλεις τὰ ἐν Πελοποννήσῳ κοινᾶν ἐόντων τῶν σπονδῶν καὶ τῶν ξυμμαχιῶν ipsam historici manum ad nos propagavit intactam κοινανέοντων, indice VALCKENABRIO ad Phoen. vs. 196, qui locus nondum persanatus est tamen, nam τᾶς ξυμμαχίας reponendum. Ex his igitur facile est colligere ARCHYTAE κοινανικὰν esse reddendum: ποτὶ δύο ἀρχὰς — τὰν τε κοινανικὰν καὶ τὰν εἰδημονικὰν. Scquitur: καὶ γὰρ αἱ κατὰ τοιαύτης ἀντιλήψιας δοκέοντι ἀντιθλίβειν ἀλλάλας τᾷ ἀγῶγῃ, τᾷ μὲν γὰρ πολιτικῇ ἀφέλκουσai τᾶς θεωρίας, τὰ δὲ θεωρητικῇ ἀπὸ τᾶς πολιτείας μετάγοισα ἐς ἀσυχίαν· ἄλλων τὰ πέρατα, ὧν ἀψαμένα ἂ φύσις ἀπέδειξεν ἐν ταυτῇ ἁλωμένα. Scribe: καὶ γὰρ αἱ — δοκέοντι ἀντιθλίβειν ἀλλάλας τὰ ἀγῶγα, τὰ μὲν γὰρ πολιτικὰ ἀφέλκουσai τᾶς θεωρίας, τὰ δὲ θεωρητικὰ — ἐς ἀσυχίαν, ἄλλ' ὧν τὰ πέρατα συναψαμένα ἂ φύσις — ἁλωμένα. Ultro apparet in seqq. οὐ γὰρ ἀντιπαθέες ἐντὶ τᾷ ἀρετῇ legendum esse τὰ ἀρεταί, quod continuo sequitur: αἱ δὲ καὶ τις ἐκ νέων ὀρμαθεις αὐτὸς ἀρμόζεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ἀρετῶν — εὐροον βίον διεξάγει sapum erit si legeris ἐκ νέω, τῶν ἀρετῶν et διαξεί. Pag. 741, 14 αἱ δὲ μὴτ' αὐτὸς νέοιτο ποτίφορα, corrige νοεὶ τὰ ποτίφορα. Pag. 745, 14 ἡ ἐμέσης δὴ δὲ καὶ ἂ φύσις, latet in hoc monstro ἐνεμεσήθη. denique p. 745, 16. ἀλλ' ἡμεῖς γε λέγοντες σῶμα μὲν εἶμεν ψυχᾶς ὄργανον, νόον δὲ ἀγεμόνα κτέ. Perspicuum est λέγομεν genuinum esse, deinde αἰμὲς non ἡμεῖς. Quamquam certum est Hores constanter omnes pro ἡμεῖς αἰμὲς, pro ἡμᾶς dixisse αἰμέ, quamquam constat librariorum illis formis substituere solere Atticas aut Homericas ἄμμες et ἄμμε, tamen video plerosque omnes editores malle cum codicibus errare quam cum criticis vera sentire. Eadem ratio est in ὑμέες et ὑμέ. Indubitata haec sunt, tamen, ut queritur HIERONYMUS in praefat. ad Psalterium » videtis plus antiquum errorem quam novam emendationem valere. Perlubenter PLUTARCHUS Spartanos inducit λακωνίζοντας, sed per librariorum non licuit. PLISTONAX oratori Attico, qui Lacedaemonios ἀμαθεῖς appellitarat, ὀρθῶς, ἔφη, λέγεις, μόνον γὰρ Ἑλλήνων ἄμμες οὐδὲν κακὸν μεμαθήκαμεν παρ' ὑμῶν. ap. PLUT. in Lycurg. XX unum vocabulum evasit sed non sine malo: ridicule nunc Homericum ἄμμες inseritur verbis Atticis: μόνον γὰρ Ἑλλάνων, dixerat, αἰμὲς οὐδὲν κακὸν μεμα-

θήκαμες παρ ὑμέων. Notissima *Spartanorum* cantilena ibid. c. XXI etiamnunc sic editur:

Ἄμμες ποκ' ἤμες ἄλκιμοι νεανίαι.
Ἄμμες δέ γ' εἰμέν. αἱ δὲ λῆς πεῖραν λαβέ.
Ἄμμες δέ γ' ἐσόμεσθα πολλῶ κάρρονες.

quasi umquam sic quisquam *Lacedaemone* esset locutus. Quam saepe apud PLUTARCHUM *Lacones* νῆ τὸ σιῶ aut, quod multo peius est, νῆ τὸ θεῶ habent in ore, quum certum sit et dixisse illos et PLUTARCHUM scripsisse: ναὶ τὸ σιῶ. Unum locum addam ex vita ALEXANDRI cap. XL. Λάκων πρεσβευτῆς παραγενόμενος αὐτῷ λέοντα καταβάλλοντι μέγαν εἶπε· καλῶς γε, Ἀλέξανδρε, πρὸς τὸν λέοντα ἡγώνισαι περὶ τὰς βασιλείας, una vocula, in qua accentus tantum depravatus est, indicium facit *Laconis* sua lingua loquentis, nam περὶ τὰς βασιλείας verum esse palam est. Itaque reliqua olim sic scripta fuerunt: ποττὸν λέοντα ἀγώνισαι περὶ τὰς βασιλείας.

Dativus *Doriensium* ἀμῖν non meliore fortuna uti solet, ut in PLUT. *Agesil.* cap. II. οὐ γὰρ βασιλεῖς ἄμμιν ἀλλὰ βασιλεῖδια γεννάσει, ubi ἀμῖν et γεννάσει reponendum eademque medicina passim in eodem morbo utendum.

Ad STOBÆUM et *Appendicem Florentinam* redeo. In ARCHYTAE loco sub initium mendum latet in his: καττὰν ἔφεσιν τὰς σοφίας διὰ ταύταν p. 741, 5. διὰ ταύταν intelligi non potest. Sapientia ob se ipsa dicitur expetenda: emenda igitur δι' αὐτάν. Sed manum de tabula; finem faciam in emendando SOPHOCLES fragmento, quod et apud IOHANNEM DAMASCENUM et in STOBÆI libris turpiter corruptum circumfertur:

αἰδῶς γὰρ ἐν κακοῖσιν οὐδὲν ὠφέλει.

ἢ γὰρ σιωπὴ τῷ λαλοῦντι σύμμαχος.

Quum in vetusto librō δῶς γὰρ esset scriptum stipes explevit ἰδῶς, αἰδῶς recte scriptum exstat in *Florent.* XIII. 9. Conspiciant omnes in τῷ λαλοῦντι, quod verbum de trivio sumtum a Sophoclea grandiloquentia abhorret et, quod etiam peius est, SOPHOCLES nihil dicit. Si mecum repones:

ἢ γὰρ σιωπὴ τῷ γκαλοῦντι σύμμαχος.

utrique malo medeberis et unde ortum sit intelligetur.

(Continuabitur.)

BLADVULLINGEN.

Plutarch. an seni sit ger. resp. p. 788. A.

In het bekende antwoord, door EPAMINONDAS aan de Thebanen gegeven, toen de Arkadiers παρακάλουν αὐτοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις διαιτᾶσθαι, dat aldus luidt: νῦν μὲν, ἔφη, θαυμάζουσιν ἡμᾶς καὶ θεῶνται πρὸς τὰ σπλά γυμνάζομένους καὶ παλαιόντας· ἂν δὲ πρὸς τῇ πυρὶ καθημένους ὁρῶσι τὸν κύαμον κόπτοντας, οὐδὲν αὐτῶν ἡγήσονται διαφέρειν, is eene fout, die het laatste gedeelte van den zin onverstaanbaar maakt. PLUTARCHUS schreef κόπτοντας, niet κόπτοντας. Men vergel. over dit woord hetgeen ik gezegd heb op LUCIAN. Var. Hist. I. 23 (Mnem. I. 410).

Leiden, April 1853.

E. M.

XENOPH. Hellen. II. 1. 18.

Λύσανδρος δ' ἐξ Ἀβύδου παρέπλει ἐς Λάμψακον οὖσαν Ἀθηναίων· καὶ οἱ Ἀβυδηνοὶ καὶ οἱ Ἕλλον παρήσαν πέζην· ἡγεῖτο δὲ Θώραξ Λακεδαιμόνιος.

Pro παρήσαν scribendum παρέσαν, quod respondet τῷ παρέπλει. Vid. infra §. 28. Συμπαρήει δὲ καὶ Θώραξ τὸ πέζον ἔχων.

ARISTOPH. Acharn. 45.

Κήρυξ. Πάρις· ἐς τὸ πρόσθεν,

πάρω· ὡς ἂν ἔντος ᾗτε τοῦ καθάρματος.

Ἀμφιβ. ἤδη τις εἶπε;

Κήρυξ.

τίς ἀγγραύει βούβεται;

Pro ΗΑΗΤΙΣΙΝΕ scribendum ΗΑΗΝΤΟΣΕΙΜΙ i. e. ἤδη ἔντος εἰμι, elicienda e versu superiore. Conf. Mnemos. II. 1 sq.

Delft, Sept. 1853.

J. M. VAN GENT.

VERBETERINGEN OP CICERO.

(ED. ORELLI, Turici 1826).

(Waar emendatiën, die ORELLI reeds in zijne aantekeningen heeft opgenomen, hier om bijzondere redenen op nieuw vermeld zijn, wordt dit telkens medegedeeld. — De emendatiën van RUHNKENIUS zijn uit diens *Adversaria* geput, waarover men zie bl. 252 van het vorig nummer).

Rhet. ad Herenn. II. xix. 30. Si ergo pollicitus sum, me daturum causam, qua inductus Ulixes accesserit ad maleficium, et si inimicitiarum *acerrimam* rationem, et periculi metum intercessisse demonstravi; non est dubium, quin confiteatur causam maleficii fuisse. — L. *acerrimarum*. R. (Ruhnkenius).

Ibid. IV. xxiii. 32. Quare fides, et gravitas et severitas oratoria minuitur his exornationibus frequenter collocatis et non modo tollitur auctoritas *dicendi*, sed offenditur quoque in eiusmodi oratione. — L. *dicentis*. R.

Ibid. IV. xxiii. 34. An dimicarem? At quum parva manu tum prodiremus, locum quoque *inimicissimum* habebamus. — L. *iniquissimum*. R.

Ibid. IV. xlv. 37. Re enim *vilissima* certam et parva maximam redemit. — L. *levissima*. v. Gron. ad Sen. Troad. 2. R.

De Orat. I. xix. 85. Qui quum diceret, esse quandam prudentiam, quae versaretur in perspiciendis rationibus constituentium et regendarum rerum publicarum, excitabatur homo promptus *ab homine abundanti doctrina*, et quasi incredibili varietate rerum et copia. — L. *atque omni abundans doctrina*. B. (Prof. Bake).

Ibid. I. xxvi. 120. Non enim pudendo, sed non faciendo id quod non decet, imprudentiae *nomen* effugere debemus. — L. *crimen*. R.

Ibid. I. xxxvii. 170. Equidem propinquum nostrum, P. Crasum, [*illum divitem*], quum multis aliis in rebus elegantem hominem et ornatum, tum praecipue in hoc efferendum et laudandum puto etc. — De tusschen haakjes staande woorden moeten geschrapt worden. C. (Prof. Cobet).

Ibid. I. xliii. 193. — sive quis civilem scientiam *contemplatur*, quam Scaevola non putat ~~esse~~ oratoris propriam, sed cuiusdam ex alio genere prudentiae. — L. *complectitur* R. — Men zie de noot bij Orelli: *complectitur*, de Wyttienbachii *conjectura Sch(uetz)* 2.

Ibid. II. vii. 30. Sed tamen, quoniam hoc totum, quidquid est, sive artificium, sive studium dicendi, nisi accessit os, nullum potest esse, docebo vos, discipuli, id, quod ipse non didici, [*quid de omni genere dicendi sentiam*]. — De laatste woorden moeten vervallen. D. R.

Ibid. II. liii. 216. Illa autem, quae aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus *inferenda* sunt, ut odio benevolentia, misericordia invidia tollatur. — L. *infringenda*. R.

Ibid. II. lxxviii. 319. — ita et momenti aliquid afferent, quum erunt *paene* ex intima defensione deprompta, et apparebit, ea non modo non esse communia, nec in alias causas posse transferri. — L. *penitus*. R.

Ibid. lxxix. 324. Maximam autem copiam principiorum ad iudicem aut illicendum, aut incitandum, ex illis locis trahemus, qui ad motus animorum *conficiendos* inerunt in causa. — L. *conciendos*. R. — Men zie de noot bij Orelli: *conciendas*. Nescio cuius conjecturam apud Lambinum recepit Wetzel.

Ibid. II. xc. 366: Deinde, si ego recte intellexi, quum *valde libenter* audirem, mihi coniuncte est visum de utraque re dicere. — L. *diligenter*. R.

Ibid. III. vii. 27: Atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum *oratoribus*, *quam sint* inter sese Ennius, Pacuvius, Acciusque dissimiles, quam apud Graecos Aeschylus cet. — L. *oratoribus*. *Quam sunt* cet. B.

Ibid. III. xi. 45. Athenis iamdiu doctrina ipsorum Atheniensium interit, domicilium *tantum* in illa urbe remanet . . . . tamen eruditissimos cet. — L. *tamen*. B.

Ibid. III. xiii. 48. Praetereamus igitur praecepta Latina loquendi, quae puerilis doctrina tradit, et subtilior cognitio ac ratio *literarum alit*, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, libri confirmant, et lectio veterum oratorum et poetarum — L. *literarum, alit consuetudo* cet. B.

Ibid. III. xiv. 52. Si est aliter, irrident; neque eum oratorem [*tantummodo*], sed hominem non putant. — *Tantummodo* is van eene latere hand. B.

Ibid. III. xv. 57. Itaque multo plura, quam erat necesse [*doctissimi homines, otio nimio et ingeniis uberrimis affluentes*], curanda sibi esse ac quaerenda et investiganda duxerunt. — De tusschen haakjes staande woorden zijn een glossema. R. B.

Ibid. III. xxxii. 156 . . . atque illa, quae de *naturis* rerum; quae de hominum moribus, quae de rebus publicis dicerentur. — L. *natura*. B.

Ibid. III. xxxiv. 159. Atque enim idem illa non linguae solum verum etiam animi [*ac virtutis*] magister ad liberandam patriam impulit, instruxit, armavit. — De tusschen haakjes staande woorden moeten geschrapt worden. C.

Ibid. III. xlii. 167. Pro Africa est sumpta Africa: neque factum verbum est, ut: Mare saxifragis undis, neque translatum, ut: Mollitur mare, sed ornandi causa propriam proprio commutatum. *Desine* Roma tuos hostes, et, Testes sunt campi magni. — L. *despice*. A. des Amorje van der Hoeven. [Cf. Claud. d. bell. Get. 77.]

Brut. xvi. 64. Quamquam in Lysia saepe sunt etiam lacerati, sic ut fieri nihil possit valentius. Verum est certe genere toto strigosior, [*sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa eius subtilitate admodum gaudeant*]. — De tusschen haakjes staande woorden moeten uit den tekst verwijderd worden. R.

Ibid. xlix. 181. De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem fere praetermittimus eorum, quos aliquando dicentes *vidimus*. — L. *audivimus*. R.

Ibid. lxxx. 276. duo summe tenuit, ut et rem illustraret differendo, et animos eorum, qui audirent, *devinciret* volup-

tata. — L. *deliniret*. R. [v. Orelli: *deliniret*, Ernestii suspitio].

. Ibid. xci. 515. Post a me Asia tota peragrata *est cum* summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus . . . . . Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes; erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramytenus Xenocles. [*Hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur*]. — Tusschen *est en cum* zijn eenige woorden uitgevallen. R. — De tusschen haakjes staande woorden zijn niet van Cicero. B.

. Ibid. xcv. 525. Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, quali *est* nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et *faceto* genere verborum. — L. *facto*. R.

. Orat. ii. 6. Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiae dediderunt, spes *infringatur* aut languescat industria. — L. *frangatur*. B.

. Ibid. iii. 11. Ac video, hanc primam ingressionem meam non ex oratoriis disputationibus ductam, sed e media philosophia repetitam, et eam quidem quum antiquam tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. — L. *ea*, *antiqua* en *subobscura*. B.

. Ibid. iv. 14. Positum igitur sit in primis (quod post magis intelligetur), sine philosophia non posse effici, quem quaerimus [*eloquentem*]. — Het laatste woord moet vervallen. B.

. Ibid. v. 20. . . . . quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque *perfecta* neque conclusa . . . L. *facta atque*. B.

. Ibid. vi. 22. Horum [*singulorum*] generum quicumque vim *singuli* consecuti sunt; magnum in oratoribus nomen habuerunt. — *Singulorum* moet vervallen; in plaats van *singuli* l. *singulis*. B.

. Ibid. viii. 27. Itaque se purgans [*locatur*] Demosthenes: *negat*, in eo positas esse fortunas Graeciae, hoc an illo verbo usus sit. — *Locatur* is een bijvoegsel van lateren tijd. Er stond: *Itaque se purgans Demosthenes negat*, in eo cet. B.

. Ibid. xii. 42. Dulce igitur orationis genus, et solutum, et *effluens*, sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epideictico genere. — L. *fluens*. B.

. Ibid. xviii. 57. Est autem in dicendo quidam cantus obscurior; non hic e Phrygia et Caria rhetorum epilogus, paene

canticum sed ille, quem significat Demosthenes et Aeschines, quum alter alteri obicit vocis flexiones. [*Dicit plura etiam Demosthenes, illumque saepe dicit voce dulci et clara fuisse*]. —

De tusschen haakjes staande woorden zijn niet van Cicero. B.

Ibid. xxxiii. 117. Erit igitur haec facultas in eo, quem volumus [*esse eloquentem*], ut definire rem possit. — De tusschen haakjes staande woorden moeten vervallen. B.

Ibid. xlv. 150. Nolo tamen minuta haec constructio appareat, sed tamen stilus [*exercitatus*] efficiet facile hanc viam componendi. — L. *facilem*; het woord *exercitatus* moet uit den tekst verwijderd worden. B.

Ibid. xlix. 160. Aut enim negligenda nobis fuit voluptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars eius conciliandae reperienda. — L. *voluntas*. B.

Ibid. li. 170. Hoc freti isti, ut ipsi *infracta et amputata* loquuntur, et eos vituperant, qui apta et finita pronuntiant. — L. *fracta*. B.

Ibid. lix. 199. Plerique enim censent, cadere tantum numero oportere, terminarique sententiam. Est autem ut id maxime deceat, non *id* solum. — L. *ut*. B. — Ernestus: *ut id*.

De Finib. II. iii. 8. Omnes enim insecundum motum, quo sensus hilaretur, Graece *ἡδονή*, Latine voluptatem vocant. — L. *titillaretur*. B.

Ibid. II. v. 16. Hoc est vim afferre, Torquate, sensibus extorquere ex animis cognitiones [*verborum*], quibus imbuti sumus. — *Verborum* moet geschrapt worden. B.

Ibid. II. vi. 17. Rhetoricam palmae, dialecticam pugni similem esse [*dicebat*], quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius. — *Dicebat* moet uit den tekst verwijderd worden. B.

Ibid. II. vi. 18. Ruit in *dicendo*, ut mihi quidem videtur, nec ea, quae docere vult, ulla arte distinguit. — L. *docendo*. B.

Ibid. II. xxxi. 106. Itaque beatior Africanus, cum patria illo modo loquens: *Desine*, Roma, tuos hostes. — L. *Despice* (Z. d. Orat. III. xlii. 167).

Tuscul. Disput. I. xvi. 38. Hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maxime confirmavit, qui quum Superbo regnante

in Italiam venisset, tenuit magnam illam Graeciam quum honore disciplina, tum etiam auctoritate. — L. *tenore*. R.

Ibid. I. XLIII. 104. Praeclare Anaxagoras, qui quum Lamp-saci moreretur, quaerentibus amicis, velletne Clazomenas [*in patriam*] si quid ei accidisset, auferri: nil necesse est, inquit, cet. — De tusschen haakjes staande woorden zijn niet van Cicero. B.

Ibid. II. II. 5. . . . philosophia nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eamque nos adiuvemus. — L. *et*. B.

Ibid. II. III. 8. Nec ei id ipsi minus consequi possumus; idcirco minus [*id*] ita faciendum esse *sentimus*. — *Id* moet vervallen; in plaats van *sentimus* l. *censemus*. B.

Ibid. II. III. 9. . . . sed etiam, quod esset ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps usus est Aristoteles, deinde eam qui secuti sunt. — L. *maxime*. B.

Ibid. II. VII. 17. Epicurus vero ea dicit, ut mihi quidem risus captare videatur. — L. *risum*. B.

Ibid. II. IX. 22. Possumusne nos contemnere dolorem, quum ipsum Herculem tam intoleranter dolere videamus. — L. *Possumus* en *videmus*. B.

Ibid. II. XI. 27. Sed videsne, poetae quid mali afferant? Lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde molles, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. — L. *afferant lamentantes, quum inducunt fort. viros? Molliunt* cet.

Ibid. II. XIX. 44. Venit Epicurus, homo minime malus, vel potius vir optimus: tantum monet; quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. — L. *Veniat Epicurus . . . . . optimus. Is tantum* monet, quantum *intelligo*. B.

Ibid. II. XXV. 60. Quem quum Cleanthes condiscipulus roga-ret, quaenam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, quia, quum tantum operae philosophiae dedissem, dolorem tamen ferre non possem, satis esset argumenti, malum esse dolorem. — L. *possum* en *est*. B.

Ibid. III. V. 11. Quamquam ipsa iracundia libidinis est pars. [*Sic enim definitur iracundia, ulciscendi libido*]. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht. B.

Ibid. IV. VI. 12. Laetitia autem et libido in bonorum opi-

nione versantur, quum libido ad id, quod videtur bonum, *illecta* et inflammata rapiatur cet. — L. *incitata*. R.

D. Nat. Deor. I. i. 2. Velut in hac quaestione, plerique (quod maxime verisimile est, et quo omnes duce natura vehimur) deos esse dixerunt: dubitare se Protagoras: nullos esse omnino Diagoras Melius et Theodorus Cyrenaicus [*putaverunt*]. — Het laatste woord moet vervallen. B.

Ibid. I. v. 11. Nam si singulas disciplinas percipere magnum est, quanto maius omnes? Quod facere iis necesse est, quibus propositum est veri reperiendi causa et contra omnes [*philosophos*] et pro omnibus dicere. — Het woord *philosophos* is onecht. B.

Ibid. I. vii. 16. Tres enim trium disciplinarum principes convenistis. M. enim Piso si adesset, nullius [*philosophiae*], earum quidem, quae in honore sunt, vacaret locus. — Het tusschen haakjes staande woord moet geschrapt worden. B.

Ibid. I. xi. 27. Nam Pythagoras, qui *censuit animum* esse per naturam rerum omnem intentum et commeantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit *distractione* humanorum animorum discerpi et lacerari Deum. — L. *Deum* animum. B., en *distractione*. R.

Ibid. I. xiii. 34. Ex eadem Platonis schola Ponticus Heraclides puerilibus fabulis refersit libros, et [tamen] mundum, tum mentem divinam esse [*putat*]. — Het laatste woord is onecht. B.

Ibid. I. xix. 49. . . . cum maximis voluptatibus, in eas imagines mentem intentam infixamque nostram intelligentiam capere, quae sit et beata natura et aeterna. — L. *quam* sit ea. B.

Ibid. I. xx. 52. Hunc *deum rite* beatum dixerimus, vestrum vero laboriosissimum. — L. *demum* beatum. B.

Ibid. I. xxii. 61. Credo, si in concione quaeratur; sed in huiusmodi sermone et [*in*] consessu facillimum. — Het derde *in* moet vervallen. B.

Ibid. I. xxiv. 68. Ubi igitur illud vestrum beatum et aeternum, quibus duobus verbis significatis deum? quod quum *efficere* vultis, in dumeta correptis. — L. *effugere*. B.

Ibid. I. xxvi. 72. *Sed*, quum agellus eum non satis aleret, ut opinor, ludi magister fuit. — L. *Is*. B.

Ibid. I. xxvi. 74. . . . quum quidem *semel* dieta sunt, quid

est, quod Velleius intelligere possit, Cotta non possit? . . . . Neque tu me celas, ut Pythagoras solebat alienos, nec consulto dicis occulte, tamquam Heraclitus, *sed, quod inter nos liceat*, ne tu quidem intelligis. — L. *simpliciter en sed quod, inter nos liceat*, cet. B.

Ibid. I. xxxi. 89. *Et tu quidem, Vellei, non vestro more, sed dialecticorum . . . . argumenti sententiam conclusisti. Beatos esse deos sumpsisti.* — L. *Sed tu quidem. B.*

Ibid. I. xxxii. 90. *Video; sed hoc dico, non ab hominibus formae figuram venisse ad deos; dii enim semper fuerunt; nati numquam sunt, si quidem aeterni sunt futuri; at homines nati: ante igitur humana forma, quam homines, ea, qua erant forma dii immortales.* — L. *eaque. B.*

Ibid. I. xxxii. 91. *Semina deorum decidisse de caelo in terras putamus. et sic homines patrum similes exstitisse.* — L. *putabimus.*

Ibid. I. xxxv. 97. *Ap quidquam tam puerile dici potest (ut eundem locum distius urgeam), quam si ea genera beluarum, quae in rubro mari Indiave gignantur, nulla esse dicamus? Atque ne curiosissimi quidem homines exquirendo audire tam multa possunt, quam sunt multa, quae terra, mari, paludibus, fluminibus existant! quae negemus esse, quia nunquam vidimus!* — Deze woorden staan niet op de plaats, op welke zij oorspronkelijk gestaan hebben. Zij behoren in cap. XXXI. 88 t' huis, achter de woorden *etiam ridere te putares. B.*

Ibid. I. xxxix. 109. *Isto modo, quoniam homines mortales sunt, sint aliqui immortales: et, quoniam nascuntur in terra, nascantur [et] in aqua.* — L. *sint, qui nascantur. B.*

Ibid. I. lxii. 118. *Quid Prodicus Cens, qui ea, quae prodessent hominum vitae, deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit?* — L. *habenda. B.*

Ibid. I. xliii. 121. *Quum enim optimam et praestantissimam naturam dei dicat esse, negat idem esse in deo gratiam. Tollit id, quod maxime proprium est optimae praestantissimaeque naturae.* — L. *quum — dicit esse, negat autem esse in deo gratiam, tollit. cet. B.*

Ibid. II. ii. 5. *Opinionum enim commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* — L. *opinionis. B.*

Ibid. II. II. 6. Saepe Faunorum voces exauditaë, saepe visae formae deorum *quemvis non* aut hebetem aut impium deos praesentes esse confiteri coegerunt. — L. *quem non* — coegerunt? B. Men zie het begin van §. 19.

Ibid. II. IV. 12. At fortasse non omnia eveniunt, quae praedicta sunt. Ne aegri quidem *quia non omnes convalescunt, idcirco* ars nulla medicina est. — L. Ne aegri *quidem* omnes convalescunt. *Nam* idcirco ars nulla medicina est? B.

Ibid. II. V. 13. Primam posuit eam, de qua modo dixi, quae orta esset ex praesensione rerum futurarum: alteram, quam *ceperianus* ex magnitudine commodorum cet. — L. *ceperemus*. B.

Ibid. II. X. 26. Ipse vero aer, qui natura est maxime frigidus, minime est expers caloris. [*Ille vero et nullo quidem calore admixtus est*]. — De tussehen haakjes staande woorden moeten uit den tekst verwijderd worden. R.

Ibid. II. XIX. 49. Nam quum duo sint genera siderum . . . : ex utraque re et mundi volubilitas, quae nisi in globosa forma esse non *posset*, et stellarum rotundi ambitus cognoscantur. — L. *potest*. B.

Ibid. II. XXIV. 62. *Sed* quod ex nobis natos liberos appellamus, idcirco Cerere nati nominati sunt Liber et Libera. — L. *et*. B.

Ibid. II. XXIV. 63. *Nam* *vetus* haec opinio Graeciam *opplevit* exsectum Caelum a filio Saturno, vinctum autem Saturnum ipsum a filio Iove. *Physica* ratio non *inelegans* inclusa est in impiis fabulas. — L. *Nam quum* *vetus* . . . . *opplevisset* . . . . a filio Iove, *physica* cet. B.

Ibid. II. XXV. 64. *Sed* ipse Iupiter, id est iuvans *pater*, quem conversis . . . . . *magnas habere*. Hunc igitur Eanius cet. — Deze zin moet aldus geconstitueerd worden: *sed ipse Iup., i. e. iuv. pat. (quem conversis . . . . . magnas habere): hunc* igitur cet. B.

Ibid. II. XXXI. 79. Sequitur, ut eadem sit in iis, quae in genere humano, ratio, eadem *veritas* utrobique sit eademque lex. — L. *virtus*. B.

Ibid. II. XXXV. 89. (Attii versus):

Aut forte Triton fuscina evertens specus,

subter radices penitus undante in freto
molem ex profundo saxeam ad caelum eruit?

L. *erigit*. B.

Ibid. II. XLV. 115. Nec vero haec solum admirabilia, sed nihil maius, quam quod ita stabilis est mundus atque ita cohaeret ad permanendum, ut nihil ne *excogitari* quidem possit aptius. — L. *cogitari*. B.

Ibid. II. XLVIII. 123. Data est quibusdam etiam machinatio quaedam atque sollertia: ut in araneolis aliae quasi rete texunt, ut, si quid inhaeserit, conficiant: aliae autem ex inopinato *observant et si quid incidit*, arripiunt idque consumunt. — L. ex inopinato *servantes, quod inciderit*, arripiunt. B.

Ibid. II. L. 126. . . . quam quum gustavissent, sagittas excidere [*dicunt*] e corpore. — *Dicunt* moet geschrapt worden. B.

Ibid. II. L. 127. Iam illa cernimus, ut contra vim et *metum* suis se armis quaeque defendat. — L. *impetum*. R.

Ibid. II. LI. 127. Ut vero perpetuus mundi esset ornatus, magna adhibita cura est a providentia deorum. — L. *et providentia*. B.

Ibid. II. LVIII. 145. Nam et virtutes et vitia cognoscunt: iratum propitium, laetantem dolentem, fortem ignavum, audacem *timidumque* cognoscunt. — L. *timidum*.

Ibid. II. LXIII. 157. Itaque bestiae furtim, ut dixi, fruuntur, *domini* palam et libere. — L. *homines*.

Ibid. III. I. 1. Ego enim, te disputante, *quid* contra dicere, mecum ipse meditabar. — L. *quod*. B.

Ibid. III. III. 7. Etsi id est primum, quod inter omnes nisi admodum impios convenit, mihi quidem ex animo exui non potest, *esse deos*. *Id tamen ipsum*, quod mihi persuasum est auctoritate maiorum, cur ita sit, nihil tu me doces. — L. *esse deos, id tamen ipsum* cet. B.

Ibid. III. VII. 18. . . . eodemque illa differemus, *quod* Chrysippum dicere aiebas, quoniam esset cet. — L. *quum* cet. B.

Ibid. III. XV. 39. Nec vero vulgi atque imperitorum inscientiam despiciere possum, quum ea considero, quae dicuntur a Stoicis: sunt enim *illa* imperitorum. — L. *similia* imperitorum. B.

Ibid. III. XXIV. 62. Iam vero quid vos illa delectat explicatio

fabularum et *enodatio* nominum . . . haec . . . ita defendi-
tis, ut ii, qui ista finxerunt, non modo non insani, sed etiam
fuisse sapientes videantur. In *enodandis* autem nominibus,
quod miserandum sit, elaboratis. — L. *notatio* en *notan-*
dis. B.

Ibid. III. xxv. 64. . . non habeo autem *quid* Tibi assen-
tiar. — L. *quod*. B.

Ibid. III. xxv. 64. Itaque aliunde mihi quaerendum est, ut
et, esse deos et quales sint dii discere possim, *quam* quales
tu eos esse vis. — L. *quoniam* quales tu eos esse vis, *intelligere*
non possum. B.

Ibid. III. xxxi. 77. . . prorsus, si, qui *audierunt*, vitiosi
essent discessuri, quod perverse philosophorum disputationes
interpretarentur, tacere praestaret *philosophis*, quam iis, qui
se audissent, nocere. — L. *adirent* en *philosophos*. B.

Ibid. III. xxxiv. 83. Diogenes quidem Cyrenaicus dicere so-
lebat, Harpalum, qui temporibus illis praedo *felix* habeba-
tur, cet. — L. tuit de sporen der hss. *felicissimus*. B.

De Divinat. I. xlv. 103. Quae quidem a te *scis* et consule
et imperatore summa religione esse servata. — L. *scio*. C.

Ibid. II. xxxiii. 70. Non enim sumus ii nos augures, qui
avium reliquorumque signorum observatione futura *dicamus*. —
L. *discamus*. G.

De Republ. II. xli. 68. 6. Ut auriga indoctus e curru tra-
hitur, *operitur*, eliditur, laniatur. — L. *obteritur*. R.

Ibid. IV. vii. 7. 22. In cive excelso atque homine nobili
blanditiam, *ostentationem*, ambitionem notam esse levitatis. —
L. *assentationem*. R.

De Legg. I. xvii. 47. Animis omnes tenduntur insidiae,
vel ab iis, quos modo enumeravi, qui teneros et rudes quum
acceperunt, *inficiunt* et flectunt, ut volunt. — L. *illiciunt*. R.

Ibid. II. xv. 37. Publicus autem sacerdos imprudentiam, *con-*
silio expiatam, metu liberet; audaciam in admittendis religioni-
bus foedis damnet atque impiam iudicet. — L. *consilii exper-*
tem, *expiatam* metu liberet. R.

De Offic. I. ii. 4. Nam, quum multa sint in philosophia et
gravia et utilia accurate copioseque a philosophis disputata, la-
tissime patere videntur ea, quae de officiis tradita ab illis [et

praecepta] sunt. — De tusschen haakjes staande woorden moeten vervallen. R.

Ibid. I. iv. 15. Huic veri videndi cupiditati adiuncta est appetitio quaedam principatus, ut nemini parere animus bene informatus a natura velit, nisi praecipienti aut docenti aut utilitatis *causa iuste* et legitime imperanti. — L. *causa aut iuste*. R.

Ibid. III. xii. 87. Certe non aperti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non viri boni: versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. [*Haec tot et alia plura nonne inutile est vitiorum subire nomina?*] — De tusschen haakjes staande zin is later ingelast. R.

Ibid. III. xvi. 86. Ut, quum in arce argurium augures acturi essent... Claudius proscripsit insulam, [*vendidit*]. — Het laatste woord moet vervallen. C.

Ibid. III. xxii. 86. . . . si praemium sibi proposuisset, se, ut clam venisset, sic [*clam*] in Pyrrhi castra rediturum et eum veneno necaturum. — Het tweede *clam* moet vervallen. C.

De Senectut. iv. 10. Ego Q. Maximum [*eum qui Tarentum recepit*] adolescens ita dilexi senem, ut aequalem. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht. C.

Ibid. v. 14. Annos LXX natus [*tot enim vixit Ennius*] ita ferebat cet. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht. C.

Ibid. xv. 51. . . . deinde tepefactum vapore et compressu suo diffundit et *elicit* herbescentem ex eo viriditatem. — L. *exigit*. R.

Ibid. xx. 73. Solonis quidem sapientis *elogium* est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare. — L. *elogia*. Vgl. Tuscul. Disput. I. xlix. 117. C.

De Amic. xvi. 59. Negabat ullam vocem inimiciorem amicitiae potuisse reperiri, quam eius, qui dixisset ita amare oportere, ut si aliquando *esset* osurus. — L. *esses*. C.

Ibid. xviii. 65. . . . deinde non solum ab aliqua allatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, [*semper aliquid existimantem ab amico esse violatum*]. — L. *alio*. M. — De tusschen haakjes staande woorden zijn niet van Cicero. R.

Epp. ad Fam. II. iv. 1. Epistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud *certissimum*, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset. — L. *tristissimum*. B.

Ibid. III. viii. 4. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui et tibi non privato et pro re non privata sua, sed publica, non privato, sed in publico orbis terrae consilio, [*id est in senatu*], ut gratias agerent, mittebantur. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht. C. — Vgl. ad Fam. V. vii. 3, de leg. Agr. II. xxviii. 76.

Ibid. VIII. vi. 1. Nunc, si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide *posuisse* inimicitias videaris. — L. *deposuisse*. C.

Ibid. IX. vi. 2. Quid enim ille facturus sit, incertum est; et simul *ostentavi* tibi me istis esse familiarem et consiliis eorum interesse. — L. *ostentare volui*. B.

Ibid. IX. vi. 3. Quae igitur studia magnorum hominum sententia vacationem habent *eandem*, publici muneris, iis, concedente re publica, cur non abutamur? — L. *abuti*. B.

Ibid. IX. viii. 2. Posthaec autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis inter nos: seto fortasse; sed superiorum temporum *fortuna* rei publicae *causam* sustineat. Haec ipsi praestare debemus. — L. *fortunam* en *causa*. B.

Ibid. IX. xvi. 3. Effugere autem si velim nonnullorum acute aut facete dictorum [*offensionem*], *fama ingenii* mihi est *abiicienda*: quod si id possem, non recusarem. — *Offensionem* moet vervallen, en het overige aldus gelezen worden: Effugere autem si velim nonnullorum acute aut facete dictorum *famam*, *ingenium* mihi *est abiiciendum* cet. B.

Ibid. IX. xviii. 1. Ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, quum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse: sic ego, [*sublatis iudiciis*], amisso regno forensi, ludum quasi habere coeperim. — De tusschen haakjes staande woorden zijn niet van Cicero. B.

Ibid. IX. xxvi. 4. Sic igitur vivitur: quotidie *aliquid legitur*

aut scribitur. — Tusschen *aliquid* en *legitur* moet *aut* ingevuld worden. Vergel. IX. xx. 3. B.

Ibid. X. iv. 4. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Ianuario geratur, [*ut sciam*]. — De laatste woorden zijn van eene latere hand. C.

Ibid. X. x. 2. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed *perpetuae* virtutis est praemium. — L. *perpetuum*. R.

Ibid. X. xv. 2. *Profeci itaque* per Laterensem *internuntium* *fidem* mihi dedit se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum. — L. *Profeci. Itaque* per Laterensem *internuntium fidem* mihi dedit cet. B.

Ibid. XI. xix. 2. Causam habent optimam, officium in rem publicam summum, genus hominum *adversariorum seditiosum* et inertissimum. — L. *adversarium seditionum*. B.

Ibid. XII. x. 3. Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset [*Antonium*]. Itaque nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. — Het woord *Antonium* is onecht. C.

Ibid. XII. xxv. 3. Quum me Etesiae, quasi boni cives, relinquentem rem publicam prosequi noluerunt; austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde ventis remis in patriam [*omni festinatione*] properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. — De tusschen haakjes staande woorden zijn een glossema. R.

Ibid. XIII. xi. 1. Propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipii sim, sed etiam, quam diligenter soleam meos municipes [*Arpinates*] tueri. — Het tusschen haakjes staande woord is niet van Cicero. B.

Epp. ad Attic. I. xvi. 5. Quid vos, inquit, praesidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, [*timebatis*]? — Het laatste woord moet vervallen. C.

Ibid. I. xvii. 8. Qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de iis, qui ob *iudicandum* pecuniam acceperant, quaereretur. — L. *rem iudicandam* en vergelijk Epp. ad Attic. II. i. 8; Verr. II. xxxii. 78. C.

Ibid. IV. III. 5. Sed ego *diaeta curari* incipio: chirurgiae taedet. — L. *curare*. C.

Ibid. IV. III. 3. Tum ex Anniana [*Milonis*] domo Q. Flaccus eduxit viros acres. — Het tusschen haakjes staande woord is niet van Cicero. K.

Ibid. XII. XXXVI. 1. Fanum fieri volo; neque hoc mihi *erui* potest. — L. *eripi*. R. (Ern. susp. — Orell.).

Or. pro M. Font. x. 22. . . . denique omnes, in Gallia qui sunt, socii populi Romani atque amici, M. Fonteium incolu- mem esse cupiant, iurati privatim et publice laudent: vos ta- men cum Gallis *iurare* malitis? — L. *stare*. C.

Ibid. XII. 27. Ecquis unquam reus . . . sic accusatus est, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitude, quae a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obiiceretur, si non vera, attamen *facta* cum ali- qua ratione ac suspicione. — L. *iacta*. R.

Pro Caec. vi. 17. Iste autem *hac sextula* se ansam retinere omnium controversiarum putat. — L. *hanc sextulam*. B.

Ibid. x. 29. An certius quidquam obiici potest, quam quod is, cui obiicitur, ne nutu quidem infirmare conatur? — L. *Aut*. B.

Ibid. XII. 34. Quid ergo est? impune feci: nam, *quid* agas mecum ex iure civili ac praetorio, non habes. — L. *quod*. B.

Ibid. XII. 35. Plus tibi ego largiar. Non solum egeris, ve- rum etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? [*Actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutae libertatis iudicio poenaeque mitigat*]. — De tusschen haakjes staande woorden zijn een glossema. R.

Ibid. XIII. 36. Quid proficies, quum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi: armatos tibi obstitisse, ne in aedes accederes: deiici porro nullo modo potuisse, qui non *accesse- rit*. — L. *accesseris*. B.

Ibid. XIII. 39. Huiusce rei vos statuetis nullam esse actio- nem, nullum experiundi ius *constitutum*, qui obstitit armatis hominibus. — L. *constitutum in eum*, qui cet. B.

Ibid. XIV. 41. Quid ais? quum de possessionis controver- sia, et de privatorum hominum contentione iuris *loquamur*, tu

vim negabis esse factam, si caedes et occisio facta non erit. — L. loquimur. B.

Ibid. xvii. 49. *An tu*, qui tam diligenter et tam callide verbis controversis, non aequitate, diiudicas, et iura non utilitate communi, sed literis exprimis: poterisne dicere, deiectum esse eum, qui tactus non erit? — L. *Ain' tu*. B.

Ibid. xvii. 50. Potest pulsus, fugatus, eiectus denique: illud vero nullo modo potest, [*deiectus esse quisquam*], non modo qui tactus non sit, sed ne aequo quidem et plano loco. — De tusschen haakjes staande woorden moeten uit den tekst geschrapt worden. B.

Ibid. xviii. 51. Quae lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod foedus, aut pactio, quod (ut ad privatas res redeam) testamentum: *quae iudicia aut stipulationes* aut pacti [et] conventi formula non infirmari ac convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus? — L. *quae fiducia, quae stipulatio*. B.

Ibid. xviii. 52. Sermo meherecule [*et*] familiaris et quotidianus non cohaerehit, si verba inter nos aucupabimur. — Het eerste *et* moet vervallen. B.

Ibid. xx. 58. . . . non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotii gerant; sed quod in hac re quaeri nihil attinet. — L. *quod id*. B.

Ibid. xx. 58. Etiam . . . si tuus servus nullus fuerit, sed omnes alieni, ac mercenarii: tamen *et* ipsi tuae familiae genere et nomine continebuntur. — L. *hi*. B.

Ibid. xxi. 60. Verba si valent: si causae non ratione, sed *vocibus* ponderantur: me auctore dicito. — L. *verbis*. B.

Ibid. xxiii. 66. Sed ego invenio in interdicto verbum unum, ubi delitescam: non *deieci* te ex eo loco, quem in locum prohibui ne venires. — L. *deieci, sed eieci*. C.

Ibid. xxv. 70. Qui autem interpretes iuris vituperat; [*si imperitos iuris esse dicat*], de hominibus, non de iure civili detrahit. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht. C.

Ibid. xxv. 72. Cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica: quod mulier sine [*tutore*] auctore promiserit, deberi. — Het woord *tutore* is onecht. C.

De Lege Agrar. I. I. 1. Quae res aperte petebatur; ea nunc [occulte] cuniculis oppugnatur. — Het woord *occulte* moet vervallen. R.

Ibid. II. iv. 10. Neque si qui agros populo Romano pollicentur, si aliud quiddam obscuro moliuntur, aliud [spe ac] specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. — De woorden *spe ac* zijn door dittographie in den tekst gekomen. B.

Ibid. II. vii. 19. Domitius, quod per caerimonias populi fieri non poterat, ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populi ad partes daret. — L. *traheret*.

In Catil. I. vii. 17. Si te parentes timerent atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses; ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes. — L. *tu, opinor*. C.

Ibid. III. viii. 19. . . . quum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt, et statuæ veterum hominum deiectae, et legum aera liquefacta. — L. *devulsa*. R.

Pro L. Murena xxiii. 47. Morbi excusationi poena addita est: voluntas offensa multorum, quibus aut contra valetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam ceteri vitae fructus relinquendi. — L. *in incommodo*. R.

Pro P. Sylla ix. 26. Si me non [modo] rerum gestarum vacatio, sed neque honoris, neque aetatis excusatio vindicat a labore; si cet. — *Modo* moet vervallen; in plaats van *sed* l. *si*. C.

Ibid. xv. 43. Primum, ne qui posset tantum aut de rei publicae aut de alicuius periculo meminisse, quantum vellet. — L. *comminisci*. C.

Ibid. xv. 44. Passus es? non mecum [aut cum] familiari meo questus es. — De tusschen haakjes staande woorden zijn onecht; in plaats van *meo* l. *tuo*. C.

Ibid. xviii. 51. O patrem [Cornelium] sapientem. — *Cornelium* is uit den tekst te schrappen. C.

Ibid. xviii. 51. Autronium tum in campo vidimus: — [et] quid dixi vidisse nos? ego vidi. — Het tusschen haakjes staande woord is onecht. C.

Pro L. Flacco viii. 18. Adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoque comitatu venit in

oppidum Graecorum: postulat concionem: locupletes homines et graves, ne sibi adversentur, testimonii denuntiatione deterret: egentes et leves spe *legationis* et viatico publico, privata etiam benignitate prolectat. — L. *largitionis*. C.

Ibid. xi. 26. Quod quidem ego non modo non postulo, sed contra, iudices, vos oro et obtestor, ut totam causam, quam maxime intentis oculis, (ut aiunt) [*acerrime*] contemplemini. — Het tusschen haakjes staande woord is onecht. R.

Ibid. xxii. 52. Ubi erant illi Pythodori, Aetidemi, Lepisones, *ceteri* homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica et gloriosa ostentatio civitatis. — L. *ubi ceteri*. C.

Ibid. xxviii. 67. Huic autem barbarae superstitioni resistere, severitatis: multitudinem Iudaeorum, flagrantem nonnunquam in concionibus, *pro* re publica contemnere gravitatis summae fuit. — L. *prae*. C.

Ibid. xxxv. 87. Sed tamen Lurconem, quamquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo *religioni suae*, tamen iratum Flacco esse vidistis. — L. *religio sua*. R.

(Het vervolg in een volgend nummer).

D R U K F O U T E N .

Bl.	5	regel	3	staat	ἐγώ	lees	ἐγώ
"	26	"	16	"	ὦ	"	ὦ
"	29	"	27	"	Ἵψιςαι	"	Ἵψιςαι
"	"	"	36	"	EURIPIDES	"	EURIPIDES
"	37	"	24	"	ἐξέσω	"	ἐξέσω
"	"	"	28	"	Ἐπαχθη	"	Ἐπαχθη
"	"	"	32	"	υἱοῦ	"	υἱοῦ
"	41	"	28	"	thans	"	thans uitgegeven
"	43	"	11	"	quid	"	quid multa?
"	45	"	1	"	vealai	"	verval
"	49	"	4	"	ἐπωδός	"	ἐπωδός
"	53	"	22	"	ἀρ-τεμιν	"	Ἄρ-τεμιν
"	57	boven	"	36	"	"	57
"	63	"	"	HISLORIAS	"	"	HISTORIAS
"	"	regel	26	"	ὕμθρωπειον	"	ὕμθρωπειον
"	85	"	1	"	hanc	"	hunc
"	89	noot	19	"	Arctnri	"	Arcturi
"	"	vs. 1	edidi	cernitur, sed recipiendum	"	"	pohus fuisset videtur. K.
"	123	regel	3	staat	Saepis-ma	"	Saepis-sime
"	124	"	5	"	Ἀλ-βανῶν	"	Ἀλ-βανῶν
"	151	"	30	"	singu-rum	"	singulo-rum
"	162	"	29	"	ὁ	"	ὁ
"	167	boven	"	746, 748.	"	"	746.
"	172	regel	36	"	eisch	"	eischt
"	184	"	31	"	ven	"	van
"	205	boven	"	622.	"	lees	692.
"	206	"	"	SOPHOCES	"	"	SOPHOCLES
"	216	moeten	regel	27 en 28 onmiddellijk	achter	regel	20 volgen.
"	225	regel	26	staat	commissisent	"	commississent
"	228	"	17	"	philosopham	"	philosophicam
"	235	"	1	"	Μελισσοῦ	"	Μελισσοῦ
"	237	"	20	"	1855	"	1855
"	266	"	15	"	DEMODOKOS	"	DEMODOKOS 6
"	286	"	8	"	καὶ	"	καὶ
"	289	"	14	"	ὁμόσση	"	ὁμόσση
"	299	"	5	"	ζ	"	Z
"	339	"	8	"	XERXES,	"	XERXES
"	342	"	22	"	b. v.,	"	b. v.
"	361	"	16	"	zijn.	"	zijn 48
"	372	"	10	"	opgaat	"	opgaaf
"	389	"	7	"	Herod.	"	Herod.
"	"	"	16	"	busque	"	busque
"	394	in de noot	"	2)	"	"	1)
"	404	regel	15	"	resarsi	"	resarci
"	406	"	"	"	ὦν	"	ὦν
"	407	"	24	"	αὐταίαν	"	αὐταίαν
"	408	"	11	"	Var.	"	Ver.
"	"	"	24	"	ἐντός	"	ἐντός
"	409	boven	"	1826	"	"	1826—1858
"	414	regel	25	"	Molliunt cet.	"	Molliunt cet. B.

